МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 5 2026

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Головний редактор:
Шарагіна Ольга Володимирівна, кандидат філологічних наук, директор Навчально-наукового інституту філології та журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна

Члени редакційної колегії:
Дребет Віктор Васильович, доктор філологічних наук, професор кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна
Дроздовський Дмитро Ігорович, кандидат філологічних наук, науковий співробітник відділу зарубіжних і слов'янських літератур, Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, Україна
Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
Розінкевич Наталія Василівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовно-літературної освіти Інституту післядипломної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Чеканов Всеволод Юрійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Україна
Юлдашева Людмила Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна
Якубович Михайло Михайлович, кандидат історичних наук, доцент, науковий співробітник філософського факультету, Фрайбурзький університет, Німеччина
Аббасова Кизилгюль Ясин киз, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, Бакинський державний університет, Азербайджан
Пардаєва Ірода Мамаюнусовна, доктор філологічних наук, доцент кафедри порівняльного літературознавства, Самаркандський державний інститут іноземних мов, Узбекистан

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 6 від 12 листопада 2026 року)

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року. Ідентифікатор медіа – R30-04001.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (просп. Берестейський, 10, м. Київ, 01135, e-mail: crimea.tnu@gmail.com. Тел.: +38 (044) 529-05-16).

Періодичність – 6 разів на рік.
Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, словацька, румунська, італійська.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») відповідно до Наказу МОН України від 11.06.2026 № 928 (додаток 15).
Кластер: Гуманітарні науки та мистецтво.
Спеціальність: В11 Філологія (за спеціалізаціями).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2026

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Бортун К. О.
МОДАЛЬНА РАМКА ТЕКСТУ: СИНЕРГІЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРСУАЗИВНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ 1

Висоцький А. В., Романчук С. М.
ЦИФРОВА ЛІНГВОКУЛЬТУРА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ НОРМ І МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ 7

Зайцева В. В., Мамчич І. П.
ЖИВОМОВНА ТРАДИЦІЯ СІЧЕСЛАВЩИНИ В ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ ЧАПЛЕНКА 13

Кривенчук В. М.
КОНЦЕПТОСФЕРА *РОСЛИННИЙ СВІТ* У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ С. ШУМИЦЬКОГО 21

Николюк Т. В., Шкляєва Н. В.
ПРАВОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЯХ 27

Островська Л. С.
ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІНТЕНЦІЙНОСТІ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТАТЕЙ) 32

Пангелова М. Б.
РОЗШИРЕННЯ ЗНАЧЕНЬ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ 38

Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Заваринська І. Ф.
МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ НЕОФІЦІЙНОЇ НОМІНАЦІЇ ОСІБ У СУЧАСНОМУ МІЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ: ПОЛЬСЬКОМОВНІ ВПЛИВИ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА 44

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Гладченко А. М.
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ В ЧЕСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 50

Коротич К. В.
ЧИСЛІВНИКИ В ПОЛЬСЬКІЙ РЕКЛАМІ ЇЖІ ТА НАПОЇВ (ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ) 58

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Afandiyeva G. R.
LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF ENGLISH LOANWORDS IN CONTEMPORARY SPANISH MASS MEDIA 64

Дегтяренко М. О.
ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕДАЧІ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ КНЯЗІВСЬКИХ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ АНТРОПОНІМІВ ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТА МУЗЕЙНИХ ТЕКСТАХ: АНДРІЙ, ГЕОРГІЙ (ЮРІЙ) І ВАСИЛЬКО 69

Заболотська О. О.
ОСМИСЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ
В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНО ТЕКСТІ «ЕМІЛІ В ПАРИЖІ» **75**
Ismayilova P. M.
LINGUISTIC CHARACTERISTICS AND HISTORICAL BACKGROUND
OF AFROAMERICAN ENGLISH **80**
Kovalova K. O.
MATERIAL AS A BASIS FOR CATEGORISATION OF ARTIFACTS IN ENGLISH **85**
Kravchenko N. K., Snitsar V. P.
STYLISTIC MEANS OF CONSTRUCTING LIMINAL TIME
IN *THE MAGUS* BY JOHN FOWLES **91**
Куранда В. В.
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
РИТОРИЧНИХ ФІГУР В ІТАЛІЙСЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ **98**
Майданюк Ю. І., Собчук Л. В.
СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ
ДИСКУРСІ ГАЛУЗІ ЛОГІСТИКИ **105**
Медейчук О. М.
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕТИЧНИХ НОРМ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ:
ПРАГМАТИЧНИЙ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ **112**
Мітенко О. В.
ЩОДО ПИТАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ **118**
Nasrullayeva N.
INTONATIONAL PATTERNS OF PARENTHETICAL ELEMENTS
IN FRENCH: EVIDENCE FROM EXPERIMENTAL PHONETIC ANALYSIS **127**
Soloviova O. V.
THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE GNOMIC DOMAIN
OF EVALUATION IN OLD ENGLISH **136**

ТЮРКСЬКІ МОВИ

Khalilova Z. K.
LEXICAL-SEMANTIC MODEL OF OPPOSITE ANTONYMS
IN THE AZERBAIJANI VERSION OF “DIVAN” BY SH.I. GULSHANI:
A MODERN SEMANTIC APPROACH **142**

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Бафян Г. М.
ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ
ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИМІРИ **148**
Karimova E.
THE ROLE OF ARCHETYPES IN THE SEMANTIC STRUCTURING
OF *THE NIBELUNGENLIED*: ARCHETYPAL SCENARIOS AS GENERATORS
OF FRAME SCENARIOS AND ARCHETYPAL IMAGES AS GENERATORS
OF CONCEPTUAL SPACES **154**
Корольов І. Р., Маріна О. С.
ВІД КУЛЬТУРНИХ ДО АЛГОРИТМІЧНИХ СЕМІОТИПІВ:
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КОМУНІКАТИВНУ ПОВЕДІНКУ **162**

Литовка А. Р.
ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СОЦІОЛЕКТУ:
ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ **169**

Малюга Н. М.
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ БАГАТОРІВНЕВОГО СТАТУСНОГО
ПЛАНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ **175**

Mammadova S. I.
THE PHENOMENON OF "CONCEPT" IN THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE
AND THE PARADIGM OF COGNITIVE LINGUISTICS **181**

Мороз М. Ю.
ГЕНДЕРНА МЕТАФОРА ЯК КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ МЕХАНІЗМ
КОНСТРУЮВАННЯ ФЕМІННОСТІ ТА МАСКУЛІННОСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ,
ПАРЕМІЙ І СТАЛИХ ВИРАЗІВ) **187**

Тарасюк Л. М., Герасимюк Л. С.
МОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА:
НОРМАТИВНИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ
ТА ЦИФРОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ **196**

Teriaiev D. O.
LINGUISTIC STRATEGIES OF CREDIBILITY-BUILDING
AND PERSUASIVE INFLUENCE IN CONTEMPORARY
ENGLISH-LANGUAGE NEWS DISCOURSE **201**

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Балабін В. В., Лісовський В. М.
АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ **209**

Білогорка Л. В.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ
ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ
ТА СИНТАКСИЧНОМУ АСПЕКТАХ **215**

Донець С. М., Нешко С. І., Ель Кассем О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ ІМЕН ПЕРСОНАЖІВ
В РОМАНІ «GUARDS! GUARDS!» ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА **222**

Махович І. А., Вишневська М. О., Кугай К. Б.
CAT-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ:
ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ **228**

Prokop I. A., Kitura H. Ya., Yelahina N. I.
TEACHING MEDICAL TRANSLATION: LINGUISTIC FEATURES
OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY AND THE DEVELOPMENT
OF TRANSLATION COMPETENCE **235**

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

Рєпіна І. Ю., Жовнір О. М., Маковій М. Г.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ
ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ **241**

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Винар С. М., Полюга С. М.
АГОН ЯК КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ДРАМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ ГРЕЦЬКОЇ ТРАГЕДІЇ **247**

Кузьменко В. І.
ВІН ЗАПАЛЮВАВ ЗОРІ У ВСЕСВІТІ ЛІТЕРАТУРИ: НА ПОШАНУ 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПАВЛА СЕРДЮКА..... **252**

Сеітяг'яєва Т. Р.
ШТРИХИ ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРИМСЬКИХ ТАТАР: ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД..... **258**

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Брижіцька І. П.
РЕЦЕПЦІЯ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У РОМАНІ ВІРИ СУЛИМИ «НЕ ДЕСЯТЬ СОКОЛІВ»: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ВИМІР..... **263**

Помазан І. О.
ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕМИ *ВІЙНИ* В КНИЗІ АРТУРА ДРОНЯ «ГЕМІНҐВЕЙ НІЧОГО НЕ ЗНАЄ»..... **269**

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Aliyeva T.
THE ARTISTIC EMBODIMENT OF HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL IDENTITY IN TURKISH HISTORICAL NOVELS..... **277**

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
DONNA TARTT'S THE GOLDFINCH: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVEL AND ITS 2019 FILM ADAPTATION..... **284**

Дроздовський Д. І.
ЛІТЕРАТУРНИЙ НАРАТИВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ХМАРНИЙ АТЛАС» Д. МІТЧЕЛЛА)..... **289**

Кушнірова Т. В., Пірошенко С. Ю.
РЕМАРКІВСЬКІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ ВІЙНИ В РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ..... **297**

Налімова А. О.
ОБРАЗ ЛІТНЬОЇ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ ПРОЗІ: МІЖ КОНФУЦІАНСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ ТА НОВОЮ ЕТИКОЮ СТАРІННЯ..... **303**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... **309**

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Bortun K. O.
THE MODAL FRAMEWORK OF TEXT: SYNERGY BETWEEN RATIONAL PERSUASION AND EMOTIONAL IMPACT 1

Vysotskyi A. V., Romanchuk S. M.
DIGITAL LINGUISTIC CULTURE OF STUDENTS' LINGUISTIC PERSONALITY IN WAR CONDITIONS: TRANSFORMATION OF COMMUNICATIVE NORMS AND SPEECH ETIQUETTE 7

Zaitseva V. V., Mamchych I. P.
THE VERNACULAR TRADITION OF SICHESLAVSHCHYNA IN THE LITERARY HERITAGE OF VASYL CHAPLENKO 13

Kryvenchuk V. M.
THE *PLANT WORLD* CONCEPTOSPHERE IN THE POETIC LANGUAGE OF S. SHUMYTSKYI 21

Nykoliuk T. V., Shkliaeva N. V.
LEGAL TERMINOLOGY IN MODERN MEDIA COMMUNICATIONS 27

Ostrovska L. S.
MEANS OF ACTUALIZING THE CATEGORY OF INTENTIONALITY IN THE TEXTS OF UKRAINIAN ACADEMIC DISCOURSE (BASED ON LINGUISTIC ARTICLES) 32

Panhelova M. B.
EXPANSION OF MEANINGS OF LOANWORD VOCABULARY IN THE UKRAINIAN COMMUNICATIVE SPACE 38

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Zavarynska I. F.
THE MULTICULTURAL ASPECT OF UNOFFICIAL PERSONAL NOMINATION IN CONTEMPORARY MILITARY DISCOURSE: POLISH-LANGUAGE INFLUENCES AND LEXICAL-SEMANTIC SPECIFICITY 44

SLAVIC LANGUAGES

Hladchenko A. M.
LINGUOSTYLISTIC MEANS OF REPRESENTING UKRAINE IN CZECH MEDIA DISCOURSE 50

Korotych K. V.
NUMERALS IN POLISH FOOD AND BEVERAGE ADVERTISING (FUNCTIONAL AND PRAGMATIC ASPECTS) 58

ROMANIC LANGUAGES

Afandiyeva G. R.
LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF ENGLISH LOANWORDS IN CONTEMPORARY SPANISH MASS MEDIA 64

Degtiarenko M. O.
LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING EAST SLAVIC MEDIEVAL PRINCELY ANTHROPONYMS OF GREEK ORIGIN IN ENGLISH-LANGUAGE ACADEMIC AND MUSEUM TEXTS: ANDRII, HEORHII (YURII), AND VASYLKO 69

Zabolotska O. O.
COMPREHENSION OF NATIONAL STEREOTYPES IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT "EMILI IN PARIS" **75**
Ismayilova P. M.
LINGUISTIC CHARACTERISTICS AND HISTORICAL BACKGROUND OF AFROAMERICAN ENGLISH **80**
Kovalova K. O.
MATERIAL AS A BASIS FOR CATEGORISATION OF ARTIFACTS IN ENGLISH **85**
Kravchenko N. K., Snitsar V. P.
STYLISTIC MEANS OF CONSTRUCTING LIMINAL TIME IN *THE MAGUS* BY JOHN FOWLES **91**
Kuranda V. V.
STRUCTURAL-SEMANTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF RHETORICAL FIGURES IN ITALIAN ADVERTISING DISCOURSE **98**
Maidaniuk Yu. I., Sobchuk L. V.
TERM FORMATION METHODS IN THE ENGLISH-LANGUAGE LOGISTICS DISCOURSE **105**
Medeichuk O. M.
THE VERBALIZATION OF ETHICAL NORMS IN GERMAN-LANGUAGE BUSINESS DISCOURSE: PRAGMATIC AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS **112**
Mitenko O. V.
ON THE ISSUE OF FOREIGN LANGUAGE BORROWINGS IN THE FRENCH LANGUAGE **118**
Nasrullayeva N.
INTONATIONAL PATTERNS OF PARENTHETICAL ELEMENTS IN FRENCH: EVIDENCE FROM EXPERIMENTAL PHONETIC ANALYSIS **127**
Soloviova O. V.
THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE GNOMIC DOMAIN OF EVALUATION IN OLD ENGLISH **136**

TURKIC LANGUAGES

Khalilova Z. K.
LEXICAL-SEMANTIC MODEL OF OPPOSITE ANTONYMS IN THE AZERBAIJANI VERSION OF "DIVAN" BY SH.I. GULSHANI: A MODERN SEMANTIC APPROACH **142**

GENERAL LINGUISTICS

Bafian H. M.
INSTITUTIONAL DISCOURSE AS THE COGNITIVE-PRAGMATIC FOUNDATION OF INTERNAL COMMUNICATIONS AMONG PROFESSIONALS IN UKRAINE'S SECURITY AND DEFENCE SECTOR: SECURITY AND PROFESSIONAL DIMENSIONS **148**
Karimova E.
THE ROLE OF ARCHETYPES IN THE SEMANTIC STRUCTURING OF *THE NIBELUNGENLIED*: ARCHETYPAL SCENARIOS AS GENERATORS OF FRAME SCENARIOS AND ARCHETYPAL IMAGES AS GENERATORS OF CONCEPTUAL SPACES **154**

Korolyov I. R., Marina O. S.
FROM CULTURAL TO ALGORITHMIC SEMIOTYPES:
HOW AI RECONFIGURES COMMUNICATIVE BEHAVIOR 162
Lytovka A. R.
APPROACHES TO DEFINING THE NOTION OF A SOCIOLECT:
IDENTIFICATION AND DIFFERENTIATION ISSUES 169
Maliuga N. M.
IMPLEMENTATION OF THE STATE STRATEGY FOR MULTILEVEL PLANNING
OF THE STATUS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE 175
Mammadova S. I.
THE PHENOMENON OF "CONCEPT" IN THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE
AND THE PARADIGM OF COGNITIVE LINGUISTICS 181
Moroz. M. Yu.
GENDER METAPHOR AS A COGNITIVE-DISCURSIVE MECHANISM
FOR CONSTRUCTING FEMININITY AND MASCULINITY:
A STUDY OF UKRAINIAN AND ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS,
PROVERBS AND SET EXPRESSIONS 187
Tarasiuk L. M., Herasiyuk L. S.
LANGUAGE ORGANIZATION OF AN ELECTRONIC DOCUMENT:
NORMATIVE, COMMUNICATIVE, AND DIGITAL-TECHNOLOGICAL ASPECTS 196
Teriaiev D. O.
LINGUISTIC STRATEGIES OF CREDIBILITY-BUILDING
AND PERSUASIVE INFLUENCE IN CONTEMPORARY
ENGLISH-LANGUAGE NEWS DISCOURSE 201

TRANSLATION STUDIES

Balabin V. V., Lisovskyi V. M.
ACTUALIZING RESEARCH TASKS OF MILITARY-TECHNICAL TRANSLATION/
INTERPRETING 209
Bilohorka L. V.
COMPARATIVE ANALYSIS OF TRANSLATION STRATEGIES
FOR ENGLISH SCIENTIFIC TEXTS INTO UKRAINIAN:
LEXICAL-SEMANTIC AND SYNTACTIC ASPECTS 215
Donets S. M., Neshko S. I., El Kassem O. V.
TRANSLATION OF PROPER NAMES FROM THE NOVEL "GUARDS! GUARDS!"
BY TERRY PRATCHETT 222
Makhovych I. A., Vyshnevska M. O., Kugai K. B.
CAT TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRANSLATION:
FUNCTIONAL CAPABILITIES AND DEVELOPMENT TRENDS 228
Prokop I. A., Kitura H. Ya., Yelahina N. I.
TEACHING MEDICAL TRANSLATION: LINGUISTIC FEATURES
OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY AND THE DEVELOPMENT
OF TRANSLATION COMPETENCE 235

STRUCTURAL, APPLIED, AND MATHEMATICAL LINGUISTICS

Riepina I. Ju., Zhovnir O. M., Makovii M. H.
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL OF MODERN LINGUISTIC RESEARCH:
THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS 241

LITERARY STUDIES

Vynar S. M., Poluha S. M.
AGON AS A COMMUNICATIVE MODEL OF DRAMATIC DISCOURSE
IN GREEK TRAGEDY..... **247**

Kuzmenko V. I.
HE LIT UP THE SKY IN THE WORLD OF LITERATURE:
IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF PAVLO SERDYUK'S BIRTH..... **252**

Seitiahiaieva T. R.
ASPECTS OF THE LITERARY HERITAGE OF THE CRIMEAN TATARS:
A HISTORICAL AND LITERARY REVIEW..... **258**

UKRAINIAN LITERATURE

Bryzhitska I. P.
RECEPTION OF "THE TALE OF IGOR'S CAMPAIGN" IN VIRA SULYMA'S NOVEL
"NOT TEN FALCONS": THE INTERTEXTUAL DIMENSION..... **263**

Pomazan I. O.
THE ARTISTIC REPRESENTATION OF WAR IN ARTHUR DRON'S
HEMINGWAY KNOWS NOTHING..... **269**

LITERATURE OF FOREIGN COUNTRIES

Aliyeva T.
THE ARTISTIC EMBODIMENT OF HISTORICAL MEMORY
AND NATIONAL IDENTITY IN TURKISH HISTORICAL NOVELS..... **277**

Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M.
DONNA TARTT'S THE GOLDFINCH: A COMPARATIVE ANALYSIS
OF THE NOVEL AND ITS 2019 FILM ADAPTATION..... **284**

Drozdovskyi D. I.
LITERARY NARRATIVE AS A FORM OF DECOLONIZATION
(IN D. MITCHELL'S "CLOUD ATLAS")..... **289**

Kushnirova T. V., Piroshenko S. Yu.
REMARQUE'S EXISTENTIALS OF WAR IN THE RECEPTION
OF PRESENT-DAY UKRAINE..... **297**

Nalimova A. O.
THE IMAGE OF THE ELDERLY IN CONTEMPORARY KOREAN PROSE:
BETWEEN THE CONFUCIAN TRADITION AND THE NEW ETHICS OF AGING..... **303**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... **309**

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81’42:159.9:659.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/01

Бортун К. О.
https://orcid.org/0000-0003-1223-347X
Національна академія внутрішніх справ

МОДАЛЬНА РАМКА ТЕКСТУ: СИНЕРГІЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРСУАЗИВНОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ

У статті розглянуто модус як комплексну категорію, що відображає суб’єктивно-ментальний вимір мовленнєвої діяльності та забезпечує репрезентацію ставлення мовця до змісту повідомлення. Особливу увагу зосереджено на взаємозв’язку модусної організації висловлювання з формуванням авторської позиції та реалізацією персуазивного впливу в сучасному публіцистичному дискурсі. Теоретичне підґрунтя дослідження сформовано на основі концепції дихотомії «диктум – модус», започаткованої Ш. Баллі, а також наукових положень, розроблених Ф. Бацевичем, W. Chafe, В. Шинкаруком, М. Баган, О. Нікою та іншими дослідниками. Окремий аспект становлять концепції переконання й персуазивності, представлені в працях Аристотеля, J. Kopperschmidt, J. Knape, L. Varpio. Метою статті є систематизація теоретичних підходів до визначення модусної природи авторського висловлювання та з’ясування ролі модусних засобів у здійсненні комунікативного впливу.

Для досягнення поставленої мети застосовано методи аналізу й синтезу наукових концепцій, узагальнення, систематизації, семантичного, прагматичного та дискурсивного аналізу. Установлено, що модус є одним із механізмів суб’єктивізації публіцистичного стилю, через який автор не лише оцінює та інтерпретує інформацію, а й спрямовує її сприйняття адресатом. Доведено, що персуазивний потенціал висловлювання формується внаслідок комплексної взаємодії мовних і прагматичних засобів, які актуалізують оцінність, категоричність, модальність, авторську впевненість та орієнтацію на певну реакцію адресата. Запропоновано розглядати модус і персуазивність як взаємопов’язані параметри публіцистичного дискурсу, системне дослідження яких сприяє глибшому розумінню механізмів мовного впливу. Перспективним напрямом є визначення функціональної специфіки модусно-персуазивних засобів на різних рівнях мовної структури.

Ключові слова: *модус, диктум, модусність, авторська позиція, персуазивність, переконання, мовний вплив, публіцистичний дискурс, суб’єктивність, оцінність, прагматика, комунікативний вплив.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці комунікація постає багаторівневим процесом координації знань, інтенцій та інтерпретацій, що передбачає взаємодію мовця й адресата в межах певної ситуації. Мовленнєвий акт у цьому процесі виконує роль операційної одиниці реалізації комунікативного наміру, адже саме у висловлюванні матеріалізовані когнітивні, емоційні та соціальні компоненти стратегічної поведінки адресанта.

Категорія модусу невіддільна від ставлення мовця до змісту висловлювання та способу презентації цього ставлення у мовній тканині тексту, що робить її дослідження ключовим завданням для розуміння прагматики мовлення. Наукові студії у річищі лінгвістики презентують трансформацію поглядів на щодо дослідження мови. Її паспортизують як сильний інструментарій, який може здійснювати вплив на реципієнта, фокус його думок, ментального добробуту й поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія модусу постає як важливий ментально-комунікативний параметр висловлювання,

© Бортун К. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

у якому поєднуються процеси оцінювання, осмислення та інтерпретації дійсності. Її теоретичне осмислення представлено в працях Ф. Бацевича [2], W. Chafe [13] та інших дослідників. Поняття «модус» уперше було введено швейцарським мовознавцем Ш. Баллі [12], який розмежував об'єктивний зміст висловлювання (диктум) і суб'єктивне ставлення мовця до цього змісту (модус). В українському мовознавстві системне дослідження співвідношення диктуму й модусу здійснив В. Шинкарук [10], визначивши основні критерії їх диференціації, а також особливості взаємодії відповідних маркерів у семантико-синтаксичній структурі речення.

Вивчення персуазивності як однієї з визначальних модусних характеристик ґрунтується на теоретичних положеннях, розроблених Аристотелем [11], J. Kopperschmidt [17], J. Knape [16], L. Varpio [19]. У межах цих підходів переконання осмислюється як складний комунікативний процес, що виникає внаслідок взаємодії мовних, когнітивних і прагматичних чинників.

Попри велику увагу від мовознавців, які вивчають природу модуса як текстотвірної категорії, зокрема праці М. Багана [1] та О. Ніки [8], дотепер недостатньо систематизованою залишається проблема комплексного опису засобів репрезентації авторської позиції та реалізації персуазивного впливу на різних макрорівнях мовної організації публіцистичного дискурсу.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити категорію модусу як комунікативну структуру висловлювання, проаналізувати персуазивність як її провідний компонент та систематизувати лінгвістичні засоби вираження авторської позиції, структурувавши їх за допомогою ментальної карти макрорівнів.

Виклад основного матеріалу. У річищі наукових студій щодо вивчення модуса, Ж. Дюбуа та Ф. Дюбуа-Шарльє [14, с. 133] у архітектоніці речення важливими є фразовий складник і ядро, ядро також залучає до власної архітектоніки лексико-граматичний арсенал мови. Французька граматика містить таку ієрархію модуса (див. Рис. 1).

Перспективи паспортизації категорії модуса є активними й успішними. Зокрема встановлено його мету повідомлення за ступенем інформованості, позначення позиції мовця [15, с. 6]. Диктум розглянуто як об'єктивний зміст тексту, тоді як модус – як його суб'єктивний аспект. Категорії модусу віддзеркалюють різні параметри комунікативного акту. Поширеною є думка, що кваліфікативні категорії модусу дають змогу мовцям виявити своє ставлення до різних подій. До цієї групи категорій модусу належать модальність, авторизація, оцінка та переконання [9, с. 15–16].

Синтаксична теорії української граматики вважає вивчення диктуму й модуса надважливим науковим здобутком. Вони є основними рівневими елементами змістової організації речення. Що репрезентовані об'єктивним віддеркаленням явищ дійсності й суб'єктивним віддзеркаленням явища ставлення реципієнта до дійсності в архітектоніці речення. Ґрунтовний аналіз модусу та диктуму було подано українським мовознавцем В. Шинкаруком. Він першим виокремив категорію модусу й диктуму, визначив критерії їх розмежування, функціювання цих категорій у семантико-синтаксичній архітектоніці речення, описав взаємозв'язок лексичних, морфологічних та синтаксичних маркерів модусних і диктумних значень у структурі речення, встановив типові модусно-диктумні синтаксичні структури в сучасній українській мові [10, с. 25–26].

У «Сучасному лінгвістичному словнику» дефініція «модус» подана як «частина речення (висловлення), що виражає ставлення мовця до повідомлюваного, до об'єктивного змісту речення (диктуму) [6, с. 464]. Варто наголосити, що сутність метакатегорії модусу полягає у співвідношенні плану змісту повідомлення з дійсністю в системі координат «особа – модальність – час –

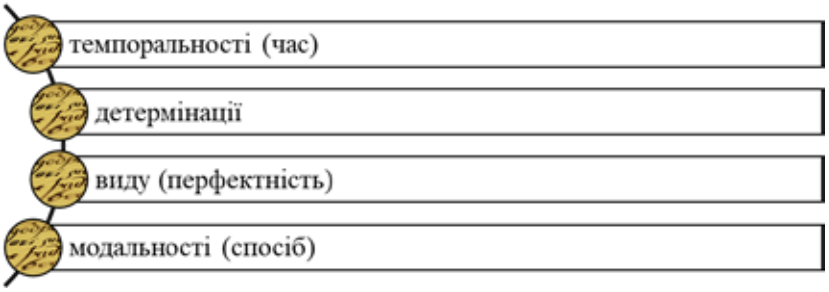

Рис. 1.[1] Засоби вираження ядра модуса

[1] Зображення взято з мережі «Інтернет»

простір», що, по суті, є маркерами предикативності.

М. Баган наголошує, що арсенал модуса передбачає наявність наких елементів: а) модальні модусні категорії; б) авторизація; в) оцінні модусні категорії. Модус постає не лише способом подання диктуму висловлювання, а й допомагає автору у побудові цілісного комунікативно-орієнтованого тексту. Тобто ця категорія є однією з головних складових текстотворення [1, с. 12].

Я. Малаховська, розглядає концепт ПЕРСУАЗИВНІСТЬ/PERSUASION, як такий, що віддзеркалює дію, авновна сила якого є вплив одного реципієнта на дії, ментальний добробут іншого. Що передбачає інтерактивність, інтенційність, інструментальність, темпоральність результатів, позитивною оцінкою [7, с. 129]. М. Заоборна, говорячи про реалізацію категорії мотиву у процесі породження тексту передбачає моделювання створення структури, мотивів, модель яких підтримує динаміку модусних вимірів у імпліцитній структурі тексту в аспекті реалізації моделі «перцептивний модус − емотивний модус – ментальний модус – вольовий модус» [5, с. 200].

Модус постає як складова комунікативної структури висловлювання, що виявляє ставлення мовця до змісту повідомлення та до адресата. Він позначає емоційний, оцінний і прагматичний аспекти мовлення, формуючи «тональність» комунікації. Диктум вивчають як об'єктивний зміст тексту, тоді як модус – як його суб'єктивний аспект [3, с. 17]. У внутрішній диференціації модусу виокремлюють дві основні групи категорій: кваліфікативні категорії та соціальні категорії. Потенціал категорій модуса нами унаочнено на Рис. 2.

Персуазивність постає у ролі синергій мисленнєвої діяльності, що зараховує концептуалізаційну дії, рефреймінг, активний комунікативно-дискурсивного процес творення тексту [4, с. 18]. Стратегія персуазивності має п'ятирівневу ієрархічну архітектоніку (див. Рис. 3).

Для ефективної реалізації персуазивної інтенції модус інтегрує три класичні риторичні концепти: етос, логос та пафос. Етос, зосереджений на авторі, його авториритерному й надійному шлейфові. За допомоги демонстрації експертності була вибудована за допомоги риторичних прийомів (займенники «ми», «нас»), що формує відчуття ідентивікації із реципієнтом.

Авторський логотип (логос), сфокусований на логічній цілісності, ясності аргументу. Він постає як змістова форма викладу, що сфокусовує мовця до правильного сприйняття завдяки вказівкам, словам-маркерам. Він вимагає чітких тверджень, підкріплених статистикою, фактами чи аналогіями.

Інтенція передбачає емоційну природу щодо залучення слухача чи читача. Який репрезентовано за допомоги звернення до емоцій реципієнтів, спонукаючи до ототожнення себе з мовцем. Важливого значення набуває використання «божественних термінів» (свобода, справедливість), які суттєво підвищують привабливість авторської тези [3, с. 19].

Авторська позиція постає невід'ємною частиною тексту, яка репрезентована комплексом лінгвістичних засобів, які функціюють на чотирьох

Рис. 2.[2] Диференціація категорій модуса

[2] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

Рис. 3.[3] Ієрархія персуазивної стратегії

Рис. 4.[4] Рівні мови, що позначають суб'єктивне ставленнта підсилюють аргументацію

макрорівнях, підсилюючи аргументацію як процес «раціональної персуазивності» (нами унаочнена на Рис. 4).

Зазначені інструменти дозволяють автору формувати як просту, так і розгорнуту аргументацію, яка передбачає наявність тези, системи доказів та висновків, що логічно з неї випливають, трансформуючи думку реципієнта.

Висновки. Категорія модуса є важливою у створенні змісту висловлення, моделюючи

[3] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

[4] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

рамку модальності, що передбачає зовнішні та внутрішні складові оцінки. Доведено, що персуазивний вплив у цій комунікативній архітектоніці має інтеграційний характер, що вміщує синергію раціональності (аргументації) та емоційного впливу на підсвідомість реципієнта. Ефективний аналіз авторської модальності вимагає врахування взаємодії всіх макрорівнів (морфологічного, словотвірного, синтаксичного та графічного), а також балансу етосу, логосу і пафосу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в детальному вивченні категорій модусу та їхнього впливу на формування стратегій ввічливості й субординації в різних типах дискурсу, де персуазивність реалізована як інструмент управління поведінкою та подолання ментального опору адресата.

Список літератури:

1. Баган М. П. Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Т. 20. Вип. 1. 2017. С. 9–17.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
3. Бортун К.О. Засоби реалізації сугестії в імперативних висловленнях. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 32. Т.1 2023. С. 15–19. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.2
4. Бортун К.О. Семантико-прагматичні прийоми сугестивного впливу в імперативних висловленнях. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць. Дрогобич*. 2020. № 13. С. 16–21. DOI https://doi.org/10.24919/2663-6042.13.2020.214317
5. Заоборна М.С. Мотивна структура тексту як лінгвістична проблема. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г.С. Сковороди*. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. Вип. 56. С. 187–203.
6. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
7. Малаховська Я.І. Когнітивний аспект персуазивності в англомовному навчальному відеодискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 3(1). С. 125–132. https://doi.org /10.32782/2710-4656/2025.3.1/21
8. Ніка О.І. МОДУСНІ МАРКЕРИ МАНІПУЛЯТИВНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024. № 67. С. 88–91. DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.21
9. Телеки Марія Михайлівна. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру/М. М. Телеки, В. Д. Шинкарук. Київ: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 176 с.
10. Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.
11. Aristotle's Rhetoric. Stanford Encyclopedia of Philosophy. First published Thu May 2, 2002; substantive revision Tue Mar 15, 2022. URL: https://plato.stanford .edu/entries/aristotle-rhetoric/
12. Bally Ch. Syntaxe de la modalité explicite. *Cahiers Ferdinand de Saussure*. № 2. 1942. Genève. P. 3–13.
13. Chafe W. Discourse, Consciousness, and Time. University of Chicago Press. 1994. 340 p.
14. Dubois J., Dubois-Charlier F. Elements de linguistigue française: syntaxe. Paris, 1970. 196 p.
15. Jackendoff R. Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution. Oxford: Oxford University Press, 2002. 477 p.
16. Knape J. Persuasion. Historisches Wörterbuch der Rhetorik. *Tübingen: Niemeyer Verlag*, 2003. Bd. 6. Sp. 876–907.
17. Kopperschmidt J. Allgemeine Rhetorik: Einführung in die Theorie der persuasiven Kommunikation. Stuttgart/ Berlin / Köln / Mainz: W. Kohlhammer Verlag. 1976. 216 p.
18. Langacker R. Conceptualization, symbolization and grammar. *The New Psychology of Language*/ [ed. M. Tomasello]. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 1998. P. 1–39.
19. Lara Varpio Using rhetorical appeals to credibility, logic, and emotions to increase your persuasiveness authors. *Perspectives on Medical Education*. 2018. 7 (3). P. 207–210. DOI: 10.1007/S40037-018-0420-2

Bortun K. O. THE MODAL FRAMEWORK OF TEXT: SYNERGY BETWEEN RATIONAL PERSUASION AND EMOTIONAL IMPACT

This article examines modus as a complex category that reflects the subjective-mental dimension of speech activity and conveys the speaker's attitude toward the content of the message. Particular attention is focused on the interconnection between the modal organization of an utterance, the formation of the author's position, and the exercise of persuasive influence in contemporary journalistic discourse. The theoretical foundation of the study is based on the "dictum–modus" dichotomy concept introduced by S. Balli, as well as on the scientific principles developed by F. Bacevich, W. Chafe, V. Shinkaruk, M. Bagan, O. Nika, and other researchers.

A separate aspect is constituted by the concepts of conviction and persuasiveness, as presented in the works of Aristotle, J. Kopperschmidt, J. Knape, and L. Varpio. The purpose of this article is to systematize theoretical approaches to defining the modal nature of an author's utterance and to clarify the role of modal devices in exerting communicative influence. To achieve the stated goal, methods of analysis and synthesis of scientific concepts, generalization, systematization, and semantic, pragmatic, and discursive analysis were applied. It has been established that modus is one of the mechanisms of subjectivization in journalistic discourse, through which the author not only evaluates and interprets information but also directs its perception by the addressee. It has been demonstrated that the persuasive potential of an utterance is formed as a result of the complex interaction of linguistic and pragmatic means that actualize evaluativeness, categoricity, modality, the author's confidence, and an orientation toward a specific response from the addressee. It is proposed to consider modus and persuasiveness as interrelated parameters of journalistic discourse, the systematic study of which contributes to a deeper understanding of the mechanisms of linguistic influence. A promising area of research is the identification of the functional specifics of modus-persuasive devices at various levels of linguistic structure.

Keywords: *mode, dictum, modality, author's position, persuasiveness, conviction, linguistic influence, journalistic discourse, subjectivity, evaluativeness, pragmatics, communicative influence.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’272’373.46:004.77:316.353-057.875:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/02

Висоцький А. В.
https://orcid.org/0000-0003-3874-7743
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Романчук С. М.
https://orcid.org/0000-0002-5737-2951
Український гуманітарний інститут

ЦИФРОВА ЛІНГВОКУЛЬТУРА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ НОРМ І МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

У статті здійснено комплексний когнітивно-прагматичний та соціолінгвістичний аналіз трансформаційних процесів, що відбуваються в цифровій лінгвокультурі української студентської молоді під впливом викликів повномасштабної війни. Обґрунтовано, що віртуальний простір – месенджери (Telegram, Signal), соціальні мережі (Instagram, TikTok) та освітні платформи (Zoom, Google Meet) – перетворився на первинне середовище не лише для реалізації освітніх завдань, а й для соціокультурної адаптації, психологічної саморегуляції, взаємодопомоги та формування корпоративної солідарності здобувачів вищої освіти.

З’ясовано, що в умовах воєнного стану відбувається фундаментальна переорієнтація векторів мовленнєвого етикету та комунікативних норм. Традиційні фатичні кліше та формалізовані вітальні й прощальні формули витісняються або суттєво трансформуються під впливом емпатійного й безпекового імперативів. Акцентовано на виникненні й закріпленні нових комунікативних маркерів стану та турботи («Ти як?», «Чи в безпеці?», «Тихого дня», «Без тривог», «Бережи себе»), які з категорій формального етикету перейшли у статус реальних показників соціальної згуртованості. Проаналізовано тенденції до зближення офіційно-ділового та розмовного регістрів у навчальній цифровій взаємодії «студент – викладач», що виявляється в демократизації спілкування, зростанні рівня взаємної довіри, пом’якшенні часових обмежень асинхронного листування та легітимізації емодзі як засобів невербальної підтримки.

Особливу увагу приділено функціональному навантаженню екстремальних лексичних пластів – воєнного сленгу, військово-політичної неології, іронічно-сатиричних новотворів та прецедентних текстів мем-культури. Доведено, що використання зазначених мовних одиниць у студентському дискурсі виконує катарсичну, психотерапевтичну та демаркаційну функції, сприяючи подоланню стресових станів, зниженню рівня тривожності й маркуванню групової ідентичності. Окреслено перспективи подальшого вивчення динаміки мовної норми в цифровому середовищі.

Ключові слова: *цифрова лінгвокультура, студентський дискурс, мовленнєвий етикет, комунікативні норми, воєнний стан, воєнний сленг, цифрове спілкування.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна проти України стала потужним каталізатором глибинних трансформацій у всіх сферах суспільного життя, зокрема в мовній свідомості та комунікативній поведінці українців. Цифровий простір – месенджери (Telegram, Signal), соціальні мережі (Instagram, TikTok) та освітні платформи (Zoom, Google Meet, Moodle) – перетворився на основне середовище не лише навчальної взаємодії, а й соціальної адаптації, психологічної підтримки та громадянської самоорганізації студентської молоді.

Цифровізація системи вищої освіти в Україні, стрімкий імпульс якій було надано пандемічними обмеженнями, в умовах повномасштабного вторгнення РФ набула принципово нового соціокультурного та когнітивно-прагматичного виміру. Мережеві месенджери (Telegram, Viber) та соці-

© Висоцький А. В., Романчук С. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

альні платформи (Instagram, TikTok) перетворилися з допоміжних засобів обміну інформацією на первинний, а часто й єдиний простір академічної, професійної та міжособистісної взаємодії студентства. Екстремальні чинники воєнного стану – щоденні безпекові загрози, ракетні обстріли, тривалі повітряні тривоги, блек-аути, а також вимушене внутрішнє переміщення й перебування частини здобувачів вищої освіти за кордоном – сформували нові вимоги до швидкості, емотивності й консистенції передачі комунікативних смислів.

У цих умовах канонізовані приписи традиційного мовленнєвого етикету та нормативні стандарти офіційно-ділового дискурсу виявилися занадто громіздкими й мало адаптованими до специфічних потреб мовців. Як наслідок, спостерігається інтенсивне становлення нової цифрової лінгвокультури студентства – динамічної самоорганізовуваної системи, що поєднує трансформацію нормативних рамок, оновлення лексичного фонду за рахунок воєнного неолексикону та англіцизмів, а також активне застосування креолізованих (полікодових) семіотичних одиниць.

Наукова проблема полягає в необхідності теоретичного осмислення та емпіричної систематизації змін, що відбуваються в мовленнєвому портреті та лінгвоперсоналії сучасного студентства під впливом екзогенних воєнних чинників.

Цифрова лінгвокультура українського студентства в умовах війни зазнає суттєвих зрушень: зміщуються межі між офіційним і неофіційним спілкуванням, трансформуються традиційні формули мовленнєвого етикету, з'являються нові емпатійні маркери та екстремальні лексичні пласти (воєнний сленг, військово-політична неологія, іронічно-меметичні новотвори). Дослідження цих процесів дає змогу зафіксувати динаміку мовної норми та осягнути, як молодь реорганізує свій комунікативний інструментарій для подолання стресу й підтримання корпоративної солідарності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження цифрової лінгвокультури та етикетних трансформацій спирається на здобутки кількох наукових напрямів. По-перше, фундаментальні засади функціонування мовленнєвого етикету та лінгвокультурних концептів висвітлено у працях Ф. Бацевича, С. Єрмоленко, О. Селіваної, М. Стельмаховича. По-друге, динаміку мережевого дискурсу, специфіку віртуального спілкування та мовні особливості соціомереж аналізують Н. Кочан, О. Мелещенко, В. Різун та зарубіжні дослідники опосередкованого комп'ютером спілкування (CMC). І, звичайно, є чимало праць (Г. Вокальчук, Л. Масенко, О. Стишов) про мовні трансформації під час війни та соціолінгвістику субстандарту, у яких вивчено зрушення в лексичній системі, воєнний сленг, неологію та соціолінгвістичні виміри сьогодення. Н.М. Дзюбак і Г.В. Мораращ розглядають трансформацію нормативної граматики та орфографії внаслідок інтернет-дискурсу [3].

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз трансформації комунікативних норм, етикетних формул та лексико-семантичного складу цифрового дискурсу українських студентів в умовах війни.

З мети випливають і завдання, які нам потрібно вирішити, зокрема:

– окреслити теоретико-методологічні засади вивчення цифрового дискурсу мовної особистості студентів як складника сучасної лінгвокультури в умовах екстремальних суспільно-політичних викликів;

– проаналізувати трансформацію комунікативних норм у цифровому середовищі студентів, зокрема зміну часових і просторових меж асинхронного спілкування та зближення офіційно-ділового й розмовного регістрів у навчальній взаємодії;

– виявити та систематизувати нові етикетні формули та безпеково-емпатійні маркери («Ти як?», «Чи в безпеці?», «Тихого дня»), що виникли в мережевому листуванні здобувачів вищої освіти під час війни;

– дослідити динаміку лексико-семантичного складу студентського цифрового дискурсу, виявивши функціонально-прагматичний потенціал воєнного сленгу, військово-політичних неологізмів та іронічно-меметичних новотворів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна людина є мовною особистістю, оскільки володіє мовними особливостями, що відображає її індивідуальні риси, культурний розвиток, здатність сприймати, обробляти і передавати інформацію. «Студенти репрезентують себе як мовну особистість, – наголосила С.М. Романчук, – здатну використовувати мову не тільки як засіб комунікації, але й як засіб пізнання себе, світу, як чинник формування мислення» [4, с. 51].

Як справедливо зазначив Флорій Бацевич, «кожне повідомлення в комунікації має свою конкретну форму втілення (усну, писемну, з використанням різноманітних немовних знаків тощо), яка значною мірою залежить від того, як це повідомлення буде надсилатись автором (адресантом), тобто від конкретних каналів комунікації» [1, с. 58]. Тому сучасний студент, як адресант

в умовах російсько-української війни, формує новий пласт комунікативної культури, змінюючи при цьому мовну норму. Хоча, як зауважують Н.П. Гальона, О.М. Калита та О.П. Сулима, «мовна норма відіграє ключову роль у формуванні мовно-комунікативної компетентності, що є підґрунтям для стійкого мовного розвитку суспільства» [2]. Однак у цифрову епоху ці норми почали набувати нових форм, особливо в академічному середовищі студентства.

Насамперед відзначимо деструктурацію та емпатизацію мовленнєвого етикету в академічному середовищі. Зокрема, у цифровій взаємодії «студент – викладач» та «студент – адміністрація» спостерігається послаблення жорсткого дистанціювання. Екстремальні умови стирають бар'єри, формуючи модель партнерської емпатійної комунікації. Тому дозволеними стають висловлення співчуття, обмін інформацією про безпекову ситуацію в регіоні перед початком навчальних онлайн-занять; застосування емодзі (наприклад, 💗💗, 🙏, ☐) у службових та навчальних чатах перестає сприйматися як порушення норми, оскільки вони стали виконувати роль підтримувального невербального супроводу.

Покажемо це на аналізі етикетних трансформацій у вітальних і прощальних блоках.

Традиційні кліше (*«Добрий день, вельмишановний…», «З повагою…»*) у цифрових повідомленнях студентів до викладачів та одногрупників поступово заміщуються або доповнюються формулами з вираженим параксематичним і фатичним навантаженням.

Приклад 1 (Студентський чат групи у Telegram, під час повітряної тривоги):

«Доброго ранку! **Спокійного дня всім і тихої тривоги.** Підкажіть, будь ласка, чи буде сьогодні пара з лексикології, якщо немає світла в корпусі?»

Аналіз: Мовець поєднує стандартне вітання з новою воєнною етикетною формулою *«тихої тривоги»*. Пріоритетом стає не формальне дотримання субординації, а первинна емпатична верифікація безпекового стану співрозмовників.

Приклад 2 (Повідомлення студента викладачу після нічного обстрілу):

«Добрий день, Олено Петрівно! **Сподіваюся, Ви та Ваші рідні у безпеці.** Перепрошую за пізно надісланий файл, через блек-аут не мав змоги завантажити роботу раніше».

Аналіз: Початкова позиція повідомлення актуалізує не провину за порушення дедлайну, а вираження турботи про життя та здоров'я адресата (*«Сподіваюся... у безпеці»*). Це свідчить про зміщення комунікативного центру від функціонально-академічного завдання до ціннісно-гуманітарного.

Воєнний стан суттєво деформував традиційні правила мовленнєвого етикету в цифровій комунікації студентів. На зміну формально-ввічливим кліше прийшли нові імперативи емпатії та безпеки:

Під час первинного контакту замість нейтральних *«Добрий день»* або *«Привіт»* пріоритету набувають запитання-маркери стану: *«Ти в безпеці?», «Як ти?», «Чи все гаразд у вас?»*. Це запитання втратило статус фатичного (формального) ритуалу й перетворилося на реальний показник солідарності та турботи.

Змінилися і формули побажання та прощання. Традиційні *«До побачення»* або *«Усього найкращого»* заміщуються контекстно-залежними реченнями: *«Тихого дня», «Мирної ночі», «Без тривог», «Бережіть себе»*.

Відбулася також зміна асинхронних часових меж. Зважаючи на можливі відключення світла, проблеми зі зв'язком та обстріли, у цифровій етиці студентів деактивовано нормативне правило «не писати в позаробочий час». Відправка повідомлень о пізній або ранній годині сприймається толерантно з додаванням застережень: *«Пишу на завтра, відповіси, як буде світло»*.

Подамо ці етикетні формули у таблиці.

Таблиця 1

Трансформація етикетних формул та їхні прагматичні функції в умовах війни

Трансформована етикетна формула	Контекст застосування	Прагматична функція
«Ти як?»	Перші хвилини після вибуху / тривоги	Експрес-верифікація фізичного та емоційного стану
«Чи всі відмітилися?»	Групові чати старостатів / курсів	Колективний моніторинг безпеки групи
«Безпечної ночі / тихої зміни»	Фінальні репліки вечірнього діалогу	Емпатичне побажання, що заміщує «до побачення»
«Тримаймося / На зв'язку»	Завершення обговорення критичної події	Маркування групи як спільноти взаємодопомоги

Джерело: розроблено автором на підставі аналізу чатів студентів.

Дослідження показало появу нових етикетних рамок для форматів зв'язку. У студентському середовищі сформувалося чітке табу на використання незапланованих голосових викликів (телефонних чи через месенджери) та неузгоджених голосових повідомлень.

Приклад 3 (Діалог між студентами у Viber):

– *Студент А:* «Я зараз надішлю голосове на 2 хвилини, там деталі щодо проєкту».

– *Студент Б:* «Напиши краще текстом або тезисно. Я в укритті, тут поганий інет і гучно, слухати не можу».

Аналіз: Отримання голосового повідомлення без попереднього запиту сприймається в цифровій лінгвокультурі як порушення особистого простору та вияв комунікативного егоїзму. В умовах нестабільного зв'язку, перебування в укриттях чи під час блек-аутів текстове повідомлення має суттєву перевагу – воно асинхронне, споживає мінімум трафіку та легко читається в критичних обставинах.

Зазначимо також, що у комунікативній поведінці студентів все частішим є уживання воєнного неолексикону, що стало джерелом метафоризації освітнього процесу.

Лексична система студентського цифрового дискурсу впродовж 2022–2026 рр. зазнала масованої інтервенції військово-технічної та цивільно-безпекової термінології. Процес метафоризації полягає в перенесенні ознак і дій з воєнної сфери на освітні й побутові реалії.

Мовні групи воєнного неолексикону студентства:

1.Мілітаризовані метафори навчального процесу:

«Приліт» – раптове, несподіване отримання важкого завдання чи незапланована перевірка (*«Нам прилетів модульний контроль на завтра»*).

«Зачистка» / *«контрнаступ»* – інтенсивна ліквідація академічних заборгованостей під час сесії (*«Вихідні підуть на зачистку хвостів з мовознавства»*).

«ППО» – студентський актив або староста, що захищає групу перед деканатом чи викладачами (*«Дяка нашій старості, вона працює як ППО проти дедлайнів»*).

2.Лексика цивільного захисту та енергетичного стану:

«Блек-аутити» – випадати з комунікації через відсутність електроенергії або емоційне виснаження (*«Я трохи поблек-аучу до вечора, треба перезавантажитися»*).

«Графіки» – узагальнений понятійний бренд для будь-якого планування в умовах невизначеності (*«Живемо за графіками: і світла, і життя»*).

Приклад 4 (Фрагмент допису в студентському Telegram-каналі):

«Друзі, розклад на завтра приземлився. Зважайте на можливі блек-аути, тому всі презентації скидаємо в хмару заздалегідь. Якщо буде тривога – зустрінемося в Google Meet після відбою».

Аналіз: У наведеному фрагменті лексеми *«приземлився»* (метафора військового снаряда), *«блек-аути»*, *«тривога»*, *«відбій»* функціонують як природний каркас повідомлення. Мовець оперує ними не як екстремальними термінами, а як повсякденними елементами розкладу.

Особливістю цифрового середовища спілкування є те, що воно «відбувається переважно в стислій формі, із частим використанням візуальних елементів, що, своєю чергою, змінює структуру мовлення та засоби вираження думки» [5, с. 765]. Тому характерною рисою цифрового мовлення молоді є заміна розгорнутих текстових висловлювань полікодовими комплексно-семіотичними утвореннями (мемами, стікерами, емодзі-комбінаціями). Вони слугують інструментом психологічного захисту (копінг-стратегії) та іронічної сублімації страху.

Розглянемо функціональне навантаження стікерпаків у студентських чатах.

Використання спеціалізованих студентсько-воєнних стікерпаків дозволяє передати складну гаму емоцій (втома, сарказм, солідарність) без витрачання часу на текстовий набір.

Приклад 5 (Типовий випадок у чаті під час тривалої повітряної тривоги):

Студент А надсилає графічний мем: *Зображення кота в касці з ноутбуком у підвалі та підписом: «Складаю іспит під звуки ППО»*.

Студент Б відповідає стікером: *Зображення карточка «Тримаймося» з підписом: «Головне – не падає дух і Wi-Fi»*.

Аналіз: Семіотичний код стікера та мему працює як миттєвий компенсатор стресу. Гумористична інтерпретація загрози дозволяє молоді зняти психологічну напругу, перевівши тривогу в площину спільного іронічного переживання. Чорний гумор у цьому контексті виконує деагресивну та адаптивну функції.

Для візуальної зручності покажемо складники цифрової лінгвокультури мовної особистості студентів в умовах війни та їхні основні характеристики у формі таблиці.

Таблиця 2

Цифрова лінгвокультура студентства в умовах війни

Складова трансформації	Основні прояви та характеристики
Трансформація етикету	Маркери стану: виникнення безпеково-емпатійних формул («Ти як?», «Чи в безпеці?»). Безпекові побажання: витіснення стандартних кліше («Тихого дня», «Без тривог») Зниження дистантності: демократизація спілкування у форматі «студент – викладач»
Легкодухість та адаптація	Воєнний сленг і неологізми: функціональне використання лексики екстремальних умов Мем-комунікація: застосування візуально-текстових мемів як прецедентних текстів Чорний гумор: іронічно-сатиричні новотвори як засіб психологічного захисту

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити кілька висновків.

1. Цифрова лінгвокультура мовної особистості студентів в умовах війни виступає адаптивною, високодинамічною соціокультурною та когнітивно-комунікативною системою. Вона гнучко реагує на безпекові виклики воєнного стану та забезпечує безперервність освітньо-виховного процесу.

2. Академічний мовленнєвий етикет здобувачів вищої освіти зазнав значної емпатизації та демократизації. Сформувалися й закріпилися нові етикетні формули турботи («Ти як?», «Ти в безпеці?», «Тихої тривоги»), які виконують фатичну, компенсаторну й психотерапевтичну функції. У той же час утвердилися суворі норми асинхронності (табуація незапланованих викликів і голосових повідомлень).

3. Лексичний склад цифрового дискурсу молоді збагатився воєнним неолексиконом та метафоризованою термінологією (мілітаризмами), які активно застосовуються для опису освітніх і побутових реалій. Полікодові засоби (меми, стікери) функціонують як ключова копінг-стратегія для зняття психологічного стресу, сублімації страху та зміцнення соціокультурної ідентичності українського студентства.

4. Сучасний інтернет-дискурс формує власні норми, які хоч і відрізняються від класичних, проте успішно виконують функції комунікації в нових умовах і адаптуються до викликів цифрової епохи, зберігаючи при цьому баланс між інноваціями та зрозумілістю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у компаративному аналізі зміни мовної норми на цифрових платформах, використаних студентами, які здобувають вищу освіту в Україні та за її межами. Це допоможе встановити, як цифрові технології впливають на формування і розвиток мовної особистості студентів у воєнний і мирний час.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.

2. Гальона Н. П., Калита О. М., Сулима О. П. Роль мовної норми у формуванні мовнокомунікативної компетентності мовців. *Наукові записки Укр. держ. університету імені Михайла Драгоманова.* Серія : Педагогічні науки : збірник наукових статей / М-во освіти і науки України, УДУ імені Михайла Драгоманова ; упор. Л. Л. Макаренко. Київ: Видавничий дім “Гельветика”, 2025. Вип. CLXII (162). С. 5–14. https://doi.org/10.31392/NZ-udu-162.2025.01

3. Дзюбак Н. М., Мораараш Г. В. Вплив інтернет-дискурсу на формування мовної норми в сучасній українській мові. *Вісник гуманітарних наук.* (2), 2024. DOI: 10.5281/zenodo.14565995.

4. Романчук С. Моральні константи мовної особистості студентів в умовах російсько-української війни. *Проблеми гуманітарних наук.* Серія : Філологія. 2024. Вип. 59. С. 49–55. https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.6

5. Чжан Болінь. Динаміка мовних норм в українськомовних соціальних мережах. *Вісник науки та освіти.* Серія «Філологія». № 9(39) (2025). С. 761–775. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39)-761-775

Vysotskyi A. V., Romanchuk S. M. DIGITAL LINGUISTIC CULTURE OF STUDENTS’ LINGUISTIC PERSONALITY IN WAR CONDITIONS: TRANSFORMATION OF COMMUNICATIVE NORMS AND SPEECH ETIQUETTE

The article presents a comprehensive cognitive-pragmatic and sociolinguistic analysis of the transformation processes occurring in the digital linguoculture of Ukrainian university students under the impact of full-scale war challenges. It is substantiated that the virtual space – messengers (Telegram, Signal), social media (Instagram, TikTok), and educational platforms (Zoom, Google Meet) – has evolved into the primary

environment not only for implementing educational tasks, but also for socio-cultural adaptation, psychological self-regulation, mutual support, and the formation of corporate solidarity among higher education applicants.

It is revealed that under wartime conditions, a fundamental reorientation of the vectors of speech etiquette and communicative norms takes place. Traditional phatic clichés and formalized greeting and parting formulas are displaced or significantly transformed under the influence of empathetic and safety imperatives. Emphasis is placed on the emergence and consolidation of new communicative markers of status and care ("How are you?", "Are you safe?", "Have a quiet day", "Stay safe/Peaceful night"), which have transitioned from categories of formal etiquette to real indicators of social cohesion. The paper analyzes tendencies toward the convergence of official-business and colloquial registers in "student – lecturer" digital educational interaction, manifested in the democratization of communication, increased mutual trust, the softening of time constraints in asynchronous correspondence, and the legitimization of emojis as tools of non-verbal support.

Special attention is paid to the functional role of extreme lexical layers – military slang, military-political neologisms, ironic-satirical coinages, and precedent texts of meme culture. It is proven that the use of these language units in student discourse performs cathartic, psychotherapeutic, and demarcative functions, contributing to overcoming stressful conditions, reducing anxiety levels, and marking group identity. Prospects for further research into the dynamics of language norms in the digital environment and the development of practical recommendations for updating courses on professional speech culture are outlined.

Keywords: *digital linguoculture, student discourse, speech etiquette, communicative norms, martial law, military slang, digital communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 03.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2’35:373.5.016
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/03

Зайцева В. В.
https://orcid.org/0000-0001-9437-6057
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Мамчич І. П.
http://orcid.org/0000-0002-7921-5877
Комунальний позашкільний навчальний заклад «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

ЖИВОМОВНА ТРАДИЦІЯ СІЧЕСЛАВЩИНИ В ХУДОЖНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ ЧАПЛЕНКА

У статті досліджено художній спадок письменника-емігранта, фахового мовознавця Василя Чапленка та здійснено системний аналіз на різних мовних рівнях елементів південно-східного (зокрема степового) говору, репрезентованих у художній спадщині митця, у контексті відбиття живомовної традиції цього говору української мови. Обґрунтовано актуальність вивчення діалектних рис у прозі письменника як важливого джерела для з’ясування еволюції та кодифікації сучасної української літературної мови, а також відновлення автентичних мовних явищ, упосліджених радянськими наративами.

На фонетичному рівні виокремлено характерні для степового ареалу позиційні зміни голосних, збереження давніх типів консонантизму, протетичні явища, зокрема [г] та способи фонетичної адаптації запозиченого [ф] > [х]/[хв] у мові персонажів тощо. На морфологічному рівні під час дослідження виокремлено функціонування залишків двоїни, специфіку іменникових флексій (уживання здебільшого -ові/-еві у давальному відмінку іменників чоловічого роду, флексію -и в родовому відмінку однини іменників третьої відміни тощо), варіантність прикметникових та дієслівних форм, а також функціонування часових категорій, збережених у діалектному мовленні. На синтаксичному рівні виявлено окремі діалектні прийменниково-відмінкові конструкції, наприклад, поширеність прийменника й префікса од, функціонування прийменника за у сполученнях, що виражають об’єктні відношення, замість прийменника про, та особливості побудови простих і складних речень.

У результаті аналізу доведено, що художні тексти Василя Чапленка репрезентують живомовну традицію Січеславщини, можуть вважатися ще одним аргументом на користь відновлення природних для української системи мовних явищ і для усунення безпідставної варіантності сучасного правопису.

Уведений до наукового обігу новий фактичний матеріал збагачує джерельну базу української діалектології та історії мови.

Ключові слова: *діалектологія, діалект, південно-східне наріччя, мовна норма, Василь Чапленко.*

Постановка проблеми. Дослідження мовотворчості українських митців слова й особливо письменників-емігрантів є важливим напрямом сучасної лінгвістики, оскільки їхній художній доробок якнайкраще зберігає елементи народно-розмовної стихії. Актуальність окресленої проблематики зумовлено необхідністю визначення ступеня збереження притаманних південно-східному, зокрема степовому, говору виражальних засобів, а також з’ясування ролі цих живомовних елементів у процесі становлення та кодифікації норм сучасної української літературної мови (зокрема в контексті усунення безпідставної варіантності флексій і відновлення природних для української системи мовних явищ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення статусу діалектних рис у структурі художнього тексту та їхнього впливу на кодифікацію й еволюцію української літературної мови є широкодосліджуваною. На теоретичних засадах

© Зайцева В. В., Мамчич І. П., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

вивчення діалектизмів у мові художньої літератури зосередився в однойменній статті Андрій Яворський [1]. Спираючись на праці попередників (А. Зеленька, П. Гриценка, С. Єрмоленко, Г. Козачук та інших) дослідник визначає поняття діалектизм та шляхи його введення до художнього тексту. Висновки більшості пошукувачів у цій царині засвідчують здатність діалектної лексики «інтегруватися в літературний мовний простір і сприяти формуванню авторського ідіостилю» [2, с. 26]. До схожих висновків дійшли Христина Стецик і Людмила Добровольска, акцентувавши також, що діалектизми функціонують ще й як часовий маркер, засіб розмежування двох часових площин [3]. Але в генезі становлення норми національної мови, неспотвореної впливом ворожих наративів, діалектні риси вивчалися обмежено.

Постановка завдання. Мета статті – виокремити діалектні риси, репрезентовані в художній спадщині Василя Чапленка, та визначити їхнє місце в розвиткові української літературної мови.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

– окреслити мовні особливості південно-східного наріччя в художній мові Василя Чапленка;

– проаналізувати діалектні особливості мови творів майстра слова на фонетичному та граматичних рівнях;

– встановити співвідношення діалектних і нормативних форм у мовній практиці письменника;

– систематизувати та ввести в науковий обіг новий фактичний матеріал для вивчення діалектного розмаїття української мови.

Об'єктом дослідження обрано південно-східний говір української мови, а предметом – відбиття рис степового говору південно-східного наріччя у творчості Василя Чапленка.

Василь Кирилович Чапленко (справжнє прізвище – Чапля) народився 18 березня 1900 р. у с. Миколаївці Катеринославської губернії (за сучасним адміністративним поділом – с. Миколаївка Губиниської селищної ради Самарівського району Дніпропетровської області. Був фаховим філологом (вищу освіту здобув у Катеринославському інституті народної освіти), працював у різних галузях мовознавства, та передусім його цікавили питання походження й сутності мови, її функціонування та розвитку (Соціальна природа мови. Нью-Йорк, 1959; Мовний знак. Нью-Йорк, 1959; Уводини до мовознавства[1]. Торонто, 1963), історії й етимології української мови (До питання про походження назов «поляни», «поляки». Чикаго, 1967; Походження назов «гуцул», «бойко», «лемко» й дещо інше. Нью-Йорк, 1969), становлення і розвитку української літературної мови (Як виникла і розвивалась українська літературна мова. Берлін, 1944; Літературна мова. Авґсбурґ, 1946), її діалектної основи (Діалектна основа української мови. Париж, 1950) тощо [4].

Багатогранність таланту В. Чапленка засвідчують також його художні твори. Дослідження мови української прози – суттєве доповнення до мовної картини України. Дослідження діалектних рис, характерних для мови творів митця, сприятиме глибшій характеристиці південно-східного говору, визначенню ступеня збереження притаманних йому ознак і змін, що відбуваються в літературній мові під впливом говіркових явищ. У цьому й полягає актуальність наукової праці щодо вивчення особливостей мови художніх творів письменника.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи твори письменника, можна з впевненістю сказати, що дія відбувається десь на Січеславщині. Побіжно зауважимо, що Січеславщина, Січеславський край – це умовна назва Дніпропетровської області, поширена в публіцистиці та художній літературі діаспори та актуалізована лише в незалежній Україні на підставі Закону про декомунізацію (2016). Утім, законодавчого завершення цього процесу не відбулося, але у своєму дослідженні ми послуговуватимемося цим терміном, позначаючи територію Дніпропетровської області, на якій формувалася мовна майстерність Василя Чапленка.

Зокрема відомий письменник діаспори Яр Славутич писав: «Шанував і шаную Василя Кириловича як найкращого знавця нашої говірної мови. Серед усіх посейбічних письменників йому справді належить пальма першості як практичному мовознавцеві. І я прислухався до його лексики, щоб ще раз почути народну мову Січеславщини, бо так говорили вдома...» [5, с. 95]. Редактор «Нових днів» Дмитро Кислиця щедріший у своїх оцінках: «Ще більше, ніж зміст повісти, мене захопила мова «Пиворізів» – прочитав я тую повість, не відриваючись і духу не переводячи. А згодом друге по ній уважно пройшовся – і попідкреслював ті слова і вислови, що були для мене і нові, і свіжі в нашій художній літературі. Хоч чимало тих елементів Вашої мови – це були й елементи мови мого краю, східньої частини Січеславщини. І хотілось мені тоді дуже, дуже сердечно подякувати Вам за те, що Ви так щедро сипнули в скарбницю нашої літератури перли і з моєї найріднішої мови» [6, с. 1].

[1] *Тут і далі особливості вживання слів та правопис автора збережено.*

Особливості степового говору у художніх творах В. Чапленка виділяємо на всіх структурних рівнях. Лексичні та фразеологічні діалектизми найповніше проаналізовано в попередніх наукових працях [7, 8]. Уважаємо за потрібне розвивати вектор наукових пошуків на інших мовних рівнях, зокрема на фонетичному та граматичному.

На фонетичному структурному рівні в мові творів Василя Чапленка як діалектні риси виокремлено:

Укання – зміна [О] > [О^{у}], [У^{о}] переважно перед складом з наголошеними [О′], [У′], що спостережено зокрема в реченнях: – *Просю я вас, баришня, не обіжайте мого* ***уну'ка*** [9, с. 21], *Любив щиро, повно, до молодечого наївного* ***«убо'жнювання»*** [10, Т. 1, с. 27].

Послідовне чергування в основі слова /І/ з /Е/, /О/ на відміну від сучасної української літературної мови, де маємо багато винятків через аналогію. Василь Чапленко послідовно вживає у відкритому складі /Е/, /О/, у закритому – /І/, що властиве переважній більшості говірок південно-східного наріччя, наприклад: *На парубкові була жовтогаряча «косоворотка» з квітками на* ***комері****, на «планці» і внизу, а ті квітки були схожі на великі стрючки червоного перцю* [11, с. 8], *Але саме тепер Гнат закінчив своє* ***голення****…* [11, с. 9], *– Люблю ліс пізнього літа: там кислицю зірвеш, там солодку грушку знайдеш у траві, грушку з підгнилим* ***бічком****, знаєте…*[11, с. 113], *Отож він тепер бадьоро й весело дивився* ***вперід****, плекаючи різні досить таки рожеві перспективи та пляни* [11, с. 141], *…розповів мені про своє перебування в* ***махнівському*** *полоні* [12, с. 3], *Він же був у гетьманцях, потім перейшов до російських* ***добровільців****, а тепер п'є та розпутствує* [12, с. 32], *…від здорової, як* ***слін****, Вовкозубової тіні відірвалась, полетіла вгору менша…* [13, с. 24].

Непослідовне **вживання перед початковим [І] протетичного [Г]**, наприклад: *Але суддя найбрутальніше обірвала йому мову, його* ***гістеричний*** *крик, нагадавши, що методи партизанщини ні до чого там, де діє закон радянської держави…* [10, Т. 2, с. 41], *«Жалісна* ***гісторія***» [13, с. 58]. Явище протези не характерне для сучасної літературної мови, а вжите В. Чапленком для усунення збігу голосних у міжслівній позиції та стилізації вислову під староукраїнську мову (у другому випадку).

Уживання на місці загальновживаного в літературній мові [О] голосного [А], наприклад: *… ****жадна-бо*** *в їх субота не проходила насухо, без випиття* [9, с. 36], *Діду! Старий* ***салдат*** *ви!* [9, с. 57]. Деякі мовознавці розглядають перехід [О] в [А] перед складом з наголошеним [А] як гармонійну асиміляцію, яка, утім, належить до історичних і в більшості українських слів не відбита [14, с. 85]. Через те виявлений фактичний матеріал становить наукову цінність.

На відміну від сучасної української літературної мови **розрізняються фонеми /Р'/ та /Р/,** хоч у кінці складів у переважній більшості слів наявна лише тверда фонема **/Р/**, наприклад: *«Братця,* ***ратуйте****!»* [9, с. 57], *Хіба можна* ***ратувать****, коли вже людина навмируща?* [9, с. 57], *«чи не знає, часом, оцей* ***зазірака*** *про мою до Явдохи любов!?»* [9, с. 71], *З* ***базарю*** *пішов дід Вертя до церкви і, як розводив кадило, сказав о. Харитонові …* [11, с. 111]. Пом'якшення /Р/ у говірках має підґрунтя в збереженні м'якості давньої фонеми /Р'/.

Зрідка спостерігається **заміна [С]** на **[Ш]**, як-от: *А де-ж смерть, коли я бачу все це крізь* ***шкельця*** *своїх окулярів?* [9, с. 8], *Отож у чистому вечірньому повітрі до пахощів весни, що йшли з садка, від ставка й поля, приєднався ще й чудовий запах* ***шмаленої*** *свиняки* [11, с. 26], *– Семене! Ти б, може, відкрутив та схрумав* ***пришмаленого*** *хвоста?..* [11, с. 27], *Тіні збільшили вісім кінських ніг удвоє, тіні й ноги переплутались на землі та в бур'яні й миготіли так швидко, як* ***шпиці*** *в колесі* [13, с. 7].

Зміна звуків [Ф] > [Х], [ХВ], наприклад: *… думає, що це* ***к–а–н–хв–е–т–и****!* [9, с. 8], ***Лахва***!.. [9, с. 18], *– Батько його на* ***хронті*** *смерть получа* [9, с. 20], *У мене тут є товариш* ***Хведя*** *Покотило* [9, с. 23], *Був дід Вертя у своїй солдатській* ***«кухвайці»****, заяложеній до масного полиску, так наче він був олійник, а не церковний сторож* [11, с. 39], *– Оце та, що* ***Хвилимону*** *грала* [11, с. 40], *Поки «гості» роздивлялися по хаті, вона стояла біля груби, соромливо, як показалось Стовбурові, стягаючи на грудях край благенької* ***кохточки*** [11, с. 156], *– Чи не* ***анахтемський*** *тобі душа лубезний!* [13, с. 24], *Під'їхавши ближче, подорожани побачили внизу біля* ***«хвигури»*** *халупу, виплетену з лози й укриту очеретом* [13, с. 313]. Така заміна наявна лише в репліках персонажів, в авторському ж тексті, написаному літературною мовою, поданих звукосполучень немає, наприклад: *Тоді Пилип* ***Никифорович*** *спробував переміняти мову, спитався, скільки в дядька дітей* [11, с. 22], *– Коли буде анархізм, – обізвавсь, поправляючи свої окуляри* ***поет-філософ*** *Омелько Деркач, – тоді не можна буде казати «моя дівчина», «моя жінка»* [11, с. 53], *Василь не тямився від щастя; серце йому* ***тріюмфальним***

дзвоном калатало у грудях… [11, с. 65]. Наведені приклади вкотре доводять думку, про те, що [Ф] – запозичений звук, прищепленню якого довгий час опиралася жива українська мова.

Різнотипність розвитку давніх звукосполук губний приголосний + j, про що зазначено в більшості підручників з діалектології. Утім, у творах В. Чапленка зафіксовано лише один тип таких змін: поява на місці j вторинного епентетичного приголосного [Н'], наприклад: *... від того шкарубкий йому вид, обтиканий віниччям, нагрівався й* ***мнякнув*** [9, с. 12], *Було* ***времня*** *невсипуще…* [9, с. 15], *...приємно* ***мняти мнякими*** *підошвами покинуте одіння* [9, с. 25], *...її цупкі пучки вп'ялися мені в* ***тімня*** [9, с. 28], *І Оверкові вічная* ***памнять****!* [9, с. 53], *Аж чудно: такий великий козак, а тремтів перед нею, як хлопчик, хоч би міг її однією рукою зломити,* ***зімняти!*** [13, с. 82].

Особливості живомовної традиції степових говірок, що мають місце в художній мові творів В. Чапленка, є цінним фактичним матеріалом для з'ясування процесу формування норм літературної мови, зокрема щодо створення єдиної орфографії та орфоепії, а також ролі діалектних форм у створенні експресії вислову.

Граматичний рівень мови художніх творів В. Чапленка здебільшого вирізняється функційною активністю тих стійких загальнонародних форм, на основі яких формувалася літературно-національна норма. Але ця орієнтація не могла позбавити мову творів письменника певних діалектних рис.

Виділимо найпомітніше на рівні ***морфологічних категорій***:

Уживання форм двоїни. У давньоукраїнській мові двоїна мала свої відмінкові форми, зокрема іменники найчастіше поєднувалися з числівниками *дъвѣ – дъва, обѣ – оба*. Як відомо, категорія двоїни була витіснена в сучасній українській літературній мові формами множини. Утім, у говорах і до нашого часу двоїна іменників вживається паралельно з множиною. З мови художніх творів письменника виокремлюємо приклади двоїни іменників із закінченням *-і* у називному відмінку при числівнику *два*: *… відтак узяв обіруч за дві* ***руці*** *«баришню»* [9, с. 21], *Особливо дубові дрова – як не розмахнешся, аж повітря свисне, то сокира й не зачепиться за дубову дровину, тільки на два боки впаде дві* ***половинці*** [9, с. 35], *Закинув дві довбешки-****руці*** *мені на плечі, розставив ноги й поцілував* [9, с. 62].

Василь Чапленко віддає перевагу **закінченню -ОВІ, -ЕВІ** іменників чоловічого роду в давальному відмінку, наприклад: *Між ділом, брязкаючи посудом, «Ксюша» взяла розповідати* ***чоловікові****, що вона одержала в «їхньому»* ***розподільникові*** [10, Т. 1, с. 38]. Уважаємо за потрібне акцентувати цю особливість, оскільки лише порівняно недавно її затвердили як норму в українському правописі [15, с. 118–119]).

Поодинокі **іменники другої відміни в родовому відмінку множини мають закінчення -ІВ**, як-от: *А що деякі з цих* ***оповіданнів****…за попереднім моїм заміром мали становити одну цілість – цикл новел, то я й виводжу в них тих самих людей (дід)* [9, с. 5], *Чого ви за сім* ***десятиліттів*** *перед цим жили – щоб тепер розповідати ідилії?!* [9, с. 58].

Іменники третьої відміни в родовому відмінку однини послідовно мають **закінчення -И**. Зазначене явище було типовим для художньої практики засновників сучасної української літературної мови І. Котляревського та Т. Шевченка, творів письменників XIX ст., представників різних діалектних груп. Василь Чапленко послідовно дотримувався в своїй мовній практиці такої риси живої мови, як закінчення -И в родовому відмінку однини в іменниках третьої відміни на **-ТЬ** і спорадично в іменниках з іншими кінцевими приголосними, а саме: *І там щодня близько третьої щось ревів, стрясаючи терпко повітря, гудок важкої* ***промисловости****…* [9, с. 24], *Біла квітка* ***смерти*** [9, с. 49], *...за кільки день мати вперше прийшли до* ***пам'яти*** [9, с. 51], *– Слава ж тобі, Господи, і дяка велика, що дав мені дожити до цієї* ***радости****!..* [13, с. 55], *А очима вона казала щось зовсім інше – в очах у неї було повно* ***любови****, найщирішої* ***відданости****, і ті очі чекали, щоб він сказав про поважний замір, а не тільки жартував* [13, с. 65], *Коли вози знов рушили, Цяцька передав віжки жінці, що сіла на воза, а сам догнав Левка і, йдучи поряд, розказав йому про все те, що сталося в Турбаях за його* ***відсутности*** [13, с. 186], *На виду стояв їй вираз великої* ***упертости****: між бровами заглибилась її зморшка, а ніздрі їй ходили ходором* [13, с. 245], *Але далі, побачивши, що обидва були спокійні і що Рак із своїми салдатами був, очевидячки, присутній тут, як і інші люди, тільки з* ***цікавости****, трохи заспокоїлась* [13, с. 250], *Казав так, а в самого не було* ***певности****, що Катря не приїде* [13, с. 253], *– Земля там до всього способна, – відповів той, ужившись для більшої* ***поважности*** *знаного йому з його ж таки* ***«Відомости»*** *про нові землі канцелярського слова* [13, с. 258], *А потім того не до* ***речи*** *взяли розповідати дід про крик свойого серця* [9, с. 20], *... знеобачка отак глупої* ***півночи*** *може вдарити*

й гостра осіння з свистом чичар [9, с. 26], *Ми коло* ***печи*** [9, с. 36], *... попросив позичити* ***соли*** [13, с. 84], *Але ні поту, ні* ***крови*** *через зв'язані руки витерти не міг, облизав тільки язиком пошерхлі губи* [13, с. 232].

Художня практика письменників, живе мовлення народу є доказом необхідності встановлення флексії *-и* в родовому відмінку однини *всіх* іменників третьої відміни незалежно від кінцевого приголосного для усунення варіативності (що хибно впливає на розвиток мови) чинної норми (див. [15, с. 128]). Побіжно нагадаємо, що чинна норма стосується іменників на -ТЬ та шести інших (*кров, любов, осінь, сіль, Білорусь* та *Русь*) [Там само], залишаючи поза урегулюванням інші іменники третьої відміни.

Уживання переважно **прикметників м'якої групи**, наприклад: *Із* ***східнього*** *боку, там десь за горбом лівого берега Громоклії починався ніжною рожевістю ранок* [13, с. 34], *І старшина, і москалі теж були в* ***трикутніх*** *зелених бриликах* [13, с. 147], *В ній було тепло й приємно після* ***надвірнього*** *холоду* [13, с. 172], *Із* ***західнього*** *боку перед церквою був зроблений поміст, застелений турецьким килимом* [13, с. 260], *Як гук* ***гарматніх*** *пострілів розкотився і стало тихо, військовий писар Котляревський прочитав голосно «височайшу грамоту»* [13, с. 262]. Багато мовознавців, зокрема С. Караванський, м'яку вимову звуків вважають характерною рисою нашої мови [16, с. 12], але правопис 1933 р. «перетворив» більшість українських прикметників на прикметники твердої групи.

У непрямих відмінках особових займенників уживанішими є форми без приставного [Н], зокрема в реченнях: *...****з йому*** *був колись голова Краснопільського ревкому...* [9, с. 12], *...цілим погруддям дід були вищі за* ***йому*** [9, с. 19] *Чого це по* ***йому****?!* [9, с. 33], *На висках у* ***йому*** *звивались сизі, наче в качура, покраси: кучерявий чуб* [9, с. 34].

Уживання інфінітива в двох варіантах – з суфіксом -ТИ й -ТЬ, хоча кількісно форми на -ТЬ переважають, наприклад: *– Тепер, справді, можна нам уже те згадува****ть****, сміючися* [9, с. 12], *Поночі будем зайці полоха****ть*** [9, с. 17], *– Еге-ж, у пекарню приділи****ть****-би* [9, с. 20], *– Мітингува****ть****, конєшно, легше, як на заводі роби****ть*** [9, с. 33], *– Васька, чита****ть****, сукін кот, умієш? – сказав хазяїн* [9, с. 38], *– Мав-би він оженитися з Явдохою був, у прийми приста****ть*** [9, с. 70]*, – Андрей помінився Абрамові тебе встрели****ти*** [9, с. 44], *А отак як постави****ти*** *від полярної зірки...* [9, с. 25], *Якось воно старашно почина****ти*** *це* [9, с. 29].

Інколи **закінчення третьої особи множини дієслів другої дієвідміни збігається з флексією першої відміни**, зокрема у речення: *...під таку руч очі в людини* ***бачуть*** *– як бачуть зелені очі в тварин кошачої породи – або перериваються здорові нерви...* [9, с. 27].

Стягнення голосних у закінченнях третьої особи однини дієслів першої дієвідміни, наприклад: *Оце схватиться вночі та й* ***гука*** *скільки духу* [9, с. 14], *– Батько його на хронті смерть* ***получа****...* [9, с. 20], *...отак він* ***хлюпа*** *на себе воду* [9, с. 47], *– Що це* ***означа****?* [9, с. 75], *... і стиха* ***постука-пошкряба*** *своєю білою ручкою до нього в комору* [Пив, с. 35].

Відсутність чергування С // Ш у різних дієслівних формах, наприклад: *...****надкусював*** *її* [цикарку] [9, с. 19], ***Просю*** *я вас, баришня, не обіжайте мого унука* [9, с. 20], *Як задніло, я мав* ***розносювати*** *бублики* [9, с. 43].

Уживання форм давноминулого часу. Лінгвістичний аналіз текстів художніх творів В. Чапленка дає підстави твердити, що письменник був добре обізнаний із живомовним синтаксисом. Він удало використовує як форму плюсквамперфекта, що була успадкована говірковою системою із староукраїнської мови: *особовий займенник – перфект – дієслово минулого часу*, так і форму давноминулого часу, котра більш поширена в говірковому синтаксисі і в наші дні: *допоміжне дієслово <u>бути</u> в минулому часі – основне дієслово в минулому часі*: *Я вже* ***був погодився*** *з смертю* [9, с. 7], *... тоді ввечері* ***прийшов був*** *до мене ваш дід ...* [9, с. 14], *Я собі* ***взяв був*** *у голову революцію робить* [9, с. 15], *Уже з фронту* ***надіслали були*** *батько листа* [9, с. 23], *Я навіть його* ***запитав був*** *якось* [9, с. 34]. Значення давноминулого часу сприймається в реченні на основі зіставлення двох або більше дій, наприклад: *– От ви мені хоч тепер розкажіть –* ***був я провинуватився*** *як, чи ні?* [9, с. 13], *...він* ***робив був*** *і тоді, коли всі* ***застрайкували були****, – ми вдвох із ним та ще сама хазяйка* ***настачили були*** *бубликів на покупців* [9, с. 37], *Дитинча, що* ***спало було****, заплакало* [9, с. 92].

Творення форм вищого і найвищого ступенів порівняння прислівників за допомогою суфікса -Ш-, зокрема в словах речень *Тоді міліціонер ще раз і то строго****ше*** *повторив вимогу* [9, с. 32], *Притиснув ліктем до грудей, щоб було тихше* [9, с. 42]. Утім, варто зазначити, що для творення форм ступенів порівняння прикметників автор послуговується і суфіксом -ІШ-, поєднуючи його з усіченим закінченням: *... жовтогаря-*

*чий осінній день зробився ще золот**іш*** [9, с. 33], *… і голоси лунали чим-раз істн**іш** та голосн**іш*** [9, с. 38].

У цілому морфологічна система мови творів В. Чапленка відзначається сталістю форм, що закріпилися в сучасній українській літературній мові як норма. Відхилення від цих норм відбивають вплив місцевого мовлення.

Особливе місце в художньо-естетичній організації творів В. Чапленка щодо різноманітних виражальних засобів, посідає синтаксичний рівень.

У синтаксичній системі художньої мови творів письменника широко представлені такі діалектні риси:

Переважне **вживання прийменника та префікса ОД** на відміну від літературно унормованого ВІД, наприклад: *… до світу я **од** роси був геть мокрий* [9, с. 14], *…не міг **одпустить**, може й убив-би…* [9, с. 16], ***Од** цього разу я вже зовсім став боятись ще й Абрама…* [9, с. 36], *А дід **одрік** вивагом, статечно…* [9, с. 84], *Дід, очевидячки, не хтів з якоюсь льондрою гомоніти – **одвернувся**, замовк* [9, с. 85], *Потім **одчув**, що на сон знемагає – очі злипались медом* [9, с. 85], *Первородня міць загадкова, як віра, кинула Яцубу на **одчай** божий* [9, с. 87].

Уживання прийменника ЗА у сполученнях, що виражають об'єктні відношення, замість прийменника ПРО, а саме: *Листа від вас я получив, у которім ви писали **за корову*** [9, с. 23], *… це свідчить **за те**, що наші письменники походять від революції* [9, с. 55], *Я взяв, подумав: «Куди я його діну? Хіба тепер **за їжу** дбати?!»* [9, с. 59], *Нагадував **за себе** настирливо, як заведений, мовчущий стерник…* [9, с. 82], *Це все говорило **за те**, що він хвилюється* [11, с. 15].

Уживання форми складеного прийменника повз – ПОЗ. Складені прийменники сучасної української літературної мови утворені поєднанням двох або кількох простих прийменників. В оповіданні «Малоучок» виокремлено говірковий варіант сучасного прийменника повз – ПОЗ. З одного боку, він засвідчує процес виформовування похідних прийменників, з іншого – такі прийменники утворюють форми, якими позначаються ускладнені зв'язки дії з різними супроводжувальними її обставинами чи об'єктами. У нашому випадку друга частина прийменника ПОЗ виявляється синтаксично сильнішою й потребує знахідного відмінка, наприклад: *… та й ходить **поз** купе, **поз** мене походжає* [9, с. 10].

Поодиноке **вживання безприйменникових синтаксичних конструкцій** замість сучасної моделі «прийменник + іменник» у непрямому відмінку, зокрема: *День при дню **набігала осінь тропи*** [9, с. 24].

Заступлення протиставного сполучника АЛЕ іншим протиставним сполучником ТА, як-от: *– Вже до вас давно придивляюсь, **та** ніяк було признатись: мо, думаю, він і досі має серце на мене за те …* [9, с. 11], [Він мовив: – За те, що плани знімали, вроді, як-би шпійон] – ***Та** які плани?* [Я-ж тоді приїхав додому спочивати] [9, с. 13], ***Та** ще добре, що мені в голову спало самому везти, за конвой бути* [9, с. 14].

У функції простого присудка в окремих випадках може вживатися **дієприслівник**, а саме: *А то вранці, **вставши** я від столу (снідали), забувся та й вимахнув на собі хреста* [9, с. 28], *От **увійшовши** Яцуба до II–III класи та мовчки й став – мов до пароплава й людей не звичений* [9, с. 83], *Але товариш Образ, обережний **бувши** (адже це могла бути й провокація!), рішуче відмовився, кажучи, що не вміє* [10, Т. 1, с. 85]. Схожі конструкції трапляються в українських письменників першої половини XIX ст. (Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки тощо) і є пережитком перетворення в дієприслівник активного нечленного дієприкметника давньоруської доби.

У сучасній українській літературній мові дієслово-зв'язка БУТИ в теперішньому часі в іменному складеному присудку вживається здебільшого в науковому й публіцистичному стилях. У художніх творах В. Чапленка дієслово-зв'язка БУТИ заступається словом ЄСТЬ, що є свідченням впливу на мову персонажа російськомовного оточення (*Але хто-ж він такий **єсть**?* [9, с. 11], *Той притрапунок, ваш учинок був мені, та й тепер **єсть** незрозумілий* [9, с. 13]) або слово маніфестує високий стиль, імітуючи церковнослов'янську мову, коли йдеться про важливу інформацію (*– Не **єсть** ти мати своїй дитині!* [9, с. 59]) чи загальнолюдську істину, наприклад: *… Смерть не сон **єсть**, смерть – крик* [9, с. 49].

Особливістю **складних речень** у художніх творах письменника є те, що підрядні речення часу або умови в складнопідрядних найчастіше приєднуються за допомогою сполучника **ЯК**, наприклад: *… **Як** задніло, я мав розносювати бублики, але…* [9, с. 43], *Адже людина тільки тоді, **як** закричить не своїм гласом, – тоді вона справжня!* [9, с. 51].

Отже, мовна практика письменника ґрунтувалася на живомовній народній традиції степових говірок. Василь Чапленко вдало зафіксував той тип народної мови, на якому був сам вихований

і який досить близький до літературного. Опис мовотворчості письменника має вагоме значення для діалектології (поповнення її новим фактичним матеріалом), історії мови (щодо становлення літературно-національної мовної норми).

Висновки. Тож дослідження елементів степового говору в художній творчості Василя Кириловича Чапленка (Чаплі) уможливило такі висновки.

Встановлено, що діалектні елементи у творчості В. Чапленка презентовані на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях. На фонетичному рівні зафіксовано характерні для степового говору явища укання, чергування /І/ з /Е/, /О/, протезу [Г] перед початковим [І], заміну [С] на [Ш], адаптацію запозиченого [Ф] через [Х]/[ХВ], а також творення епентетичного [Н'] у давніх звукосполуках «губний + j».

На граматичному рівні виявлено збережені діалектні форми та конструкції, серед яких форми двоїни із закінченням -І, перевага флексій -ОВІ/-ЕВІ в давальному відмінку іменників чоловічого роду, форми родового відмінка однини іменників третьої відміни із закінченням -И, уживання прикметників м'якої групи, особових займенників без приставного [Н], варіантні форми інфінітива на -ТИ/-ТЬ, а також форми давноминулого часу. Синтаксичну специфіку становлять прийменникові конструкції з ОД, уживання ЗА замість нормативних ПРО, дієприслівника у ролі простого присудка та приєднання підрядних речень часу й умови за допомогою сполучника ЯК. Виявлені явища демонструють системний характер діалектної основи художнього мовлення письменника.

Мовна основа творів письменника є загалом стабільною та орієнтованою на тогочасну національну норму. Водночас діалектні відхилення виконують важливу стилістичну роль. Окремі риси, яких письменник послідовно дотримується (зокрема закінчення -И в родовому відмінку однини іменників третьої відміни чи -ОВІ/-ЕВІ в давальному відмінку другої відміни), демонструють органічність української живомовної системи й є переконливим аргументом на користь усунення варіантності сучасної літературної норми.

Уведений до наукового обігу фактичний матеріал з художньої прози Василя Чапленка доповнює цілісну мовну картину України, збагачує джерельну базу української діалектології новими текстовими фіксаціями степового говору та слугує важливим джерелом для подальших досліджень.

Список літератури:

1. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії.* 2015. Вип. 2. С. 230–236.
2. Медвідь Н. С., Вихор В. Г. Роль діалектів у формуванні художнього світу сучасної української літератури. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36 (75). № 2. Частина 1. С. 26–30.
3. Стецик Х. М., Добровольська Л. А. Художні функції діалектизмів у сучасній українській літературі: традиції і новаторство. Академічні студії. Серія: Гуманітарні науки. 2023. 1 (Чер 2023). С. 46–52. DOI: https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.7.
4. Мамчич І. П. Чапленко Василь Кирилович. *Українська мова: енциклопедія* / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2004. С. 787.
5. Чабан М. Січеслав у серці: нариси / Книга пам'яті. Дніпропетровськ: ВПОП «Дніпро», 1994. – 104 с.
6. Кислиця Д. Сімдесятилітньому Чапленкові В. К. (Замість офіційного поздоровлення). *Нові дні.* 1970. Жовтень-листопад. Ч. 249–250. С. 1.
7. Мамчич І. П. Лексичні скарби середньонаддніпрянських говорів у мові творів Василя Чапленка. *Вісник Луганського педагогічного університету ім. Т. Шевченка.* Серія: Філологічні науки. 2001. №12 (44). С. 171–176.
8. Мамчич І. П. Стилістичне вживання фразеологічних одиниць живої народної мови в художніх творах В. Чапленка. *На ниві української філології:* зб. наук. пр. / За заг. ред. І. С. Попової, Ю. Ф. Прадіда. Дніпропетровськ: Пороги, 2003. С. 159–171.
9. Чапля В. Малоучок. Київ: Маса, 1927. 93 с.
10. Чапленко В. Люди в тенетах: сатирична повість. Вінніпеґ, 1951. Т. 1. 127 с., Т. 2. 132 с.
11. Чапленко В. Півтора людського: повість. Нью-Йорк, 1952. 163 с.
12. Чапленко В. «Українці»: повість. Нью-Йорк, 1960. 176 с.
13. Чапленко В. Чорноморці, або кошовий Харко з усім товариством. Нью-Йорк, 1957. 336 с.
14. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ: Академія, 2006. 368 с.
15. Український правопис / Нац. акад. наук України, М-во освіти і науки України. Київ: Наукова думка, 2019. 282 с.
16. Караванський С. Секрети української мови. Київ: Кобза, 1994. 152 с.

Zaitseva V. V., Mamchych I. P. THE VERNACULAR TRADITION OF SICHESLAVSHCHYNA IN THE LITERARY HERITAGE OF VASYL CHAPLENKO

This article examines literary heritage of the émigré writer and a professional linguist Vasyl Chaplenko. The work provides a systematic analysis of the South-Eastern Ukrainian dialect elements (in particular, the steppe dialect). In the focus of attention are the units represented at different linguistic levels in the literary works of the author. The study explores linguistic features in the context of reflecting the living speech tradition of this dialect in the Ukrainian language. The relevance of investigating dialectal characteristics in the writer's prose is substantiated, as they constitute an important source for clarifying the evolution and codification of modern Ukrainian literary language, as well as for restoring authentic linguistic phenomena that were marginalized by soviet narratives.

At the phonetic level, the study identifies positional vowel changes characteristic of the steppe dialect area, the preservation of archaic consonantal patterns, and prosthetic phenomena, particularly the use of [h], as well as the phonetic adaptation of the borrowed sound [f] into [kh] or [khv] in the speech of the characters.

At the morphological level, the research highlights the functioning of the dual number remnants, the specific features of nominal inflections (predominantly the use of -ovi/-evi in the dative case of masculine nouns, the ending -y in the genitive singular of the third-declension nouns, etc.), the variation of adjectival and verbal forms, as well as the functioning of tense categories preserved in dialectal speech.

At the syntactic level, several dialectal prepositional-case constructions have been identified, including the widespread use of the preposition and prefix od, the functioning of the preposition za in combinations expressing object relations (instead of the preposition pro), and specific features of simple and complex sentence structure.

The analysis demonstrates that the literary works of Vasyl Chaplenko represent the vernacular tradition of Sicheslavshchyna and may be regarded as further evidence supporting the restoration of linguistic phenomena natural to the Ukrainian language system, as well as the elimination of the unjustified variation found in contemporary Ukrainian orthography.

The newly introduced factual material enriches the source base of Ukrainian dialectology and the history of the Ukrainian language.

Keywords: *dialectology, dialect, South-Eastern dialect group, language norm, Vasyl Chaplenko.*

Дата першого надходження статті до видання: 26.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2’37:821.161.2-1.09
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/04

Кривенчук В. М.
https://orcid.org/0000-0002-7258-8128
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОНЦЕПТОСФЕРА *РОСЛИННИЙ СВІТ* У ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ С. ШУМИЦЬКОГО

У статті здійснено комплексний аналіз концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ у поетичному мовленні С. Шумицького. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення індивідуально-авторської мовної картини світу крізь призму концептуального аналізу флористичної лексики, яка посідає важливе місце у формуванні художньої семантики поетичних творів. Метою статті є визначення структури концептосфери, встановлення її основних мікрополів, з’ясування семантичних особливостей рослинних номінацій та їхнього функціонально-стилістичного потенціалу в ідіостилі поета.

Установлено, що концептосфера РОСЛИННИЙ СВІТ охоплює дендроніми, назви кущових, трав’янистих і культурних рослин, найменування частин рослин, узагальнені назви рослинності та рослинні локуси. З’ясовано, що флористичні номінації в поетичному мовленні С. Шумицького значно розширюють своє предметно-логічне значення, набуваючи символічних, емоційно-оцінних, аксіологічних і культурно зумовлених смислів. Вони репрезентують концепти життя, кохання, пам’яті, духовного відродження, Батьківщини, людської долі, війни, творчості, а також виступають важливими засобами психологізації художнього мовлення та моделювання індивідуально-авторської концептуальної картини світу.

Доведено, що формування концептосфери забезпечується системою мовностилістичних засобів, серед яких провідними є персоніфікація, метафора, порівняння, епітет, антитеза, синестезія, генітивна метафора, анафора та інші засоби образотворення. Поєднання традиційної української флористичної символіки з індивідуально-авторським переосмисленням рослинних образів визначає своєрідність ідіостилю С. Шумицького, поглиблює семантичний потенціал поетичного тексту та репрезентує особливості його художнього світобачення.

Ключові слова: *концептосфера, мовна картина світу, флористична лексика, фітонім, дендронім, рослинний код культури, символіка, ідіостиль, поетичне мовлення, С. Шумицький.*

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві концептуальний підхід до аналізу художнього тексту залишається одним із найпродуктивніших напрямів дослідження, оскільки дає змогу простежити особливості авторської мовної картини світу, виявити систему ключових образів і символів, а також з’ясувати механізми їхнього функціонування в індивідуальному стилі письменника. Особливого значення набуває вивчення концептосфер, що репрезентують окремі фрагменти художньої дійсності та відображають специфіку авторського світосприйняття.

Однією з найважливіших складових української мовної картини світу є рослинний код культури, який упродовж століть формувався під впливом народних вірувань, міфологічних уявлень, фольклору, релігійної традиції та художньої літератури. Назви рослин у поетичному тексті виконують не лише номінативну функцію, а й виступають носіями складної символіки, репрезентують емоційно-оцінні, культурні та аксіологічні смисли, беруть участь у створенні індивідуально-авторської концептуальної моделі світу.

Поетична творчість С. Шумицького характеризується глибокою образністю, органічним поєднанням природного й духовного начал, активним використанням флористичних образів як засобів моделювання художньої реальності. Рослинні номінації в його поезії формують розгалужену систему концептів, що відображає національно-культурні традиції, авторське світобачення та своєрідність художнього мислення. Водночас концептосфера РОСЛИННИЙ СВІТ у поетичному мовленні С. Шумицького ще не стала предметом окремого комплексного лінгвістичного дослідження, що зумовлює **актуальність** цієї

© Кривенчук В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

наукової розвідки. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У роботі М. Швець і Т. Павлович досліджено особливості антропоморфізації рослин і тварин у сучасних англомовних анімаційних фільмах. Автори зосереджують увагу на мовних засобах, за допомогою яких відбувається «олюднення» представників флори й фауни, та доходять висновку, що цей процес реалізується через «експліцитні метафоричні порівняння, метафори та метафоричні епітети, чим показує втілення та висвітлення людських рис, ознак, вигляду, характеру тощо» [2, с. 208].

У статті І. Девдюк та Т. Гуляк об'єктом дослідження є концепт КВІТКА в романі Д. Г. Лоуренса «Коханець леді Чаттерлей». Дослідниці розглядають квітку не як окремий художній образ, а як ключовий концепт, що репрезентує авторську світоглядно-філософську модель і слугує засобом осмислення людини, природи, кохання та творчості. На їхню думку, «Квіти в Лоуренса виходять за межі своєї фізичності, щоб стати платформою для розвитку емоцій і почуттів персонажів. Вони не лише оточують головних героїв ззовні, але й мають сутнісний вплив на їхню ідентичність» [6, с. 17].

Предметом наукової розвідки А. Сердюк є концепт ТРОЯНДА в зіставному аспекті. На основі концептуального аналізу авторка простежує структуру концепту, співвідношення його ядерних і периферійних компонентів, а також особливості їхньої реалізації в різних мовах. Дослідниця зазначає, що «концептуальний аналіз флороному Rosa засвідчує, що периферійні компоненти концепту зумовлені елементами його ядра, а саме: позитивною оцінкою зовнішнього вигляду та запаху, кольору. Через позитивне сприйняття ядерних ознак у більшості випадків знаки rosa / rose / троянда / рожа та його семантично інтерпретуються як основа меліоративних образів. Пейоративні компоненти концептосфери Rosa зумовлені колючістю рослини в усіх мовах та індивідуальноавторською інтерпретацією первинного знака рожа в українській мові» [1, с. 239].

Постановка завдання. Метою роботи є комплексний аналіз концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ у поетичному мовленні С. Шумицького, виявлення її структури, основних концептів, семантичних особливостей і функціонально-стилістичного потенціалу. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: визначити склад флористичної лексики в поетичних текстах митця; встановити ядро та периферію концептосфери; з'ясувати символічні, асоціативні та оцінні значення рослинних образів; окреслити їхню роль у формуванні індивідуально-авторської мовної картини світу.

Методологічну основу дослідження становлять методи концептуального, семантичного, контекстуального та лінгвостилістичного аналізу, що забезпечують комплексне вивчення функціонування рослинної лексики в поетичному дискурсі С. Шумицького.

Виклад основного матеріалу. Для систематизації флористичної лексики, репрезентованої в поетичній картині світу С. Шумицького, доцільно виокремити кілька тематичних мікрополів концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ.

Найчисленнішу групу становлять дендроніми – назви дерев, які є важливими складниками художньої картини світу поета. До цієї групи належать ***тополя, липа, явір, клен, вишня***. Дерева в поетичному мовленні С. Шумицького не лише формують природний простір, а й виступають носіями символічних значень, пов'язаних із пам'яттю, рідною землею, життям і духовною стійкістю.

Доволі часто дендроніми зазнають антропоморфізації, завдяки чому автор майстерно передає психологічний стан ліричного героя та пов'язує концепти дерев з іншими концептами.

Мовний образ ***липи*** в поезії С. Шумицького тісно пов'язаний із концептами часу, надії та рідного міста. У вірші «Рідному місту» дерева персоніфікуються: «стоять в задумі липи / І мріють…» [3, с. 16]. Майстер слова персоніфікує липи, наділяючи їх людською здатністю замислюватися й мріяти, завдяки чому липи стають повноправними учасниками художнього світу. Очікування цвітіння («коли майбутній липень / Хлюпне на них пахучий білий цвіт») символізує прийдешнє оновлення, розквіт і безперервність життя. Водночас використання спільнокореневих слів ***липа*** – ***липень*** створює стилістичний ефект паронімічного зближення, що підсилює семантичний зв'язок дерева з циклічністю природного часу.

Лінгвоментальний образ ***вишні*** в поетичному мовленні С. Шумицького дотичний до понять життя, рідної оселі та людської долі. У поезії «Постріл» натрапляємо на такі рядки: «У селі сьогодні заручини – / Сміх і радість на півсела. / Навіть вишня над кручею / Восени зацвіла» [3, с. 41]. Незвичайне осіннє цвітіння вишні є художньою гіперболою, покликаною передати винятковість і щасливість події. Однак уже наступна строфа порушує цю ідилію: «Що, як раптом, осколком скошена, / Вишня, стогнучи, упаде?» [3, с. 41]. Автор переносить на рослину людські власти-

вості – здатність страждати (що виражено дієприслівником *стогнучи*), завдяки чому загибель дерева сприймається як трагедія живої істоти. Дієприкметник ***скошена***, який зазвичай характеризує траву чи збіжжя, у поєднанні з образом вишні підсилює відчуття насильницького обірваного життя. Вишня у творі символізує мирний світ, домашній затишок і безперервність життя, натомість її можливе знищення осколком уособлює руйнівний вплив війни на природу й людину. Відповідно, флористичний образ набуває глибокого гуманістичного звучання, стаючи художнім засобом осмислення трагедії воєнного часу.

Явір виступає не лише природним мовним образом, а й символом сили, стійкості та самобутності, тому його самотнє існування в широкому відкритому просторі набуває виразного емоційного звучання: «Я без тебе, мов явір в голому полі» [3, с. 10]. Основою художнього образу є традиційне народнопоетичне сполучникове порівняння, у якому самотнє дерево символізує людину, позбавлену підтримки й життєвої опори. Епітет ***голе*** підсилює відчуття незахищеності, ізольованості та духовної спустошеності.

Патріотичного звучання набуває мовний образ тополі: «…А спільники – тільки вкраїнські тополі / І неба рідного висота» [5, с. 25]. Автор використовує оказіональне поєднання ***спільники – тополі***, переносно наділяючи дерева функцією бойових побратимів. Завдяки персоніфікації тополі перестають бути лише деталлю пейзажу й перетворюються на активних учасників художнього світу, які ніби підтримують воїна в смертельно небезпечній ситуації. Епітет ***вкраїнські*** суттєво розширює семантику образу. Тополі репрезентують уже не окремі дерева, а рідну землю, Батьківщину, за яку ведеться боротьба. Паралельна конструкція «***вкраїнські тополі / І неба рідного висота***» поєднує вертикальні образи земного й небесного простору, формуючи цілісний хронотоп України.

Окреме місце посідають назви кущових рослин, представлені передусім ***калиною***. Цей образ належить до традиційних українських етнокультурних символів і набуває в поезії митця екзистенційного звучання, репрезентуючи безперервність життя, пам'ять і красу навколишнього світу. У поезії «Крапля» поет створює оригінальну асоціативну модель, поєднуючи ягоди калини з образом краплі: «Краплі червоні / Гойдає на вітах калина» [3, с. 29]. Повтор лексеми ***крапля*** стає композиційним стрижнем твору, а ягоди калини осмислюються через перифраз *червоні краплі*, що водночас асоціюються з кров'ю, життям і плинністю часу. Завдяки зіставленню «В темному небі, / Неначе краплина, / Зоря» виникає паралелізм між земним і космічним простором: калина та зоря постають елементами єдиної образної системи. Таким чином, традиційний український символ калини у творчості С. Шумицького набуває філософського звучання, репрезентуючи безперервність життя, пам'ять і красу навколишнього світу.

Наступне мікрополе утворюють назви трав'янистих рослин і квітів: ***ромашка, мак, троянда, м'ята, полин, пролісок***. Саме ця група вирізняється найбільшою образністю та символічною наснаженістю. Через квіткові образи поет передає почуття кохання, пам'яті, вірності, скорботи, краси й швидкоплинності людського життя.

Мовний образ ***ромашки*** актуалізує смисли чистоти, щирості та вірності почуттів: «Хлопець любив ромашки / Милій носив щодня» [3, с. 12]. Відсутність епітетів, метафор чи інших засобів художнього ускладнення зумовлює особливу стилістичну виразність образу. Нейтральна загальновживана назва квітки в поєднанні з дієсловами ***любив*** і ***носив*** формує семантичне поле щирості, природності та невимушеності людських почуттів. Прислівник ***щодня*** підкреслює регулярність дії, акцентуючи не на винятковості вчинку, а на його постійності, що увиразнює відданість героя. Таким чином, ромашка постає не як декоративна деталь пейзажу, а як мовний маркер простого й глибокого кохання, заснованого на щоденній турботі та увазі.

Викликає інтерес індивідуально-авторська метафора С. Шумицького з пролiском: «І я гублюся в голубих снігах, / Щоб пролiском у березні розквітнуть» [4, с. 21]. Дієслово ***розквітнуть*** ужито не в прямому значенні, а як предикат метафоричного перевтілення ліричного героя в рослину. Завдяки інфінітивній конструкції ***щоб пролiском розквітнуть*** актуалізується семантика духовного відродження через тимчасове зникнення або самозречення. Пролісок постає символом нового життя, незламності й перемоги над зимою, а його поява в художньому контексті протиставляється епітетним сполукам ***голубих снігів*** і ***невблаганного вітру***. Антитеза *сніг – пролісок* підсилює ідею життєствердності: навіть у найсуворіших умовах зароджується нове життя.

Флористичний образ маків також у С. Шумицького набуває виразного емоційно-символічного звучання: «Олексій приносив їх трішечки прим'ятими / У своїм запиленім синім картузі, / І тобі на подив, маки пахли м'ятою / І завжди бентежили, наче березіль» [4, с. 6]. Майстер слова

свідомо відходить від реалістичного опису, поєднуючи різні чуттєві враження. Зокрема, маки наділяються невластивою їм ознакою – ***пахли м'ятою***, що є прикладом синестезійної метафоризації. Запах м'яти традиційно асоціюється зі свіжістю, чистотою та літньою природою, тому переноситься на образ маків, підсилюючи їхнє емоційне сприйняття.

Генітивна метафора ***полин прикростей*** у мікроконтексті: «Хтось пригадає прикростей полин…» [3, с. 6] ґрунтується на асоціативному перенесенні ознаки гіркого смаку рослини на людські переживання. Таким чином, полин стає мовним репрезентантом життєвих труднощів, болю та випробувань. Водночас ця метафора функціонує в контексті антитези: ***прикростей полин*** протиставляється ***творчим перемогам***. Таке композиційне зіставлення підкреслює нерозривність гірких і радісних сторін людського життя, увиразнюючи думку про те, що творчі здобутки народжуються через подолання труднощів. Отже, фітонім ***полин*** виконує не номінативну, а концептуальну функцію, вербалізуючи один із ключових для поетичного світу С. Шумицького концептів – життєві випробування як необхідну умову духовного зростання.

Образ першоцвіту в ідіостилі письменника символізує початок життя, оновлення: «Я по світу ходив і навік полюбив / Кожну квітку твою, першоцвіте рясний…» [4, с. 5]. Автор уживає звертання ***першоцвіте рясний***, персоніфікуючи рослину та наділяючи її здатністю вступати в діалог із ліричним героєм. Епітет ***рясний*** акцентує не лише кількісну ознаку, а й повноту весняного буяння. Особливої ваги набуває часовий паралелізм: «За цвітінням – зав'яжуться перші плоди». Дієслово ***зав'яжуться*** відтворює природну послідовність розвитку рослини, однак ліричний герой свідомо зміщує акценти, наголошуючи: «Тільки будуть завжди найдорожчі мені / Першоцвіти садів, першоцвіти весни». Анафоричний повтор словосполучення ***першоцвіти*** підсилює його смислову домінанту, а генітивні конструкції ***першоцвіти садів, першоцвіти весни*** розширюють семантичне поле образу від конкретної рослини до узагальненого символу весняного відродження.

Важливим компонентом концептосфери є назви культурних і злакових рослин, до яких належать ***жито, колосся, зерно***. Вони актуалізують семантику праці, достатку, родючості, безперервності життя та нерозривного зв'язку людини із землею.

У поезії флористичні образи колосся й сосни формують єдиний семантичний комплекс, пов'язаний із мотивами передчасно обірваного життя та вічної пам'яті: «*Як не зжате косарем колосся, / Ти лишилась коротати вік. / Десь далеко є могила братська, / Тоскні сосни спокій сторожать…*» [5, с. 41]. Сполучникове порівняння *як не зжате косарем колосся* ґрунтується на традиційній метафорі людського життя як достиглого врожаю. Незжате колосся символізує життя, обірване передчасно, без природного завершення. Використання пасивного дієприкметника незжате акцентує не на самому колоссі, а на незавершеності життєвого шляху.

Натомість у рядках «Шуміло, шуміло колосся, / І обрій здавався близьким…» [3, с. 38] повтор дієслова ***шуміло*** посилює акустичну виразність картини, створюючи ефект безперервного руху й живого дихання природи. Колосся не є пасивною деталлю пейзажу, а виступає активним компонентом художнього світу, що емоційно супроводжує зародження кохання. Фітонім ***колосся*** поєднується з образом безмежного простору, завдяки чому формується метафоричний зв'язок між природою та внутрішнім станом ліричного героя.

Окрему групу формують найменування частин рослин: ***листя, брунька, квіт, стеблина***. Такі лексеми здебільшого використовуються для створення динамічних природних картин, метафоричного осмислення оновлення, молодості, духовного відродження та плинності часу: «Де сонце обновило плаття ситцеве, / А під ногами – падолист загатою. / Коли з тобою повертали звідси ми, / То ти була на золото багатою» [3, с. 46]. Лексема ***падолист*** функціонує не лише як номінація осіннього природного явища, а й як засіб створення густоти опалого листя та відчуття щедрості осінньої природи.

Фітонім ***стеблина*** входить до складу традиційної метафори рослинного росту, яка переноситься на сферу людських взаємин: «*І ти, далека й невідома нині, / До мене враз потягнешся уся, / Немов до сонця молода стеблина*» [5, с. 13]. Порівняння ґрунтується на природній властивості рослини тягнутися до сонячного світла, що в художньому тексті переосмислюється як прагнення людини до кохання, духовної близькості й тепла.

До концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ також належать узагальнені назви рослинності – ***трава, квіти, бур'ян***, які репрезентують природне середовище, слугують тлом для розгортання художніх подій та підсилюють емоційне звучання поетичного тексту.

Подекуди навіть такі узагальнені назви можуть набувати метафоричного перенесення. Наприклад, у рядках, де лексема ***квіти*** входить до складу розгорнутого порівняння: «І сотні рим поникли, наче квіти, / Що в'януть поступово на вікні» [4, с. 31]. Поет переносить ознаки рослинного світу на абстрактне поняття ***рими***, використовуючи дієслово ***поникли***, характерне передусім для рослин, що втратили свіжість і життєву силу. Таке семантичне зближення створює індивідуально-авторську метафору згасання творчого натхнення. Порівняння ***наче квіти*** розгортається завдяки підрядній частині ***що в'януть поступово на вікні***, яка конкретизує процес поступової втрати життєвої енергії. Дієслово ***в'януть*** актуалізує символіку швидкоплинності краси, молодості та творчого піднесення. Отже, флористичний образ виконує не описову, а психологічну функцію, вербалізуючи внутрішній стан ліричного героя, який переживає творчу кризу. Квіти стають метафоричним еквівалентом поетичного слова: так само, як без догляду втрачають красу рослини, без натхнення згасає й творчий порив.

Крім власне фітонімів, у поезії С. Шумицького функціонують рослинні локуси, тісно пов'язані з концептосферою рослини: ***сад, луг, нива***. Хоч ці лексеми не позначають окремих рослин, вони репрезентують простір існування рослинного світу, виступають важливими складниками авторської мовної картини світу та беруть участь у формуванні образу рідної землі. Так, наприклад, флористичний образ садів має виразне психологічне звучання: «Інеєм взялися всі мої сади. / Як її леліяти, як її зігріти / В білі заметілі й люті холоди?» [3, с. 46]. Присвійний займенник ***мої*** переводить лексему ***сади*** із площини реального природного простору у сферу внутрішніх переживань ліричного героя. Сади постають метафорою духовного світу, почуттів і надій. Дієслівна конструкція ***інеєм взялися*** реалізує метафору емоційного охолодження, а лінгвоментальний образ ***інею*** традиційно асоціюється із згасанням, самотністю та душевним болем. Митець поєднує флористичні й метеорологічні образи, створюючи розгорнуту концептуальну метафору, у якій ***сад*** символізує кохання, а ***іній***, ***заметілі*** й ***люті холоди*** – життєві випробування, що загрожують його існуванню. Фітонім ***сад*** виконує не номінативну, а психологічну функцію, стаючи мовним репрезентантом внутрішнього стану ліричного героя та його емоційної вразливості.

Аграрний образ ***ниви*** також експлікує індивідуально-авторські потрактування: «Ти – це нива моя незасіяна. / Я не знаю, чи буду / Хорошим твоїм сівачем…» [5, с. 75]. Лексема ***нива*** втрачає предметне значення й стає образом коханої, її духовного світу та майбутнього спільного життя. Епітет ***незасіяна*** актуалізує семантику потенційності, чистоти й відкритості до нового етапу існування.

Висновки і перспективи. Отже, концептосфера РОСЛИННИЙ СВІТ у поетичному мовленні С. Шумицького має розгалужену структуру й охоплює дендроніми, назви кущових, трав'янистих і культурних рослин, найменування частин рослин, узагальнені назви рослинності та рослинні локуси. Така система свідчить про вагому роль флористичної лексики в моделюванні індивідуально-авторської мовної картини світу, реалізації національно-культурної символіки та формуванні художньої образності.

Встановлено, що формування концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ забезпечується широким спектром мовностилістичних засобів. Провідну роль відіграють персоніфікація, метафора, порівняння, епітет, антитеза, синестезія, генітивна метафора, анафора та інші прийоми, завдяки яким флористичні номінації набувають високої семантичної місткості й стають важливими репрезентантами авторського світобачення.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у комплексному вивченні інших концептосфер поетичної творчості С. Шумицького, а також у дослідженні взаємодії флористичного коду з іншими культурними кодами художнього світу поета. Перспективним є також зіставний аналіз концептосфери РОСЛИННИЙ СВІТ у творчості С. Шумицького та інших сучасних українських поетів, що дасть змогу повніше окреслити специфіку індивідуально-авторської мовної картини світу.

Список літератури:

1. Сердюк А. Концепти ROSA – ROSE – ТРОЯНДА: зіставний аспект. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 235–240.

2. Швець М., Павлович Т. Мовне вираження антропоморфізації рослин та тварин на стилістичному рівні у сучасних англомовних анімаційних фільмах. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 8. С. 204–209. DOI: https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.32

3. Шумицький С. Герої приходять у пісню : поезії. Харків : Прапор, 1971. 48 с.

4. Шумицький С. Ознаки вірності : поезії. Харків : Харківське книжкове видавництво, 1963. 35 с.
5. Шумицький С. Сорок ударів серця : поезії. Харків : Прапор, 1966. 76 с.
6. Devdiuk I., Huliak T. The concept of the FLOWER in the novel *Lady Chatterley's Lover* by D. H. Lawrence. *Південний архів (філологічні науки).* 2024. № 96. С. 16–23. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-96-2.

Kryvenchuk V. M. THE *PLANT WORLD* CONCEPTOSPHERE IN THE POETIC LANGUAGE OF S. SHUMYTSKYI

The article presents a comprehensive analysis of the PLANT WORLD conceptosphere in the poetic discourse of S. Shumytskyi. The relevance of the study is determined by the need to investigate the author's individual linguistic worldview through the conceptual analysis of floristic vocabulary, which plays a significant role in shaping the artistic semantics of poetic texts. The aim of the study is to identify the structure of the conceptosphere, determine its principal microfields, clarify the semantic characteristics of plant nominations, and reveal their functional and stylistic potential within the poet's individual style.

The study establishes that the PLANT WORLD conceptosphere encompasses dendronyms, names of shrubs, herbaceous and cultivated plants, names of plant parts, generalized designations of vegetation, and plant-related loci. It is demonstrated that floristic nominations in S. Shumytskyi's poetic discourse considerably extend their primary denotative meanings, acquiring symbolic, emotive-evaluative, axiological, and culturally conditioned semantic features. These lexical units represent the concepts of life, love, memory, spiritual renewal, homeland, human destiny, war, and creativity, while simultaneously serving as important means of psychological characterization and modelling the poet's individual conceptual worldview.

The findings demonstrate that the formation of the conceptosphere is ensured by a system of linguistic and stylistic devices, among which personification, metaphor, simile, epithet, antithesis, synesthesia, genitive metaphor, anaphora, and other figurative devices play a dominant role. The combination of traditional Ukrainian floristic symbolism with the poet's individual reinterpretation of plant imagery shapes the distinctive features of S. Shumytskyi's individual style, enriches the semantic potential of the poetic text, and reflects the specificity of his artistic worldview.

Keywords: *conceptosphere, linguistic worldview, floristic vocabulary, phytonym, dendronym, plant cultural code, symbolism, individual style, poetic discourse, S. Shumytskyi.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’373.45
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/05

Николюк Т. В.
https://orcid.org/0000-0003-1324-8841
Луцький національний технічний університет

Шкляєва Н. В.
https://orcid.org/0000-0002-2113-9154
Луцький національний технічний університет

ПРАВОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СУЧАСНИХ МЕДІАКОМУНІКАЦІЯХ

У статті досліджено роль правової термінології в сучасних медіакомунікаціях як важливого інструменту формування правової культури та суспільної свідомості. На матеріалі публікацій «Волинських новин» проаналізовано особливості використання правових термінів у медіа: їхню формалізованість, стандартизацію, спрощення та пояснення у контексті. Правові терміни часто трапляються в матеріалах медіа, оскільки теми судів, скандали складають частину найпопулярніших текстів у медіаресурсах.

Правова термінологія у журналістських текстах часто супроводжуються поясненнями або коментарями, щоб зробити їх доступними для пересічного читача.

Проаналізовано подвійне призначення правових термінів: вони виступають маркерами спеціалізованої комунікації для фахівців і водночас потребують адаптації для широкої аудиторії.

Визначено виклики використання правової термінології: ризик маніпуляцій через спотворення значень, проблемі доступності текстів для нефахової аудиторії, небезпеці надмірної термінологізації.

Окрему увагу приділено англіцизмам (due diligence), абревіатурам (АМКУ, ВККСУ) та впливу глобалізації. З’ясовано, що це створює своєрідний двомовний дискурс, де українська правова термінологія співіснує з англомовними запозиченнями, що відображає інтеграцію України у світовий правовий простір.

Визначено основні функції правової термінології в медіа – інформативну, освітню, іміджеву та регулятивну.

Висвітлено виклики: ризик маніпуляцій через спотворення значень і проблему доступності текстів для нефахової аудиторії.

Підкреслено необхідність балансу між точністю й зрозумілістю, підвищення мовної та правової компетентності журналістів, а також розвитку стандартів правової комунікації.

Ключові слова: *терміни, термінологія, лексика, правова компетентність, правова культура.*

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві медіа виконують не лише функцію інформування, а й стають важливим інструментом формування правової культури та суспільної свідомості. Особливе місце у цьому процесі займає правова термінологія, яка забезпечує точність і достовірність повідомлень, створює відчуття професійності та авторитетності джерела інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мова права стала об’єктом дослідження небагатьох науковців (Лазарєв В., Любченко О. Макеєва О., Мовчан Ю.), а правової термінології у медіакомунікаціях не досліджено зовсім.

Постановка завдання. Ціль статті – проаналізувати правову термінологію медіа (на прикладі «Волинських новин»).

Виклад основного матеріалу. Правові терміни у медіакомунікаціях мають подвійне призначення: з одного боку, вони – маркери спеціалізованої комунікації, зрозумілі для юристів і фахівців, а з іншого – потребують адаптації для широкої аудиторії, яка не завжди володіє професійним словником.

© Николюк Т. В., Шкляєва Н. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Для правової термінології у медіакомунікації властива формалізованість та стандартизація. У медіа вона використовується для позначення ключових понять правової системи: «адвокатура», «відповідач», «юрисдикція», «правовий статус», «договір», «законопроєкт». Часто ці терміни не пояснюються, але з докладного тексту та окремих зауважень стає зрозуміле значення лексем. Так, у дописі у «Волинських новинах» про адвокатуру України з контексту можна зрозуміти, що адвокатура – інститут, який захищає права, свободи та представляє інтереси громадян. «Це робиться для того, аби послабити адвокатуру, адже державі не потрібна сильна адвокатура. Так, зараз завдяки сильному захисту в резонансних справах часто виносять виправдувальні вироки, тобто людей виправдовують, а не притягують до відповідальності» [1].

Правові терміни часто трапляються в матеріалах медіа, оскільки теми судів, скандали складають частину найпопулярніших текстів у медіаресурсах: « Не встиг з відстрочкою через збій у «Резерв+»: викладач луцького коледжу довів у суді, що його мобілізували незаконно» [1], «У Харкові суд змусив ТЦК зняти з обліку чоловіка, який змінив стать» [1], «Фонд США подав позов на РФ через $225 млрд боргів Російської імперії» [1].

Подеколи правові терміни спрощуються для кращого сприйняття читацької аудиторії, так, поняття «адміністративне затримання» може вживатись без першої частини: «Вручення повісток та затримання у рамках мобілізації: у ТЦК пояснили, як усе відбувається» [1], «З'явилося відео затримання депутата, який у Луцьку вкусив поліцейського» [1], «У Києві під час затримання помер чоловік: поліцейські оприлюднили відео з бодікамер» [1]. Завдяки скороченню заголовок стає лаконічніший та зрозуміліший.

Деякі терміни мають чітко визначене значення у правовій науці та практиці, а в журналістських текстах часто супроводжуються поясненнями або коментарями, щоб зробити їх доступними для пересічного читача. Наприклад, «…відомості про рішення, що підлягають примусовому виконанню – виконавчі документи» [1]. «Зокрема назвали статтю про незаконне збагачення чиновників порушенням презумпції невинуватості. Ніби йдеться про звичайного громадянина, а не про того, кому довірили суспільні гроші і владу [1].

Отже, медіа виконують освітню функцію, популяризуючи правові знання та сприяючи формуванню правової грамотності населення.

Глобалізація економічних і правових процесів зумовлює використання міжнародних запозичень та англіцизмів у правовій комунікації. Вони позначають явища, що не завжди мають точні відповідники в українській мові, тому журналісти часто залишають їх у первісному вигляді. Так, у матеріалі «Борис Ложкін планує створити телеком-холдинг, купивши «Волю» [1] термін due diligence подається без перекладу і пояснення. Це створює своєрідний двомовний дискурс, де українська правова термінологія співіснує з англомовними запозиченнями, що відображає інтеграцію України у світовий правовий простір.

Окрема група – скорочення та абревіатури, які активно використовуються у правових новинах: АМКУ, ВККСУ «Зі 120 кандидатів, які пройшли конкурсне оцінювання у Вищій кваліфкомісії, 30 отримали негативні висновки Громадської ради доброчесності при ВККСУ» [1]. «АМКУ перевірить причини різкого подорожчання пального на АЗС» [1].

Правова термінологія виконує кілька функцій: інформативну функцію (забезпечує точність і достовірність повідомлень, дозволяє уникати двозначності), освітню (пояснення правових термінів сприяє формуванню правової культури суспільства, підвищує рівень правової грамотності громадян). Іміджева (використання професійної термінології свідчить про компетентність медіа у висвітленні правових питань). Регулятивна (правові терміни у новинах можуть впливати на суспільні настрої, формувати правову поведінку, стимулювати громадян до участі у правових процесах).

Водночас використання правової термінології у медіа має ряд викликів. Один із них – ризик маніпуляцій. Спрощення або перекручення значення термінів може призвести до хибного сприйняття правових процесів. Наприклад, некоректне використання терміна «амністія» може створити уявлення про безкарність, хоча насправді йдеться про специфічну складну юридичну процедуру. Це потребує від журналістів високого рівня мовної та правової компетентності.

Ще одна проблема – доступність правової термінології для великої аудиторії. Надмірна термінологізація текстів може ускладнити їх сприйняття, зробити новини незрозумілими для читачів без юридичної освіти, тому важливе завдання медіа пошук балансу між точністю та доступністю, між професійністю та зрозумілістю. У цьому контексті особливого значення набуває використання пояс-

нювальних конструкцій, коментарів експертів, прикладів із практики.

Правова термінологія у сучасних медіакомунікаціях відображає рівень розвитку правової системи, стан правової культури суспільства, його цінності та пріоритети. Наприклад, часте використання термінів свідчить про актуальність цих понять у суспільному дискурсі.

Отже, правова термінологія у медіа – важливий чинник формування правової культури та суспільної свідомості. Вона поєднує наукову точність із доступністю, виконує комунікативну, освітню та регулятивну функції. Виклики, пов'язані з її використанням, зумовлюють потребу підвищення рівня мовної та правової компетентності журналістів, а також розвитку стандартів правової комунікації в медіа.

Правова термінологія в медіатекстах «Волинських новин» демонструє чітку тематичну диференціацію. Найбільш частотні терміни, пов'язані з кримінальним і адміністративним процесом, мобілізаційним законодавством, цивільно-правовими відносинами та антикорупційною сферою. Саме ці групи лексем найактивніше функціонують у новинному дискурсі, оскільки відображають найбільш резонансні суспільні процеси.

Так, у матеріалах про мобілізацію постійно з'являються терміни. Тут правові поняття не лише називають конкретні процедури, а й стають засобом конструювання конфлікту між громадянином і державою. Журналісти змушені балансувати між точністю юридичної кваліфікації події та потребою зробити текст зрозумілим для широкої аудиторії. Часто це досягається шляхом додавання пояснювальних конструкцій або прямої мови учасників процесу.

Подібну стратегію спостерігаємо й у текстах про судові рішення. Заголовки «У Харкові суд змусив ТЦК зняти з обліку чоловіка, який змінив стать» [1] або «Фонд США подав позов на РФ через $225 млрд боргів Російської імперії» [1] демонструють, як правові терміни («суд», «позов», «облік», «борг») виконують роль смислових ядер, навколо яких будується вся наративна структура матеріалу. Водночас такі заголовки вже містять елементи оцінності та сенсаційності, що є характерною ознакою медійної адаптації правової лексики.

Воєнний стан вплинув на функціонування правової термінології в регіональних медіа. Після 24 лютого 2022 року лексикон «Волинських новин» суттєво збагатився термінами, пов'язаними з мобілізаційним законодавством, військовим обліком, відповідальністю за ухилення від призову та правами військовозобов'язаних. Такі поняття, як «відстрочка від мобілізації», «бронювання», «облік у ТЦК», «незаконна мобілізація», «порушення порядку військового обліку» стали не просто спеціальними лексемами, а ключовими маркерами суспільної напруги.

Аналіз матеріалів 2024–2026 років показує, що журналісти дедалі частіше змушені пояснювати не лише значення термінів, а й процедуру їх застосування. Наприклад, у текстах про судові справи щодо незаконної мобілізації редакція майже завжди додає роз'яснення: що саме вважається належним повідомленням про необхідність з'явитися до ТЦК, які документи підтверджують право на відстрочку, у яких випадках рішення ТЦК може бути скасоване судом [1]. Така практика свідчить про трансформацію медіа з простого ретранслятора подій у своєрідного посередника між громадянином і державною інституцією.

Цікаве явище семантичного розширення окремих правових термінів. Слово «затримання» у довоєнний період переважно асоціювалося з кримінальним процесом. У воєнний час воно набуло додаткових конотацій, пов'язаних із мобілізаційними заходами. У заголовках і текстах «затримання» часто стоїть поруч із «врученням повістки», створюючи в читача враження, що ці дві дії є майже синонімічними. Насправді між ними існує суттєва юридична різниця, яку медіа не завжди чітко артикулюють.

Ще одна характерна риса сучасного медіадискурсу – активне використання прямої мови юристів, адвокатів і суддів як способу «легітимації» правової термінології. Коли журналіст подає цитату адвоката, він фактично перекладає відповідальність за точність термінологічного вживання на експерта. Такий прийом дозволяє редакції зберігати видимість об'єктивності й водночас підвищувати рівень довіри до матеріалу. Водночас він свідчить про те, що самі журналісти часто відчувають недостатню впевненість у самостійному оперуванні складною правовою лексикою.

У сучасних медіа функціонують терміни антикорупційного законодавства. Поняття «незаконне збагачення», «декларування», «конфлікт інтересів», «спеціальна конфіскація» з'являються в матеріалах «Волинських новин».

«Волинські новини» загалом прагнуть дотримуватися балансу між точністю та доступністю. Проте цей баланс нестабільний і залежить від конкретної теми, дедлайну та рівня підготовки автора матеріалу. У текстах, підготовлених за участю

юридичних експертів, термінологія використовується більш коректно й супроводжується поясненнями. В оперативних новинах частіше трапляються спрощення, еліптичні конструкції та оцінні нашарування.

У «Волинських новинах» функціонує і термінологія, присвячена захисту прав споживачів та цивільно-правовим спорам. Це тексти про повернення товарів неналежної якості, розірвання договорів із постачальниками комунальних послуг, спори щодо спадщини чи поділу майна. У таких матеріалах терміни «споживач», «гарантійний строк», «неналежне виконання зобов'язань», «відшкодування шкоди», «позовна давність» використовуються досить активно, проте майже завжди супроводжуються побутовими поясненнями. Журналісти свідомо пояснюють юридичну мову мовою повсякденного досвіду читача, щоб зробити інформацію практично корисною. «На будівництво 36 квартир рятувальному відомству виділили майже 7 мільйонів гривень. Але через неналежне виконання зобов'язань комерційна структура здала житла менше, ніж передбачалось умовами договору» [1]. Такий підхід має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, він підвищує доступність правової інформації і сприяє формуванню елементарної правової грамотності. З іншого – призводить до певної депрофесіоналізації термінів. Коли поняття «позовна давність» пояснюється просто як «термін, протягом якого можна подати до суду», втрачаються важливі нюанси щодо початку перебігу строку, його переривання та поновлення. У результаті читач отримує спрощену модель, яка в реальній правовій ситуації може виявитися недостатньою.

Важлива особливість регіонального медіадискурсу – тісний зв'язок правової термінології з місцевим контекстом. У матеріалах «Волинських новин» часто фігурують назви конкретних судів (Луцький міськрайонний суд, Волинський окружний адміністративний суд), прізвища суддів, адвокатів і представників органів влади. Це створює ефект наближеності права: юридичні поняття перестають бути абстрактними й набувають конкретних людських облич.

Водночас така персоналізація іноді призводить до зміщення акцентів – увага читача зосереджується не на правовій нормі, а на окремих учасниках процесу.

Спостерігається й цікава тенденція до використання правових термінів у заголовках як засобу привернення уваги. Слова «суд», «позов», «вирок», «арешт», «конфіскація» мають високий інформаційний потенціал і часто стають ключовими елементами заголовкової конструкції. При цьому в самому тексті матеріалу рівень термінологічної щільності може бути значно нижчим. Це свідчить про певну інструменталізацію правової лексики: вона використовується не лише для точного позначення понять, а й для виконання рекламно-комунікативної функції.

У контексті воєнного стану особливої гостроти набуває питання відповідальності медіа за коректність уживання термінів, пов'язаних із обмеженням прав і свобод. Поняття «обмеження конституційних прав», «правовий режим воєнного стану», «спеціальні заходи» потребують максимально обережного й точного використання. Будь-яке спрощення або оцінне забарвлення тут може мати серйозні суспільні наслідки.

Етичний вимір використання правової термінології в медіа залишається одним із найменш досліджених, але надзвичайно важливих аспектів. Журналіст, який оперує поняттями «підозра», «обвинувачення», «вирок», «незаконне збагачення» чи «ухилення від мобілізації», фактично впливає на репутацію конкретних осіб і на суспільне сприйняття правосуддя загалом. Помилка в кваліфікації дії або передчасне вживання терміна, який має чітке процесуальне значення, може спричинити порушення презумпції невинуватості та завдати шкоди, яку згодом важко виправити.

Важливим фактором залишається й швидкість оновлення законодавства. Під час дії воєнного стану норми, пов'язані з мобілізацією, військовим обліком, бронюванням і відповідальністю за порушення, змінюються досить часто. Медіа змушені оперативно реагувати на ці зміни, що іноді призводить до тимчасової термінологічної плутанини. У таких умовах особливо цінними стають матеріали-роз'яснення, у яких редакція не просто повідомляє про нову норму, а пояснює її практичне значення для пересічного громадянина [1].

Висновки. Отже, правова термінологія в сучасних медіакомунікаціях – важливий інструмент формування правової культури та суспільної свідомості. Вона забезпечує точність і достовірність інформаційних повідомлень, виконує інформативну, освітню, іміджеву та регулятивну функції, а також сприяє популяризації правових знань серед широкої аудиторії.

Водночас використання правових термінів у медіа пов'язане з певними викликами: ризиком спрощення чи спотворення значень, надмірною термінологізацією текстів і необхідністю балансу

між професійною точністю та доступністю для читача.

Характерні ознаки функціонування правових термінів у медіа – формалізованість у поєднанні з пояснювальними стратегіями, тенденція до скорочення та еліптизації, активне використання абревіатур і міжнародних запозичень, а також тісний зв'язок із місцевим контекстом. Персоналізація права через згадки конкретних судів, суддів і адвокатів робить юридичні поняття ближчими до читача, однак іноді зміщує акцент з норми на окремих учасників процесу. Правова лексика активно інструменталізується в заголовках як засіб привернення уваги, що свідчить про її подвійну – номінативну та комунікативно-рекламну природу.

Правова термінологія в сучасних регіональних медіа – це динамічна комунікативна система, ефективність якої залежить від професійної компетентності журналістів, їхньої етичної відповідальності та здатності зберігати баланс між точністю юридичної мови й доступністю для широкої аудиторії.

Список літератури:

1. Волинські новини. Інформаційне агентство. URL: https://www.volynnews.com
2. Лазарєв В. Мова права і юридична термінологія: особливості співвідношення *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Дніпро, 25 лют. 2022 р. / МВС України, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т права та іновац. освіти. Дніпро, 2022. С. 204–206.
3. Лазарєв В. Концептуалізація юридичної термінології: необхідність прозорого термінологічного підходу *Право і безпека – Law and Safety*. 2022. № 1 (84) 73–80. https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.08
4. Любченко О. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків: Права людини. 2015. 280 с.
5. Макеєва О. М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2017. № 3. С. 35–41.
6. Мовчан О. Юридична термінологія української мови. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 9. С. 11–16. DOI 10.36919/3041-1149(Print).9.2025.11-16

Nykoliuk T. V., Shkliaeva N. V. LEGAL TERMINOLOGY IN MODERN MEDIA COMMUNICATIONS

The article examines the role of legal terminology in contemporary media communications as an important instrument for shaping legal culture and public consciousness. Based on the publications of Volynski Novyny, the study analyzes the peculiarities of the use of legal terms in the media: their formalization, standardization, simplification, and contextual explanation. Legal terms frequently appear in media materials, as topics related to courts and scandals constitute a significant part of the most popular texts on media platforms.

In journalistic texts, legal terminology is often accompanied by explanations or comments in order to make it accessible to the average reader.

The dual purpose of legal terms is analyzed: they serve as markers of specialized communication for professionals while simultaneously requiring adaptation for a broad audience.

The challenges of using legal terminology are identified: the risk of manipulation through distortion of meanings, the problem of text accessibility for non-specialist audiences, and the danger of excessive terminologization.

Particular attention is paid to Anglicisms (due diligence), abbreviations (AMCU, HQCJ), and the impact of globalization. It is established that this creates a peculiar bilingual discourse in which Ukrainian legal terminology coexists with English borrowings, reflecting Ukraine's integration into the global legal space.

The main functions of legal terminology in the media are determined – informative, educational, image-forming, and regulatory.

The challenges are highlighted: the risk of manipulation through distortion of meanings and the problem of text accessibility for non-specialist audiences.

The necessity of maintaining a balance between accuracy and comprehensibility, improving the linguistic and legal competence of journalists, and developing standards of legal communication is emphasized.

It is revealed that the competent use of legal terminology not only reflects the state of the legal system but also actively contributes to the formation of a legally literate citizen.

Keywords: *terms, terminology, vocabulary, legal competence, legal culture.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/06

Островська Л. С.
https://orcid.org/0000-0003-1394-6797
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ІНТЕНЦІЙНОСТІ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ СТАТЕЙ)

У статті порушено проблему актуалізації категорії інтенційності як вияву авторської позиції в текстах українського наукового дискурсу на матеріалі сучасних лінгвістичних праць. Зауважено специфіку наукової комунікації як діалогу фахівців – суб’єктів наукової діяльності, що передбачає прямий вияв авторської позиції. Закцентовано увагу на тому, що питання актуалізації категорії інтенційності співвідноситься із проблемою реалізації власне-авторської вияву в наукових текстах. Указано, що чинний стильовий стандарт об’єктивності тексту, по суті, часто замінюється надмірним вживанням безособових конструкцій у науковому тексті, що унеможливлює адекватну наукову комунікацію й призводить до продукування знеособлених наукових текстів. Обґрунтовано необхідність експліцитної реалізації та актуалізації категорії інтенційності як безпосереднього вияву авторської позиції в сучасних українських наукових текстах як базового способу подолання знеособленості та клішованості наукового тексту. Простежено основні мовні засоби, які використовують науковці для актуалізації категорії інтенційності як вияву авторської позиції в текстах сучасного українського наукового дискурсу (на матеріалі сучасних лінгвістичних праць), а саме: оцінно-характеризувальні лексеми для підкреслення значущості для автора висловлених міркувань чи зауважень; вставні слова, що виражають авторську позицію або вказують на джерело авторських міркувань; означено-особові односкладні речення, у яких головний член виражений особово-дієслівною формою дійсного або наказового способу 1-ої особи множини; займенники ми і наш як етичний вияв приналежності до наукової спільноти; вставлені конструкції, що виражають особливе ставлення автора наукового тексту до заявленої теми.

Ключові слова: *науковий дискурс, науковий текст, наукова комунікація, категорія інтенційності, мовні засоби актуалізації інтенційності.*

Постановка проблеми. Загальновідомими стильовими вимогами до наукових текстів є логічність, ясність, послідовність та об’єктивність викладу [4; 7; 9; 11], до того ж кожен текст обов’язково позначений і категорією автора. Автор тексту наукового дискурсу насамперед постає суб’єктом наукової діяльності, який проводить відповідні дослідження, формує гіпотези, доводить слушність того чи іншого погляду на наукову проблему, формулює власну позицію щодо того чи іншого питання, несе наукову відповідальність за достовірність оприлюднених результатів дослідження. З огляду на це закономірно постає питання про специфіку вияву авторської позиції, актуалізацію інтенційності наукового тексту, адже дискурс наукової комунікації насамперед передбачає діалог фахівців для розв’язання тої чи іншої актуальної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню категорії інтенційності як однієї з визначальних для дискурсу / тексту присвячені праці провідних сучасних українських лінгвістів. Зокрема А. Загнітко наголошує на регулярності реалізації інтенційного змісту в кожному реченні [2, с. 458]. Тісний зв’язок комунікативної інтенції автора як його усвідомленого або інтуїтивного наміру із власне-формальним виявом тексту підкреслює Ф. Бацевич [1, с. 25–33]. С. Шабат-Савка комунікативну інтенцію визначає як міжрівневу категорію, що напряму детермінує увесь комплекс мовленнєвої діяльності автора й мовні засоби вербалізації дискурсу [12, с. 357].

Питання вияву категорії інтенційності, на нашу думку, співвідноситься із проблемою реалізації авторської індивідуальності, що в сучасних українських, зокрема, лінгвістичних, науко-

© Островська Л. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

вих текстах набуває доволі специфічного вияву. Зокрема, П. Селігей вказує на суперечність чинних стандартизованих вимог до наукового тексту й самої сутності наукової діяльності як «глибоко новаторської», на його переконання, у науковому тексті автор не повинен самоусуватися, оскільки надмірна знеособленість наукового тексту жодним чином не доводить його науковість, а є спадком тоталітарної системи, у якій існувала українська наука ХХ ст. [10, с. 469–475]. Більш категоричною в оцінці надмірної клішованості наукових текстів й нівеляції авторського вияву є Н. Зелінська, яка кваліфікує знеособленість наукового дискурсу «імітацією чи профанацією» наукової діяльності, акцентуючи увагу на важливості актуалізації інтенційності наукового тексту [3, с. 54–60].

Спробі психологічного портрету автора наукового тексту як суб'єкта наукової діяльності присвячена розвідка Н. Непийводи [8, с. 11–23]. Динаміку стильової норми наукового тексту на лексико-семантичному рівні [5, с. 41–56], комунікативно-прагматичні ознаки та функції наукового стилю простежила Н. Коць [6, с. 3–17].

Постановка завдання. Мета пропонованої статті – окреслити мовні засоби актуалізації інтенційності як вияву авторського наміру в текстах українського наукового дискурсу. Матеріалом для аналізу стали сучасні наукові лінгвістичні праці, зокрема монографії Ф. Бацевича (2009), А. Загнітка (2018), Н. Хомського (2000), а також збірники наукових публікацій «Лінгвістичні студії» (2023–2024 рр.).

Виклад основного матеріалу. Інтенцію наукового дискурсу сучасні лінгвісти визначають як інтенцію аргументування [12, с. 319]. Логічним звідси постає висновок, що за кожним науковим аргументом стоїть суб'єкт наукової діяльності – автор наукового тексту, який і виявляє свою суб'єктність безпосередньо в тексті. Проте численні спостереження за сучасним українським науковим дискурсом, зокрема лінгвістичним, дають підстави стверджувати, що здебільшого вимога об'єктивності викладу в наукових текстах і досі реалізується через надмірне вживання пасивних, безособових та інфінітивних конструкцій. Наприклад, наведемо такий послідовний уривок тексту з наукової статті: *У процесі дослідження* ***було використано*** *такі методи: аналізу наукових досліджень, синтезу, наукової абстракції та узагальнення. За допомогою методу аналізу наукових досліджень* ***було здійснено*** *огляд наявних сучасних наукових напрацювань з обраної проблематики.* ***Здійснено*** *синтез різних підходів до лінгвопоетичного аналізу, що дозволило поєднати теоретичні та практичні аспекти вивчення наукових текстів. Використання наукової абстракції* ***дало змогу*** *виокремити основні лінгвістичні категорії, що визначають поетичність наукового дискурсу. У результаті аналізу* ***були узагальнені*** *лінгвопоетичні засоби, що найбільш часто трапляються в наукових текстах різних галузей* (М. Гарбар, Г. Навчук, О. Хававчак, с. 63). Очевидно, що така одноманітність синтаксичних конструкцій ускладнює сприйняття тексту й загалом знеособлює вияв авторської позиції та авторського аргументування. Намагаючись виявити причини такої знеособленості українського наукового тексту, П. Селігей наголошує на тяглості цієї традиції як певної інерції в українській науці, сформованої ще від 1930-хх років минулого століття, коли українські науковці працювали в умовах тоталітарного радянського суспільства [3, с. 465]. На нашу думку, така клішованість викладу наукового тексту однозначно не на користь розвитку науки, поширенню наукових знань, залученню до наукових досліджень нового покоління науковців, адже кожен автор як окрема мовна особистість реалізує себе в мовленні індивідуально, через властиві тільки цій особистості мовні засоби, а більшість сучасних наукових текстів справляють враження автоматизованого згенерованого тексту, де автор як активний суб'єкт відсутній загалом. Більше того, як слушно зауважує Н. Зелінська, непоодинокими стають і випадки псевдонауковості, що ховається на такими безособовими клішованими конструкціями [3, с. 57].

Ми беззаперечно погоджуємося з думкою П. Селігея, що важливо, аби стильова вимога об'єктивності й стандартизованості наукового тексту не зводилася до мовного штампу й не заперечувала творчого «я» автора [10, с. 470]. Проте сформовану відповідну традицію безособовості українського наукового дискурсу, за якої навіть найавторитетніші дослідники у своїй галузі намагаються уникати експліцитного вияву суб'єктивно-оцінного авторського ставлення, вкрай складно подолати. Особливо така специфіка об'єктивно-імпліцитного вияву авторської позиції українського дискурсу впадає у вічі порівняно зі світовим науковим дискурсом. Показовим прикладом буде уривок з монографії відомого лінгвіста Н. Хомського, де об'єктивність викладу наукової теорії не заперечує безпосередньо виявленої й особливо підкресленої авторської позиції: ***Мої роздуми*** *про дослідження мови будуть здебільшого позбавлені технічних деталей і матимуть певною*

мірою гіпотетичний та особистісний характер. Окрім цього, ***я не маю наміру*** *здійснити спробу узагальнення теперішнього стану знань у тих галузях дослідження мови, стосовно яких маю певні міркування, або глибоко обговорювати чинні дослідження.* ***Я радше хотів би*** *зосередитися на меті та суті справи, висунути питання і –* ***сподіваюся*** *– пояснити, чому питання прикладної лінгвістики могли б зацікавити й тих, хто не дуже глибоко захоплений співвідношенням між підставами запитання й анафорою, принципами нормативної послідовності у фонології, зв'язком інтонації ці сферою заперечення та ін.* ***Я окреслює*** *те, що* ***мені здається*** *відповідним обрамленням, у межах якого дослідження мови може становити загальніший пізнавальний інтерес, і розгляну можливості побудови певного типу теорії людської сутності на основі вибраного взірця* (Н. Хомський, с. 31; переклад Ф. Бацевича). З-поміж основних мовних засобів вираження авторської позиції в наведеному уривку особливе функційне навантаження має займенник 1-ої особи однини *я*, що демонструє пряму вказівку на автора висловлених міркувань. Сучасні українські лінгвісти ще уникають вживання займенника *я* як основної форми вияву авторської позиції, хоча вдаються до інших мовних засобів, що допомагають експліцитно актуалізувати категорію інтенційності й реалізувати вияв саме авторської суб'єктної позиції.

Аналіз ілюстративного матеріалу засвідчує, що в сучасному українському науковому дискурсі переважають такі основні мовні засоби актуалізації категорії інтенційності як вияву авторської позиції:

1) оцінно-характеризувальні лексеми для підкреслення значущості для автора висловлених міркувань чи зауважень: *У сучасній граматиці* ***істотно переосмислювані*** *традиційні підходи до тлумачення частиномовних класів слів через пошук відповідних когнітивних мотивацій, функційних статусів, прагматичних орієнтувань та інше. Кожний із таких підходів* ***цілком заслуговує на увагу****, оскільки досліджує той чи той категорійний клас у відповідному аспекті: когнітивний розгляд із* ***активним використанням*** *концептуально-репрезентативного аналізу та когнітивноматричного методу зосереджує увагу на встановленні основного чи визначального концепту частиномовного класу (предметність – для іменника, ознаковість – для прикметника та ін.), функційний – передбачає встановлення й диференціювання первинних і вторинних виявів лексемних множин категорійних класів, прагматичний – орієнтований на вивчення інтенційних можливостей відповідних форм частиномовних класів. У цьому розрізі* ***істотним постає*** *встановлення кваліфікаційних ознак частиномовного класу сполучників зі з'ясуванням особливостей і закономірностей їх парадигмальності, позиційності, структурності та функційності, оскільки в загальній множині наукових студіювань найбільшою мірою зосереджувана увага на співвідносності аналітичних і синтетичних тенденцій у сполучниковому класі, а також на встановленні спеціалізованості й транспозиційності в його структурі (Вондрачек (Česka) 1967; Городенська 2007, 2010; М. Мірченко та ін.),* ***водночас актуальним постає*** *з'ясування позиційного усталення і/чи неусталення сполучникових слів, визначення ємності парадигмальності сполучників загалом та кожного зокрема.* ***Не менш важливим є*** *розкриття функційної наповнюваності сполучникових слів – від часткового до повного розмивання первинної семантики* (А. Загнітко 2024, с. 16); ***Не менш значущим*** *є врахування еволюції лінгвістичних поглядів на категорійний статус іменникових відмінків, морфологічних родів, морфологічних чисел, морфологічних форм часу та ін.* ***із належним осмисленням*** *місця граматичної концепції відомих науковців в історії лінгвістичної думки* (А. Загнітко 2018, с. 365); *Об'єктом дослідження є* ***важлива*** *для встановлення статусу українців в російській імперії лексема малорос* (Н. Ясакова); *Важко уявити історію українського словотвору без такого важливого чинника, як діалектна диференціація мови* (Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук, с. 13); *Спостереження над українським сонетним віршем дає* ***вдячний*** *матеріал для аналізу численних повторюваних конструкцій, де лексичний, лексико-граматичний повтор виступає своєрідною композиційною домінантою, займаючи різні структурні позиції, виконуючи відповідну образно-смислову, функціональну роль* (А. Мойсієнко, с. 94);

2) вставні слова, що виражають авторську позицію, вказують на джерело авторських міркувань, іноді – на емоційне забарвлення: ***Безумовно,*** *рідна мова кожної людини виконує всі ці функції, а також низку інших, які найповніше виявляються в опозиціях «рідна/нерідна (чужа) мова».* ***Крім того****, найважливіші функції будь-якої живої мови, які розглядають із позиції мови рідної, отримують додаткові смислові нюанси,* ***так би мовити****, «обертони»* (Ф. Бацевич, с. 48); ***На нашу думку****, варто здійснювати поглиблений концептуальний аналіз окремого лінгвоментального конструкту,*

оскільки така ретельна поетапна наукова розвідка дозволяє дослідити та схарактеризувати особливості вияву понятєвого, асоціативно-образного та оцінного складників структури концепту (Т. Бойко, с. 48); *Сьогодні букву «ґ» кваліфікують як «націоналістичну» і «репресовану», але вона,* ***на щастя,*** *повернулася в український алфавіт* (Т. Космеда 2023, с. 178);

3) означено-особові односкладні речення, у яких головний член виражений особово-дієслівною формою дійсного або наказового способу 1-ої особи множини: ***Нагадаймо****, що жанр епіграми створений в епоху Античності (Платон, Сапфо, Анакреонт, Катулл, Марціал, Ювенал та ін.), але він продовжує розвиватися і сьогодні, як удосконалюється й дефініція цього жанру* (Т. Космеда 2024, с. 70); ***Простежуємо*** *вказівку на авторську оцінку, протиставлення себе особі, якій присвячено епіграмний дискурс* (Т. Космеда 2024, с. 72); ***Уважаємо****, що постать Ольги Косач-Драгоманової як багатогранної лінгвоперсони – письменниці, літературно-громадської діячки, перекладачки, фольклористки, члена-кореспондента Всеукраїнської академії наук (1925 р.) і багатодітної матері, яка дала світу геніальну Лесю Українку, – заслуговує значно більшої уваги науковців* (Н. Данилюк, с. 18); *У нашій праці* ***послуговуємося*** *загальнонауковими методами аналізу та синтезу, опису та систематизації результатів дослідження, методом індукції (від тексту/дискурсу до автора), а також лінгвістичним методом контекстуального аналізу одиниць тексту/дискурсу, що передбачає врахування важливих позатекстових елементів, зумовлених особливостями соціально-політичної ситуації та історико-літературної доби* (Н. Данилюк, с. 19); ***Звернемо*** *також увагу на неоднакове тлумачення сучасними науковцями поняття «рідна мова» (англ. native language, first language, mother language, mother tongue, language of the country, нім. Muttersprache, фр. langue maternelle)* (Н. Данилюк, с. 22);

4) займенники *ми* і *наш* як етичний вияв приналежності до наукової спільноти: *Усі* ***ми*** *є свідками того, як у досліджуваний період істотно активізувалися в твореннi та функціонуванні різноманітні жаргонізми: балалайка «безпілотний літальний апарат "Shahed"», передок «передова; частина лінії оборони, найближча до ворога»; дискотека «активні бойові дії» (військовий жаргон); баг/бага «помилка, збій програми в комп'ютері», хакати «зламувати сайт, захист у програмі» (комп'ютерний жаргон); сканувати «списувати», вангувати «передбачати» (молодіжний жаргон); фара «радар» (автомобільний жаргон); дисер /дисертуха «дисертація» (науковий жаргон); крайок «крайній напівоборонець» (спортивний жаргон) та багато ін. До речі,* ***ми*** *переконані, що останній соціолектизм є досить вдалим утворенням на питомій основі, яке заміняє небажані нові запозичення латераль, фулбек* (О. Стишов, с. 121–122); *Результати* ***нашого дослідження*** *демонструють, що однією з тематичних домінант сучасної прикладної лінгвістики є поняття мовної здатності (Language Aptitude), якій присвячений випуск 41 (Volume 41)* (І. Біскуб, с. 144);

5) епіграфи до наукових статей, які виражають особливе ставлення автора статті до заявленої теми: *«Рідна мова сама собою творить історію своїх носіїв: кожне її слово, кожна буква й кожний звук – це свідчення "глибинної сутності", "давньої історії", "величі", "розуму", "морального начала", "духовності" й "душевності" людей, які розмовляють цією мовою» [Анна Штекенброк, 2013: 63]* (Т. Космеда 2023, с. 172).

Висновки. Сучасні українські лінгвісти роблять спроби подолати знеособленість викладу в текстах наукового дискурсу, проте уникають прямого вживання займенника *я* як власне-авторського вияву, вдаючись переважно до таких мовних засобів актуалізацій інтенційності як експліцитного вияву авторської позиції: оцінно-характеризувальні лексеми для підкреслення значущості для автора висловлених міркувань чи зауважень; вставні слова, що виражають авторську позицію або вказують на джерело авторських міркувань; означено-особові односкладні речення, у яких головний член виражений особово-дієслівною формою дійсного або наказового способу 1-ої особи множини; займенники *ми* і *наш* як етичний вияв приналежності до наукової спільноти; епіграфи до наукових статей, які виражають особливе ставлення автора статті до заявленої теми.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Категорії комунікативної лінгвістики : спроба визначення. *Мовознавство*. 2003. № 6. С. 25–33.

2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.

3. Зелінська Н. В. Стаття у фаховому виданні: комунікація, імітація, профанація? *Наука України в світовому інформаційному просторі*. Вип. 8. 2013. С. 54–60.
4. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1970. 304 с.
5. Коць Т. А. Комунікативно-прагматичні ознаки та функції наукового стилю сучасної української літературної мови. *Українська мова*. 2022. 4 (84). С. 41–56.
6. Коць Т. А. Лексико-семантичні процеси в сучасних наукових текстах: від динаміки літературної норми до стильового поліморфізму. *Українська мова*. 2024. № 1. С. 3–17.
7. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
8. Непийвода Н. Ф. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета. *Мовознавство.* 2001. Вип. 3. С. 11–23.
9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посібник. з алґоритмичними прописами. 3-тє вид., переробл і доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 426 с.
10. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2016. 627 с.
11. Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
12. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.

Ілюстративний матеріал:

1. Бацевич Ф. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 192 с.
2. Біскуб І. Quo vadis? Прикладна лінгвістика у другій декаді XXI століття. *Лінгвістичні студії*. Вип. 47. 2024. С. 137–148.
3. Бойко Т. Особливості вербалізації макроконцепту життя (на матеріалі оповідання В. Винниченка «Дрібниця»). *Лінгвістичні студії*. Вип. 46. Вінниця: 2023. С. 47–59.
4. Гарбар М., Навчук Г., Хававчак О. Лінгвопоетика наукового дискурсу: аналіз мовних засобів побудови наукових текстів. *Лінгвістичні студії*. Вип. 48. Вінниця: 2024. С. 61–72.
5. Ґрещук Вас., Ґрещук Вал. Дериватологійна концепція професора П. І. Білоусенка. *Лінгвістичні студії*. Вип. 46. Вінниця: 2023. С. 7–16.
6. Данилюк Н. Використання української та іноземних мов як риса лінгвоперсони Олени Пчілки (до 175-річчя від дня народження). *Лінгвістичні студії*. Вип. 48. Вінниця: 2024. С. 17–36.
7. Загнітко А. Мовний простір граматики. Вінниця: Нілан-Лтд, 2018. 448 с.
8. Загнітко А. Сполучниково-протиставна парадигмальність: структура та функції. *Лінгвістичні студії*. Вип. 47. 2024. С. 15–24.
9. Космеда Т. Аспектуальна презентація лінгвофілософії Івана Франка (на матеріалі аналізу епіграмотворчості письменника). *Лінгвістичні студії*. Вип. 47. 2024. С. 68–82.
10. Космеда Т., Пересада Є. Історія лінгвографії: багатовекторна агресивна політика «русского мира». *Лінгвістичні студії*. Вип. 45. 2023. С. 172–184.
11. Мойсієнко А. Повторюваний компонент в організації цілісної структури сонетного тексту *Лінгвістичні студії*. Вип. 45. 2023. С. 90–104.
12. Стишов О. Розвиток лексики української мови в XXI сторіччі. *Лінгвістичні студії*. Вип. 47. 2024. С. 114–125.
13. Хомський Н. Роздуми про мову; пер. Ф. Бацевич. Львів: «Ініціатива», 2000. 352 с.
14. Ясакова Н. Лексема «малорос» в імперському і антиколоніальному дискурсах. *Лінгвістичні студії*. Вип. 48. 2024. С. 96–109.

Ostrovska L. S. MEANS OF ACTUALIZING THE CATEGORY OF INTENTIONALITY IN THE TEXTS OF UKRAINIAN ACADEMIC DISCOURSE (BASED ON LINGUISTIC ARTICLES)

The article addresses the problem of actualizing the category of intentionality as a manifestation of the author's position in texts of Ukrainian academic discourse, based on contemporary linguistic works. The specific nature of academic communication as a dialogue between specialists – subjects of scholarly activity – which presupposes a direct manifestation of the author's position, is highlighted. Attention is drawn to the fact that the issue of actualizing the category of intentionality correlates with the problem of realizing explicit authorial presence in academic texts. It is noted that the current stylistic standard of textual objectivity

is, in fact, often replaced by the excessive use of impersonal constructions in academic writing, which prevents adequate academic communication and results in the production of depersonalized academic texts. The necessity of the explicit realization and actualization of the category of intentionality as a direct manifestation of the author's position in contemporary Ukrainian academic texts is substantiated as a fundamental means of overcoming the depersonalization and formulaic nature of academic writing. The main linguistic means used by scholars to actualize the category of intentionality as a manifestation of the author's position in contemporary Ukrainian academic discourse are examined (based on contemporary linguistic works), namely: evaluative and characterizing lexemes used to emphasize the significance of the expressed considerations or remarks for the author; parenthetical words expressing the author's position or indicating the source of the author's considerations; definite-personal one-member sentences in which the principal part is expressed by a first-person plural verb form in the indicative or imperative mood; the pronouns we and our as an ethical manifestation of belonging to the academic community; and inserted constructions expressing the author's particular attitude toward the stated topic.

Keywords: *academic discourse, academic text, academic communication, category of intentionality, linguistic means of actualizing intentionality.*

Дата першого надходження статті до видання: 31.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2’373.45:81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/07

Пангелова М. Б.
https://orcid.org/0000-0002-3682-1436
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

РОЗШИРЕННЯ ЗНАЧЕНЬ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

У науковій розвідці зосереджено увагу на впливі низки позамовних чинників на словниковий склад української мови, зокрема під час повномасштабної російсько-української війни.

Зауважено, що запозичення на новому мовному ґрунті зазнають семантичних, словотвірних, граматичних, фонетичних та стилістичних змін, тому й набуло актуальності дослідження етапів освоєння запозичень, сфер вживання та особливостей функціювання в сучасній українській мові, зокрема питання розширення значень іншомовної лексики в комунікативному просторі.

Під дією різних екстралінгвальних і власне лінгвальних чинників у мові активізувалися одиниці різних галузей життєдіяльності. У розвідці проаналізовано та систематизовано мовний матеріалу – найуживаніші терміни двох тематик: медично-анатомічної сфери та військової.

Основними методами наукової розвідки були описовий і метод спостереження, якими послуговувалися для повного опису та диференціації мовних одиниць. Окрім них, на різних етапах використано також зіставний метод (для порівняння значень лексики та їх розмежування); метод функціонального аналізу (для визначення стилістичного навантаження лексики).

Джерелами фактичного матеріалу слугували матеріали газетних текстів сучасних українських засобів масової інформації, інформація зі спеціальних сайтів обраних тематик, блогів та текстів соціальних мереж.

Аналіз підтвердив, що корпус зібраного та проаналізованого матеріалу засвідчує, що низка лексем, зокрема медико-анатомічної та військової сфер, розширюють свої значення, переважно під дією позамовних чинників.

Найчастіше на трансформацію значень впливає повномасштабна російсько-українська війна, особливо додалося активному вжитку військової лексики, яка «обростає» додатковими значеннями. Медичні та анатомічні терміни, розширюючи значення, надають українським текстам негативної оцінки щодо постатей, дій та процесів у суспільстві. Нерідко запозичення, які розширили значення, орозмовлюють мовний матеріал.

Ключові слова: *лексика, запозичення, розширення значень, трансформація значень, комунікативний простір, мова масмедіа, російсько-українська війна.*

Постановка проблеми. Словниковий склад мови віддзеркалює всі зміни, що відбуваються в житті українського суспільства. Інтеграція у європейський простір, процес глобалізації, орієнтація на співпрацю зі світовою спільнотою спричинили тісну культурну, політичну та соціально-економічну взаємодію України з іншими країнами, що зумовило активне поповнення української мови запозиченнями. На поповнення словникового складу впливає низка інших позамовних чинників, зокрема повномасштабна російсько-українська війна, розширення економічних зв’язків, мінімізація впливу мови країни-агресора тощо.

У мовленнєвій практиці українців помітно зросла кількість англіцизмів, що стосуються різних сфер життя. Значну кількість запозичень спостерігаємо у мові засобів масової комунікації, мові реклами, професійній лексиці, науковому спілкуванні та побутовому мовленні.

У сучасних українських словниках іншомовних слів зафіксовано частину запозичень, але лексеми й далі входять до української мови і потребують фахового аналізу. Запозичення на новому мовному ґрунті зазнають семантичних, словотвірних, граматичних, фонетичних та стилістичних змін. Набуло актуальності дослідження етапів освоєння запозичень, сфер вживання та особливостей функціонування в сучасній українській мові, зокрема питання розширення значень іншомовної лексики в комунікативному просторі.

© Пангелова М. Б., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Проблему розширення/звуження запозичень удокладнено вивчав український мовознавець М. Кочергана, зауважуючи, що іншомовне слово дуже часто не збігається з семантикою їх етимонів у мові-джерелі. Дослідник передбачає такі випадки: слово запозичене тільки в одному чи кількох значеннях при його значно ширшій полісемії в іноземній мові, наприклад, певне слово може мати багато значень, а в українській – обмежену кількість; запозичене слово звузило своє значення через його спеціалізацію; запозичене слово розширило свою семантику (крім значення, яке воно мало в іноземній мові, розвинуло нові значення, яких немає в мові-джерелі); запозичене слово змінило свою семантику (вживається в значенні, якого воно не має в мові-джерелі) [5, 1997, с. 22–23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним уважаємо процеси термінологізації та детермінологізації запозичених одиниць, зокрема розширення значень англіцизмів. Ми погоджуємося з думкою дослідниці О. Ляхової [6, с. 2011], яка тісно пов'язує детермінологізацію з розширенням значення слова. Солідаризуємося з тлумаченням розширення значення в працях Т. Бевз як елімінації конкретної семантичної ознаки, зорієнтованої на певний денотат, та витіснення її більш загальною ознакою, що дозволяє співвідносити слово з ширшим колом явищ [2, с. 6]. Зауважимо, що чимало дослідників, серед у попередні десятиліття [7, 1993; 3, 2007] та сучасні мовознавці [1, 2023; 4, 2013] трактують детермінологізацію власне як розширення лексеми свого значення.

Уважаємо, що детермінологізація є важливим семантичним процесом, який спричиняє появу нових одиниць із широким значеннєвим потенціалом.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати та систематизувати особливості функціонування й розширення значень запозиченої лексики (зокрема термінів медично-анатомічної та військової сфер) у сучасному українському комунікативному просторі під впливом екстралінгвальних чинників, передусім повномасштабної російсько-української війни.Зростання кількості англіцизмів у мовленні українців очевидний. Процес цей об'єктивний, і зупинити чи заборонити його не можливо. Завдання мовознавців полягає, з одного боку, в об'єктивному вивченні причин, особливостейі наслідків цього явища, а з іншого – у виробленні критеріїв і норм функціонування іншомовної лексики, визначенні допустимого рівня кількості іншомовної лексики у мові, яка не загрожує функціонуванню мови як єдиної самобутньої системи. Тому на прикладі окремих тематичних груп продемонструємо лексико-семантичний потенціалу англомовних запозичень у сучасній українській літературній мові через розширення значень.

Виклад основного матеріалу. Під дією різних екстралінгвальних і власне лінгвальних чинників у мові активізувалися одиниці різних галузей життєдіяльності. Аналіз мовного матеріалу дає підстави стверджувати, що розширили своє значення терміни: 1) медично-анатомічної сфери; 2) військової сфери.

Медично-анатомічна сфера

Досить інтенсивно та активно функціює медична сфера, відповідно розвивається й лексика цієї тематики. Зауважимо, що в мові масмедіа використовують відомі медичні лексеми як і в основному значенні, так і в трансформованому. Дослідники М. Навальна та Т. Хомич зауважують, що «для сучасних публікацій суспільно-політичної тематики показове переносне вживання лексики медичної сфери. У 2022–2024 рр. внаслідок дії позамовних чинників – повномасштабної російсько-української війни – помітна тенденція до використання переосмислених медичних номінацій для негативної характеристики представників російської влади та ворожих дій проти України. Це явище пов'язане з тим, що українські масмедіа перебувають у постійному пошуку емоційноекспресивних засобів увиразнення, орозмовлення висловленої думки. Журналісти прагнуть наблизитися до споживача інформації, зацікавити його, тому нерідко номінації з переносним значенням подають і в заголовках» [8, 2024, с. 232].

Тенденція до трансформування значень медичних термінів зберігається упродовж періоду повномасштабної російсько-української війни. Так, лексему *алерген* «*мед.* Речовина, яка викликає алергію» [10, I, с. 33] фіксуємо як у прямому основному значенні, напр.: *Безпосередньо алергічну реакцію буде провокувати контакт з* ***алергеном***. *Якщо* ***алергену*** *в оточенні немає, то реакція відповідно не відбувається* (https://life.pravda.com.ua, 30.05.2024), так і в поширених варіантах типу *рослина-алерген, алерген-молекула* та ін, пор.: ***Рослини-алергени.*** *Полин* (заг.) (https://nppg.gov.ua, 18.07.2022).

Медичний термін *алергія* «*мед.* Змінена чутливість організму тварин і людини до чужорідних речовин, що вводяться повторно» [10, I, с. 33] серед корпусу зібраного матеріалу переважно натрапляємо в основному значенні, напр.: *Пробіотики змінюють перебіг* ***алергії*** *на кліщів домашнього пилу* (https://alergia.com.ua, 14.07.2026).

На різних комунікаційних платформах зафіксована лексема не як не медичний термін, а як розмовний вираз, який означає емоційне вигорання, стрес або відразу від надлишку політичної інформації, пор.: ***Алергія*** *на політику* (https://blog.liga.net, 20.08.2023).

У період повномасштабної російсько-української війни активізувався не тільки в медійних текстах, а загалом в комунікаційному просторі медичний термін *ампутація* «Хірургічна операція, під час якої вирізують (повністю або частково) той чи інший орган, відтинають кінцівку» [10, I, с. 40], напр.: ***Ампутація*** *пальця стопи або кисті – це операція, яку призначають за неефективності консервативних методів лікування* (https://oxford-med.com.ua, 15.07.2026); *Головний хірург ЗСУ назвав основні причини* ***ампутацій*** *у зоні бойових дій* (https://life.pravda.com.ua, 18.10.2025).

На тлі військового захвату територій журналісти використовують вислів ампутація територій саме в політичному та геостратегічному контексті. Автори вживають аналізовану словосполуку для опису примусового або вимушеного відторгнення частини земель держави, часто з метою збереження суверенітету на решті її території, пор.: ***Ампутація*** *територій. Фантомні та реальні болі українського суспільства* (https://zn.ua, 16.04.2024). Зауважимо на цікавих спостереження з розширення значення слововиразу *фантомні болі*, де *фантомний* «1. Стос. до фантому. 2. *спец.* прикм. до фантом 2. 3. *фізл.* Уявний, несправжній. *Фантомний біль* – уявне відчуття болю, що іноді виникає в тій частині тіла людини, яка вже ампутована; Фантомне відчуття – відчуття неіснуючої кінцівки (або частини її) після ампутації. Існують так звані фантомні відчуття: скажімо, після операції людина» [10, X, с. 562].

Процес загарбання територій для держави автори порівнюють з болями людськими. Як дошкуляють болі різного характеру людині, так втрата територій приносить шкоду суспільству.

Серед загалу медичної лексики натрапляємо на медичний термін апендицит «*мед.* Запалення апендикса» [10, I, с. 54], напр.: ***Апендицит****: що це таке, як його розпізнати та лікувати?* (https://helsi.me, 18.06.2025). У соціальних мережах вживають аналізовану лексему в трансформованому значенні, але, на нашу думку, використаний контекст неправильний, схоже, що автор сплутав значення слів *апендицит* та *апендикс*, пор.: *В* ***«апендициті»,*** *що утворився в коридорі, варто умонтувати відкриту вітальню…* (https://www.instagram.com, 05.02.2025).

Мовна практика засвідчує лексему *апендикс* «*анат.* Червоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин» [10, I, с. 54], напр.: *В* ***апендиксі*** *виробляється імуноглобулін А, що впливає на склад кишкової флори. Апендикс сприяє заселенню кишківника корисними бактеріями після перенесених захворювань травного тракту* (https://onclinic.ua, 15.07.2026), в основному прямому значенні та в трансформованому у сфері архітектури та будівництва, пор.: *Як заді-яти* ***«апендикс»*** *у маленькій вітальні?* (https://www.instagram.com, 15.03.2026). Вживають аналізовану лексему як розмовний варіант для невеликої прибудови або віддаленої, вузької частини будівлі, яка відходить від основного проєкту. Часто так називають технічне приміщення, коридор або раніше прилаштовану конструкцію, яка не становить базової архітектурної форми, але функціонально доповнює споруду.

Під упливом активних військових дій на території України медично-анатомічний термін *апендикс* використовують і в орієнтуванні на території під час оборонних заходів, напр.: *А у бік Азовського моря – вода, там неможливо розгорнути повноцінну ешелоновану оборону. Тому цей сухопутний коридор, цю «кишку» чи* ***«апендикс»,*** *як завгодно можна назвати, дуже легко перерізати далекобійними засобами ураження. Як тільки вони з'являться у достатній кількості – росіяни отримають величезну проблему, – зазначив він* [Роман Світан – М.П.] (https://www.ostro.org, 26.05.2026).

У трансформованому значенні в аналізованому контексті фіксуємо як синонім лексему *кишка* «1. Еластична трубка, що є частиною травного тракту людини або тварини. 2. *тільки мн., анат.* Те саме, що кише́чник. 3. Вид ковбаси, начиненої кашею з кров'ю. 4. Гумова або брезентова трубка чи рукав для подавання води; шланг» [10, V, с. 157], напевне, автори мали на увазі ***сліпу кишку*** «*анат.* – початковий відділ товстого кишечника у людини і вищих хребетних тварин» [10, IX, с. 361]. Тому висновкуємо, що й означені лексеми розширили значення.

Медичний термін *апендикс* використовують і для негативної характеристики органів місцевої влади, що надає публіцистиці іронічно-сатиричної оцінки, пор.: *Сьогодні важко зрозуміти, що таке місцева влада –* ***апендикс*** *чи складова структури державного управління?* (https://www.turportal.org.ua, 15.07.2026).

Звичною для мовної практики є лексема *епідемія* «1. Масове поширення якої-небудь інфек-

ційної хвороби. 2. *перен.* Надзвичайно швидке поширення чого-небудь» [10, II, с. 483]. Особливо ця мовна одиниця активізувалася в період епідемії короновірусу в прямому значенні, напр.: *Меркель пов'язала* ***епідемію*** *коронавірусу з нападом Путіна на Україну* (https://www.pravda.com.ua, 06.10.2025).

В українському комунікативному просторі фіксуємо розширення значення терміна, подекуди він описує масове поширення дезінформації, політичних маніпуляцій, фейків або пропаганди в суспільстві, пор.: *«****Епідемія*** *брехні»: відомий тернопільський гуморист Владзьо розкритикував діяльність блогерів* (https://www.proternopil.te.ua, 14.09.2023). Зазвичай такі словосполуки засвідчують втрату довіри, підміну понять та суспільної дезорієнтації, таким чином підкреслюючи негативну оцінку щодо осіб та їхніх вчинків.

З аналізованої тематичної групи широко розповсюдженим є термін *вірус «бакт.* Один із найдрібніших мікроорганізмів, що викликає інфекційне захворювання» [10, I, с. 682], напр.: *Смертельний* ***вірус*** *Ніпа шириться світом: стало відомо про першу жертву 2026 року* (заг.). *На півночі Бангладеш* ***вірус*** *Nipah призвів до смерті місцевої жительки* (https://tsn.ua, 08.02.2026). Але мовна практика засвідчує розширення значення лексеми, пор.: *Найнебезпечніший –* ***вірус*** *тотальної* ***брехні****. Блог Ярослава Волощука* (https://molbuk.ua, 03.10.2023). У такому сполученні слів підтверджує процеси масової дезінформації. Хоча в реальному світі такого біологічного вірусу не існує, але цей вираз описує соціальне явище швидкого поширення фейків.

Варто зауважити, що медико-анатомічні терміни фіксуємо переважно на спеціальних просвітницьких інформаційних платформах, подекуди у журналістських матеріалах, то лексеми зі трансформованим значенням переважають у мові масмедіа, у соціальних мережах, у виступах блогів тощо.

Військова сфера

Через низку позамовних чинників, зокрема повномасштабної війна в Україні, сучасна українська мова поповнилася військовими лексемами, які згодом у мовній практиці українців «обросли» новими варіантами та значеннями слів.

Відомий термін *амуніція* «1. *військ.* Сукупність речей (крім одягу і зброї), що становлять спорядження військовослужбовця, а також військове спорядження коня». 2. *перен., ірон.* Про одяг і речі, які свідчать про заняття людини (напр., про рибальське спорядження та ін.) в період повномасштабної російсько-української війни активізувався в першому прямому значенні, напр.: *Киянин ошукав покупців дронів та військової амуніції на 1,4 млн – прокуратура* (https://www.pravda.com.ua, 22.04.2026) [10, I, с. 60]. Український комунікаційний простір заповнений матеріалами, де використовують аналізований термін у переносному значенні, зокрема так називають спорядження для тварин, пор.: ***Амуніція*** *для гавкунчиків – це не просто набір речей, а справжній місток до гармонії у ваших спільних пригодах* (https://masterzoo.ua, 01.04.2026); ***Амуніція*** *для котів – це не лише модний аксесуар, а й важливий елемент, який забезпечує безпеку та комфорт вашого пухнастика* (https://zoo-expert.com.ua, 22.07.2026).

Подекуди в другому значенні в усній мовній практиці так називають аксесуари для дітей, напр.: *Для немовлят дуже широкий вибір* ***амуніцій*** (https://www.instagram.com, 22.07.2026).

Переважно в одному значенні використовують в мові масмедіа термін *анексія* «Насильне приєднання, загарбання якоюсь державою іншої країни або частини її території» [10, I, с. 45], напр.: *Рада ЄС вирішила продовжити санкції, запроваджені Євросоюзом у відповідь на незаконну* ***анексію*** *Росією Криму та міста Севастополя, до 23 червня 2027 року* (https://www.eurointegration.com.ua, 15.06.2026); *Чому Росія може піти на* ***анексію*** *частини Грузії і від чого це залежить* (https://www.eurointegration.com.ua, 15.07.2026) та ін.

Зрідка лексема анексія розширює значення і вживається в значенні «насильницьке захоплення або привласнення чогось чужого (прав, майна, простору чи навіть чужої уваги та часу) без дозволу та в односторонньому порядку», пор.: *Ділили спадщину, яка мала бути порівну, а вийшла* ***«анексія»*** *частини будинку* (https://www.instagram.com, 22.07.2026).

Термін *окупація* «Тимчасове захоплення частини або всієї території однієї держави збройними силами іншої держави» [10, V, с. 686] в період російсько-української війни здебільшого вживається в прямому значенні, напр.: *За тиждень з* ***окупації*** *повернули понад 20 українських дітей і підлітків* (https://uazmi.org, 23.07.2026); *Тиша,* ***окупація,*** *свобода – саме в такій послідовності промовляє ці слова Злата. Їй 17 років, вона родом із Херсону й залишалася в місті* (https://www.pravda.com.ua, 02.01.2026).

Хоча в період війни лексема ***окупація*** активізувалася і в додатковому значенні «повне захоплення, підпорядкування, насильницьке зайняття

кимось чи чимось певного простору, сфери впливу, уваги або часу». Це поняття розширює суть буквального військового чи силового захоплення, напр.: *Освіта під російською* ***окупацією.*** *Фронт культурного геноциду проти України* (https://www.pravda.com.ua, 01.07.2026); ***Окупація*** *через освіту: як Росія захопила українські школи* (https://euneighbourseast.eu, 16.07.2026); ***Окупація*** *освіти: історія української школи, що потрапила в полон «русского мира»* (https://euneighbourseast.eu, 30.10.2025).

Найчастіше це стосується освіти на окупованих територіях, адже примусове впровадження Росією своїх освітніх стандартів та пропагандистських програм на тимчасово окупованих територіях України супроводжується руйнуванням українських навчальних закладів, мілітаризацією молоді, примусовою русифікацією та погрозами батькам за відмову віддавати дітей до окупаційних шкіл.

У додатковому значенні аналізована лексема зафіксована в науковому стилі – назві статті професора Тетяни Цимбал із Криворізького національного університету, пор.: *Українське шкільництво в* ***окупації****: від другої світової до російсько-української війни* (Українознавчий альманах, вип. 34, с. 100).

У період війни розширила значення лексема *фронт,* що функціонує в різних тематиках у мові засобів масової інформації різних форм власності. Українські дослідники представили розвідки щодо аналізованої лексеми, зауваживши, що іменник *фронт* «передає загалом згуртованість українців у всіх видах професійної діяльності в період повномасштабної війни. Найширше представлені прикметники *гуманітарний, медичний, економічний, кулінарний, медичний,* що засвідчує актуалізацію і важливість відповідних сфер діяльності під час війни. Загалом розширення вживання лексеми *фронт* у поєднанні з атрибутивними мовними одиницями засвідчує найширше та наймаштабніше об'єднання осіб різних професій, галузей та сфер діяльності в боротьбі за спільну мету – перемогти ворога» [11, 2023]

Словник української мови в 11-ти томах подає кілька прямих значень лексеми *фронт*, зокрема «місце, район, де відбуваються воєнні дії і розташовані діючі війська під час війни; протилежне тил» [10, X, с. 645]. У сучасних засобах масової інформації зафіксовано чимало мовних одиниць із цим значенням, напр.: *Від початку доби на* ***фронті*** *відбулося 229 бойових зіткнень* (https://www.pravda.com.ua, 17.07.2026).

У журналістських матеріалах зафіксовано лексему *фронт* у значенні «у бойовому порядку – сторона військової частини, підрозділу, обернена до ворога, а також територія, зайнята такою частиною, підрозділом» [10, X, с. 645], напр.: *Східний напрямок* ***фронту*** *буде посилено. Влада та командування ЗСУ ухвалили відповідні кроки* (https://www.rbc.ua, 21.07.2026).

Широко застосовують автори публіцистичних текстів аналізовану лексему зі значенням «лінія розгортання військ, які діють проти ворога» [10, X, с. 645]. Переважно лексему *фронт* вжито з іменником *лінія*, напр.:

Близько 8 тисяч разів на тиждень ворог обстрілює східну ***лінію фронту*** *– Маляр* (https://www.pravda.com.ua, 05.09.2023).

Хоча лексема *фронт* має додаткове значення, але кожен визначений чи невизначений фронт має стосунок до військового фронту, з метою допомоги, підтримки та прагнення до спільної бажаної перемоги.

У Словнику української мови в 11-ти томах щодо зазначеного вище значення подається уточнення: як «галузь будь-якої державної, громадської, культурної і т. ін. діяльності» [10, X, с. 645]. За різними видами діяльності пропонуємо приклади зібраного атрибутивного матеріалу із мови українських масмедіа, напр.:

гуманітарний фронт – «ЯРМІЗ» – ***гуманітарний фронт****, де відстоюється право бути щасливим* (https://www.irf.ua, 22.07.2026);

соціальний фронт – ***«Соціальний фронт»:*** *від цілодобового прийому переселенців до підготовки опалювального сезону* (https://sluga-narodu.com, 04.10.2025);

культурний фронт – ***Культурний фронт*** *під час війни: як позбавитись постколоніального мислення?* (https://pen.org.ua, 26.06.2023).

Висновки. Отже, корпус зібраного та проаналізованого матеріалу засвідчує, що низка лексем, зокрема медико-анатомічної та військової сфер, розширюють свої значення, переважно під дією позамовних чинників.

Найчастіше на трансформацію значень впливає повномасштабна російсько-українська війна, особливо додалося активному вжитку військової лексики, яка «обростає» додатковими значеннями. Медичні та анатомічні терміни, розширюючи значення, надають українським текстам негативної оцінки щодо постатей, дій та процесів у суспільстві. Нерідко запозичення, які розширили значення, орозмовлюють мовний матеріал.

Перспективами дослідження уважаємо вивчення значень термінів інших тематичних груп, які розширюють значення в мовній практиці українців.

Список літератури:

1. Бабич Т. В. Вплив експресивної конотації на формування семантики слова. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 34 (73). № 6. 2023. С. 1–5.
2. Бевз Т. Загальні закономірності семантичної деривації (на матеріалі неологізмів педагогічної галузі). *Наукові записки.* Кіровоград, 2001. Вип. 35. С. 3–7.
3. Василенко Д. Детермінологізація англійських військових термінів XX – початку
4. Гудима Н.В. Семантична адаптація запозичених лексем у сучасній українській літературній мові. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2013. Вип. 32(1). С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2013_32(1)__10.
5. Кочерган М.П. Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови. *Мовознавство.* 1997. № 1. С. 19–24.
6. Ляхова О. В. Детермінологізація й розширення значення слова в лексичній системі сучасної української мови. *Вісник Харківського національного ун-ту ім. В. Н. Каразіна.* Сер. : Філологія. № 963. 2011. Вип. 62. С. 42–47.
7. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. Харків : Основа, 1993. 256 с.
8. Навальна М., Хомич Т. Лексика медичної сфери – джерело експресивізації мови сучасних масмедіа. *Культура слова.* 2024. Вип. 100. С. 224–236. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001544293.
9. Словник іншомовних слів / Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана ; уклад.: Л. В. Музичко, Л. М. Шкарапута, С. М. Морозов. Київ : Наукова думка, 2019. 785 с.
10. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1970–1980.
11. Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Skliarenko O., Kushch N., Buhaiova O. New Appearances of the Leksema FRONT in the Language of Modern Ukrainian Mass Media. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research,* 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXII. P. 58–63.

Panhelova M. B. EXPANSION OF MEANINGS OF LOANWORD VOCABULARY IN THE UKRAINIAN COMMUNICATIVE SPACE

The study focuses on the influence of several extralinguistic factors on the Ukrainian vocabulary, particularly during the full-scale Russo-Ukrainian war.

It is noted that loanwords undergo semantic, derivational, grammatical, phonetic, and stylistic changes in a new linguistic environment; therefore, studying the stages of loanword adaptation, their spheres of usage, and functional features in contemporary Ukrainian–specifically the expansion of foreign vocabulary meanings in the communicative space–has become especially relevant.

Driven by various extralinguistic and intralinguistic factors, linguistic units from diverse domains of human activity have activated in the language. The paper analyzes and systematizes linguistic material consisting of the most frequently used terms across two thematic fields: medical-anatomical and military.

The primary methods employed in this research were descriptive and observational, used to provide a comprehensive description and differentiation of language units. In addition, comparative method (to compare and differentiate lexical meanings) and functional analysis (to determine the stylistic load of vocabulary) were applied at different stages of the study.

The source materials were drawn from newspaper texts in contemporary Ukrainian mass media, specialized websites dedicated to the selected topics, blogs, and social network posts.

The analysis confirmed that the corpus of collected and examined material demonstrates that a number of lexemes, particularly from the medical-anatomical and military domains, expand their meanings mainly due to extralinguistic factors.

Most frequently, semantic transformations are influenced by the full-scale Russo-Ukrainian war, which has notably boosted the active use of military vocabulary that acquires additional layers of meaning. Medical and anatomical terms, as their meanings broaden, convey a negative evaluation of individuals, actions, and processes in Ukrainian public discourse. Frequently, loanwords with expanded meanings lend a colloquial tone to the linguistic material.

Keywords: *vocabulary, loanwords, semantic expansion, semantic transformation, communicative space, mass media language, Russo-Ukrainian war.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2’373.23:316.77
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/08

Шульська Н. М.
https://orcid.org/0000-0003-4703-1798
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.
https://orcid.org/0000-0002-5432-7346
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Заваринська І. Ф.
https://orcid.org/0000-0002-1343-3505
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ НЕОФІЦІЙНОЇ НОМІНАЦІЇ ОСІБ У СУЧАСНОМУ МІЛІТАРНОМУ ДИСКУРСІ: ПОЛЬСЬКОМОВНІ ВПЛИВИ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СПЕЦИФІКА

У статті досліджено мультикультурний аспект неофіційної номінації осіб у сучасному мілітарному дискурсі крізь призму польськомовних впливів. Актуальність розвідки зумовлена активним функціюванням позивних українських військових та необхідністю комплексного вивчення іншомовних компонентів, що беруть участь у формуванні їхньої семантики й культурної маркованості. Виявлено й схарактеризовано мультикультурні чинники формування позивних. Установлено їхню лексико-семантичну організацію та тематичну диференціацію; досліджено специфіку польськомовних впливів і простежено функціювання таких номінацій у сучасній українській медіамові. Джерельну базу становлять різножанрові тексти українських онлайн-медіа, у яких зафіксовано позивні імена. У процесі дослідження застосовано описовий, лексико-семантичний, мотиваційний та контекстуальний методи аналізу. З’ясовано, що польськомовні компоненти зреалізовані переважно через асоціативно марковані номінації. Показовим виявом польськомовного впливу є активне функціювання позивного Поляк, у семантиці якого актуалізовано етнонаціональну належність та асоціацію з польським культурним простором.

На основі аналізу фактичного матеріалу виокремлено найбільш репрезентативні тематичні групи іменувань із топонімною та географічно-культурною, релігійно-конфесійною, соціально-становою і побутовою мотивацією. Зауважено, що залучення польськомовних елементів сприяє вторинному переосмисленню лексем і формуванню в них особової, характеризувальної та культурно-асоціативної семантики. Медійне функціювання таких номінацій засвідчує взаємодію українського й польського мовно-культурних просторів та репрезентує мультикультурний характер сучасного мілітарного дискурсу.

Ключові слова: *неофіційна номінація, позивний, мілітарний дискурс, медіамова, польськомовний вплив, полонізм, лексико-семантична специфіка, мультикультурна комунікація.*

Постановка проблеми. Сучасний український мілітарний дискурс формується в умовах інтенсивної міжкультурної взаємодії, що істотно впливає на мовні процеси, пов’язані з номінацією учасників воєнної комунікації. Особливу зацікавленість у цьому контексті становлять особові військові номінації (позивні) – неофіційні назви захисників і захисниць України, які виникають у межах професійного, групового й неформального спілкування. Їхнє творення зумовлене комплексом чинників, серед яких важливе місце посідають особистісні характеристики номінованої особи, специфіка військового середовища, соціокультурний досвід, актуальні суспільні події, прецедентні явища, а також контакти з іншими мовами й культурами. Мультикультурний характер сучасної воєнної комунікації розширює джерела формування позивних, сприяючи залученню іншомовних лексем, культур-

© Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Заваринська І. Ф., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

них образів, антропонімних моделей, асоціативних номінацій і мовних конструкцій. Унаслідок українсько-польської взаємодії, зокрема активізації контактів між представниками українського та польського суспільств у період російсько-української війни, помітним стає польськомовний компонент у системі особових номінацій. Польські лексеми, власні назви, культурні реалії та мовні моделі часто слугують ресурс для творення позивних, набуваючи в українському комунікативному середовищі нових або додаткових семантичних та прагматичних відтінків. Водночас функціювання неофіційних антропонімів бійців не обмежене середовищем їхнього первинного виникнення. Сьогодні медійні засоби активно залучають особові мілітарні номінації до репрезентації учасників війни, унаслідок чого неофіційні імена переходять із професійного та міжособистісного спілкування в публічний інформаційний простір. У медіатекстах позивний може виконувати не лише номінативну, а й ідентифікаційну, характеризувальну, оцінну, експресивну, символічну та меморіальну функції. Його використання сприяє персоніфікації воєнної історії, формуванню образу бійця та актуалізації певних культурних смислів. Проникнення номінацій військових у мову медіа зумовлює їхню вторинну комунікативну адаптацію: неофіційні антропоніми стають доступними ширшій авдиторії, закріплюються в медійному вжитку, можуть набувати нових контекстуальних значень і поступово виходити за межі первинного середовища побутування. Відтак сучасний медіадискурс – важливий простір не лише для репрезентації, а й для поширення та переосмислення мілітіарних номінацій як елементів української мови воєнного часу. Попри значну увагу мовознавців до неофіційних особових номінацій, мультикультурні чинники їхнього творення та подальше функціювання в медіамові потребують комплексного опрацювання. Зокрема, недостатньо з'ясовано механізми залучення іншомовних елементів до творення позивних, специфіку їхньої лексико семантичної адаптації в українському середовищі, а також особливості репрезентації таких номінацій у сучасній медійній сфері. Окремого дослідження потребує польськомовний компонент як показник українсько-польської міжкультурної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика неофіційного називання осіб у сучасному мілітарному дискурсі перебуває на перетині кількох актуальних напрямів української лінгвістики: антропонімії, дослідження іншомовних запозичень, міжкультурної комунікації, військової лінгвістики та медіадискурсу. Мотиви номінації та лексико-семантичну специфіку позивних українських військовослужбовців розглядають Н. Хрустик, С. Петрова, Т. Серкал, зосереджуючись на мотиваційних моделях творення таких номінацій [9]. Г. Мацюк досліджує лексичну базу військових псевдонімів українських захисників, простежуючи її динаміку та структурно-семантичні характеристики [3]. Стилістично-прагматичні особливості неофіційної антропонімії в сучасному українському дискурсі аналізує В. Шиманська [10]. Дослідники висвітлюють і функційно-семантичний аспект позивних у мові масмедіа [13]. Ці праці формують теоретичне підґрунтя для аналізу позивних як різновиду неофіційних особових номінацій.

На семантичні й хронологічні аспекти лексичних польськомовних запозичень звертає увагу В. Піддубна [5], а регулятивний потенціал полонізмів у художньому тексті вивчають А. Болотнікова та С. Галаур [2]. О. Семенюк розглядає іншомовні запозичення як маркери лінгвокультурної ситуації сучасного українського мовлення [6]; О. Нестерчук аналізує полонізми-оніми в говірках Волинського Полісся та Підляшшя [4]. Ці розвідки дають змогу окреслити механізми побутування польськомовних елементів в українському лінгвопросторі. Історію та основні напрями вивчення польсько-українських мовних зв'язків узагальнює В. Титаренко [8]. Міжкультурний діалог у сучасному масмедійному дискурсі розглядає Л. Башманівська [1]. Праці цього спрямування важливі для інтерпретації польськомовних елементів не лише як формальних запозичень, а і як маркерів культурної взаємодії, що можуть актуалізувати певні історичні, соціальні та культурні асоціації. Питання військової лінгвістики та мілітарного медіадискурсу порушує І. Серебрянська [7]. Важливо, що науковці досліджують запозичену лексику як інструмент мультикультурної комунікації у воєнному медіадискурсі саме на матеріалі неофіційної антропонімії військових [11]. Н. Шульська, Р. Зінчук, С. Остапчук окреслюють лінгвальний і мультикультурний аспекти функціювання іншомовної лексики в сучасній медіакомунікації [12]. Ці дослідження безпосередньо наближені до заявленої проблематики, проте специфіка польськомовних впливів на лексико-семантичну організацію позивних системно ще не була предметом окремого аналізу. Попри те, що сучасні українські мовознавчі студії вже мають вагомі напрацювання щодо неофіційної антропонімії військових, мотивації та семантики позивних, поширення запо-

зиченої лексики, польсько-українських мовних контактів і мультикультурної комунікації, однак недостатньо висвітленим залишається питання польськомовного впливу на формування та лексико-семантичну організацію позивних у сучасному мілітарному медіадискурсі, що й визначає актуальність запропонованого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – виявити й схарактеризувати мультикультурні чинники формування особових військових номінацій (позивних), встановити їхню лексико-семантичну організацію та тематичну диференціацію, визначити особливості польськомовних впливів на їхнє творення, а також простежити процес проникнення й функціювання таких номінацій у сучасній українській медіамові.

Матеріалом дослідження слугують тексти сучасних українських медіа, у яких зафіксовано неофіційні особові номінації українських військових. До сформованого корпусу залучено матеріали онлайн-видань різних жанрів, зокрема новинні та аналітичні публікації, інтерв'ю, репортажі, авторські матеріали. Добір таких джерел зумовлений необхідністю простежити реальне функціювання позивних у сучасному мілітарному медіадискурсі та встановити особливості їхньої семантики, мотивації й культурної маркованості. Водночас медійні тексти розглянуто передусім як простір фіксації та побутування вже наявних неофіційних номінацій**,** а не як середовище їхнього первинного творення. Така джерельна база дає змогу виявити позивні з польськомовним компонентом та простежити способи їхньої семантичної адаптації й функційного використання в українському медійному просторі.

Виклад основного матеріалу. Неофіційні особові мілітарні номінації становлять специфічний пласт сучасної української антропонімної лексики, формування якого відбувається під впливом комплексу соціальних, культурних і мовних чинників. Їхня лексико-семантична структура відображає індивідуальні характеристики номінованої особи, особливості військового середовища, актуальні суспільно-політичні реалії, а також результати міжмовної та міжкультурної взаємодії. У цьому аспекті показовим є залучення іншомовних лексичних ресурсів, зокрема польськомовних елементів, які беруть участь у формуванні семантики та образної мотивації окремих позивних. Тематична диференціація неофіційних іменувань військових засвідчує широкий асоціативний діапазон номінації та відображає різноманітність культурних кодів, актуалізованих у процесі творення. Велику частку таких антропонімів формують позивні, у структурі або семантиці яких простежуємо польськомовний компонент. Їхній аналіз дає змогу виявити механізми міжмовного запозичення, семантичної трансформації та адаптації іншомовних елементів до українського комунікативного середовища. Водночас потрапляння позивних до медіатекстів сприяє їхньому поширенню за межами первинного військового середовища, закріпленню в публічному мовленні та актуалізації додаткових номінативних, характеризувальних, оцінних і культурно-маркувальних значень.

Показовий вияв мультикультурної взаємодії – активне функціювання позивних із лексемою *поляк*, пор. *Ростислав Низицький, **«Поляк»**, боєць «Азова»: «Ми міняємо хід історії стовідсотково»* (ukrinform.ua, 13.12.2023); *Пам'яті старшого сержанта Сергія Клованича (позивний **«Поляк»**)* (ukrinform.ua, 17.03.2026); *«Україна – це люди»: історія воїна 100 бригади з позивним **«Поляк»*** (bug.org.ua, 14.05.2024); *Служба на передовій: позитив і спротив паніці – кредо військового з позивним **«Поляк»*** (pokrovsk.news, 06.06.2023).

Неодноразово в медіатекстах натрапляємо й на мотивувальну ознаку появи міліпсевдонімів: *Володимир на позивний **«Поляк»** – боєць штурмового підрозділу 128-ї окремої гірсько-штурмової Закарпатської бригади. Чоловік родом з Тернопільської області, багато років працював у Польщі. Позивний **«Поляк»** у військового через те, що він й досі часто спілкується з польськими колегами* (suspilne.media, 19.06.2023); *Штурмовик має позивний **«Поляк»**, оскільки півтора року працював у Польщі й тепер знає їхню мову* (suspilne.media, 02.04.2024). Показовим прикладом польськомовного впливу на творення особових неофіційних іменувань є позивний *Polsky*, зафіксований у медіаматеріалі про польського добровольця, який воює на боці України, пор. *Історія польського добровольця на псевдо **Polsky:** «Я воюю за Україну і цим пишаюся»* (argumentua.com, 20.08.2026). В основі антропоніма – запозичений компонент *polski* («польський»), що зазнав формальної адаптації та функціює як індивідуальна військова номінація. Семантична мотивація позивного прозора й безпосередньо пов'язана з національністю номінованої особи. Бачимо, що в медіатексті значення позивного додатково розкрито через пряму характеристику. Аналізоване неофіційне найменування виконує не лише ідентифікаційну, а й культурно-маркувальну функцію, репрезентуючи польське походження військовослужбовця та водночас актуалізуючи українсько-польську міжкультурну вза-

ємодію в умовах війни. Аналіз сучасного воєнного дискурсу засвідчує, що лексема *поляк* у вторинній антропонімній номінації не обов'язково має буквальне етнонаціональне значення. У конкретному комунікативному контексті вона може бути мотивована походженням, тривалим перебуванням особи в Польщі, знанням польської мови, характерними рисами поведінки чи зовнішності, професійними або особистими зв'язками з польським середовищем. Семантична структура позивного формується на перетині денотативного значення лексеми та індивідуально-асоціативних смислів, актуалізованих у конкретній ситуації номінації. Потрапляючи з неформального або військового комунікативного середовища до медіамови, ці назви зберігають первинну ідентифікаційну функцію, але водночас стають засобом додаткової характеристики особи. Через позивний медіа можуть актуалізувати її культурний досвід, зв'язки з Польщею, мовну компетентність або належність до певного соціокультурного середовища.

На основі аналізу неофіційної антропонімії військових виокремлюємо найбільш репрезентативні тематичні групи таких іменувань:

1. Позивні з топонімною мотивацією та географічно-культурними асоціаціями. До цієї групи належать неофіційні особові номінації, сформовані на основі назв географічних об'єктів, передусім міст, регіонів, історико-культурних земель та природних локусів. В антропонімному сегменті досліджуваного матеріалу потенційно репрезентативні такі назви, як *Варшава* і *Краків*: *Солдат Сергій Поляк (позивний **Варшава**) загинув 9 жовтня 2023 р. у районі с. Приютне Запорізької області* (memorybook.org.ua); *На Харківському напрямку загинув доброволець із Білорусі з позивним **Краків*** (censor.net, 09.06.2024); *Володимир Галецький (**«Варшава»**) – бойовий медик спецпідрозділу ГУР МО «Кракен». Загинув 13 вересня 2022 року під час контрнаступу та звільнення Куп'янська на Харківщині у віці 25 років* (novapolshcha.pl); *23-річний військовий із позивним **«Варшава»** не захотів пересиджувати війну за кордоном* (army.fighter.ua, 20.02.2026). Виявляємо фонетичну видозміну позивного: *Мацей із позивним **«Краков»** – колишній військовослужбовець Війська Польського (а також досвідчений боєць, який служив в Африці), який має українське коріння та став на захист України з перших днів повномасштабного російського вторгнення* (ildu.mil.gov.ua).

Спостерігаємо, що мотиваційна основа таких імен військових здебільшого асоціативна, зрідка – пряма. В асоціативній моделі топонім постає як культурно маркований образ, що актуалізує історичні, національні, соціальні, емоційні або символічні асоціації. Часто вибір географічної назви може бути зумовленим її асоціативним зближенням з ім'ям, прізвищем, місцем походження чи проживання бійця, а також формальною або фонетичною подібністю до антропоніма. Під час прямої мотивації географічна назва актуалізує реальний зв'язок носія з відповідним локусом – походженням, проживанням, перебуванням, навчанням, професійною чи військовою діяльністю. У такому разі топонім у структурі позивного виконує не лише номінативно-ідентифікаційну, а й культурно-асоціативну, символічну та характеристичну функції. Використання польських географічних назв як основи позивних засвідчує проникнення польських мовнокультурних елементів у військове комунікативне середовище та відображає ширші процеси міжкультурної взаємодії.

2. Неофіційні номінації з релігійно-конфесійною мотивацією. Такі позивні утворені від назв представників духовенства, релігійних орденів, конфесійних спільнот та пов'язаних із ними реалій. Найбільш репрезентивний позивний цієї групи *Ксьондз* / *Ксьонз*, пор. *«Там, де чекають, війна не припиняється»: історія вінницького бійця на псевдо **«Ксьондз»*** (suspilne.media, 30.12.2025); *Михайло Мельник (**«Ксьондз»**) – молодший сержант, боєць Сил територіальної оборони ЗСУ. Мужньо виконував бойові завдання та загинув 21 грудня 2022 року під час бою поблизу села Вишневе на Харківщині* (memorybook.org.ua); *Батько чотирьох дітей, військовослужбовець Юрій Бовт (позивний **Ксьондз**) вчетверте їде на фронт* (wz.lviv.ua, 09.11.2022). Його частотність може свідчити про продуктивність польськомовного релігійного компонента у творенні неофіційних особових номінацій. Такі позивні актуалізують католицьку, зокрема польську, культурно-релігійну традицію та можуть набувати додаткової характеристичної або асоціативної семантики, пов'язаної зі зовнішністю, поведінкою, манерою спілкування, рисами характеру, професійною чи релігійною діяльністю військовослужбовця.

3. Позивні із соціально-становою мотивацією об'єднують неофіційні особові номінації, в основі яких лежать назви соціальних станів, статусів або представників певних суспільних груп, напр. *Історія криворізького шахтаря Олександра на позивний **«Пан»** з 17 ОВМБр* (veskr.com.ua, 04.07.2026); *47-річний старший солдат Василь Шляховчук (позивний **Шляхта**) загинув 24 листопада 2023 р.,*

виконуючи бойове завдання в районі с. Синьківка Харківської області (memorybook.org.ua); *Солдат Владислав Медзенівський, позивний* ***Шляхтич****, загинув 12 червня 2023 року в районі села Мала Токмачка Запорізької області* (memorial.ua); «*Я знав, що буде жорстко» Франківець* ***«Магнат»*** *про оборону Луганщини та Донеччини* (suspilne.media, 04.03.2026). Такі номінації актуалізують історично марковану лексику, пов'язану передусім із польською шляхетською та соціально-становою традицією. У системі позивних цієї групи виразно домінує лексема *пан*, що вирізняється високою продуктивністю та широким спектром асоціативних значень, пор. *Вночі, під прикриттям «Мавіків» зі скидами за допомогою ударного дрона «Вампір» вдалося це зробити, – розповів начальник розвідки прикордонної комендатури «Фенікс» на позивний* ***«Пан»*** (suspilne.media, 01.04.2024); *«Небо буквально кипіло» – історія бійця 102 окремої бригади ТрО з позивним* ***«Пан»*** (if.informator.ua, 12.05.2026); *Господар на полі бою: військовий 10 бригади Дмитро на псевдо* ***«Пан»****.* ***«Пан»*** *– господар на полі бою. Він зосереджений, уважний, сконцентрований. Воїн відмінно організовує оборону* (dzerkalo.media, 30.05.2022); *Заступник командира підрозділу безпілотних авіаційних систем «Фенікс» Луганського прикордонного загону Андрій Полторацький на псевдо* ***«Пан»*** *отримав орден «За мужність» II ступеня* (suspilne.media, 15.06.2026). Бачимо, що ця лексема в контексті позивних імен актуалізує уявлення про статусність, авторитет, упевненість, манеру поведінки чи зовнішність носія, а також може використовуватися іронічно або жартівливо. Отже, ця група неофіційних номінацій демонструє переосмислення соціально-станової лексики як засобу індивідуалізації та характеристики бійців, а також збереження польськомовного культурно-історичного компонента в сучасній системі позивних.

4. Позивні імена з побутовою мотивацією. Мілітіпсевдоніми цієї групи постали на основі назв традиційних страв, продуктів, одягу, занять, предметів та інших реалій повсякденного життя, пов'язаних із польською культурою, пор. *Пончик* < українська адаптація до пол. *p*ączek: *22-річному воїну-росомасі побратими дали позивний* ***«Пончик»*** *– бо завжди ходить у повному обмундируванні та спорядженні* (petropavlivka.city, 26.05.2023); *Журек* < пол. *żurek*: *Герої серед нас: історія артилериста* ***«Журека»*** *з 2 Галицької бригади* (gazeta-misto.te.ua, 05.12.2025); ***Жупан*** < пол. żupan: *Старший солдат Тарас Тисовський (позивний* ***Жупан****) загинув 1 листопада 2022 р. у бою з окупантами біля с. Павлівка на Донеччині* (memorybook.org.ua).

Проаналізовані позивні засвідчують переосмислення назв повсякденних реалій у вторинні особові номінації, а актуалізація польськомовних лексем і культурних реалій надає їм виразного національно-культурного забарвлення.

Висновки. Отже, проведений аналіз засвідчив, що польськомовні впливи – один із чинників формування й семантичного урізноманітнення неофіційних особових номінацій українських військових. У дослідженому матеріалі виокремлено тематичні групи позивних із топонімною, релігійно-конфесійною, соціально-становою та побутовою мотивацією. Польськомовний компонент реалізується через запозичені лексеми, культурно марковані назви та асоціативно пов'язані з польським культурним простором номінації. У медіадискурсі такі позивні функціюють як засоби ідентифікації, характеристики особи та актуалізації культурних асоціацій, засвідчуючи взаємодію українського й польського мовнокультурних просторів.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в розширенні корпусу медійних матеріалів, поглибленому дослідженні мотиваційних моделей маркованих позивних, їхньої словотвірної та прагматичної специфіки, а також у зіставному аналізі польських і українських неофіційних особових номінацій. Перспективне і вивчення динаміки функціювання таких позивних у різних жанрах сучасного медіадискурсу.

Список літератури:

1. Башманівська Л. А. Міжкультурний діалог у сучасному масмедійному дискурсі. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2022. С. 197–200. https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-59

2. Болотнікова А., Галаур С. Полонізми та їхній регулятивний потенціал у творах української літератури. *Українська полоністика*. 2023. Вип. 21. Філологічні дослідження. С. 11–19. http://dx.doi.org/10.35433/2220-4555.21.2023.fil-2.

3. Мацюк Г. П. Лексична база військових псевдонімів українських захисників: динаміка змін. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2024. Вип. 76. С. 93–107. http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2024.76.12568

4. Нестерчук О. Полонізми-оніми в говірках Волинського Полісся і Підляшшя. *Studia methodologica*. 2026. № 61. С. 15–125. https://doi.org/10.32782/2307-1222.2026-61-10

5. Піддубна В. В. Лексичні полонізми в українській мові: хронологічний і семантичний аспекти. *Матеріали І Міжнародної славістичної конференції, присвяченої пам'яті святих Кирила і Мефодія, Харків, 11 трав. 2021 р*. Харків ; Шумен: ХІФТ, 2021. С. 154–159.

6. Семенюк О. А. Запозичення в сучасному українському мовленні як маркер лінгвокультурної ситуації. *Лінгвістичні дослідження*. 2023. Вип. 59. С. 77–88.

7. Серебрянська І. Військова лінгвістика як спосіб забезпечення ефективної професійної комунікації українських військовослужбовців. Лінгвістичні студії. 2025. № 49. С. 154–164. https://doi.org/10.31558/1815-3070.2025.49.11

8. Титаренко В. М. Польсько-українські мовні зв'язки: історія вивчення. Українська полоністика. 2025. № 23. С. 87–100. https://doi.org/10.35433/2220-4555.23.2025.fil-8

9. Хрустик Н. М., Петрова С. А., Серкал Т. С. Позивні українських військовослужбовців: мотиви номінації. Вісник Одеського національного університету. Серія: Філологія. 2021. Т. 24. Вип. 1(19). С. 104–114. https://doi.org/10.18524/2307-8332.2021.2(24).251860

10. Шиманська В. Стилістично-прагматичні маркери неофіційної антропонімії в сучасному українському дискурсі. *Філологічний часопис*. 2025. № 2. С. 111–116. https://doi.org/10.31499/2415-8828.2.2025.346996

11. Шульська Н. М., Мартинюк М. І., Костюк Ю. М. Запозичена лексика як інструмент мультикультурної комунікації у воєнному медіадискурсі: на матеріалі неофіційної антропонімії військових. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75). № 6. Ч. 1. С. 71–76. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.1/12

12. Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Остапчук С. С. Іншомовна лексика в сучасній медіакомунікації: лінгвальний і мультикультурний аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2025. № 71. С. 190–194. https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.43

13. Navalna M., Kostusiak N., Stanislavchuk N., Kapeliukh D., Kushch N., Demeshko I. Call Signs of Ukrainian Military in the Language of Mass Media: Functional-Semantic Aspect. *International Journal of Basic and Applied Sciences*. 2025. Vol. 14, № 4. P. 54–63. https://doi.org/10.14419/kef5dr95.

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Zavarynska I. F. THE MULTICULTURAL ASPECT OF UNOFFICIAL PERSONAL NOMINATION IN CONTEMPORARY MILITARY DISCOURSE: POLISH-LANGUAGE INFLUENCES AND LEXICAL-SEMANTIC SPECIFICITY

The article examines the multicultural aspect of unofficial personal nomination in contemporary military discourse through the lens of Polish-language and Polish-cultural influences. The relevance of the study is determined by the active use of call signs among Ukrainian military personnel and the need for a comprehensive examination of foreign-language components involved in shaping their semantics and cultural markedness. The multicultural factors underlying the formation of call signs are identified and characterized. Their lexical-semantic organization and thematic differentiation are established; the specific features of Polish-language influences are examined, and the functioning of such nominations in contemporary Ukrainian media language is traced. The source base comprises texts from Ukrainian online media of various genres in which call signs are recorded. The study employs descriptive, lexical-semantic, motivational, and contextual methods of analysis. It is established that Polish-language and Polish-cultural components are realized predominantly through associative-marked nominations. A telling manifestation of Polish-language influence is the widespread use of the call sign Poliak ('Pole'), which directly actualizes ethnic and national affiliation and the Polish cultural component. Based on the analysis of the empirical material, the most representative thematic groups of nominations are identified, including those motivated by toponymic and geographically cultural, religious-confessional, social-estate, and everyday-life associations. It is noted that the incorporation of Polish-language elements contributes to the secondary reinterpretation of lexical items and the development of personal, characterizing, and culturally associative meanings. The functioning of such nominations in the media demonstrates interaction between Ukrainian and Polish linguistic and cultural spaces and represents the multicultural nature of contemporary military discourse.

Keywords: *unofficial nomination, call sign, military discourse, media language, Polish-language influence, Polonism, lexical-semantic specificity, multicultural communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 811.162.3'42:81'38
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/09

Гладченко А. М.
https//orcid.org/0000-0002-5906-0038
Національна академія Служби безпеки України

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ В ЧЕСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

У статті розглянуто особливості репрезентації України та українців у сучасному чеському медіадискурсі крізь призму лексичних і лінгвостилістичних засобів. Актуальність дослідження визначається важливою роллю медіа у формуванні уявлень про державу та її громадян, особливо в умовах російсько-української війни. Метою роботи є виявлення основних способів мовного конструювання образу України та українців у чеському інформаційному просторі, а також визначення ролі мовних засобів у формуванні оцінного, емоційного та когнітивного складників цього образу.

У дослідженні поєднано лінгвостилістичний, фреймовий та концептуально-модельний підходи, що дають змогу розглянути мовну репрезентацію України не лише на рівні окремих лексем і словосполучень, а й у ширшому контексті способів її концептуалізації в медіадискурсі. Аналіз матеріалу показав, що репрезентація України та українців у чеських медіа протягом останніх років зазнала помітних змін. Образ українця як трудового мігранта, характерний для чеського медіадискурсу до початку повномасштабної війни, доповнився та значною мірою поступився місцем образам захисника, жертви війни, біженця, працівника, підприємця та члена чеського суспільства.

Виявлено основні тематичні фрейми, у межах яких формується сучасний образ України: безпека та війна, біженці й солідарність, економіка, гуманітарна проблематика. На їхній основі актуалізуються концептуальні моделі «Україна як форпост європейської безпеки», «Україна як суб'єкт спротиву», «Україна як партнер Європи», «Україна як простір відновлення», «Україна як гуманітарний виклик» та «Україна як випробування для міжнародного порядку». Такі моделі засвідчують поступове зміщення медійного акценту від сприйняття України переважно як жертви війни до її репрезентації як активного суб'єкта політичних і міжнародних процесів.

Окрему увагу приділено лексичним та лінгвостилістичним засобам, за допомогою яких реалізуються зазначені моделі. Проаналізовано оцінно марковану лексику, епітети, персоніфікацію, порівняння, антитезу, гіперболу та риторичні контрасти. Показано, що ці засоби не обмежуються створенням образності, а беруть участь у формуванні певної інтерпретації подій та визначенні їхніх оцінних координат. Водночас характер і ступінь експресивності мовних засобів залежать від жанру та типу медіаресурсу: професійній журналістиці властивіша фактологічність і стриманість, тоді як у соціальних мережах та неофіційній комунікації виразніше виявляється емоційно-експресивний компонент.

Ключові слова: *медіадискурс, Україна, українці, мовна презентація, лінгвостилістичні засоби, фрейм, концептуальна модель, метафора, оцінність.*

Постановка проблеми. В умовах інформаційного протистояння у світовій політиці сучасний медіадискурс є одним із ключових інструментів формування міжнародного іміджу, авторитету та репутації держави. Це зумовлює актуальність дослідження мовних засобів репрезентації образу

© Гладченко А. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

країни та розгляду медіадискурсу як важливої складової глобального інформаційного простору [1, с. 35]. Особливої значущості ця проблема набуває в контексті висвітлення російсько-української війни, оскільки чеські засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні суспільних уявлень про Україну та українців, а лінгвостилістичні засоби є одним із важливих інструментів конструювання їхнього образу.

Добір мовних засобів, їхнє семантичне наповнення, оцінність та стилістичне забарвлення визначають особливості репрезентації України та українців, актуалізуючи одні характеристики й залишаючи інші на периферії. Унаслідок цього формуються певні способи концептуалізації та емоційно-оцінного осмислення України й українців, які можуть бути представлені у вигляді взаємопов'язаних фреймів і концептуальних моделей [4, с. 52]. При цьому застосування фреймового та концептуально-модельного підходів дає змогу виявити не лише тематичні сфери, а й способи їх концептуалізації. Фрейми структурують знання про певні ситуації, явища та їхніх учасників, тоді як концептуальні моделі відображають характерний спосіб осмислення й інтерпретації відповідного об'єкта в межах певного дискурсивного контексту [10].

У процесі створення політичного образу держави одним із ключових є лексико-семантичний рівень мови, адже саме через добір лексичних одиниць, їхнє смислове навантаження та прагматичні конотації формується специфічна картина політичної реальності [6, с. 88]. Це положення актуалізує необхідність комплексного аналізу взаємозв'язку між когнітивними структурами репрезентації та їхньою мовною реалізацією, зокрема дослідження лексичних і лінгвостилістичних засобів, за допомогою яких конструюються, актуалізуються та трансформуються певні способи представлення України та українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує наявність наукового доробку у вивченні медіаобразу України та концептуальних метафор. Проблематика мовної репрезентації України і українців останніми роками розробляється як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві: Г. Шаповалова розглядає лінгвостилістичні особливості сучасного українського медіамовлення [9]; О. Мазепова та В. Петрук аналізують вербальну репрезентацію України в перськомовному медіадискурсі [6]; С. Ворончук досліджує образ України у ЗМІ Франції [3]; чеський дослідник П. Вечера аналізує вживання мовних формул у чеських медіа в контексті війни в Україні [11].

Авторами когнітивно орієнтованих праць є: Т. ван Дейк, Дж. Лакофф, Ч. Філлмор, які зробили значний внесок у теорію фреймів; Р. Водак – у дискурс аналіз; а також українські дослідники О. Данилейко, О .Комарова, С. Боженець, О. Білик, В. Ганзін.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні специфіки мовного конструювання образу України та українців у чеському медіадискурсі та визначенні ролі лексичних і лінгвостилістичних засобів у формуванні його оцінних, емоційних і когнітивних характеристик. Особливу увагу зосереджено на семантиці, оцінності та стилістичному потенціалі мовних одиниць, а також на особливостях їх функціонування в медіатекстах, присвячених Україні та українцям.

Виклад основного матеріалу. Репрезентація України та українців здійснюється за допомогою комплексу вербальних, тематичних і концептуальних засобів, які впродовж останніх років зазнали суттєвої трансформації. Зокрема, можна простежити зміщення акцентів від усталеного до 2022 року образу українця переважно як трудового мігранта до складнішої та багатовимірної репрезентації, у межах якої поєднуються образи захисника, жертви війни, біженця, працівника, підприємця та члена суспільства.

Сучасні чеські медіа репрезентують Україну та українців через низку повторюваних тематичних фреймів, кожен з яких формує схеми, що демонструють наповнення відповідного концепту, а вербальне наповнення фреймової моделі репрезентує варіативність лексики [7, с. 104]. Серед таких, наприклад, можна виокремити фрейм *безпеки та війни* (у межах цього фрейму Україна постає як держава, що чинить опір російській агресії та водночас виконує роль своєрідного бар'єра між російською загрозою та європейським простором); фрейм *біженців і солідарності* (у цьому контексті основну увагу зосереджено на вимушеній міграції українців, їхньому повсякденному житті, соціальній адаптації та інтеграції в чеське суспільство); *економічний* фрейм (до 2022 року в чеському медіадискурсі помітне місце посідав образ українця як трудового мігранта, пов'язаного насамперед із виконанням низькокваліфікованої або фізичної праці; після початку повномасштабної війни економічна репрезентація поступово ускладнюється: поряд із образом працівника актуалізуються образи кваліфікованого фахівця, підприємця, платника податків та економічно активного члена суспільства).

Як зазначає Д. Сизонов, «медіадискурс – це глобальна універсальна категорія сучасного комунікативно-інформаційного дискурсу, яка виступає певним тлом та в якому відбиваються актуальні настрої суспільства в різних сферах діяльності» [8, с. 389]. Аналіз засвідчує, що образ України формується за допомогою кількох взаємопов'язаних концептуальних моделей, вибір яких зумовлений як політичною позицією Чеської Республіки, так і історичною пам'яттю, зокрема досвідом окупації 1968 року, а також членством країни в Європейському Союзі та НАТО.

Однією з найпродуктивніших у сучасному чеському медіадискурсі є концептуальна модель *«Україна як форпост європейської безпеки»* – репрезентація України як східного форпосту демократичної Європи. У межах цієї моделі війна інтерпретується не лише як двосторонній конфлікт між Україною та Росією, а як боротьба за безпеку всього європейського простору.

Ця модель реалізується через такі мовні формули: *Ukrajina je první obrannou linií Evropy* (Україна є першою лінією оборони Європи); *Ukrajina chrání evropskou bezpečnost* (Україна захищає європейську безпеку); *Ukrajina stojí v první linii obrany demokratických hodnot* (Україна перебуває на першій лінії захисту демократичних цінностей); *obranný val Evropy* (оборонний вал Європи); *bezpečnostní štít Evropy* (щит безпеки Європи) тощо.

На відміну від ранніх етапів висвітлення війни, коли Україна часто поставала насамперед як жертва агресії, у сучасному чеському медіадискурсі її дедалі частіше репрезентують як активного суб'єкта політичних і військових процесів. У когнітивному аспекті така модель зміщує акцент із пасивного переживання наслідків агресії на активну протидію їй, завдяки чому Україна постає як повноправний політичний актор, здатний впливати на перебіг подій і визначати власне майбутнє.

Відповідна концептуальна модель *«Україна як суб'єкт спротиву»* реалізується через мовні конструкції: *Ukrajina vzdoruje agresi* (Україна протистоїть агресії); *Ukrajina brání svou svobodu* (Україна захищає свою свободу); *Ukrajina odolává ruskému tlaku* (Україна чинить опір російському тиску); *symbol odporu* (символ спротиву); *země, která se nevzdává* (країна, що не здається); *obránce evropských hodnot* (захисник європейських цінностей).

Дедалі частіше актуалізується образ України як майбутнього повноправного учасника європейського політичного простору – модель *«Україна як партнер Європи».* Якщо на початку війни переважали повідомлення про гуманітарну допомогу, то нині помітно зростає кількість матеріалів, присвячених інтеграції України до європейських інституцій.

Ця модель відображає зміну комунікативного акценту: Україна постає не лише як об'єкт міжнародної допомоги, а як держава, інтеграція якої розглядається як складова майбутньої архітектури європейської безпеки. Її типовими мовними реалізаціями є: *Ukrajina směřuje do Evropské unie* (Україна рухається до Європейського Союзу); *evropská budoucnost Ukrajiny* (європейське майбутнє України); *strategický partner Evropy* (стратегічний партнер Європи); *součást evropské rodiny* (частина європейської родини); *budoucí člen Evropské unie* (майбутній член Європейського Союзу).

Помітною тенденцією останніх років є зростання кількості повідомлень, присвячених повоєнній реконструкції країни. У зв'язку з цим формується нова концептуальна модель, у центрі якої перебуває не руйнування, а відновлення – «*Україна як простір відновлення*». Її мовними реалізаціями виступають словосполучення: *obnova Ukrajiny* (відбудова України); *rekonstrukce válkou zničené země* (відбудова країни, зруйнованої війною); *nová etapa rozvoje* (новий етап розвитку); *investice do budoucnosti Ukrajiny* (інвестиції в майбутнє України); *modernizace infrastruktury* (модернізація інфраструктури).

Особливістю цієї моделі є переорієнтація медійного наративу з минулого на майбутнє. Вона створює перспективу розвитку та відновлення, формуючи оптимістичні очікування щодо післявоєнної трансформації держави, адже формування позитивного образу держави та її громадян, потрібний передусім для успішного просування та реалізації національних інтересів та є важливим складником національної безпеки [3, с. 365].

Поряд із позитивними концептуальними моделями продовжує функціонувати модель гуманітарної кризи – «*Україна як гуманітарний виклик*». Проте в чеських медіа вона зазвичай поєднується не з дискурсом безпорадності, а з наративом міжнародної відповідальності. До найтиповіших мовних реалізацій належать: *humanitární katastrofa* (гуманітарна катастрофа); *země zasažená válkou* (країна, що постраждала від війни); *miliony uprchlíků* (мільйони біженців); *pomoc civilnímu obyvatelstvu* (допомога цивільному населенню); *mezinárodní humanitární pomoc* (міжнародна гуманітарна допомога).

Окремо варто згадати метафори, що виходять за межі характеристики самої України та інтер-

претують війну як перевірку ефективності міжнародної системи безпеки як, наприклад, концептуальна модель *«Україна як випробування для міжнародного порядку»*, реалізована лексичними одиницями: *zkouška evropské jednoty* (випробування європейської єдності); *zkouška mezinárodního práva* (випробування міжнародного права); *zkouška demokracie* (випробування демократії); *test evropské solidarity* (тест європейської солідарності); *přelomový okamžik evropské bezpečnosti* (переломний момент для європейської безпеки).

Подібні концептуальні моделі істотно розширюють рамку інтерпретації війни, демонструючи, що її наслідки виходять далеко за межі українського простору й безпосередньо стосуються функціонування міжнародної системи загалом.

У цілому аналіз засвідчує, що метафоричні моделі сучасного чеського медіадискурсу характеризуються переважанням конструктивних і суб'єктно орієнтованих концептів як ключових елементів мовної картини світу, що відображають знання, досвід і цінності певної мовної спільноти [5, с. 28]. Україна тут постає не лише як держава, що зазнала агресії, а як активний учасник міжнародних процесів, партнер європейської спільноти, гарант регіональної безпеки та простір майбутнього відновлення. Така концептуалізація суттєво відрізняється від моделей, у яких домінує виключно образ жертви або геополітичного об'єкта, і відображає трансформацію чеського медіадискурсу від кризового опису до стратегічного осмислення місця України в сучасній Європі.

Таким чином тематична організація медіадискурсу актуалізує певні фрейми, у межах яких формуються концептуальні моделі репрезентації України та українців. Ці моделі, своєю чергою, знаходять вербальне вираження за допомогою лексичних, лексико-семантичних і лінгвостилістичних засобів.

Стійкі словосполучення, клішовані конструкції, за допомогою яких чеські медіа репрезентують Україну, українське суспільство, російсько-українську війну та пов'язані з нею політичні й гуманітарні процеси, формують оцінне, емоційне та прагматичне наповнення медійного повідомлення.

Лексичний склад сучасного чеського медіадискурсу свідчить про переважання оцінно маркованих номінацій, які відображають офіційну позицію Чеської Республіки щодо підтримки України та водночас репрезентують широкий спектр гуманітарних, безпекових і політичних аспектів війни. При цьому ступінь експресивності мовних засобів залежить від жанру публікації, редакційної політики видання та типу інформаційної платформи.

Так, наприклад, у позитивно або співчутливо забарвленому дискурсі найчастіше функціонують словосполучення, що підкреслюють стійкість українського суспільства, легітимність української держави та її право на самооборону. До найбільш характерних належать такі мовні формули: *statečná Ukrajina* (сміліва Україна), *odhodlaná země* (рішуча країна), *ukrajinský odpor* (український спротив), *hrdinná obrana* (героїчна оборона), *odolná společnost* (стійке суспільство), *ukrajinský lid* (український народ), *země bránící svou svobodu* (країна, що захищає свою свободу), *obránci Ukrajiny* (захисники України), *boj za svobodu* (боротьба за свободу), *obrana evropských hodnot* (захист європейських цінностей), *mezinárodní solidarita s Ukrajinou* (міжнародна солідарність з Україною), *podpora napadené země* (підтримка держави, що зазнала нападу), *civilní odolnost* (цивільна стійкість), *obnova Ukrajiny* (відбудова України).

Значна частина цих словосполучень регулярно використовується у повідомленнях про міжнародну допомогу, дипломатичні переговори, гуманітарні програми та військову підтримку, формуючи позитивний образ України як демократичної держави, що захищає власний суверенітет.

Поряд із позитивно маркованою лексикою в сучасному медіадискурсі широко представлена номінація, яка описує гуманітарні наслідки війни та масштаби руйнувань. До цієї групи належать: *válkou zasažená Ukrajina* (Україна, що постраждала від війни), *zničená města* (зруйновані міста), *rozbombardovaná infrastruktura* (зруйнована інфраструктура), *humanitární katastrofa* (гуманітарна катастрофа), *válečné škody* (воєнні збитки), *uprchlická vlna* (хвиля біженців), *vysídlené obyvatelstvo* (переміщене населення), *oběti ruských útoků* (жертви російських атак), *rozsáhlé ničení* (масштабні руйнування), *ohrožené regiony* (регіони, що перебувають під загрозою).

У повідомленнях політичної тематики регулярно функціонують лексеми, що характеризують міжнародно-правовий статус війни та визначають її учасників відповідно до офіційної позиції чеських державних інституцій. Вони формують юридично та політично вмотивовану інтерпретацію подій, характерну для більшості провідних чеських медіа. Найбільш частотними є словосполучення: *ruská agrese* (російська агресія), *ruská invaze* (російське вторгнення), *nevyprovokovaný útok*

(неспровокований напад), *porušení mezinárodního práva* (порушення міжнародного права), *válečné zločiny* (воєнні злочини), *okupovaná území* (окуповані території), *mezinárodní podpora Ukrajiny* (міжнародна підтримка України), *bezpečnost Evropy* (безпека Європи), *obrana evropského pořádku* (захист європейського порядку).

Представлена також лексика, що акцентує економічний вимір війни. Найуживанішими є такі номінації: *obnova země* (відбудова країни), *poválečná rekonstrukce* (повоєнна реконструкція), *ekonomická pomoc* (економічна допомога), *finanční podpora* (фінансова підтримка), *investice do obnovy* (інвестиції у відбудову), *energetická bezpečnost* (енергетична безпека), *potravinová bezpečnost* (продовольча безпека), *obilná dohoda* (зернова угода), *vývoz ukrajinského obilí* (експорт українського зерна), *rekonstrukce infrastruktury* (відновлення інфраструктури).

На відміну від професійної журналістики, для соціальних мереж, блогів та окремих коментарів користувачів характерна передусім експресивна лексика. В таких джерелах частіше використовують емоційно насичені номінації як, наприклад, *brutální útok* (жорстокий напад), *krvavé boje* (криваві бої), *masivní bombardování* (масоване бомбардування), *teror proti civilistům* (терор проти цивільного населення), *zničené životy* (зруйновані життя), *peklo války* (пекло війни), *katastrofální situace* (катастрофічна ситуація), *dramatický vývoj na frontě* (драматичний розвиток подій на фронті), *další vlna útoků* (чергова хвиля атак), *neutuchající ostřelování* (безперервні обстріли).

Лексичні засоби є базовим рівнем формування образу України в сучасному чеському медіадискурсі. Саме вони забезпечують первинну оцінність повідомлення, визначають його емоційне тло та створюють основу для подальшої реалізації складніших стилістичних механізмів, зокрема тропів, риторичних фігур і метафоричних моделей.

На відміну від лексичних засобів, що безпосередньо виражають оцінку, тропи формують інтерпретаційний простір повідомлення, у межах якого читач не лише отримує інформацію про події, а й осмислює їх крізь систему культурно зумовлених образів. Тропи та стилістичні фігури забезпечують образність медійного тексту, підсилюють його експресивність і впливають на когнітивне сприйняття інформації.

Варто зазначити, що для професійного чеського медіадискурсу характерним є прагнення до фактологічності, точності та стриманості викладу, у зв'язку з чим образність і надмірно емоційна лексика використовуються в офіційних ЗМІ значно обмеженіше, ніж у публіцистиці, неофіційній комунікації чи соціальних мережах. Водночас навіть у новинному дискурсі стилістичні фігури та експресивні мовні засоби можуть виконувати важливу прагматичну функцію, посилюючи увагу аудиторії до ключових подій, їхніх моральних оцінок і суспільно значущих аспектів війни. Особливо помітним підвищення рівня експресивності є під час висвітлення масових жертв серед цивільного населення, руйнування критичної інфраструктури та масштабних міжнародних гуманітарних криз. Отже, навіть за загальної орієнтації чеських медіа на нейтральність і фактологічність, характер та інтенсивність використання образно-експресивних засобів значною мірою визначаються тематикою й комунікативною метою повідомлення.

Найпоширенішим тропом у чеському медіадискурсі є епітет, який конкретизує оцінку об'єкта та сприяє формуванню його емоційної характеристики. Аналіз показує, що переважна більшість епітетів пов'язана з описом війни, її наслідків та гуманітарної ситуації. Найчастіше функціонують такі словосполучення: *brutální útok* (жорстокий напад), *rozsáhlé ničení* (масштабні руйнування), *ničivé ostřelování* (руйнівні обстріли), *krvavý konflikt* (кривавий конфлікт), *tragické události* (трагічні події), *hrdinná obrana* (героїчна оборона), *odhodlaný odpor* (рішучий спротив), *bezprecedentní agrese* (безпрецедентна агресія), *systematické útoky* (систематичні атаки), *rozsáhlá humanitární krize* (масштабна гуманітарна криза).

Використання таких епітетів забезпечує не лише оцінність повідомлення, а й формує моральну рамку сприйняття війни, у якій російська агресія інтерпретується як грубе порушення міжнародного права, а Україна – як держава, що здійснює легітимний захист власного суверенітету.

Важливе місце займає персоніфікація, яка дозволяє репрезентувати державу як активного суб'єкта міжнародної політики. Персоніфіковані конструкції є однією з найхарактерніших рис сучасного політичного дискурсу, адже вони спрощують складні міжнародні процеси, перетворюючи державу на умовного «учасника» комунікації.

У чеських медіа регулярно функціонують такі мовні конструкції: *Ukrajina se brání* (Україна обороняється), *Ukrajina odolává ruské agresi* (Україна чинить опір російській агресії), *Ukrajina žádá další podporu* (Україна просить про подальшу підтримку), *Ukrajina pokračuje v obraně* (Україна продовжує оборону), *Ukrajina směřuje do Evropské unie* (Україна рухається до Європейського Союзу),

Evropa stojí při Ukrajině (Європа стоїть поруч з Україною), *Česko podporuje Ukrajinu* (Чехія підтримує Україну), *Rusko stupňuje útoky* (Росія посилює атаки).

Подібні персоніфікації є характерною особливістю політичного та медійного дискурсу, оскільки вони створюють уявлення про держави як про раціональних акторів, здатних приймати рішення, взаємодіяти між собою та нести відповідальність за власні дії.

Помітну роль у формуванні образу України відіграють також порівняння. Їхня функція полягає у поясненні складних політичних процесів через уже відомі аудиторії історичні або геополітичні аналогії.

У чеському медіадискурсі можна виокремити кілька найбільш типових моделей порівняння: *Ukrajina je dnes podobně významná jako Berlín během studené války* (Сьогодні Україна має таке саме стратегічне значення, яке мав Берлін у період холодної війни); *Ukrajina se stala hrází proti ruskému imperialismu* (Україна стала греблею на шляху російського імперіалізму).

При цьому на відміну, наприклад, від угорського медіадискурсу, в якому акцент зазвичай робиться на дипломатичні та геополітичні аспекти, і нерідко використовуються аналогії з Афганістаном або буферною зоною між Сходом і Заходом, у чеських медіа переважають порівняння, пов'язані з історією Центральної Європи, досвідом холодної війни, подіями 1968 року та питаннями колективної безпеки [2, с. 485].

Особливого значення в сучасних медіатекстах набуває антитеза, яка є одним із найхарактерніших стилістичних прийомів сучасної журналістики. Адже саме через протиставлення вибудовується значна частина інтерпретації війни.

У досліджуваних матеріалах було виявлено такі семантичні опозиції: демократія – авторитаризм; свобода – агресія; міжнародне право – порушення міжнародного права; мир – війна; безпека – загроза; солідарність – ізоляція.

Подібні антитези виконують не лише стилістичну, а й аргументативну функцію, оскільки структурують політичну реальність у зрозумілій для читача системі моральних координат.

Менш поширеними, однак стилістично виразними є гіперболи, які використовуються переважно в аналітичних статтях, репортажах із місця подій та авторських колонках. Вони покликані підкреслити масштаб руйнувань або гуманітарних наслідків війни: *největší uprchlická vlna od druhé světové války* (найбільша хвиля біженців від часів Другої світової війни); *bezprecedentní bezpečnostní krize* (безпрецедентна безпекова криза); *nejrozsáhlejší ničení evropské infrastruktury za několik desetiletí* (наймасштабніше руйнування європейської інфраструктури за кілька десятиліть).

Варто зазначити, що на відміну від соціальних мереж, професійна чеська журналістика використовує гіперболу досить обережно, переважно тоді, коли вона спирається на офіційні статистичні дані або міжнародні оцінки.

Важливою особливістю чеського медіадискурсу є також активне використання риторичних контрастів, що поєднують фактологічність із прихованою оцінністю. Наприклад, повідомлення про черговий російський обстріл нерідко супроводжуються інформацією про роботу українських рятувальників, волонтерів або міжнародної гуманітарної допомоги. Завдяки цьому формується імпліцитне протиставлення *руйнування – відновлення, агресії – солідарності, насильства – людяності*, яке не потребує відкритого авторського коментаря, але істотно впливає на сприйняття тексту.

Таким чином, тропи та стилістичні фігури в сучасному чеському медіадискурсі виконують не лише так би мовити декоративну, а передусім когнітивну й прагматичну функцію. Вони структурують інтерпретацію воєнних подій, формують систему оцінних координат, актуалізують гуманітарний вимір війни та сприяють створенню образу України як держави, що водночас захищає власний суверенітет, відстоює демократичні цінності та залишається важливим елементом європейського безпекового простору.

Висновки. Репрезентація України та українців у сучасному чеському медіадискурсі є складним багаторівневим процесом, у якому взаємодіють лексичні, лексико-семантичні та лінгвостилістичні засоби, які виступають не лише елементами мовної організації медіатексту, а й важливими інструментами смислотворення, за допомогою яких реалізуються його оцінний, емоційний та когнітивний потенціал. Вони беруть участь у формуванні колективних уявлень про Україну, впливають на оцінювання міжнародних подій і сприяють закріпленню певних когнітивних моделей у суспільній свідомості. Саме через взаємодію лексичних засобів, стилістичних фігур і концептуальних метафор формується цілісний медійний образ України, який відображає не лише перебіг російсько-української війни, а й сучасне бачення місця України в європейському політичному, безпековому та культурному просторі.

Список літератури:

1. Білик О., Ганзін В. Медіадискурс та його вплив на зображення російсько-української війни: критичний аналіз дискурсивних стратегій і маніпулятивних технік. *Folium*, 2023. С. 33–39.
2. Боженець С. Медіалінгвістичні особливості функіонування термінів атака та контрнаступ в українському та угорському медійному дискурсі. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 4 (46). С. 484–493.
3. Ворончук С. Образ України у ЗМІ Франції. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Випуск 46. С. 364–370.
4. Данилейко О. Україна у складі концептуальних метафор періоду гібридної війни (сфера-джерело-квазіродинні зв'язки). *Закарпатські філологічні студії.* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 15. С. 51–57.
5. Комарова О. Асоціативне поле концепту *гроші*: словацька мовна картина світу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 27–31.
6. Мазепова О., Петрук В. Лексико-стилістичні засоби формування політичного образу України в перськомовному медіадискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2025. Вип.*1*(*31*). С. 88–96.
7. Павлович Т., Суродейкіна Т., Дущак Д. Фреймова структура концепту *love*. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2024. № 835-836. С. 102–108.
8. Сизонов Д. Медіатекст та медіадискурс у сучасному медійному просторі. *Studia Linguistica*. 2013. №.7. С. 389–392.
9. Шаповалова Г. Лінгвостилістичні акценти в сучасному українському медіамовленні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025 № 4 (18). С. 189–194.
10. Van Dijk T. A. Discourse and Context : A Sociocognitive Approach. Cambridge University Press, 2008.
11. Večeřa P. «Jsme ve válce…» : pokus o diskursivní analýzu fráze používané v českých médiích v souvislosti s válkou na Ukrajině. *Médiá a text 8 : variácie mediálneho textu*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2023. S. 67–78.
12. Wodak R. Critical Discourse Analysis, Discourse-Historical Approach, 2015.

Hladchenko A. M. LINGUOSTYLISTIC MEANS OF REPRESENTING UKRAINE IN CZECH MEDIA DISCOURSE

The article examines the specific features of the representation of Ukraine and Ukrainians in contemporary Czech media discourse through the prism of lexical and linguostylistic means. The relevance of the study is determined by the important role of the media in shaping perceptions of a state and its citizens, particularly in the context of the Russian-Ukrainian war. The aim of the study is to identify the main ways in which the image of Ukraine and Ukrainians is linguistically constructed in the Czech information space and to determine the role of linguistic means in shaping the evaluative, emotional, and cognitive components of this image.

The study combines linguostylistic, frame-based, and conceptual-model approaches, which make it possible to examine the linguistic representation of Ukraine not only at the level of individual lexical units and word combinations but also in the broader context of the ways in which Ukraine is conceptualized in media discourse. The analysis demonstrates that the representation of Ukraine and Ukrainians in the Czech media has undergone significant changes in recent years. The image of the Ukrainian as a labor migrant, which was characteristic of Czech media discourse before the outbreak of the full-scale war, has been supplemented and to a considerable extent replaced by images of a defender, a victim of war, a refugee, a worker, an entrepreneur, and a member of Czech society.

The study identifies the main thematic frames within which the contemporary image of Ukraine is constructed: security and war, refugees and solidarity, the economy, and humanitarian issues. These frames give rise to the following conceptual models: "Ukraine as a bulwark of European security," "Ukraine as an agent of resistance," "Ukraine as a partner of Europe," "Ukraine as a space for recovery," "Ukraine as a humanitarian challenge," and "Ukraine as a test for the international order." These models demonstrate a gradual shift in media emphasis from perceiving Ukraine primarily as a victim of war to representing it as an active subject of political and international processes.

Particular attention is paid to the lexical and linguostylistic means through which these models are realized. Evaluatively marked vocabulary, epithets, personification, comparisons, antithesis, hyperbole, and rhetorical contrasts are analyzed. The study shows that these means are not limited to creating imagery but also contribute to shaping a particular interpretation of events and establishing their evaluative framework. At the same time, the nature and degree of expressiveness of linguistic means depend on the genre and type of media resource:

professional journalism is characterized by a greater emphasis on factuality and restraint, whereas social media and informal communication display a more pronounced emotional and expressive component.

Keywords: *media discourse, Ukraine, Ukrainians, linguistic representation, linguostylistic means, frame, conceptual model, metaphor, evaluation.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.162.1’659.1
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/10

Коротич К. В.
https://orcid.org/0000-0002-3084-5296
Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України»

ЧИСЛІВНИКИ В ПОЛЬСЬКІЙ РЕКЛАМІ ЇЖІ ТА НАПОЇВ (ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Статтю присвячено дослідженню функцій та прагматичного потенціалу власне кількісних і порядкових числівників у сучасній польській відеорекламі. Мета статті – виявити функції та прагматичний потенціал числівників у польській відеорекламі їжі та напоїв. Аналіз функціонування та прагматичного потенціалу найбільш уживаних у польській гастрономічній рекламі власне кількісних і порядкових числівників показав, що потенційно вони є високоефективним персуазивним інструментом. Виявлено, що числівники в рекламному дискурсі виходять за межі квантитативної функції, виконуючи в сполученні з іншими словами (передусім іменниками) додаткові функції: інформаційну (називання ціни, ваги, об’єму, розміру, кількості товару та ін.), стимулювально-акціональну (що виявляється найчастіше в спонукальних реченнях), акцентування швидкості приготування страви (що забезпечує типова конструкція «прийменник w + власне кількісний числівник + іменник minuty / minut»), підкреслення масштабу (за допомогою числівників на позначення великих чисел (сотень, тисяч) і числівників milion, miliard), раціонального доказу високої якості, корисності продукту або економічної вигоди від його купівлі (типові засоби реалізації – числівник zero + іменник на позначення небажаних продуктів / напоїв / складників; числівник (найчастіше sto) + %), акцентування авторитету бренду та якості товару (стандартні засоби реалізації – прийменник od + числівники на позначення десятків років + слово lat; прийменник od + числівник на позначення року + слова roku / lat), підкреслення абсолютної першості / винятковості (за допомогою висловів numer jeden і pierwsza klasa, обмежувально-видільної частки tylko + числівника jeden / jedna / jedno), демонстрації оновленого асортименту й багатства вибору (типовий засіб реалізації – сполучення власне кількісних числівників з іменником у формі родового відмінка множини (найчастіше – smaków, рідше – назвами товарів)). З’ясовано, що потенційний персуазивний ефект числівників часто збільшують підсилювальні та обмежувально-видільні частки, які формують потрібні рекламістам позитивні оцінні уявлення про рекламований продукт.

Ключові слова: *рекламний дискурс, польська відеореклама, морфологічні засоби впливу, числівник, адресат.*

Постановка проблеми. Актуальність нашого дослідження зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення персуазивних механізмів медіадискурсу, потребою в аналізі прихованих засобів мовленнєвого впливу в різних типах текстів, зокрема недостатньою вивченістю числівників як інструментів раціоналізації вибору споживачів у польській рекламі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зараз числівник є досить повно описаним із порівняльно-історичного, граматичного та нормативного поглядів як в українському (Г. Арполенко, Д. Баранник, С. Бевзенко, Т. Висоцька, І. Вихованець, В. Горпинич, К. Городенська, Г. Гримашевич, Л. Колібаба, О. Крижанівська, М. Леонова, Т. Лукінова, М. Плющ, С. Самійленко, О. Синявський, Г. Щербатюк та ін.), так і польському мовознавстві (М. Банько, П. Гарнцарек, Й. Козьол, Р. Ласковський, Я. Лось, Я. Токарський, А. Федлер та ін.), проте дослідження його лінгвопрагматичного потенціалу лише починає цікавити вчених. На жаль, науковці переважно обмежуються окремими спостереженнями: так, Д. Здункевич-Єдинак до часто використовуваних граматичних засобів у польському рекламному дискурсі відносить кількісні та порядкові числівники й ілюструє цю тезу прикладами *numer jeden*, *pierwszy* [10, с. 175]. Є. Бральчик слушно зазначає, що акцентування одиничності та множинності є важливим засобом впливу, та із цього погляду аналізує функціону-

© Коротич К. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

вання числівників *jeden* і *dwa* в польській рекламі [8, с. 87–88]. А. Фус як приклад маніпулятивного перебільшення наводить рекламу батарейок, що «działają do siedmiu razy dłużej» [9, с. 60].

Аналізуючи українськомовну рекламу, О. Арешенкова відносить до оцінних засобів, які підкреслюють масштабність використання товару, кількісний числівник *мільйон* [2, с. 115–116], натомість на першість продукту на комерційному ринку, за її спостереженнями, указує оцінний вислів *№ 1* [2, с. 116]. А. Бондаренко наводить поширену думку, що «цифрове позначення має більший вплив на споживачів, ніж словесне» та називає дві функції числівників у рекламних текстах, як-от: «аргументації повідомлення та виконання маніпулятивної настанови» [4, с. 60]. І. Іванова, простеживши еволюцію української реклами на розлогому матеріалі, наголошує на важливості числівників у всі періоди її існування і зазначає, що числівники забезпечують інформування споживачів, фактологічність, точність, конкретність і навіювання [5, с. 52, 210, 215, 288].

На матеріалі англомовної реклами косметики в журналах для жінок Н. Рева дослідила числівники в різних композиційних блоках рекламного повідомлення, з'ясувавши, що в них переважають кількісні числівники, які позначають числові параметри, слугують засобом оцінки й апроксимації та функціонують у складі гіперболи. На думку дослідниці, «прагматичний потенціал числівників виявляється в тому, що вони створюють ефект аутентичності, а також є важливим засобом реалізації стратегії переваги» [6, с. 235]. А. Ходанович і О. Залужна, аналізуючи англомовну рекламу, слушно звертають увагу на диференціацію її адресатів: за їхніми спостереженнями, «для середньої і старшої вікової аудиторії характерне широке використання числівників для позначення ефективності застосування косметичної продукції відповідно до віку реципієнта: 45+, 50+, 55+ і т. д.» [7, с. 195].

Отже, як показує огляд наявних наукових робіт із теми, наше дослідження є актуальним, адже частково заповнює лакуну, пов'язану із системним вивченням лінгвопрагматичного потенціалу числівника, та вводить у науковий обіг значний масив польськомовної реклами, що буде цікаво українським фахівцям-практикам.

Постановка завдання. Мета нашої статті – виявити функції та прагматичний потенціал числівників у польській відеорекламі їжі та напоїв. Об'єктом дослідження є польський рекламний дискурс, а предметом – функції та прагматичний потенціал власне кількісних і порядкових числівників у польській гастрономічній відеорекламі. Ми аналізуватимемо в цій розвідці лише власне кількісні та порядкові числівники, оскільки решта розрядів заслуговує на власне велике дослідження. У польському мовознавстві (як і в українському) стосовно частиномовного статусу слів *pierwszy*, *drugi*, *trzeci* та ін. існують різні думки, проте ми дотримуватимемося традиційного їх трактування в польській лінгвопрагматиці як порядкових числівників, а не прикметників.

У процесі дослідження використано такі методи, як-от: описовий метод, контекстуальний аналіз і дискурсивний аналіз. Фактичний матеріал обсягом понад 1000 рекламних відеороликів за 1990–2026 рр. дібрано з інтернет-ресурсу www.youtube.com методом суцільного добору.

Виклад основного матеріалу. Оскільки числівники мають кількісно-числове лексичне значення, а у свідомості людей «число абстрагувалося від предмета і стало абстрактною назвою», це «зумовило різне функціонування числівника: а) несамостійне його вживання, у поєднанні з іменниками; б) самостійне вживання, коли числівник називає математичне число» [1, с. 352]. У мовознавстві усталеним є твердження, що співвідносні з натуральним рядом чисел числівники «паралельно виконують дві номінативні функції: нумеративну – називають число і його цифрове позначення – і квантитативну – виражають кількість кого-, чого-небудь» [3, с. 24]. Відповідно, нас цікавитиме, як досить абстрактне значення кількості будуть конкретизувати іменники – назви предметів, у сполученні з якими функціонують числівники в польських рекламних текстах. Інколи ми будемо наводити й аналізувати й приклади, де при числівниках немає іменників (наприклад, у цінах: «*Ciastka Paryskie 300 gramów* ***2,69***»), але в цьому випадку адресат повідомлення може їх легко відновити: *2,69* = 2 [złote], 69 [groszy]. Випускання назв грошових одиниць є засобом компресії рекламного відеоролика, який має передати багато вербальної та невербальної інформації за стислий час.

Тож, за нашими спостереженнями, у польській відеорекламі їжі та напоїв числівники реалізують низку важливих додаткових функцій, які, нашаровуючись на квантитативну, можуть не лише інформувати, а й справляти вплив на глядацьку аудиторію, спонукаючи її до покупки.

1. Інформаційна функція, яку виконують числівники в сполученні з іменниками (переважно назвами грошей і одиниць вимірювання), що

називають важливі для споживача характеристики товарів:

1) ціну («*Lato. Czas na grilla. A jak grill, to nowy ketczup Łagodny Winiary. W dobrej cenie do* ***2,79*** *zł*»; «*Od środy kiełbasa śląska Morliny* ***9,90*** *za kilogram...*»);

2) вагу («*Szpinak* ***450*** *gramów jedynie złotych 69*»; «*Arbuz* ***1*** *kilogram już za 1,49 zł*»);

3) об'єм («*Mleko* ***1*** *litr tylko 2,29*»);

4) розмір («*Wielka nowość. La Mia Grande od dr. Oetkera. To grande rozmiar aż* ***29*** *cm*»);

5) кількість товару / інгредієнтів («*Makaron domowy robi się z* ***pięciu*** *jajek*»; «*A w tym tygodniu super oferta! Ogórek długi* ***jedna*** *sztuka z 2,49 na 1,29 zł*»; «*Złoty 25 za puszkę przy zakupie* ***24*** *puszek*»);

6) концентрацію складників / мікроелементів («*Piwniczanka zawiera ponad* ***1700*** *mg mikro i makroelementów na 1 litr wody*»);

7) глибину видобування та ін. («*Woda mineralna Polaris z Biedronki pochodzi z utworów wodnych z okresu kredy i jest wydobywana z głębokości* ***152*** *metrów pod ziemią*»).

У цьому випадку сполучення числівників з іменниками інформують глядацьку аудиторію про точні характеристики рекламних товарів, що зменшує рівень невизначеності в сприйнятті потенційних покупців. Зазвичай в одному лаконічному повідомленні маємо комбінацію названих характеристик, що підвищує його інформативність і корисність для споживача.

Цікавим є м'який вплив на адресата, додатково здійснюваний за допомогою обмежувально-видільних і підсилювальних часток, що підкреслюють або зменшення цін («*Teraz nowość. Pizza z salami i szynką* ***tylko 8,99****...*»), водночас збільшуючи їхню привабливість в очах потенційних покупців, або акцентуючи значну вагу, розмір товару чи його кількість («*Odkryj mini lody Marletto na lato.* ***Aż 8*** *mini lodów na patyku w opakowaniu. Marletto*»).

2. Функція акцентування швидкості приготування страви. Творці польської реклами, зазначаючи невеликі або малореалістично короткі часові інтервали, знижують трудомісткість приготування їжі, позиціонуючи рекламовані продукти або напівфабрикати як ідеальне рішення для сучасного динамічного життя. У таких рекламних повідомленнях зазвичай використано типову конструкцію: прийменник *w* + власне кількісний числівник + іменник *minuty / minut* («*Pyszna kiełbasa Śląska w nowym wymiarze, Ślązerki. Gotowe w* ***cztery*** *minuty, cieniutkie, pełne smaku, esencja kiełbasności*»). Доволі часто така конструкція функціонує в стислому неповному реченні, де на першому місці стоїть позитивнооцінний прикметник, що характеризує смакові якості продукту, на другому – назва страви, а на третьому – прийменник *w* + власне кількісний числівник + іменник *minuty / minut* («*Pyszna zupa w* ***trzy*** *minuty*»; «*Pyszna zupa w* ***20*** *minut*»; «*Obłędne dania w* ***pięć*** *minut. Knorr*»).

Показовим прикладом відеоролика, де знято закономірні сумніви споживача, озвучені актором, є реклама макаронів швидкого приготування «Lubella», побудована у формі діалогу з постійним повторенням відповідного числівника, що, звісно ж, впливає на адресата:

– *roszę spróbować LubelliExpress* ***dwie*** *minuty.*

– ***Dwie****?*

– *Tak, dzięki specjalnej budowie makaronu wystarczą* ***dwie*** *minuty gotowania. Księgowa wie, co mówi.*

– *Oj, wie. LubellaExpress* ***dwie*** *minuty. Dodajesz to, co masz w domu, i pyszne danie gotowe. Szybko i oszczędnie.*

– *LubellaExpress* ***dwie*** *minuty. Pysznie na tym wyjdziesz.*

3. Функція підкреслення масштабу. Доволі часто в рекламних текстах числівники в сполученні з іншими словами допомагають показувати грандіозний розмах рекламних акцій («*Z okazji 50-lecia działalności biznesowej* ***milion*** *kulek od Zbigniewa Grycana*»), підкреслювати багатий склад продукту («*Lubella di Riso! Ponad* ***dwieście*** *ziarenek ryżu w jednej tubce!*»; «*Zadbaj o siebie z Aktivią. Spróbuj pysznych nowości.* ***Miliardy*** *bakterii probiotycznych, nasiona chia i jagody*») або виготовлених із нього страв, апелюючи до уяви споживачів.

Скажімо, у прикладі «*Szlachetna kawa to ponad* ***50*** *nut aromatycznych*» числівник *pięćdziesiąt* транслює ідею складного та витонченого ароматичного букету, оскільки число *50* суттєво перевищує стандартний поріг якості для продуктів масового вжитку, до того ж *ponad* створює ефект відкритої верхньої межі, що додатково підкреслює відчуття вигоди.

Із цією метою рекламісти використовують числівники на позначення великих чисел (сотень, тисяч) і навіть слова *milion*, *miliard*, причому найчастіше в множині, щоб акцентувати масштабність змальованої в рекламі картини («***Miliony*** *lodów do wygrania*»; «*Harnasz.* ***Miliony*** *piw do wygrania*»). Таку гіперболізацію створюють не тільки узвичаєні кількісні числівники, а й рекламний оказіоналізм *multimiliony*, покликаний ще більше інтенсифікувати змальовану картину («*Harnasz. Król Gór*

każdego dnia. Oto maszyna promocyjna. A w niej ***multimiliony*** *nagród*»).

4. Функція раціонального доказу високої якості, корисності продукту або економічної вигоди від його купівлі. Числові дані виступають у ролі раціонального доказу позитивних характеристик рекламованої продукції, що додатково аргументують перевагу певного бренду над конкурентами. У рекламних повідомленнях цього типу найчастіше фіксуємо такі способи використання числівників, як-от:

1) числівник *zero* + іменник на позначення небажаних продуктів / напоїв / складників покликані акцентувати брак шкоди для здоров'я («*Smak pełen mleka.* ***Zero*** *dodanego cukru*»; «*Nowość!* ***Zero*** *cukru,* ***zero*** *kofeiny*»);

2) модель *числівник* (найчастіше *sto*, що символізує якість і справжність) + *%* акцентує склад і його якість («*W naszych tubkach mieści się* ***100%*** *owoców i warzyw. Gerber*»), дієтичність («*Bakoma Naturalny Gęsty. Teraz nowość* ***0,10%*** *tłuszczu*»), знижки та подарунки («*W tę sobotę w Lidlu kabanosy klasyczne Picok* ***30%*** *taniej*»; «*Tarczyński. Jesz lepiej, żyjesz lepiej. Teraz* ***25%*** *gratis*»). Відповідно, ці рекламні відеоролики спрямовані не лише на всі типи глядацької аудиторії, а й на людей, які прагнуть дотримуватися правил здорового харчування, хочуть схуднути, а також любителів алкогольних напоїв.

Крім того, за допомогою числівників, використаних у надуживаній моделі *число + % + назви цінностей*, рекламісти можуть застосовувати відверто маніпулятивні прийоми, вибудовуючи хибні причиново-наслідкові зв'язки, згідно з якими споживання соку певної фірми робить жінку гарною й щасливою («***100%*** *uroku, radości i szczerości...* ***100%*** *siebie,* ***100%*** *fantazji i ekscytacji.* ***100%*** *naturalności. Jestem na* ***100%****, bo jestem Twoim pięknem. Tymbark Witamini bez dodatku cukru.* ***100%*** *soku,* ***100%*** *piękna*»).

Ще одним прийомом, покликаним показати якість рекламованого продукту (найчастіше олії), є використання порядкового числівника *pierwszy* у вислові *z* ***pierwszego*** *tłoczenia* («*Jakość jest efektem tłoczenia* ***pierwszego****, a to tylko jedna z zalet Kujawskiego*»), який часто повторюється в римованому тексті, покладеному на музику, що сприяє кращому запам'ятовуванню переваг товару:

Nasz Kujawski olej z ***pierwszego*** *tłoczenia.*
Podkreślamy. Z ***pierwszego*** *tłoczenia.*
Kto stosuje w kuchni, ten zaraz docenia.
Użyj Kujawskiego z tłoczenia ***pierwszego****.*
Nie masz w kuchni nic dla czego.

5. Функція акцентування авторитету бренду та якості товару. Щоб побудувати / підтримати довіру до марки як до перевіреної часом, рекламісти звичайно наголошують на періоді існування компанії-виробника. Авторитет досвіду покликані підтвердити сполучення прийменника *od* із темпоральним значенням + числівники на позначення десятків років + слово *lat* («*Są przepisy tak dobre, że przekazywane są z pokolenia na pokolenie. Tak wyjątkowe, że stanowią rodzinny sekret. Tak jak majonez Kielecki, od ponad* ***50*** *lat tworzony z pasją, z najwyższej jakości składników, według tej samej tradycyjnej receptury*»; «*...My od* ***40*** *lat czerpiemy dla Ciebie smak orzeźwiającej przyjemności. Tak powstaje woda mineralna Augustowianka*») та рідше сполучення прийменника *od* + числівника на позначення певного року + слів *roku / lat* («*TEEKANNE. Tak smakuje herbata. Od* ***1882*** *roku*»). Посилювати ефект може й оператор обмеження (польський термін – operator limitacji) *prawie* («*Najlepsze chwile i smaki zostają z nami na lata. Tak jak majonez Kielecki, produkowany niezmiennie* ***od prawie 60 lat***»).

6. Функцію підкреслення абсолютної першості / винятковості, за нашими спостереженнями, виконують такі засоби:

1) числівник *jeden*, який у цій ситуації поєднується зі словом *numer* («*Spróbuj smaku* ***numer jeden*** *pod słońcem*»; «*Kandydat* ***numer jeden*** *na Twojej liście. Kętrzyński. Kultowy polski majonez*»);

2) обмежувально-видільна частка *tylko* + числівник *jeden* / *jedna* / *jedno*, що підкреслює унікальність продукту чи його смаку («*Są ciasta i ciasta, ale browni jest* ***tylko jedno***»);

3) усталений вислів *pierwsza klasa*, де порядковий числівник стає аксіологічним маркером найвищого ґатунку («*...To wędzenie tak rozbudza podniebienie, a jakość jest* ***pierwszej klasy****, to kiełbasy Madej Wróbel znak*»).

7. Стимулювально-акціональну функцію разом з іншими словами виконують власне кількісні та порядкові числівники, які вживаються у двох найпопулярніших типах речень:

1) спонукальних, де числівники допомагають описати умови акції («*Zasmakuj w promocji Guseppe Kinomania. Kup* ***trzy*** *pizze, wytnij kode z opakowania. Idź do kina i odbierz bilet gratis*»; «*Odkryj skarby Ceylonu. Zbierz* ***dwie*** *różne karty z opakowań herbaty Akbar i wygraj wycieczkę dla* ***dwóch*** *osób na Sri Lankę*»), причому числівники можуть додатково бути засобом римування, що посилює запам'ятовування («*Kup* ***jednego****, wygraj* ***drugiego****. Lody Doda*»);

2) стверджувальних неповних («*Ale tydzień, ale tanio. W Biedronce do niedzieli. Wędliny w plastrach Kraina Wędlin na co dzień* ***2 plus 1*** *gratis*»; «*W Carrefourze lody Grycan w promocji* ***drugie 60%*** *taniej*»). У таких рекламних фразах числівники допомагають закликати глядацьку аудиторію до безпосередніх дій, пропонуючи вигідні ціни, знижки, акції, механіки лотерей.

8. Функцію демонстрації оновленого асортименту й багатства вибору реалізують сполучення власне кількісних числівників (зазвичай першого-другого десятків) з іменником у формі родового відмінка множини (найчастіше – *smaków*, рідше – назвами товарів чи інгредієнтів): «*Teraz mleko można pić w* ***dwóch*** *nowych super smakach! Truskawkowym i kakaowym!*»; «*Idealny smak berlinek to zasługa sekretnej mieszanki* ***ośmiu*** *przypraw i delikatnego wędzenia dymem bukowym*». Числівники в цій функції можуть поєднуватися з підсилювальною часткою *aż*, що виражає прагматичну оцінку «більше, ніж було очікувано» та посилює персуазивний ефект рекламного повідомлення («*Syropy zawierają aż 65% soku owocowego, a do wyboru jest* ***aż 16 smaków***»).

Доволі часто зі згаданими вище числівниками та іменниками поєднуються імперативи в сильній позиції: *spróbuj* (частіше) / *odkryj* (рідше), за допомогою чого рекламісти закликають глядачів до покупки всього асортименту, особливо якщо він є невеликим («*Zjedz coś ciepłego. Danie na ciepło od Lubelli. Spróbuj* ***dwóch*** *nowych smaków*»; «*Odkryj kolekcję* ***czterech*** *kaw Woseba Premium*»). Натомість вислів «*aż 16 smaków*» маніпулює уявленням про багатство асортименту, оскільки створює відчуття великої лінійки продуктів, де кожен покупець обов'язково знайде щось до смаку. Як бачимо, у наведених прикладах реалізовано й стимулювально-акціональну функцію, що є постійним явищем у польській рекламі.

Висновки. Здійснивши стислий аналіз функціонування та прагматичного потенціалу найбільш уживаних у польській гастрономічній рекламі власне кількісних і порядкових числівників, констатуємо, що потенційно вони є високоефективним персуазивним інструментом. Виявлено, що числівники в рекламному дискурсі виходять за межі квантитативної функції, виконуючи в сполученні з іншими словами (передусім іменниками) додаткові функції: інформаційну, стимулювально-акціональну, акцентування швидкості приготування страви, підкреслення масштабу, раціонального доказу високої якості, корисності продукту або економічної вигоди від його купівлі, акцентування авторитету бренду та якості товару, підкреслення абсолютної першості / винятковості, демонстрації оновленого асортименту й багатства вибору. З'ясовано, що потенційний персуазивний ефект числівників часто збільшують підсилювальні та обмежувально-видільні частки, які формують потрібні рекламістам позитивні оцінні уявлення про рекламований продукт.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні прагматичного потенціалу неозначено-кількісних і збірних числівників у сучасній польській відеорекламі.

Список літератури:

1. Алексієнко Л. А., Зубань О. М., Козленко І. В. Сучасна українська мова: Морфологія: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 524 с.

2. Арешенкова О. Комунікативно-прагматичні та стилістичні параметри рекламного тексту. Кривий Ріг: ФОП Маринченко С. В., 2018. 176 с.

3. Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Г. Х. Числівник української мови. Київ: Наукова думка, 1980. 244 с.

4. Бондаренко А. І. Лінгвістика рекламного тексту: навч.-метод. посібник. Ніжин: Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя, 2023. 100 с.

5. Іванова І. Б. Еволюція лінгвостилістики рекламного дискурсу в мовному просторі України: дис. … д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 463 с.

6. Рева Н. Статус числівника в журнальній рекламі косметики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.* Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2013. № 20. С. 235–238. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/items/f3c9b34c-5d5a-48cb-978f-e288400d34b4 (дата звернення: 02.07.2026).

7. Ходанович А. Є., Залужна О. О. Комунікативно-прагматичні складники англійськомовного рекламного слогану (на матеріалі реклами косметичних засобів і парфумерії). *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. Василя Стуса.* Вип. 13. Т. 1. С. 192–197. URL: https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9984/9911 (дата звернення: 11.06.2026).

8. Bralczyk J. Język na sprzedaż, czyli o tym, jak język służy reklamie i jak reklama używa języka. Gdańsk: Gdańskie wydawnictwo psychologiczne, 2004. 150 s.

9. Fus A. Język reklamy jako narzędzie perswazji i manipulacji na przykładzie wybranych polskich spotów telewizyjnych. *Investigationes Linguisticae*. № 19. S. 53–62. URL: https://pressto.amu.edu.pl/index.php/il/article/view/9714 (дата звернення: 02.05.2026).

10. Zdunkiewicz-Jedynak D. Wykłady ze stylistyki. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008. 218 s.

Korotych K. V. NUMERALS IN POLISH FOOD AND BEVERAGE ADVERTISING (FUNCTIONAL AND PRAGMATIC ASPECTS)

The article is devoted to the study of the functions and pragmatic potential of cardinal and ordinal numerals in modern Polish video advertising. The aim of the article is to identify the functions and pragmatic potential of numerals in Polish food and beverages video advertising. The analysis of the functioning and pragmatic potential of the most frequently used cardinal and ordinal numerals in Polish gastronomic advertising demonstrated, that they possess high potential as a persuasive tool. It was revealed, that numerals in advertising discourse transcend their purely quantitative function, performing – in combination with other words (primarily nouns) – several additional functions: informative (indicating price, weight, volume, size, product quantity, etc.), stimulatory-action (most frequently manifested in imperative sentences), emphasizing the speed of food cooking (provided by the typical construction "preposition w + cardinal numeral + noun minuty / minut"), highlighting scale (by means of numerals denoting large numbers (hundreds, thousands) and the numerals milion, miliard), providing rational proof of high quality, product usefulness, or economic benefit from its purchase (typical means of realization include the numeral zero + a noun denoting undesirable products / beverages / ingredients; a numeral (most frequently sto) + %), accentuating brand authority and product quality (standard means of realization include the preposition od + numerals denoting decades + the word lat; the preposition od + a numeral denoting a year + the words roku / lat), emphasizing absolute primacy / exclusivity (by means of the expressions numer jeden and pierwsza klasa, the restrictive particle tylko + the numeral jeden / jedna / jedno), and demonstrating a refreshed product range and richness of choice (a typical means of realization is the combination of cardinal numerals with a noun in the genitive plural form, most frequently smaków, less frequently product names). It has been found, that the potential persuasive effect of numerals is frequently enhanced by intensifying and restrictive particles, which shape the positive evaluative perceptions of the advertised product desired by advertisers.

Keywords: *advertising discourse, Polish video advertising, morphological means of influence, numeral, addressee.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811.13
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/11

Afandiyeva G. R.
https://orcid.org/0009-0006-7844-6370
Azerbaijan University of Languages

LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF ENGLISH LOANWORDS IN CONTEMPORARY SPANISH MASS MEDIA

This study is devoted to the study of the lexical-semantic characteristics of loanwords of English origin in modern Spanish mass media. The study systematically analyzed the causes of the emergence of Anglicisms, the ways in which they entered the language and their use in media discourse. It was determined that these words are not only used to express new concepts, but also undergo semantic transformation, expanding the functional capabilities of the language.

As a result of the study, it was determined that they perform informative, expressive and prestige functions in the Spanish media, as well as influence the formation of the global communication environment. At the same time, it was noted that their excessive use can affect the normative system of the language and the national lexical reserve. Consequently, the balanced and purposeful use of loanwords of English origin is of great importance in terms of ensuring the optimal balance between modern language development and the preservation of national linguistic identity.

In the world of rapid development of information and communication technologies, interlingual interaction has significantly strengthened. This situation leads to rapid integration across the fields of language, culture, economy and politics. English has taken an unambiguous position in the fields of international communication, science, technology, business and media, and has penetrated the lexical system of other languages on a large scale. This influence is manifested in processes such as the emergence of new lexical units in Spanish, the semantic transformation of existing words and changes in language norms.

Keywords: *loanwords of English origin, Spanish language, mass media, lexical-semantic analysis, globalization, media discourse.*

Statement of the problem. The study involves the analysis of loanwords of English origin not only as lexical units, but also as language elements that undergo semantic transformation and carry communicative functions. The integration of these words into the lexical system of the Spanish language, the reasons for their use and the discursive changes they create in the modern media environment are the main directions of the study. For this purpose, a number of tasks are intended to be performed. The reasons for the emergence and spread of loanwords from English in modern Spanish are determined. The role of globalization and information and communication technologies in this process is analyzed. Then, loanwords of English origin widely used in the discourse of Spanish mass media are systematized and their distribution in certain areas is carried out. The lexical and semantic properties of these words are examined, their transformation processes such as expansion, contraction, metaphorical and contextual change in meaning are analyzed, and the functions they perform in media discourse are determined. It also evaluates the effects of the use of English loanwords on the normative system of the Spanish language and language policy. Finally, based on the results obtained, generalized scientific conclusions are drawn on the use of English loanwords and practical recommendations are formulated.

This research is carried out in accordance with the main directions of linguistics and is based on the

© Afandiyeva G. R., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

integration of various theoretical approaches. Within the framework of sociolinguistics, the interaction between language and society is investigated, and the relationship of language changes to social, cultural and technological factors is explained. This helps to link the spread of English loanwords with globalization and changes in the communication environment.

In the field of lexicology, the structure, development and ways of enrichment of the vocabulary of the language are analyzed. Here, the principles of the entry of English loanwords into the Spanish language, their structural and semantic features are examined.

Through the discourse analysis approach, how these words are used in a specific communicative environment, especially in media texts, is studied. This creates conditions for determining their functional and pragmatic role within the text.

The joint application of the mentioned theoretical directions allows for a comprehensive analysis of the use of English loanwords in modern Spanish media.

Analysis of recent research and publication. Mass media play a key role in the spread of linguistic influence. The widespread use of the Internet and social networks, the acceleration of the flow of information, and the prompt dissemination of international news have led to the intensive use of words borrowed from English in the Spanish media [2; 3]. Since the media language is changeable, it contributes to the rapid adoption and transmission of new terms and expressions to a wide audience.

Words of English origin observed in the Spanish media are lexical units used to express new concepts, along with elements that create significant changes in the semantic structure of the language [6; 5]. These words are widely used in various fields, especially in the context of economics (startup, marketing, business), technology (software, online, streaming), culture and social media (influencer, trend, content). This shows that words of English origin are not only filling the terminological gap, but also have an impact on the formation of new communicative and discursive models [1].

The use of words of English origin affects the functional styles of the language. In media discourse, such words are often characterized as symbols of modernity, global integration and innovation [3]. In some cases, the excessive use of these words leads to disputes about the preservation of national language norms and the purity of the language. For this reason, the use of words of English origin is an area that should be studied not only from a linguistic, but also from a cultural and ideological perspective. The lexical-semantic analysis of English loanwords in modern Spanish mass media is important not only for understanding the internal development patterns of the language, but also for understanding the features of interlingual interaction in the context of globalization. Research conducted in this area, being located at the intersection of such fields as sociolinguistics, discourse analysis and lexicology, helps to deeply explain the modern transformation processes of the language [14; 13].

Task statement. The main purpose of the article is to deeply investigate the lexical-semantic properties of loanwords of English origin used in Spanish mass media and to determine their functional role in media discourse.

Outline of the main material of the study. The loanwords of English origin used in modern Spanish mass media are divided into various groups according to their structural, semantic and functional characteristics. This classification helps to understand the process of their entry into the language, the level of adaptation and their role in the communicative environment. The dynamic and operative nature of the media language allows this process to occur more quickly and in a multifaceted manner.

The first group consists of the loanwords that have entered Spanish almost unchanged. These words mainly retain their originality and are widely used, especially in the fields of technology, business, economics and digital communication. For example, along with words such as marketing, online, influencer, streaming, units such as software, hardware, startup, podcast, hashtag, email, blog, smartphone, gaming, networking are also often found in modern media. The use of these words is explained by several reasons. First, the need for operative and precise expression of new concepts determines their acceptance without translation. Second, the preservation of a single terminology in the global information environment leads to the widespread spread of these words. Third, these lexical units create semantic nuances in media discourse, such as modernity, technological development, and international integration. Such words are sometimes presented in italics or in quotation marks, which indicates that they are still in the process of being fully standardized.

The second group of adapted borrowings are words that are used in a way that is adapted to the phonetic, graphic and grammatical system of the Spanish language. This adaptation ensures their deep integration into the language system and, as a result, these words already become part of the local lexicon. For example, along with examples such as líder (leader), fútbol (football), estrés (stress), forms such

as mitin (meeting), eslogan (slogan), estándar (standard), túnel (tunnel), club → clubes, líder → líderes are also widely used. The adaptation process occurs at different levels: during phonetic adaptation, the pronunciation of words is adapted to the phonological rules of the Spanish language (stress → estrés), during graphic changes, the spelling form is adapted to the local spelling rules (football → fútbol), and during morphological integration, words acquire plurals and other grammatical suffixes (líder → líderes). These concepts are now perceived by users as a natural component of the language and their functional stability is greater.

The third group consists of loan translations, where the structure and meaning of English expressions are preserved. In this case, not the superficial form of the word, but the content and syntactic structure are adopted. For example, along with examples such as red social (social network), teléfono inteligente (smartphone), expressions such as correo electrónico (email), ratón (mouse), nube (in the context of cloud computing), página web (web page), base de datos (database) are also widespread. Loanwords serve to preserve the national characteristics of the language and act as an alternative terminological tool. Sometimes such expressions are used in parallel with the original English variants. In such cases, the choice among users varies depending on the meaning. Some loanwords, however, are less used because they sound artificial or long, and are replaced by direct borrowings.

Different types of words borrowed from English coexist, which reflects the flexibility of the language, its adaptability and the dynamics of its development in global communication.

Words borrowed from English used in modern Spanish mass media are not formal lexical units, but dynamic elements that have undergone semantic transformation. As such words are integrated into the semantic system of the language, their meaning changes, expands or becomes more specific, and as a result, new shades of meaning and contexts of use arise. This reflects the flexibility of media discourse and the adaptability of the language.

One of the most widespread forms of semantic transformations is semantic expansion. In this case, words borrowed from English go beyond their original meanings and begin to cover a wide conceptual area. For example, although the word coach was originally used only in the sense of "trainer" in the field of sports, in modern Spanish media this word is used in a broader functional framework, such as a personal development specialist (life coach), business consultant (business coach) or a motivator. The same situation is observed with the word leader. Thus, this word is gaining a broader meaning, not only as a "leader", but also as a person who creates ideas, has social influence or sets trends.

Although the term influencer initially referred to a person with influence on social media, it is now used in a broader sense in the context of advertising, marketing and shaping public opinion.

Another form of semantic change is semantic narrowing. In this case, the original polysemy of a word is reduced and only a certain meaning field gains dominance. For example, although the word ticket has various meanings in English such as "ticket", "fine receipt", "queue ticket", it is used more often in the meaning of "ticket" in Spanish media. Another example, while the word parking has both a process (parking) and a place meaning in English, it is mainly used in the meaning of "parking lot" in Spanish. The term rating has also been narrowed down and is used in the meaning of measuring television and media audiences. The third important feature is polysemy and contextual variability. In this case, the same word is used in a polysemous structure, acquiring different meanings in different contexts. For example, the word trend is used in various meanings such as "fashion trend" in the field of fashion, "tendency" in economic and statistical analysis, and "popular topic" in social media. The term platform, which is used in parallel with platform, is used in various meanings such as a software environment in technology, a broadcasting channel in media, and a means of communication in social contexts. The word challenge can also mean "difficulty", "competition task" or viral action in social media, depending on the context.

In addition, some words borrowed from English also acquire metaphorical and figurative meanings. For example, the word virus can be used not only as a medical term, but also in the sense of "rapidly spreading information" (contenido viral). The term boom is used to indicate rapid popularity growth in any field, as well as economic growth.

The lexical-semantic properties of words borrowed from English indicate that they are not passive lexical units, but, on the contrary, elements that create active changes in the semantic structure of the language and form new communicative possibilities. This clearly reflects the dynamism of modern media language and the functional flexibility of the language in the conditions of globalization.

In modern Spanish mass media, words borrowed from English act as functional elements that serve specific communicative purposes. Their use forms the

stylistic, semantic and pragmatic features of media discourse and is realized in various functional directions.

These words primarily perform an informative function. In modern times, new concepts emerging in the fields of technology, business and digital communication often initially arise in English, and therefore these terms enter the Spanish language without translation or with minimal changes. For example, along with words such as startup, podcast, streaming, software, terms such as app, login, webinar, blockchain, fintech are also widely used in media texts. Since such lexical units carry concrete and specific content, they serve to transmit information more accurately, concisely and efficiently. Words borrowed from English fill terminological gaps, increasing communicative effectiveness and meeting the requirements of the modern information environment.

Another important aspect is related to the prestige function. Since English is closely associated with technological development, innovation and international cooperation on a global scale, the use of words borrowed from this language creates a special stylistic effect in media discourse. Such words give the text a touch of modernity, professionalism and global integration. This is especially evident in advertising and marketing texts (branding, premium, bestseller, lifestyle), as well as in socio-political discourse. As a result, these words become not only a means of transmitting information, but also symbolic elements expressing a certain social status and ideological content.

In addition, words borrowed from English also perform an expressive function. In media texts, especially in headlines and social media content, these words are used to attract attention, create an emotional impact and provide stylistic dynamics. For example, short and memorable words such as top, hit, boom, trend, viral give the text an energetic and informal tone. This attracts the attention of the reader or viewer more quickly, makes the message easier to remember and enhances the communicative effect.

In some cases, these words also have an evaluative function. For example, expressions such as fake news, hype, scandal, success story are used to give a certain emotional or ideological assessment to events and increase the impact of media discourse. Words borrowed from English play a multifaceted functional role in Spanish media, shaping the style of the text, increasing its expressiveness and strengthening its impact on the audience.

The widespread use of English loanwords in modern Spanish media is a dual process in terms of language development. On the one hand, these loanwords enrich the lexical stock of the language, allow for faster and more adequate expression of new concepts, and facilitate integration into the global communication environment. Especially in the fields of technology, economics, and digital media, such expressions fill terminological gaps, increasing communicative efficiency.

On the other hand, this process makes the issue of protecting national language norms relevant. Their excessive and sometimes unnecessary use leads to the relegation of the internal lexical resources of the Spanish language to the background, the disappearance of existing words, and the disruption of the structural balance of the language. This in turn strengthens discussions about the identity and normative stability of the language.

In this context, language policy and normative regulation mechanisms are of particular importance. The activities of institutions such as the Real Academia Española play an important role in the formation of normative approaches to the Spanish language. This organization carries out systematic work to preserve the purity of the language, adapt new loanwords, or propose alternative equivalents. For example, in some cases, it is recommended to use Spanish equivalents instead of these words, but in practice, these recommendations are not fully implemented, as media discourse is often more flexible and open to global trends [1; 7].

It should be noted that language is a constantly evolving and changing system. In this regard, it is neither possible nor advisable to prevent the use of words borrowed from English. The main issue is to ensure their balanced and purposeful use. That is, to give them priority only when necessary and when semantic accuracy is required, and in other cases, the protection of national language resources is considered a more optimal approach.

The use of words borrowed from English in the Spanish media is both an indicator of language development and a phenomenon that requires a sensitive approach in terms of language policy. Scientific research conducted in this area allows for a deeper understanding of the mechanisms of language transformation in the context of globalization.

Conclusion. The results of the study indicate that in modern Spanish mass media, English-origin borrowings are active elements that cause multifaceted changes in the structural and functional system of the language. These words are formed as tools that create semantic flexibility, contextual adaptation and discursive diversity.

The study shows that words borrowed from English not only increase the communicative speed of the media language, but also serve to strengthen the connection with the global information environment. Their use in certain cases can affect the internal balance of the language and narrow the functional scope of traditional lexical units. Therefore, appropriateness, context compatibility and adherence to normative principles in their use are of particular importance [2].

In general, the presence of words borrowed from English in the Spanish media once again proves that language is not a closed system, but, on the contrary, is open and adaptive to external influences. The scientific study of this process is very important in terms of determining the directions of modern language development and contributing to a more efficient establishment of language policy.

Bibliography:

1. Randolph Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A comprehensive grammar of the English language. Longman. 1985.
2. David Crystal D. English as a global language (2nd ed.). Cambridge University Press. 2003.
3. Norman Fairclough N. Media discourse. Edward Arnold. 1995.
4. Teun A. van Dijk T. A. Ideology: A multidisciplinary approach. Sage Publications. 1998.
5. Göran Hammarström G. Loanwords. Oxford University Press. 2005.
6. Philip Durkin P. Borrowed words: A history of loanwords in English. Oxford University Press. 2014.
7. Real Academia Española. Nueva gramática de la lengua española. Espasa. 2010.
8. Real Academia Española. Diccionario de la lengua española (23rd ed.). 2014.
9. Howard Giles H., Coupland N. Language: Contexts and consequences. Open University Press. 1991.
10. William Labov W. The social stratification of English in New York City (2nd ed.). Cambridge University Press. 2006.
11. Peter Trudgill P. Sociolinguistics: An introduction to language and society (4th ed.). Penguin. 2000.
12. Fernando Lázaro Carreter F. El dardo en la palabra. Galaxia Gutenberg. 1997.
13. Abdulla K. Dil və kommunikasiya. Bakı: Elm. 2009.
14. Veysəlli F. Dilçilik ensiklopediyası. Bakı: Mütərcim. 2013.

Афандієва Г. Р. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАПОЗИЧЕНЬ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ ІСПАНСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Це дослідження присвячене вивченню лексико-семантичних характеристик запозичень англійського походження в сучасних іспанських засобах масової інформації. У роботі здійснено системний аналіз причин появи англіцизмів, шляхів їх проникнення в мову та особливостей їх вживання в медіадискурсі. Встановлено, що ці слова не лише слугують для вираження нових понять, а й зазнають семантичної трансформації, розширюючи функціональні можливості мови.

За результатами дослідження визначено, що в іспанських ЗМІ ці запозичення виконують інформативну, експресивну та престижну функції, а також впливають на формування глобального комунікаційного середовища. Водночас зауважено, що їх надмірне вживання може вплинути на нормативну систему мови та національний лексичний фонд. Отже, збалансоване й цілеспрямоване використання запозичень англійського походження має важливе значення для забезпечення оптимальної рівноваги між сучасним розвитком мови та збереженням національної мовної ідентичності.

В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій міжмовна взаємодія значно посилилася. Така ситуація зумовлює швидку інтеграцію у сферах мови, культури, економіки та політики. Англійська мова посіла провідні позиції у сферах міжнародної комунікації, науки, технологій, бізнесу та медіа, а також у значних масштабах проникла в лексичні системи інших мов. Цей вплив проявляється в таких процесах, як поява нових лексичних одиниць в іспанській мові, семантична трансформація наявних слів і зміни мовних норм.

Ключові слова: *запозичення англійського походження, іспанська мова, засоби масової інформації, лексико-семантичний аналіз, глобалізація, медіадискурс.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.111’373.2:81’25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/12

Дегтяренко М. О.
https://orcid.org/0000-0002-9877-8106
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕДАЧІ СХІДНОСЛОВ’ЯНСЬКИХ КНЯЗІВСЬКИХ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ АНТРОПОНІМІВ ГРЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ У АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТА МУЗЕЙНИХ ТЕКСТАХ: АНДРІЙ, ГЕОРГІЙ (ЮРІЙ) І ВАСИЛЬКО

У статті досліджено лінгвістичні та історико-культурні аспекти передачі східнослов’янських князівських середньовічних антропонімів грецького походження в сучасних англомовних наукових та музейних текстах. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до історії середньовічної Русі в міжнародному академічному та музейно-виставковому просторі та необхідністю переосмислення усталених способів репрезентації імен давньоруської князівської еліти, які тривалий час передавалися в англомовній літературі переважно через російську мовнокультурну традицію. Предметом дослідження є англомовна передача трьох князівських антропонімів: Андрій, Георгій (Юрій) і Василько. Метою статті є визначення основних лінгвістичних та історико-культурних параметрів їх передачі й обґрунтування послідовного підходу до відтворення цих імен в англомовному тексті.

У роботі проаналізовано можливість використання усталених англійських відповідників Andrew, George та Basil і доцільність транслітерації слов’янських форм. Обґрунтовано, що англійські відповідники доцільно використовувати насамперед для хрестильних імен князів, коли вони функціонують поряд із династичним або руським іменем. Якщо ж відповідне ім’я було єдиним іменем князя, його заміна усталеним англійським відповідником може нівелювати історичну специфіку князівської антропонімії та порушувати послідовність передачі імен представників династії.

Окрему увагу приділено проблемі відтворення давніх форм написання та вимови антропонімів. Показано, що реконструкція історичної форми не завжди забезпечує більшу наукову точність, оскільки давні написання могли варіюватися в джерелах, а особливості вимови представників різних регіонів Русі не можуть бути достовірно встановлені. У зв’язку з цим запропоновано розмежовувати реконструкцію давньої форми імені та його функціонування в сучасному англомовному історичному тексті. Обґрунтовано використання сучасних українських форм як основи для транслітерації князівських імен періоду до XIII ст. включно.

У результаті дослідження запропоновано передавати розглянуті антропоніми в англомовних текстах як Andrii, Iurii, Vasylko. У наукових та академічних текстах при першій згадці доцільно подавати відповідну кириличну форму в дужках. Зроблено висновок, що вибір форми передачі середньовічного антропоніма має враховувати мовну традицію, історичний контекст, принципи сучасної транслітерації та особливості репрезентації Давньої Русі в англомовному академічному просторі. Перспективою подальших досліджень є аналіз інших категорій східнослов’янських середньовічних антропонімів та пов’язаної з ними історичної термінології.

Ключові слова: *антропонімія, середньовічна Русь, князівські імена, транслітерація, англійська мова, давньоруські антропоніми, історична лінгвістика, транслітерація.*

© Дегтяренко М. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Зі зростанням інтересу до історії середньовічної Русі 11–13 ст. у світовій науці дедалі актуальнішою стає проблема адаптації тогочасних східноєвропейських онімів в англомовних текстах: наукових працях, музейно-виставковій сфері, різного роду просвітницьких проєктах[1].

Головними персонажами київоруської історії є князівська еліта, а отже її антропоніми визначають "обличчя" цієї історії. Довгий час "західна" історіографія сприймала Київську Русь через російське мовнокультурне посередництво і імена давніх князів в англомовних текстах відтворювали російські форми. Лише порівняно нещодавно ця традиція або конвенція почала піддаватися критиці, змінам та загалом осмисленню. Втім, його ступінь і рівень залишається вкрай недостатнім. Це визначає актуальність нашої статті та дослідницького напряму як такого.

Термінологічні конвенції є принципово історичними: з'являються в певних умовах і в певний час, підлягають змінам і зникають. І термінологія, і форми антропонімів не є культурною цінністю. З погляду науки вони є інструментом опису й самої розмови про минуле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі спостерігається напруга між практикою і та її концептуалізацією. У кожному англомовному тексті, присвяченому східноєвропейській середньовічній історії, імена давньоруської еліти згадуються в тій чи тій формі. Але небагато авторів спеціально обговорюють принципи передачі цих імен. Редактори зібрників або журналів часто віддають правопис імен на розсуд авторам [див., наприклад, 11, с. 10]. З новітньої літератури можна вказати праці Сергія Плохія та, меншою мірою, Крістіана Раффенспергера [12, с. 4–5; 10, с. XII]. Дуже помітним у цьому плані є англійський переклад "Історії України-Руси" Михайла Грушевського. Зокрема, у передмові до 2-го тому укладачі видання докладно розкрили засади передачі східноєвропейських онімів 11–13 ст. [7, с. XVIII–XXIV]. Однак авторські чи редакторські передмови щодо принципів передачі онімів, зокрема антропонімів, з необхідності мають обмежений обсяг. Спеціальних студій на цю тему небагато [15; 16].

Постановка завдання. Справді, ця тема є складною і широкою, а отже, потребує тривалого обговорення. У цій статті зупинимося лише на одному вузькому її сегменті. Предметом статті є передача трьох імен князівської еліти: Андрій, Георгій (Юрій) і Василько. Метою є окреслити лінгвістичні та історико-культурні параметри передачі зазначених антропонімів у сучасних англомовних наукових і музейних текстах та запропонувати несуперечливий чи принаймні найменш суперечливий підхід, що враховував би джерельну традицію, історичний контекст і принципи репрезентації українського середньовіччя у глобальному академічному просторі. У рамках статті ми зосереджуватимемося не на детальному огляді поточної практики, а радше на аналізі принципів, що своєю чергою матиме чіткий практичний сенс.

Виклад основного матеріалу. Подальший виклад статті логічно структурується через розгляд декількох методологічних "розвилок", з якими неминуче стикається дослідник.

Перша "розвилка" ставить нас перед двома базовими варіантами: 1а) використання сучасних англійських форм цих імен або 1б) відтворення їхніх слов'янських форм. Розглянемо ці варіанти послідовно.

1а). Зазначені три імені належать до числа загальнохристиянських і мають усталені форми в англійській мові: Andrew, George і (менш поширене, але так само прийняте і вживане) Basil. А отже, давньоруських князів, яких звали Андрій, Юрій та Василько, можна було б йменувати Andrew, George і Basil. Цей підхід видається простим, однак має низку недоліків. Найочевидніше, він нівелює історичну специфіку Русі. Також за такого підходу не вдасться дотримати єдиного принципу для усіх імен тієї доби. Загальнохристиянські імена опиняться у меншості, адже більшість давньоруських князів згадується у джерелах під локальними традиційними іменами зі слов'янською або германською етимологією. Крім того, ми стикаємося і з дрібнішими труднощами. Так, наприклад, ім'я Basil не може бути адекватним відповідником для "Василько", адже давньоруська практика чітко відрізняла гіпокористичну форму "Василько" від повної форми "Василь". Перша виступала як родове / династичне ім'я, друга ж – як звичайне хрестильне (див. далі). У межах ресурсів англійської мови таке розрізнення було б складно передати.

Водночас якщо йдеться про князівську еліту, варто відзначити, що її представники до 13 ст. включно переважно мали два імені: династичне або "руське" та хрестильне, під яким отримували хрещення. І саме для таких хрестильних

[1] *Йдеться про гібрид орфографічної транскрипції та транслітерації (у вузькому розумінні), який на практиці часто називають просто транслітерацією (у широкому розумінні). У нашій статті для спрощення також називатимемо це транслітерацією.*

імен (загальнохристиянських за визначенням) є сенс вживати сталі англійські відповідники. Наприклад, Володимир Мономах був у хрещенні Василем, а отже, коли треба зазначити його обидва імені в англійському тексті, можна написати "Volodymyr-Basil". Його дід Ярослав Мудрий був хрещений під ім'ям Георгій (Юрій), тож його в такому разі можна назвати "Iaroslav-George". Цей випадок слід принципово відділити від тих ситуацій, коли князі, всупереч звичаю, мали лише одне хрестильне ім'я, яке функціонувало одночасно як династичне. Наприклад, син Володимира Мономаха Юрій Довгорукий мав лише одне ім'я. У цій статті нам йдеться якраз про такі випадки, коли Андрій, Георгій (Юрій) і Василько виступали єдиними іменами князів[2].

Другий базовий варіант 1б) передбачає вживання в англомовному тексті транслітерованих у той чи інший спосіб форм, які були поширені в минулому або поширені зараз у мовах того ареалу, де жили відповідні історичні діячі. І тут ми підходимо до наступної "розвилки": 2а) передавати імена згідно з давнім написанням і вимовою або 2б) відповідно до їхнього написання і звучання у сучасних мовах?

Варіант 2а), на перший погляд, має перевагу, адже пропонує звернутися до давніх, історичних форм. Насправді ж він відкриває перед нами складну проблему, ба навіть дві одночасно. По-перше, оригінальне написання імен у творах 11–13 ст. у багатьох випадках є результатом текстологічної реконструкції, адже більшість цих творів збереглися у пізніших списках. Причому написання могло різнитися вже в оригінальних текстах – наприклад, "Гюрги" та "Юрги". По-друге, якщо у джерелах немає різнобою в написанні, постає питання, як ім'я вимовлялося. На сьогодні доведено, що східнослов'янське населення розмовляло різними регіональними діалектами, суттєво відмінними один від одного [4; 3]. А отже, те саме ім'я звучало в різних землях Рюриковичів по-різному. Зрештою, ми не можемо достеменно знати, яким було мовлення кожного окремого члена правлячої династії. З урахуванням цих обставин, наприклад, ім'я "Гюрги" можна було б передати щонайменше двома способами: Giurgi та Hiurhi. Таким чином, у гонитві за автентичністю ми ризикуємо загубити системність.

Слід зауважити, що необхідно розрізняти транслітерацію давніх форм написання (вимови) імен та вживання імені історичного діяча як елемента тексту сучасною мовою. Причому в наукових і популярних історичних текстах вдаватися до передачі давніх (значною мірою реконструйованих / гіпотетичних) форм немає потреби. Натомість якщо ім'я функціонує і сьогодні (як, власне, Андрій, Юрій та Василь(ко)), цілком природно буде подати сучасну форму. Така практика добре відома у медієвістиці, зокрема англомовній. Так, наприклад, ім'я одного з перших правителів франків – Хлодвіга – у англомовній історіографії має форму "Clovis", що далеко від оригінального латинського написання (Chlodovechus) і не передає вимову цього імені у германських говірках франків 5–7 ст. (xlod(o)wɪk) [8]. При цьому і його написання, і вимова в англомовній літературі слідують французькій традиції.

2б) Якщо вживати осучаснені форми відповідних імен, постає питання, якого з нинішніх стандартів транслітерації дотримуватися. Це питання має і більш практичний, і більш теоретично-методологічний вимір. Довгий час у англомовній науковій літературі панував російський варіант транслітерації, що сприймався (а нерідко і досі сприймається) як нейтральний та автентичний спосіб передачі давньоруських антропонімів. Відносно недавно цей погляд почали переглядати як науково недоцільний і шукати інші підходи. Однак на практиці в наукових працях дослідники найчастіше непослідовні: наприклад, можуть співіснувати «традиційні» форми Gleb, Mikhail, Boris і нові, більш «українські», зокрема Volodymyr. У науково-дослідницьких текстах і перекладах джерел нерідко трапляються змішані форми, як-то Volodimyr, або ті, що претендують на автентичність: Volodimer або Volodimir [див., наприклад, 13; 14].

У своїй книжці "The Origins of Slavic Nations", виданій 2006 року, Сергій Плохій так прописує правила передачі східноєвропейських власних назв домодерної доби в англійському тексті: "Toponyms are usually transliterated from the language of the country in which the designated places are currently located. As a rule, personal names are given in forms characteristic of the cultural traditions to which the given person belonged. If an individual belonged to (or is claimed by) more than one national tradition, alternative spellings are given in parentheses" [10, с. XII]. Такий самий підхід правописного «поділу» антропонімів за трьома модерними національними традиціями (українською, білоруською та російською) вчений обрав і в своїй пізнішій праці, що висвітлює середньовічну добу [9, с. 31–56].

[2] *Що ж до традиційних англійських форм імен, то їх також є сенс вживати щодо духовенства: наприклад, Bishop Basil, Father Andrew тощо.*

Як бачимо, з топонімами простіше, адже критерій транслітерації цілком формальний. З іменами людей – складніше, адже тут вступає у гру не зовсім однозначне поняття "культурної традиції" та "національної традиції", належність особи до яких і локалізація яких на конкретній території самі по собі становлять дослідницьку проблему.

Якщо певний князь усе життя провів у межах етнічної (етнографічної) території (тобто історичному просторі формування) одного з сучасних народів – скажімо, українського чи білоруського, то передача його імені за українським або білоруським стандартом транслітерації, на перший погляд, не викликатиме запитань. Але такий принцип розбивається об численні "складні випадки", які ставлять його під сумнів. Наприклад, ціле Турово-Пінське князівство було розташоване на пограничній українсько-білоруській території, належність якої до етнолінгвістичного простору українців чи білорусів давно дискутується вченими.

Так само складними будуть випадки князів, які за своє життя часто змінювали місце правління. Якщо князь на ім'я "Андрѣи" правив один час у Вишгороді біля Києва, а в інший час – у Суздалі, то хіба є сенс передавати його ім'я як "Andrii", говорячи про його вишгородський період, але як "Andrei" у зв'язку з суздальським періодом? Ні, адже це надзвичайно ускладнить текст. Це тим більш важливо, що давньоруські князі 11–13 ст. переважно були рухливими і неодноразово змінювали престоли впродовж життя. Водночас "об'єктивно" приписати конкретних представників київоруської правлячої еліти до того чи того етносу на підставі походження батьків і більш віддалених предків є неможливим з огляду на систематичні династичні шлюби та надзвичайно змішане походження.

Видавці англомовного перекладу "Історії України-Руси" Михайла Грушевського (зокрема, 2 тому), уживають модерні українські форми для імен князів 11–13 ст. Однак, вони не намагаються екстраполювати сучасний державно-національний поділ на Середньовіччя і поширюють цей спосіб передачі імен на всіх представників династії Рюриковичів. Це пояснюють так: "For the pre-Mongol period, Ukrainian names are used for princes of the entire Kyivan state. The Mongol invasion of 1239–40 resulted, among other things, in a more marked political and cultural separation of the northern territories of the former Kyivan state (which later became the core of the Muscovite state) from the southern, Ukrainian, territories. In reference to the period following this invasion, Russian names are used for the princes of the northern territories [...], while princes of the southern, Ukrainian, lands continue to be called by Ukrainian names" [7, c. XIX].

Автори не подають детальніших обґрунтувань такого підходу, але він видається найбільш доцільним – причому саме щодо князівських імен. Династичний домен Рюриковичів, тобто власне державна територія – Руська Земля – обіймала територію сучасної Північної України у Середній Наддніпрянщині [2]. Решта володінь правлячого дому, особливо на північ від зазначеного домену, становила політично і культурно залежну периферію. Інакше кажучи, політичне ядро київоруської держави цілковито лежало в межах земель, де формувалася діалектна основа української мови, визначальні риси якої вже виразно присутні у найдавніших пам'ятках давньоруської писемності з 11 ст. [6, с. 78–139, 150–184, 186–212]. Звідси йшли культурні впливи на північні князівства Рюриковичів, і звідси йшла етнокультурна рутенізація східноєвропейських територій [5]. Відповідно, говірки Русі-України, а точніше – сформоване на їхній основі койне соціальної еліти – було престижним і поширювалося разом з цією елітою на руську периферію, а давньоруська писемна мова (відносно стабільний гібрид книжної церковнослов'янської мови і розмовної мови) розвинулася у Середній Наддніпрянщині з її давньоукраїнським мовним субстратом. Навіть богослужбова і "висока" літературна мова – церковнослов'янська – хоч і була прийшлою, південнослов'янською, за походженням, швидко набула місцевої редакції – яка була, по суті, давньоукраїнською – і в такому вигляді проникала інші східнослов'янські і неслов'янські ареали [1, с. 9–11; 6, с. 214–223]. Цей культурно-політичний контекст визначав лінгвістичне підґрунтя статусно панівної елітної говірки. І хоча, як зазначалося вище, ми не можемо передбачити особливості вимови імен кожним князем, його оточенням і ширшими суспільними верствами у різних регіонах (особливо враховуючи поліглосію Рюриковичів, що виникала зі змішаних династичних шлюбів), більш "нормативною" мала бути вимова, притаманна давньоукраїнським діалектам, зокрема давньокиївському.

Висновки. Усі зазначені факти дають підстави для періоду до 13 ст. включно уживати в англомовних текстах транслітерацію імен князівської

еліти на основі їхніх сучасних українських форм – історично спадкоємних щодо форм давньоукраїнських. Варто підкреслити ще раз, що йдеться не тільки про давньоукраїнські етнічні території (при певній розмитості їхніх меж для того часу), а й про всю Київську Русь включно з давньобілоруськими і давньоросійськими територіями.

Таким чином, в англомовних текстах імена князів 11–13 ст., яким присвячена ця стаття, пропонуємо писати так: Andrii, Iurii, Vasylko. Слід зауважити, що у текстах наукового/академічного жанру є сенс при першій згадці подавати оригінальну кириличну форму імені у дужках, наприклад: Andrii (Андрѣи), Heorhii / Iurii (Гюрги), Vasylko (Василко). Натомість у більш популярних текстах у цьому немає потреби.

Насамкінець варто нагадати, що, всупереч своїй засадничій універсальності, наука не існує поза мовнокультурним середовищем, а отже, її термінологічні конвенції ніколи не можуть бути цілком незалежними від національних традицій. Так само утопічними і непрактичними є спроби дотриматися тотального термінологічного історизму, адже вони можуть лише створювати ілюзію нейтральності. Відповідно й способи передачі князівських імен (у нашому випадку – Андрія, Юрія і Василька) в англомовному тексті завжди є результатом інтелектуального й культурного вибору. І такий вибір неминуче ґрунтується не тільки на міркуваннях історичної коректності, а й на контекстуалізації Давньої Русі у довшій історико-культурній ретроспективі.

Список літератури:

1. Мозер М. Історія української мови. Київ, 2018. 27 с.
2. Моця О. Південна «Руська земля». Київ, 2007. 264 с.
3. Німчук В. Літературні мови Київської Русі. Історія української культури. Т. 1. Київ, 2001. С. 694–708.
4. Німчук В. Мова. Історія української культури. Т. 1. Київ, 2001. С. 683–694.
5. Федорчук В. Як (не) варто уявляти Русь. Україна Модерна. 2023. 28 січня. URL: https://uamoderna.com/history/iak-ne-varto-uiavliaty-rus/ (дата звернення: 17.08.2026).
6. Getka J., Moisiienko V. Спочатку було Слово… Від мовного узусу до літературної норми (Нарис генези української літературної мови). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. 248 с.
7. Hrushevsky M. History of Ukraine-Rus'. Vol. 2. Edmonton; Toronto, 2021. 606 p.
8. Le Jan R. Famille et pouvoir dans le monde franc (VIIe-Xe siècle). Essai d'anthropologie sociale. Paris, 1995. P. 179–223.
9. Plokhy S. The Gates of Europe. A History of Ukraine. New York, 2015. 395 p.
10. Plokhy S. The Origins of the Slavic Nations: Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 379 p.
11. Portraits of Medieval Eastern Europe, 900–1400. Ed. by Donald Ostrowski and Christian Raffensperger. London and New York, 2018. 208 p.
12. Raffensperger C. Reimagining Europe. Kievan Rus' in the Medieval World. Cambridge, Massachusetts; London, 2012. 304 p.
13. The Hagiography of Kievan Rus'. Translated with an Introduction by Paul Hollingsworth. Boston, 1992. 267 p.
14. Torres Prieto S. "When Sainthood Is Not Enough – Biblical Legitimization of Dynastic Power in Kyivan Rus'," *Saints in the Slavic Christian World. Assessing Power, Religion and Language in Religious Literature*. Ed. by Emil Hilton Saggau, Wawrzyniec Kowalski and Mihai Dragnea. Berlin, 2025. P. 137–157.
15. Vozna M., Slavova L. Rendering Ukrainian Historical Terminology of the Old Rus' Period into English. English Studies at NBU. 2022. Vol. 8, No. 2. P. 183–202. DOI: 10.33919/esnbu.22.2.2.
16. Vozna M., Slavova L., Antonyuk N. Ukrainian historical terminology designating social and military status in Old Rus': Examining their counterparts in English. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6, No. 1. DOI: 10.59400/FLS.v6i1.1989.

Degtiarenko M. O. LINGUISTIC ASPECTS OF RENDERING EAST SLAVIC MEDIEVAL PRINCELY ANTHROPONYMS OF GREEK ORIGIN IN ENGLISH-LANGUAGE ACADEMIC AND MUSEUM TEXTS: ANDRII, HEORHII (YURII), AND VASYLKO

The article examines the linguistic and historical-cultural aspects of rendering East Slavic medieval princely anthroponyms of Greek origin in contemporary English-language academic and museum texts. The relevance of the study is determined by the growing interest in the history of medieval Rus' in the international academic and museum context and by the need to reconsider established practices of representing the names of the medieval princely elite, which for a long time were rendered in English-language literature predominantly through Russian linguistic and cultural traditions. The study focuses on the English rendering of three princely

anthroponyms: Andrii, Heorhii (Iurii), and Vasylko. The aim is to identify the main linguistic and historical-cultural parameters governing their rendering and to substantiate a consistent approach to representing these names in English-language texts.

The study analyses the use of established English equivalents – Andrew, George, and Basil – and the appropriateness of transliterating the Slavic forms. It argues that English equivalents are primarily appropriate for the baptismal names of princes when they function alongside a dynastic or Rus' name. When the respective name was the prince's only name, replacing it with an established English equivalent may obscure the historical specificity of princely anthroponymy and undermine consistency in rendering the names of members of the dynasty.

Particular attention is paid to the problem of reproducing historical forms of spelling and pronunciation. The study demonstrates that reconstructing a historical form does not necessarily provide greater scholarly accuracy, since ancient spellings could vary across sources, while the pronunciation of names by speakers from different regions of Rus' cannot be reliably established. Therefore, the reconstruction of an ancient form should be distinguished from the functioning of a historical name in a contemporary English-language historical text. The study substantiates the use of modern Ukrainian forms as the basis for transliterating the names of princes of the period up to and including the thirteenth century.

As a result, the article proposes rendering the anthroponyms under consideration in English-language texts as Andrii, Iurii, and Vasylko. In academic and scholarly texts, the corresponding Cyrillic form may be provided in parentheses at the first mention. The study concludes that the choice of a form for rendering a medieval anthroponym should take into account linguistic tradition, historical context, contemporary transliteration principles, and the specific features of representing medieval Rus' in the English-language academic environment. Further research may address other categories of East Slavic medieval anthroponyms and related historical terminology.

Keywords: *anthroponymy, medieval Rus', princely names, transliteration, English, East Slavic anthroponyms, historical linguistics, transliteration.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.111’42:[791.221.4=111:316.647.8-027.542]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/13

Заболотська О. О.
https//orcid.org/0000-0002-8899-8244
Херсонський державний університет

ОСМИСЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ КІНО ТЕКСТІ «ЕМІЛІ В ПАРИЖІ»

Стаття присвячена розгляду актуальної проблеми сучасної когнітивної лінгвістики, пов’язаною зі сприйняттям одними націями інших спільнот на підставі свого досвіду, національної картини світу, духовних цінностей. Доведено, що осмислення національних стереотипів у царині когнітивної лінгвістики завжди є актуальним бо з розвитком суспільства змінюються і ролі, функції, поведінка представників різних націй, а також уявлення про них. Аналіз наукових здобутків сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців виявив малочислений корпус досліджень з цієї проблеми. Теоретичним підґрунтям нашої розвідки стала праці українських учених В. Манакіна, Г. Рожкової, Т. Семашко, Ларченко та зарубіжних дослідників Метью макКадена, І. Радмана, Надри Карим Нітл, які намагаються окреслити специфіку сприйняття американцями своїх національних стереотипів крізь призму кіно. Наразі осмислення національних стереотипів різних етносів в англійськомовному кіно тексті «Емілі в Парижі» не поставало предметом дослідження українських та зарубіжних науковців, що і визначило наш інтерес до розгляду. Національні стереотипи вважаємо конструктом, що формується під впливом сучасних стандартів: релігійних, національних, етнічних та індивідуального досвіду сприйняття іншої спільноти в свідомості людини. Кіно текст «Емілі в Парижі» висвітлює ті проблеми, над якими жартують французи про себе та про інші нації. Відповідно до сюжету серіалу, розглядаються дві головні лінії: робота або бізнес та особисте життя. Аналіз мовного матеріалу довів упереджене ставлення французів до правил, роботи, ведення бізнесу, способу та сенсу життя американців, представником яких є Емілі. Специфічне ставлення французів показано і по відношенню до італійців, яких вони вважають толерантними, але нещирими. Китайці критикують французів за відкриту підступність, хоча мають толерантність до безробітних. Як виявилося: будь яка нація осмислюється крізь призму як позитивних так і негативних рис.

Ключові слова: *національні стереотипи, осмислення**,** світосприйняття, досвід.*

Постановка проблеми. У різні часи люди асоціативно сприймали представників інших націй та етнічних груп, не занурюючись в аутентичне середовище, отримуючи інформацію з різних джерел. Відео контенти, соц. мережі та фільми, в яких сценаристи та постановники зображують людей відповідно до свого бачення, впливають на думку реципієнтів, але соціум сприймає кожну націю згідно свого досвіду та світосприйняття. Це є відображенням національної картини світу. Ця проблема у річищі когнітивної лінгвістики поставала у фокусі уваги таких науковців як-то: О. Кальмук [2], Т. Охріменко [6], К. Тараненко [9], І. Чернишенко [10]. Національна картина світу формує національні стереотипи у представників інших культур і спільнот про ту чи іншу націю. Осмислення національних стереотипів завжди є актуальною бо з розвитком суспільства змінюються і ролі, функції, поведінка представників різних націй, уявлення про них.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляд досліджень з питання національних стереотипів в ретроспективі довів малочислену базу джерел, присвячених цій проблемі. Хоча сьогодні національні стереотипи з’явилися у фокусі уваги не лише вітчизняної філології, але й соціології, політології, герменевтики, рекламного та публіцистичного дискурсів, багато ще питань залишається поза увагою науковців. Вагоме значення в розумінні сутності поняття «національні стереотипи», вербальні та невербальні вираження національних особливостей подає в своїй праці «Мова і міжкультурна комунікація» вчений В. Манакін [5]. Науковець Т. Семашко вивчає

© Заболотська О. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

етнічні стереотипи та їхню роль в міжкультурній комунікації [8]. Дослідниця Г. Рожкова виявила національно-культурні стереотипи та їхню вербалізацію в грецькому, українському рекламному дискурсі [7]. Науковець М. Ларченко виокремив етнічні стереотипи та їх вплив на рівень національної толерантності [4]. Натомість, О. Дудченко та К. Пирин намагаються з'ясувати національні стереотипи як причину виникнення міжнародних та етнополітичних конфліктів сучасності [1]. У руслі філології, магістрантка К. Киричук визначила національні стереотипи в англомовних етнічних анекдотах крізь проблеми функціонування і перекладу [3]. Більше уваги цьому питанню надано в публікаціях американських дослідників, які роблять спробу виявити характерні риси американців, що формують стереотип про них в уяві інших спільнот. Надра Карим Нітл окреслила 5 загальних національних стереотипів американців у фільмах та на телебаченні [13]. І. Радман висвітлює національні стереотипи американців у створених ними кінострічках та поп-культурі [14]. Метью макКаден також намагається окреслити специфіку сприйняття американцями своїх національних стереотипів крізь призму кіно [12]. Натомість, проблема осмислення національних стереотипів різних етносів в англійськомовному кіно тексті «Емілі в Парижі» залишилася поза увагою як вітчизняних так і зарубіжних учених, що і визначило наш інтерес до її дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є – виявити специфіку осмислення національних стереотипів в англійськомовному серіалі «Емілі в Парижі».

Виклад основного матеріалу. Термін «стереотип» вперше ввів у науковий обіг американський журналіст Волтер Ліпман, розглядаючи його як: «усталений спрощений образ соціального об'єкта в свідомості людини» [цит. за: 5, с. 44]. На думку В. Ліпмана, «стереотипи – невід'ємний складник масової культури, що формується за віковими (молодь не розуміє старших, слухає рок), статевими (жінки занадто балакучі, чоловіки черстві), національними (усі євреї жадібні), расистськими (чорні гірші за білих), релігійними (іслам релігія терору), професійними (судді – шахраї і хабарники) поглядами людей, місцем проживання (життя в селі краще або навпаки), якостями (японські комп'ютери і німецькі автомобілі – найнадійніші) та ін.» [цит. за: 5, с. 46].

Залежно від аспекту сприйняття дійсності, науковець В. Манакін розрізняє: «соціальні, культурні, історичні, етнічні, вікові, гендерні (чоловічі та жіночі), професійні, етичні та ін. стереотипи» [5]. На його думку, «найпоширенішими і небезпечнішими для міжкультурної комунікації є національні (етнічні) стереотипи – історично сформований, узагальнений та емоційно насичений образ нації або етносу зі стійкими переконаннями, ментальними «шаблонами», уявленнями про світ, явища, події, інші культури, людей, їхню поведінку, смаки та ін.» [5, с. 47]. Ще Іммануїл Кант (1724–1804) намагався показати як різні спільноти сприймають інші народи зі свого куту зору і розробив «національну фізіогномію»: так у іспанців І.Кант «виявив національну гордість і свідомість власної гідності, у німців – «темперамент холодної розсудливої витримки»; у французів – чемність і вишуканість у спілкуванні, а в італійців – художній смак; вірменів характеризував, як розумний і працелюбний народ, англійців та французів – спроможними відродитися» [цит. за: 5, с. 47]. Французький професор у галузі ділового адміністрування Паскаль Бодрі у книзі «Французи і американці: інший берег» охарактеризував «типового американця як доброзичливого і товариського, галасливого, грубого, інтелектуально недорозвиненого, працелюбного, самовпевненого, багатого, щедрого, нерозбірливого, що недооцінює досягнень інших культур і постійно кудись поспішає» [цит. за: 5, с. 47]. У свою чергу, Херрієт Рошфор, американка, яка живе у Франції, у книзі «Французький тост» писала про те, що «французи користуються репутацією лідерів, не говорять англійською з ідеологічних міркувань, самовдоволені, дуже ввічливі лише з дамами та артистичні. Із ними важко зближуватися, вони живуть у бюрократичній державі і повністю залежать від урядовців, неохайні, їдять равликів і жаб» [цит. за: 5, с. 47]. Упереджене ставлення до слов'ян також стало предметом широкого обговорення. Завжди вважалося, що росіяни й українці – одна нація. Колишній президент України Л. Кучма в своїй книзі «Україна – не Росія» розставив акценти в судженнях. З повномасштабним вторгненням рф на територію України як суверенної держави, стереотипи стосовно нашої країни та країни-агресора набули нового осмислення.

Наведений вище аналіз джерел про національні стереотипи показує, що у світі конкурують такі нації як французи та американці. Вони сприймають один одного та інші спільноти, спираючись на свій досвід та культурні цінності. Саме тому матеріалом нашої розвідки було обрано кіно текст серіалу «Емілі в Парижі», де молода американка намагається підкорити маркетинговий рекламний

бізнес в Парижі, базуючись на тих постулатах, за якими вона працювала в Чикаго.

Аналіз мовного матеріалу кіно тексту «Емілі в Парижі» висвітлює ті проблеми, над якими жартують французи про себе та про інші нації. Відповідно до сюжету серіалу, розглядаються дві головні лінії: робота або бізнес та особисте життя персонажів кіно фільму. Так, самі французи говорять про бізнес та роботу як про те, що відбувається поза життям, бо головне для них життя, а не робота: «*Work is going beyond our life as we live once….*» [11]. Вони не спішать на роботу як американці, які вважають, що хто раніше встає, тому Бог подає: «*God grants to those who rise early*» [11]. Їхня американська мрія – це кар'єрне зростання, висока зарплатня для придбання будинку в іпотеці та створення родини: «*American dream is a career growth, house in mortgage, starting a family*» [11]. Натомість французи приходять на роботу, насолодившись ранковими втіхами або поніжившись у ліжку, скуштувавши круасан і отримуючи насолоду від запашного кофе: «*Frenchman enjoy sex in the morning, eating croissant and drinking a cup of coffee. That's why we come to the office at 10.30 p.m*» [11]. Бо наполеглива робота для них – це катування, в той час коли для американців – це успіх: «*Working hard is success for you, but tortures for Frenchman*» [11]. Емілі намагається імплементувати у французький офіс компанії американські правила ведення маркетингу та бізнесу, але вони не згодні з цими правилами: «*We 'll never come to work early, because we have time to spent with our family or beloved person. We can't guarantee that we'll never make love relations with colleges. And we can't be all time with positive emotions, because we can have problems that disturb and irritate us»* [11]. Позитив для Емілі – це завжди посміхатися, для французів світитися від радості на роботі – виглядати дурною: «*beaming with a joy at work – looking silly*» [11]. Якщо в Америці поважають ідеї для збагачення досвіду, то у Франції цінують ідеї, які приносять гроші, хоча і в цьому випадку керівники не поважають тих, з ким працюють: «*Managers do not respect the people they work with*» [11]. Але у Франції, на відміну від Америці, не засуджують тих, хто не працює. Французи можуть розірвати угоди з клієнтами: «*Nothing personal, but it's a business*» [11], тому що для французів клієнти ніколи не праві, як для американців. Для французів все, навіть робота, повинно приносити задоволення: «*Everything must give you pleasure, even your work and business. Frenchman without enjoyment is German*» [11]. У даному вислові імплікується стереотипне ставлення французів до німців, які наполегливо працюють. Французи показують що робота – це маленька частка їхнього життя поза межами вихідних, свят і вечірніх часів. Вони ніколи не говорять про роботу і не обговорюють робочі моменти, навіть найважливіші питання поза офісом. Тому Емілі, яка щаслива від роботи і від успіхів команди, має пораду від своїх французьких колег: «*People can't be happy working. There are more important things that can bring you happiness: sex, life, shopping…*» [11].

Емілі здається, що французи як у роботі так і в житті, завжди кажуть «Ні», тому, що вони не приховують щось поза сенсом цього слова. Натомість іноді можуть і передумати та погодитися. Але її шефіня Сільвія говорить, що французи люблять лестощі та називає це мовою дипломатії: зважаючи на те, як просити, такою буде і відповідь: «*Frenchman likes flattery. Which means you use to ask – such answer you get*» [11]. Французи не люблять впевненість американців: «*You come to France haven't learnt our language and you are sure we 'll work following your rules*» [11].

Сенс життя для подруги Емілі – китаянки Мінді зовсім інший. Робота для неї як представниці китайської спільноти – це джерело існування. І хоча вона донька заможного бізнесмена, вона намагається без батьківських грошей існувати в цьому світі: погоджується на будь яку роботу, або бути незалежною. «*I am working as a nurse in a rich family and teach children with Chinese language. But I don't want my family will know about this*» [11]. Відмовившись від бізнесу родини, вона прагнула стати співачкою і тут у Парижі сподівалася, що колись її мрія здійсниться: «*Paris is magic. You will never know which surprise will get tomorrow*» [11]. Вона приїхала в це місто бо життя тут – іноді непередбачуване, в Китаї – усі живуть шаблонним життям. Мінді радить Емілі бути обережною бо всі французи – підступні і не приховують цього. Китайці – підступні поза очі: «*Frenchman – insidious, Chinese people are cunning*» [11]. Життя для французів – це сенс існування. Якщо американці занурюються у роботу, бо робота для них – життя, то французи проживають його: «*American people are running away from real life and Frenchman are Living with all benefits of life. We stand over an abyss for the rest of our lives..*» [11]. Французи насолоджуються життям з'ївши смачну, але корисну їжу, одягнувши модну сукню, парфуми надихають їх, натомість американці їдять *fast food*, поспішають і не мають насолоди життя: вони товсті і незграбні. Французи самі кажуть про себе, що люблять закохуватися і мати коханих окрім дружини або чоловіка. Вони романтики і реалісти: «*Frenchman does not like to make love with one the same women all life-*

long. They are very romantic. They love older women as the president does» [11]. Американці називають це зрадою. Оголена жінка в Парижі – це жага чоловіків, в Америці – факт нетолерантності до жінок. Але на думку відомої актриси з «Пліткарки» Бруклін: Париж цінують за розкутість. Тут ти відриваєшся як хочеш: «*She is good girl in America, but in Paris she is uninhibited*» [11]. Так прокоментували французи дії актриси в Парижі, коли вона взяла для показу годинник за 2 мільйони євро і не повернула його вчасно бо займалася сексом в готелі. І як би не Сільвія, то це коштувало Емілі справою у суді. На думку Мінді, французи люблять секс і не втомлюються від нього ніколи, начебто в них підзарядка батарей від цього. Для китайців секс – це кохання, планування дітей: «*Our life is planned and sex is for planning children*» [11].

Для французів одяг і коректно підібраний аксесуар – частина культури: «*Accessories may ruin your image and sometimes even your career*» [11]. Американці не приділяють цьому належної уваги. Тому Емілі начепила на свою сумочку дешевий аксесуар з фільму «Пліткарка», бо була не в змозі матеріально купити дорогий аксесуар, що взбесило П'єра Кардо і зруйнувало стосунки компанії з впливовим клієнтом.

Кумедною була і ситуація із засновником парфумерної індустрії в Парижі Антоном Лаво: «*This is the best nose in Paris*». Емілі буквально зрозуміла фразу Люка і почала роздивлятися його ніс. Метафоричний вислів імплікує ніс парфюмера як кращого, хто винаходить нові аромати та створює вишукані парфуми.

Сюжет кінострічки розширює географію клієнтів компанії Гардо і Емілі залишається в Римі задля продовження роботи в новому офісі компанії. Це місто подобається їй бо воно простіше ніж Париж і люди поводяться тут з іноземцями ввічливо: «*I am in Paris as Alice in Wonderland. Paris is preconceived. In Rome I am as at home*» [11]. Інтертекстуальне посилання на відому казку Люїса Керолла, де головна героїня проходить багато несподіваних випробувань, імплікує життя і роботу Емілі в Парижі.

Вона знайомиться з матір'ю Марчелла Моратонні, яка продовжує бізнес свого покійного чоловіка і виробляє вишукані светри та шарфи з шерсті італійських коз. Емілі поринає в атмосферу італійців, знайомиться з культурною спадщиною і розуміє, що для італійців бізнес – це взаємовідносини з людьми, які працюють на цей бізнес: «*We are all as one huge family and we support all people, who works in our business*» [11]. Це відверті взаємини з клієнтами, підтримка всіх, хто в бізнесі, впевненість в майбутньому. Для італійців життя важливіше роботи і бізнесу. Тому вони мають кожного дня 3 годинну сієсту де відпочивають від бізнесу у колі друзів або родини: «*Italians live full life. They construct business, which has family roots, history and traditions. Such tradition can't be changed or ruined*» [11]. Ось чому Антонія Мораторі не прагне змінювати свої традиційні на нові виклики соц. мереж і реклами. Вона впевнена, що їх товари купують ті, хто цінує якість. Коли італійці кажуть «*Si*» , що позначає згоду, то це лише з ввічливості, бо вони ніколи не відмовляють відразу, а не те, що вони погоджуються з пропозицією. Вони так само як і французи вважають, що не обирати щось – теж вибір: «*Not choosing anything is also a choice*» [11]. Тому не дивно, що врешті решт всі блискучі пропозиції та рекламні сюжети не вмовили Антонію змінити своє рішення. Вона просто використала Емілі та компанію Грато. Італійці мають таємниці і приховують те, про що думають: «*Rome is a place of secrets and Italians have skeletons in the closet*» [11].

Висновки. Національні стереотипи вважаємо конструктом, що формується під впливом сучасних стандартів: релігійних, національних, ціннісних та індивідуального досвіду сприйняття іншої спільноти в свідомості людини. Аналіз мовного матеріалу кіно тексту «Емілі в Парижі» довів упереджене ставлення французів до правил, роботи, ведення бізнесу, способу життя американців, представником яких є Емілі. Специфічне ставлення французів показано і по відношенню до італійців: вони вважають їх толерантними, але нещирими. Китайці критикують французів за їхню відкриту підступність, хоча шаленіють від красоти міста. Як виявилося будь яка нація осмислюється як з позитивними так і з негативними рисами.

Список літератури:

1. Дудченко О., Пирин К. Національні стереотипи як основна причина міжнародних та етнополітичних конфліктів сучасності: проблема стійкого розвитку в світі. *EUNOMIA. Rozwój zrównoważony jako przedmiot badań*. 2018. №1 (94). С. 261–271.

2. Кальмук О. Р. Національна мовна картина світу та її зв'язок із пареміологічним фондом. *Науковий блог Національний університет Острожська Академія* URL: https://naub.oa.edu.ua/natsionalna-movna-kartyna-svitu-ta-jiji-zvyazok-iz-paremiolohichnym-fondom-2/

3. Киричук К. О. Національні стереотипи в англомовних етнічних анекдотах: проблеми функціонування і перекладу : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / наук. керівник І. М. Шама. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 68 с.

4. Ларченко М. Л. Етнічні стереотипи та їх вплив на рівень національної толерантності. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»* Київ. № 4 (12). 2011. https://doi.org/10.20535/2308-5053.2011.4(12).123546

5. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація. Навчальний посібник Київ. Видавничий центр «Академія» 2012. 145 с.

6. Охріменко Т.В. Національно-мовна картина світу крізь призму найменувань грошових одиниць *Питання когнітивної лінгвістики, концептології та мовної картини світу.* Одеса. № 21. 2014. С. 97–102. URL: https://mova.onu.edu.ua/article/view/44926

7. Рожкова Г.І. Національно-культурні стереотипи та їх вербалізація в греческом, українському рекламному дискурсі. URL: https://naub.oa.edu.ua/natsionalno-kulturni-stereotypy-ta/

8. Семашко Т.Ф. Етнічні стереотипи та їхня роль у міжкультурній комунікації. *Міжнародний філологічний часопис*. Київ. Том 11, № 3, 2020. С. 27–32. URL: https://philologicalscience.com.ua/en/journals/tom-5-3-2020/yetnichni-stereotipi-ta-yikhnya-rol-u-mizhkulturniy-komunikatsiyi

9. Тараненко К. Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія*. Київ. Том 34 (73) № 4. 2023. С. 40–46. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.4/08

10. Чернишенко І. А. Фактори формування національних мовних картин світу. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2007. Вип. 32. С. 158–162.

11. "Emili in Paris". URL: https://filmix.gg/seria/drama/145658-v-emili-v-parizhe-king-6-2020.html

12. McCadden Matthew. Native American Stereotypes: American Audiences and The General Perceptions of Native Americans Through Film. Kennesaw State University, 2021.

13. Nittle Nadra Kareem. 5 Common Native American Stereotypes in Film and Television. 2025. URL: https://www.thoughtco.com/native-american-stereotypes-in-film-television-2834655

14. Radman I. Native American Stereotypes in Film and Popular Culture. Osijek, Strossmayer University of Osijek, 2013.

Zabolotska O. O. COMPREHENSION OF NATIONAL STEREOTYPES IN ENGLISH-LANGUAGE FILM TEXT "EMILI IN PARIS"

This article highlights an actual problem in modern cognitive linguistics concerning how one nation perceives other communities based on its own experience, national worldview, and spiritual values. It has been proved that the study of national stereotypes within cognitive linguistics remains highly relevant, as societal evolution brings changes to the roles, functions, and behaviors of people from different nations, as well as to the perceptions about them. An analysis of the scholarly output of contemporary Ukrainian and foreign scientists has revealed a limited number of works researching this issue. Our study is grounded in the works of Ukrainian scholars such as V. Manakin, H. Rozhkova, T. Semashko, and Larchenko, as well as foreign one: Matthew McCadden, I. Radman, and Nadra Kareem Nittle, who try to determine the specifics of how Americans perceive their national stereotypes through the cinema. As the interpretation of national stereotypes regarding various ethnic groups in the English-language film text "Emily in Paris" has not been the subject of research by Ukrainian or foreign scholars, this fact prompted our interest in researching this problem. We define national stereotypes as constructs, formed under the influence of contemporary standards: religious, national, and ethnic and of a personal experience of perceiving another community. The film text "Emily in Paris" highlights the problems that the French joke about regarding both themselves and other nations. The series' plot explores two main themes: work (or business) and personal life. An analysis of the linguistic material reveals the French attitude, often biased, toward the rules, work habits, business practices, and lifestyles of Americans, as embodied by the character Emily. The French also display a specific attitude toward Italians, whom they considered to be tolerant but insincere. Meanwhile, the Chinese criticize the French for overt duplicity, even while showing tolerance toward the unemployed. So, it becomes clear that any nation is comprehended through the prism of both positive and negative characteristics.

Keywords: *national stereotypes, comprehension, picture of the world, a personal experience.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811.11
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/14

Ismayilova P. M.
https://orcid.org/0009-0000-4046-6452
Azerbaijan University of Languages

LINGUISTIC CHARACTERISTICS AND HISTORICAL BACKGROUND OF AFROAMERICAN ENGLISH

The afroamerican variant of english constitutes one of the varieties of the english language that has developed within the historical, social, and cultural context of afroamerican communities. Throughout its history, this variety has frequently been characterized as negative ideas such as "broken English" and "bad English." Such perceptions were largely associated with broader social prejudices toward african americans. Despite these negative attitudes, afroamerican communities have continuously maintained and developed their distinctive linguistic features, demonstrating that the variety represents a systematic variant of language. The development of afroamerican english has also been closely connected with the work of linguists and scholars who have investigated its historical origins, structural characteristics, and patterns of variation. Linguistic research has played a crucial role in challenging traditional misconceptions and demonstrating the systematic nature of the variant. Prominent linguists have examined afroamerican english from historical, phonological, lexical, grammatical point of view and they also searched sociolinguistic perspectives, contributing to a broader understanding of its development and its position among the varieties of american english.

In addition to academic research, the increasing influence of mass media and digital communication has contributed to the wider dissemination and visibility of afroamerican english. Social media platforms, including YouTube, as well as music, films, television, and other forms of popular culture, have introduced its linguistic features to audiences beyond afroamerican communities. In particular, hip-hop culture has played a significant role in the international circulation of vocabulary, pronunciation patterns, expressions, and other linguistic features associated with afroamerican speech. Afroamerican english has been referred to by various names throughout different historical periods and academic traditions. These designations include Ebonics, African American Vernacular English (AAVE), Black English, Black English Vernacular (BEV), American Negro Speech, Negro Dialect, Nonstandard Negro English, Black Dialect, Black Communications, and Black Street Speech.

Keywords: *afroamerican english, pidgin, creole, dialect, language version, variety.*

Statement of the problem. African americans have ancient, deep and historically significant roots. The formation of african american communities and cultures during slavery, including distinctive traditions in language, music, religion, food, and family life are closely connected to the long struggle for freedom and citizenship, including abolitionism, the Civil War. Some movements such as Reconstruction, the Harlem Renaissance, the Great Migration, and the Civil Rights Movement, played crucial role in afroamerican society. African americans history is not simply a history of slavery; it encompasses centuries of community-building, cultural development, resistance and achievement.

They achieved enormous legal and political gains especially the abolition of slavery, citizenship, voting rights, desegregation, and stronger civil-rights protections. The afroamerican english is a main communication among them. They persistenly declared their language variant as a main communication mean in the linguistics.

Analysis of recent research and publication. Afroamerican English, also widely referred to as afromerican english that is a variant of english that developed primarily within afroamerican communities. It possesses distinctive grammatical, lexical, phonological, and prosodic features that distinguish it from other varieties of american english. Although its use is particularly prominent in afroamerican communities. Speakers may also alternate between afroamerican english and more standardized forms of american english depending on

© Ismayilova P. M., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

the communicative situation, audience, and degree of formality [1, p. 8–10].

The historical development and linguistic status of afroamerican english have been subjects of extensive scholarly discussion. Linguists have proposed different hypotheses concerning its origins, including dialectal, creolist, substrate, and other historical explanations. The emergence of the variety was influenced by a complex combination of historical, social, cultural, and linguistic factors. These factors contributed to the development of distinctive patterns in pronunciation, vocabulary, grammar, and discourse. Consequently, the study of afroamerican english requires consideration not only of its internal linguistic structure but also of the historical circumstances in which afroamerican communities developed and maintained their linguistic practices [3, p. 10–12].

The historical context of slavery and the transatlantic slave trade are particularly important in discussions of the origins of afroamerican english. Enslaved africans who were brought to North America came from linguistically diverse backgrounds and spoke numerous african languages. In the process of forced contact among speakers of different languages, as well as through sustained interaction with English-speaking populations, various forms of linguistic contact emerged. Some scholars have therefore proposed that contact varieties, including pidgin and creole languages, may have played a role in the historical development of afroamerican speech. However, the precise nature and extent of this influence remain subjects of continuing scholarly debate [4, p. 50–54].

The concept of a pidgin is relevant to contact-language theories because pidgins can emerge as means of communication among groups who do not share a common native language. When such a contact variety becomes nativized and develops into the first language of a community, it may undergo processes associated with creolization and become a creole. John R. Rickford, William Stewart, John Baugh considered afroamerican english like creole. Nevertheless, the historical relationship between pidgin and creole formation and the development of afroamerican english cannot be established solely on the basis of the historical existence of slavery or multilingual contact. Since african americans developed during the transatlantic slave trade and the period of slavery, they had language contact with other nations, they used english and various West African languages and English-based creoles. The process is regarded by some scholars as a significant factor in the historical development and possible creole origins of afroamerican english [10, p. 20–23; 9, p. 16–21].

Afroamerican variant is characterized by the fact that it appeared as a result of various historical, social and cultural reasons. Some linguists S. Mufwene and W. Labov searched afroamerican English like dialect. As we already know, a dialect is a means of communication between people in a language who live on the same territory. According to certain linguists in the field of Germanic studies, the English language of black people serves for the communication of all african americans. This variant of the language is considered as an independent american version of the language and has all language levels like all other languages [8, p. 30–34].

Furthemore, dialects are used in the language of local nationalities and in the literary language. The standard american version of the english language itself plays a role in the formation of the afroamerican variant of English language, which created it, including its external form.

Task Statement. The purpose of the article is to investiagte background history and linguistic features of afroamerican english. In the origin and history of the development of the english language in America, especially in the Caribbean Islands, it is necessary to give a special role to the island of Barbados, where the first english settlers appeared in the south-east of this island in 1627. Later since 1640, the Irish, deported as a result of Oliver Cromwell's policy, began to actively settle the island, which led to the local population mastering not only British English, but also the Irish dialect. In general, the process of learning English was slow, haphazard and ineffective; syntactic models, as a rule, were borrowed from substratum languages, and basic grammatical constructions were borrowed from the superstrate [6, p. 70–72].

In the modern world, afroamerican variant of english language has its own linguistic system. This system combines the main linguistic structures and variability.

The history of african americans in the Unites States is long and complex and their first appearance in the continent dates back to the beginning of colonization in the 17th century. Originally brought to the southern parts of North America as slaves, they lived in close proximity to the Whites until the introduction of huge plantations, which demanded heavy manual labor and the constant importation of new slaves from West Africa and the Caribbean. The new living conditions that african americans faced, which left them no choice but to socialize and communicate mainly among themselves, in combination with the relocation of a

great number of them to new settlements, contributed to the development and spread of African American Vernacular English (AAVE) across the United States.

Outline of the main material of the study. Most African Americans are descendants of enslaved people within the boundaries of the present United States. While some Black immigrants or their children may also come to identify as African American, the majority of first-generation immigrants do not, preferring to identify with their nation of origin. Most African Americans are of West African and coastal Central African ancestry, with varying amounts of Western European and Native American ancestry.

As mentioned above, afroamerican history began in the 16th century, with Africans from West Africa and coastal Central Africa being sold to European slave traders and transported across the Atlantic. After arriving in the Americas, they were sold as slaves to European colonists and put to work on plantations, particularly in the southern colonies. A few were able to achieve freedom through manumission or escape and founded independent communities before and during the American Revolution. After the United States was founded in 1783, most Black people continued to be enslaved, being most concentrated in the American South, with four million enslaved only liberated during and at the end of the Civil War in 1865. During Reconstruction, they gained citizenship and adult-males the right to vote; due to the widespread policy and ideology of White supremacy, they were largely treated as second-class citizens and found themselves soon disenfranchised in the South. These circumstances changed due to participation in the military conflicts of the United States, substantial migration out of the South, the elimination of legal racial segregation, and the civil rights movement which sought political and social freedom. However, racism against african americans and racial socioeconomic disparity remains a problem into the 21st century [5, p. 28–30].

During history african americans struggled againist inequality, racial discrimination. They fight for peace for centuries. In the 20th and 21st centuries, immigration has played an increasingly significant role in the afroamerican community. As of 2022, 10% of black Americans were immigrants, and 20% were either immigrants or the children of immigrants. In 2008, Barack Obama became the first african american president of the United States. Kamala Harris became the nation's first african american vice president in 2020. Both are descended from black immigrants.

African Americans quickly set up congregations for themselves, as well as schools and community/civic associations, to have space away from White control or oversight. While the post-war Reconstruction era was initially a time of progress for African Americans, that period ended in 1876. By the late 1890s, Southern states enacted Jim Crow laws to enforce racial segregation and disenfranchisement. Segregation was now imposed with Jim Crow laws, using signs used to show Blacks where they could legally walk, talk, drink, rest, or eat. For those places that were racially mixed, non-Whites had to wait until all White customers were dealt with. Most African Americans obeyed the Jim Crow laws, to avoid racially motivated violence. To maintain self-esteem and dignity, African Americans such as Anthony Overton and Mary McLeod Bethune continued to build their own schools, churches, banks, social clubs, and other businesses [2, p. 1–3].

The desperate conditions of African Americans in the South sparked the Great Migration during the first half of the 20th century which led to a growing African American community in Northern and Western United States. Despite discrimination, drawing cards for leaving the hopelessness in the South were the growth of African American institutions and communities in Northern cities. Institutions included Black oriented organizations (e.g., Urban League, NAACP), churches, businesses, and newspapers, as well as successes in the development in African American intellectual culture, music, and popular culture (e.g., Harlem Renaissance, Chicago Black Renaissance). The Cotton Club in Harlem was a Whites-only establishment, with Blacks (such as Duke Ellington) allowed to perform, but to a White audience. Black Americans also found a new ground for political power in Northern cities, without the enforced disabilities of Jim Crow.

The Civil Rights Act of 1964 that banned discrimination in public accommodations, employment, and labor unions, and the Voting Rights Act of 1965, which expanded federal authority over states to ensure Black political participation through protection of voter registration and elections. By 1966, the emergence of the Black Power movement, which lasted from 1966 to 1975, expanded upon the aims of the civil rights movement to include economic and political self-sufficiency, and freedom from White authority.

Civil Rights Movement, Black Power Movement, and Black Pride Movement are main movements in the life of african americans.

The Civil Rights Movement was a major african american movement, especially prominent during the 1950s and 1960s, with this movement people

achieved to end racial segregation, discrimination, and the denial of equal civil and political rights. Martin Luther King Jr., Rosa Parks, and John Lewis were the main public figures of the movement.

The Black Power Movement became particularly influential in the mid-1960s and 1970s. It emphasized racial self-determination, political empowerment, community control, and economic independence. Stokely Carmichaeland Malcolm X, were the main public figures, represented different political approaches.

The Black Pride Movement developed alongside and partly within the broader Black Power era. Its central idea was the affirmation of black identity, history, culture, heritage, and dignity. It challenged negative stereotypes about black people and encouraged appreciation of African heritage, black cultural traditions, natural appearance, literature, music, and history. The slogan "Black is Beautiful" became particularly associated with this cultural dimension. Black pride movement cultural identity, dignity, and positive self-representation [5, p. 47–55].

The Great Migration was a major demographic movement in U.S. history in which millions of African Americans moved from the rural South to cities in the North, Midwest, and West, particularly between about 1916 and 1970.

Main reasons for the migration included: Jim Crow segregation and racial discrimination in the South, Limited economic opportunities, particularly in agriculture, Racial violence and threats to African American communities [7, p. 110–113].

Conclusion. Approaching the results, we can conclude that afroamerican variant of english language has a pronounced emotional linguistic trace. This variant is characterized by linguistic specificity, originality and uniqueness. Regional division can also be added here. Here the main factor manifests itself in the study of the dialect and the question of its origin. It should be noted that this version of English goes back to the african americans themselves. As I mentioned before, africans americans were brought to North America as slaves. But they communicated with each other in West African languages. These languages then became the basis for the formation of the afroamerican variant of English language. But african slaves in America studied English and in turn tried to bring it closer to the system of their native language. This applies to lexical, grammatical and phonetic elements of afroamerican English. Today, afroamerican english is widely spread language variant in the world. Afroamerican English is a main factor in the sociolinguistics. It is regarded as a systematic and historically rooted variant of english that takes an important role in communication, cultural identity, and community formation among african american speakers. The features of afroamerican english have become increasingly visible in movies, television, YouTube, music, and social media. Due to sociolinguistic perspective, this illustrates how mass media and digital platforms can facilitate linguistic dissemination and influence language attitudes.

Bibliography:

1. Alim H. S. Raciolinguistics: How Language Shapes Our Ideas About Race / H. S. Alim, J. R. Rickford, A. F. Ball. – Oxford: Oxford University Press. 2016. 376 p.
2. Aglaia-Dimitra Tziafalia. Urban AAVE and Northern White dialects: convergence or divergence? Ruhr University Bochum English Department Summer 2014. 38 p.
3. Bailey G. The History of African-American Vernacular English / G. Bailey. 1977.
4. Bucholtz M., Hall K. Identity and Interaction: A Sociocultural Linguistic Approach. *Discourse Studies,* 7(4–5), 2005. pp. 585–614.
5. Carmichael S., Hamilton C. V. Black Power: The Politics of Liberation / S. Carmichael & C. V. Hamilton. New York: Vintage Books. 1967. 198 p.
6. Fanon F. Black Skin, White Masks / F. Fanon. 1952. 251 p.
7. Farrington C. Language Variation and the Great Migration: Regionality and African American Language / C. Farrington. – Eugene, Oregon: University of Oregon press, 2019. 267 p.
8. Fasold R. W. The Sociolinguistics of Language / R.W. Fasold. Blackwell, 1990. 358 p.
9. Green L.J African American English: A Linguistic Introduction / L. J. Green. – UK. Cambridge University Press. 2002. 300 p.
10. Holm J. An Introduction to Pidgins and Creoles (Cambridge Textbooks in Linguistics). 2000. 308 p.

Ісмаїлова П. М. ЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ АФРОАМЕРИКАНСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Афроамериканський варіант англійської мови є одним із різновидів англійської мови, що сформувався в історичному, соціальному та культурному контексті афроамериканських спільнот. Протягом

своєї історії цей різновид часто характеризували негативно, зокрема як «ламану» чи «погану» англійську. Такі уявлення значною мірою були пов'язані із ширшими соціальними упередженнями щодо афроамериканців. Попри це негативне ставлення, афроамериканські спільноти постійно зберігали й розвивали свої самобутні мовні риси, демонструючи, що цей різновид є системним варіантом мови. Розвиток афроамериканської англійської також тісно пов'язаний із діяльністю лінгвістів і науковців, які досліджували її історичне походження, структурні характеристики та закономірності варіативності. Лінгвістичні дослідження відіграли вирішальну роль у спростуванні традиційних хибних уявлень і доведенні системного характеру цього варіанту мови. Видатні лінгвісти вивчали афроамериканську англійську з історичного, фонологічного, лексичного та граматичного поглядів, а також досліджували її соціолінгвістичні аспекти, сприяючи глибшому розумінню її розвитку та місця серед різновидів американської англійської мови.

Окрім академічних досліджень, поширенню та популяризації афроамериканської англійської сприяли зростаючий вплив засобів масової інформації та цифрові комунікації. Платформи соціальних мереж (зокрема YouTube), а також музика, кіно, телебачення та інші форми масової культури ознайомили з її мовними особливостями аудиторію за межами афроамериканських спільнот. Зокрема, значну роль у поширенні на міжнародному рівні лексики, моделей вимови, сталих виразів та інших мовних рис, притаманних афроамериканському мовленню, відіграла хіп-хоп культура. У різні історичні періоди та в межах різних наукових традицій афроамериканську англійську називали по-різному. Серед таких назв: «ебонікс» (Ebonics), афроамериканська розмовна англійська (AAVE), «чорна англійська» (Black English), розмовна «чорна англійська» (BEV), мова американських негрів, негритянський діалект, нестандартна негритянська англійська, «чорний діалект», «чорна комунікація» та «чорне вуличне мовлення».

Ключові слова: *афроамериканська англійська, піджин, креольська мова, діалект, мовна версія, різновид.*

Дата першого надходження статті до видання: 11.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811.111’37
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/15

Kovalova K. O.
https://orcid.org/0000-0002-9734-5667
National University “Odesa Law Academy”

MATERIAL AS A BASIS FOR CATEGORISATION OF ARTIFACTS IN ENGLISH

The article examines material as a cognitively significant parameter of artifact categorisation and a means of internal differentiation within artifact categories in English. The relevance of the study is determined by the need for a comprehensive account of the interaction between material, perceptual, and functional characteristics in the conceptualisation of the material world, as well as by the insufficiently explored role of textile material as a distinct parameter of artifact subcategorisation. The study aims to determine the cognitive-semantic role of the material feature and to establish the specific characteristics of its linguistic representation in English constructions containing names of fabrics and textile materials. The research material comprises the nominations cotton, wool, silk, linen, denim, velvet, satin, lace, polyester, and nylon, together with structures following the N_1 [MATERIAL] + N_2 [ARTIFACT] model. Cognitive-semantic, definitional, componential, and structural-semantic methods of analysis are employed. The findings demonstrate that material does not constitute a universally dominant feature of an artifact concept; however, it can function as a cognitive classifier facilitating the internal differentiation of an established object category. The heterogeneity of English textile nominations is substantiated, and a distinction between MATERIAL AS SUBSTANCE and MATERIAL AS TEXTILE TYPE is proposed. Three degrees of categorical relevance of the material component are identified: descriptive, subcategorising, and category-forming. A multilevel model of material-oriented categorisation is proposed: MATERIAL – PHYSICAL PROPERTIES – PERCEPTUAL PROFILE – FUNCTIONAL AFFORDANCES – ARTIFACT USE – MATERIAL-BASED SUBCATEGORY – CONTEXTUAL / AXIOLOGICAL INTERPRETATION. The analysis demonstrates that the material feature provides access to a complex body of interconnected knowledge concerning the physical, perceptual, functional, and potentially evaluative characteristics of an artifact.

Keywords: *categorisation, artifact, material, cognitive classifier.*

Statement of the problem. Categorisation is one of the fundamental mechanisms of human cognitive activity, whereby heterogeneous objects, phenomena, and processes of the surrounding reality are assigned to particular classes on the basis of features that are shared or relevant to the perceiving subject. In cognitive linguistics, a category is regarded not merely as the result of classifying objects according to a set of necessary and sufficient characteristics, but as a dynamic structure of knowledge whose organisation depends on perceptual experience, the functional properties of objects, the contexts of their use, and the manner in which they are conceptualised [1, p. 74].

It should be noted that the problem of artifact categorisation is interdisciplinary, as it lies at the intersection of cognitive linguistics, cognitive psychology, philosophy, semantics, and material culture studies. Unlike natural objects, artifacts are associated with human activity, intentions underlying their creation, particular scenarios of use, and functional purposes. At the same time, the categorical membership of an artifact cannot be reduced to a single parameter. Experimental research conducted by B. C. Malt and E. C. Johnson has demonstrated that function is not always a sufficient or necessary condition for assigning an object to a particular artifact category and that categorical judgements may be significantly influenced by the physical properties of the object [2, p. 195].

Within this approach, particular attention should be paid to the material from which an artifact is made. Material constitutes an objective physical characteristic of an object; however, its cognitive function is not limited to information about its material composition. It determines or constrains a range of properties of an object, including its weight, texture, strength, elastic-

© Kovalova K. O., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ity, thermal conductivity, permeability, surface characteristics, and tactile and visual qualities. Through these properties, material is associated with the functional potential of an object, scenarios of its use, and its evaluation.

English names of fabrics and textile materials, such as cotton, wool, silk, linen, denim, velvet, satin, lace, polyester, and nylon, among others, are considered particularly representative material for the investigation of this phenomenon. In English, they regularly enter into attributive relations with names of artifacts: cotton shirt, silk dress, wool coat, linen trousers, denim jacket, velvet curtains, satin ribbon, nylon stockings. In such constructions, the name of the material does not alter the basic functional membership of the object: a silk dress remains a representative of the category DRESS, while a wool coat remains a member of the category COAT. At the same time, the material component specifies the respective category and forms an internal subcategory within it.

The relevance of the study is determined by the need for a comprehensive description of the interaction between material, perceptual, and functional characteristics in the conceptualisation of the material world, as well as by the insufficient attention paid to the role of textile material as a distinct parameter of artifact categorisation.

Analysis of recent research and publications. The theoretical foundations of the present study comprise works on the theory of categorisation, the semantics of artifact concepts, the functional nature of artifacts, and English textile terminology.

Within cognitive linguistics, categorisation is regarded as one of the fundamental mechanisms underlying the organisation of conceptual knowledge. W. Croft and D. A. Cruse systematically examine classical, prototype-based, and frame-based models of categorisation and emphasise the necessity of taking into account contextual interpretation and the dynamic nature of conceptual construal [1, p. 74].

The question of which characteristics are decisive in artifact categorisation has been addressed in specialised psycholinguistic studies. B. C. Malt and E. C. Johnson experimentally tested the hypothesis that function constitutes the "core" of an artifact concept. Their findings demonstrated that the presence of a typical function does not guarantee an object's categorical membership, just as the loss or absence of its standard function does not necessarily result in its exclusion from the category. In a number of experimental situations, physical properties exerted a greater influence on categorical judgements than functional properties [2, p. 195]. This conclusion is particularly significant for the present study, as it provides grounds for considering materiality not as a secondary characteristic of an artifact but as one of the cognitively significant parameters of its representation.

A different approach was proposed by P. Bloom, who associates the understanding of artifact categories with an intentional-historical component. According to the researcher, determining what a human-made object actually is may depend on an understanding of the intention with which it was created. Accordingly, the categorical membership of an artifact cannot be reduced either to its external form or to its current mode of use [3, p. 3].

Further development of this issue can be found in the works of B. C. Malt and S. A. Sloman. The researchers examine the relationship between the creator's intention, the naming of an object, and judgements concerning its "real" categorical membership, demonstrating that the influence of intention cannot be explained in the same way for all types of categorical judgement [4, p. 615]. In a broader discussion of artifact categorisation, the authors also demonstrate the complexity of the interaction between function, form, origin, intention, and other characteristics in the formation of artifact categories [5, p. 85].

A substantial contribution to understanding the functional component has been made within the HIPE model developed by L. W. Barsalou, S. A. Sloman, and S. E. Chaigneau. Within this model, function is regarded not as an isolated property of an object but as a complex relational construct arising from the interaction between an object's history, intentional perspective, physical environment, and event sequences [6, p. 131].

Within the philosophy of artifacts, W. Houkes and P. E. Vermaas critically examine the tendency to reduce the essence of artifacts exclusively to their functions and propose that artifacts should instead be considered through the relationship between objects, functions, and human actions [7, p. 52]. B. Preston extends this discussion within the context of material culture, emphasising the relationship between the functions of objects, practices of their use, and social processes [8, p. 131].

Textile nomenclature itself possesses a number of specific features. Textile Terms and Definitions, prepared by The Textile Institute, systematises approximately four thousand terms covering fibres, yarns, fabrics, manufacturing processes, finishing, clothing, and other segments of the textile domain [9]. The historical instability of textile categories is convincingly demonstrated by P. Leech in a study of fabric termi-

nology based on the Oxford English Dictionary. The author shows that English textile vocabulary developed under conditions involving changes in referents, technologies, and commercial contacts, and that fabric names did not constitute an entirely stable system. At the same time, a substantial proportion of historical textile nominations can be related to such material superordinates as wool, linen, hemp, silk, and cotton [10, p. 433].

Thus, existing research provides detailed accounts of the functional, intentional, historical, and physical factors involved in artifact categorisation. Nevertheless, material as an independent cognitive parameter of artifact subcategorisation, particularly with reference to English textile nominations, requires separate systematic investigation**.**

Task statement. The purpose of the article is to determine the cognitive-semantic role of the material parameter in artifact categorisation and to establish the specific features of its linguistic representation in English constructions containing names of fabrics and textile materials. Achieving this aim involves the following objectives: to determine the position of the material feature among the parameters of artifact categorisation; to distinguish between the functional and material principles of artifact classification; to establish the principal types of relationships between material nominations and artifact nominations; to characterise the conceptual potential of the English nominations cotton, linen, wool, silk, denim, velvet, satin, lace, polyester, and nylon; and to propose a model of material-oriented artifact subcategorisation.

The object of the study is English nominations of fabrics and textile materials in their relationship with names of artifacts. The subject of the study comprises the cognitive-semantic mechanisms of material-oriented artifact categorisation represented by the corresponding nominative structures.

The methodological framework of the study comprises cognitive-semantic, definitional, componential, and structural-semantic analysis. Given the absence of a statistically representative corpus sample at the present stage of the research, no quantitative claims concerning the frequency of individual models are made. The linguistic units presented in the study are used to identify types of conceptual relationships, while their quantitative corpus-based verification is regarded as a separate subsequent stage of the research.

Outline of the main material of the study. The starting point of the study is the distinction between an artifact as an object, the material of an artifact, and the conceptual representation of an artifact. Material is the physical substance from which an object is made; however, in the process of categorisation, information about material becomes integrated into a system of knowledge concerning the object's properties and potential uses. The material component should therefore not be equated with the artifact concept itself.

For most functionally defined artifacts, the basic category remains unchanged irrespective of the specific material involved. A dress remains a dress whether it is made of silk, cotton, linen, or velvet; a coat may be a wool, cotton, or polyester coat. In such cases, functional-object categorisation logically precedes material specification: ARTIFACT – FUNCTIONAL CATEGORY – MATERIAL-BASED SUBCATEGORY.

At the linguistic level, this relationship is regularly realised through the model: N_1 [MATERIAL] + N_2 [ARTIFACT], where N_2 denotes the basic object category, while N_1 specifies the material: silk dress, cotton shirt, linen trousers, wool coat, denim jacket, velvet curtains, satin ribbon, nylon stockings.

At first sight, N_1 performs a purely descriptive function. However, the cognitive significance of material is broader, since the name of a material potentially activates a body of knowledge concerning its physical characteristics. In the case of textile materials, these parameters include surface structure, thickness, weight, elasticity, strength, the ability to retain heat or allow air to pass through, draping properties, and visual and tactile characteristics. Information concerning MATERIAL is therefore systematically related to information concerning PROPERTY. This relationship may be represented as follows: MATERIAL – PHYSICAL PROPERTIES – PERCEPTUAL PROPERTIES.

At the same time, physical properties do not exist in isolation from the practical use of an object; they create particular possibilities and constraints affecting its functioning. Accordingly, material may influence the functional suitability of an artifact, although it does not necessarily determine its basic categorical membership in itself. On this basis, the following extended model is proposed: MATERIAL – PHYSICAL/PERCEPTUAL PROPERTIES – FUNCTIONAL POTENTIAL – ARTIFACT USE – SUBCATEGORISATION.

This model may be illustrated through several groups of textile nominations.

The nominations cotton, wool, silk, and linen are primarily associated with the material basis of textile production. When used attributively, the material characteristic is superimposed upon an already established artifact category: cotton shirt, wool coat, silk scarf, linen trousers. At the same time, each of these

units activates a different body of knowledge concerning the respective material. Thus, cotton shirt and silk shirt belong to the same functional-object category SHIRT but represent different materially specified subcategories.

Importantly, textile nominations are not homogeneous in terms of their principles of categorisation. Cotton, wool, silk, linen, polyester, and nylon are primarily associated with the origin or type of fibrous material. By contrast, denim, velvet,and satin represent another level of textile categorisation in which the structure of the fabric, its method of production, or the characteristics of its surface become relevant. Lace likewise cannot unreservedly be placed within the same classificatory series as cotton or wool.

This heterogeneity is also confirmed by specialised textile terminography. Textile Terms and Definitions encompasses different levels of the textile system, ranging from fibres and yarns to weaving techniques, finished fabrics, and clothing [9]. P. Leech's historical analysis likewise demonstrates that fabric terms can be grouped according to yarn material, although their actual historical semantics are considerably more complex and change alongside manufacturing and commercial practices [10, pp. 433–469].

Accordingly, for the analysis of the concept FABRICS, it is appropriate to distinguish at least two types of material information: MATERIAL AS SUBSTANCE: information concerning the fibrous or raw-material basis (cotton, wool, silk, linen, polyester, nylon); MATERIAL AS TEXTILE TYPE: information concerning the structural and technological type of textile material (denim, velvet, satin, lace).

The next aspect concerns the relationship between material and functional categorisation. The study by B. C. Malt and E. C. Johnson indicates that function does not constitute a universal "core" of all artifact concepts and that physical properties may significantly influence categorical decisions [2, p. 195]. This does not, however, imply that material automatically becomes the primary criterion of artifact categorisation. On the contrary, constructions such as silk dressand denim jacket demonstrate a hierarchical relationship between the two principles: the object category is established by the second component, whereas the material component provides its further profiling.

On this basis, we propose distinguishing three degrees of categorical relevance of the material component. The first degree is descriptive. Material specifies the physical composition of an object without creating a conceptually autonomous category. The second degree is subcategorising. Material becomes a stable parameter of the internal differentiation of an object category. Models such as silk dress, wool coat, cotton shirt, and denim jacket belong to this type. The material characteristic does not eliminate the basic category but profiles one of its varieties. The third degree is category-forming, whereby the material characteristic becomes so closely associated with a particular type of object or practice of use that the corresponding nomination may undergo lexicalisation or metonymic reinterpretation. Particular caution is required at this level, since it cannot be established solely on the basis of semantic intuition. Lexicographic evidence and corpus-based verification of the independent object-denoting use of a particular nomination are necessary. The proposed model does not imply that every textile nomination necessarily passes through all three stages. Rather, these represent different possible degrees of integration of the material parameter into the conceptual structure of an artifact.

Another consequence of material-based subcategorisation is the formation of a conceptual profile of the material, whereby the nomination of a material potentially activates not a single characteristic but a complex of interconnected features. It is therefore necessary to distinguish between the objective properties of a material and their subsequent cognitive and evaluative interpretation. For example, a particular textile structure may possess specific tactile or visual characteristics; within linguistic consciousness, these may be associated with comfort, practicality, delicacy, formality, or other evaluative characteristics. The conceptual profile may therefore be modelled as the following sequence: MATERIAL – INHERENT PROPERTIES – PERCEPTUAL EXPERIENCE – FUNCTIONAL AFFORDANCES – EVALUATION. The first two components are most closely related to the objective characteristics of the material. The subsequent components depend on human interaction with the object and on the specific context in which it is used. The final component displays the greatest degree of cultural and discursive variability. This approach makes it possible to explain why a material characteristic may participate not only in object categorisation but also in the axiological conceptualisation of an artifact.

As a result of the analysis, material-oriented artifact categorisation is proposed to be regarded as a multilevel cognitive mechanism in which material occupies an intermediate position between the physical structure of an object and its functional and evaluative interpretation: MATERIAL – PHYSICAL PROPERTIES – PERCEPTUAL PROFILE – FUNCTIONAL AFFORDANCES – ARTIFACT USE – MATERIAL-

BASED SUBCATEGORY – CONTEXTUAL / AXIOLOGICAL INTERPRETATION.

In contrast to a model in which material is treated merely as a differential semantic feature, the proposed approach makes it possible to regard it as a cognitive classifier providing access to a complex of interconnected knowledge about an object. Material, however, is not regarded as a universal essential feature of an artifact: its categorical weight depends on the type of object, its functional category, the nature of the material, and the communicative context.

Conclusions. The study has established that material constitutes a cognitively significant, although not universally dominant, parameter of artifact categorisation. The basic categorical membership of a substantial proportion of human-made objects is formed through the interaction of functional, physical, intentional, and historical characteristics. Within this system, material is capable of functioning as an additional cognitive classifier that facilitates the internal differentiation of an already established artifact category.

Bibliography:

1. Croft W., Cruse D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
2. Malt B. C., Johnson E. C. Do artifact concepts have cores? *Journal of Memory and Language*. 1992. Vol. 31, No. 2. P. 195–217.
3. Bloom P. Intention, history, and artifact concepts. *Cognition*. 1996. Vol. 60, No. 1. P. 1–29.
4. Malt B. C., Sloman S. A. Category essence or essentially pragmatic? Creator's intention in naming and what's really what. *Cognition*. 2007. Vol. 105, No. 3. P. 615–648.
5. Malt B. C., Sloman S. A. Artifact categorization: The good, the bad, and the ugly. *Creations of the Mind: Theories of Artifacts and Their Representation* / ed. by E. Margolis, S. Laurence. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 85–123.
6. Barsalou L. W., Sloman S. A., Chaigneau S. E. The HIPE theory of function. *Functional Features in Language and Space: Insights from Perception, Categorization, and Development* / ed. by L. Carlson, E. van der Zee. Oxford : Oxford University Press, 2004. P. 131–148.
7. Houkes W., Vermaas P. E. Actions versus functions: A plea for an alternative metaphysics of artifacts. *The Monist*. 2004. Vol. 87, No. 1. P. 52–71.
8. Preston B. *A Philosophy of Material Culture: Action, Function, and Mind*. New York ; London : Routledge, 2013. 264 p.
9. *Textile Terms and Definitions* / ed. by M. J. Denton, P. N. Daniels ; The Textile Institute Textile Terms and Definitions Committee. 11th ed., rev. and enl. Manchester : The Textile Institute, 2002. IX, 407 p.
10. Leech P. "Who Says Manchester Says Cotton": Textile Terminology in the Oxford English Dictionary (1000–1960). *English Diachronic Pragmatics* / ed. by G. Di Martino, M. Lima. Napoli : CUEN, 2000. P. 433–469.

Ковальова К. О. МАТЕРІАЛ ЯК ОСНОВА КАТЕГОРИЗАЦІЇ АРТЕФАКТІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено матеріал як когнітивно значущий параметр категоризації артефактів та засіб внутрішньої диференціації артефактних категорій в англійській мові. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного опису взаємодії матеріальних, перцептивних і функціональних характеристик у концептуалізації предметного світу та недостатньою вивченістю ролі текстильного матеріалу як окремого параметра артефактної субкатегоризації. Метою роботи є визначення когнітивно-семантичної ролі матеріальної ознаки та встановлення особливостей її мовної репрезентації в англійських конструкціях із номінаціями тканин та текстильних матеріалів. Матеріалом дослідження слугували номінації cotton, wool, silk, linen, denim, velvet, satin, lace, polyester, nylon та утворені за їх участю структури типу N_1 [MATERIAL] + N_2 [ARTIFACT]. В дослідженні було застосовано когнітивно-семантичний, дефініційний, компонентний і структурно-семантичний методи аналізу. Встановлено, що матеріал не є універсально домінантною ознакою артефактного концепту, проте може функціонувати як когнітивний класифікатор, що забезпечує внутрішню диференціацію вже сформованої предметної категорії. Обґрунтовано неоднорідність англійських текстильних номінацій та запропоновано розмежовувати MATERIAL AS SUBSTANCE і MATERIAL AS TEXTILE TYPE. Було виділено три ступені категоріальної релевантності матеріального компонента: дескриптивний, субкатегоріальний та категорієформувальний; та запропоновано багаторівневу модель матеріально орієнтованої категоризації: MATERIAL – PHYSICAL PROPERTIES – PERCEPTUAL PROFILE – FUNCTIONAL AFFORDANCES – ARTIFACT USE – MATERIAL-BASED SUBCATEGORY – CONTEXTUAL / AXIOLOGICAL INTERPRETATION. Аналізом було доведено,

що матеріальна ознака забезпечує доступ до комплексу взаємопов'язаних знань про фізичні, перцептивні, функціональні та потенційно оцінні характеристики артефакту.

Ключові слова: *категоризація, артефакт, матеріал, когнітивний класифікатор.*

Дата першого надходження статті до видання: 10.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811’374.2:398.25
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/16

Kravchenko N. K.
https://orcid.org/0000-0002-4190-0924
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Snitsar V. P.
https://orcid.org/0000-0002-9553-574X
Taras Shevchenko National University of Kyiv

STYLISTIC MEANS OF CONSTRUCTING LIMINAL TIME IN *THE MAGUS* BY JOHN FOWLES

The study addresses the problem of temporal liminality as an underexplored aspect of linguistic research within the broader field of liminality studies. While liminality has been extensively examined in literary and cultural studies, its linguistic actualization, particularly in relation to temporality, remains insufficiently investigated. The relevance of the research is due to the need for a systematic analysis of linguistic means that represent the nonlinear, ambivalent, and threshold nature of time in artistic discourse. The object of the study is temporal liminality in the novel The Magus by John Fowles, while the subject is the system of stylistic devices that actualize liminal temporality. The aim of the research is to identify, analyze, and classify these stylistic means. The methodology combines stylistic analysis, intertextual analysis of allusions, and elements of conceptual metaphor analysis, which enables a comprehensive examination of the interaction between linguistic form and liminal meaning.

The results demonstrate that temporal liminality is constructed through a set of interrelated stylistic mechanisms. A key role is played by mythological allusions to Ancient Greek figures, identified with the narrator, which blur the boundaries between archetypal and actual time, shifting the narrative into a state of temporal indeterminacy. The effect of temporal ambivalence is reinforced by the integration of allusive names associated with mythological and philosophical chronotopes into everyday contexts, which disrupts expected semantic correspondences for both narrator and reader, generating cognitive dissonance. The inversion of temporal reference points and the disruption of linear temporality are realized through antithesis and the conceptual metaphor TIME / AGE AS A CONTAINER, which models time as a closed space, as well as the metaphor EXISTENCE IS A DESERT, contributing to the representation of cyclical and suspended temporality. An inversion of temporal orientations together with the destruction of linear temporal sequence emerge through a paradoxical structure combining the directional semantics of back with units, which indicates a later stage of the life cycle, producing a paradoxical temporality, where movement “backward” is conceptually associated with the future. The transition from spatial to temporal liminality is ensured through allusions to the mythologeme of katabasis, actualizing the space of “timeless” time.

The novelty of the study lies in the systematic linguistic analysis of temporal liminality and in the identification of its stylistic markers. The prospects for further research lie in the continued approach to a wider corpus of literary texts and the interaction of temporal liminality with other types of liminal structures.

Keywords: *temporal liminality, stylistic devices, conceptual metaphor, allusion, narrative, John Fowles.*

Statement of the problem. The study of liminality, originating from the anthropological works of ethnographer and folklorist Arnold van Gennep on archetypal rites of passage rooted in archaic models of the world [17], has become one of the most relevant areas in contemporary humanities studies, expanding from anthropology “to dozens of other research contexts, from literary and cultural studies to marketing and consulting” [14, p. 7].

© Kravchenko N. K., Snitsar V. P., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

The ontological characteristics of liminality include transitivity, ambivalence, thresholdness (of spaces, sensations, experiences, etc.), ambiguity, the "simultaneous presence of the recognizable and the unrecognizable, as well as freedom from conventions and rules" [9; 16, p. 95; 19]. Liminality is associated with sphere of the transcendental – which lies beyond our ordinary experience and understanding of space and time itself [6, p. 22]; with a domain of pure freedom and possibility from which new configurations, ideas, and relationships may emerge [15, p. 5; 16, p. 97].

In the humanities, liminality has been widely explored from a literary studies perspective as one of the approaches encompassed by the umbrella term "poetics of liminality." From a linguistic perspective, the means of expressing liminality have been addressed only in isolated studies, primarily focusing on spatial liminality and mediators of transition between worlds [1; 2; 3; 12].

The Magus by John Fowles [7] in which the blurring of boundaries between worlds serves as a structurally defining principle, has not previously been studied from the perspective of temporal liminality, which determines the novelty of this research.

Analysis of recent research and publications. The problem of liminality has been extensively studied from a literary perspective. Summarizing such research, Kravchenko and Nikolska identify the following aspects of liminality studies: "a focus on 'threshold' spatial images; on the ambivalence of the liminal subject existing in multiple guises and states of consciousness; on temporal and spatial liminality; on the boundary experiences of the author and the reader; on liminal beings and objects, etc." [8, p. 68].

From a partially linguistic perspective, Semeryn [4] substantiated the role of such boundary signs as "threshold," "window," "door," "wall," and "mirror" in shaping the dwelling as a "borderline semiosphere" in the poetry of Vasyl Stus. The articles by Lysova [1; 2; 3] investigate liminal imagery in the contemporary English-language poetic discourse.

The problem of liminality in *The Magus* has been addressed from a literary studies perspective by Kravchenko and Nikolska [8], who identified the specificity of mythological allusions as means of constructing liminal spaces and revealing the liminal states of the characters in the novel. From a linguistic-semiotic and stylistic point of view, liminality in *The Magus* was explored by Kravchenko, Zhykharieva and Stavtseva [18] in terms of linguistically marked intersemiotic codes in the narrative-semiotic coding of borderline space.

At the same time, the problem of temporal liminality remains a lacunary aspect of contemporary linguistic research. In interdisciplinary studies, liminal time is understood as a departure from the linear projection of time, a sensation of timelessness, suspended, frozen, or cyclical time [10; 11], as well as a process of separating the individual from an ordered chronological system while simultaneously integrating them into an alternative, anti-chronological one. From a chronological perspective, liminality represents an "ambiguous relationship between the past, present, and future" [13, p. 17].

The present article seeks to fill a gap in the study of temporal liminality from a linguistic perspective. **The aim of the research** is to analyze and classify the stylistic devices employed in *The Magus* by John Fowles to actualize temporal liminality. The study employs **methods** of stylistic analysis, intertextual analysis of allusions, and elements of conceptual metaphor analysis.

Results and Discussion. The analysis of the novel's text from the perspective of stylistic devices made it possible to distinguish three principal groups of means employed by the author to create the effect of liminal time: antithesis, metaphor, and allusion. Particularly frequent is the combination of these devices through the integration of metaphor or allusion into the structure of antithesis, as well as the actualization of metaphor on the basis of allusion. In particular, such a polycomponent nature of figurative means in *The Magus* is confirmed in the work of V. Snitsar, who distinguishes in this regard a polysemantic allusive metaphor and a symbolic-hermeneutic metaphor [5, p. 109].

One of the means of constructing liminal temporality is the combination of antithesis and metaphor:

"I rejected my own age yet could not sink back into an older" [7, p. 47].

At the syntactic level, the antithetical structure is explicated by the conjunction *yet*, whereas at the semantic level it is realized through the opposition *my own age – an older*. However, in this case the issue is not merely one of contrast, but of the impossibility of transition between these temporal poles: the subject simultaneously distances himself from his own time and proves incapable of integrating into another. Thus, he becomes localized within an intermediate, transitive zone – a state of temporal uncertainty in which the previous identity has already been destabilized, while the new one has not yet acquired definiteness.

The liminal effect is intensified through the disruption of habitual temporal vectors manifested in

the construction *could not sink back* (into an older). The combination of the directional semantics of *back* with the form *an older*, which indicates a later stage of the life cycle, produces a paradoxical model of temporality: here movement "backward" is conceptually associated not with the past but with the future. As a result, an inversion of temporal orientations emerges together with the destruction of linear temporal sequence.

In addition to the complex antithetical structure that generates temporal ambivalence, liminality in the fragment is actualized through the interaction of two conceptual metaphors. First, the adverb *back* implicitly activates the orientational metaphorical model of inverted temporality (BACK AS FUTURE), within which the direction "backward" loses its conventional orientation toward the past. Second, the verb *to sink* indicates an ontological metaphor in which age or a temporal period is conceptualized as an environment capable of "absorbing" the subject. This makes it possible to reconstruct the underlying conceptual schema AGE AS A CONTAINER, which, in turn, correlates with a higher level metaphorical structure TIME AS A CONTAINER.

Such a metaphorical model is directly connected with liminal time, as it presupposes the existence of a boundary between "inside" (within the temporal container) and "outside" the temporal continuum. In a liminal situation, the subject can neither fully "enter" another temporal dimension nor definitively leave the previous one, which determines their existence in a state of intertemporal "thresholdness." It is precisely this impossibility of completed transition that produces the effect of temporal indeterminacy, which constitutes a key feature of liminal time.

Temporal liminality in the novel may be actualized through the interaction of a contextual semantic opposition and allusive references to Ancient Greek mythology, which, in turn, serve as a foundation for the unfolding of metaphorical identification.

"…it was like physically, moment by moment, to have been young and ancient, a Ulysses on his way to meet Circe, a Theseus on his journey to Crete, an Oedipus still searching for his destiny" [7, p. 151–152].

The liminal effect of the "blurring" of time is achieved through the activation of the contextual semantic opposition *young and ancient*, which functions here as the coexistence of polar temporal states within a single subject. Such a superposition of age parameters neutralizes the dichotomous boundary between youth and old age, generating an effect of temporal ambivalence. A further intensification of liminality is ensured by allusions to mythological figures – Ulysses, Theseus, and Oedipus – which, in this context, are metaphorically projected onto the narrator. As a result, mythological and individual-psychological chronotopes overlap, blurring the boundaries between archetypal and actual time and shifting the narrative into a state of temporal indeterminacy.

Another example of the combination of allusion with metaphorical projections as a means of actualizing liminal time is the metaphorization of allusions to works of art.

"*Those Bonnards, their eternal outpouring of a golden happiness, haunted me; they were like windows on a world I had tried to reach all my life, and failed*" [7, p. 377].

The allusive reference to the works of Pierre Bonnard activates a culturally marked artistic chronotope associated with the visualization of harmony, intimacy, and the "golden" fullness of being. However, within the narrative context, this aestheticized world appears as an unattainable reality, almost a transcendent dimension that can never be integrated into the narrator's experience. The allusion to artworks underlies several metaphors in which the paintings are conceptualized simultaneously as streams of light, happiness, a pursuer, and windows onto an unattainable world, thereby foregrounding the boundary ambivalence and indeterminacy of the narrator's perception.

The liminal effect is constructed through the metaphorical reinterpretation of the paintings as "windows" (*windows on a world*), which presupposes both openness and inaccessibility: they provide visual access to another world but do not allow for physical or existential transition into it. Such a metaphor structures a specific threshold situation – the narrator exists on the boundary between the "self" and the "other" world, contemplating the latter yet unable to attain it.

Additional liminalization is provided by the temporal dimension of the fragment. The constructions *eternal outpouring* and *all my life* actualize an extended, almost static duration within which the desired future is constantly deferred and never realized. As a result, a temporal structure of "endless approach without achievement" is formed, where the subject is permanently oriented toward an unattainable goal, remaining in a state of incomplete transition.

Thus, the interaction of allusion and metaphor constructs liminal time as a state between the realized and the possible, in which past experience of failure (*failed*) and a prolonged striving toward another world coexist without achieving completion. This ambivalent indeterminacy between the desired and the attainable constitutes the essence of the liminal chronotope.

The blurring of the temporal boundary between the mythological past and the present in which the narrator resides on the island is also achieved through the integration of allusive names into an everyday, mundane context:

"I had become far too used to hearing not conspicuously brilliant boys called Socrates and Aristotle, and to addressing the ill-favored old woman who did my room out as Aphrodite" [7, p. 64].

In this fragment, the allusive names *Socrates*, *Aristotle,* and *Aphrodite*, traditionally associated with a sacralized mythological or historical-philosophical chronotope, are desacralized through their transfer into the sphere of the everyday, where they denote ordinary, even ironically devalued, characters.

Such contextual transposition creates an effect of overlapping temporal planes: mythological time becomes embedded in modernity as its integral, albeit transformed, component. As a result, a specific temporal ambivalence is formed, in which the boundary between the "high" (archetypal, mythological) and the "low" (mundane, everyday) is blurred and deprived of hierarchical stability.

The ironic effect arising from the discrepancy between the culturally entrenched connotations of the names and the characteristics of their bearers (*not conspicuously brilliant boys, ill-favored old woman*) further intensifies liminality, as it disrupts expected semantic correspondences and introduces a state of cognitive indeterminacy. In this state, the narrator is compelled to simultaneously maintain two mutually exclusive interpretive frameworks – the mythological and the everyday – which produces the effect of temporal indeterminacy.

A particular means of constructing liminality in the novel is the interpenetration of spatial and temporal characteristics, specifically the transformation of spatial "thresholdness" into temporal liminality. This phenomenon is illustrated in the following fragment:

"Boredom, the numbing annual predictability of life, hung over (…) like a cloud. I could not spend my life crossing such a Sahara" [7, p. 7].

At the initial stage, the liminal effect is formed through spatial imagery: the metaphorical representations *hung over like a cloud* and *crossing such a Sahara* create a sense of a stagnant, inert space devoid of dynamism and prospects of escape. However, this spatial characteristic is gradually transformed into a temporal one, as the semes of repetition (*annual predictability*), monotony (*boredom, numbing*), and duration implicitly structure the perception of time as endless and cyclical.

As a result, a shift occurs from the spatial to the temporal dimension: the "crossing of the desert" is interpreted not as physical movement but as the unfolding of existence in time, which loses its linear directionality and acquires features of stagnation. Such time does not move forward but rather "stretches," fixing the subject in a state of prolonged immutability. It is precisely this stagnant duration that generates the effect of temporal liminality – a state of being in-between without the possibility of transition to a qualitatively different stage.

The transition from a geographical image to a psychological state is realized through metaphorical projection, within which the desert as a spatial concept is reconceptualized as an existential one. This allows for the reconstruction of the structural metaphor EXISTENCE IS A DESERT, in which such features as barrenness, monotony, and exhaustion are projected onto the subject's life experience. At the same time, this metaphor correlates with the broader conceptual model LIFE IS A JOURNEY, where movement through space represents the course of life.

Within the liminal dimension, this model undergoes transformation: movement is formally preserved (*crossing*), yet it loses its teleology and directionality, turning into an endless process without goal attainment. Thus, the spatial image of the desert, symbolizing existential desolation, also models a specific type of time – static, cyclical, and devoid of development, which defines its liminal character.

The transformation of spatial liminality into temporal liminality is constructed not only through allusions, metaphors, and antitheses, but also by means of comparison, as exemplified in the fragment:

"*The house was as quiet as death"* [7, p. 94].

In this case, the comparative construction *as quiet as death* actualizes both an emotional effect of eeriness and a specific temporal model. Death is implicitly conceptualized as a state of atemporality in which any movement, change, and duration cease. Consequently, the comparison shifts the space of the house into a mode of temporal suspension: time within it is not merely slowed down but effectively eliminated as a category. Such "frozenness" generates a liminal effect, as the subject finds themselves in an intermediate state between time and its absence, between life as a process and death as its cessation.

In subsequent fragments, this type of temporal liminality is intensified through allusions to the underworld, particularly to Tartarus: "a metaphorical, perhaps even literal, descent into a modern Tartarus" [7, p. 609]; "some Orphean performance that would gain me access to the underworld…" [7, p. 568];

"I had apparently found the entrance to Tartarus" [7, p. 668]; "She seemed as strange to me as if she had come from Tartarus; so cold, so calm (...). Returned from the dead" [7, p. 609].

The allusive introduction of the motif of catabasis (descent into the underworld) transforms the temporal organization of the narrative, since in mythological tradition the underworld functions as a space of non-linear time. It lacks development, and existence within it is characterized by stagnant duration or eternal recurrence. The transposition of this chronotope into a modern narrative produces an effect of temporal dislocation: the subject simultaneously inhabits the "present" and an archaic, atemporal dimension.

Particularly revealing is the combination of allusion with lexemes such as *descent, entrance*, and *returned*, which imply movement and transition, yet lead into a space where movement itself loses its teleological orientation. This gives rise to a paradoxical temporal structure: dynamism is directed toward a state of complete stasis. As a result, a liminal chronotope of "transition without completion" is formed, in which the act of entering the otherworldly dimension does not culminate in a final transformation, fixing the subject on the threshold between life and death, time and atemporality.

Thus, comparison (*as quiet as death*) and allusions to the underworld function as complementary devices that model a specific type of temporal liminality: a state of suspended or eliminated time in which the subject exists within a threshold zone between being and non-being.

Conclusions. The analysis conducted in this study has made it possible to identify the role of stylistic devices in the actualization of liminal temporality. It has been established that a key role in the construction of such liminality is played by mythological allusions to Ancient Greek figures, metaphorically identified with the narrator, which blur the boundaries between archetypal and actual time, shifting the protagonist's psychonarrative into a state of temporal indeterminacy. The effect of temporal ambivalence is also ensured through the integration of allusive names referring to mythological or historical-philosophical chronotopes into an everyday context, which disrupts expected semantic correspondences for both narrator and reader and introduces a state of cognitive indeterminacy.

The inversion of temporal reference points, accompanied by the breakdown of linear temporal sequence, is realized through the integration of antithesis, actualizing the opposition between temporal poles and the impossibility of transition between them, with metaphor TIME / AGE AS A CONTAINER. Through the ontological metaphor, time is conceptualized as a closed space from which the subject cannot "exit" into another temporal dimension, which underpins the state of intertemporal "thresholdness." The transformation of spatial liminality into temporal liminality is ensured by the structural metaphor EXISTENCE IS A DESERT, through which a specific type of liminal time, cyclical and "suspended", is modeled.

The shift from spatial to temporal liminality – into a space of non-linear time – is constructed through the allusive introduction of the motif of death and *catabasis* (descent into the underworld).

The ambivalent indeterminacy between the desired and the attainable, as a defining feature of the liminal chronotope, is shaped by allusions to works of art, which serve as the basis for a set of metaphors conceptualizing the same artistic object in ambivalent and boundary-oriented terms.

Bibliography:

1. Лисова К. Теоретичне підґрунтя вивчення лімінальності в сучасному англомовному поетичному дискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2021. № 32(71), 4(1). С. 173–180. https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/30

2. Лисова К. Образ лімінального як мультимодальний конструкт. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Філологія. 2018a. № 32(2). С. 61–64.

3. Лисова К. Методологія дослідження образності лімінального в сучасному англомовному поетичному дискурсі. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності "Львівський філологічний часопис".* 2018b. № 4. С. 64–69.

4. Семерин Х. Міфопоетика і семіотика лімінальних об'єктів дому в поетичних текстах Василя Стуса (на матеріалі збірки "Палімпсести"). *Scripta manent: молодіжний науковий вісник Інституту філології та журналістики.* 2017. № 4. С. 90–93.

5. Сніцар В.П. Полікомпонентні метафори в романі Джона Фаулза «Маг». *Закарпатські філологічні студії.* 2023. № 30. С. 106–110.

6. Fisher M. The Weird and the Eerie. London, 2016. 133 p.

7. Fowles J. The Magus. London, 2004. 720 p.
8. Kravchenko N., Nikolska N. Navigating the Liminal Spaces: Intertextual Journeys and Monomyth Structures in Fowles' The Magus. *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Philological Sciences"*. 2026. № 1(31). P. 66–83.
9. Kravchenko N., Chaika O., Yudenko O., Muntian O. Liminality and the metaverse: An analysis of mytholiminal and mystic-liminal games and their impact on player identity. *Metaverse.* 2025. № 6(1), 3102. https://doi.org/10.54517/met3102
10. Kravchenko, N., Goltsova M. & Snitsar V. Cyclical time in fairy tale and rap lyrics: Points of intersection. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow.* 2021. № VI (1). P. 75–108.
11. Kravchenko N., Meleshchenko V., Chernii L. Suspended time: fairy tale vs. rap lyrics. *EUROMENTOR.* 2022. № XIII (3). P. 81–105.
12. Kravchenko N., Prokopchuk M., Yudenko O. AFRO-American rap lyrics vs fairy tales: Possible worlds and their mediators. *Cogito.* 2021. № 13(1). P. 146–168.
13. Motoc M. Liminal Figures and Infinities: Edward Hopper as Magic Realism. *International Journal of Art and Art History.* 2021. № 9(1). P. 13–30. https://doi.org/10.15640/ijaah.v9n1a2
14. Thomassen B. *Liminality and the Modern: Living through the in-between*. London, 2016. 262 p.
15. Thomassen B. The Uses and Meanings of Liminality. *International Political Anthropology.* 2009. № 2(1). P. 5–27.
16. Turner V. Betwixt and Between: the Liminal Period in Rites de Passage. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual* / V. Turner. Ithaca, 1967. P. 93–111.
17. Van Gennep A. Les rites de passage. Paris, 1909. 288 p.
18. Zhykharieva O., Kravchenko N., Stavtseva V. Intersemiotic codes in narrative-semiotic coding of liminal space of Fowles' "The Magus": A stylistic-semiotic interface. *Revista de Humanidades.* 2024. № 53. P. 59–84. https://doi.org/10.5944/rdh.52.2024.39299
19. Zimmerman P. T. Liminal Space in Architecture: Threshold and Transition. Master's thesis. University of Tennessee, Knoxville, 2008. 98 p.

Кравченко Н. К., Сніцар В. П. СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ КОНСТРУЮВАННЯ ЛІМІНАЛЬНОГО ЧАСУ В РОМАНІ «МАГ» ДЖОНА ФАУЛЗА

У статті розглянуто проблему темпоральної лімінальності як одного з найменш досліджених аспектів у межах лінгвістичного вивчення лімінальності. Попри значну увагу до цього феномена в літературознавстві та культурології, мовні засоби репрезентації нелінійного, амбівалентного та порогового часу залишаються невивченими, що зумовлює актуальність цього дослідження. Об'єктом дослідження є темпоральна лімінальність у романі «Маг» Джона Фаулза; предметом – стилістичні засоби її актуалізації. Метою роботи є виявлення, аналіз і класифікація цих засобів. У дослідженні застосовано методи стилістичного аналізу, інтертекстуального аналізу алюзій та елементи аналізу концептуальних метафор, що дозволило комплексно описати механізми формування лімінальної темпоральності.

У результаті дослідження встановлено, що темпоральна лімінальність конструюється через систему взаємопов'язаних стилістичних прийомів. Визначну роль відіграють міфологічні алюзії на персонажі давньогрецької міфології, що ототожнюються з наратором, розмиваючи межу між архетипним і фактичним часом, і переміщуючи наратив у стан часової невизначеності. Ефект часової амбівалентності посилюється інтеграцією алюзивних імен, пов'язаних з міфологічним та філософським хронотопом, у повсякденні контексти, що порушує очікувані семантичні відповідності як для наратора, так і для читача, породжуючи когнітивний дисонанс. Інверсія часових зав'язків з порушенням лінійної темпоральності реалізуються через прийом антитези та концептуальну метафору ЧАС / ВІК ЯК КОНТЕЙНЕР, яка моделює час як замкнутий простір, а також метафору ІСНУВАННЯ – ЦЕ ПУСТЕЛЯ, що сприяє репрезентації циклічної та «підвішеної» темпоральності. Інверсія часових орієнтацій із руйнуванням лінійної часової послідовності виникає також через парадоксальну структуру, що поєднує семантику спрямованості «назад» з одиницями, що вказують на пізніший етап життєвого циклу, створюючи парадоксальну темпоральність, де рух «назад» концептуально асоціюється з майбутнім. Перехід від просторової до часової лімінальності забезпечується через алюзії на міфологему катабазиса, актуалізуючи простір «позачасового» часу.

Наукова новизна полягає в системному лінгвістичному описі темпоральної лімінальності та виокремленні її стилістичних маркерів. Перспективи подальших досліджень вбачаються у застосуванні запропонованої методики до ширшого корпусу текстів і вивченні взаємодії різних типів лімінальності.

Ключові слова: *темпоральна лімінальність, стилістичні засоби, концептуальна метафора, алюзія, наратив, Джон Фаулз.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.131.1’38’42 : 659(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/17

Куранда В. В.
https://orcid.org/0009-0008-9879-5812
Київський національний лінгвістичний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РИТОРИЧНИХ ФІГУР В ІТАЛІЙСЬКОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню особливості функціонування риторичних фігур у сучасному італійському рекламному дискурсі. Визначено актуальність роботи, що зумовлена необхідністю вивчення мовних засобів, за допомогою яких рекламні повідомлення привертають увагу адресата, формують емоційне ставлення до продукту, створюють позитивний образ бренду та забезпечують запам’ятовуваність рекламного контенту. Визначено мету дослідження, що полягає у виявленні, систематизації та визначенні структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних особливостей основних риторичних фігур, представлених у сучасній італійській рекламі.

У роботі розглянуто теоретичні підходи до вивчення риторичних фігур у рекламній комунікації та проаналізовано їх функціонування в рекламних слоганах різних товарних категорій. Матеріалом дослідження стали тексти сучасної італійської комерційної реклами, у яких репрезентовано засоби фонетичного, лексико-семантичного та синтаксичного рівнів. Особливу увагу приділено алітерації, анафорі, хіазму, еліпсису, римі, порівнянню, персоніфікації та гіперболі. Встановлено, що риторичні фігури забезпечують не лише стилістичну виразність рекламного повідомлення, а й реалізують експресивну, апелятивну, мнемонічну, аксіологічну та культурно-адаптивну функції.

З’ясовано, що звукові повтори, ритмічна організація, структурна симетрія, семантичне переосмислення та образність сприяють полегшенню сприйняття й запам’ятовування рекламних текстів. Порівняння та персоніфікація дають змогу створювати емоційно привабливі образи продукту, тоді як гіпербола посилює оцінність і переконувальний потенціал повідомлення. Рима та інші засоби поетичної організації надають рекламним слоганам ритмічності, оригінальності та мнемонічної виразності.

Зроблено висновок, що риторичні фігури є важливим інструментом сучасної італійської рекламної комунікації, оскільки поєднують естетичну виразність із прагматичною спрямованістю та сприяють ефективному впливу на цільову аудиторію. Перспективу подальших досліджень становить зіставний аналіз риторичних засобів в італійському та українському рекламному дискурсі.

Ключові слова: *італійський рекламний дискурс, реклама, риторичні фігури, стилістичні засоби, рекламний слоган, комунікативно-прагматична функція, мовний вплив.*

Постановка проблеми. У сучасному італійському медійному дискурсі значну роль у формуванні сприйняття інформації та впливі на аудиторію відіграють риторичні фігури. З огляду на високу інформаційну насиченість, конкуренцію за увагу споживачів і постійну трансформацію медійного середовища особливого значення набуває дослідження мовних засобів, за допомогою яких медіатексти привертають увагу, формують емоційні реакції та впливають на інтерпретацію повідомлень. Сучасний рекламний дискурс активно переосмислює та адаптує традиційні інструменти риторики, посилюючи завдяки цьому переконувальний потенціал рекламного повідомлення. Особливо показовим у цьому контексті є використання риторичних фігур в італійському рекламному дискурсі, де гіперболи, персоніфікації, порівняння та інші стилістичні засоби сприяють створенню привабливого образу товару чи бренду та формуванню певних асоціацій у свідомості споживача. Сам процес встановлення прихованого або опосеред-

© Куранда В. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

кованого зв'язку між елементами рекламного повідомлення може викликати інтелектуальне та емоційне задоволення, що, своєю чергою, сприяє кращому запам'ятовуванню рекламного контенту та бренду. Водночас, попри значну поширеність таких засобів у сучасній італійській рекламі, їхнє комплексне дослідження з погляду прагматичного та маніпулятивного потенціалу залишається актуальним напрямом лінгвістичних студій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років у лінгвістиці дослідження риторичних фігур було популярним об'єктом як вітчизняних, так й італійських науковців. З розвитком рекламної сфери спеціалісти все більше почали звертатися до риторики, яка має систему засобів і принципів для визначення найефективнішої форми вираження рекламного повідомлення, здатної привернути увагу аудиторії, сформувати необхідні асоціації та посилити його переконувальний вплив.

У вітчизняному мовознавстві риторичні фігури в рекламному дискурсі досліджували такі науковці О. Порпуліт, І. Городецька, О. Бугайова, Г. Гецко, Н. Лиса та інші.

О. О. Порпуліт у своїй статті «Риторичні фігури в текстах друкованої реклами» [5] спеціально аналізує фігури думки та словесні фігури в журнальній рекламі.

І. В. Городецька у статті «Стилістичні фігури як засіб маніпулятивного впливу в рекламі косметичних засобів» [2] досліджує функціонування стилістичних фігур у рекламних текстах та їхній вплив на реципієнта. Серед ключових засобів розглядаються метафора, метонімія, епітет, гіпербола, антитеза.

Г. І. Гецко у статті «Лінгвостилістичні особливості українськомовних рекламних текстів соціальної мережі "Фейсбук"» [1] аналізує стилістичні засоби й тропи в сучасній рекламі. Особливо важливо, що авторка розглядає епітети, порівняння, гіперболи, метафори, метонімію, літоту та персоніфікацію і пов'язує їх із емоційно-психологічним впливом на адресата.

Серед італійських та іноземних дослідників риторичних фігур варто назвати Марію Корті, Лучію Монтуорі, Сімоне Пальм'єрі, Едвард Ф. Мак-Кворрі та Девід Глен Мік.

Італійська дослідниця Марія Корті у своєму доробку [10] виокремлює фундаментальні аспекти рекламної мови та аналізує взаємозв'язок між рекламною мовою та риторичною кодифікацією. Вона показує, що реклама, маючи на меті переконання, використовує всі кодифіковані засоби риторики, зокрема, фігури думки та звуку, а також фігури позиції.

Лучія Монтуорі у своїй праці «Риторичні фігури у друкованій рекламі» [13] досліджує функціонування риторичних фігур саме у друкованій рекламі, зосереджуючись на їхній ролі у структуруванні рекламного повідомлення та посиленні його комунікативного й переконувального потенціалу. Аналіз конкретних журнальних рекламних текстів дає змогу простежити, як риторичні фігури сприяють привернення уваги адресата, формуванню додаткових смислів та емоційному впливу на споживача.

Сімоне Палм'єрі італійський дослідник, який безпосередньо працює з італійською рекламою та риторичними засобами. У своїй науковій праці [14] автор аналізує італійську рекламну комунікацію від Карозелло до сучасності, зокрема використання вірша, рими та риторичних фігур.

Едвард Ф. Мак-Кворрі та Девід Глен Мік хоч і не є італійськими науковцями, проте їхня праця [12] є однією з фундаментальних у дослідженні риторичних фігур у рекламі. Стаття розробляє систему класифікації риторичних фігур у рекламі, зокрема розрізняє терміни «схеми» і «тропи», а також такі операції, як повторення, обернення, заміна, дестабілізація.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення та систематизація основних риторичних фігур, представлених у сучасній італійській рекламі, а також встановлення їхніх структурно-семантичних особливостей і комунікативно-прагматичних функцій.

Матеріалом дослідження слугують тексти та слогани сучасної італійської комерційної реклами різних товарних категорій, у яких репрезентовано риторичні фігури на фонетичному, лексико-семантичному та синтаксичному рівнях. До аналізу залучено рекламні повідомлення відомих італійських та міжнародних брендів, представлені у друкованих, аудіовізуальних і цифрових медіа. Особливу увагу приділено прикладам алітерації, анафори, хіазму, еліпсису, рими, порівняння, персоніфікації та гіперболи.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: окреслити теоретичні засади вивчення риторичних фігур у рекламній комунікації; систематизувати основні їхні різновиди, характерні для сучасного італійського рекламного дискурсу; проаналізувати особливості їх структурно-семантичної реалізації; визначити основні комунікативно-прагматичні функції риторичних фігур; встановити їхню роль у привер-

ненні уваги адресата, формуванні емоційної реакції, позитивної оцінки рекламованого продукту та підвищенні запам'ятовуваності рекламного повідомлення.

Виклад основного матеріалу. Ефективність рекламної комунікації значною мірою залежить від доступності та зрозумілості її мовного оформлення для максимально широкого кола представників цільової аудиторії. Саме тому рекламне повідомлення має вирізнятися чіткістю, лаконічністю та легкістю сприйняття, уникаючи надмірного використання графічних і текстових елементів. Водночас для підвищення виразності та полегшення сприйняття рекламного контенту фахівці з креативної комунікації активно застосовують фігури мови. Так, у процесі розроблення рекламного повідомлення спеціаліст цілеспрямовано добирає відповідні мовні засоби, здатні привернути увагу адресата, посилити емоційний вплив і сприяти ефективнішому донесенню основної рекламної ідеї. Саме риторичні фігури виступають типи необхідними мовними засобами, що допомагають зробити рекламне повідомлення більш експресивним.

Згадка про риторичні фігури традиційно асоціюється з античною грецькою та латинською риторичною традицією. Таке сприйняття пов'язане передусім із мистецтвом красномовства, зокрема з риторичними трактатами античних авторів. Фігури мови були важливим засобом побудови переконливого й емоційно забарвленого мовлення, спрямованого на вплив на аудиторію, аргументацію та вираження складних ідей.

Водночас таке розуміння має певне підґрунтя і в етимології самого терміна «фігура», що походить від латинського дієслова fingĕre – «формувати», «ліпити», «надавати форми». У контексті мовлення це поняття актуалізує уявлення про цілеспрямоване формування висловлювання та використання мовних засобів, які надають йому додаткової виразності, естетичної довершеності та образності [16].

Використання риторичних фігур в усному чи писемному мовленні передбачає свідомий вибір мовних засобів відповідно до комунікативної та естетичної мети. Їхнє функціонування не обмежується передаванням інформації, оскільки вони сприяють емоційному впливу на адресата, актуалізації певних смислів і посиленню виразності висловлювання. У результаті мовна конструкція набуває додаткової семантичної та стилістичної насиченості: переосмислюються лексичні значення, варіюються звукові характеристики, а порядок розташування мовних одиниць використовується для створення різноманітних експресивних ефектів. Сукупність таких мовних прийомів визначає не лише естетичну своєрідність рекламного повідомлення, а й забезпечує реалізацію низки комунікативних функцій, спрямованих на привернення уваги адресата, формування його емоційної реакції та закріплення необхідного рекламного смислу. З огляду на це доцільно розглянути основні функції риторичних фігур у рекламному дискурсі:

Експресивна (виражальна) функція полягає у підвищенні емоційної та образної виразності рекламного повідомлення. Використання метафор, епітетів, окликів та інших стилістичних засобів робить рекламний текст більш динамічним, емоційно насиченим і здатним викликати певну реакцію у споживача.

Апелятивна (заохочувальна) функція спрямована на безпосередній вплив на адресата та спонукання його до певної дії, зокрема до придбання товару, використання послуги або ознайомлення з рекламованим продуктом. Для її реалізації можуть застосовуватися риторичні запитання, звертання та інші форми мовного впливу.

Мнемонічна функція забезпечує полегшення запам'ятовування рекламного повідомлення, слогана чи назви бренду. Цьому сприяють ритмічна організація тексту, синтаксичний паралелізм, повтори та інші засоби, що створюють структурну й звукову впорядкованість висловлювання.

Аксіологічна (оцінна) функція пов'язана з формуванням у споживача певного ставлення до рекламованого товару або послуги. За допомогою оцінних мовних засобів акцентуються позитивні характеристики продукту, його переваги та бажані для споживача властивості.

Культурно-адаптивна функція полягає у використанні мовних одиниць, зрозумілих і близьких певній культурній спільноті. Застосування ідіом, фразеологізмів, усталених висловів, фольклорних мотивів та інших культурно маркованих елементів сприяє створенню ефекту впізнаваності й формуванню відчуття культурної близькості рекламованого продукту до цільової аудиторії [3, с. 154].

Професійне створення тексту передбачає не лише високий рівень мовної та стилістичної компетентності, а й здатність до творчого використання мовних засобів, щоб привернути та утримати уваги адресата. У цьому контексті особливого значення набувають мовностилістичні прийоми, зокрема фігури мови. Їх цілеспрямоване використання сприяє посиленню комунікативного

та переконувального потенціалу рекламного тексту, підвищує його емоційну виразність і сприяє ефективнішому впливу на цільову аудиторію.

У сучасному італійському рекламному дискурсі фігури мови виконують низку важливих функцій, забезпечуючи виразність, оригінальність, впізнаваність і запам'ятовуваність рекламних повідомлень. У зв'язку з цим доцільним є розгляд основних різновидів фігур мови, характерних для рекламної комунікації, з урахуванням особливостей їх функціонування у відомих рекламних слоганах і текстах різних періодів – від класичних зразків до сучасних рекламних повідомлень.

Серед усіх стилістичних фігур, що використовуються в італійському рекламному дискурсі ми зупинимося на алітерації, анафорі, хіязмі, еліпсисі, римі, порівнянні, персоніфікації та гіперболі.

Алітерація – спонтанне чи навмисне повторення звука або серії звуків, акустично однакових або подібних, на початку (рідше в межах) двох або більше послідовних слів; це явище, яке стосується не лише риторичного мистецтва, а й належить до повсякденної мови, в якій воно породило різні вирази, що використовуються в сучасному вжитку [17]. Наприклад у рекламному слогані «*La Città ha Bisogno di Eroi. Ceres C'è*» [11] спостерігається використання алітерації, що виявляється у повторенні приголосного звука [tʃ] / [tʃ] у словах *Città, C'è*, а також у звуковій спорідненості окремих компонентів слогана. Повторення подібних звуків полегшує сприйняття й запам'ятовування рекламної фрази, водночас створюючи внутрішню фонетичну єдність між її частинами. Крім того, коротка конструкція *«Ceres C'è»* вирізняється особливою звуковою компактністю, що посилює її слоганний характер і сприяє закріпленню назви бренду в пам'яті споживача.

Наступним стилістичним засобом, який також є досить розповсюдженим у текстах італійської реклами, є анафора. О. О. Селіванова розглядає анафору як стилістичну фігуру, що ґрунтується на повторенні початкових звуків, їхніх сполук, слів або синтаксичних конструкцій у двох контактних реченнях [6, с. 76]. Такий прийом забезпечує фонетичну, лексичну або синтаксичну організацію висловлювання, посилює його експресивність та акцентує увагу адресата на повторюваному елементі.

У слогані *«Super protagonisti, super divertimento, super prezzo!»* анафоричний повтор реалізується через триразове вживання префіксоїда super- на початку послідовних словосполучень. Повторюваний елемент об'єднує структурні компоненти висловлювання та створює виразний ритмічний ефект. Водночас лексема super підсилює позитивну оцінку кожної характеристики рекламованої пропозиції: protagonisti (герої/головні персонажі), divertimento (розвага), prezzo (ціна). Таким чином, анафорична конструкція концентрує увагу адресата на перевагах продукту та формує цілісний позитивний образ рекламної пропозиції.

Інший приклад – слоган *«Sono eroi, sono vendicatori, sono tornati»*, у якому анафора утворюється завдяки триразовому повторенню дієслова sono («є», «вони є») на початку кожної синтаксичної конструкції. Такий повтор забезпечує синтаксичний паралелізм і ритмічну організацію висловлювання, послідовно акцентуючи увагу на характеристиках рекламованих персонажів.

Іншою стилістичною фігурою, яка часто зустрічається у текстах італійської реклами, є хіазм. За визначенням О. О. Селіванової, хіазм є стилістичною структурно-синтаксичною фігурою, що ґрунтується на перехрещенні та семантичній трансформації синтаксичних структур двох суміжних відрізків тексту. Специфіка цієї фігури полягає у зміні порядку компонентів другої конструкції порівняно з першою, що формує принцип дзеркальної або перехресної симетрії [6, с. 97].

У рекламному висловленні *«A sporchi estremi, estremi rimedi»* [11] реалізовано хіазм, що ґрунтується на перехресному розташуванні мовних компонентів. Структурну основу конструкції становить модель A–B → B–A: прикметник sporchi («брудні») та іменник estremi («крайнощі», «екстремальні ситуації») у першій частині співвідносяться з компонентами estremi та rimedi («засоби», «ліки») у другій. Особливої виразності висловленню надає повтор слова estremi, яке функціонує як своєрідний структурний міст між двома частинами конструкції. Така дзеркальна організація створює ритмічність і полегшує запам'ятовування рекламного повідомлення. Водночас семантичний зв'язок між sporchi estremi та estremi rimedi формує логіку «екстремальна ситуація – відповідний екстремальний засіб», підсилюючи переконувальний та експресивний потенціал слогана.

Ще однією риторичною фігурою, що робить рекламний дискурс цікавішим є еліпсис. Це риторична фігура, що полягає у пропуску в реченні одного або кількох елементів, які вимагає граматична конструкція (наприклад, дієслова), що надає висловлюванню більшої лаконічності та ефективності [17].

У рекламному слогані Olio Sasso *«Verde la vita»* [11] еліпсис полягає у пропуску мовного компо-

нента, а саме дієслова *essere* (бути) та його узгодженої форми *è* (є). У наведеній конструкції прикметник *verde* («зелений») винесений на початок висловлювання та функціонує як предикативна характеристика іменника *vita* («життя»). Еліптична побудова порушує нейтральний порядок слів і тим самим привертає увагу адресата до ключового компонента *verde*. Повна синтаксична конструкція могла б мати вигляд *«La vita è verde»* («Життя є зеленим»), тоді як скорочена форма «Verde la vita» вирізняється більшою лаконічністю та експресивністю.

У контексті реклами оливкової олії зелений колір набуває символічного значення, асоціюючись із природою, свіжістю, рослинним походженням і здоровим способом життя. Отже, еліпсис у цьому слогані виконує компресивну, експресивну та акцентувальну функції.

Якщо продовжувати розглядати риторичні фігури в рекламному дискурсі, то можна часто зустріти слогани, що базуються на взаємозв'язку між рекламою та поезією, характеризуючись постійними перервами та перезапуском, метрично-ритмічними формулами, що приймаються, а потім змінюються, щоб звільнити місце для експериментів. В цьому випадку рима відіграє значну роль [15, с. 10].

Відомий італійський філолог та лінгвіст П'єтро Бельтрамі, автор фундаментальних підручників з італійської метрики, дає римі чітке структурне визначення: рима – це «головний критерій демаркації, який відмежовує літературний (поетичний) дискурс від прози та повсякденної мови». Вона виконує архітектонічну функцію: структурує простір тексту, керуючи увагою та емоційним станом того, хто сприймає текст [7, с. 158]. Прикладом є рекламний ролик автомобіля Рено:

Renault 4 all'avvent*ura*
una macchina supersic*ura*!
Dalle sabbie sahari*ane*,
alle foreste afric*ane*.
Col suo piccolo appet*ito*,
Renault 4 é un grosso inv*ito*
Le piramidi od il N*ilo*
della fantasia segui il f*ilo*!
Arraffa pure ciò che *vuoi*
caricare tutto *puoi*,
la sua meccanica grandi*osa*
può portarti fino in *Usa*!
Dai, vai dove ti p*are*,
Renault 4 è un bel viaggi*are*!

Схема слогану переважно AABB CCDD..., тобто кожна пара рядків римується між собою. Рими дуже помітні й легко запам'ятовуються, тому текст звучить як рекламний джингл або веселий вірш про подорожі [9, с. 97].

Наступною риторичною фігурою є порівняння, метою якої є уточнення (логічно чи образно) певного поняття шляхом його паралельного порівняння з іншим, за допомогою сполучника «як» (come) або зв'язків «così ... come», «così ... quale», «come ... tali» тощо [17]. Наприклад у фразі *«Dolce come un abbraccio»* використано порівняння, на що прямо вказує сполучник «c*ome*» – «як». Dolce – «солодкий/ніжний»; *come* un abbraccio – «як обійми». Цукерка Alpenliebe порівнюється з обіймами, тобто з теплом, ніжністю та відчуттям комфорту [11].

Наступним стилістичним прийомом, який є дуже характерним для дискурсу італійської реклами, є персоніфікація. Професор Олександр Пономарів подає таке визначення: «Персоніфікація – троп, побудований на наділенні предметів, явищ природи та абстрактних понять рисами людини» [4, с. 50].

Наприклад у слогані компанії De Longhi: *«Gli elettrodomestici che ti amano ti regalano la professionista del* caffè!» [13] рекламовані товари не лише виконують дії, а й викликають емоції; – Kiabi: *«Kiabi colora la vita»* бренд одягу дослівно «розфарбовує життя». Насправді життя неможливо буквально розфарбувати, тому бренду приписується людська/творча здатність змінювати та прикрашати життя; – Marco Antonetto Farmaceutici: *«Le vitamine amiche dei bambini»* [13] – вітаміни представлені як друзі дітей, тобто як ті, хто піклується про них і допомагає їм. Такий образ створює позитивну, доброзичливу й довірливу асоціацію з продуктом. Особливо ефективно це працює в рекламі, орієнтованій на батьків: продукт подається не просто як корисний, а як «друг» дитини.

Ще однією риторичною фігурою, що широко використовується в італійській рекламі є гіпербола. Науковці Робін Карстон і Кетрін Вірінг у журналі Journal of Pragmatics визначають гіперболу як особливий троп, що характеризується «явним перебільшенням релевантної шкали властивості», яке використовується для вираження оцінки певного стану речей. Вони зазначають, що «гіпербола – це стилістичний засіб, який характеризується навмисним і очевидним перебільшенням певної релевантної властивості або якості з метою вираження оцінки чи досягнення певного комунікативного ефекту» [8, 85]. Прикладом є слоган торгової марки Lavazza: *«Da 120 anni per noi*

miscelare è un'arte: selezioniamo i caffè più pregiati nelle migliori piantagioni, dal Centro e Sud America agli altopiani dell'Etiopia, fino al Sud Est Asiatico» [13]. У цьому рекламному тексті використано гіперболу у вислові *«miscelare è un'arte»* – «змішування є мистецтвом», це перебільшене представлення процесу змішування кави: звичайна професійна діяльність подається як високе мистецтво. Таке формулювання підкреслює майстерність, досвід і виняткову якість виробника. Гіпербола посилюється фразою *«da 120 anni»* – «протягом 120 років», яка акцентує на тривалій традиції та накопиченому досвіді. Вислів *«i caffè più pregiati»* – «найцінніші/найкращі сорти кави» – також містить елемент рекламного перебільшення, оскільки абсолютна оцінка *«più pregiati»* створює враження найвищої якості. Перелік регіонів від Центральної та Південної Америки до Ефіопії та Південно-Східної Азії підсилює образ широкого географічного вибору та ексклюзивності. Тому, тут гіпербола використовується для того, щоб підвищити престиж продукту, представити виробництво кави як майстерність найвищого рівня та переконати споживача у винятковій якості й багаторічному досвіді бренду.

Висновки. Отже, специфіка сучасного італійського рекламного дискурсу полягає у творчому переосмисленні традиційних риторичних засобів відповідно до потреб масової комунікації. Риторичні фігури виступають не лише засобами стилістичної організації тексту, а й ефективним інструментом переконання, емоційного впливу, формування образу бренду та закріплення рекламного повідомлення в пам'яті адресата. Перспективним напрямом подальших досліджень є зіставний аналіз функціонування риторичних фігур в італійському та українському рекламному дискурсі.

Список літератури:

1. Гецко Г. І. Лінгвостилістичні особливості українськомовних рекламних текстів соціальної мережі «Фейсбук». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.* Вип. 2 (50). 2023. С. 89–94. DOI: 10.24144/2663-6840/2023.2.(50).89-94.
2. Городецька І. В. Стилістичні фігури як засіб маніпулятивного впливу в рекламі косметичних засобів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Вип. 53. 2015. С. 72–74.
3. Девос А. О. Стилістичні засоби французької соціальної реклами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог: НаУОА. Вип. 10 (78). 2020. С. 153–15 https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-10(78)-153-155
4. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Тернопіль: Навчальна книга. 2000. 246 с.
5. Порпуліт О. О. Риторичні фігури в текстах друкованої реклами. *Діалог: медіа-студії.* Вип. 16. 2013. С. 249–257. DOI: 10.18524/2308-3255.2013.16.170186.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 712 с.
7. Beltrami P.G. La metrica italiana Bologna, Il Mulino 2011. 520 p.
8. Carston R., Wearing C. Hyperbolic language and its relation to metaphor and irony. *Journal of Pragmatics*. 79. 2015. pp. 79–92. https://doi.org/10.1016/j.pragma.2015.01.011
9. Codeluppi V. Storia della pubblicità italiana, Carocci Editore, Roma 2013. 184 p.
10. Corti M. Il linguaggio della pubblicità. *I linguaggi settoriali in Italia*. Milano, Bompiani, 1973, pp. 119–139. URL: https://www.academia.edu/19227263/Le_figure_retoriche_nella_pubblicità_a_stampa
11. Le figure retoriche più utilizzate nella pubblicità. URL: https://scaicomunicazione.com/figure-retoriche-pubblicita/
12. McQuarrie E. F., Mick D. G. Figures of Rhetoric in Advertising Language. *Journal of Consumer Research*, 22(4), 1996 pp. 424–438. URL: https://www.academia.edu/85266423/Usage_of_rhetorical_figures_in_advertising_slogans
13. Montuori L. Le figure retoriche nella pubblicità a stampa: analisi delle figure retoriche di alcune pubblicità in rivista. 2015. URL: https://www.academia.edu/19227263/Le_figure_retoriche_nella_pubblicità_a_stampa
14. Palmieri S. A survey on the functionality of metrical-rhyming structures in Italian advertising. *Science and literature: Poetry and prose*. 2020. pp. 25–41. National Hellenic Research Foundation. URL: https://hdl.handle.net/11573/1617893
15. Palmieri S. Persuasione in rima. L'uso del linguaggio poetico nel testo pubblicitario. *Cognitive Philology*. 10. 2017. pp. 1–24. URL: https://hdl.handle.net/11573/1272946
16. Perotti A. Le figure retoriche: Cosa sono e quando servono. URL: https://www.alessandraperotti.com/le-figure-retoriche-cosa-sono-e-quando-servono/
17. Treccani Encyclopedia. URL: https://www.treccani.it/vocabolario

Kuranda V. V. STRUCTURAL-SEMANTIC AND PRAGMATIC FEATURES OF RHETORICAL FIGURES IN ITALIAN ADVERTISING DISCOURSE

The article is devoted to the study of the specific features of rhetorical figures functioning in contemporary Italian advertising discourse. The relevance of the study is determined by the need to investigate the linguistic means through which advertising messages attract the recipient's attention, shape their emotional attitude toward a product, create a positive brand image, and enhance the memorability of advertising content. The aim of the research is to identify, systematize, and determine the structural-semantic and communicative-pragmatic features of the main rhetorical figures represented in contemporary Italian advertising.

The study examines theoretical approaches to the investigation of rhetorical figures in advertising communication and analyzes their functioning in advertising slogans representing various product categories. The research material comprises texts of contemporary Italian commercial advertising featuring linguistic devices at the phonetic, lexical-semantic, and syntactic levels. Particular attention is paid to alliteration, anaphora, chiasmus, ellipsis, rhyme, simile, personification, and hyperbole. It has been established that rhetorical figures not only enhance the stylistic expressiveness of advertising messages but also perform expressive, appellative, mnemonic, axiological, and culture-adaptive functions.

The analysis demonstrates that sound repetition, rhythmic organization, structural symmetry, semantic reinterpretation, and imagery facilitate the perception and memorization of advertising texts. Similes and personification contribute to the creation of emotionally appealing representations of products, whereas hyperbole enhances the evaluative and persuasive potential of advertising messages. Rhyme and other means of poetic organization provide advertising slogans with rhythm, originality, and mnemonic expressiveness.

The study concludes that rhetorical figures constitute an important instrument of contemporary Italian advertising communication, as they combine aesthetic expressiveness with pragmatic orientation and contribute to effective influence on the target audience. A promising direction for further research is a comparative analysis of rhetorical devices in Italian and Ukrainian advertising discourse.

Keywords: *Italian advertising discourse, advertising, rhetorical figures, stylistic devices, advertising slogan, communicative-pragmatic function, linguistic influence.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.111’373.46:656
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/18

Майданюк Ю. І.
https://orcid.org/0009-0004-7108-0332
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Собчук Л. В.
https://orcid.org/0009-0007-0795-7170
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

СПОСОБИ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ГАЛУЗІ ЛОГІСТИКИ

Статтю присвячено комплексному дослідженню способів термінотворення в англомовному дискурсі галузі логістики як одного з найдинамічніших сегментів сучасної фахової комунікації. Актуальність розвідки зумовлена стрімкою глобалізацією логістичної діяльності, цифровою трансформацією транспортно-логістичних процесів, а також потребою системного осмислення механізмів поповнення відповідної терміносистеми новими номінативними одиницями. Мета дослідження полягає у виявленні й аналізі основних способів творення логістичних термінів в англійській мові, визначенні їхніх структурно-семантичних особливостей і продуктивності функціонування в сучасному фаховому дискурсі. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, зокрема описовий, структурний, семантичний, словотвірний та дискурсивний аналіз, що забезпечило багатоаспектний розгляд термінотворчих процесів.

Установлено, що найбільш продуктивними способами термінотворення в англомовному логістичному дискурсі є словоскладання, афіксація, абревіація, термінологізація загальновживаної лексики, конверсія, запозичення та творення багатокомпонентних термінологічних словосполучень. Словоскладання визнано провідним механізмом номінації завдяки аналітичній будові англійської мови та тенденції до мовної економії, що засвідчують терміни на кшталт supply chain, freight forwarding, warehouse management. Афіксація представлена продуктивними моделями з префіксами re-, inter-, multi- та суфіксами -tion, -ment, -er, які забезпечують системність побудови терміносистеми. Окрему увагу приділено впливу цифрової трансформації логістичної сфери на появу нових термінів, пов’язаних з автоматизацією, штучним інтелектом, блокчейн-технологіями та управлінням ланцюгами постачання.

З’ясовано, що сучасний англомовний логістичний дискурс характеризується високим рівнем термінологічної динаміки, тенденцією до мовної економії та широким використанням міжнародних абревіатур і складних номінативних конструкцій, що відображає прагнення фахової комунікації до максимальної точності та лаконічності висловлення. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у лексикографічній практиці, викладанні англійської мови для спеціальних цілей, перекладознавстві, а також у підготовці фахівців з логістики, міжнародної торгівлі та управління транспортом. Перспективи подальших наукових розвідок пов’язані з поглибленим зіставним аналізом англомовної та україномовної логістичної термінології, а також із дослідженням динаміки термінотворення в діахронному аспекті.

Ключові слова: *англомовний дискурс, професійна комунікація, термінотворення, логістика, логістична термінологія, термінологізація, словоскладання, афіксація, абревіація.*

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі логістика виступає однією з ключових галузей економіки, що забезпечує ефективне функціонування міжнародних торговельних і виробничих процесів. Стрімкий розвиток цифрових технологій, автоматизація управління ланцюгами постачання та інтеграція інноваційних рішень зумовлюють активне формування нових термінологічних одиниць в англомовному логістичному дискурсі.

© Майданюк Ю. І., Собчук Л. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Термінологічні системи сучасної науки розглядаються як відкриті та динамічні структури, що постійно змінюються відповідно до розвитку відповідної галузі знань. Проблеми функціонування термінологічних систем та закономірності формування спеціальної лексики досліджували М. Т. Кабре, Г. Піхт, Й. Драскау, Р. Теммерман, Г. Коккерт, Ф. Стюрс, С. Райт і Г. Будін, які визначають термінологію як важливий компонент професійної комунікації та розвитку наукового знання. Як зазначають Т. М. Агібалова, В. М. Мирошниченко та Н. В. Плотнікова, розвиток економічної термінології супроводжується активним використанням словоскладання, афіксації та семантичної деривації для формування нових номінативних одиниць [1, с. 82]. Це свідчить про високу продуктивність словотвірних моделей у межах спеціалізованих терміносистем, які забезпечують оперативне позначення нових професійних реалій.

Актуальність наукової розвідки зумовлена стрімким розвитком логістичної галузі в умовах глобалізації, цифрової трансформації економіки, активного впровадження інформаційних технологій, автоматизації транспортно-логістичних процесів та розширення міжнародного економічного співробітництва. Зазначені процеси сприяють безперервному поповненню англомовної логістичної терміносистеми новими номінативними одиницями, що виникають унаслідок розвитку електронної комерції, цифрових платформ, технологій штучного інтелекту, управління ланцюгами постачання та інтелектуальних транспортних систем.

Особливого значення набуває дослідження способів термінотворення, оскільки саме вони відображають закономірності розвитку спеціальної лексики, демонструють продуктивність окремих словотвірних моделей і дають змогу простежити взаємозв'язок між мовними процесами та розвитком відповідної галузі знань. Аналіз словотвірних механізмів англомовної логістичної термінології сприяє глибшому розумінню принципів формування сучасної професійної комунікації та особливостей концептуалізації нових логістичних понять.

Попри наявність праць, присвячених структурним, семантичним і перекладацьким аспектам галузевої термінології, питання способів термінотворення саме в англомовному дискурсі галузі логістики досі не отримало комплексного висвітлення. Це зумовлює необхідність системного аналізу словотвірних процесів, визначення найбільш продуктивних моделей творення логістичних термінів та встановлення їхніх структурно-семантичних особливостей у сучасному англомовному професійному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади сучасного термінознавства розроблено у працях М. Т. Кабре, Г. Піхта, Й. Драскау, Р. Теммерман, Г. Коккерта, Ф. Стюрса, С. Райт, Г. Будіна та П. Фабер [11–17]. У своїх дослідженнях науковці розглядають термінологію як динамічну систему знань, що формується під впливом розвитку науки, техніки та професійної комунікації. Особливу увагу вони приділяють взаємозв'язку між мовними процесами, концептуалізацією спеціальних знань і розвитком галузевих терміносистем.

Структурні, семантичні та перекладацькі особливості полікомпонентних економічних термінів висвітлено у працях В. Іщенка та С. Горбуньової [4, с. 84–91]. Науковці наголошують, що складні термінологічні конструкції забезпечують високу точність професійної комунікації, однак водночас ускладнюють процес їх перекладу та стандартизації. Ці висновки є важливими для аналізу англомовної логістичної терміносистеми, у якій багатокомпонентні найменування становлять значну частину спеціальної лексики.

Безпосередньо логістичній термінології присвячено праці Д. С. Клименка, який досліджує особливості перекладу англомовних логістичних термінів та окреслює основні труднощі їх адаптації українською мовою [6, с. 60–61]. Водночас Н. В. Чорнописька та К. З. Стасюк аналізують логістичну термінологію як важливий складник розвитку сучасної логістичної науки та професійної комунікації [9]. Їхні дослідження підтверджують динамічний характер логістичної терміносистеми та її залежність від інноваційних процесів у галузі.

Питання термінотворення в суміжних галузевих терміносистемах також перебувають у центрі уваги сучасних мовознавців. Зокрема, А. М. Варинська досліджує структурно-функційні характеристики термінотворення в українській морській термінології, що дає змогу провести типологічні паралелі з процесами формування логістичної терміносистеми [2, с. 74–82]. Особливості перекладу усталених термінологічних виразів економічної галузі висвітлено у працях Н. Іщук та І. Грачової [5, с. 101–113], а питання перекладу термінології у процесі навчання англійської мови розглянуто Л. М. Черноватим [10, с. 71–97]. Ці дослідження підтверджують стійкий науковий інтерес до проблем термінотворення та перекладу фахової лексики в різних галузевих дискурсах.

Незважаючи на вагомий внесок зазначених учених у розвиток сучасного термінознавства, комплексного дослідження способів термінотворення саме в англомовному дискурсі галузі логістики наразі недостатньо. Більшість наукових праць присвячена окремим галузевим терміносистемам, структурно-семантичним характеристикам термінів або проблемам їх перекладу. Водночас особливості словотвірних процесів, продуктивність різних моделей термінотворення та їх функціонування в сучасному англомовному логістичному дискурсі потребують більш ґрунтовного й системного аналізу, що й визначає наукову новизну та доцільність проведення цього дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз способів термінотворення в англомовному дискурсі галузі логістики, визначення їх структурно-семантичних особливостей, продуктивності та функціональної ролі у формуванні сучасної логістичної терміносистеми.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: 1) проаналізувати теоретичні засади сучасного термінознавства 2) з'ясувати основні підходи до вивчення способів термінотворення в англомовному професійному дискурсі; 3) визначити найпродуктивніші способи творення термінів в англомовному дискурсі галузі логістики та охарактеризувати їхні структурно-семантичні особливості;

Методи дослідження. У процесі виконання наукової розвідки застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів, що забезпечили системний і багатоаспектний аналіз способів термінотворення в англомовному логістичному дискурсі. Описовий метод використано для інвентаризації та систематизації термінологічних одиниць досліджуваної галузі. За допомогою структурного методу проаналізовано будову логістичних термінів і виявлено найпродуктивніші словотвірні моделі. Семантичний метод застосовано для встановлення механізмів переосмислення загальновживаної лексики та формування нових спеціалізованих значень у межах термінологізації. Словотвірний аналіз дав змогу визначити основні способи творення термінів – словоскладання, афіксацію, абревіацію, конверсію та запозичення, а також охарактеризувати їхню продуктивність. Дискурсивний аналіз використано для вивчення функціонування термінологічних одиниць у реальних контекстах англомовної фахової комунікації, що дозволило простежити взаємозв'язок між мовними процесами та розвитком логістичної галузі. Комплексне застосування зазначених методів забезпечило всебічний підхід до дослідження термінотворчих процесів і уможливило формулювання обґрунтованих наукових висновків щодо специфіки англомовної логістичної терміносистеми.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку мовознавства термінознавство сформувалося як самостійний міждисциплінарний напрям, що досліджує закономірності виникнення, функціонування та розвитку спеціальної лексики різних галузей знань. Розвиток науки, техніки, міжнародної економіки та цифрових технологій спричиняє постійне оновлення термінологічних систем, унаслідок чого питання способів термінотворення набуває особливої актуальності.

У сучасній лінгвістиці термін розглядається не лише як спеціальна лексична одиниця, що називає професійне поняття, а й як носій спеціалізованих знань, який забезпечує ефективну комунікацію між фахівцями. Такий підхід простежується у працях М. Т. Кабре, Г. Піхта, Й. Драскау, Р. Теммерман, П. Фабер, Г. Коккерта, Ф. Стюрса, С. Райт та Г. Будіна [11–17]. Представники сучасного термінознавства розглядають терміносистеми як відкриті динамічні утворення, що розвиваються разом із відповідними галузями науки й техніки. Саме тому аналіз способів творення термінів сьогодні виходить за межі суто словотвірного дослідження й охоплює когнітивні та комунікативні аспекти спеціалізованої мови.

Вітчизняні мовознавці також приділяють значну увагу питанням розвитку галузевих терміносистем. Так, Т. М. Агібалова, В. М. Мирошниченко та Н. В. Плотнікова досліджують структурно-семантичні особливості англомовної економічної термінології та наголошують, що сучасна спеціальна лексика характеризується високою продуктивністю аналітичних моделей, серед яких кількісно переважають двокомпонентні конструкції типу *Adjective + Noun та Noun + Noun* [1, с. 81–89]. Це свідчить про прагнення англійської мови забезпечити максимальну інформативність терміна за мінімального мовного оформлення.

Подібні закономірності простежуються і в логістичній термінології. Наприклад, терміни *supply chain, freight transport, cargo terminal, warehouse management, distribution centre, delivery network* утворені саме за моделями *Noun + Noun або Adjective + Noun,* які забезпечують точне позначення професійних понять та є надзвичайно продуктивними в англомовному дискурсі.

Одним із найефективніших способів поповнення сучасних терміносистем є синтаксичне термінотворення. В. М. Дейнека доводить, що «саме багатокомпонентні термінологічні словосполучення забезпечують найточніше відображення спеціальних понять і тому є одним із найпродуктивніших способів номінації у фаховій мові» [3, с. 86–92]. Це пояснюється прагненням спеціалізованої комунікації до максимальної точності та однозначності.

Для логістичного дискурсу ця тенденція проявляється особливо активно. Наприклад, терміни ***warehouse management system, transport management system, electronic proof of delivery, real-time inventory tracking, global supply chain management*** складаються з трьох і більше компонентів, однак саме така структура дозволяє максимально конкретизувати відповідне поняття.

Особливу увагу сучасні дослідники приділяють семантичній деривації та процесу термінологізації загальновживаної лексики. За спостереженнями К. Плоткіна, розвиток англомовних терміносистем дедалі частіше відбувається шляхом переосмислення вже існуючих мовних одиниць, які набувають спеціалізованого значення в межах певної професійної сфери [7, с. 145–156]. Подібне явище є характерним і для логістичної термінології.

Так, слова ***hub, gateway, platform, network, flow, pipeline*** спочатку належали до загальновживаної лексики англійської мови, однак із розвитком транспортної логістики та цифрових технологій набули вузькоспеціалізованих значень. Це підтверджує динамічний характер сучасної терміносистеми та її здатність швидко реагувати на зміни професійного середовища.

Зазначаємо, що не менш продуктивними способами термінотворення є афіксація, словоскладання, абревіація, конверсія та запозичення. І. М. Фесенко та О. М. Сивачук, досліджуючи англомовну комп'ютерну термінологію, зазначають, що саме ці способи забезпечують найінтенсивніше поповнення сучасної спеціальної лексики [8, с. 230–236]. Подібні словотвірні процеси спостерігаються і в логістичному дискурсі, що свідчить про універсальність механізмів розвитку англомовних терміносистем незалежно від галузі функціонування.

Аналіз англомовної логістичної термінології засвідчує, що найпродуктивнішим способом творення нових термінів є словоскладання (compounding). Його продуктивність пояснюється аналітичною будовою англійської мови, яка дозволяє поєднувати дві або більше повнозначних основ без використання додаткових словотвірних засобів. У результаті утворюються компактні терміни, що відзначаються високою інформативністю та семантичною прозорістю. Наприклад, термін ***supply chain*** поєднує лексеми ***supply*** та ***chain*** і позначає систему взаємопов'язаних процесів постачання продукції від виробника до кінцевого споживача. Аналогічним способом утворені терміни ***freight forwarding***, ***inventory control***, ***cargo handling***, ***warehouse management***, ***route planning*** та ***shipment tracking***. Кожний із компонентів таких конструкцій зберігає власне лексичне значення, однак у поєднанні вони формують нове спеціалізоване поняття, яке не може бути повністю пояснене лише сумою значень окремих елементів.

Поширення словоскладання пояснюється також прагненням англомовної професійної комунікації до мовної економії. На відміну від описових конструкцій, складні терміни забезпечують точне й лаконічне позначення логістичних процесів. Так, замість розгорнутого словосполучення ***the management of goods stored in a warehouse*** використовується компактний термін ***warehouse management***, а поняття ***the movement of goods through a chain of suppliers and customers*** репрезентується терміном ***supply chain***. Саме тому словоскладання сьогодні визнається одним із провідних способів розвитку англомовної логістичної терміносистеми.

Не менш важливим способом термінотворення є афіксація. Як зазначають І. М. Фесенко та О. М. Сивачук, використання префіксів і суфіксів забезпечує системність формування нових термінологічних одиниць та сприяє розширенню спеціальної лексики без істотної зміни її структурної організації [8, с. 230–236]. У логістичному дискурсі продуктивними є префікси ***re-***, ***inter-*** та ***multi-***, за допомогою яких утворюються терміни ***reloading***, ***repackaging***, ***redistribution***, ***intermodal transportation*** і ***multimodal logistics***. Наприклад, префікс ***re-*** актуалізує значення повторного виконання певної логістичної операції, що особливо характерно для процесів повторного пакування, сортування чи транспортування вантажів. Префікс ***multi-*** вказує на використання кількох видів транспорту в межах одного логістичного маршруту, тоді як ***inter-*** підкреслює взаємодію різних транспортних систем або інфраструктурних об'єктів.

Серед суфіксальних моделей найпродуктивнішими є утворення із суфіксами ***-tion***, ***-ment*** та ***-er***. Саме вони формують назви процесів (***distribution***, ***transportation***, ***optimization***),

результатів діяльності (***shipment***, ***procurement***, ***fulfillment***) або суб'єктів логістичних операцій (***carrier***, ***forwarder***, ***supplier***). Використання таких моделей забезпечує одноманітність побудови термінологічної системи та полегшує сприйняття нових одиниць фахівцями.

Однією з характерних рис сучасного англомовного логістичного дискурсу є активне використання абревіації. Зростання кількості міжнародних логістичних стандартів, цифрових платформ та інформаційних систем зумовило широке поширення скорочених найменувань, які значно прискорюють професійну комунікацію. До найбільш уживаних належать **SCM** (*Supply Chain Management*), **WMS** (*Warehouse Management System*), **TMS** (*Transport Management System*), **RFID** (*Radio Frequency Identification*), **EDI** (*Electronic Data Interchange*), **ERP** (*Enterprise Resource Planning*) та **3PL** (*Third-Party Logistics*). Більшість цих скорочень функціонує як самостійні терміни і практично не потребує розшифрування серед фахівців. Це свідчить про високий рівень стандартизації сучасної логістичної термінології та її міжнародний характер.

Важливим джерелом поповнення логістичної терміносистеми є також семантична деривація, або термінологізація загальновживаної лексики. К. Плоткін зазначає, що сучасні англомовні терміносистеми дедалі активніше розвиваються шляхом переосмислення вже існуючих мовних одиниць, які набувають нового спеціалізованого значення [7, с. 145–156]. Подібні процеси спостерігаються й у логістичній сфері. Так, слово ***hub*** у загальновживаній англійській мові означає «центр» або «вісь колеса», проте в логістиці воно набуло значення центрального транспортно-розподільчого вузла. Аналогічно слова ***gateway***, ***flow***, ***pipeline***, ***platform*** та ***network*** функціонують як повноцінні логістичні терміни, що позначають транспортні коридори, матеріальні потоки, цифрові платформи чи логістичні мережі. Подібні семантичні трансформації свідчать про здатність англійської мови адаптувати вже існуючі мовні ресурси до нових потреб професійної комунікації.

Окремої уваги заслуговує синтаксичний спосіб творення термінів, який, за спостереженнями В. М. Дейнеки, є одним із найпродуктивніших механізмів формування спеціальної лексики [3, с. 86–92]. Для сучасного логістичного дискурсу характерним є широке використання багатокомпонентних термінологічних словосполучень, що забезпечують максимально точне позначення складних виробничих і транспортних процесів. Прикладами можуть слугувати ***warehouse management system***, ***electronic proof of delivery***, ***real-time inventory tracking system***, ***global supply chain management***, ***cold chain logistics*** та ***last-mile delivery service***. Незважаючи на значну структурну складність, подібні терміни характеризуються високою семантичною цілісністю, оскільки кожен компонент конкретизує попередній, формуючи єдине професійне поняття.

Суттєвий вплив на розвиток англомовної логістичної термінології здійснює цифрова трансформація галузі. Поширення штучного інтелекту, технологій Інтернету речей, блокчейну та автоматизованих систем управління сприяло появі нових термінів, серед яких ***digital logistics***, ***smart warehouse***, ***AI-powered routing***, ***blockchain logistics***, ***digital freight platform***, ***predictive analytics***, ***drone delivery*** та ***supply chain visibility***. Структурний аналіз цих одиниць свідчить, що більшість із них утворена шляхом словоскладання або синтаксичної деривації, що ще раз підтверджує домінування аналітичних моделей у сучасному англомовному логістичному дискурсі.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що англомовний дискурс галузі логістики становить динамічну терміносистему, яка активно розвивається під впливом глобалізації, цифровізації та розширення міжнародної торговельно-транспортної співпраці. Встановлено, що основними способами творення логістичних термінів є словоскладання, афіксація, абревіація, термінологізація загальновживаної лексики, конверсія, запозичення та синтаксичне творення багатокомпонентних термінологічних словосполучень.

Найпродуктивнішим способом номінації визначено словоскладання, що зумовлено аналітичною будовою англійської мови та прагненням фахової комунікації до максимальної інформативності за мінімального мовного оформлення (supply chain, warehouse management, freight forwarding). Афіксація представлена продуктивними префіксальними моделями (re-, inter-, multi-) та суфіксальними моделями (-tion, -ment, -er), які забезпечують системність побудови терміносистеми. Значну роль у поповненні логістичної термінології відіграє абревіація, що зумовлено потребою пришвидшення фахової комунікації в умовах цифровізації логістичних процесів (SCM, WMS, TMS, RFID, EDI, ERP, 3PL). Термінологізація загальновживаної лексики (hub, gateway, platform, network, flow, pipeline) демонструє здатність англійської мови адаптувати наявні мовні ресурси до нових професійних

потреб. Синтаксичний спосіб творення багатокомпонентних термінологічних словосполучень (warehouse management system, real-time inventory tracking system) забезпечує максимальну точність позначення складних логістичних процесів.

Особливо відчутним є вплив цифрової трансформації галузі на розвиток терміносистеми: поширення штучного інтелекту, технологій інтернету речей і блокчейну зумовило появу нових термінологічних одиниць (AI-powered routing, blockchain logistics, digital freight platform, predictive analytics), що засвідчує тісний зв'язок між розвитком технологій і мовними процесами.

Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення: вони поглиблюють розуміння закономірностей розвитку галузевих терміносистем і можуть бути використані в лексикографічній практиці, викладанні англійської мови для спеціальних цілей, перекладознавстві, а також у підготовці фахівців з логістики, міжнародної торгівлі та управління транспортом. Перспективи подальших досліджень убачаємо в зіставному аналізі англомовної та україномовної логістичної термінології, вивченні термінотворчих процесів у діахронному аспекті, а також у поглибленому дослідженні перекладацьких стратегій відтворення логістичних термінів українською мовою.

Список літератури:

1. Агібалова Т. М., Мирошниченко В. М., Плотнікова Н. В. Структурно-семантичний потенціал економічної термінологічної системи англійської мови: особливості перекладу номінативних одиниць. *Вісник НТУ «ХПІ».* Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. 2020. № 1. С. 81–89.

2. Варинська А. М. Термінотворення в українській морській термінології (структурно-функційні характеристики). *Мовознавчий вісник*. 2021. № 31. С. 74–82.

3. Дейнека В. М. Синтаксичний спосіб творення термінів в українській митній термінології. *Вісник Донецького національного університету.* Серія Б. Гуманітарні науки. 2018. № 1. С. 86–92.

4. Іщенко В., Горбуньова С. Особливості полікомпонентних економічних термінів у структурному, семантичному і перекладацькому аспектах. *Лінгвістика.* 2020. № 1(42). С. 83–94.

5. Іщук Н., Грачова І. Англійські економічні термінологічні сталі вирази та їх переклад українською мовою. *Лінгвістичні студії.* 2022. Вип. 44. С. 101–113.

6. Клименко Д. С. Translation Peculiarities of Logistic Terms. *Магістерські студії*. 2021. Вип. 21. С. 60–61.

7. Плоткін К. Терміноутворення в англомовній комп'ютерній терміносистемі: семантичний аспект. *Лінгвістичні студії.* 2026. Вип. 51. С. 162–174. DOI: 10.31558/1815-3070.2026.51.11.

8. Фесенко І. М., Сивачук О. М. Англомовна комп'ютерна термінологія: структурні особливості та способи творення. *Нова філологія.* 2021. № 84. С. 230–236.

9. Чорнописька Н. В., Стасюк К. З. Logistics Potential: Terminology Aspect. *Sustainable, Smart and Modern Economics*. 2021. Vol. 3, No. 2. P. 121–126.

10. Черноватий Л. М. English Language-Teaching Terminology and its Translation into Ukrainian. Багатовимірний простір філології : колективна монографія. Чернівці, 2020. С. 71–97.

11. Cabré M. T. Terminology: Understanding Specialized Communication. Amsterdam : John Benjamins, 2020.

12. Faber P. A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language. Berlin : De Gruyter Mouton, 2022.

13. Kockaert H. J., Steurs F. Handbook of Terminology. Vol. 2. Amsterdam : John Benjamins, 2015.

14. Müller J. Term Formation in German Logistics Terminology. *SSRN Electronic Journal*. 2022. DOI: 10.2139/ssrn.4038329.

15. Picht H., Draskau J. Terminology: An Introduction. London : Routledge, 2018.

16. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description. Amsterdam : John Benjamins, 2017.

17. Wright S. E., Budin G. Handbook of Terminology Management. Vol. 1. Amsterdam : John Benjamins, 2018.

Maidaniuk Yu. I., Sobchuk L. V. TERM FORMATION METHODS IN THE ENGLISH-LANGUAGE LOGISTICS DISCOURSE

The article presents a comprehensive study of term formation methods in the English-language discourse of the logistics domain as one of the most dynamic segments of contemporary professional communication. The relevance of the study is determined by the rapid globalization of logistics activity, the digital transformation of transport and logistics processes, and the need for a systematic understanding of the mechanisms by which the corresponding terminological system is replenished with new nominative units. The aim of the study is to identify and analyze the main methods of forming logistics terms in English, to determine their structural and semantic features, and to establish their productivity within contemporary professional discourse. To

achieve this aim, a set of general scientific and specialized linguistic methods was applied, including descriptive, structural, semantic, word-formation, and discourse analysis, which ensured a multidimensional examination of term-formation processes.

It has been established that the most productive term-formation methods in English-language logistics discourse are compounding, affixation, abbreviation, terminologization of general vocabulary, conversion, borrowing, and the creation of multi-component terminological word combinations. Compounding has been identified as the leading nomination mechanism, owing to the analytic structure of English and its tendency toward linguistic economy, as evidenced by terms such as supply chain, freight forwarding, and warehouse management. Affixation is represented by productive models involving the prefixes re-, inter-, and multi-, as well as the suffixes -tion, -ment, and -er, which ensure the systemic organization of the terminological system. Particular attention is paid to the impact of the digital transformation of the logistics sector on the emergence of new terms related to automation, artificial intelligence, blockchain technologies, and supply chain management.

It has been found that contemporary English-language logistics discourse is characterized by a high level of terminological dynamism, a tendency toward linguistic economy, and the extensive use of international abbreviations and complex nominative constructions, reflecting the pursuit of professional communication for maximum precision and conciseness. The practical value of the study lies in the possibility of applying its results in lexicographic practice, the teaching of English for specific purposes, translation studies, as well as in the training of specialists in logistics, international trade, and transport management. Prospects for further research are associated with an in-depth contrastive analysis of English- and Ukrainian-language logistics terminology, as well as with the study of term-formation dynamics from a diachronic perspective.

Keywords: *term formation, English-language discourse, logistics terminology, compounding, affixation, abbreviation, terminologization, logistics, supply chain, professional communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.112.2:316.77
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/19

Медейчук О. М.
https://orcid.org/0009-0003-2228-5430
Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕТИЧНИХ НОРМ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДІЛОВОМУ ДИСКУРСІ: ПРАГМАТИЧНИЙ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті досліджено особливості вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі з урахуванням прагматичних та соціолінгвістичних аспектів. Визначено, що етика ділового спілкування реалізується через систему мовних засобів, які забезпечують ввічливість, формальність і дотримання професійної дистанції. Проаналізовано типові мовні маркери, зокрема етикетні формули, граматичні конструкції та стилістичні особливості ділового мовлення. Доведено, що ефективність комунікації залежить від адекватного використання мовних стратегій відповідно до соціокультурного контексту. Метою статті є аналіз мовних засобів вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі з урахуванням прагматичних і соціолінгвістичних аспектів. Досліджено проблему формування міжкультурної комунікації у процесі вивчення німецької мови, яка в сучасному суспільстві набуває все більшої значущості. Діловий дискурс визначається як інституційно зумовлений тип комунікації, що реалізується в професійному середовищі та підпорядковується певним нормам. Етика ділового спілкування включає принципи ввічливості, толерантності, відповідальності та дотримання комунікативної дистанції. Згідно з теорією мовленнєвих актів, кожне висловлювання має не лише інформаційний, але й прагматичний характер. Концепція ввічливості передбачає врахування соціального статусу співрозмовників і спрямована на уникнення комунікативних конфліктів. Соціолінгвістичний підхід акцентує увагу на впливі культурних норм на мовленнєву поведінку, що є особливо актуальним у міжкультурній комунікації.

Ключові слова: *діловий дискурс, етика спілкування, німецька мова, прагматика, соціолінгвістика.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та активного розвитку міжнародної ділової комунікації особливого значення набуває проблема дотримання етичних норм у професійному спілкуванні. Німецькомовний діловий дискурс характеризується високим рівнем формалізованості, чіткістю мовних засобів та орієнтацією на комунікативний етикет, що зумовлює необхідність детального вивчення способів мовного вираження етичних норм. Попри значну кількість досліджень, присвячених діловому дискурсу та мовленнєвому етикету, питання вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому середовищі залишається недостатньо систематизованим. Зокрема, потребують уточнення мовні механізми реалізації таких етичних категорій, як ввічливість, толерантність, професійна коректність, відповідальність та повага до співрозмовника у різних типах ділової комунікації.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу мовних засобів, за допомогою яких у німецькомовному діловому дискурсі репрезентуються етичні норми, а також визначення їхнього впливу на ефективність міжкультурної професійної взаємодії. Це сприятиме глибшому розумінню особливостей німецької ділової комунікації та вдосконаленню практики міжкультурного спілкування. У сучасному науковому дискурсі проблема ефективної ділової комунікації набуває особливої актуальності у зв'язку з процесами глобалізації та інтернаціоналізації професійної діяльності. Важливим компонентом цього процесу є дотримання етичних норм, які забезпечують гармонійну взаємодію між учасниками комунікації. Мова виступає ключовим інструментом реалізації цих норм, оскільки саме через мовні засоби передаються соціальні ролі, статуси та комунікативні наміри [2, с. 24–28].

© Медейчук О. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

У цьому контексті німецькомовний діловий дискурс є показовим прикладом чітко структурованої та нормативно регламентованої комунікації. Неможливо повноцінно спілкуватися з представниками іншої культури, нічого не знаючи про особливості цього народу. Комунікація німецькою мовою сприяє процесу соціалізації, професіоналізації та соціальної адаптації комунікантів. Німецька мова повинна вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цією мовою. До основних компонентів іноземної культури відносять наступні елементи: повсякденну поведінку, побутову культуру, традиції та обряди, національні картини світу, художню культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема «вербалізація етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі» є міждисциплінарною і поєднує дослідження дискурсу, прагмалінгвістики, етики комунікації, соціолінгвістики та корпоративної комунікації. Останні публікації 2023–2025 років демонструють зміщення уваги дослідників від класичних мовленнєвих актів до аналізу етики цифрової комунікації, інклюзивної мови, корпоративної відповідальності та мовних стратегій впливу. *Основні напрями сучасних досліджень:*

1. *Етична комунікація як елемент корпоративного дискурсу*. У сучасних роботах німецькомовний діловий дискурс розглядають як систему мовних практик, що формують корпоративні цінності: відповідальність, прозорість, толерантність, екологічну свідомість, гендерну рівність. У німецькому дискурсі активно використовуються лексеми Verantwortung, Transparenz, Kontrolle, Vertrauen, які формують етичний фрейм сучасної ділової комунікації. Особливо активно досліджується: вербалізація корпоративної етики; мовні маркери відповідальності; комунікативні стратегії переконання.

2. *Категорія ввічливості як форма реалізації етичних норм.* У праці про засоби вербалізації категорії ввічливості в німецькомовному дискурсі виділено: модальні конструкції; евфемізацію; непрямі мовленнєві акти; формули пом'якшення; стратегії уникнення конфлікту. Для ділового дискурсу характерними є: використання умовного способу; конструкції з würde, könnte, dürfte; формули корпоративної дипломатичності: Wir würden Ihnen empfehlen… Es wäre wünschenswert… Vielen Dank für Ihr Verständnis.

3. *Гендерно-інклюзивна мова як етичний маркер.* Окремий напрям сучасних досліджень – гендерно нейтральна та інклюзивна мова в німецькому бізнес-середовищі. У роботі про gender-inclusive language у німецьких медіа встановлено стрімке поширення: гендерних дублетів (Mitarbeiter und Mitarbeiterinnen); нейтральних номінацій (Fachkräfte, Teammitglieder).

4. *Евфемізація та етичне пом'якшення.* Дослідники підкреслюють, що евфемізація: мінімізує конфліктність; знижує категоричність; підтримує корпоративну репутацію; допомагає уникати дискримінаційних формулювань. Типові приклади: Personalabbau замість Entlassung; Herausforderung замість Problem; Anpassungsprozess замість Krise.

5. *Цифровізація ділового дискурсу та нові етичні виклики.* Останні дослідження фокусуються на: AI-комунікації; автоматизованих текстах; етичності корпоративних чат-ботів; маніпулятивних мовних стратегіях у цифровому маркетингу. У роботах з NLP та business communication наголошується, що сучасний бізнес-дискурс дедалі більше використовує: стратегії переконання; емоційне фреймування.

Отже, сучасні дослідження демонструють, що етичні норми в німецькомовному діловому дискурсі реалізуються через систему мовних стратегій ввічливості, інклюзивності та корпоративної відповідальності. Німецькомовний бізнес-дискурс характеризується високим рівнем мовної дипломатичності та прагненням до комунікативної етичності. Новітні дослідження зміщують акцент із традиційного етикету на проблеми соціальної відповідальності та цифрової етики.

Невирішені частини загальної проблеми. Попри значну кількість сучасних досліджень, проблема вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі залишається недостатньо розробленою в низці аспектів.

1. *Недостатня систематизація мовних засобів вербалізації етичних норм.* Відсутня цілісна класифікація мовних засобів, через які реалізуються етичні норми саме в німецькомовному діловому дискурсі. Недостатньо визначено: співвідношення лексичних, синтаксичних і прагматичних засобів; ієрархію етичних маркерів; механізми їх взаємодії у професійній комунікації.

2. *Фрагментарність досліджень цифрового ділового дискурсу.* Сучасна бізнес-комунікація активно переходить у цифрове середовище: корпоративні email-листи; LinkedIn-комунікація; відеоконференції; AI-генеровані тексти; чат-боти. Проте більшість лінгвістичних праць досі орієнтовані на традиційний офіційно-діловий стиль і недостатньо враховують: гібридність цифрової

комунікації; спрощення етикетних форм; вплив англіцизмів; трансформацію мовної ввічливості у швидкому онлайн-спілкуванні.

3. Відсутність комплексного міжкультурного аналізу. Недостатньо зіставлено німецькі етичні комунікативні моделі з англомовними чи українськими; мало досліджено національно-культурну специфіку вербалізації корпоративної етики; обмежено вивчається вплив міжнародних бізнес-стандартів на німецьку комунікативну традицію. Невирішеними залишаються питання: як саме мовні засоби впливають на формування корпоративної довіри; які прагматичні стратегії забезпечують етичний вплив на адресата; як співвідносяться маніпулятивність і етичність у бізнес-комунікації.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз особливостей вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі, визначення основних мовних засобів та комунікативних стратегій реалізації етичних принципів у сучасній бізнес-комунікації. Виявлення та систематизація мовних засобів вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі, а також аналіз їх функціонально-прагматичних особливостей у сучасній корпоративній комунікації. Дослідження специфіки вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі та визначення основних мовних механізмів реалізації комунікативної етики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістичній науці все більшого значення набувають дослідження, присвячені процесам міжкультурної комунікації на базі системного підходу до вивчення мови, культури і суспільства. Німецьку мову як важливий складовий елемент національної культури порівнюють з рідною мовою і культурою. Тому міжкультурна германістика (interkulturelle Germanistik) набуває в останні роки все більшої актуальності. У методиці навчання німецької мови особливого значення набуває наука про суть категорії чужого, іноземного, так звана «ксенологія», засновником якої в ФРН є професор А. Вірлахер. Головним положенням цього напряму є взаємообмін і взаємовідношення між своїм і чужим, знайомим і невідомим, що призводить до взаємного збагачення двох або декількох культур, які навчаються одна у одної, не втрачаючи при цьому власної своєрідності. Метою міжкультурної германістики є навчання сучасної німецькомовної культури, її історії і специфіки для того, щоб спеціалісти могли активно спілкуватися на міжнародному рівні. Національні відмінності впливають на процеси взаємодії між людьми, її хід та результати. При конфліктності інтересів національні відмінності виступають на перший план. Під національними особливостями в комунікації (перемовин) вчені розуміють особливості національного характеру і культури, найбільш поширені особливості мислення, сприйняття і поведінки, що впливають на процеси інтеракції. Риси міжкультурної комунікації вирізняються поведінкою учасників насамперед як представників певної держави, ніж як представників певної нації. Українським фахівцям, які прагнуть встановити контакти з німецькими партнерами, варто пам'ятати, що німці вміють вести ділові телефонні розмови, уникають порожніх слів, однак чітко вимовляють прізвище абонента або назву установи. Розмова по телефону дуже конкретна. У цілому світі відомо, що німці акуратні й надміру педантичні. Якщо ви не впевнені й вагаєтеся, чи зможете дотримати й виконати всі умови й терміни домовленостей із німецькими колегами, краще заздалегідь відмовтеся від своїх пропозицій. Необхідно брати до уваги схильність німецьких бізнесменів, підприємців до титулів. Для цього потрібно ще до початку перемовин з'ясувати всі титули ділових партнерів. Німецькі бізнесмени мають звичку розписувати ділове й приватне життя за днями й годинами. Тому докладіть усіх зусиль, аби ваш німецький партнер занотував про зустріч із вами до свого кишенькового календаря, книжки-календаря, інакше ви ризикуєте наразитися на відмову. Запис дає змогу краще планувати свій час, що німці дуже цінують. Пунктуальність і сувора регламентація відчуваються скрізь. Чайові в ресторані або кав'ярні можна не давати – вони вже закладені у вартість вашого обіду. Округляйте розмір чайових до повної суми. Великі чайові давати не прийнято. У німецькому діловому етикеті при проведенні комерційних переговорів можна помітити наявність сухості та педантичності. Німецькі партнери завжди напрочуд розважливі.

Німецький стиль ділового спілкування характеризується взаємодією з баченнями знайти таке вирішення проблем, яке влаштовувало б усіх і дало б впевненість у можливості досягнення домовленостей. Для німців характерна точність, пунктуальність, сувора регламентація поведінки, розвинене почуття субординації, розрахунку, педантичності, внутрішня зібраність. Коли йдеться про міжнародне спілкування, то маленький, невинний жест, який для одного народу має одне значення, а для іншого – зовсім інше, може погіршити стосунки між співбесідниками, адже

поведінкою ми висловлюємо повагу до культури представників інших народів.

Ділові якості, на які очікують німецькі партнери та роботодавці: спеціаліст високого рівня в своїй галузі, партнер повинен бути орієнтований на справу, повністю віддавати себе роботі, діяти зважено, структуровано та методично, відповідати за кожне своє слово, не давати марних обіцянок, бути надійним та відповідальним, без зайвої самореклами, володіти собою і тримати емоції під контролем. При діловому знайомстві прийнято потискати один одному руку, "small talk" має бути дійсно невеличкою розмовою, майже одразу переходячи до суті зустрічі; робити подарунки новому діловому партнерові чи роботодавцю немає потреби; гарна підготовка до зустрічі є запорукою приємного першого враження.

Теми для обговорення: погода, культурні події, архітектурні пам'ятки та цікаві місця. *Не можна:* торкатися національних, расових, релігійних тем; тем, пов'язаних з Другою світовою війною, а також питати про фінансовий стан, здоров'я. *Невербальна комунікація:* міміка та жести стримані, але разом з тим впевнені; в німецькій культурі прийнято зберігати зоровий контакт зі співрозмовником; уникання погляду у вічі може розцінюватися як відсутність зацікавленості та нещирість; дистанцію краще зберігати трохи більшу, ніж прийнято в слов'янській культурі; уникати доторків до співрозмовника. *Загальний підхід у діловому спілкуванні:* орієнтація на справу, а не на відносини; довірливі відносини треба заслужити, часто вони базуються на успішній співпраці, рекомендаціях, діловій репутації; монохромне відношення до часу – чіткість та славнозвісна німецька пунктуальність.

Більшість німців дуже дружелюбні, навіть якщо ви погано володієте німецькою вони все одно старатимуться підтримати розмову. Прийнятою формою звернення в Німеччині є «Sie». Німець ніколи не звернеться, особливо до малознайомої людини, на «du». Потрібно бути готовим до того, що німці дуже неохоче переходять на дружню ногу. Це свідчення їх вічної серйозності, у тому числі, і в дружбі. Німці вважають за краще робити все, не поспішаючи, поступово. Німці тиснуть один одному руки при кожному зручному випадку, рукостискання – обов'язковий елемент їхнього життя. На знак дружнього ставлення руку утримують, як можна довше. Відповідаючи на телефонний дзвінок, німець зазвичай називає своє ім'я – це усна заміна рукостисканню.

Німці ставляться до життя з неймовірною серйозністю, тому дуже несхвально відзначають будь-які прояви легковажності, всякі випадковості і несподіванки. У Німеччині вважається абсолютно неприпустимим словесну образу іншої людини. Це призводить до розриву відносин. За своєю природою німці просто не в змозі пробачити неправду або помилку. Їх непохитна впевненість у своєму праві втручатися у все, робить їх непримиренними до чужої думки, якщо воно відрізняється від їх власного. І про свою незгоду німець заявить відразу, причому, може зробити зауваження, не дуже вибираючи форму викладу.

Для німецького етикету характерна пунктуальність і чіткість. Про зустрічі прийнято домовлятися заздалегідь, про неможливість прийти або можливе запізнення необхідно попереджати з вибаченнями. Якщо вас запросили в гості чи на вечерю до ресторану, буде хорошим тоном прийти з подарунком. Запрошення додому в Німеччині вважається знаком особливої поваги.

Сучасні німці користуються репутацією нації з хорошим характером. Їм властиві чесність, домовитість і скромність. Поряд з цим німців характеризує розсудливість і витримка в досягненні поставленої мети, а також стійкість у перенесенні пов'язаних з цим труднощів. Німець виконає ваше прохання, якщо ви зумієте справити на нього хороше враження, хоча взагалі з іноземцями він залишається у холодно-ввічливих стосунках, не виказуючи їм ніякої запобігливості. Найбільш виражені риси німецької нації – акуратність і бажання все впорядкувати, систематизувати. Неакуратний одяг вважається таким же гріхом, як і несумлінна праця.

Церемонія представлення та знайомства відповідає міжнародним правилам: рукостискання та обмін візитними картками. Німці віддають перевагу тим переговорам, у яких вони з достатньою очевидністю бачать можливість знаходження рішення і дуже сумлінно прораховують свою позицію. У ході переговорів вони люблять обговорювати питання послідовно: одне за одним. При укладанні договору німці будуть наполягати на жорсткому використанні прийнятих зобов'язань, а також на виплаті високих штрафів у разі їх невиконання. Під час переговорів німці можуть поводити себе досить жорстко, але при цьому вони створюють дуже гарні умови їх ведення. У ході переговорів німці досить офіційні та професійні і цього ж будуть вимагати від своїх партнерів. Потрібно уникати розмов політичного характеру та спогадів про історичне минуле.

Ділові зв'язки з німецькими фірмами можна встановлювати шляхом обміну листами з про-

позиціями про співробітництво. Свої пропозиції іноземні фірми та підприємства мають можливість публікувати у спеціалізованому бюлетені "Auslandsanfragen" та у додатках до газети "Nachrichten für Außenhandel".

Вербалізація етичних норм. У німецькомовному діловому дискурсі ключову роль відіграють мовні маркери ввічливості. Насамперед, це – використання формального займенника *Sie*, який сигналізує про дотримання соціальної дистанції. Стандартні етикетні формули, такі як: *Sehr geehrte Damen und Herren, Mit freundlichen Grüßen*, є невід'ємною частиною ділового мовлення та виконують функцію регуляції комунікативної взаємодії [8, с. 42–57]. Важливим аспектом є також чіткість і структурованість висловлювань. Наприклад: *Bitte beachten Sie, dass… Wir möchten Sie darüber informieren, dass…* Ці конструкції відповідають принципу прозорості комунікації та сприяють ефективному обміну інформацією.

Аналіз ділового листування. Ділове листування є одним із найбільш репрезентативних жанрів ділового дискурсу. Воно характеризується високим ступенем стандартизації та використанням усталених мовних моделей. Типовий лист включає: формальне звертання, основний текст, завершальну формулу. Наприклад: *Sehr geehrter Herr Müller, vielen Dank für Ihre Anfrage. Gerne senden wir Ihnen die gewünschten Informationen. Für weitere Fragen stehen wir Ihnen gerne zur Verfügung*. Такі мовні засоби демонструють дотримання етичних норм і сприяють встановленню довіри між партнерами. Порушення цих норм, зокрема використання неформальної лексики або відсутність етикетних формул, може негативно вплинути на ефективність комунікації.

Прагматичні та соціолінгвістичні аспекти. Прагматичний аспект ділового спілкування полягає у виборі мовних стратегій залежно від комунікативної мети. Наприклад, прохання часто оформлюються у ввічливій формі для зниження категоричності. Соціолінгвістичні чинники визначають норми мовленнєвої поведінки відповідно до культурного контексту. У німецькомовному середовищі особливого значення набувають точність, пунктуальність і формальність, що безпосередньо впливає на мовні засоби комунікації [11, 247–298].

Висновки. Отже, вербальні та невербальні компоненти етики ділового спілкування мають велике значення у процесах організації та перебігу комунікації, впливають на її результат. Несучи значну частину інформації, вони можуть сприяти, перешкоджати або навіть унеможливлювати міжособистісне спілкування. Кожна особа може висловлювати свої думки будь-яким доступним їй способом, якщо це не вступає у суперечність з інтересами суспільства, а також правами і свободами інших людей. Відомо, що деякі особливості комунікації, зокрема темп мовлення, етикетні ритуали, відстань між мовцями, паралінгвістичні засоби, обумовлені належністю комуніканта до певної культури, нації, етносу тощо. Цим особливостям спілкування слід приділяти особливу увагу у міжкультурній комунікації, оскільки вони можуть стати причиною комунікативних невдач, на подолання яких потрібні зусилля та час.

У результаті дослідження встановлено, що вербалізація етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі здійснюється через систему мовних засобів, які забезпечують ввічливість, формальність і чіткість комунікації. Визначено, що ефективність ділового спілкування залежить від урахування прагматичних і соціолінгвістичних чинників. Визначено, що важливу роль у реалізації етичних норм відіграють модальні конструкції, форми непрямого мовленнєвого впливу, засоби пом'якшення категоричності, а також лексика відповідальності, партнерства й корпоративної довіри. Особливого значення в сучасному німецькомовному діловому дискурсі набуває використання гендерно-інклюзивної мови, яка виступає не лише мовним, а й соціально-етичним маркером корпоративної культури.

Дослідження засвідчило, що сучасний діловий дискурс Німеччини характеризується тенденцією до підвищення рівня комунікативної етичності, орієнтацією на принципи соціальної відповідальності, прозорості та толерантності. Водночас цифровізація бізнес-комунікації зумовлює трансформацію традиційних етикетних моделей і появу нових форм мовної реалізації етичних норм у цифровому середовищі.

Виявлено, що проблема вербалізації етичних норм у німецькомовному діловому дискурсі залишається недостатньо дослідженою в аспектах цифрової корпоративної комунікації, AI-дискурсу, міжкультурної взаємодії та прагматичних механізмів мовного впливу. Це визначає перспективність подальших наукових розвідок у напрямі комплексного аналізу сучасної німецькомовної бізнес-комунікації.

Перспективи подальших досліджень також полягають у вивченні міжкультурних аспектів комунікації та їх впливу на мовленнєву поведінку. У результаті проведеного дослідження встановлено, що вербалізація етичних норм у німець-

комовному діловому дискурсі є складним багаторівневим процесом, який реалізується через систему лексичних, граматичних, прагматичних і дискурсивних засобів. Етичні принципи сучасної бізнес-комунікації знаходять мовне вираження у стратегіях ввічливості, мовної дипломатичності, евфемізації, інклюзивності та комунікативної толерантності.

Список літератури:

1. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я. Ділове спілкування: Навчальний посібник. / За наук. ред. О. О. Авраменко. Івано-Франківськ, «Лілея НВ», 2015. 160 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
3. Експрес-довідник із правової міжкультурної комунікації / За заг. ред. А. С. Токарської. Львів, 2010. 340 с.
4. Козак А. В., Близнюк Л. М. Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 143–146. https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-12(80)-143-146
5. Мова ділового спілкування в Німеччині. URL: https://studfile.net/preview/9693523/page:43/ (дата звернення: 15.03.2026)
6. Особливості німецької ділової культури. URL: https://caritas.ua/wp-content/uploads/2021/07/prezentacziya-osoblyvosti-nimeczkoyi-dilovoyi-kultury.pdf (дата звернення: 15.03.2026)
7. Правила етикету в Німеччині: національні особливості. URL: https://kroskulturna-pidgotovka-majbutnikh-fakhivtsiv-galuziturizmu.webnode.com.ua/l/stattya-z-poradami-shchodo-formatuvannya/ (дата звернення: 15.03.2026)
8. Bezugla L., Kryvoruchko O., Berbenets A. Multimodal metapragmatics of German advertising discourse. *Advanced Education*. 2023. № 10(27). С. 45–56.
9. Brinker K. Linguistische Textanalyse: Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010. 184 S.
10. Duden. Die deutsche Rechtschreibung. Mannheim: Dudenverlag, 2020. 1216 S.
11. Heringer H. J. Interkulturelle Kommunikation. Tübingen: Narr Verlag, 2017. 210 S.
12. Ehlich K. Funktional-pragmatische Kommunikationsanalyse. Heidelberg: Winter, 2007. 356 S.
13. Koller V. Business Discourse. The Handbook of Discourse Analysis. Oxford: Blackwell Publishing, 2015. С. 769–786.
14. Palekhova O. W. Means of verbalization of the category of politeness in the German-language media discourse. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sredstva-verbalizatsii-kategorii-vezhlivosti-v-nemetskoyazychnom-mediadiskurse
15. Waldendorf A. Words of change: the increase of gender-inclusive language in German media. Florence: European University Institute. URL: https://www.researchgate.net/publication/374002913_Words_of_change_The_increase_of_gender-inclusive_language_in_German_media

Medeichuk O. M. THE VERBALIZATION OF ETHICAL NORMS IN GERMAN-LANGUAGE BUSINESS DISCOURSE: PRAGMATIC AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS

The article examines the verbalization of ethical norms in German business discourse from pragmatic and sociolinguistic perspectives. It is established that business communication ethics is realized through linguistic means ensuring politeness, formality, and professional distance. The study highlights the importance of communicative strategies shaped by cultural and social factors. The purpose of this article is to analyze the linguistic means of expressing ethical norms in German-language business discourse, taking into account pragmatic and sociolinguistic aspects. The study examines the issue of developing intercultural communication skills in the process of learning German, which is becoming increasingly important in today's society. Business discourse is defined as an institutionally determined type of communication that takes place in a professional setting and is governed by specific norms. The ethics of business communication include the principles of politeness, tolerance, responsibility, and maintaining communicative distance. According to speech act theory, every utterance has not only an informational but also a pragmatic character. The concept of politeness involves taking into account the social status of interlocutors and is aimed at avoiding communicative conflicts. The sociolinguistic approach emphasizes the influence of cultural norms on speech behavior,which is particularly relevant in intercultural communication.

Keywords: *business discourse, communication ethics, German, pragmatics, sociolinguistics.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.133.1:81’373.613
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/20

Мітенко О. В.
https//orcid.org/0000-0002-2913-7962
Національна академія Служби безпеки України

ЩОДО ПИТАННЯ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Вивчення запозичень має довгу історію як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Окреслена проблематика характеризується різноманіттям точок зору та підходів, що знаходить відображення в численних класифікаціях запозичених одиниць, запропонованих різними авторами. Запозичення – це типологічно універсальний процес. Він притаманний усім мовам. Саме в цьому полягає актуальність заявленого дослідження.

У статті розглянуто поняття «запозичення», його основні характеристики, досліджено основні етапи та напрями запозичення іншомовної лексики у французьку мову поряд з особливостями їх адаптації до французької мовної системи.

Під запозиченням розуміють іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. Запозичення не сприймаються мовцями як чужорідні елементи, не потребують тлумачення та входять до складу загальних словників.

Вивчення взаємодії зовнішніх і внутрішніх причин запозичення лексики, дає підстави вважати, що в більшості випадків запозичені слова потрапляють у мову як засіб номінації нових речей і вираження раніше невідомих понять. У світі, що швидко змінюється, словниковий склад мови відображає всі історичні зміни. Слова виходять з активного вжитку разом із позначуваними ними поняттями чи явищами. У всі епохи з’являлися нові слова, що відображали особливості свого часу. Поповнення словникового запасу мови відбувається різними способами, зокрема шляхом запозичення іноземних слів, що відображає не лише історичні процеси, а й соціально-культурний чинник.

Процес запозичення дуже різноманітний, зі своїми причинами, етапами розвитку та результати. Причини запозичення зумовлені внутрішніми чинниками мови та зовнішнім впливом на мовну систему. Потреба в освоєнні запозичених слів пояснюється неточністю назви елемента або її відсутністю, внаслідок того, що позначуване явище чи предмет є новим для культури, яка розмовляє цією мовою. Феномен запозичення допомагає постійно оновлювати словник французької мови.

Ключові слова: *запозичення, лексичні одиниці, іншомовні слова, мовна система, французька мова.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена динамічним характером лексичного складу сучасної французької мови та активізацією міжмовних контактів унаслідок глобалізаційних процесів, розвитку інформаційних технологій, міжнародної комунікації та культурного обміну. Іншомовні запозичення є одним із важливих джерел поповнення французької лексики, водночас їх функціонування супроводжується процесами семантичної, фонетичної, графічної та граматичної адаптації до системи мови-реципієнта. Особливої уваги потребує дослідження сучасної динаміки запозичень, їхнього походження, сфер функціонування та ступеня інтеграції у французьку мовну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній романській лінгвістиці окремі аспекти іншомовних запозичень у французькій мові досліджували Т. М. Гейко, В. О. Рубан, О. В. Галян, О. І. Хірочинська та ін. Особливий інтерес становлять праці Т. М. Гейко, присвячені динаміці лексичних запозичень у сучасній французькій мові та їх функціонуванню в межах неологічних процесів. Дослідниця розглядає запозичення як один із продуктивних механізмів розвитку французької лексичної системи та аналізує їхні структурні й функціональні характе-

© Мітенко О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ристики [1]. В. О. Рубан зосереджує увагу переважно на англомовних запозиченнях у сучасній французькій мові, зокрема на їхній адаптації, функціонуванні в медіадискурсі та семантичній трансформації [2; 3]. Водночас комплексний розгляд іншомовних запозичень як багатокомпонентного явища, що охоплює різні мови-джерела, типи запозичених одиниць та різні рівні їх інтеграції у французьку мовну систему, залишається актуальним напрямом подальших досліджень.

Постановка завдання. Мета статті полягає в узагальненні та систематизації теоретичних підходів до вивчення іншомовних запозичень у французькій мові, визначенні основних джерел їх походження, типологічних характеристик й особливостей функціонування в сучасній французькій мовній системі.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**: 1. уточнити поняття «іншомовне запозичення» та визначити його місце в системі лексичних одиниць французької мови; 2. охарактеризувати основні етапи та напрями запозичення іншомовної лексики у французьку мову; 3. визначити основні мови-джерела запозичень у французькій мові; 4. розглянути основні типи іншомовних запозичень та особливості їх адаптації до французької мовної системи.

Виклад основного матеріалу. Лексичний рівень мовної системи є найбільш відкритим для інновацій. Словниковий склад мови змінюється, збагачується, відображаючи у своєму розвитку певний історичний період еволюції суспільства. У рамках лексичної підсистеми постійно діють різноманітні процеси: з'являються неологізми, розширюються та звужуються значення лексем, словник збагачується шляхом запозичень з інших мов. Запозичення – це типологічно універсальний процес. Він притаманний усім мовам. Саме тому тема запозичень є важливою й актуальною, оскільки лінгвіст завжди має у своєму розпорядженні достатній матеріал для дослідження.

Вивчення запозичень має довгу історію як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Складність матеріалу визначається також різноманіттям точок зору та підходів, що знаходить відображення в численних класифікаціях запозичених одиниць, запропонованих різними авторами.

Традиційно дослідження процесу запозичень ведеться у двох напрямках: одні лінгвісти зосереджують свою увагу на внутрішньосистемному аспекті входження іншомовних елементів у мову, що запозичує, тоді як інші розглядають запозичення в контексті двомовності, міжмовного контакту та міжсистемної взаємодії мов.

Дослідження окресленої проблематики пов'язане із певним колом труднощів теоретичного характеру, зумовленими нечіткістю визначення окремих аспектів процесу запозичення. У сучасному мовознавстві поняття «запозичення» є розмитим, і внаслідок цього його межі важко визначити.

Зростаюча кількість досліджень породила безліч різних формулювань запозичення, а також виявила його причини. Зарубіжні лінгвісти описують запозичення як «процес, у результаті якого відбувається перехід лінгвістичної одиниці з однієї мови в іншу» [5, с. 75]; «інтеграцію в мову елемента чужої мови» [6, с. 124].

У словнику лінгвістичних термінів запозичені слова визначаються як «іншомовні слова, цілком засвоєні мовою, що їх запозичила. Запозичені слова не сприймаються мовцями як чужорідний елемент і не потребують пояснень щодо форми та значення. На відміну від іншомовних слів, які розглядаються у спеціальних словниках, запозичені слова подаються у загальних словниках разом з питомою лексикою» [4, с. 80].

Науковці визначають запозичення як універсальне мовне явище, що полягає у прийнятті однією мовою лінгвістичного матеріалу іншої внаслідок екстралінгвістичних контактів між ними, що різняться за рівнем і формами. Слід уточнити, що під «лінгвістичним матеріалом» розуміються одиниці різних рівнів структури мови – фонетики, морфології, лексики. Не всі рівні мови однаково відкриті для запозичень. Відомо, що морфологічний рівень найменше схильний до запозичень.

Нерідко саме визначення лінгвістичного запозичення зводиться виключно до запозичення лексичних одиниць. Деякі науковці під запозиченням розуміють «звернення до лексичного фонду інших мов для вираження нових понять, подальшої диференціації вже наявних та позначення раніше невідомих предметів» [5; 6].

Мовна взаємодія виступає основою для виникнення безлічі інноваційних процесів у системах мов, що контактують. Процес запозичень є одним із них. З одного боку, запозичення зумовлені необхідністю номінації, коли виникає ситуація найменування нових явищ і предметів, що з'явилися в результаті контакту та змішування культур. З іншого боку, таким чином соціальний досвід народів розширюється, і запозичення заощаджують зусилля під час актів комунікації. У мовній системі в процесі запозичення слова з однієї мови

переходять в іншу, заповнюючи тим самим утворені лакуни.

Багато лексем запозичуються разом із поняттями та явищами іноземної дійсності, які вони виражають. На думку низки вчених, мовне запозичення завжди спирається на культурне запозичення: «Найпростіший спосіб запозичення з іноземної мови – це запозичення від сусіднього народу, який вводить слово одночасно з новою річчю. Таке запозичення називають запозиченням з необхідності» [5; 6]. Запозичення лексеми та поняття – це шлях найменшого опору з боку мовної системи та соціуму, тому можна сказати, що вибір цього шляху є продуманим та цілеспрямованим.

Основна причина виникнення нових лексичних одиниць пов'язана з тим, що всі зміни, які відбуваються й усвідомлюються суспільством, вимагають й отримують відповідне лексичне оформлення у вигляді процесу номінації. Закріплення лексичних інновацій є неоднозначним. Багато з них, особливо діахронічні, можуть бути не сприйняті мовною системою, але в момент їх появи та використання суспільством вони в тій чи іншій мірі відображають факт змін, що відзначаються індивідуальною та колективною свідомістю.

Криза ззовні породжує кризові явища в мові. Мова активно реагує на суспільні зміни. Це один із проявів соціальної детермінації мови, за якої суспільство чинить істотний вплив на стан мови. Реакція на зовнішні подразники фіксується змінами на всіх рівнях мови. Одне з найпомітніших явищ у ці періоди – зростання кількості лексичних запозичень на лексичному рівні та їхня «боротьба» з корінними одиницями за високий статус.

У більшості випадків запозичені слова потрапляють у мову як засіб номінації нових речей і вираження раніше невідомих понять. Можливо, картина світу залишається не надто зміненою, змінюються способи її відображення в мові. Виникає питання про причини заміни одного способу вираження іншим. Невірно, однак, стверджувати, що запозичення неодмінно заповнює лакуну в системі мови або остаточно й безповоротно витісняє колишній, «свій», споконвічний елемент. У тих випадках, коли позамовні причини запозичення викликають сумнів, припускати вплив однієї мови на іншу слід з надзвичайною обережністю, оскільки вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на еволюцію мови є неоднозначним і досі залишається предметом дискусій .

Часто запозичена лексема сприймається як точніша або виразніша. При протиставленні рідної та нерідної мов обсяг поняття іноземної лексеми зазвичай здається меншим і має чіткіші межі. Крім того, ця лексична одиниця може здаватися виразнішою, ніж одиниця рідної мови.

До внутрішніх причин запозичення відносять прагнення замінити описове найменування назвою, що складається з одного слова. Якщо те, що позначається словом, являє собою щось єдине (предмет, явище), то мова прагне назвати його одним словом, а не словосполученням.

Поряд із взаємодією причин зовнішнього та внутрішнього планів, необхідно відзначити ще одну групу причин, яка, можливо, впливає на процес запозичення. Це психологічні причини. Нова й незвичайна лексема нерідко викликає реакцію наслідування. Вона стає модною, вживається часто й нав'язливо. Єдина причина її використання – привабливість. Це характерні приклади знаків – навіювань, «влади слів» над людиною, коли слова не тільки позначають предмети, імена, почуття, види діяльності та події, а й змушують нас відчути на собі психічний і фізичний вплив цих феноменів.

Зворотним боком прийняття безлічі іншомовних лексем є ослаблення не лише соціальної ідентичності загалом, а й етнічної ідентичності, зокрема. Зниження етносоціального статусу народу в новій соціальній реальності може провокувати звернення до досвіду інших етнічних утворень, більш успішних і привабливих. Використання лексем іншої мови, перевага їхнього вживання замість корінних (за наявності кореляцій) психологічно підвищує статус мовця, дає йому, хоча й ілюзорне, уявлення про свою значущість, відчуття причетності до сильної, високостатусної групи.

У сучасному мовознавстві запозичення досліджуються з різних точок зору. Найпоширенішими є дослідження формальних і семантичних властивостей оригіналу запозичення та його трансформації в мові-реципієнті.

Запозичення розрізняють за способом засвоєння та за способом їх проникнення в мову.

За способом засвоєння виділяють усні та письмові запозичення. Усні запозичення характерні для більш ранніх історичних епох – до виникнення або широкого поширення писемності, а в новітні часи вони спостерігаються там, де відбуваються масові побутові контакти між носіями різних мов без систематичного використання письмових форм спілкування. При усному запозиченні слово зазнає більше змін у своєму вигляді, ніж при письмовому, і легко засвоюється. Якщо слово вхо-

дить у мову народу при одночасному запозиченні нового предмета, то значення цього запозичення не зазнає змін.

Запозичення другого типу пов'язані з більш «кваліфікованим» освоєнням чужомовної культури, що відбувається через фіксовану писемну мову в книгах або через свідоме вивчення відповідної мови. Книжкове запозичення проникає в іншу мову через літературні твори. Стилістичне забарвлення цих запозичень вказує на їхнє джерело [6].

Книжкові запозичення ближчі до оригіналу і за значенням, і за формою, проте важче засвоюються мовою, зберігаючи деякі риси, чужі її фонологічній та морфологічній системі.

За способом проникнення в мову запозичення можуть бути безпосередніми та опосередкованими. Безпосередні запозичення – це іншомовні лексеми, що переходять із систем однієї мови в систему іншої мови в результаті взаємодії двох мовних колективів через усне або письмове мовлення. Опосередковані запозичення – запозичення, що відбуваються через третю мову. Так, у діахронії французької мови розрізняють кілька пластів запозиченої лексики, яка була запозичена як під час прямого контакту з народом-носієм мови, так і під час опосередкованого контакту, через інші мови. Найвідоміші прямі контакти та запозичення: завоювання скандинавів-вікінгів та нормандське завоювання під керівництвом герцога Вільгельма. Опосередкованих запозичень багато: з грецької мови, через латинську; з італійської та іспанської мов, з мов Азії, народи якої ніколи не контактували безпосередньо з англійцями. Визначення прямих та опосередкованих запозичень є важливим, оскільки воно дозволяє дослідити траєкторію запозичення під час визначення мови походження та мови-донора.

Слова, що походять з іншої мови, не відразу входять до лексичної системи мови-реципієнта. Процес пристосування завжди займає певний час. Він називається акліматизацією.

У більшості випадків запозичення пристосовується до системи мови-реципієнта, що відбивається як на його формі, так і на змісті.

Теоретичні розробки інших лінгвістів підкреслюють, що система мови-реципієнта є вибірковою. Ж. Хамерс констатує: «адаптація до мови-реципієнта відбувається щонайменше у фонологічному та фонетичному плані»[7, с. 137]. Науковець підкреслює, що системи мови-джерела та мови-реципієнта часто мають значні відмінності, і тому під час переходу слів з однієї мови в іншу їхня адаптація до норм вимови та функціонування в мові-реципієнті видається необхідною умовою їхньої асиміляції.

Фонетична асиміляція запозичення полягає в тому, щоб максимально наблизити спосіб вимови запозиченої мовної одиниці до вимог фонетики мови-реципієнта. Ця тенденція реалізується у вигляді заміни неприйнятних звуків іноземної мови на більш близькі звуки мови, що запозичує. Кількість фонем і порядок їхнього розташування зберігається. В основі цього явища лежить процес міжмовного розпізнавання фонем. Можливий також інший сценарій адаптації: іншомовний звукокомплекс замінюється новоутворенням із власних звуків на основі акустичного враження носія мови.

Просодичний фактор мовної системи може брати участь в адаптації. Фонетична адаптація іншомовної лексики проявляється в накладенні фонетичних правил мови, що запозичує, на нову лексему. Це може виражатися у специфічних інтонаційних характеристиках.

Виокремлюють також морфологічну адаптацію запозиченої лексеми, коли вона входить до морфологічної системи мови, що запозичує, отримуючи відповідні морфологічні категорії. При цьому відбувається втрата морфологічних парадигм, чужих для мови-реципієнта.

Морфологічна адаптація має місце тоді, коли слово прийнято фонетично і починає функціонувати за правилами мови-реципієнта. Для системи мови морфологічна адаптація є значним явищем, оскільки вона зачіпає всю внутрішню систему, найскладніших міжрівневих і внутрішньорівневих зв'язків та відносин мовних одиниць і їхніх морфологічних парадигм, як мови-джерела, так і мови-реципієнта [8, с. 285].

Семантична адаптація – це останній вид виділених адаптацій лексеми мови-реципієнта. Вона відбувається тому, що в запозиченій лексемі зафіксовані поняття іншої картини світу.

Чи перетворюється семантика запозиченого, чужого слова відповідно до способу концептуалізації, властивого даній мові? Чи, може, мова сприймає чужий спосіб концептуалізації, запозичує фрагмент іншої моделі світу? Можлива актуалізація обох зазначених видів адаптації. Одні мови воліють перетворювати семантику чужого слова так, щоб вона більш-менш відповідала семантиці даної мови. Інші мови в цьому відношенні не такі стійкі й можуть запозичувати фрагменти іншої картини світу.

Семантична акліматизація відбувається у кілька етапів. Потрапляючи з вихідної мови до мови, що запозичує, лексика проходить перший етап – проникнення. На цьому етапі лексема ще пов'язана з тією дійсністю, яка її породила. На наступному етапі, поступово, якщо лексема іноземної мови в процесі функціонування не суперечить системі мови, що запозичує, вона приживається. Її зовнішня форма набуває сталого вигляду, і далі відбувається її адаптація відповідно до норм мови, що запозичує. Це період запозичення, або входження в мову, коли ще помітний сильний семантичний вплив мови-джерела. Останній етап проникнення іноземної лексики у мову, що запозичує – вкорінення. Лексема входить у повноцінне життя мови та суспільства, якому вона послуговує. Вона може породжувати однокореневі слова, утворювати абревіатури, набувати нових відтінків значень тощо.

Зворотним боком цього процесу є ускладнення семантичних відносин між близькими за значенням споконвічними та новими іншомовними лексемами. Відбувається диференціація значень іншомовних та споконвічних лексем, розподіл членів таких рядів за сферами діяльності або сферами спілкування.

Іномовна лексема запозичується в одному зі своїх значень, рідше – у двох або більше значеннях. Якщо це відбувається, то «запозичення під час перенесення зберігає більшість своїх значень, але трапляється, що воно набуває іншого значення, і його семантичне поле значно розширюється» [9]. Значення запозичень та їхніх іншомовних прототипів можуть бути як подібними, так і суттєво відмінними. При цьому семантичні відмінності від прототипів спостерігаються не лише у лексем, а й у інноваціях іншомовного походження. Можна стверджувати, що семантична адаптація слова насамперед свідчить про те, що слово дійсно асимілювалося в мові-реципієнті.

Якщо адаптація пройшла успішно, то запозичена лексема увійшла до системи мови-реципієнта. Вона починає жити своїм життям, незалежним від життя її прототипу в мові-джерелі. Її звуковий вигляд ще більше наближається до структур, типових для даної мови. Запозичене слово може зазнавати нових морфологічних перетворень, що усувають риси морфологічної системи мови-джерела. Воно обростає похідними словами, зазнає семантичних змін нарівні з споконвічними словами і може набути нового значення.

Здебільшого запозичена лексика з інших мов проходить процеси асиміляції. Однак виділяється й неасимільована лексика.

У ній розрізняють кілька груп лексем. Виокремлюють так звані екзотизми та варваризми. Екзотизми (від грец. чужий, іноземний) – слова, запозичені українською мовою з інших мов для позначення реалій реалій іншого народу чи країни. Екзотизми можуть бути: назви установ *(меджліс, сейм, бундестаг)*, посад, професій *(полісмен, тореадор, гейша)*, житла, поселень *(аул, вігвам, фазенда)*, предметів одягу *(паранджа, сарі, кімоно),* страв, напоїв *(саке, барбекю, чебурек)*, явищ культури *(рамадан, ханука)*, звертань до людей *(мадам, сеньйорита, містер)* та ін. [4, с. 64]. Екзотизми не мають синонімів у мові-реципієнті, тому звернення до них під час опису національної специфіки продиктовано необхідністю.

Варваризми становлять ще одну групу іншомовної лексики, яка зберегла всі властивості мови-джерела (часто навіть іншомовну графіку). Це класичний приклад неасимільованих запозичень. Виходячи з наведених вище визначень екзотизмів і варваризмів, видається необхідним зазначити, що ці поняття нерозривно пов'язані з поняттям ксенізму. Термін «ксінізм» означає «чуже слово», вживання якого супроводжується металінгвістичним знаком – описовою парафразою або виноскою внизу сторінки, якщо йдеться про написаний текст [10, с. 96–98].

У деяких працях ксенізми та власне запозичення представлені як різні мовні категорії. Основна відмінність між ними полягає в тому, що ксенізми – це слова чужої мови, які іноді цитуються, а власне запозичення – це слова, що остаточно асимілювалися. На думку дослідника, провести чітку межу між цими двома категоріями досить складно. Існує «певний континуум між ксенізмами, що не піддаються асиміляції та зберігають вигляд чужих слів, і словами, які остаточно адаптувалися, тобто справжніми запозиченнями» [11, с. 224].

Таким чином, у філологічних науках приділяється велика увага вивченню запозичень. Запозичення розглядаються у рамках таких розділів мовознавства, як соціолінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика. У вчених немає єдиної думки щодо тлумачення цього терміна.

Мова, запозичуючи слова з інших мов, не залишає їх незмінними протягом тривалого проміжку часу. Ці слова поступово трансформуються, піддаються процесу асиміляції. Сучасна французька мова перебуває в постійному розвитку, іноземна лексика проникає в усі шари словникового складу сучасної французької мови. Запозичені слова,

хоча зазвичай їх менше, ніж слів, успадкованих від прамови, надзвичайно поширені у словниковому складі будь-якої мови: насправді це несвідомий процес і один із важливих складових факторів життя будь-якої мови. Але цілісність мови зберігається лише в тому випадку, коли запозичення не перевищують допустиму межу, яку лінгвіст Клод Ажеж оцінює в 15 % від загальної кількості лексики в мові [12, с. 249].

Ось чому нормативні організації, такі як Французька академія або Генеральна делегація з питань французької мови (у Франції) та Квебецький офіс французької мови (у Канаді), прагнуть, щоб процес запозичення відбувався в розумних межах. З часом запозичені слова можуть лексикалізуватися і більше не сприйматися як запозичення. Наприклад, слово redingote (f) – дамське пальто (з талією); редингот, сюртук запозичено з англійської: riding-coat – пальто для верхової їзди. Лексикалізація цього слова пояснюється його тривалим перебуванням у французькій мові (приблизно з XVIII століття) і виражається в його адаптації до орфографії та фонологічної системи французької мови. Величезна кількість слів запозичена настільки давно, що лише фахівці в галузі етимології можуть їх ідентифікувати як запозичення. Інший приклад: англійське слово an apron – фартух є фономорфологічною адаптацією французького слова napperon (m) – невеличка скатертина. Це запозичення неможливо розпізнати апріорі ні за формою, ні за вимовою, ні за його змістом, хоча всі ці три елементи є основними для формування нової леми в англійській мові. Очевидно, що середньостатистичний носій будь-якої мови не усвідомлює, що він так часто вживає іноземні слова: вони не здаються йому іноземними, оскільки деякі з них, що вже давно закріпилися в мові, були практично повністю адаптовані. Ті ж, які, у свою чергу, продовжують здаватися іноземними, – це слова, не які повністю асимілювалися, або тому, що їхня вимова залишається далекою від графічних норм, або тому, що їхнє вживання є досить рідкісним чи обмеженим. Популярний вислів «зараз це слово у словнику» показує, що носії мови протягом певного часу відчувають, що вживання якогось слова є невиправданим (воно ще «звучить по-іноземному») і що необхідний зовнішній вплив, щоб надати йому французького характеру. Насправді процес є зворотним: словники лише закріплюють вживання слова (яким би не було визначення, надане цьому терміну) і пояснюють його. Те, що іноземне слово входить до словника, не означає, що воно було прийняте компетентною меншістю граматистів, які мають повноваження ухвалювати рішення щодо мови, оскільки мова належить тим, хто нею розмовляє, і жодна офіційна постанова не може змусити носіїв мови повністю змінити свої мовні звичаї. Зате це означає, що воно стало достатньо вживаним, щоб увійти до словника. Деякі держави запроваджують систему заходів на законодавчому рівні, щоб обмежити кількість запозичень з іноземних мов. Так, наприклад, Франція ухвалила закон Тубона та декрет від 3 липня 1996 року про збагачення французької мови з метою створення неологізмів, що замінюють іноземні слова (наприклад, courriel (m) – електронний лист замість e-mail – повідомлення електронної пошти). Слід зазначити, що «квебекізми», «бельгіцизми» та «гельветизми» позначають лінгвістичне вживання французької мови в Квебеку, Бельгії та Швейцарії.

Назви запозичень, відштовхуючись від назв мов, з яких вони походять позначаємо наступним чином: (en) англійська мова – англіцизм; (fr) французька мова – галіцизм; (1a) латинська мова – латинізм; (el) грецька мова – еллінізм; (de) німецька мова – германізм; (es) іспанська мова – іспанізм; (it) італійська мова – італіанізм. Що стосується функціонування запозичень у мові, то тут воно має свої особливості. Так, наприклад, згідно зі словником англіцизмів, опублікованим у Квебеку, їх можна розділити на 6 груп:

Семантичний англіцизм – приписування слову значення, яке воно має лише в англійській мові (хибні друзі перекладача), або буквальний переклад англійських ідіом: *je suis désolé – я шкодую замість excusez-moi – вибачте, vol domestique (m) – крадіжка, скоєна прислугою, замість vol intérieur (m) – внутрішній авіарейс, votre honneur – ваша честь замість monsieur (ou madame) le juge – пан (пані) суддя.*

Лексичний англіцизм – запозичення англійських слів і виразів, що вживаються без змін: *feedback – зворотний зв'язок, коментар, думка.*

Синтаксичний англіцизм – калька синтаксичної конструкції, властивої англійській мові: être en charge de (in charge of) – відповідати за (якесь завдання або сферу діяльності), бути відповідальним за (організацію чогось).

Морфологічний англіцизм – похибки (або помилки) у формуванні слова (рід, суфіксація тощо): *les actifs d'une société (the assets): працюючі громадяни суспільства / капітал фірми.*

Фонетичний англіцизм – помилка у вимові: *Zoo (m) – зоопарк, що вимовляється [zu] замість [zo] або [zoo].*

Графічний англіцизм – використання написання, властивого англосаксонським мовам: використання десяткової коми замість звичайної коми, використання англійських лапок замість французьких, використання великих літер у назвах загальних іменників, як, наприклад, у *Association Les Plus Beaux Villages de France, f – Асоціація «Найкрасивіші села Франції».*

Що стосується асиміляції англіцизмів, то деякі з англійських слів, які здебільшого увійшли до французької мови у XVIII–XIX століттях, зберегли своє оригінальне написання; інші ж з часом зазнали змін під впливом французької орфографії. Наприклад: *Boulingrin (m) – садова галявина, що походить від bowling green – галявина для гри в кулі; paquebot (m) – пасажирське судно, що походить від packet-boat – поштово-пасажирське судно; Redingote (f) — дамське пальто (до талії), що походить від riding-coat – пальто для верхової їзди. Ці приклади наведено в книзі Рене Етьємбля «Чи говорите ви французькою?». Це стосується й слів: Bol (m) – чаша, що походить від bowl –миска (отримало сучасне написання в 1826 році); Névrose (f) – невроз, що походить від neurosis; Partenaire (m) – партнер, що походить від partner – учасник (отримало сучасне написання в 1836 році)*.

У XX столітті написання в більшості випадків не змінюється. У словах, похідних від запозичень, навпаки, написання відповідно до правил французької мови є нормою: – *footballistique* – що стосується футболу: додавання закінчення – *istique* до *football* – футбол; – *mixage (m)* – перемішування: додавання закінчення – *âge* до *mix* – змішування; – *upgrader* – удосконалити: додавання закінчення *-er* до *upgrade* – підйом.

Скажемо кілька слів про композити (складні слова), зумовлені впливом англійської мови. Вони можуть повністю складатися з англійських слів: *fast-food (m) – дешевий ресторан із швидким обслуговуванням, living-room (m) – вітальня, week-end (m) – вікенд;* або ж мати одну частину французьку, а іншу – англійську: *plaque pick-up (f) – сигнальна пластина; tastevin (m) – лівер для дегустації вина; voix off (f) – закадровий переклад.* Додамо, що англіцизми при проникненні у французьку мову розподіляються за родами (хоча в англійській родів немає). Більшість із них поповнюють категорію чоловічого роду. Наприклад: *charter (m) – зафрахтований рейс (частіше для перевезення туристів), délai (m) – відстрочка, призупинення, smartphone (m) – смартфон*. Щодо італіанізмів, то під час проникнення у французьку мову найчастіше спостерігається заміна італійського закінчення -a, властивого жіночому роду, на французьке -e. Приклади: *altesse (f) – світлість (титул) < altezza (f) – високість (титулювання), appoggiature (f) – довгий форшлаг < appoggiatura (f) – підтримка, ariette (f) – арієтта < arietta (f) – пісенька.* Ця тенденція спостерігається й щодо іспанізмів: *balance (f) – ваги < balanza (f) – тарілка ваг; barricade (f) – барикада < barricada (f), boule (f) – куля < bola (f)* [13, с. 165].

Денотативні запозичення – це одна з особливостей запозичень у французькій мові. Далеко не всі англо-американізми стають лінгвістичними запозиченнями, тобто набувають статусу рівноправних лексичних одиниць французької мови. Більшість із них запозичуються разом із поняттями, явищами іноземної дійсності. Ось приклад денотативних запозичень: leader, label – наклейка, ярлик; electrocution – ураження електричним струмом.

Конотативні запозичення також входять до переліку особливостей асиміляції французької мови. Однак французька мова використовує чимало конотативних запозичень, що позначають поняття, які вже мають своє французьке найменування: *week-end – fin de la semaine, baby – bébé, nurse – bonne d'enfant, insane – insensé, barman – garçon, leader – chef, living room – salle de sejour, match – competition.* Англіцизми у французькій мові, що мають споконвічно французьке походження, тобто запозичені з французької англійською континентальною мовою в попередні історичні епохи, називаються подвійними запозиченнями. Вони почали проникати в англійську мову з 11 століття, що було пов'язано з бурхливими історичними подіями (завоювання Англії норманами, середньовічні війни, хрестові походи). У епоху Відродження французька мова також слугувала джерелом поповнення англійського словникового запасу в галузі політики, економіки, культури та релігії. У 18 столітті (Епоха Просвітництва) та у 19 столітті знову збільшується приплив французької лексики до англійського словника. У наш час низка слів англійської мови, що етимологічно походять із французької, ніби повертається до французької мови, але вже зі зміненою морфологією та семантикою. Закріплення подвійних запозичень у французькій мові відбувається безболісно. Хоча, перебуваючи в англійській мові, запозичення, як правило, зазнають семантичних і деяких морфологічних змін, які вони зберігають після повернення, вимовляються вони відповідно до норм сучасної французької фонетики. Так,

humour – гумор, запозичене англійською мовою у 17 столітті з французької (фр. *humeur* – схильність до жартів) і отримало нове закінчення, повернувшись до мови-джерела, стало вимовлятися відповідно до сучасних французьких фонетичних норм. Англійський іменник *supremacy* походить від французького прикметника *suprême*. Запозичене у 16 столітті це похідне увійшло у 17 столітті до французької мови й набуло французького звучання *suprematie*. Англійський іменник *loyalist* походить від французького прикметника *loyal*, запозиченого у 16 столітті. У 18 столітті це похідне було, у свою чергу, запозичене французькою мовою, в якій воно набуло відповідної форми та звучання: *loyaliste* – прихильник. Асиміляція запозичень провокує навіть створення нових слів на основі іноземних елементів. Це так звані псевдозапозичення, існування яких ускладнює розпізнавання справжніх. Наприклад, слово «*couponing*» утворено від французького слова «*coupon*» за допомогою англійського суфікса -ing.

Запозичення афіксів має місце й у сучасній мові. Так, разом з англійськими запозиченими словами у французьку мову прийшов суфікс -ing, що позначає дію, місце дії, який став утворювати слова вже на французькому ґрунті, незалежно від англійської мови, наприклад: caravaning від caravane: 1) караван; 2) транспорт; 3) пасажирський автопричіп; 4) група людей, що рухаються разом. Саме слово caravaning має таке значення: 1) автотуризм; 2) кемпінг для туристів з автофургонами. Слід зазначити, що французька мова запозичує не лише афікси, а й цілі слова, наприклад: *footing, doping, interview*. Розглянемо детальніше слово *footing*. Якщо слова *doping* та *interview* зберегли у французькій мові свою форму, англійську вимову, а також значення, то англійське слово *footing*, проникнувши порівняно нещодавно у французьку мову, зберегло форму, вимову, але не зберегло свого значення, набуло нового значення. До такого висновку ми дійшли, проаналізувавши значення слова footing, використовуючи тлумачні словники французької та англійської мов різних років видання. Так, наприклад, Оксфордський словник дає таке визначення слова footing: 1) placing of the feet – положення ніг; 2) surface for standing on – поверхня, на якій можна стояти; 3) position in society – становище в суспільстві; 4) conditions – умови: peace/war footing [13].

Слід зазначити, що в різних словосполученнях слово footing має різні значення. У цьому ми переконалися, проаналізувавши приклади: *He lost his footing – він оступився; to get a footing in society – здобути становище в суспільстві; to be on a friendly footing with smb. – бути у дружніх відносинах.* З наведених прикладів можна зробити висновок, що слово footing у французькій мові має зовсім інше значення, ніж в англійській. Словники різних років видання дають різні визначення слова *footing*. Автори одних словників дають більш загальне визначення: *«marche à pied», «promenade»*. Ці приклади запозичень показують, що процес словотворення продовжує діяти в сучасній французькій мові, утворюючи за вже існуючими моделями нові слова, навіть від запозичень. Можна помітити, що не всі англіцизми зберігають свою вимову, перейшовши у французьку мову. Так відбувається зі словами parking, pressing. Носії мови не вимовляють ці слова на англійський манер, а намагаються фонетично асимілювати запозичення там, де це є можливим, відповідно до правил французької фонетики.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що іншомовні запозичення є важливим джерелом поповнення лексичного складу французької мови та невід'ємною складовою її історичного й сучасного розвитку. Процес запозичення зумовлюється як внутрішніми потребами мовної системи, зокрема необхідністю номінації нових понять і реалій, так і екстралінгвальними чинниками: інтенсивністю міжмовних контактів, суспільно-політичними та економічними змінами, розвитком науки, технологій, масмедіа й цифрової комунікації. Особливого значення в сучасний період набувають англо-американські запозичення: за даними Т. М. Гейко, понад 90 % досліджених неологічних запозичень у сучасній французькій мові мають англо-американське походження. Водночас французька лексична система демонструє здатність адаптувати іншомовні одиниці відповідно до власних фонетичних, морфологічних, граматичних і семантичних закономірностей.

Таким чином, іншомовне запозичення доцільно розглядати не лише як механічне перенесення лексичної одиниці з однієї мови до іншої, а як складний процес міжмовної взаємодії, результатом якого є поступова інтеграція запозиченого елемента в систему мови-реципієнта.

Список літератури:

1. Гейко Т. М. Лексичні запозичення у неологічному вимірі сучасної французької мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2022. № 42. С. 31–48. DOI: 10.17721/2663-6530.2022.42.05.

2. Рубан В. О. Англомовні запозичення у сучасних французькій та українській мовах. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. № 47. С. 13–20. DOI: 10.17721/2663-6530.2025.47.02.
3. Рубан В. О. Категорія повних англомовних запозичень у сучасному французькому медіадискурсі. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2025. № 48. С. 35–46. DOI: 10.17721/2663-6530.2025.48.03.
4. Голянич М., Стефурак Р., Бабій І. Словник лінгвістичних термінів. Івано-Франківськ. Сімик, 2011. 272 с.
5. Phelizon J.H. Vocabulaire de la linguistique. Paris, 1976.
6. Mounin G. Dictionnaire de la linguistique. Paris, 1974.
7. Hamers J. Emprunt. Sociolinguistique. Concepts de base. Mardaga: Sprimont, 1997. P. 136–139.
8. Queffelec A. Emprunt ou xenisme: les apories d'une dichotomie introuvable? Contats de langues et identites culturelles. Quebec: Presses de l'Universite de Laval, 2000. P. 283–300.
9. Dumont P, Maurer B. Sociolinguistique du francais en Afrique francophone: gestion d'un heritage, devenir une science. Vanves: EDICEF – AUPELF, 1995.
10. Guilbert L. La creativite lexicale. Paris: Larousse, 1975.
11. Deroy L. L'emprunt linguistique. Paris: Les belles lettres, 1956.
12. Hagège C. Combat pour le français: Au nom de la diversité des langues et des cultures. Paris: Odile Jacob, 2006. 249 p.
13. Etiemble R. Parlez-vous franglais? Gallimard, 1994. 278 p.

Mitenko O. V. ON THE ISSUE OF FOREIGN LANGUAGE BORROWINGS IN THE FRENCH LANGUAGE

The study of loanwords has a long history in both Ukrainian and international linguistics. This field is characterised by a diversity of perspectives and approaches, which is reflected in the numerous classifications of loanwords proposed by various authors. Borrowing is a typologically universal process. It is inherent in all languages. This is precisely what makes the present study relevant.

This article examines the concept of 'borrowing' and its main characteristics, and investigates the key stages and trends in the borrowing of foreign-language vocabulary into French, alongside the specific features of their adaptation to the French linguistic system.

Borrowing is understood to mean foreign-language words that have been fully assimilated by the language that has borrowed them. Borrowings are not perceived by speakers as foreign elements, do not require explanation, and form part of the general lexicon.

An examination of the interplay between external and internal factors in lexical borrowing suggests that, in most cases, borrowed words enter a language as a means of naming new things and expressing previously unknown concepts. In a rapidly changing world, a language's lexicon reflects all historical changes. Words fall out of active use along with the concepts or phenomena they denote. Throughout the ages, new words have emerged that reflect the characteristics of their time. The vocabulary of a language is enriched in various ways, notably through the borrowing of foreign words, which reflects not only historical processes but also socio-cultural factors.

The process of borrowing is highly diverse, with its own causes, stages of development and outcomes. The reasons for borrowing are determined by internal factors within the language and external influences on the linguistic system. The need to adopt loanwords stems from the lack of an accurate term for a concept or the absence of a term altogether, as the phenomenon or object being referred to is new to the culture that speaks that language. The phenomenon of borrowing helps to constantly refresh the vocabulary of the French language.

Keywords: *borrowing, lexical units, foreign-origin words, linguistic system, French language.*

Дата першого надходження статті до видання: 31.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/21

Nasrullayeva N.
https://orcid.org/0000-0002-4834-5417
Azerbaijan National Academy of Sciences

INTONATIONAL PATTERNS OF PARENTHETICAL ELEMENTS IN FRENCH: EVIDENCE FROM EXPERIMENTAL PHONETIC ANALYSIS

This article investigates the micro-prosodic and structural characteristics of parenthetical elements in spoken French across literary and journalistic corpora. Recognizing that structural insertions heavily influence the macro-rhythmic flow of speech; this paper addresses a critical gap in experimental phonetics regarding style-specific prosodic modeling. Utilizing a synchronized tri-parametric coding system–comprising fundamental frequency (F0/pitch), temporal duration (ms), and signal intensity (dB)–the paper explores how syntactic positioning (initial, medial, and final) and functional registers modulate the acoustic boundaries of parenthetical insertions. Through a meticulous segment-by-segment empirical analysis of speech visualization matrices, the experimental results demonstrate a strict systematic interdependency between syntax and prosody. The findings reveal that speakers strategically trade off specific acoustic parameters to achieve pragmatic and structural isolation based on communicative contexts. In initial positions structural detachment is accomplished via dramatic pre-pausal temporal lengthening rather than volume shifts, preserving an even dynamic baseline. Medial configurations trigger a highly localized melodic arch peak while maintaining a tightly controlled, stable dynamic footprint to prevent vocal bursts. In terminal positions, typical of journalistic discourse, speakers execute a calculated pitch recovery combined with deliberate rhythmic slowing to counteract natural declarative declination and preserve informational clarity. Ultimately, this research proves that French parenthetical elements function as highly dynamic, flexible prosodic shifts that directly interface between syntax, pragmatics, and functional style to maintain macro-structural cohesion. These systematic variations suggest that prosodic phrasing is inherently bound to institutional and artistic discourse constraints.

Keywords: *micro-prosody, spoken French, parenthetical elements, fundamental frequency, temporal duration, signal intensity, functional style.*

Introduction & literature review. Syntactic and Semantic Nature of Parenthetical Elements in French. Parenthetical elements–variously designated in French linguistic tradition as *les incises*, *les propositions incidentes*, or *les éléments parenthétiques*–constitute a unique class of linguistic units characterized by their relative syntactic autonomy and highly adaptable semantic profile. Structurally, these elements are integrated into the host sentence without formal grammatical connectors (conjunctions or relative pronouns), yet they profoundly modulate the pragmatic orientation of the entire utterance.

In the foundational French grammar *Le Bon Usage*, Maurice Grevisse characterizes these incident elements (*éléments incidents*) as a form of parenthesis used by the speaker or writer to interrupt the sentence for a personal intervention. He highlights that while these insertions lack a direct syntactic connection to the rest of the clause, they serve a distinct communicative intent by altering the discourse's intonational framework and utilizing specific punctuation marks, such as commas, dashes, or parentheses, to mark this subjective shift [5, p. 468].

Classification and Positional Mobility. French parenthetical elements are structurally diverse and can be systematically classified into three primary categories:

1. Parenthetical Words (*Lexèmes parenthétiques*): Modal adverbs and particles that express degrees of certainty or logical connection (e.g., *enfin, certes, évidemment, bof, justement*).

© Nasrullayeva N., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

2. Parenthetical Phrases (*Locutions parenthétiques*): Prepositional or idiomatic phrases providing perspective (e.g., *à mon avis, de plus en plus, sans doute*).

3. Intercalary Clauses (*Propositions incises*): Full verbal structures indicating source or cognitive processing (e.g., *je pense, dit-il, vous savez*).

Martin [9] argues that spontaneous French utterances consist of syntactically well-formed macrosegments (prefixes, nucleus, parenthetical insertions, postfixes and suffixes), whose coherence is established primarily through prosodic organization rather than syntax alone.

According to Debaisieux and Martin [1, pp. 129–131], discourse units in spoken French are simultaneously syntactic, semantic, and prosodic entities. Consequently, their boundaries cannot be established on syntactic criteria alone.

A defining characteristic of these elements is their positional mobility within the linear chain of speech. Claude Guimier, in his extensive functional analyses of French syntax, illustrates that a change in the positional topography of a parenthetical element–moving it from the initial boundary to a medial or final position–is never structurally neutral [6]. Each position corresponds to a distinct communicative strategy:

- **Initial Position (Sentence-Opening):** Functions as a discourse-orienting frame or a pragmatic shield, pre-programming the listener's reception of the upcoming clause.
- **Medial Position (Intercalary Insertion):** Interrupts the primary syntactic flow, often acting as a sudden modal adjustment or subjective commentary in mid-thought.
- **Final Position (Sentence-Closing):** Serves as an afterthought, an evaluative summary, or a conventionalized conversational tail.

A defining characteristic of parenthetical constructions is their positional mobility within the linear organization of discourse. Rather than representing free variation in word order, their distribution reflects differences in syntactic attachment (*incidence*), semantic scope (*portée*), and discourse organization. Within his functional approach to French syntax, Guimier [6] argues that syntactic attachment and semantic scope do not necessarily coincide, allowing the same parenthetical element to fulfil different communicative functions according to its position within the utterance. Consequently, positional variation should be understood as a functional property of discourse rather than as a purely structural phenomenon.

Building on this functional perspective, Vlad [13, p. 110] observes that parenthetical constructions in French occur most typically in medial (*incise*) and sentence-final positions, whereas sentence-initial placement is generally associated with more specific discourse-pragmatic purposes. This interpretation is further reinforced by Vigier [12, pp. 300–311], who demonstrates that sentence-initial detached elements establish an interpretative discourse frame whose scope may extend beyond the host clause. Consequently, the initial position performs not only a syntactic function but also an important discourse-organizational role. These observations provide a theoretical basis for examining whether the initial, medial, and final positions of parenthetical constructions are likewise associated with systematic differences in their prosodic realization.

Transition from Syntax to Prosody: The Acoustic Dimension. While the syntactic and semantic properties established by Grevisse and Guimier provide a robust theoretical foundation, they inherently describe a static, written model of language. A widely held assumption in prosodic research is that parenthetical constructions are marked by a prototypical set of acoustic cues, including reduced pitch and intensity, boundary pauses, and limited melodic variation. However, evidence from spontaneous French speech suggests that these features are not systematically present in all parenthetical units. Rather than following a single invariant pattern, parenthetical constructions exhibit flexible and context-dependent prosodic realizations [4, pp. 54–55]. In spontaneous or expressive oral discourse, the true functional identity of French parenthetical insertions is actualized through **prosodic parameters** [8, pp. 175–178]. Gachet and Avanzi [4, pp. 79–83] conclude that the prosodic organization of parenthetical constructions cannot be explained solely by syntactic structure. Their intonational realization is also influenced by information structure and discourse function, demonstrating the close interaction between prosody, syntax, and discourse in spontaneous French speech.

Delais-Roussarie [2, pp. 37–38] argues that the prosodic organization of parenthetical (incident) elements cannot be regarded as a simple reflection of syntactic structure. Instead, their prosodic realization depends on their position within the prosodic organization of the utterance and the interaction between prosody and discourse. This view is consistent with the findings of Gachet and Avanzi [4], who demonstrate that parenthetical constructions in spontaneous French do not follow a single invariant

intonation pattern. Because parenthetical constructions are not always identified through syntactic structure alone, spoken French relies on prosodic organization to signal their boundaries and integrate them into the host utterance. Parenthetical insertions may constitute independent prosodic structures embedded within the prosodic organization of the sentence, while syntactic and prosodic segmentation do not necessarily coincide [9, pp. 157–160]. These prosodic distinctions are primarily reflected in three measurable acoustic parameters:

• **Fundamental Frequency (F0):** variations in melodic contour contribute to the perceptual integration or separation of parenthetical units [11].

• **Duration (ms):** temporal lengthening of vowels and pauses provides important cues for prosodic segmentation and boundary marking [7].

• **Intensity (dB):** variations in acoustic energy contribute to prosodic prominence and discourse organization [3].

Consequently, examining the prosodic realization of parenthetical constructions across different syntactic positions requires an integrated analysis of their intonational behavior within spontaneous discourse. Mertens [10] demonstrates that French parenthetical constructions do not exhibit a single fixed intonation pattern; instead, their prosodic realization varies according to their degree of syntactic integration and discourse function. Accordingly, the present study investigates whether these positional differences are systematically reflected in three measurable acoustic parameters: fundamental frequency (F0), duration, and intensity.

To visually represent these acoustic parameters, the present study employs a tri-parametric graphical coding system, in which the F0 line is shown in blue, the duration line in red, and the intensity line in green.

Methodology. Corpus Selection and Functional Styles. The experimental corpus analyzed in this specific study consists of three selected target sentences (Sentence 1, Sentence 2, and Sentence 3), carefully compiled to examine how syntactic positioning and functional-stylistic parameters influence the micro-prosodic organization of parenthetical elements. To establish a clear comparative framework for tracking structural and intonational variations based on positions (*initial, medial, and final*), the material was selected from two distinct functional domains of French discourse:

• **Literary Style (Artistic Prose):** Sentences (such as Sentence 2 and Sentence 3) were extracted from artistic literary sources to evaluate highly subjective, emotional, and stylistically varied prosodic environments where parenthetical components disrupt or frame the main syntactic flow.

• **Journalistic Style (Press Discourse):** Sentence 3 was selected from contemporary newspaper materials, representing an objective, information-oriented, and formal environment where the parenthetical insertion functions as a secondary modal comment.

This specific selection allows for a rigorous cross-positional analysis, directly correlating the syntactic alignment of the parenthetical device with its macro-prosodic and pragmatic features.

Informant and Recording Conditions. To ensure absolute phonetic consistency and eliminate variables related to gender or age-driven biological bias in acoustic tracking, the entire corpus was recorded by a single speaker. The informant selected for this study was a 31-year-old female native French speaker.

All vocal data was captured in a quiet, noise-controlled laboratory setting utilizing a high-sensitivity unidirectional microphone. The audio signals were sampled at a standard frequency rate of 44.1 kHz with 16-bit quantization to preserve the complete harmonic structure of the voice. The digital recordings were subsequently imported into the Praat workspace for manual segmentation, wideband spectrogram verification, and precise parametric tracking.

Acoustic Processing and Parameter Tracking. The recorded speech data underwent comprehensive micro-prosodic analysis using the open-source software platform **Praat**. The acoustic tracking focused on three interdependent prosodic parameters:

• **Fundamental Frequency (F_0):** Extracted via automated pitch-tracking algorithms, measured in Hertz (Hz) and subsequently converted to scaled values to map melodic contours (rising, falling, level).

• **Temporal frequency (Duration):** Measured in milliseconds (ms), calculating absolute vocalic length to detect boundary-induced pre-pausal lengthening.

• **Signal Intensity:** Tracked in decibels (dB) to measure variations in vocal energy and dynamic prominence across different sintaqms.

The boundaries of each parenthetical insertion were manually annotated based on synchronized waveform and wideband spectrogram inspections, isolating the specific acoustic footprint of the modal elements from the surrounding host clauses.

Acoustic Analysis and Micro-Prosodic Interpretation. Micro-Prosodic Analysis of the Experimental Corpus

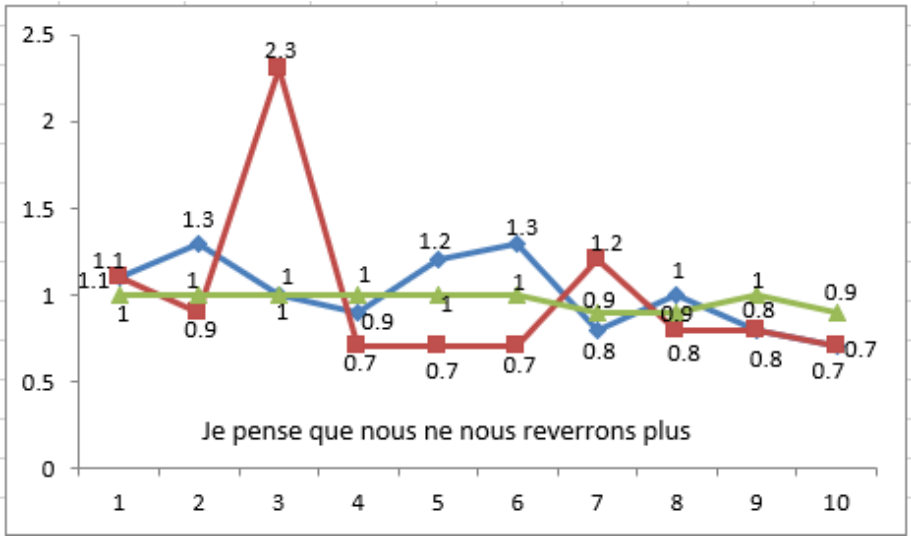

Fig. 1.

Sentence 1: Literary Style (Artistic Corpus) – Initial Positio

- **Target Utterance:** *"Je pense que, nous ne nous reverrons plus."*
- **Syntactic Configuration:** Parenthetical clause (*propositions incises*) positioned at the medial boundary of the utterance, functioning as a subjective modal frame.

The synchronized micro-prosodic evolution of the utterance is tracked across consecutive time segments along the horizontal chronological axis, mapped according to the verified tri-parametric coding system:

1. *Fundamental Frequency (F0 / Pitch)* [Blue Line]

The tracking of the fundamental frequency reveals that the initial parenthetical clause enters the acoustic space at a moderately high pitch register, initiating at Segment 1 with a value of 1.1 hs. As the articulation progresses toward the structural nucleus of the modal phrase, a visible melodic serialization occurs, peaking at 1.3 hs in Segment 2, before returning to the modal baseline of 1.0 hs at the immediate syntactic boundary (Segment 3).

Upon transitioning into the core host clause (*"nous ne nous reverrons plus"*), the pitch floor momentarily drops to a compressed level of 0.9 hs in Segment 4. Reflecting the high emotional subjectivity inherent to literary discourse, substantial pitch fluctuations are observed in the medial portion of the host clause, where the melodic trajectory surges back to peaks of 1.2 hs and 1.3 hs (Segments 5–6). Towards the phrase terminal, the F0 contour undergoes a systematic declination pattern typical of French declarative phrases, falling to 0.8 hs and reaching its final cadence at a minimum floor of 0.7 hs at Segment 10.

2. *Temporal Frequency / Duration Structure* [Red Line]

The temporal duration tracking (the red line) represents the primary indicator of structural pacing and phrase-boundary markers across the utterance. The curve initiates at 1.1 ms and exhibits a brief acceleration to 0.9 ms at Segment 2. Crucially, at Segment 3–which marks the exact syntactic junction and phonetic boundary where the parenthetical clause shifts into the main clause–the duration contour exhibits a massive pre-pausal lengthening effect, spiking to an absolute maximum peak of 2.3 ms.

This prominent acoustic spike mathematically proves that the speaker significantly extends the duration of the final syllable of the parenthetical phrase (*"Je pense que"*) to structurally separate the modal framing device from the matrix sentence. Immediately following this boundary, the temporal pace undergoes a severe acceleration, plunging and stabilizing at a low floor of 0.7 ms across Segments 4, 5, and 6 as the main clause begins. A secondary phrase-internal structural lengthening is registered at Segment 7 (1.2 ms), before the utterance ultimately terminates with a final duration cadence of 0.7 ms at Segment 10.

3. *Signal Intensity / Dynamic Structure* [Green Line]

In stark contrast to the highly variable pitch and duration curves, the dynamic footprint (represented by the green line) maintains a remarkably rigid, stable, and near-linear trajectory throughout the speech delivery. From the onset of the parenthetical framing device through the core structural progression of the host sentence (Segments 1 to 6), the dynamic energy

remains perfectly static at a uniform coefficient of 1.0 dB.

A negligible drop in vocal intensity is observed in the post-boundary segments of the host phrase, where the dynamic level shifts slightly to 0.9 dB during Segments 7 and 8. The energy level momentarily resets to the standard 1.0 dB baseline at Segment 9 before finally closing the macro-syntactic window with a minor suppression of 0.9 dB at Segment 10. This steady dynamic trajectory demonstrates that the speaker maintains an even, controlled volume, relying instead on melodic variations and dramatic durational adjustments (the 2.3 ms peak) to isolate the parenthetical element.

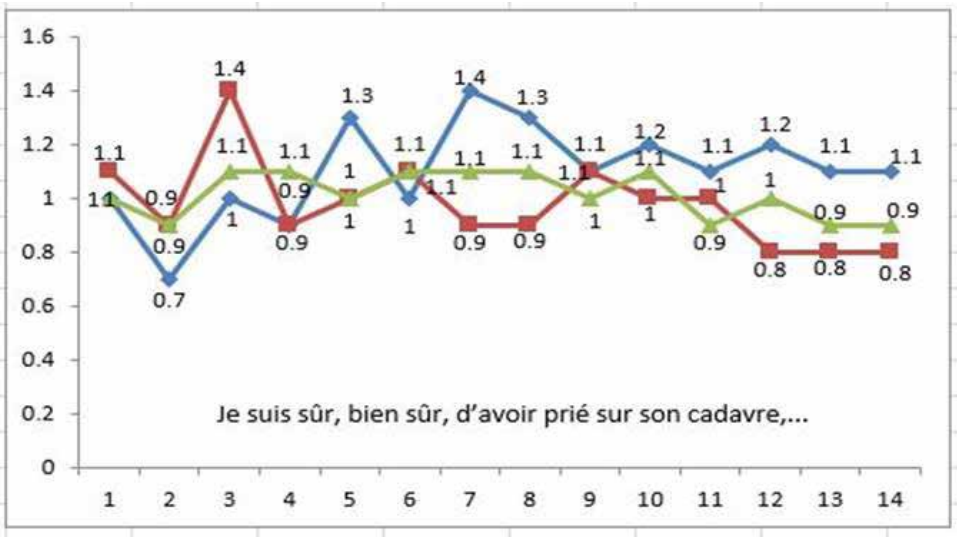

Fig. 2.

Sentence 2: Literary Style (Artistic Corpus) – Medial Position

• **Target Utterance:** *"Je suis sûr, bien sûr, d'avoir prié sur son cadavre..."*

• **Syntactic Configuration:** Parenthetical phrase (*locutions parenthétiques*) embedded in the medial position, temporarily interrupting the primary syntactic flow.The synchronized micro-prosodic evolution of the utterance is tracked across consecutive time segments along the horizontal chronological axis, mapped according to the verified tri-parametric coding system:

1. *Fundamental Frequency* (*F0 / Pitch*) [Blue Line]

The tracking of the fundamental frequency registers sharp melodic variations, proving the high emotional subjectivity of the artistic text. The utterance initiates at a neutral position of 1.0 hs at Segment 1, followed by a steep drop to 0.7 hs at Segment 2. As the articulation progresses into the core host clause and approaches the medial insertion boundary, the pitch register climbs back to 1.0 hs (Segment 3) and 1.3 hs (Segment 5).

Crucially, within the medial parenthetical zone, the melodic trajectory surges upward, hitting its absolute phrase peak at 1.4 hs in Segment 7 and sustaining a high register of 1.3 hs at Segment 8. This distinct melodic arch demonstrates that mid-sentence parenthetical components in literary discourse are marked by prominent pitch modulations rather than monotonous integration. Towards the terminal zone (Segments 9–14), the F0 contour stabilizes and fluctuates gently within a controlled 1.1 hs to 1.2 hs range.

2. *Temporal Frequency / Duration Structure* [Red Line]

The temporal duration tracking (the red line) displays the structural pacing and rhythmic adjustments across the utterance calculated in milliseconds (ms). The phrase starts with a baseline duration coefficient of 1.1 ms, dropping to 0.9 ms at Segment 2. At Segment 3, a highly visible duration peak of 1.4 ms is registered, marking a strong phrase-internal emphasis.

As the speaker moves through the medial parenthetical phrase, the temporal progression stabilizes and oscillates tightly between 1.0 ms and 1.1 ms (Segments 5 and 6), before accelerating to 0.9 ms in Segments 7 and 8. After a minor temporal reset to 1.1 ms at Segment 9, the rhythmic structure undergoes a systemic compression during the final declarative phrase cadence, dropping and locking perfectly at a uniform baseline floor of 0.8 ms across the final three intervals (Segments 12, 13, and 14).

3. *Signal Intensity / Dynamic Structure* [Green Line]

The dynamic footprint (represented by the green line) tracks variations in vocal energy across the structural layout of the utterance. In comparison to the wide fluctuations observed in the pitch and duration curves, the signal intensity maintains a highly balanced and uniform path. The sentence onset registers an intensity coefficient of 1.0 dB in Segment 1, with a minimal drop to 0.9 dB at Segment 2.

Throughout the entire central syntactic block – encompassing both the transitions and the exact medial parenthetical core (Segments 3 to 10) – the dynamic energy remains almost perfectly horizontal, locking securely at a uniform value of 1.1 dB, with only a minor baseline drop to 1.0 dB at Segment 5 and Segment 9. The utterance concludes with a slight volume de-emphasis at the terminal boundary, stabilizing at a minimum intensity floor of 0.9 dB during Segments 13 and 14. This acoustic pattern shows that while the speaker executes a noticeable melodic jump (1.4 hs) to highlight the medial insertion, she keeps the dynamic volume steady and controlled.

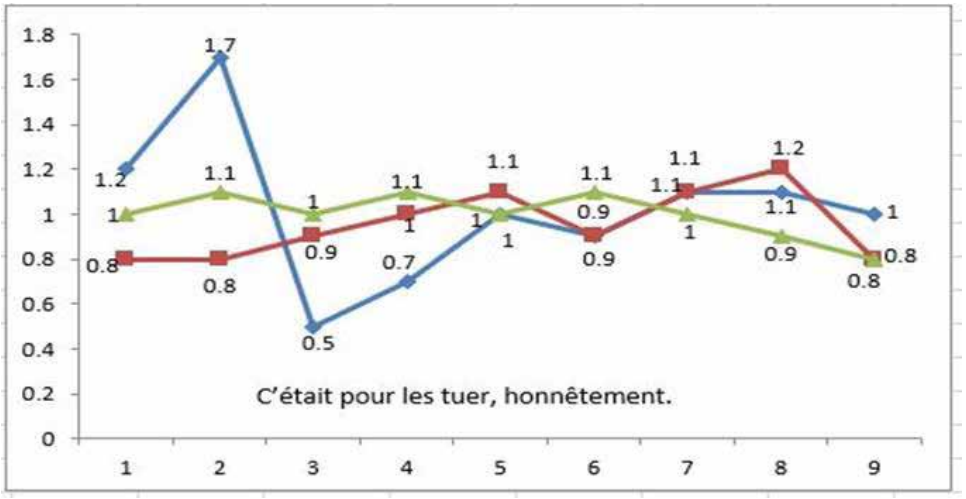

Fig. 3.

Sentence 3: Journalistic Style (Press Corpus) – Final Position

- **Target Utterance:** *"C'était pour les tuer, honnêtement."*
- **Syntactic Configuration:** Parenthetical word (*lexèmes parenthétiques*) positioned at the absolute final boundary of the sentence.

The synchronized micro-prosodic evolution of the utterance is tracked across consecutive time segments along the horizontal chronological axis, mapped according to the verified tri-parametric coding system:

1. *Fundamental Frequency (F0 / Pitch)* [Blue Line]

An inspection of the pitch contour shows that the sentence enters the acoustic space at an elevated register during the primary factual clause: Segment 1 logs 1.2 hs, and Segment 2 reaches a maximum communicative peak of 1.7 hs to emphasize the core information. Immediately following this peak, the pitch floor exhibits a steep collapse down to 0.5 hs (Segment 3) and 0.7 hs (Segment 4) at the host phrase boundary.

Crucially, as the speaker transitions into the final zone where the parenthetical word *"honnêtement"* is structurally activated (Segments 7–9), the F0 contour shows a distinct, stabilized recovery. It rises and levels out at 1.1 hs across Segments 7 and 8, before finalizing its cadence at a stable 1.0 hs norm at Segment 9. This phonetic trajectory confirms that in the journalistic register, the final parenthetical element is not completely lost in terminal declination; instead, it is sustained at a steady, balanced pitch floor to maintain declarative clarity.

2. *Temporal Frequency / Duration Structure* [Red Line]

The temporal duration tracking (the red line) demonstrates an active rhythmic modulation as the utterance approaches its final boundary. The initial segments maintain a compressed and fast pace of 0.8 ms (Segments 1–2). However, as the sentence transitions toward the final parenthetical device, the time-domain coefficient registers a progressive, systematic lengthening, climbing from 0.9 ms (Segment 3) up to 1.1 ms at Segment 5.

The most prominent temporal adjustments occur directly within the final parenthetical zone: after a minor acceleration to 0.9 ms at Segment 6, the duration curve jumps back to 1.1 ms at Segment 7 and reaches its absolute phrase peak at 1.2 ms in Segment 8. This significant pre-pausal lengthening effect mathematically demonstrates that the speaker slows down the articulation rate to rhythmically isolate and mark the final parenthetical word. The phrase then abruptly closes at a highly compressed temporal floor of 0.8 ms at Segment 9.

3. *Signal Intensity / Dynamic Structure* [Green Line]

The dynamic footprint (represented by the green line) maintains a remarkably controlled and stable trajectory across the first two-thirds of the sentence, oscillating rhythmically between 1.0 dB and 1.1 dB from Segment 1 through Segment 7. This uniform distribution of vocal energy is a core characteristic of the informational, objective nature of the journalistic style.

Crucially, the dynamic behavior undergoes a systematic decay only at the absolute terminal boundary where the parenthetical phrase concludes. During the final segments of the parenthetical word, the dynamic energy drops cleanly from 1.0 dB (Segment 7) to 0.9 dB at Segment 8, reaching its absolute minimum baseline floor of 0.8 dB at Segment 9. This dynamic pattern shows that while the speaker utilizes noticeable temporal lengthening (1.2 ms) and a stable pitch register (1.1 hs) to ensure the clarity of the final modal attachment, the vocal volume naturally undergoes a terminal energy depletion at the very end of the speech delivery.

Comparative Synthesis: Journalistic vs. Literary Modulations. The correlation between the functional style, syntactic positioning, and micro-acoustic outcomes reveals systematic phonological patterns across the experimental sheets:

Syntactic Position	Average Pitch (F0 / hs)	Temporal Trajectory (ms)]	Dynamic Structure (dB)	Phonetic-Pragmatic Function
Initial (Sentence 1)	1.1 →1.3→ 1.0	1.1 → 0.9 → 2.3 (Sharp Peak)	Static and Linear (1.0 dB baseline)	Marking a subjective modal frame; dramatic pre-pausal lengthening at the boundary.
Medial (Sentence 2)	1.4 hs (Melodic Arch Peak)	1.4 → 1.1 → 0.9	Stable and Controlled (1.1 dB baseline)	Syntactic bridging; structural intercalation via pitch prominence without volume burst.
Final (Sentence 3)	1.7→0.5 → 1.1 (Sustained Recovery)	0.8 → 1.1 → 1.2 (Terminal Extension)	Controlled Decay (1.0→ 0.9 → 0.8 dB)	Post-tonic acoustic decay; terminal clarity compensation.

The experimental results demonstrate that the intonational and dynamic contours of parenthetical elements in spoken French are strictly governed by their syntactic positioning (*initial, medial, or final*) within the utterance.

Conclusion. The comprehensive micro-prosodic and structural investigation conducted across the experimental sheets of French literary and journalistic corpora yields crucial conclusions regarding the phonetic and pragmatic nature of parenthetical elements:

1. Systematic Syntactic-Prosodic Interdependency: The empirical data mathematically proves that the prosodic realization of parenthetical insertions in spoken French is not an arbitrary acoustic phenomenon. Instead, it is strictly governed by their syntactic positioning (initial, medial, or final) within the macro-syntactic window of the host utterance. Each position triggers a fundamentally distinct and predictable reconfiguration of the tri-parametric coding system involving pitch, duration, and intensity.

2. Divergence of Parametric Functions for Pragmatic Goals: The study demonstrates that speakers systematically alternate and trade off specific acoustic parameters to achieve structural and pragmatic isolation without breaking down the sentence architecture:

- **In the Initial Position (Sentence 11),** structural detachment from the main text is achieved through an exceptional pre-pausal temporal lengthening effect (the 2.3 ms peak) rather than dynamic volume alterations, keeping the dynamic baseline perfectly stable.
- **In the Medial Position (Sentence 17),** the parenthetical insertion acts as a highly localized melodic bridge, marked by a prominent fundamental frequency surge (hitting an absolute peak of 1.4 hs) while maintaining a tightly controlled dynamic footprint to prevent vocal volume bursts.
- **In the Final Position (Sentence 10),** the parenthetical element resists total post-tonic phonetic obliteration through a calculated, phrase-terminal pitch recovery (stabilizing at 1.1 hs) paired with

a deliberate rhythmic slowing down (1.2 ms) to guarantee communicative closure.

3. Register-Driven Divergence (Literary Subjectivity vs. Journalistic Objectivity): The functional style and genre of the text exert a dominant control over the micro-phonetic behavioral layouts of speech production. The literary style naturally encourages wider melodic fluctuations and deep modulations of the pitch floor to express internal emotional subjectivity and pragmatic weight. Conversely, the journalistic register utilizes compressed initial boundaries, uniform dynamic baselines, and targeted terminal stabilization. This stylistic restraint ensures that secondary modal attachments or evaluations remain fully audible and articulate, prioritizing informational clarity for the audience over dramatic delivery.

In conclusion, parenthetical elements in French cannot be dismissed as mere stylistic or redundant additions. They operate as dynamic, highly flexible prosodic shifts that interface directly between syntax, pragmatics, and functional style, orchestrating the acoustic flow to balance structural cohesion with expressive clarity.

Bibliography:

1. Debaisieux J.-M., Martin P. Syntactic and prosodic segmentation in spoken French. In S. Izre'el, H. Mello, A. Panunzi, & T. Raso (Eds.), In Search of Basic Units of Spoken Language: A Corpus-Driven Approach (pp. 127–154). 2020ю John Benjamins. https://doi.org/10.1075/scl.94.04deb
2. Delais-Roussarie E. (2008). Prosodie incidente et structure prosodique. Verbum. 2008. № 30(1). P. 37–52.
3. Di Cristo A. Les musiques du français parlé: Essai sur l'intonation. L'Harmattan. 2016.
4. Gachet F., Avanzi M. (2008). La prosodie des parenthèses en français spontané. Verbum. 2008. № 30(1). P. 54–70.
5. Grevisse M., Goosse A. Le Bon Usage (14e éd.). De Boeck Supérieur. 2008.
6. Guimier C. Les adverbes du français: le cas des adverbes en -ment. Ophrys. 1996.
7. Lacheret-Dujour A., Beaugendre F. La prosodie du français. CNRS Éditions. 2002.
8. Léon P. R. Phonétisme et prononciation du français (6e éd.). Armand Colin. 2011.
9. Martin P. (2006). Intonation du français: parole spontanée et parole lue. Estudios de Fonética Experimental (EFE). 2006. № 15. P. 133–162.
10. Mertens P. (2008). L'intonation des propositions incises en français. Langue française. 2008. № 157(1). P. 54–72. https://doi.org/10.3917/lf.157.0054
11. Rossi M. L'intonation, le système du français: Description et modélisation. Ophrys. 1999.
12. Vigier D. Les adverbiaux praxéologiques détachés en position initiale et leur portée. Verbum. 2005. № 27(3). P. 293–312. https://doi.org/10.3406/verbu.2005.1812
13. Vlad D. Propositions parenthétiques à fonctionnement métaénonciatif en français et leurs équivalents roumains. *In* Le discours rapporté. Temporalité, histoire, mémoire et patrimoine discursif (pp. 109–128). 2021. Artois Presses Université. URL: https://books.openedition.org/apu/19863

Насруллаєва Н. ІНТОНАЦІЙНІ ЗОРКИ БАГАЖНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ: ДАСЯГНЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ФОНЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ

У цій статті досліджуються мікропросодичні та структурні характеристики бажажних елементів у розмовній французькій мові в літературних та журналістських корпусах. Визнаючи, що структурні вставки суттєво впливають на макроритмічний потік мовлення, ця стаття розглядає критичну прогалину в експериментальній фонетиці щодо стилістичного просодичного моделювання. Використовуючи синхронізовану трипараметричну систему кодування, що включає основну частоту (F0/висота тону), часову тривалість (мс) та інтенсивність сигналу (дБ), у статті досліджується, як синтаксичне позиціонування (початкове, медіальне та кінцеве) та функціональні регістри модулюють акустичні межі бажажних вставок. Завдяки ретельному сегментному емпіричному аналізу матриць візуалізації мовлення експериментальні результати демонструють сувору систематичну взаємозалежність між синтаксисом та просодією. Результати дослідження показують, що мовці стратегічно компромісують певні акустичні параметри для досягнення прагматичної та структурної ізоляції на основі комунікативних контекстів. У початкових позиціях структурна відстороненість досягається шляхом різкого подовження часу перед паузою, а не змін гучності, зберігаючи рівномірну динамічну базову лінію. Медіальні конфігурації запускають високо локалізований пік мелодійної арки, зберігаючи при цьому жорстко контрольований, стабільний динамічний слід для запобігання вокальних сплесків. У термінальних позиціях, типових для журналістського дискурсу, мовці виконують розраховане

відновлення висоти тону в поєднанні з навмисним ритмічним уповільненням, щоб протидіяти природному декларативному схиленню та зберегти інформаційну чіткість. Зрештою, це дослідження доводить, що французькі елементи в дужках функціонують як високодинамічні, гнучкі просодичні зрушення, які безпосередньо взаємодіють між синтаксисом, прагматикою та функціональним стилем для підтримки макроструктурної цілісності. Ці систематичні варіації свідчать про те, що просодичне фразування нерозривно пов'язане з інституційними та художніми обмеженнями дискурсу.

Ключові слова: *мікропросодія, розмовна французька мова, елементи в дужках, основна частота, часова тривалість, інтенсивність сигналу, функціональний стиль.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811.11’01’373:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/22

Soloviova O. V.
https://orcid.org/0000-0002-3758-5925
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE AXIOLOGICAL PROFILE OF THE GNOMIC DOMAIN OF EVALUATION IN OLD ENGLISH

The aim of the article is to reconstruct the axiological profile of the domain of gnomic utterances in Old English and identify its distinctive criterion of evaluation. In defining the domain as a field of experience rather than a genre, it makes use of a material comprising 257 contexts of positive and 19 contexts of negative evaluation that are labelled ‘gnomic’ in a corpus of 2,953 contexts of 76 Old English evaluative adjectives in 285 texts of all periods. Evaluative values are attributed to each value concept realisation on three levels: dictionary, etymology and collocational frame, and are then classified under Schwartz’s ten basic values. The resulting distribution of these values is tested for significance by means of χ^2 and Haberman’s standardised residuals. The outcome confirms the existence of a gnomic actualized axiological profile built on two focal values – Achievement (32.2% of the domain’s realisations, 108 focal cases; z = +19.85) and Self-Direction (12.0%, focal in all 98 cases; z = +26.56) – lexicalised above all by the wisdom adjective wīs ‘wise’ and by the comparatives betera / betst and sēl / sēlra ‘better, best’. The domain evaluates by an experiential, comparative-analytic standard, ranking the quality and efficacy of action on a ‘better – worse’ scale rather than by conformity to a sacred norm. This thesis is confirmed by a deficit of Tradition (0.5%, z=−9.48) and by the generalised non-metaphoricity of maxims. It shows that gnomic poems are indeed Christian in conception but owe their vocabulary of evaluation to a native, pre-Christian Anglo-Saxon intellectual tradition. Here, theological reference is clearly distinct from the experiential semantics of the evaluative adjectives ‘better’, ‘good’ and ‘best’. A comparison with the religious domain shows that the two domains share a background of value concept Universalism but embody the opposite forms of legitimation: the axiology of obedience in religion and the axiology of prudence in gnomic utterances. This work represents a step in a wider typology of axiological domains in Old English.

Keywords: *Old English, evaluation, axiological profile, gnomic domain, maxim, S. Schwartz’s model.*

Introduction. The gnomic poetry, including maxims, sententious statements (Exeter Maxims (Maxims I), Cotton Maxims (Maxims II), The Fortunes of Men, The Rune Poem, Precepts, Solomon and Saturn II, Vainglory, The Order of the World, The Wanderer, The Seafarer, Beowulf), is one of the more distinctive layers that can be identified within the range of Old English writing. However, a number of questions regarding the organisation of its value structure remain unresolved, often shifting the discussion into more general matters to do with genre and origin. Because of this phenomenon, such that a single evaluative lexeme activates a completely different value bundle in a gnomic environment than in a religious or heroic environment, it is useful to treat gnomic discourse as forming a field in which evaluation is realised. The research problem then posed by the gnomic domain is what evaluative core it is based upon, how it is lexicalised, what dominant criterion of evaluation operates within it, and just how it differs from other domains.

Theoretical Background. Gnomic poetry, gnomes, and maxims have been studied mainly as a genre rather than as an area of axiology. Citing Aristotle (through C. Larrington), an explanation of the gnome as general rather than particular has been given, and the near interchangeability in usage between gnome and maxim has been noted [8, p. 3]. Earlier approaches to gnomes and maxims are summarized briefly, including their formal definition as sententious sentences [16]; typological division of gnomes into ethical and observational [3]; and analysis of gnomic catalogue-lists separately from the rest [6]. P. Cavill offers a definition of the maxim as a «sen-

© Soloviova O. V., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

tentious generalisation» with three constraints – the present tense of the verb, a non-specific subject (God, fate, nature, or a class of people), and the absence of deixis [2, p. 66–67]. T. Shippey treats the maxim functionally, emphasising its comparative basis: «the Beowulfian maxim contains the comparative selran, 'better'; and 'better' implies 'worse'» [12, p. 28–46].

Formal features thought to help pinpoint the gnomic, such as *sceal* / *biþ*, *gerisan*, *selre* / *selast*, and *oft*, are given, with contrasting analyses of *sceal* and *biþ*, the specialised use of sceal, biþ, mæg orders experience into "what is" and "what ought to be", while the comparative selre and the superlative selast indicate "what is better or best" [5, p. 56]. Larrington reduces the debate over the *sceal* / *biþ* distinction to an «ought – is» scale, after M. Nelson [8, p. 6–7], whereas P. Cavill disputes its categoricalness, showing that almost any verb can occur in a maxim, and it is the tense that is significant [2, p. 60]. The maxim's distinctiveness as literally logico-propositional and non-metaphorical (via Barley) is outlined as presented by Norrick [9, p. 61].

Our approach is centering on C. Larrington's remark that the evaluative-intellectual vocabulary of the gnome is native: «the existence of such a wealth of terms indicates an interest in the mind and psychological attributes which predates the importation of classical theory with the coming of Christianity» [8, p. 9]; in the Exeter Maxims she counts sixteen words of the semantic field of wisdom, against two in the Cotton Maxims [8, p. 9]. At the same time, both C. Larrington and P. Cavill maintain that the poems are Christian in conception [8; 2, p. 233], and T. Shippey notes that the commonest type of maxim asserts «the power of God» [12, p. 28–46].

The axiological framework is established through Schwartz's theory of values [11] and the semantic-development model used "to see" – "to know" – "to be wise" by M. Sweetser [13, p. 33]. Finally, the lack of integral corpus-based description of the value profile of the gnomic domain of Old English is indicated, thus setting the scene for the novelty of the present study.

Aim and tasks. The aim is to reconstruct the axiological profile of the gnomic domain of evaluation in Old English and to establish the criterion of evaluation proper to it. The tasks are: 1) to determine the value core of the domain; 2) to describe its lexicalisation (wisdom words and comparative forms); 3) to substantiate the experiential-analytic criterion of evaluation and to resolve the question of the relationship between theological reference and evaluative semantics; 4) through the comparison with the religious domain due to close themes, to bring out the distinctiveness of the gnomic profile.

The materials and methods leading up to the following analysis are as follows. The overall dataset consists of 257 positive and 19 negative gnomic contexts, thematically tagged as gnomic or wisdom by the author, selected from a corpus of 2,953 contexts drawn from 285 texts (76 evaluative adjectives). The unit that is taken into consideration in our analysis is the value realization by axiodeterminant (evaluative adjective) in the contexts. The determination of realization of value concepts in the corpus is carried out on the basis of three independent criteria: a) on the basis of a dictionary profile which typically creates a hierarchy of meanings; b) on the basis of etymology and c) the collocational frame, as this clearly has an important influence on the evaluated notion. A distinction was also drawn between the overall frequency of realisation of a value and its focality (the cases in which the concept is the semantic centre of the utterance). To test the dependence of the distribution of values on the domain, the χ^2 test (Eq. 1) was applied together with Haberman's standardised residuals (z) (Eq. 2):

$$\chi^2 = \Sigma ((O - E)^2 / E), \quad (1)$$

and

$$z_{ij} = (O_{ij} - E_{ij}) / \sqrt{(E_{ij} \cdot (1 - r_i/N) \cdot (1 - c_j/N))} \quad (2)$$

where O is the observed number of realisations of a value in the domain, E = (row total · column total) / N is the number expected under independence, r and c are the marginal proportions of the row and the column respectively, and N is the total number of realisations. A value of $|z| > 1.96$ corresponds to a significance level of $\boldsymbol{p} < 0.05$, and $|z| > 2.58$ to $\boldsymbol{p} < 0.01$; a positive residual indicates a statistically significant over-representation of a value in the domain, a negative one its under-representation.

Discussion. The value profile of the gnomic domain shows the significance of two focal values (see Table 1).

Achievement (ACH) is the most frequent value among all contexts – 32.2% and 108 cases of being a focal value, which can be explained by the fact that the aim of gnome is to evaluate mainly the effectiveness, productivity, and utility of an action. Self-Direction (12,0%) which is always focal when is used in a gnomic domain (98 out of 98 cases) represents the peculiarity of the domain which actually concentrates the vocabulary of practical wisdom. Haberman's standardised residuals for both values prove our

Table 1

The value profile of the gnomic domain

Value Concept	%	Focal Usage
Achievement (ACH)	+32.2%	108
Power (POW)	+16.2%	13
Universalism (UNIV)	+12.8%	0
Self-Direction (S-D)	+12.0%	98
Benevolence (BEN)	+8.8%	16
Hedonism (HED)	+8.2%	14
Security (SEC)	+4.0%	1
Conformity (CONF)	+1.2%	6
Stimulation (STIM)	+0.8%	0
Tradition (TRAD)	+0.5%	1
Tradition⁻ (TRAD⁻)	−1.1%	–
Conformity⁻ (CONF⁻)	−0.8%	–
Benevolence⁻ (BEN⁻)	−0.5%	–

thesis – z for ACH is +26.56 and z for S-D is +19.85 (see Table 2).

Represented secondarily, but still statistically significantly, is Power (POW) with 16.2%; z = +2.78 working with glory as a variety of achievement. Universalism (UNIV) has a noticeable share (12.8%), yet its residual is close to zero, that is, the value is represented at the expected level. UNIV is used to describe generalised statements about the world order in Old English gnomic texts. Tradition (TRAD), Conformity (CONF), Security (SEC), and Stimulation (STIM) are significantly under-represented in the corpus. The adjusted Haberman residuals (Table 2) confirm this outcome: Tradition (z = −9.48), Stimulation (z = −7.99), Benevolence (z = −4.75), Conformity (z = −4.36), and Security (z = −3.65) are significantly under-represented; Universalism and Hedonism are statistically neutral (HED being borderline, z = −1.98).

The core of the domain is lexicalised by three groups of adjectives (see Table 3). First, the wisdom

Table 2

Haberman's standardised residuals for the value concepts of the gnomic domain

Value Concept	O	E	z
Self-Direction (S-D)	98	11.8	+26.56
Achievement (ACH)	240	80.1	+19.85
Power (POW)	116	92.2	+2.78
Universalism (UNIV)	103	119.5	−1.73
Hedonism (HED)	62	77.8	−1.98
Security (SEC)	36	62.3	−3.65
Conformity (CONF)	14	39.3	−4.36
Benelovence (BEN)	70	114.5	−4.75
Stimulation (STIM)	5	62.7	−7.99
Tradition (TRAD)	13	95.3	−9.48

axiodeterminant *wīs* 'wise' (81 uses) is the most frequent one of the domain, realising Self-Direction. Other axiodeteminants denote more specific aspects of this evaluative dimension, in particular *snotor* 'prudent' and *glēaw* 'sagacious'; wisdom that grows with age is connected with the gerontological dimension of the culture [10]. This fact is accounted for on the basis of the etymology of *wīs* from PIE ****weyd-*** 'to see', which likewise has the typical qualities of a metaphor [13, p. 33]: TO SEE → TO KNOW → TO BE WISE, with the evaluative meaning arising from the descriptive one through subjectification [14]. Second, the comparative and superlative forms *betera / betst* and *sēl / sēlra* 'better, best' (119 uses together) realise Achievement by ranking quality on a scale, which accords with the axiological parameter built into conceptualisation [7]. C. Larrington shows that the comparatives *betri / verra* (Old Norse) are used, so that «a hierarchy of values is established … bound by the comparatives 'betri' (better) … 'verra' (worse)» [8]. Third, we find the adjectives of general approval *til* 'good, fit' and *gōd*. In total, the concentration of these axiodeterminants describing the cognitive dimension Self-Direction in the excerpt concurs with C. Larrington's observation that «sixteen words referring to 'wisdom' occur in the eight brief maxims» in the Exeter Book verse [8].

The principle of evaluation in the gnomic domain differs fundamentally from those of other domains. The gnome ranks the quality and efficacy of action on a "better – worse" scale: the dominant comparatives make evaluation a comparative rather than an absolute act. Examples from the corpus such as *Ongiet georne hwæt sy god oþþe yfel* «discern keenly what is good and what is evil» (Precepts) thematizes evaluation as a rule of judgment and directly names it as the cognitive operation of making an evaluative discrimination. This binary antithesis of the moral universe (*wel / wa, leof / lað, god oþþe yfel*) is, according to E. Hansen, foundational to the gnomic worldview [5], while the very distinction of GOOD and BAD belongs to the semantic primes [15]. Its formal correlate is the − metaphoricity of the maxim in Norrick's matrix: «Once a unit such as Live and let live has been defined by Barley's features, +manipulates logical relations, +full statement, +fixed form, − metaphorical, along with such additional features as +traditional, +conversational, +didactic … the decision to label it a maxim or a proverb does not matter» [9, p. 61]. Thus, the maxim is a literal, logico-propositional judgement rather than a figurative utterance, that is, an instrument of analytic rather than symbolic thought. Evaluation in the domain appears

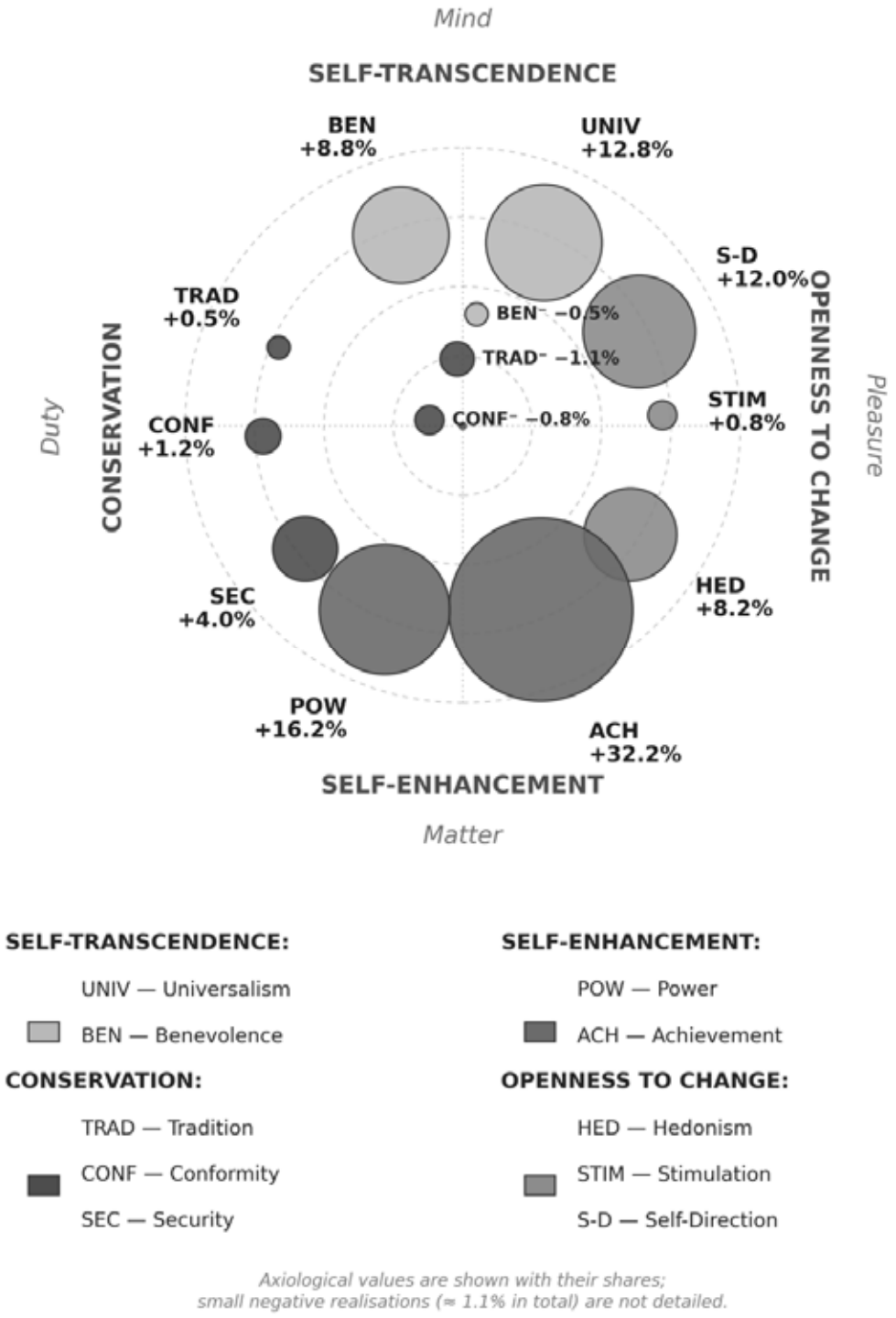

Fig. 1. Axiological profile of the gnomic domain in old English (generated by the author using claude (opus))

Table 3

Main axiodeterminant of the gnomic domain

Axiodeterminant	Number of Contexts	Axiodeterminant	Number of Contexts
wīs ‘wise’	81	*snotor* ‘prudent’	9
betera / betst ‘better, best’	68	*glēaw* ‘sagacious’	8
sēl / sēlra ‘better’	51	*fæger* ‘wonderful’	5
til ‘good, fit’	10	*līþe* ‘mild’	5
gōd ‘good’	9	*gesǣlig* ‘happy’	3

as practical reason of weighing certain quality (practical wisdom as a universal human virtue [4], which explains the exceptional focality of Self-Direction.

One objection to the hypothesis raises a contradiction: the semantic deficit of Tradition (0.5%; z = −9.48) in gnomic domain along with the explicit theology of most Old English maxims. T. Shippey points out that a common type of Old English maxim asserts the power of God [12, p. 28–46], and P. Cavill concedes that the surviving gnomic poetry is Christianised [2, p. 233]. Yet the hypothesis does not extend beyond the bounds of the deficit inherent specifically to semantics of adjectives of evaluation in their gnomic use. Even when a maxim is reinforced with theological content, wisdom is presumably evaluated as wisdom, not as holiness. Moreover, C. Larrington points out that the intellectual vocabulary of the gnome, for example *wīs*, *snotor*, *glēaw*, and *frōd*, is native and predates Christianization [8, p. 9]. Hence, the deficit of Tradition with respect to the gnomic domain as a whole concerns specifically the evaluative semantics of adjectives in their gnomic use.

To proceed with the explanation of the peculiarities of the gnomic domain we should compare it to the religious domain (see Table 4).

Table 4

The comparison of religious and gnomic domain axiological profiles

Value Concept	Religious Domain	Gnomic Domain
Tradition (TRAD)	18.0%	0.5%
Self-Direction (S-D)	0.9%	12.0%
Achievement (ACH)	5.3%	32.2%
Benevolence (BEN)	15.7%	8.8%
Universalism (UNIV)	13.9%	12.8%

The two domains that share common topics and trajectors are like mirror images of one another. What dominates one appears as marginal in the other. The religious domain is concentrated (absolute frequency and relative frequency) in the value category of Tradition (18.0%), and has a Self-Direction component (positive pole) of almost zero (0.9%). In contrast, the gnomic domain is concentrated in Achievement (32.2%) and Self-Direction (12.0%), and has a Tradition component that approaches zero (0.5%). These high and low frequencies point to opposite types of evaluativity realisation. The axiology of obedience is to be found in the religious domain: evaluation is grounded in the conformity of conduct to a specifically sacred norm. The axiology of prudence is to be found in the gnomic: evaluation takes place on the basis of the individual's experience and success. This contrast brings clearly into focus the essential profile of the gnomic value orientation, distinguishing it sharply from the religious by its experiential-analytic criterion of evaluation from the latter's sacral-normative one. An important result of this contrast is that the value concept of Universalism, describing the general principles of the world order, turns out to be represented in both domains (13.9% and 12.8% respectively). This indicates a significant point of contact between the two domains, namely the concern with the general order of the world. The gnomic domain has a relatively small negative pole represented in only 19 contexts. The values composing it are very non-systematic; its leading items *wamm* and *lāþ* would appear to express a normative distinction of the proper and the improper rather than what may be generally understood as the 'evil'.

Conclusions. The value core of the gnomic domain is constituted by two focal pillars: Achievement (32.2%, 108 focal; z = +19.85) and Self-Direction (12.0%, 98 focal; z = +26.56). The Tradition in the gnomic domain is observed in deficit (0.5%; z = −9.48).

The value core's lexicalisation is realized by means of the wisdom adjective *wīs*, which is the lexical realisation of Self-Direction; the comparative *betera* and superlative *betst* / *best*, which simulate the comparative evaluation phenomenon central to the gnomic domain by realising the achievement category. The adjectives *sēl* / *sēlra* have the similar function. The experiential-analytic criterion for evaluating values realised in the gnomic domain diverges fundamentally from that prescribed by religious axiology. It determines the quality of an action not by its conformity to a sacred norm, but by weighing it on a better-worse scale.

The apparent deficit of Tradition is the third conclusion of the analysis. By distinguishing reference from semantics, this study resolves the deficit of the theological or religious subject-matter within the domain of the gnomic maxim. At the same time the intellectual vocabulary of the gnome is native and pre-Christian.

The religious domain's sacral-normative pole (Tradition, as obedience) differs fundamentally and irreconcilably from the experiential-analytic evaluation pole (Achievement and Self-Direction) of the gnomic domain, both of which share the background of Universalism. This opposition constitutes the first step of the Old English axiological domains typology, as further understanding necessitates a symmetrical description of the heroic and aesthetic-cosmological domains.

Bibliography:

1. Barley N. A Structural Approach to the Proverb and Maxim. *Proverbium*. 1974. № 23. P. 880–884.
2. Cavill P. Maxims in Old English Poetry : PhD thesis. University of Nottingham, 1996. 327 p.
3. Chadwick H. M., Chadwick N. K. The Growth of Literature. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 1932. 698 p.
4. Dahlsgaard K., Peterson C., Seligman M. E. P. Shared Virtue: The Convergence of Valued Human Strengths Across Culture and History. *Review of General Psychology*. 2005. Vol. 9, № 3. P. 203–213.
5. Hansen E. T. The Solomon Complex: Reading Wisdom in Old English Poetry. Toronto : University of Toronto Press, 1989. 238 p.
6. Howe N. The Old English Catalogue Poems. Anglistica 23. Copenhagen: Rosenkilde & Bagger, 1985. 208 p.
7. Krzeszowski T. P. Angels and Devils in Hell: Elements of Axiology in Semantics. Warszawa : Energeia, 1997. 298 p.
8. Larrington C. A Store of Common Sense: Gnomic Theme and Style in Old Icelandic and Old English Wisdom Poetry. Oxford : Clarendon Press, 1993. 310 p.
9. Norrick N. R. How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. Berlin ; New York : Mouton, 1985. 213 p.
10. Porck T. Old Age in Early Medieval England: A Cultural History. Woodbridge : Boydell & Brewer, 2019. 288 p.
11. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*. 2012. Vol. 2, № 1. P. 1–20.
12. Shippey T. A. Maxims in Old English Narrative: Literary Art or Traditional Wisdom? *In Oral Tradition –Literary Tradition: A Symposium*. Odense : Odense University Press, 1977. P. 28–46.
13. Sweetser E. From Etymology to Pragmatics. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 174 p.
14. Traugott E. C., Dasher R. B. Regularity in Semantic Change. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 341p.
15. Wierzbicka A. Semantics: Primes and Universals. Oxford : Oxford University Press, 1996. 512 p.
16. Williams B. C. Gnomic Poetry in Anglo-Saxon. New York : Columbia University Press, 1914. 171 p.

Соловйова О. В. АКСІОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ГНОМІЧНОГО ДОМЕНУ ОЦІННОСТІ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Мета статті – реконструювати аксіологічний профіль гномічного домену у давньоанглійській мові та встановити властивий йому критерій оцінювання. Розглядаючи домен як поле досвіду, а не жанр, дослідження спирається на матеріал із 257 контекстів позитивної та 19 контекстів негативної оцінки, позначених як «гномічні», у корпусі з 2953 контекстів уживання 76 давньоанглійських оцінних прикметників у 285 текстах усіх періодів. Ціннісні концепти приписано кожній ціннісній реалізації за трьома принципами: 1) словниковим профілем, 2) етимологією та 3) колокаційним фреймом. Надалі ціннісні реалізації класифіковано за десятьма базовими цінностями Ш. Шварца. Здобутий розподіл цінностей перевірено на значущість за допомогою критерію χ^2 та стандартизованих залишків Хабермана. Результат підтверджує наявність актуалізованого гномічного аксіологічного профілю якому зафіксовано дві фокусні цінності –Досягнення (32,2 % реалізацій домену, 108 фокусних випадків; z = +19,85) і Самостійность (12,0 %, фокусна в усіх 98 випадках; z = +26,56), –лексикалізованого передусім прикметником мудрості wīs «мудрий» та компаративами betera / betst і sēl / sēlra «кращий, найкращий». Домен оцінює за критерієм наявного досвіду та порівняльно-аналітичним принципом, ранжуючи якість та ефективність дії за шкалою «краще–гірше», а не за відповідністю сакральній нормі. Цю тезу підтверджують дефіцит Традиції (0,5 %; z = −9,48) та загальна неметафоричність максим. Показано, що гномічні поеми справді є християнськими за задумом, проте завдячують своїм оцінним вокабуляром питомій дохристиянській англосаксонській інтелектуальній традиції. Теологічна референція чітко відмежована від досвідної семантики оцінних прикметників «кращий», «добрий» і «найкращий». Зіставлення з релігійним доменом показує, що обидва домени поділяють спільне тло – ціннісний концепт Універсалізм, але втілюють протилежні форми: аксіологію послуху в релігії та аксіологію розсудливості в гномічних висловленнях. Ця стаття є частиною ширшої типології аксіологічних доменів давньоанглійської мови.

Ключові слова: *давньоанглійська мова, оцінність, аксіологічний профіль, гномічний домен, максима, модель Ш. Шварца.*

Дата першого надходження статті до видання: 01.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ТЮРКСЬКІ МОВИ

UDC 811.512.162
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/23

Khalilova Z. K.
https://orcid.org/0009-0002-2841-4320
Baku Slavic University

LEXICAL-SEMANTIC MODEL OF OPPOSITE ANTONYMS IN THE AZERBAIJANI VERSION OF "DIVAN" BY SH.I. GULSHANI: A MODERN SEMANTIC APPROACH

The article examines the lexical-semantic model of opposite antonyms in the Azerbaijani version of the Divan. It is noted that the existence of antonymy in the language is due to the presence of contradictory aspects of objects and events in the reality surrounding a person. The article analyzes the relationship of antonymy in the linguistic material of the Azerbaijani "Divan" of Sh. I. Gulshani based on structural-semantic typology (K. Lionts, D. A. Cruz), cognitive semantics and the use of fuzzy concepts (L. Zade, S. Abdullayev) in linguistics. It is established that the logical division of antonyms is determined based on the essence of the semantic conflict. Within the framework of the theory of fuzzy expressions, variable, graded and conceptually dependent semantic boundaries of opposite antonyms, organized along different semantic axes, are more fully explained. According to the modern semantic approach, the poles of antonymous words are assessed as dynamic systems connected by varying degrees of semantic transitions, not isolated from one another by clear boundaries. It has been demonstrated that since complementary antonyms are organized according to the binary principle of opposition, there is no graded affiliation between the two poles. Depending on the context, the conflict between opposing antonymous poles weakens, and as a result of semantic convergence or semantic neutralization, the fuzzy, variable semantic nature of antonyms is revealed. It is noted that in the linguistic material of "Divan", antonymy is of particular importance not only as a lexical-semantic phenomenon but also as a cognitive mechanism that ensures the organization of a conceptual model of thought. An analysis of examples selected from the source material and supporting theoretical concepts demonstrates that antonyms not only create lexical conflict in a poetic context but also shape conceptual semantic relationships such as integrity, intensity, and continuity. Thus, modern semantic approaches allow us to identify the hidden semantic potential of antonyms in classical texts at a new theoretical level.

Keywords: *Divan literature, opposing antonyms, lexical semantics, logical semantics, fuzzy semantics, cognitive linguistics, conceptualization.*

Introduction. Antonyms act as an important cognitive tool in human perception of reality, comparison, evaluation and categorization of phenomena and concepts. From this point of view, antonymy is not only an element of vocabulary, but also a semantic phenomenon related to the conceptualization of reality in human thinking.

In the lexicon of Sh.I. Gulshani's Azerbaijani "Divan", which has been analyzed from various aspects, antonymous words directly participate in the organization of the meaning structure of the literary text, performing various functions within the context. Taking into account these features, antonymy in the language material is systematically analyzed for the first time on the basis of dynamic-functional, logical-semantic typology, and fuzzy theoretical models.

The linguistic structure of "Divan" reflects the author's thought's structuring of the world as a binary, complex, and multifaceted system of contradictions. For this reason, antonymy, which we analyze within the framework of modern semantic approaches, is evaluated not as a simple set of "antonymous words",

© Khalilova Z. K., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

but as a fundamental cognitive model of the author's thought expressing the opposite sides of the world, reality, and the human soul. The system of antonyms in the language material of "Divan" is analyzed on the basis of modern typology on the basis of four divisions – complementary (binary), contrar (gradable, fuzzy model), conversive (mutual relationship), and vector.

Task statement. The purpose of the study is to bring the antonym system of Sh.I. Gulshani's Azerbaijani "Divan" from the framework of the classical logic model to the level of dynamic semantic categories and analyze the variable, fuzzy semantic nature of antonym pairs based on examples.

Analysis of recent research and publications. In the studies of linguists such as H. Hasanov, S. Jafarov, N. Mammadov, Z. Verdiyeva in Azerbaijani linguistics, the phenomenon of antonymy was mainly explained on the basis of the classical binary relationship, that is, as a sharply demarcated category, and the intermediate position of the contradiction and, as a whole, the phenomenon of antonymy was not involved in systematic analysis on the basis of modern semantic theories.

In world linguistics, studies conducted by J. Lyons, D.A.Cruse and other linguists expand the traditional approach to antonyms standing at opposite poles within the lexical paradigm and present a new theoretical framework. The modern approach puts forward the classification of antonymy in paradigmatic relations based on a logical model. As a result, modern theory considers not only the absolute opposite relationship of antonyms, but also the semantic intensification of meaning between two poles, the expression of processes directed oppositely in language, contrasting antonymy or complementary aspects of the same situation. In modern world linguistics, antonymy is analyzed as a semantic linguistic phenomenon that models various opposite relationships. J. Lyons, examining the semantic opposite relationship in a broad framework, analyzes antonyms as a type of this system. In this case, three types of oppositeness are distinguished – antonymy, conversion and complementarity [3, p. 460]. J. Lyons refers the term "antonym" only to gradable contrar antonyms [3, pp. 460–462].

One of the widely accepted classifications of antonyms in world linguistics was presented by D.A. Cruse. According to this classification, antonyms are divided into complementary, contrar, reversive and conversive types [1, pp. 198–213].

The application of modern theoretical approaches to specific language material is of particular importance in terms of determining the functional characteristics of the antonymic relationship.

Results and discussion. Contrarian (gradual) antonyms. Contrarian antonyms are the most discussed and observed type of oppositional relationship in linguistic literature. The semantic structure of gradational or contrarian antonyms, which oppose the binary foundations of the classical antonymy theory, is distinguished by its dynamism, fuzziness, and intensification of meaning. Unlike binary antonyms, in a contrarian opposition, the negation of one side is not considered an absolute affirmation of the other. Depending on the poetic context and metaphorical projections, contrarian antonyms reflect their fuzzy semantic nature more sharply. Because the semantics of contrarian lexical units is not strictly bounded, but is associated with transition zones of various degrees. It is this point that makes the analysis of contrarian antonyms relevant from the perspective of cognitive-semantic approach and fuzzy logic.

As J. Lyons noted, the relationship between contrarian pairs is not based on a binary opposition, but on the principle of comparative degree [2, p. 271]. According to the concept of contrast by J. Lyons and D.A. Cruse, antonymy, as only one type of semantic opposition phenomenon, mainly covers semantic relations between gradable adjectives (hot-cold, big-small) with intermediate (transitional) meanings [2, p. 279; 1, p. 204]. This feature of contrarian antonyms, on the other hand, naturally connects these language units with the theory of fuzzy sets developed by Lutfi Zade.

According to the theory of fuzzy sets put forward by L. Zade in 1965, many categories of the real world are considered not as sets with sharp boundaries, but as fuzzy sets, each element of which has a certain degree of membership (in the interval from 0 to 1) [4, p. 338]. According to the theory of fuzzy sets applied to linguistics in later periods, the semantic relationship between many units existing in natural language does not have sharp boundaries, but "transitional and intermediate meanings". Commenting on the theoretical foundations of fuzzy logic and fuzzy linguistics in Azerbaijani linguistics, S. Abdullayev also emphasized in his work that semantic boundaries are relative [6, p. 53].

This theoretical framework provides a basis for a more complete explanation of the graded, dynamic and transitional nature of the cognitive-semantic structure of contrar antonyms developed in the Azerbaijani "Divan" by Sh.I. Gulshani as an example of a classical poetic text. The analysis of the linguistic material of the source shows that contrar antonyms are

manifested in various conceptual areas – time (temporal), space, emotional-psychological and others.

As a structural element of the macro-area of time, the temporal lexicon "is structured in the form of systematically interconnected groups" [8, p. 28]. G. Jafarov, in his ideas on the systemic relationship of the temporal lexicon, considered the semantic system of temporal names in terms of relevant subgroups (names of time units, names of days, names of years, names of months, names of seasons) [5, p. 249]. In the lexical system of "Divan", the concept of time is also organized at three different levels: micro-temporal (day names) – *səhər-gecə, leyli-nəhar, gecə-gündüz, sübh-şam, dün-gün, sabah- şam, şam-səhər, gün-gecə;* macro-temporal (season names) – *yaz-güz, yaz-qış*; expressing the concept of relative time – *əvvəl-axır*.

Temporal units such as *gecə-gündüz, leylü nəhar, şamü səhər, sübhü şam* that enter the micro-temporal field appear as two poles with intermediate transitions, "middle positions". Antonym pairs that form a closed system and are distinguished by their semantics of contradiction at first glance create a different semantic landscape in the text. For example: *Şəm'ə dönüb dilərəm başdan – ayağə yanam, Anun içün tutuşub şamü səhər yanarəm* (I wish to burn from head to toe like a lamp, Therefore, I cling to the lamp until morning) [7, p. 239]; *Yeddi gün cizginübən yer yüzünə leylü nəhar, Nə dilər seyr edübən gərdişi-təkrar nədür?* (Night and day revolve around the earth for seven days, What does it mean by the circle?) [7, p. 99]; *Ayü gün vəchün görəli gecə-gündüz dövr edər, Sübhü şamın vəchün istər zuziya ilə nədim* (The moon and the sun circle day and night to see your beloved's face, the dawn and the evening want to see your face with the stars) [7, p. 245].

As can be seen, the selected antonyms, moving away from the content of "direct confrontation" within the context, combine the beginning and end boundaries and express a complete and continuous semantics of time. It is precisely the length of this time period that denies the direct connection and gap between the two poles and confirms the existence of gradual meaning transitions. This is explained by the principle of graded membership from the point of view of L. Zadeh's theory of fuzzy sets [4, p. 338].

In this case, the "integrated time" between the two poles expresses the inexhaustibility of the time spent by the lover in longing and separation, the fact that the suffering he endures in the path of love continues despite the passage of a long time, as well as the continuous circulation of the world in this time period.

In the text, the author forms a different semantic confrontation in the contextual framework without changing the lexical status of the antonyms night and day, yesterday and day. For example: Ey *gecədə gündüzüm*, həm eyd ilə novruzum, Ey rövşən edən gözüm, didarünə müştaqəm (Oh, my day and night, my holiday and Novruz, my beloved who brightens my eyes, I long for your face) [7, p. 213]; Bəni bir Leyli Məcnun qılaldan eşidün buni, Seçəməzəm *düni güni*, nedim den, bilməzəm nedim (Know this from the one who made me crazy over Leyli, I can't distinguish between night and day, tell me what to do, I don't know what to do) [7, p. 252].

At this point, the author introduces the contradictory nature of the main attributes of night (dün) and day (gün) into the text as a sharp contrast relationship. For the author's consciousness, the temporal opposition of night and day, yesterday and day, is perceived as an absolute truth. If in the previous verses, the continuity and integrity content connecting the beginning, middle and end boundaries is brought to the fore rather than the mutually negating essence of the contra antonyms, in these examples we are considering, the darkness of night (dün) is contrasted with the light of day (gün) based on the distinguishing feature of the antonym pairs. As a result, the conceptual semantics of the antonyms reflect the lover's state of mind and emotional state. In another verse, Gulshani neutralizes the contrast semantics of temporal lexical units within the context and includes them in the same semantic field, and as a result, antonymic neutralization is replaced by semantic parallelism. For example: Gözün yaşı rəvan olmuş *səhərlər, Gecələr* varmadun bir ləhzə xabə (In the mornings, tears flowed like a flood, At nights you could not sleep for a moment) [7, p. 346]; Hicriyilə gün kimi yanıyıram *gündüzin*, Vəslin umub *gecə* həm, dəxi betər yanarəm (In your separation, I burn like the day during the day, And at nights, I burn even worse to be reunited with you) [7, p. 238].

It is known that in the human mind, day and morning are always perceived as a mechanism that involuntarily associates positive (light, new day, happiness, peace, etc.), and negative (darkness, pain, illness, suffering, etc.) night. However, the text has managed to include these types of antonyms in the same conceptual field (the description of a suffering lover) through semantic neutralization. As a result, for a suffering lover, day is as painful as night.

A similar semantic neutralization, projected on the level of consciousness and into the language, is also observed in the words spring and autumn. Although, in complete contrast to spring, autumn's "spo-

ilage" of the spring landscape of nature conditions the antonymy of these two poles, the context neutralizes this conflict and unites the antonymous words in the same semantic field. For example: Əqlüm başa gəlməz bənim, ta kim, seçəm dünü günüm, Bir oluban *yazü güzüm*, bilsəm nədəndür, bilməzəm? (It doesn't occur to me that night and day are the same, summer and autumn, and even if I knew why, I don't know?) [7, p. 251].

Thus, the author indicates that the lover has become crazy with love and is even unable to choose between two completely different concepts.

In general, the semantic opposition of the names of the seasons included in the macro-temporal field in the text of "Divan" expresses various conceptual circles of the concept of time. It is known that the seasons of the year form a closed system that is continuous and replaces each other according to the objective laws of nature. The picture of the seasons of the world is named through the national linguistic consciousness and is determined subjectively by dividing it into the beginning, middle (transition) and end elements. In Gulshani's mental consciousness, the beginning of the year is associated with spring, which is a symbol of the awakening and revival of nature, and winter, when nature comes to a frozen, static state, is conceptualized as the end. For example: Yaslu kimi göz yaşın tökənə *yazü qışın,* Dərd ilə derəm, bilür sur ilə matəm nədür (To him who sheds tears in spring and winter, Because I am in trouble, he knows what joy and mourning are) [7, p. 75].

In the example, the author presents the time axis of spring and winter on two different semantic levels. First of all, the author emphasizes the continuous and repetitive cycle of time, taking into account the two poles of the time axis and the transitional stages on the axis. On the other hand, based on the associative semantics of spring and winter structured in consciousness, he appeals to the nature of sharp antitheses. As a result, it is impossible for a person who cries continuously from spring to winter not to notice joy and mourning (consciousness conceptualizes winter as darkness, mourning, and spring as light, joy).

The concept of time also manifests itself in the age category, which reflects the stages of human life in the system of contra antonyms of "Divan".

G. Jafarov, explaining the age category as a system element in his research work, writes: "The category "age" does not create large lexical classes in the Azerbaijani language: the category "gender" allows dividing the corresponding lexemes into two large classes" [5, p. 217]. Let us consider the contextual-semantic function of the antonym pairs *pir – cavan, yigit – pir* based on the age difference between individuals of the same sex (male), based on the concept of "gender" as a classification criterion.

For example*: Yigitdir,* eşq ilə *pirə* qocaldı deməgüz, billah, Görübən Gülşəni nisbət neçə *pirü cəvan* idi (He is young, don't say he has grown old from love, by God, how old he was when he saw Gulshani) [7, p. 362].

Since life is not sharply defined, but consists of gradual transition stages, the examples we have analyzed theoretically are characterized as contrarian antonyms. However, the fuzzy boundaries of meaning can change based on contextual and mental criteria. The author points out that *yigit//cəvan* reaches the level of *pir (qocalıq)* due to love. In this case, the contrast between pir and young man can be measured in context not only by biological age, but also by moral and spiritual experience. n this case, the word "pir" is characterized as an image of an "elder" or "world-experienced old man" who represents the social status and status of a person and guides the young. The word pair "*kiçi-ulu*", which is considered contrarian antonyms, does not express a physical age conflict, but rather a semantic generalization and integration. For example: Səni istər könüldən can verübən, Məhəbbətdən yenən dəm "*kiçi-ulu"* [7, p. 309]. As can be seen, the "intermediate, "transitional" semantic structure of contra antonymy, combining the "first (small)" and "last (great), provides the basis for creating a complete, generalized semantic model. As a result, consciousness structures all age groups of society at the linguistic level through these two poles. In the source language, contra antonymy is clearly observed in words that express the psychological and intellectual state of a person.

For example: Eşqə münkir *aqilə dəli* derəm, bixəbər, Gövdanü qulu səfih, ana ne desəm yarar (I call the intelligent person who denies love crazy, I call him stupid, whatever I call him is fine) [7, p. 172]; Haləti-eşqi görüb qal ilə tən eyləyən, *Alim* isə *cahilin* yolun urar bixəbər (He who sees the state of a lover and criticizes him, even if he is a scholar, unknowingly follows the path of an ignorant person) [7, p. 166].

The contrar antonyms *aqil* and *dəlü* express the extreme points of the transition process "aqil-orta hal (bilməzlik)-dəli / wise-middle state (ignorance)-mad". From a linguistic point of view, this semantic line, formed on the basis of the principle of gradation, intensifies from positive to negative – from intelligent to insane. However, since the philosophy of Sufism goes beyond the boundaries of reason and logic, in this context, reason remains helpless in the face of madness. In the last verse, the author points out that

there is no fuzzy boundary between the scholar and the ignorant in the spiritual world. In Sufism, a scholar who does not understand the essence of love can be considered ignorant in the spiritual world.

According to the modern theory of antonymy, the word pair "uslu" and "deli" are considered antonyms with intermediate meaning transitions. However, Gulshani, by using two opposite poles together in the text, attributes the two sharpest, mutually exclusive signs of the semantic axis to one subject. For example: Cəhanda *uslu-dəlüyəm*, eşidilmiş degil inan, Bana bənsüz bu söyləyən nədəndir, bilməzəm, bilsəm? (I am a wise fool in the world, such a thing has not been heard, I do not know, if I knew) ?) [7, p. 253].

As can be seen, the maximally distant pair of words exists in the language to the same extent and at the same time. As a result of the joint processing of opposite-meaning components, an oxymoron arises in the artistic language. This reveals a more complex cognitive mechanism of fuzzy semantics based on the principle of gradation. Within the framework of the fuzzy approach, as a result of the interaction of opposite-meaning units, a new and indefinite semantics is formed. This situation, which the author perceives as unusual and cannot name in the language, indicates that Sufism has a fuzzy modeling and that love is not subject to human cognitive categories.

The in-contextual analysis of the contradiction based on the principle of gradation and intensification reveals the dynamic semantic nature of the antonym. The fuzzy semantic transitions of the words *dəli* and *uslu* are clearly revealed precisely in different contexts. For example: Nə *dəlüyəm*, nə *usluyam* eşidilmiş degil inan, Sayuqlar kimi sözlüyəm, nədəndir bilməzəm, bilsəm? (I am neither crazy nor wise, believe me, it is something unheard of, I speak words like a delirious person, I do not know why?) [7, p. 253].

Fuzzy thinking, which provides orientation to new choices among the existing possibilities of reality, is reflected at the linguistic level in the *nə – nə də* linguistic structure. At this time, the "undefined" essence that the author's consciousness cannot determine and does not correspond to the degrees of meaning of the existing semantic axis is revealed. In this example, the author refers to the existence of a state of consciousness that he cannot name due to the influence of love.

As can be seen, in contra antonyms with a fuzzy semantic structure, the context is variable, the meanings are graded, and the boundaries are imprecise. Therefore, by integrating the principles of fuzzy logic theory into the linguistic framework, it is possible to more clearly define the semantic boundaries, graded nature, and meaning transitions of antonymy.

Conclusion. The results of the study show that the system of contrarian antonyms of Sh.I. Gulshani's Azerbaijani "Divan" is a complex semantic phenomenon formed as a result of the interaction of structural, graded and contextual factors. The semantic capacity of contrarian antonyms expresses more complex semantic relations such as meaning actualization in speech conditions, continuity, integrity and intensity as a result of semantic neutralization. As a result of modern semantic approaches and the application of fuzzy logic theory in linguistics, the dynamic semantic nature of contrarian antonyms is revealed more clearly. Because fuzzy logic evaluates antonymy not as a sharp lexical conflict, but as a set of "graded memberships and meaning transitions" in a single semantic field.

Bibliography:

1. Cruse D.A. Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press 1986, 310 p.
2. Lyons J. Semantics. Vol 1. Cambrige: Cambridge University Press. 1977, 369 p.
3. Lyons J. Introduction the Theoretical Linguistics. Camridge: Cambridge University Press. 1968, 519 p.
4. Zadeh L. Fuzzy Sets. *Information and Control*, 8(3), 338–353. https://doi.org/10.1016/S0019-9958(65)90241-X
5. Cəfərov Q. Azərbaycn dilinin leksik-semantik sistemi. Bakı, "Elm", 1984
6. Abdullayev S. Qeyri-səlis dilçilik təcrübəsi. Bakı: "Victory", 2013, 596 s.
7. Gülşəni Ş.İ. "Divan". Bakı: Avrasiya Press, 2006, 414 s.
8. Tahirov İ.Temporal leksika (Azərbaycan və ingilis dillərinin materialları əsasında) .Bakı: Nurlan, 2008, 141 s.

Халілова З. Х. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОТИЛЕЖНИХ АНТОНІМІВ В АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ «ДИВАНА» Ш.І. ГУЛЬШАНІ: СУЧАСНИЙ СЕМАНТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті розглядається лексико-семантична модель протилежних антонімів в азербайджанському варіанті «Дивана». Зазначається, що існування антонімії в мові зумовлене наявністю суперечливих аспектів об'єктів та подій у реальності, що оточує людину. У статті аналізується взаємозв'язок

антонімії в лінгвістичному матеріалі азербайджанського «Дивана» Ш.І. Гульшані на основі структурно-семантичної типології (К. Ліонц, Д. А. Круз), когнітивної семантики та використання нечітких понять (Л. Заде, С. Абдуллаєв) у лінгвістиці. Встановлено, що логічний поділ антонімів визначається виходячи з сутності семантичного конфлікту. У рамках теорії нечітких виразів більш повно пояснюються змінні, градуйовані та концептуально залежні семантичні межі протилежних антонімів, організовані вздовж різних семантичних осей. Згідно з сучасним семантичним підходом, полюси антонімічних слів оцінюються як динамічні системи, пов'язані різним ступенем семантичних переходів, не ізольовані один від одного чіткими межами. Було продемонстровано, що оскільки комплементарні антоніми організовані за бінарним принципом опозиції, між двома полюсами немає ступеневої належності. Залежно від контексту конфлікт між протилежними антонімічними полюсами послаблюється, і в результаті семантичної конвергенції або семантичної нейтралізації виявляється нечітка, змінна семантична природа антонімів.

Зазначається, що в лінгвістичному матеріалі «Диван» антонімія має особливе значення не лише як лексико-семантичне явище, а й як когнітивний механізм, що забезпечує організацію концептуальної моделі мислення. Аналіз прикладів, відібраних з вихідного матеріалу та підтверджуючих теоретичних концепцій, демонструє, що антоніми не лише створюють лексичний конфлікт у поетичному контексті, але й формують концептуальні семантичні зв'язки, такі як цілісність, інтенсивність та безперервність. Таким чином, сучасні семантичні підходи дозволяють виявити прихований семантичний потенціал антонімів у класичних текстах на новому теоретичному рівні.

Ключові слова: *диванна література, протиставлення антонімів, лексична семантика, логічна семантика, нечітка семантика, когнітивна лінгвістика, концептуалізація.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81’42:351.86(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/24

Бафян Г. М.
https://orcid.org/0009-0002-0605-5187
Національна академія Служби безпеки України

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДИСКУРС ЯК КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА ПРОФЕСІЙНИЙ ВИМІРИ

Статтю присвячено когнітивно-прагматичному осмисленню внутрішніх комунікацій фахівців сектору безпеки і оборони України в системі інституційного дискурсу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що результативність професійної взаємодії залежить не лише від своєчасного передавання інформації, а й від однозначності її інтерпретації, відповідності статусно-рольовим параметрам ситуації, співвіднесення з професійними знаннями та реалізації в належній професійній дії. Методологічне підґрунтя становлять когнітивно-дискурсивний, прагмалінгвістичний і структурно-функціональний підходи; застосовано теоретичне узагальнення, дефініційний і порівняльний аналіз та структурно-функціональне моделювання. Уточнено співвідношення інституційного, безпекового та професійного дискурсів. Інституційний дискурс визначено як нормативно-ціннісну й статусно-рольову макросистему професійної комунікації; безпековий – як її предметно-концептуальний і телеологічний вимір; професійний – як діяльнісно-функціональний вимір, у якому інституційні норми та безпекові цілі реалізуються через спеціалізовані знання, процедури, термінологію і мовленнєві дії. Внутрішні комунікації потрактовано як функціональний сегмент інституційного дискурсу, де службово значущі повідомлення породжуються, передаються, інтерпретуються, уточнюються, узгоджуються та реалізуються в професійній діяльності. Розмежовано доктринальне розуміння внутрішніх комунікацій як діяльності, спрямованої на внутрішню аудиторію, і дискурсологічне – як середовища інтеграції інституційних норм, безпекових концептів та професійних способів дії. Наукову новизну становить структурно-рівнева модель, що охоплює інституційно-нормативний, безпеково-концептуальний, професійно-когнітивний, комунікативно-прагматичний, інтеракційний і функціонально-результативний рівні. Результати можуть бути використані для аналізу службових повідомлень, удосконалення зворотного зв’язку та запобігання комунікативним невдачам.

Ключові слова: *безпековий дискурс, безпека держави, внутрішні комунікації, інституційний дискурс, професійний дискурс, когнітивно-прагматичні засади, сектор безпеки і оборони України.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України внутрішні комунікації безпосередньо впливають на функціональну спроможність інституцій сектору безпеки і оборони. Своєчасне передавання службової інформації не гарантує узгодженості дій: повідомлення має бути правильно інтерпретоване з урахуванням ситуації, повноважень учасників, усталеної термінології, відповідальності та очікуваного результату. Комунікативні помилки можуть спричинити порушення координації, затримку реагування або невідповідність виконаної дії поставленому завданню.

© Бафян Г. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дискурсивний підхід дає змогу вийти за межі суто інформаційного розуміння взаємодії. У сучасній лінгвістиці дискурс розглядають як єдність тексту, когнітивних процесів, комунікативної ситуації та екстралінгвістичних чинників [1, с. 123–126; 2, с. 300–303]. Інституційний дискурс при цьому постає соціально зумовленою практикою, пов'язаною з правом на мовлення, символічною владою, суспільними структурами та правилами продукування висловлень [3, с. 107–116; 4, с. 63–65; 5, с. 31–39]. У секторі безпеки і оборони ці властивості конкретизуються через правові норми, статусну ієрархію, професійну відповідальність і вимоги захисту інформації.

Інституційна належність не вичерпує змісту досліджуваної взаємодії. Безпековий дискурс визначає її предметно-цільову спрямованість, пов'язану з виявленням загроз, оцінюванням ризиків і протидією [6, с. 33–35; 7, с. 109–117], а професійний забезпечує реалізацію цих завдань через фахові знання, процедури, жанри та мовленнєві дії. Внутрішні комунікації пов'язані із системою стратегічних комунікацій, але не тотожні їй [12, с. 6, 20]. Недостатньо з'ясованими залишаються когнітивні й прагматичні механізми, через які інституційні норми, безпекові концепти та професійні знання визначають інтерпретацію повідомлення і подальші дії адресата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І. Ситник і В. Осипенко розкривають когнітивно-комунікативну, інтерактивну та соціально зумовлену природу дискурсу [1, с. 123–126; 2, с. 300–303]. П. Бурдьє, Н. Ферклаф і М. Фуко пояснюють залежність мовленнєвих практик від інституційних позицій, владних відносин і нормативних меж легітимного висловлення [3, с. 107–116; 4, с. 63–65; 5, с. 31–39]. Л. Юдко характеризує дискурс спецслужб як інституційно організовану систему, зумовлену статусами учасників, режимом відкритості й закритості, фаховою мовою та концептуальними пріоритетами служби [9, с. 38–46].

Ю. Бобир визначає безпековий дискурс як інституційний тип професійно орієнтованої комунікації, пов'язаної з виявленням загроз і протидією їм; його ключовим концептом є БЕЗПЕКА [6, с. 33–35]. М. Зінорук доповнює це трактування політико-правовим, аксіологічним і легітимаційним вимірами [7, с. 109–117]. Воєнний дискурс у сучасних працях пов'язано з інституційним і неінституційним осмисленням війни [10, с. 12], тоді як С. Полторак, Л. Пелепейченко, В. Посмітна та С. Ревуцька розглядають військовий інституційний дискурс як основу професійної комунікації військовослужбовців [11, с. 8–14]. В. Пилипчук, Л. Компанцева, С. Кудінов та інші дослідники окреслюють стратегічні комунікації як наукову й прикладну складову сектору безпеки і оборони [8, с. 104–128], а Доктрина зі стратегічних комунікацій ЗС України визначає внутрішні комунікації як діяльність, спрямовану на внутрішню аудиторію, та обов'язковий елемент системи стратегічних комунікацій [12, с. 6, 20]. Однак у проаналізованих працях не представлено цілісної моделі, що пов'язувала б інституційні норми, безпекові концепти, професійні знання, статусні ролі, інтенції, зворотний зв'язок і практичний результат.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування інституційного дискурсу як когнітивно-прагматичного підґрунтя внутрішніх комунікацій фахівців сектору безпеки і оборони України. Для її досягнення необхідно уточнити співвідношення інституційного, безпекового та професійного дискурсів; визначити статус і когнітивно-прагматичні механізми внутрішніх комунікацій; запропонувати структурно-рівневу модель їх організації.

Виклад основного матеріалу. Дослідження має теоретико-аналітичний характер і ґрунтується на когнітивно-дискурсивному, прагмалінгвістичному та структурно-функціональному підходах. Застосовано теоретичне узагальнення, дефініційний і порівняльний аналіз та структурно-функціональне моделювання.

Закон України «Про національну безпеку України» засвідчує інституційну неоднорідність сектору, до якого належать органи державної влади, військові формування, правоохоронні й розвідувальні органи, органи спеціального призначення, сили цивільного захисту, оборонно-промисловий комплекс і громадянська складова [13, п. 16 ч. 1 ст. 1; ст. 12]. Відмінності у місії, правовому статусі та професійній спеціалізації зумовлюють наявність відомчо й функціонально специфікованих дискурсів. Водночас їх об'єднують нормативна регламентованість, статусно-рольова організація, професійна відповідальність, спеціалізовані знання і спрямованість на захист національних інтересів.

Інституційний дискурс сектору безпеки і оборони України пропонуємо визначати як соціально й нормативно детерміновану, внутрішньо диференційовану макросистему професійної комунікації, що регулює статусно-рольову взаємодію фахівців і забезпечує реалізацію безпекових та

оборонних функцій через спеціалізовані знання, тексти, жанри, комунікативні стратегії та мовленнєві дії. У дискурсі спецслужб ця організація конкретизується в статусно-рольових обмеженнях, поєднанні відкритих і закритих практик та орієнтації на державну безпеку [9, с. 38–46].

Макросистемний характер цього дискурсу виявляється у взаємодії зовнішнього і внутрішнього комунікативних контурів. Зовнішній охоплює офіційну взаємодію із суспільством, медіа, державними органами та міжнародними партнерами; внутрішній забезпечує обмін між керівниками, підлеглими, фахівцями, підрозділами й уповноваженими представниками різних інституцій. Для внутрішнього контуру визначальними є не публічна репрезентація інституції, а службова релевантність повідомлення, відповідність компетенції адресата, регламентований доступ до інформації та орієнтація на узгоджену дію. Саме тут інституційні норми безпосередньо впливають на вибір жанру, ступінь директивності, спосіб аргументації та порядок зворотного зв'язку.

Інституційний, безпековий і професійний дискурси не є рівнопорядковими. Інституційний утворює нормативно-організаційну основу взаємодії; безпековий становить її предметно-концептуальний і телеологічний вимір, зорієнтований на категоризацію загроз, оцінювання ризиків і визначення реагування; професійний є діяльнісно-функціональним виміром, у якому цілі реалізуються через фахові знання, процедури, термінологію, жанри та мовленнєві акти [6, с. 33–35; 7, с. 109–117; 11, с. 8–14]. Його когнітивне ядро утворюють концепти БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ, ЗАГРОЗА, РИЗИК, ЗАХИСТ, ГОТОВНІСТЬ і СТІЙКІСТЬ. Військовий дискурс є відомчо специфікованою професійною комунікацією, воєнний охоплює ширше осмислення війни [10, с. 12], а безпековий у запропонованій моделі має міжінституційне охоплення.

Розмежування цих вимірів має не лише класифікаційне значення. Безпекові концепти спрямовують інтерпретацію події: та сама інформація може бути категоризована як звичайна обставина, потенційний ризик, актуальна загроза або критичний чинник. Від категоризації залежить прагматичний тип повідомлення – інформування, попередження, вимога, постановка завдання чи ініціювання координації. Професійний дискурс, своєю чергою, визначає форму реалізації інтенції: добір термінів, ступінь компресії, послідовність аргументів, жанрову модель і критерії завершеності комунікативної дії. Тому безпекова спрямованість не замінює професійної специфіки, а професійна мова функціонує в межах інституційно закріплених повноважень.

Доктрина зі стратегічних комунікацій ЗС України пов'язує внутрішні комунікації з внутрішньою аудиторією, інформаційними потребами особового складу, доведенням цілей і завдань, мотивацією та двостороннім зв'язком [12, с. 6, 20–21]. Це прикладне визначення стосується передусім Збройних Сил України. Дискурсологічний підхід дає змогу розглядати внутрішні комунікації ширше – як нормативно, статусно й професійно організовану систему внутрішньоінституційної та санкціонованої міжінституційної взаємодії, у межах якої службово значущі повідомлення породжуються, передаються, інтерпретуються, уточнюються, узгоджуються та реалізуються з метою формування спільного розуміння, ухвалення й виконання рішень, координації дій і досягнення професійного результату.

Таке трактування виходить із трьох положень: внутрішні комунікації є системою взаємопов'язаних дій, можуть виходити за межі однієї установи за умови санкціонованої взаємодії, а отримання повідомлення не є тотожним його розумінню. Вертикальні комунікації забезпечують доведення рішень і контроль, горизонтальні – координацію фахівців одного рівня, міжінституційні – узгодження спільних дій. Їхні функції охоплюють передавання й осмислення відомостей, регулювання діяльності, координацію, зворотний зв'язок, адаптацію до змін ситуації та співвіднесення поточних дій із місією інституції.

Функції внутрішніх комунікацій реалізуються комплексно, а не ізольовано. Доповідь одночасно оновлює модель ситуації, забезпечує контроль і може ініціювати управлінське рішення; наказ не лише спонукає до дії, а й розподіляє відповідальність та встановлює часові межі; координаційне повідомлення узгоджує ролі, ресурси і послідовність операцій. У цьому сенсі внутрішня комунікація виконує інформаційно-когнітивну, управлінсько-регулятивну, координаційно-інтеграційну, контрольно-зворотну, безпеково-адаптаційну та стратегічно-аксіологічну функції. Їх поєднання залежить від жанру, статусу учасників і конкретного професійного завдання.

Когнітивний вимір внутрішньої взаємодії пов'язаний зі сприйняттям, категоризацією та інтерпретацією інформації. Інституційні знання охоплюють місію, компетенцію, повноваження й нормативні обмеження; безпекові – моделі загроз і ризиків; професійні – терміни, алгоритми, процедури та сценарії дій. Типові ситуації структу-

руються фреймами: ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ містить суб'єкта повноваження, зміст, виконавця, умови, термін і результат; ДОПОВІДЬ – джерело, стан справ, оцінку, проблему та висновок. Фреймова компресія є ефективною за наявності достатнього перетину знань, релевантних професійним ролям учасників.

Прагматичний вимір визначають інтенція, адресованість, статусно-рольові відносини, жанр і очікуваний наслідок. Асертивні та директивні мовленнєві акти реалізуються в жанрах повідомлення, доповіді, запиту, наказу, попередження та підтвердження; їхня сила залежить не лише від граматичної форми, а й від статусу адресанта та професійної конвенції. Комунікативний цикл охоплює інтенцію, мовне й жанрове оформлення, передавання, інтерпретацію, підтвердження розуміння, професійну дію, повідомлення про результат, оцінювання і коригування. Системотвірним компонентом є зворотний зв'язок: технічне підтвердження засвідчує отримання повідомлення, семантико-прагматичне – правильність його розуміння, результативне – виконання завдання. Комунікативні невдачі виникають через розбіжність ментальних моделей, неоднозначність термінів, надмірну компресію, неправильне розпізнавання інтенції або відсутність підтвердження.

Ефективність внутрішньої комунікації доцільно оцінювати не за самим фактом передавання повідомлення, а за відповідністю між інтенцією адресанта, інтерпретацією адресата і професійним результатом. До релевантних критеріїв належать семантична точність, прагматична однозначність, термінологічна узгодженість, адресна визначеність, своєчасність, відповідність каналу характеру інформації та наявність перевірюваного зворотного зв'язку. Такий підхід дає змогу розрізнити технічно успішне доставлення повідомлення і комунікативну результативність: інформація може бути отримана, але неправильно витлумачена, несвоєчасно включена в рішення або не реалізована в очікуваній дії.

Узагальнення результатів дає підстави запропонувати структурно-рівневу модель внутрішніх комунікацій.

Рівні моделі взаємопов'язані й не утворюють суто лінійної послідовності: результат дії змінює оцінку ситуації, оновлює професійні знання та може зумовити нову інтенцію. Інституційна система визначає повноваження і межі взаємодії; безпекова оцінка – цілі та пріоритети; професійні знання – процедуру; прагматична інтенція – жанр і мовленнєвий акт; зворотний зв'язок – правильність розуміння та результат. Наукову новизну становить ієрархічне співвідношення цих складників: інституційний дискурс є когнітивно-прагматичним підґрунтям, а внутрішні комунікації – функціональним середовищем його реалізації.

Висновки. Інституційний дискурс сектору безпеки і оборони запропоновано розглядати як диференційовану макросистему, що визначає нормативні межі та статусно-рольову організацію взаємодії. Безпековий дискурс становить її предметно-концептуальний і телеологічний вимір, професійний – діяльнісно-функціональний. Внутрішні комунікації визначено як функціональний сегмент інституційного дискурсу, у якому професійні знання, безпекові концепти та інтенції реалізуються через узгоджені мовленнєві й професійні дії. Запропонована модель охоплює шість взаємопов'язаних рівнів і пояснює роль зворотного зв'язку в переході від повідомлення до результату.

Перспективи дослідження пов'язані з апробацією моделі на відкритих, анонімізованих або офіційно дозволених текстах, жанровим і мовленнєво-актовим аналізом службових повідомлень та вивченням цифрових форматів взаємодії.

Таблиця 1

Структурно-рівнева модель внутрішніх комунікацій

Рівень	Основний зміст	Функціональний результат
Інституційно-нормативний	Місія, норми, цінності, статуси, повноваження	Легітимність і впорядкованість взаємодії
Безпеково-концептуальний	Безпека, загроза, ризик, захист, готовність, стійкість	Узгодження безпекових пріоритетів
Професійно-когнітивний	Фахові знання, терміни, фрейми, процедури	Професійно релевантне розуміння
Комунікативно-прагматичний	Інтенції, жанри, мовленнєві акти, модальність	Розпізнавання інтенції та очікуваної реакції
Інтеракційний	Передавання, уточнення, підтвердження, зворотний зв'язок	Узгодженість дій учасників
Функціонально-результативний	Виконання, контроль, оцінювання, коригування	Досягнення професійного результату

Список літератури:

1. Ситник І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. № 46. Т. 2. С. 123–126. DOI: 10.32841/2409-1154.2020.46-2.30.
2. Осипенко В. Ю. Поняття дискурсу як комунікативного інтерактивного явища (на основі досліджень другої половини XX ст.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 5. Ч. 1. С. 300–305. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.5.1/50.
3. Bourdieu P. Language and Symbolic Power / ed. J. B. Thompson; trans. G. Raymond, M. Adamson. Cambridge : Polity Press, 1991. 302 p.
4. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. 259 p.
5. Foucault M. The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language / trans. A. M. Sheridan Smith. New York : Pantheon Books, 1972. 245 p.
6. Бобир Ю. В. Безпековий дискурс у соціолінгвістичній парадигмі. *Studia Linguistica*. 2021. Вип. 18. С. 24–38. DOI: 10.17721/StudLing2021.18.24-38.
7. Зінорук М. М. Безпековий дискурс в контексті реалізації державної безпекової політики України. *Держава та регіони*. *Серія: Право*. 2024. № 1 (83). Т. 2. С. 109–117. DOI: 10.32782/1813-338X-2024.1.2.19.
8. Пилипчук В. Г., Компанцева Л. Ф., Кудінов С. С., Доронін І. М., Дзьобань О. П., Акульшин О. В., Заруба О. Г. Становлення і розвиток системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони України : монографія / за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ : АртЕк, 2018. 272 с.
9. Юдко Л. В. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ у дискурсі спецслужб (на матеріалі англійської, німецької, російської, української мов) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.15. Київ, 2016. 270 с.
10. Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів : колективна монографія / за заг. ред. Н. П. Ізотової, С. І. Потапенка. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2024. 216 с.
11. Полторак С. Т., Пелепейченко Л. М., Посмітна В. В., Ревуцька С. М. Мовна комунікація в діяльності сил охорони правопорядку : навч. посіб. / за заг. ред. С. Т. Полторака. Харків : Академія внутрішніх військ МВС України, 2013. 113 с.
12. Доктрина «Зі стратегічних комунікацій» : ВКП 10-00(49).01 : затв. Головнокомандувачем Збройних Сил України 12.10.2020. Київ : Генеральний штаб Збройних Сил України, 2020. 32 с.
13. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 23.07.2026).

Bafian H. M. INSTITUTIONAL DISCOURSE AS THE COGNITIVE-PRAGMATIC FOUNDATION OF INTERNAL COMMUNICATIONS AMONG PROFESSIONALS IN UKRAINE'S SECURITY AND DEFENCE SECTOR: SECURITY AND PROFESSIONAL DIMENSIONS

The article examines internal communications among professionals in Ukraine's security and defence sector from a cognitive-pragmatic perspective and situates them within institutional discourse. The study is relevant because effective professional interaction depends not only on timely information transmission but also on unambiguous interpretation, alignment with the participants' status and roles, integration with specialised knowledge, and implementation through an appropriate professional response. The methodological framework combines cognitive-discursive, pragmalinguistic, and structural-functional approaches; the methods include theoretical generalisation, definitional and comparative analysis, and structural-functional modelling. The relationship between institutional, security, and professional discourses is clarified. Institutional discourse is defined as a normative-axiological and status-role macrosystem of professional communication. Security discourse is interpreted as its subject-specific conceptual and teleological dimension, while professional discourse is viewed as the activity-based functional dimension through which institutional norms and security objectives are realised in specialised knowledge, procedures, terminology, genres, and speech acts. Internal communications are defined as a functional segment of institutional discourse in which professionally significant messages are generated, transmitted, interpreted, clarified, aligned, and implemented. The doctrinal understanding of internal communications as activity directed at an internal audience is distinguished from their discourse-based interpretation as a domain integrating institutional norms, security concepts, and professional modes of action. The original contribution is a six-level model comprising institutional-normative, security-conceptual, professional-cognitive, communicative-pragmatic, interactional, and functional-outcome levels. The findings may inform the analysis of internal professional messages, the improvement of feedback mechanisms, and the prevention of communication failures. The model is conceived as a recursive rather than strictly linear structure: the outcome of one communicative cycle

updates the participants' assessment of the situation and may generate a new communicative intention. Its empirical validation is envisaged on open, anonymised, or officially authorised professional texts, without recourse to restricted information.

Keywords: *security discourse, state security, internal communications, institutional discourse, professional discourse, cognitive-pragmatic foundations, Ukraine's security and defence sector.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811.112.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/25

Karimova E.
https://orcid.org/0009-0009-2916-4643
Azerbaijan University of Languages

THE ROLE OF ARCHETYPES IN THE SEMANTIC STRUCTURING OF *THE NIBELUNGENLIED*: ARCHETYPAL SCENARIOS AS GENERATORS OF FRAME SCENARIOS AND ARCHETYPAL IMAGES AS GENERATORS OF CONCEPTUAL SPACES

The article examines the semantic organization of the text of The Nibelungenlied, one of the most remarkable works of epic literature recorded in the German language. The analysis demonstrates that C. G. Jung's concept of archetypes plays a significant role in the semantic structuring of the epic text. The findings further suggest that the monomyth theory, which draws upon Jungian thought, more specifically, the concept of the "Hero's Journey", is likewise instrumental in shaping the semantic structure of the epic. In particular, the monomythic model plays an important role in integrating the individual components of the epic into a unified and coherent textual whole, as well as in establishing cohesive relationships among distinct chronotopes and discursive matrices. Against this background, it can hardly be regarded as coincidental that many of the frame scenarios identified within the text emerge from established archetypal scenario patterns. Similarly, the developmental dynamics of a number of characters, together with the speech strategies they employ, find a natural and logically consistent explanation within the behavioral patterns associated with archetypal figures. It is precisely this archetypal conditioning, together with the progression of the plot according to the monomythic pattern common to universal epic thought, that is, through the stages of the "Hero's Journey", that constitutes, metaphorically speaking, the backbone or structural framework of the structural-semantic organization of The Nibelungenlied. More specifically, the present article focuses on the archetypal concepts that contribute both to the coherence of the semantic space of the German epic and to its enduring cultural and literary significance. Within this context, we seek to demonstrate that the universal frame scenarios represented in the epic correspond, in fact, to patterns of plot development shared by universal epic consciousness. Although the scope of a single article does not permit an exhaustive examination of every aspect of the problem under consideration, our analysis of the principal archetype–concept correlations, for example, the correlation between the Wise Old Man archetype and the concept of the wise old man, as well as that between the Trickster archetype and the concept of the anti-hero, has enabled us to identify a number of recurrent underlying patterns.

Keywords: *The Nibelungenlied epic, semantic organization of the epic text, archetypal scenarios and frame scenarios, archetypal images and conceptual space, C. G. Jung, J. Campbell, monomyth theory.*

Introduction. A systematic examination of the structural-semantic organization of *The Nibelungenlied* inevitably requires an assessment of the role played by archetypes. It becomes apparent that, in the structural-semantic organization of any epic text, the internal structuring of its conceptual space, together with the principles governing the interrelationships and hierarchy between the core and peripheral concepts within its conceptual sphere, assumes an almost decisive role.

It is precisely this dimension that determines the internal dynamics of the epic plot and, consequently, establishes the nature and sequential principles of textual coherence. For this reason, examining the internal structuring of concepts through the prism of global and national conceptual-space organization may shed light on a number of important and revealing nuances. Among these, particular significance attaches to an assessment of the mechanisms and degree of influence exerted by universal metaconcepts

© Karimova E., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

that constitute the deep structural foundations of conceptual space and form the underlying ideational and conceptual basis of individual concepts. This includes, in particular, conceptual spaces of an archetypal nature and the extent of their involvement in the organization of the text.

Degree of problem elaboration. Before discussing the extent to which the problem has been investigated, it should be emphasized that the present article approaches the issue from several different perspectives and synthesizes research frameworks originating in distinct fields of inquiry. Accordingly, the existing scholarship must also be considered in relation to these various research directions.

A number of studies may therefore be cited as addressing, either directly or indirectly, the problem of the semantic organization of *The Nibelungenlied*, including the works of E. Haymes [9], J. T. Lionarons [12], J.-D. Müller [14], [15], A. Niesser [16], among others. Among linguists who have examined the text of *The Nibelungenlied* specifically from a linguistic perspective, a number of scholars may likewise be mentioned.

Among Azerbaijani linguists who have undertaken linguistic analyses of the *Nibelungenlied* epic are K. Abdulla [20], F. Veysalli [31], S. Huseynova [25], [26], [27], F. Salimova [30] and S. Fataliyeva [22], [23], [24]. More broadly, philological studies of the epic have also been conducted by such researchers as R. Geybullayeva [29], [30].

With regard to the specifically linguistic analysis and application of Jung's concept of archetypes, reference may be made to the studies of L. Hyde [10], F. Steven Walker [19], and numerous other scholars. Among researchers who have examined the application, in the structuring of epic texts, of the monomyth theory [4] inspired by Jungian thought, mention may be made of S. Schrobsdorff [18], and others.

Aim and Objectives. The principal aim of the present article is to assess the role and influence of the archetypal factor in the semantic structuring of *The Nibelungenlied*. To achieve this aim, the study seeks to accomplish the following objectives: to establish the theoretical foundations underlying the influence of the archetypal factor on concept formation; to substantiate the relevance and necessity of applying C. G. Jung's theory of archetypes [11] within the framework of linguistic inquiry; to demonstrate the archetypal conditioning of the semantic universality of frame scenarios; to trace the influence of the monomythic factor on the semantic structuring of the text of *The Nibelungenlied*; and, from the perspective of this influence, to elucidate the formation of the semantic fields of concepts and the organization of textual cohesion in accordance with the relevant structural model. The fulfillment of these and related research objectives is expected to facilitate the attainment of the overall aim of the study.

Methods. The research conducted within the framework of the present article draws upon a range of general theoretical, multidisciplinary, and specialized research methods and analytical procedures. First and foremost, the comparative and descriptive methods are employed.

In the analysis of the semantic organization of the epic text, particularly with regard to concepts and the role of archetypes in concept formation, the study applies conceptual analysis as well as frame analysis and modeling. In the examination of specific conceptual spaces, the methodological framework further incorporates componential analysis, linguacultural analysis, cognitive metaphor and symbolic analysis, and contextual and discourse analysis.

Main Part. Among the dominant archetypes that contributed to the structuring of the conceptual space of *The Nibelungenlied*, particular prominence must undoubtedly be accorded to the archetype consonant with the courtly-epic nature of the work, namely, the Hero–Knight archetype. The following excerpt from the âventiure entitled *"Von Sîvride"* / "On Siegfried" provides a clear illustration of the actualization of the Hero archetype's concept-generating potential:

In dorfte niemen schelten: sît dô er wâfen nam, jâ geruowete vil selten der recke lobesam [8]

"No one was permitted to reproach him: once he had taken up arms, the praiseworthy warrior very seldom rested."

Within the context of this passage, a number of verbal units may be identified as contributing to the conceptual representation of the heroic archetype. More specifically, the phrase *wâfen nam* – literally, "took up arms" / "armed himself" – functions, both literally and figuratively, as one of the salient verbal components through which the semantic field of the Hero archetype is actualized within the epic text.

At the literal level, the expression denotes the hero's or knight's taking up arms. At the figurative level, however, it signifies the knight's passage through initiation, whereby he affirms his heroic status and knightly title and thereby acquires a socially prestigious and distinguished position. Franz Bäuml, one of the foremost scholars of German epic literature, argues that word combinations of this kind func-

tion as epic formulas, grounding this interpretation in their intrinsic relationship with epic modes of thought [3, pp. 237–265].

As is well established, one of the primary functions of epic formulas is to enhance the recognizability of the textual form; that is, they enable the recipient to identify a text as an epic or a folktale without the need for additional explication. At the same time, epic formulas perform a coherence-building function by operating as transitional formulas that secure the structural unity and internal cohesion of the epic text. Furthermore, they enable the symbolic representation and figurative verbalization of particular stages of initiation within the development of the plot.

Comparable epic formulas may also be observed in *The Book of Dede Korkut*, where phraseological units associated with the hero's acquisition of a name verbalize the corresponding initiation process:

Sağ tərəfə baxanda mən Qardaşım Qaragünəni gördüm

Baş kəsib – qan tökübdür, haqqın alıb, ad qazanıbdır [28, p. 226]

"*When I looked to the right, I saw my brother Garaguney; he had severed heads and shed blood, claimed his due, and earned a name."*

In the cited passage, the phraseological unit *ad qazanıbdır* ("has earned a name") is employed in both of the semantic realizations it acquires within the semantic space of the epic text – that is, in both its literal and figurative senses.

Within the framework of Oghuz mythological reality, the act of receiving a name from Dede Korkut and the performance of heroic deeds, which constitutes a form of initiation into Oghuz warriorhood, converge within a single chronotopic-discursive continuum. Accordingly, the notion of "earning a name" signifies both the conferral of a new name and the attainment of a higher position within the hierarchical stratification of Oghuz society. It denotes maturation, successful passage through a trial, and the acquisition of a more prestigious social status; figuratively, it represents the transition from namelessness and social invisibility to the recognized status of warrior and hero.

Returning directly to the analysis of the *Nibelungenlied*, it should be noted that here, too, the hero's act of taking up arms signifies not only literal arming but also entry into the path of knighthood, recognition in the status of a knight, and, consequently, the successful completion of the corresponding initiation. This, in turn, indirectly corroborates the observations advanced by F. Bäuml and his colleagues concerning the function of epic formulas [1, pp. 248–259]. Indeed, Bäuml goes so far as to assert with considerable confidence that approximately 54% of the text of the *Nibelungenlied*consists precisely of epic formulas and established epic textual clichés [2, p. 418].

In the subsequent âventiure entitled *"Wie Sîvrit ze Wormsen kom" / "Siegfried's Arrival in Worms,"* we observe a further expansion of the verbal repertoire through which the corresponding concept is actualized:

sô wil ich wol gelouben, swie eß dar umbe stât, daß eß sî der recke, der dort sô hêrlîchen gât [8].

"Whatever the circumstances may be, I firmly believe that it is that very knight (hero) who walks there with such pride and magnificence."

As is evident from the context, the lexical unit *hêrlîchen* belongs to the lexical-semantic domain that plays a significant role in the conceptual actualization of the Hero archetype. Carrying the contextual meaning associated with the synonymous sequence "magnificent, impressive, proud, majestic," the word verbalizes an important aspect of the archetype's nonverbal representation, and, namely, the majesty of the hero's gait and his charismatic appeal.

Analogous phenomena may also be observed in the semantic-field actualization of the Trickster archetype.

As L. Hyde observes, one of the most universal characteristics of the Trickster archetype, in the sense of its pan-human recurrence, and, simultaneously, one of its most distinctive characteristics in comparison with other archetypes lies in its capacity to achieve insidious or deceptive aims through the conjunction of cunning and exceptional intelligence [10]. The analysis we have conducted based on the conceptual sphere of the *Nibelungenlied* provides direct confirmation of this observation. A linguistic analysis of the verbalization potential of the Trickster concept formed around the figure of Hagen makes it possible to identify both the active deployment of manipulative speech acts and the simultaneous realization of antagonistic features within a single contextual framework. At the same time, contextual oppositions arising on the basis of situational antonymy generate a dichotomous structuring mechanism directly conditioned by the internal dynamics of the discursive space produced by the Trickster archetype.

In the formation of the conceptual field corresponding to the Wise Old Man archetype, one encounters both an external appearance conforming to the Jungian model, in linguistic terms, a corresponding speech portrait, and a set of relevant speech strategies. Consider the following example:

"...den Dietrîches mannen sach man trehne gân über bart und über kinne: in was vil leide getân" [8].

Literally:

"One could see the tears of Dietrich's men running over their beards and chins; great sorrow had been inflicted upon them [they were in deep grief]."

A comparable structural-semantic pattern may also be observed both in the descriptive representation and in the speech behavior of another figure corresponding to the speech portrait of the Wise Old Man archetype. The figure in question is Alberich (*Albrîch*), who emerges as a representative of the subterranean world and, for that reason, does not fully conform to the ordinary age- and generation-based classifications characteristic of mortal human beings. Nevertheless, his structural-semantic representation displays clear correspondences with the conventional patterning of the Wise Old Man archetype.

Mit starken sînen handen lief er Albrîchen an
und vie bî dem barte den altgrîsen man:*
er zogte in ungevuoge, daß er vil lûte erschrê.
zuht des jungen heldes diu tet Albrîche wê [8].

Literally:

"With his strong hands he rushed at Alberich and seized the old, grey-haired man by the beard. He pulled him so violently that the old man cried out loudly. The harshness of the young hero [i.e., Siegfried] caused Alberich great pain."

In her monograph *Beards and Texts: Images of Masculinity in Medieval German Literature*, S. Coxon rightly emphasizes that, in Germanic epic literary texts of the period, the beard functions not merely as one of the markers of masculinity but also as a verbal code of authority, mythical inviolability, and social immunity. According to the scholar, from the perspective of the internal semantic structuring of the epic text, the verbal code of the beard may be interpreted as a manifestation, at the level of the speech portrait, of distance from effeminacy or weakness. In this sense, any action directed against the beard may be perceived as an attempt to restrict, humiliate, or nullify the actual social power or mythic-esoteric capacities of its bearer (for further discussion, see [5, p. 115]).

As the cited passage demonstrates, the element *bart* ("beard") within Alberich's speech portrait functions as one of the principal verbal codes through which the semantic field of the Elder/Wise Old Man archetype is actualized.

At this juncture, it is pertinent to recall an insightful observation by X. Asgarova. As the linguist justly notes, "the context factor also carries particular significance in the structure of lexical fields. The same word can acquire different semantic nuances in diverse communicative situations, which subsequently expands the boundaries of the lexical field to which that word belongs" [21, p. 19]. A vivid illustration of this phenomenon can be observed within the semantic field where the lexical unit bart ("beard") is actualized.

At this point, a brief digression is warranted. As S. Coxon likewise emphasizes, within Germanic mythology the beard is not regarded merely as an element of the speech portrait. As the scholar demonstrates unequivocally through a range of examples, within pan-Germanic mythology, including the text of the *Nibelungenlied*, the lexical component *bart* ("beard") functions as a visual attribute or lexical-semantic code of longevity, mythic elderhood existing beyond ordinary biographically measurable historical time, mythic old age, and a life extending across centuries [6, pp. 21–50].

As I. Riedel also points out, although not every elderly person is necessarily wise, the stereotype according to which an individual attains increasing maturity with advancing age has given rise to an anthropological constant, a stable and recurrent pattern, rooted in Jung's studies in analytical psychology. The existence of this presupposition, namely, the belief in, or positive orientation toward, an almost absolute correlation between advanced age and the accumulation of a high degree of life knowledge and experience, has left its imprint on the majority of languages. As Riedel further notes, from cultures organized at the tribal or clan level to those of highly developed societies, the idea of the wisdom of the elderly has become culturally constantized, and, to a significant extent conventionalized and stabilized, as a recurrent conceptual pattern across most civilizational environments [17, p. 24].

The traces of this semantic correlation recur throughout the epic. Thus, for example, in strophe 550 of the tenth âventiure, which describes Brunhild's arrival in Worms from Iceland, we read: *"doch sprâchen dâ die wîsen, die hetenß baß besehen"* [8] (literally: "But the wise men who were present there said this, for they had understood, had foreseen, the situation [the future] more clearly"). As is evident, the actualization of the semantic field of wisdom (*wîsen*) incorporates the semantic spectrum of superior knowledge, greater discernment, and a more accurate apprehension of events (*die hetenß baß besehen*).

In certain cases, because wisdom in the epic is conceptualized in terms of experience, it is represented through contextual antonymy with inexperience:

"Die tumben zuo den wîsen giengen, sô man tuot…" [8].

Literally:

"The inexperienced [the young], as was customary, went to the wise [the experienced] to seek information."

As the context indicates, the more experienced knights are juxtaposed with the young and inexperienced knights at court, thereby generating a contextual opposition between experience and inexperience.

A comparable antithetical structuring is evident in the following passage:

"Dô garte sich der wîse durch des tumben rât." [8]

Literally:

"Thus, the wise [old] man was compelled to arm himself because of the counsel of the foolish [young] man."

At other points in the epic, the actualization of the Wise Old Man archetype is associated with endurance, forbearance, and, if expressed in contemporary terminology, tolerance and multiculturalism. In the thirty-first âventiure, which extols the wisdom inherent in the diplomatic etiquette observed at the court banquet of Etzel, represented as the literary prototype of Attila, we read:

"Der künic schuof den gesten den sedel überal, den hôhsten und den besten zuozim in den sal." [8]

Literally:

"The king assigned seats to the guests throughout the hall and seated the highest-ranking and the most distinguished beside himself."

Within this context, the behavior of the wise king (*wîse künec*) corresponds directly to the Wise Old Man archetype: the social hierarchy is adequately assessed and its representatives are positioned in accordance with their status. Accordingly, the semantic field of the concept associated with the Wise Old Man archetype may be said to include a frame of distinction or selectivity, as well as a corresponding frame scenario of differentiating the most distinguished and the most eminent from the others (*den hôhsten und den besten zuozim in den sal*).

Immediately following this passage, the epic provides lexical units and expressions that explicitly verbalize a semantic field associated with tolerance:

"den kristen und den heiden ir spîse er underschiet; man gap genuoc in beiden, als eß der wîse künec beriet." [8]

Literally:

"He differentiated between the food of the Christians and that of the heathens; both groups were given sufficient provisions, as the wise king had decreed [or advised]."

Here, wisdom finds expression in tolerance toward religious belief and respect for differing modes and standards of life. The fact that the Christian Germans and the pagan Huns are accommodated differently at the banquet in accordance with their respective traditions (*den kristen und den heiden ir spîse er underschiet*) therefore constitutes, from the perspective of the semantic structuring of the epic, another dimension in the actualization of the semantic field of wisdom / the Wise Old Man.

At this point, it is also appropriate to recall a passage from *The Book of Dede Korkut*, which provides indirect confirmation both of the universality of the archetypal figure and of the grounding of its semantic-field realization in universal mythological and epic modes of thought:

"Ağ saqqallı qocaları çox ağlatmışam. Ağ saqqalın qarğışımı tutdu ola, gözüm, səni?" [28, p. 273]

"I have caused many white-bearded old men to weep. My eye, could the curse of the white beard have fallen upon you?"

Significantly, the cutting or violation of the beard plays an important role in the desacralization of the image of the white-bearded elder, and, consequently, of the Wise Old Man archetype. Clear instances of this phenomenon may likewise be observed in Turkic epic texts. The examples cited above demonstrate that the beard frame constitutes one of the principal verbal mechanisms through which the Wise Old Man archetype receives conceptual expression.

Consider the following passages:

"Saqqalından, boğazından tutummu? Qəfildən sənin başını kəsimmi?" [28, p. 257]

"Shall I seize you by the beard and throat? Shall I suddenly cut off your head?"

And:

"Aruz yenidən hirsləndi, Beyrəyin saqqalından bərk tutub, bəylərə baxdı." [28, p. 305]

"Aruz became enraged once again, seized Beyrek firmly by the beard, and looked toward the beys."

Through this non-verbal message, Aruz effectively seeks, and, one might say, receives, permission from the Oghuz beys, who respond with cowardly passivity, to subject Beyrek to punishment. Emboldened by the silence of the beys, who fail to respond appropriately to this ritual gesture of desacralization, Aruz proceeds to mutilate Beyrek's body.

The Middle High German expression attested in the variants *"Bî mînem barte!"* and *"In mînem barte"* [13], meaning "By my beard!" or, more literally, "I swear by my beard," provides still more explicit evidence that the beard microconcept possessed considerable linguacultural significance

in German and carried a substantial potential for ethnocultural symbolism. The existence of such an oath formula demonstrates that the beard functioned not merely as an element of physical description, but as a culturally marked symbolic code endowed with authority, status, and sacral value.

For example, in the Middle High German epic *Der jüngere Sigenot*, which is believed to have been committed to writing around the beginning of the fourteenth century, approximately in 1300, we read:

"Ich bin sleten nie genumen / Bî mînem langen barte" [7]

Literally:

"I have never been captured through deceit or entrapment – by my long beard, I swear!"

Conclusion. The analyses conducted within the framework of the present article clearly demonstrate that contemporary linguistic research is increasingly carried out within a multidisciplinary analytical framework. The research model employed in the present study has shown that linguistic approaches, both in terms of their empirical basis and their theoretical substantiation, draw upon the scholarly achievements of such disciplines as folklore studies, cultural studies, history, anthropology, psychology, sociology, and other related fields.

The integrated research framework adopted in the article has made it possible to conclude that the concepts represented in the epic text are, in many cases, conditioned by archetypal patterns. At the same time, the frame scenarios operating within these concepts frequently correspond to established archetypal scenarios.

The analysis has further established that the correspondences between the concepts represented in the epic text and the conceptual spheres of other analogous epic texts are by no means accidental. These instances of semantic correlation encompass conceptual commonalities considered at the level of semantic universality.

Such commonalities are associated with the concept of the "Hero's Journey" advanced within monomyth theory and may be explained through the conceptual representation, at the various stages of its realization, of the hero's life path and the trials encountered by the hero within the conceptual space.

This, in turn, means that the existing recurrent patterns structure the shared or analogous conceptual spheres, namely, the conceptual spaces and configurations of concepts, of epic texts belonging to highly diverse cultures at the level of semantic universality.

Bibliography:

1. Bäuml F. H., Spielmann E. From Illiteracy to Literacy: Prolegomena to a Study of the Nibelungenlied. Forum for Modern Language Studies, 1974, N. 10, pp. 248–259.

2. Bäuml F.H. The Oral Tradition and Middle High German Literature Oral Tradition, 1986, 1/2, pp. 398–445. URL: https://journal.oraltradition.org/wp-content/uploads

3. Bäuml F.H. Varieties and Consequences of Medieval Literacy and Illiteracy. Speculum, 1980, № 55(2). pp. 237–265. URL: https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.2307/2847287

4. Campbell J. The Hero with a Thousand Faces. – New York: Pantheon Books, 1949 (Commemorative edition, Princeton University Press, 2004). URL: http://www.rosenfels.org

5. Coxon S. Beards and Texts Images of masculinity in medieval German literature. 2021. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10133270/1/Beards-and-Texts.pdf

6. Coxon S. Heroes and their beards. Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur Bd. 147, H. 1 (2018), pp. 21–50 (30 pages) URL: https://www.jstor.org/stable/26580350

7. Der jüngere Sigenot. Nach sämtlichen Handschriften und Drucken / hg. v. A. Clemens Schoener. – Heidelberg: Carl Winter, 1928. – (Germanische Bibliothek III 6). URL: https://users.ox.ac.uk/~fmml2152/sigenot/sig_text.htm

8. Der Nibelunge liet / vollständig mit Benutzung aller Handschriften herausgegeben von K. Simrock. – Zweite, verbesserte Auflage. Stuttgart: Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung Nachfolger, 1892. URL: https://www.gutenberg.org/files/48888/48888-h/48888-h.htm

9. Haymes E. The Nibelungenlied: History and Interpretation. Chicago: The University of Illinois Press, 1986. 145 p.

10. Hyde L. Trickster Makes This World Mischief, Myth, and Art, 1998. URL: https://archive.nytimes.com

11. Jung C. G. The Archetypes and the Collective Unconscious // The Collected Works of C. G. Jung: in 20 volumes / Eds.: H. Read, M. Fordham, G. Adler; Trans. R. F. C. Hull. – 2nd ed. Princeton: Princeton University Press, 1968. Vol. 9, Pt. 1. 462 p. URL: https://www.jungiananalysts.org.uk/wp-content/uploads/2018/07/

12. Lionarons J.T. The Otherworld and its Inhabitants in the Nibelungenlied. A Companion to the Nibelungenlied. NY.: Camden House, 1998, Pp. 153–171.

13. Benecke, G. F., Müller, W., Zarncke, F. Mittelhochdeutsches Wörterbuch. Leipzig: S. Hirzel, 1854–1866. URL: https://woerterbuchnetz.de/?sigle=BMZ&lemid=B01163

14. Müller J.-D. Spielregeln für den Untergang: Die Welt des Nibelungenliedes. 1998. URL: https://api.pageplace.de/preview/

15. Müllers J-D. Rules for the Endgame. The World of the Nibelungenlied, trans. by William T. Whobrey, Parallax: Revisions of Culture and Society. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2007. 562 pp.

16. Niesser, A. The Nibelungenlied: a Germanic myth and the sublime. Thresholds and pathways between Jung and Lacan: On the blazing sublime / Eds. A. Casement, P. Goss, D. Nobus. Abingdon: Routledge, 2021. P. 245–256. URL: https://www.jungiananalysts.org.

17. Riedel, I. Weisheit des Alters – Symbolik des alten Weisen und der alten Weisen. Symposium Echo der Generationen: Heidelberg 2016 / Hrsg. S. Ehret. Heidelberg: heiBOOKS, 2017. S. 24–28. URL: https://share.google/Dh4KciqG0mx339vF0

18. Schrobsdorff S. The Hero with a Thousand Faces. Time. August 30, 2011. URL: https://entertainment.time.com/2011/08/30

19. Walker Steven F. Jung and the Jungians on Myth: An Introduction. New York: Routledge, 2002. 216 p.

20. Abdulla K. "Dədə Qorqud Kitabı" və "Nibelunqlar haqqında nəğmə" Azərbaycan-Alman layihəsi. Kamal Abdulla, Firəngiz Paşayeva. Dədə Qorqud. Bakı: 2009, №1, s. 3–7.

21. Əsgərova X. Müasir Alman Dilində Leksik Sahələrin Təhlili: Struktur və Funksional Yanaşmalar. ELMİ XƏBƏRLƏR | Humanitar elmlər seriyası, 1/2026, səh.16–23. URL: https://lsu.edu.az/new/imgg/humanitar-2026/17-24.pdf

22. Fətəliyeva S.H. "Beovulf" və "Nibelunqlar nəğməsi" eposlarinda leksik təkrarlar. Filologiya məsələləri, № 6, 2023, s. 122–130. URL: https://filologiyameseleleri.com/pdf/2023/6.pdf

23. Fətəliyeva S.H. "Kitabi-Dədə Qorqud", "Beovulf", "İqor polku haqqinda dastan" və "Nibelunqlar nəğməsi" eposlarinin leksik-semantik sistemi. Terminologiya məsələləri. 2023. №1. URL: http://doi.science.gov.az/pages/journals/term/pdf/term2023_1_83.pdf

24. Fətəliyeva S.H. Qədim abidələrdə leksik təkrarlar ("Beovulf", "Nibelunqlar nəğməsi", "Kitabi-Dədə Qorqud", "İqor polku haqqında dastan" eposları üzrə). AMEA Filologiya və sənətşünaslıq. 2023. № 1, s. 270–278. URL: http://doi.science.gov.az/

25. Hüseynova S.Ç. Orta əsr "Nibelunqlar nəğməsi" eposunda sadə və mürəkkəb cümlələrin quruluşu. Bakı: Bakı Slavyan Universitetinin elmi əsərləri, Dil və ədəbiyyat seriyası, 2018. №1, s. 51–55.

26. Hüseynova S.Ç. Orta əsr qəhramanlıq dastanı "Nibelunqlar nəğməsi" nümunəsində tabeli mürəkkəb cümlələrin tədqiqi. Bakı: AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik institutunun «Tədqiqlər» jurnalı, 2023. № 1-2, s. 74–82.

27. Hüseynova SÇ. Orta əsr "Kitabi-dədə Qorqud" və "Nibelunqlar nəğməsi" dastanlarinda sintaktik paralelizm. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı: 2026. 28 s.

28. Kitabi-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilnıiş mətnlər. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004. 376 s. URL: https://folklor.az/uploads/

29. Qeybullayeva R. Ədəbiyyatda darvinizm və ya sosial mədəniyyət modelləri orta əsrlər eposu aynasında ("Kitabi Dədə Qorqud" və "Nibelunqlar nəğməsi"). Dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2016. 104 s.

30. Qeybullayeva R. Epos ədəbi abidə kimi və ədəbi abidənin kateqoriya prinsipləri: "Kitabi-Dədə Qorqud" və "Nibelunqlar haqqında nəğmə" əsasında: (Epos nəzəriyyəsi kontekstində "Nibelunqlar haqqında nəğmə" və "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanları – qısa giriş). Rəhilə Qeybullayeva. Azərbaycan. 2012. № 9. s. 170–181

31. Səlimova F.H. "Nibelunqlar nəğməsi" və "Kitabi-Dədə Qorqud" eposlarında mürəkkəb sintaktik bütövün tərkibində olan konstruktiv tipli cümlələrin müqayisəli təhlili. Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı: 2016. 44 s.

32. Veysəlli F.Y. Seçilmiş əsərlər, 3-cü cild. Bakı: Mütərcim, 2016. 420 s.

Карімова Е. РОЛЬ АРХЕТИПІВ У СЕМАНТИЧНОМУ СТРУКТУРУВАННІ «ПІСНІ ПРО НІБЕЛУНГІВ»: АРХЕТИПНІ СЦЕНАРІЇ ЯК ГЕНЕРАТОРИ ФРЕЙМОВИХ СЦЕНАРІЇВ ТА АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ ЯК ГЕНЕРАТОРИ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

У статті розглядається семантична організація тексту «Пісні про Нібелунгів», одного з найвизначніших творів епічної літератури, записаних німецькою мовою. Аналіз демонструє, що концепція архетипів К. Г. Юнга відіграє значну роль у семантичному структуруванні епічного тексту. Результати дослідження також свідчать про те, що теорія мономіфу, яка спирається на юнгіанську думку, а точніше, на концепцію «Подорожі героя», також відіграє важливу роль у формуванні семантичної структури епосу. Зокрема, мономіфічна модель відіграє важливу роль в інтеграції окремих компонентів епосу в єдине та зв'язне текстове ціле, а також у встановленні зв'язних зв'язків між окремими хронотопами та дискурсивними матрицями. На цьому тлі навряд чи можна вважати

випадковим те, що багато фреймових сценаріїв, визначених у тексті, виникають із усталених архетипових сценарних моделей. Так само динаміка розвитку низки персонажів разом із мовленнєвими стратегіями, які вони використовують, знаходить природне та логічно узгоджене пояснення в рамках поведінкових моделей, пов'язаних з архетиповими фігурами. Саме ця архетипова обумовленість разом із розвитком сюжету відповідно до мономіфічної моделі, спільної для універсальної епічної думки, тобто через етапи «Подорожі героя», становить, метафорично кажучи, основу або структурний каркас структурно-семантичної організації «Пісні про Нібелунгів». Більш конкретно, ця стаття зосереджена на архетипних концепціях, які сприяють як когерентності семантичного простору німецького епосу, так і його тривалому культурному та літературному значенню. У цьому контексті ми прагнемо продемонструвати, що універсальні фреймові сценарії, представлені в епосі, фактично відповідають моделям розвитку сюжету, спільним для універсальної епічної свідомості. Хоча обсяг однієї статті не дозволяє вичерпно розглянути кожен аспект проблеми, що розглядається, наш аналіз основних кореляцій архетипу та концепту, наприклад, кореляції між архетипом Мудрого Старця та концепцією мудрого старця, а також між архетипом Трюкача та концепцією антигероя, дозволив нам виявити низку повторюваних основних закономірностей.

Ключові слова: *епос «Пісня про Нібелунгів», семантична організація епічного тексту, архетипні сценарії та фреймові сценарії, архетипні образи та концептуальний простір, К. Г. Юнг, Дж. Кемпбелл, теорія мономіфу.*

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’42:004.8
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/26

Корольов І. Р.
https://orcid.org/0000-0003-0436-5923
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Маріна О. С.
https://orcid.org/0000-0002-9079-5702
Мюнстерський технологічний університет

ВІД КУЛЬТУРНИХ ДО АЛГОРИТМІЧНИХ СЕМІОТИПІВ: ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КОМУНІКАТИВНУ ПОВЕДІНКУ[1]

У статті розглядається трансформація комунікативної поведінки в умовах поширення штучного інтелекту (далі – ШІ) та алгоритмічно опосередкованої комунікації. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є концепція семіотичних регуляторів комунікативної поведінки, пов’язана з поняттями ментальності, національного характеру, комунікативної свідомості й культурно зумовлених дискурсивних практик. Мета статті – з’ясувати, як алгоритмічні системи беруть участь у формуванні та регулюванні комунікативної поведінки. Для опису цього процесу запропоновано поняття «алгоритмічні семіотипи» як аналітичне розширення теорії культурних семіотипів у цифровому середовищі. Ним позначено відносно стійкі патерни комунікативної поведінки та інтерпретаційні схеми, що формуються або закріплюються під впливом алгоритмічних систем і впливають на вибір мовних засобів і стратегій взаємодії. Виокремлено три механізми цього впливу: стандартизацію дискурсивних практик, алгоритмічну інтерпретацію повідомлень і формування комунікативних очікувань. На прикладах редагування тону повідомлення та перекладу культурно маркованої лексики показано, як рекомендації ШІ змінюють форму дискурсивної практики, трансформуючи її прагматичний потенціал і соціокультурний зміст. Розглядається подвійна роль ШІ в міжкультурній комунікації: він може полегшувати адаптацію повідомлень до іншого культурного контексту, але водночас сприяти стандартизації та втраті смислових відтінків. Окреслено ризик алгоритмічного відтворення культурних стереотипів та їх закріплення в комунікативній свідомості й поведінці користувачів. Обґрунтовано доцільність розгляду сучасної комунікативної поведінки як гібридної, оскільки вона формується у взаємодії культурного досвіду людини й алгоритмічних систем. Наголошено на важливості критичного оцінювання рекомендацій ШІ.

Ключові слова: *штучний інтелект, культурні семіотипи, алгоритмічні семіотипи, комунікативна поведінка, комунікативна свідомість, когнітивно-семіотичний модус, алгоритмічна система, дискурсивна практика.*

Постановка проблеми. Комунікація дедалі частіше відбувається не лише безпосередньо між людьми, а й за посередництва алгоритмічних систем. ШІ використовують для перекладу, редагування текстів, підготовки ділового листування, пошуку інформації, підтримання діалогу тощо. За таких умов він постає не тільки цифровим / технічним інструментом, а й потенційним учасником комунікативного процесу, здатним впливати на сприйняття інформації, формулювання думок і вибір стратегій взаємодії [2; 3; 8; 9; 10].

[1] Статтю підготовлено в рамках НДР №25БП044-02 «Лінгвістична експертна аналітика українськомовного деструктивного Інтернет-контенту з використанням технологій штучного інтелекту», що виконується в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (І.Р. Корольов) за підтримки Міністерства освіти і науки України за рахунок коштів Державного бюджету України (Наказ МОНУ № 369 від 25.02.2025).

© Корольов І. Р., Маріна О. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя для осмислення відповідних змін пропонується у праці Ігоря Корольова та Людмили Домилівської "Mentality and National Character as Semiotic Regulators of Communicative Behavior", в якій ментальність і національний характер розглядаються крізь призму когнітивної семіотики та співвідносяться із системою регуляторів комунікативної поведінки, серед яких виділяються традиції, норми етикету й ритуалу, стереотипи, усталені уявлення, схеми пояснення явищ і подій, а також механізми каузальної атрибуції [6, с. 355].

Постановка завдання. Метою статті є адаптація зазначеної теоретико-методологічної перспективи до умов комунікації, опосередкованої ШІ, і з'ясуванні того, як алгоритмічні системи можуть брати участь у формуванні та регулюванні комунікативної поведінки. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких **завдань**: 1) розглянути культурні семіотипи як семіотичні регулятори комунікативної поведінки у взаємозв'язку з поняттями ментальності, національного характеру та комунікативної свідомості; 2) обґрунтувати доцільність використання поняття *алгоритмічні семіотипи* та визначити його зміст у контексті комунікації, опосередкованої ШІ; 3) виокремити й охарактеризувати основні механізми алгоритмічного впливу на комунікативну поведінку, зокрема стандартизацію дискурсивних практик, алгоритмічну інтерпретацію повідомлень і формування комунікативних очікувань; 4) з'ясувати особливості участі ШІ в міжкультурній комунікації, зосередивши увагу на співвідношенні культурної адаптації та стандартизації дискурсивних практик; 5) окреслити ризики відтворення й закріплення культурних стереотипів алгоритмічними системами; 6) обґрунтувати доцільність розгляду комунікативної поведінки як гібридної, сформованої у взаємодії культурних та алгоритмічних семіотипів.

Пропонуємо поняття *алгоритмічні семіотипи*, що використовується як аналітичне розширення теорії семіотипів стосовно цифрового середовища, а не як усталений термін сучасної семіотики. Його слід відрізняти від поняття *алгоритмічна семіотика*, запропонованого Пітером Полаком [8] для аналізу знакових та інтерфейсних механізмів, через які алгоритмічна логіка стає доступною людському сприйняттю. Сучасні дослідження семіотики штучного інтелекту також аналізують участь ШІ у виробництві, інтерпретації та циркуляції знаків [2]. У статті поняття алгоритмічних семіотипів розвивається на перетині цих дослідницьких напрямів і теорії культурно зумовлених регуляторів комунікації.

Виклад основного матеріалу. Комунікативну поведінку не можна звести лише до використання мовних / мовленнєвих / дискурсивних одиниць. Вона охоплює норми, традиції та усталені способи взаємодії, що формуються в межах конкретної лінгвокультури. Комунікативна діяльність людини пов'язана з комунікативною свідомістю – відносно стійкою сукупністю когнітивних процесів і дискурсивних практик, які спрямовують поведінку індивіда, групи або спільноти.

У типових комунікативних ситуаціях інтерактанти не створюють усіх правил заново, а спираються на вже засвоєні моделі сприйняття й реагування. Саме такі знакові регулятори можна описати поняттям *семіотипи*: вони допомагають організовувати сприйняття інформації, декодувати її, оцінювати та інтерпретувати. Особливого значення в цій системі набувають ритуалізовані форми комунікації – традиції та норми етикету. Традиція регулює очікуваний і соціально схвалюваний спосіб поведінки, тоді як етикетно-ритуальна норма зазвичай має більш обов'язковий характер.

Привітання, подяки, вибачення, форми звертання та правила (не)вербальної поведінки передають не лише буквальний зміст повідомлення. Вони також сигналізують про ставлення співрозмовників одне до одного, їхні статусно-рольові позиції та розуміння ситуації [1; 6]. Отже, культурні семіотипи виконують дві взаємопов'язані функції: інтерпретативну, що забезпечує осмислення дискурсивних практик, і регулятивну, яка впливає на вибір мовної реакції та загальну стратегію комунікативної поведінки.

Культурні семіотипи формуються в певному соціокультурному середовищі та пов'язані з ментальністю й національним характером спільноти. Ментальність можна розуміти як зумовлений історичними, соціальними, економічними, політичними, духовними й моральними умовами спосіб сприйняття світу. Національний характер у цій теоретичній рамці пов'язаний із психологічними стереотипами поведінки, тоді як ментальність – із когнітивними схемами осмислення дійсності [6, с. 355]. Водночас ці поняття не слід застосовувати як характеристики цілком однорідної спільноти: у кожній культурі наявні соціальні, професійні та інші відмінності. Це застереження важливе і для аналізу алгоритмів, які можуть відтворювати спрощені уявлення про культурні групи.

Поняття алгоритмічного семіотипу. У цифровому середовищі алгоритмічні системи можуть формувати або закріплювати схеми, подібні за функціями до культурних семіотипів [2; 8; 10]. Це відбувається через рекомендації, класифікацію повідомлень, автоматичне редагування та генерування формулювань [8]. Під алгоритмічним семіотипом у цій статті розуміємо відносно стійкий патерн комунікативної поведінки або інтерпретаційну схему, що формується чи закріплюється під впливом алгоритмічної системи та позначається на виборі мовних засобів, способів інтерпретації повідомлень і стратегій взаємодії [2; 8; 10].

Такий патерн може охоплювати звичний спосіб реалізації певної дискурсивної дії, характерний ступінь ввічливості, типову структуру аргументації або спосіб формулювання відповіді в різних комунікативних ситуаціях – кооперативних, нейтральних чи конфліктних. Він також може позначатися на уявленні користувача про те, яким має бути «правильний», зрозумілий або прийнятний текст [5; 6]. Якщо культурні семіотипи накопичуються в процесі історичного й соціального досвіду, то алгоритмічні моделі можуть закріплюватися значно швидше – завдяки повторюваному щоденному використанню цифрових сервісів [8]. Цю відмінність можна подати у вигляді двох аналітичних ланцюгів як традиційну модель:

культура → ментальність → стереотипи й норми → інтерпретація → регулювання → комунікативна поведінка.

У цифровому середовищі до неї додається рівень даних та алгоритмічної обробки:

культура й дані → алгоритми та ШІ → алгоритмічні семіотипи → інтерпретація й очікування → регулювання → комунікативна поведінка.

Окрему увагу варто зосередити на прогностичному аспекті алгоритмічного впливу. Система не лише обробляє наявне повідомлення, а й на основі даних може передбачати ймовірні реакції або вподобання користувача та пропонувати формулювання, які відповідають такому прогнозу [8]. У результаті користувач отримує не просто рекомендацію щодо формулювання висловлення або реалізації певної дискурсивної практики, а й певну модель очікуваної комунікації. Водночас характер і потенціал цього впливу залежать від особливостей конкретної алгоритмічної системи, контексту її використання та рішень самого користувача, зумовлених, зокрема, його комунікативною свідомістю, попереднім досвідом і здатністю критично оцінювати запропоновані рекомендації [8].

Основні механізми алгоритмічного впливу. Можна виокремити три взаємопов'язані механізми, через які ШІ потенційно впливає на формування алгоритмічних семіотипів: стандартизацію дискурсивних практик, їхню алгоритмічну інтерпретацію та формування комунікативних очікувань.

Перший механізм полягає у стандартизації дискурсивних практик. Алгоритмічні інструменти можуть пропонувати широкому колу користувачів подібні моделі реалізації інституційних і неінституційних дискурсивних практик [8]. Якщо користувач регулярно враховує такі рекомендації, окремі формулювання та способи організації дискурсу поступово стають звичними й можуть почати сприйматися як природна норма. У такий спосіб повторюване використання алгоритмічних рекомендацій може сприяти формуванню та закріпленню алгоритмічних семіотипів, які виявляються у відносно стійких патернах комунікативної поведінки.

Показовим є приклад ресурсу Grammarly, який пропонує не лише виправлення граматичних помилок, а й переформулювання висловлень з урахуванням їхньої комунікативної спрямованості, що може змінювати спосіб реалізації відповідної дискурсивної практики. Наприклад, фразу Let me know if you can't finish the presentation алгоритмічна система може запропонувати замінити на Let me know if you need help finishing the presentation [4]. Обидва речення граматично правильні, однак другий варіант змінює прагматичну функцію висловлення: якщо перше формулювання акцентує на можливому невиконанні завдання, то друге змінює акцент на підтримку співрозмовника та готовність допомогти.

Отже, запропоноване алгоритмом переформулювання стосується не лише форми висловлення, а й комунікативної стратегії та характеру міжособистісної взаємодії. Якщо користувач систематично приймає такі рекомендації, відповідна стратегія може поступово засвоюватися й сприйматися як бажана модель комунікативної поведінки. За таких умов повторювані алгоритмічні рекомендації можуть сприяти формуванню та закріпленню алгоритмічних семіотипів, які , які виявляються у відносно стійких патернах комунікативної поведінки:

повторювана рекомендація → засвоєння комунікативного патерну → закріплення комунікативної норми → формування алгоритмічного семіотипу.

Другим механізмом є алгоритмічна інтерпретація дискурсивних практик. У комунікації без

алгоритмічного посередництва інтерактант самостійно визначає когнітивно-семіотичний модус дискурсивної практики [5; 6], оцінюючи, зокрема, її ввічливість, толерантність, нейтральність, фамільярність, конфліктність або агресивність.

У цифровому середовищі частину цього процесу може попередньо виконувати алгоритмічна система: аналізувати реалізацію дискурсивної практики, визначати ознаки певного когнітивно-семіотичного модусу, зокрема увічливості, толерантності, нейтральності чи фамільярності, або пропонувати певну інтерпретацію [2; 10]. Відтак у процесі осмислення дискурсивної практики інтерактантом з'являється додаткова ланка:

дискурсивна практика → алгоритмічний аналіз і визначення когнітивно-семіотичного модусу → інтерпретація інтерактантом → відповідь.

Така додаткова ланка може допомогти інтерактантові виявити неоднозначність повідомлення, але водночас здатна спрямовувати його до інтерпретації, запропонованої алгоритмічною системою [8; 10].

Третій механізм полягає у формуванні комунікативних очікувань. Постійна взаємодія із системами ШІ може привчати користувача до швидких, структурованих, граматично коректних, послідовних і ввічливих відповідей. Дослідження впливу алгоритмічних підказок для відповідей засвідчують, що їх використання може змінювати мовні характеристики повідомлень і сприйняття співрозмовників [3]. Унаслідок цього в інтерактанта можуть формуватися певні очікування щодо способів реалізації дискурсивних практик, їхнього змістового наповнення та когнітивно-семіотичних модусів кооперативної комунікативної поведінки, зокрема ввічливості, нейтральності й толерантності. Очікування, сформовані у взаємодії з алгоритмічними системами, можуть переноситися на міжособистісну комунікативну взаємодію та впливати на оцінювання дискурсивних практик інших інтерактантів. Проте міжособистісне спілкування залежить від емоцій, характеру стосунків між співрозмовниками, ситуаційних обмежень і спонтанності, тому не завжди відповідає очікуванням, сформованим у взаємодії із системами ШІ. Отже, алгоритмічні очікування не обов'язково замінюють культурні норми, але можуть змінювати критерії, за якими інтерактант оцінює комунікативну ефективність.

Алгоритмічні семіотипи в міжкультурної комунікації. Вплив алгоритмічних семіотипів може особливо виразно виявлятися в міжкультурній комунікації, оскільки представники різних лінгвокультур можуть відрізнятися специфікою комунікативної свідомості, засвоєними комунікативними нормами та способами інтерпретації дискурсивних практик [1; 5; 6]. Ті самі мовленнєві дії можуть по-різному сприйматися й оцінюватися представниками різних культур залежно від їхнього культурного досвіду, ціннісних орієнтирів, фонових знань, конотацій і стратегій взаємодії. Це позначається на інтерпретації повідомлень, виборі комунікативних стратегій і реалізації дискурсивних практик, а отже, і на комунікативній поведінці інтерактантів.

Автоматичний переклад і генерування тексту можуть сприяти адаптації повідомлень до культурного контексту адресата, поясненню культурно зумовлених значень і добору зрозуміліших формулювань [7; 8]. У цьому сенсі ШІ може виконувати посередницьку функцію між мовно-культурними системами. Водночас така медіація не є цілком нейтральною, оскільки вибір алгоритмом певного відповідника чи способу формулювання може визначати, які аспекти культурного значення будуть актуалізовані, а які залишаться поза увагою [2; 7].

Натомість переклад не завжди ґрунтується на однозначній відповідності між словом і його іншомовним відповідником. Наприклад, українське слово туга залежно від контексту може передаватися англійською за допомогою таких лексичних відповідників, як longing, yearning, sadness, homesickness або melancholy. Кожен із них актуалізує окремий аспект значення, проте не обов'язково відтворює весь спектр культурних та емоційних асоціацій, пов'язаних із цим словом. Під час перекладу алгоритмічна система має враховувати контекст і визначати, який конотацію доцільно передати засобами цільової мови [7]. Отже, алгоритмічна система не просто добирає іншомовний відповідник, а бере участь у реконструюванні та репрезентації культурно зумовленого значення в іншому лінгвокультурному просторі [2; 7; 10].

Такий алгоритмічно опосередкований процес має подвійний потенціал. З одного боку, адаптація культурно зумовлених значень до іншого лінгвокультурного контексту може полегшувати міжкультурне порозуміння та зменшувати комунікативні бар'єри. З іншого боку, складне культурно зумовлене поняття може бути зведене до категорії, більш звичної для цільового лінгвокультурного простору. Якщо різні способи вираження та інтерпретації культурно маркованих значень систематично передаються через обмежений набір

універсальних формул, частина культурної специфіки ризикує втрачатися [2; 7; 10].

Отже, ШІ може одночасно сприяти культурній адаптації та стандартизації дискурсивних практик. Якщо запропоновані алгоритмами моделі систематично відтворюються й засвоюються користувачами, вони можуть закріплюватися як патерни комунікативної поведінки та брати участь у формуванні алгоритмічних семіотипів. У цьому сенсі ШІ слід розглядати не як цілком нейтрального посередника, а як учасника міжкультурної комунікації, рекомендації якого можуть впливати на способи інтерпретації культурно маркованих значень, комунікативну свідомість інтерактантів і вибір стратегій взаємодії [2; 8; 10].

Алгоритмічне відтворення культурних стереотипів і формування гібридної комунікативної поведінки. Одним із потенційних ризиків стандартизації дискурсивних практик є відтворення та закріплення культурних стереотипів. Оскільки алгоритмічні системи опрацьовують великі масиви даних, їхні результати можуть відображати наявні в цих даних культурні асоціації, узагальнення та усталені моделі комунікативної поведінки [8; 9]. Якщо певна лінгвокультурна спільнота представлена в цих даних лише через обмежене коло образів і типових характеристик, алгоритмічна система може відтворювати спрощене уявлення про цю спільноту та сприяти закріпленню пов'язаних із нею культурних стереотипів [9].

Серед потенційних ризиків алгоритмічного відтворення культурних стереотипів можливе не лише відтворення стереотипних уявлень, а й їх подальше закріплення в комунікативній свідомості користувачів. Сприймаючи згенеровану відповідь як можливе пояснення культурних особливостей або зразок формулювання, інтерактант може переносити запропоновані алгоритмом моделі у власну комунікативну поведінку. За таких умов може формуватися цикл алгоритмічного відтворення культурних стереотипів:

культурний стереотип → дані → алгоритм → результат роботи системи → людське сприйняття → посилення стереотипу.

У такому разі алгоритмічні системи не лише відображають культурно зумовлені уявлення, а й можуть брати участь у їх відтворенні та поширенні, потенційно сприяючи закріпленню відповідних патернів інтерпретації й комунікативної поведінки [8; 9]. Цей ризик необхідно розглядати з урахуванням внутрішньої неоднорідності лінгвокультурних спільнот. Жодна лінгвокультурна спільнота не є цілком однорідною: її представники відрізняються за віком, соціальним і професійним досвідом, статусом, регіональним походженням та індивідуальними поглядами [5; 6]. Тому узагальнення, яке алгоритмічна система подає як типовий культурний сценарій, не варто автоматично сприймати як універсальну характеристику спільноти або загальноприйняту норму комунікативної поведінки. Критичне оцінювання результатів роботи ШІ з урахуванням конкретного дискурсивного й соціокультурного контексту є важливою умовою відповідального використання алгоритмічних інструментів.

Водночас описані процеси не свідчать про повну заміну культурних семіотипів алгоритмічними. Людина залишається носієм мови, культурного досвіду, традицій і власного комунікативного досвіду, водночас взаємодіючи з цифровими системами, які пропонують варіанти формулювання висловлень, класифікують повідомлення та можуть впливати на інтерпретацію дискурсивних практик [2; 10]. Тому комунікативну поведінку доцільно розглядати крізь призму взаємодії культурних і алгоритмічних семіотипів.

Відповідна взаємодія має рекурсивний характер: культурні норми та усталені дискурсивні практики відображаються в даних, що використовуються алгоритмічними системами, а їхні результати можуть впливати на комунікативні рішення користувачів, формування комунікативних очікувань і способи інтерпретації дискурсивних практик [8; 9]. Схематично цей зв'язок можна подати так:

культурні норми → дані, алгоритми й моделі → відповіді ШІ → комунікативна поведінка → подальше відтворення або трансформація культурних практик.

За повторюваної взаємодії з алгоритмічними системами запропоновані ними способи реалізації та інтерпретації дискурсивних практик можуть засвоюватися інтерактантами й закріплюватися у вигляді відносно стійких патернів комунікативної поведінки та інтерпретаційних схем. У межах цієї статті такі патерни й схеми розглядаються як алгоритмічні семіотипи. Водночас інтерактант не є пасивним реципієнтом алгоритмічних пропозицій: він може приймати, адаптувати, змінювати або відхиляти їх відповідно до власного комунікативного досвіду, засвоєних культурних норм і комунікативних намірів [3; 8].

Отже, гібридна комунікативна поведінка формується внаслідок взаємодії культурних і алгоритмічних семіотипів, опосередкованої комуні-

кативною свідомістю інтерактанта. Алгоритмічні семіотипи можуть впливати на способи реалізації та інтерпретації дискурсивних практик, не витісняючи при цьому культурно зумовлених моделей комунікації. У цьому процесі ШІ постає не лише як інструмент обробки інформації, а й як потенційний чинник трансформації комунікативних норм [2; 3; 10]. Характер і ступінь такого впливу залежать від особливостей алгоритмічної системи, контексту її використання та здатності інтерактанта критично оцінювати запропоновані моделі комунікації.

Висновки. Розгляд комунікативної поведінки крізь призму семіотичних регуляторів дає змогу осмислити участь ШІ у формуванні та регулюванні комунікативної взаємодії. Культурні семіотипи, пов'язані з ментальністю, національним характером і комунікативною свідомістю, забезпечують інтерпретацію дискурсивних практик та впливають на вибір комунікативних стратегій [5; 6]. У цифровому середовищі до цієї системи долучаються алгоритмічні механізми, які можуть брати участь у формуванні комунікативних очікувань, пропонуванні моделей реалізації дискурсивних практик і визначенні способів їх інтерпретації.

Для концептуалізації цих процесів запропоновано поняття *алгоритмічні семіотипи* як аналітичне розширення теорії культурних семіотипів стосовно комунікації, опосередкованої ШІ. Алгоритмічні семіотипи визначено як відносно стійкі патерни комунікативної поведінки та інтерпретаційні схеми, що формуються або закріплюються в процесі взаємодії з алгоритмічними системами й позначаються на виборі мовних засобів, способів інтерпретації дискурсивних практик і стратегій взаємодії. У межах запропонованої концепції виокремлено три механізми алгоритмічного впливу: стандартизацію дискурсивних практик, їх алгоритмічну інтерпретацію та формування комунікативних очікувань.

Аналіз прикладів редагування висловлень і перекладу культурно маркованої лексики засвідчив, що алгоритмічні рекомендації можуть стосуватися не лише форми висловлення, а й прагматичної спрямованості дискурсивної практики та способів репрезентації культурно зумовлених значень. Особливо виразно ця особливість виявляється в міжкультурній комунікації, де ШІ може полегшувати адаптацію повідомлень до іншого лінгвокультурного простору. Водночас перетворення різноманітних способів вираження та інтерпретації культурних значень на обмежений набір типових формул може сприяти стандартизації дискурсивних практик і втраті окремих культурно зумовлених конотацій [2; 7; 10].

Окремо окреслено ризик алгоритмічного відтворення культурних стереотипів. Алгоритмічні системи можуть відображати культурні асоціації та узагальнення, представлені в даних [9], а їхні результати за певних умов можуть сприяти закріпленню спрощених уявлень про лінгвокультурні спільноти. Повторюване використання таких результатів потенційно позначається на комунікативній свідомості інтерактантів, засвоєнні ними певних патернів комунікативної поведінки та формуванні уявлень про прийнятні моделі взаємодії. Водночас цей ризик необхідно розглядати з урахуванням внутрішньої неоднорідності культур і здатності людини критично оцінювати алгоритмічні рекомендації.

Отже, взаємодія культурних і алгоритмічних семіотипів дає підстави розглядати сучасну комунікативну поведінку як гібридну. Така поведінка формується внаслідок взаємодії культурно зумовлених норм, комунікативної свідомості інтерактанта та алгоритмічних моделей, які можуть впливати на реалізацію й інтерпретацію дискурсивних практик. При цьому алгоритмічні семіотипи не замінюють культурних, а взаємодіють із ними в межах рекурсивного процесу: культурні норми відображаються в даних та алгоритмічних моделях, тоді як результати роботи цифрових систем можуть, своєю чергою, сприяти відтворенню або трансформації культурних практик.

Таким чином, ШІ доцільно розглядати не лише як інструмент обробки інформації, а й як потенційного учасника регулювання комунікативної поведінки. Подальші дослідження мають уточнити, за яких умов взаємодія культурних та алгоритмічних семіотипів сприяє міжкультурному порозумінню, а за яких може посилювати стандартизацію дискурсивних практик і закріплення культурних стереотипів.

Список літератури:

1. Корольов І. Р., Маріна О. С. Мультимодальне конструювання соціальної кризи в сучасному англомовному дискурсивному просторі. *Нова філологія*. 2025. № 98. С. 112–120. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-14.

2. Dondero M. G., Alonso Aldama J., Leone M. Aspects of AI semiotics: enunciation, agency, and creativity. Semiotica. 2025. Vol. 262. P. 1–3. DOI: https://doi.org/10.1515/sem-2025-0014.

3. Hohenstein J., Kizilcec R. F., DiFranzo D., Aghajari Z., Mieczkowski H., Levy K., Naaman M., Hancock J., Jung M. F. Artificial intelligence in communication impacts language and social relationships. *Scientific Reports*. 2023. Vol. 13. Article 5487. DOI: https://doi.org/10.1038/s41598-023-30938-9.

4. Grammarly. Introducing Grammarly's New Tone Rewrite Suggestions. Grammarly Blog. 2022. 26 Oct. URL: https://www.grammarly.com/blog/product/tone-rewrite-suggestions (дата звернення: 23.08.2026).

5. Korolyov I. Ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių nacionalinis kooperacinis komunikacinis elgesys: nuo kognicijos į diskursą [National Cooperative Behaviour of Ukrainians, Russians, Lithuanians and Americans: from Cognition to Discourse]. *Logos.* 2021. 108. P. 199–212. DOI: https://doi.org/10.24101/logos.2021.68.

6. Korolyov I., Domylivska L. Mentality and National Character as Semiotic Regulators of Communicative Behavior. Journal of History Culture and Art Research. 2020. Vol. 9(1). P. 354–364. DOI: https://doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2355.

7. Naveen P., Trojovský P. Overview and challenges of machine translation for contextually appropriate translations. *iScience*. 2024. Vol. 27(10). Article 110878. DOI: https://doi.org/10.1016/j.isci.2024.110878.

8. Polack P. Beyond algorithmic reformism: Forward engineering the designs of algorithmic systems. Big Data & Society. 2020. Vol. 7(1). P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.1177/2053951720913064.

9. Tao Y., Viberg O., Baker R. S., Kizilcec R. F. Cultural bias and cultural alignment of large language models. *PNAS Nexus*. 2024. Vol. 3(9). Article pgae346. DOI: https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae346.

10. Tomalin M. Multimodal social semiotics and the challenge of artificial intelligence. Multimodality & Society. 2025. Vol. 5(2). P. 223–244. DOI: https://doi.org/10.1177/26349795251327939.

Korolyov I. R., Marina O. S. FROM CULTURAL TO ALGORITHMIC SEMIOTYPES: HOW AI RECONFIGURES COMMUNICATIVE BEHAVIOR

The article examines the transformation of communicative behaviour in the context of the growing use of artificial intelligence (AI) and algorithmically mediated communication. The theoretical framework of the study is based on the concept of semiotic regulators of communicative behaviour, associated with the notions of mentality, national character, communicative consciousness, and culturally conditioned discursive practices. The aim of the article is to clarify how algorithmic systems participate in shaping and regulating communicative behaviour. To describe this process, the concept of "algorithmic semiotypes" is proposed as an analytical extension of the theory of cultural semiotypes to the digital environment. The term refers to relatively stable patterns of communicative behaviour and interpretative schemas that emerge or become consolidated under the influence of algorithmic systems and affect the choice of linguistic means and interaction strategies. Three mechanisms of this influence are identified: the standardisation of discursive practices, the algorithmic interpretation of messages, and the formation of communicative expectations. Examples of tone adjustment in messages and the translation of culturally marked vocabulary illustrate how AI recommendations alter the form of a discursive practice, transforming its pragmatic potential and sociocultural meaning. The dual role of AI in intercultural communication is examined: it can facilitate the adaptation of messages to a different cultural context while also contributing to standardisation and the loss of semantic nuances. The article outlines the risk of algorithmic reproduction of cultural stereotypes and their consolidation in users' communicative consciousness and behaviour. It argues that contemporary communicative behaviour should be understood as hybrid, as it emerges through the interaction between human cultural experience and algorithmic systems. The importance of critically evaluating AI recommendations is emphasised.

Keywords: *artificial intelligence, cultural semiotypes, algorithmic semiotypes, communicative behaviour, communicative consciousness, cognitive-semiotic mode, algorithmic system, discursive practice.*

Дата першого надходження статті до видання: 30.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.111’276.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/27

Литовка А. Р.
https://orcid.org/0009-0006-7350-1377
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СОЦІОЛЕКТУ: ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

У статті розглянуто проблему визначення поняття «соціолект» у сучасній соціолінгвістиці. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю єдиного підходу до трактування соціолекту та складністю його розмежування з іншими різновидами соціально маркованої мови. Метою роботи є систематизація основних підходів до визначення соціолекту, встановлення критеріїв його ідентифікації та уточнення його співвідношення з поняттями арго, жаргону і сленгу.

У дослідженні зіставлено вітчизняні та зарубіжні підходи до розуміння соціальної варіативності мови. Виокремлено три основних підходи до визначення соціолекту – соціальний, структурний та функціональний, що дають змогу розглядати його відповідно до соціальної зумовленості, структурної організації та особливостей функціонування. З’ясовано роль віку, професії, освіти, соціального статусу, культурного й етнічного походження, а також субкультурної належності у формуванні мовних особливостей соціальних груп. Установлено, що сама належність певної кількості мовців до конкретної спільноти не є достатньою для трактування їхнього інтерлекту як соціолекту: важливими є систематичність використання характерних мовних засобів та їхній соціальний розподіл.

Розглянуто різні визначення структурних меж соціолекту – від його вужчого розуміння як специфічної лексичної системи до ширшого трактування як різновиду мови, особливості якого можуть виявлятися на різних мовних рівнях. Окрему увагу приділено розмежуванню соціолектів, а саме арго, жаргону та сленгу, з урахуванням сфери їхнього функціонування й комунікативного призначення. Враховано також динамічність соціолектної лексики в умовах розвитку цифрової комунікації та медійного простору.

У результаті обґрунтовано доцільність комплексного підходу до визначення соціолекту як суспільно зумовленого різновиду національної мови, пов’язаного з мовною практикою певної соціальної спільноти. Його особливість полягає не лише у використанні характерних мовних засобів, а й у їхній здатності передавати соціальну інформацію, маркувати групову належність та сприяти ідентифікації мовців.

Ключові слова: *соціолект, соціолінгвістика, соціальна варіативність мови, соціально марковане мовлення, соціальна група, арго, жаргон, сленг.*

Постановка проблеми. Соціальна диференціація мови є одним із центральних об’єктів сучасної соціолінгвістики, оскільки мовлення відображає не лише територіальні, а й соціальні характеристики мовлення носіїв. Представники різних соціальних, професійних, вікових чи культурних спільнот використовують мовні засоби, які вказують на їхню належність до певної групи та виконують функцію групової ідентифікації. Саме тому поняття соціолекту посідає важливе місце в дослідженнях мовної варіативності.

Попри широке використання цього терміна в українській та зарубіжній лінгвістиці, єдиного його визначення досі не напрацьовано. У науковій літературі соціолект співвідноситься з поняттями соціального діалекту, сленгу, жаргону, арго, професійного мовлення та регістру, що створює труднощі під час визначення його меж і критеріїв ідентифікації. Крім того, сучасні процеси цифрової комунікації, розвиток соціальних мереж і поява нових мовних практик розширюють сферу функціонування соціолектів та ускладнюють їхню класифікацію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю уточнення поняття соціолекту в сучасній соціолінгвістиці та визначення критеріїв його роз-

© Литовка А. Р., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

межування із суміжними різновидами соціально маркованої мови. Зростання ролі молодіжної, професійної та мережевої комунікації сприяє активному оновленню соціолектної лексики, що потребує її системного теоретичного осмислення.

Особливої уваги проблема набуває у перекладознавстві, де соціолекти є важливим засобом характеристики персонажів, відтворення соціального статусу, віку, професійної належності та культурної ідентичності мовців. Тому чітке розуміння сутності соціолекту є необхідною передумовою аналізу сленгу та інших соціально маркованих одиниць у художньому й аудіовізуальному перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціолектів посідає важливе місце в сучасній соціолінгвістиці. Зарубіжні дослідники розглядають соціолект як один із різновидів мови, що формується під впливом соціальних чинників. Найпослідовніше цей підхід представлено в працях П. Традгілла, Р. Гадсона, Р. Вордго та Дж. Фуллер, які протиставляють соціальні різновиди територіальним діалектам і пов'язують їх із соціальним походженням, професією, віком, освітою та іншими характеристиками мовців [11; 12; 9; 14]. Варто зазначити, що П. Традгілл розглядає соціальний різновид мови у взаємозв'язку із соціальним класом та іншими соціальними характеристиками мовців [11, с. 23–24]. Р. Гадсон вбачає в соціолектах нерегіональні різновиди мовлення, зумовлені соціальними чинниками, зокрема соціальним класом, статтю та віком [9, с. 41–42]. Р. Вордго та Дж. Фуллер систематизують поняття соціального діалекту як різновиду мови, пов'язаного з різними соціальними групами або класами мовців [14, с. 42].

В українському мовознавстві питання соціолектів досліджували Я. Капранов, О. Черкас, О. Селіванова, Л. Ставицька, О. Лисенко, І. Халимон, В. Сливка та інші науковці [3, с. 15–23; 6, с. 331; 7, 19–53 с.; 19–53; 4, с. 458–463; 8, с. 164–182]. Їхні праці присвячені структурі соціолектів, молодіжному мовленню, співвідношенню поняття соціолекту з поняттями арго, жаргону і сленгу, а також особливостям функціонування соціально маркованої лексики в різних комунікативних середовищах. О. Селіванова висвітлює поняття соціолекту та його місце в системі соціально зумовлених різновидів мовлення [6]. Я. Капранов та О. Черкас досліджують окремі аспекти соціально маркованої лексики, зокрема її функціонування в мовленні молоді та роль у формуванні соціальної ідентичності [3]. Праці Л. Ставицької присвячені соціально маркованій лексиці та особливостям функціонування жаргонної лексики в українській мові [7]. І. Халимон і В. Сливка досліджували особливості перекладу соціолектів у науково-популярних текстах [8].

Попри значну кількість досліджень, у сучасній лінгвістиці відсутній єдиний підхід до визначення соціолекту. Дискусії стосуються насамперед структурної організації соціолекту, критеріїв соціальної зумовленості та меж між соціолектом і спорідненими мовними явищами.

Постановка завдання. Мета статті полягає у з'ясуванні основних підходів до визначення поняття соціолект у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціолінгвістиці. Увагу зосереджено на тих ознаках, які дають змогу розглядати соціолект як окремий різновид суспільно зумовленої мовної варіативності. Окремо розглянуто критерії ідентифікації соціолекту та його співвідношення з арго, жаргоном і сленгом. Це дає можливість уточнити зміст поняття «соціолект» і визначити його місце серед інших соціальних різновидів національної мови. **Для досягнення вказаної мети** визначено такі завдання:

1) проаналізувати основні підходи до визначення поняття «соціолект» у сучасній вітчизняній та зарубіжній соціолінгвістиці;

2) визначити соціальний, структурний та функціональний підходи до розуміння соціолекту;

3) з'ясувати роль соціальних чинників у формуванні та функціонуванні соціолекту;

4) окреслити співвідношення соціолекту з арго, жаргоном і сленгом та встановити основні критерії їх розмежування.

Виклад основного матеріалу. Соціолект належить до різновидів внутрішньої національної мови, що формуються під упливом соціальних чинників. Його формування зумовлює соціальна диференціація суспільства: поряд із територіальними умовами на мовлення впливають соціальні характеристики його носіїв. Належність мовця до певної соціальної групи визначає особливості вибору мовних засобів, способи їх використання та функції в комунікації.

В англомовній соціолінгвістичній традиції терміни ***social-class dialect*** і ***sociolect*** використовуються для позначення соціально зумовлених мовних різновидів, хоча їхнє співвідношення не є однозначним [11, с. 24–25]. У словниковій дефініції П. Традґілл визначає sociolect як різновид мови або лект, пов'язаний із соціальним, а не географічним походженням мовців, і зазначає, що соціально-класовий діалект є формою соціолекту

[12, с. 122–123]. Отже, соціальна, а не територіальна зумовленість мовного різновиду є визначальною ознакою соціолекту [12, с. 122]. Цю характеристику соціолекту доповнює В. Маріан, яка зазначає, що мовна варіативність може відображати соціальний статус, ідентичність та соціальну належність мовця, а соціолектом, у свою чергу, називає різновид мови, що може вказувати на належність мовця до певної соціальної групи або соціального класу [10, с. 2, 68, 87]. С. Ромен також зазначає, що соціальні діалекти відображають соціальний статус мовця, тоді як регіональні діалекти вказують на його географічне походження [13, с. 10]

Подібного підходу дотримується Р. Гадсон, який розглядає соціальні діалекти як мовні різновиди, сформовані під впливом соціального класу, віку та статі мовців. На думку дослідника, соціальні чинники суттєво впливають на мовну поведінку людини і зумовлюють появу відмінностей між мовцями навіть за відсутності територіальної відокремленості [9, с. 42]. Іншими словами, соціолекти – це не регіональні мовні відмінності, які зумовлені не географічним походженням мовця, а соціальними чинниками, зокрема соціальним класом, статтю та віком.

Р. Вордго та Дж. Фуллер розширюють перелік соціальних чинників, відносячи до них професію, освіту, етнічну і релігійну належність. Вони наголошують, що поняття ***dialect*** у соціолінгвістиці має нейтральний характер і використовується для позначення як територіальних, так і соціальних різновидів мовлення [14, с. 42–43].

Таким чином, розглянуті англомовні праці сходяться в тому, що соціолект пов'язаний передусім із соціальними характеристиками мовців, а не з їхнім територіальним походженням, незважаючи на те, що окремі дослідники акцентують на його ролі у вираженні соціальної належності та ідентифікації мовної спільноти-носія.

Варто зазначити, що аналіз сучасних досліджень дозволяє виокремити три основних підходи до визначення соціолекту: **соціальний**, **структурний** та **функціональний**.

У межах **соціального підходу** ключовою вважається саме належність мовця до певної соціальної спільноти. Саме соціальна група постає чинником, який об'єднує мовців зі спільними мовними особливостями.

До соціальних чинників, що можуть формувати соціолект, належать вік, професія, рівень освіти, соціальний статус, етнічне походження, стать, корпоративна або субкультурна належність [2, с. 261]. Вплив зазначених факторів зумовлює винекнення соціолектів, характерних для різних соціальних спільнот, зокрема студентів, військових, медиків, програмістів, учасників музичних субкультур, спортивних об'єднань та інших груп, мовна практика яких формується під впливом спільної діяльності, соціального досвіду й комунікативного середовища [4, с. 459].

Разом із тим соціальний різновид мови не обмежується лексичними особливостями, а може виявлятися в ширшій сукупності мовних відмінностей, зумовлених соціальною структурою суспільства. Як зазначають Р. Вордго та Дж. Фуллер, термін ***діалект*** може використовуватися для позначення «відмінностей у мовленні, пов'язаних із різними соціальними групами або класами» [14, с. 42]. Дослідники також підкреслюють, що соціальні діалекти «виникають у соціальних групах і пов'язані з різноманітними чинниками», серед яких основними є соціальний клас, релігія та расова/етнічна належність [14, с. 43].

Соціолект у такому розумінні використовується для комунікації та водночас маркує групову ідентичність мовця. Використання характерної лексики сигналізує його приналежність до певної соціальної спільноти, допомагає відмежувати «своїх» від «чужих» і підтримує групову солідарність.

Особливо показовим є молодіжний соціолект. Я. Капранов і О. Черкас зазначають, що молодіжне мовлення формується як засіб самоідентифікації молоді та відображає її прагнення до соціальної інтеграції, самовираження й дистанціювання від інших соціальних груп [3, с. 16–17]. Молодіжний соціолект постійно оновлюється, швидко адаптується до змін культури та цифрового середовища, що робить його одним із найдинамічніших різновидів соціального мовлення.

Водночас сам факт належності мовців до певної соціальної групи ще не свідчить про наявність у них спільного соціолекту. Вирішальним критерієм є регулярне використання спільних мовних засобів усіма або більшістю представників цієї спільноти. Саме систематичність мовної поведінки дозволяє говорити про соціолект як про різновид мовлення, а не про індивідуальні мовні особливості (ідіолект).

Варто також зазначити, що важливим критерієм виокремлення соціолекту є характер соціального розподілу мовних особливостей. У цьому контексті Р. Гадсон визначає різновид мови як «сукупність мовних одиниць із подібним соціальним поширенням» [9, с. 22]. З огляду на соці-

альну зумовленість мовних різновидів дослідник зазначає, що соціальні діалекти, або соціолекти, пов'язані з відмінностями в мовленні представників різних соціальних груп і класів [9, с. 42].

Натомість згідно з другим – **структурним** – **підходом** соціолект розглядається як сукупність специфічної лексики або як мовний різновид, що охоплює декілька мовних рівнів.

У вузькому трактуванні соціолект насамперед пов'язують із лексичним складом мови. О. Селіванова визначає його як додаткову лексичну систему, властиву певній соціальній спільноті, яка формується на основі загальнонародної мови та відображає особливості її функціонування в окремому соціальному середовищі [6, с. 568]. Такий підхід акцентує увагу на соціально маркованих лексичних одиницях, оскільки саме лексика найшвидше реагує на зміни суспільного життя, професійної діяльності й розвитку молодіжної культури.

Сучасні українські дослідники також розглядають лексику як найвиразніший компонент соціолекту. На думку І. Халимон і В. Сливки, соціолект реалізується через специфічні лексичні та фразеологічні одиниці, характерні для певних соціальних, професійних і вікових груп, а їх використання відображає особливості комунікативного досвіду представників цих спільнот [8, с. 171].

Не менш важливим критерієм є функціональна значущість соціолектних одиниць. У рамках третього, виділеного нами **функціонального**, **підходу** молодіжний соціолект виконує номінативну, оцінну, світоглядну, творчу та інші функції, а його специфічні мовні засоби сприяють самоідентифікації мовців і формуванню мовної ідентичності [3, с. 16–17]. Детальніше функціональний потенціал соціально маркованої лексики, зокрема сленгу, розглядає Д. Борис. Наприклад, він виокремлює низку функцій сленгу, зокрема гумористичну, експресивну, емоційно-оцінну, ідентифікаційну, іронічну, протестну та інші [1, с. 77–78].

Також варто зазначити, що С. Мартос визначає соціолект як функціонально обмежену мову, що використовується для реалізації експресивної, оцінної, корпоративної, пейоративної, евфемістичної та інших функцій [5, с. 112].

На нашу думку, функціонування соціолекту пов'язане із соціальним та комунікативним контекстом його використання. Мовлення представників різних соціальних груп має специфічні особливості, які, як уже було сказано, зумовлені соціальною належністю мовців, що дає змогу розглядати соціолекти як нерегіональні різновиди мовлення [9, с. 42]. При цьому мовна поведінка одного й того самого мовця може змінюватися залежно від ситуації спілкування: в різних ситуаціях він може використовувати різні мовні засоби для вираження приблизно того самого значення [9, с. 45–46]. Отже, соціолект варто розглядати в контексті ширшої соціальної та ситуативної варіативності мовлення.

Варто зазначити, що проблема визначення соціолекту також пов'язана з його розмежуванням зі спорідненими різновидами соціально маркованого мовлення. У сучасній українській лінгвістиці, зокрема, потребують **розмежування поняття соціолекту, арго, жаргону та сленгу**. Їх об'єднує соціальна зумовленість, проте вони не є тотожними за особливостями функціонування, відкритістю для інших мовців і комунікативним призначенням.

У більшості сучасних досліджень соціолект розглядають як ширше поняття, що охоплює різні форми соціально зумовленого мовлення. О. Лисенко зазначає, що до складу соціолекту входять арго, жаргон, інтержаргон і сленг, водночас наголошуючи на необхідності їхнього розмежування [4, с. 458–460]. Відтак важливим аспектом дослідження соціолекту є визначення критеріїв розмежування цих різновидів соціально маркованого мовлення, зважаючи на нечіткість меж між ними.

Арго, жаргон і сленг належать до пов'язаних між собою, але не тотожних різновидів соціально маркованого мовлення. За Л. Ставицькою, сленг є вторинне утворення, що виникає внаслідок поєднання різних соціально маркованих елементів [7, с. 42], а арго розглядає як особливу мову відокремленої соціальної або професійної групи, що може використовуватися для приховування предмета комунікації, взаємного розпізнавання та відмежування її носіїв. Жаргон, своєю чергою, характеризується як соціально зумовлена лексико-фразеологічна підсистема, пов'язана з певною групою мовців [7, с. 22].

Межі між цими різновидами мовлення можуть змінюватися. Лексика, що спочатку використовується представниками певної професійної або молодіжної групи, з часом може ставати частиною загального мовного вжитку. Цьому, зокрема, сприяє її використання в масмедіа, соціальних мережах та художніх текстах. У результаті слово поступово втрачає виразну прив'язаність до певної групи. Тому в процесі визначення соціолектної належності мовної одиниці важливо враховувати не лише її походження, а й те, хто, де та з якою метою її використовує.

Висновки. Аналіз основних вітчизняних та зарубіжних підходів до визначення поняття «соціолект» засвідчив відсутність єдиного трактування його сутності та структурних меж. Водночас у розглянутих працях спільною є теза про соціальну зумовленість цього різновиду мови та його зв'язок із певною соціальною спільнотою. Соціолект розглядається як нерегіональний різновид мови, пов'язаний із соціальними характеристиками носіїв, а його лінгвальні особливості можуть виявлятися на різних мовних рівнях.

Установлено, що в сучасних дослідженнях соціолекту можна виокремити **соціальний, структурний та функціональний підходи**. У межах соціального підходу основною ознакою є належність мовців до певної соціальної спільноти; структурний підхід акцентує увагу на складі соціолекту та мовних рівнях, на яких виявляються його особливості; функціональний підхід зосереджується на особливостях використання соціолектних засобів та їхньому функціональному навантаженні. Таким чином, виокремлені підходи дають змогу охарактеризувати соціолект відповідно до його соціальної зумовленості, структурної організації та особливостей функціонування.

З'ясовано, що формування та функціонування соціолекту пов'язане з такими соціальними чинниками, як вік, професія, рівень освіти, соціальний статус, етнічне походження, стать, корпоративна та субкультурна належність. Водночас сама належність мовців до певної соціальної групи не є достатньою підставою для виокремлення соціолекту. Важливими критеріями є систематичне використання характерних мовних засобів представниками спільноти та їхнє соціальне поширення. Отже, соціолект формується внаслідок взаємодії соціальних характеристик мовців та їхньої спільної мовної практики.

Окреслено поняттєве співвідношення соціолекту з арго, жаргоном і сленгом та встановлено основні критерії їх розмежування. Соціолект у розглянутих дослідженнях постає ширшим поняттям, що може охоплювати різні форми соціально зумовленого мовлення, тоді як арго, жаргон і сленг характеризуються специфічнішими особливостями. Їх розмежування здійснюється з урахуванням соціальної зумовленості, структурного складу, сфери функціонування, відкритості для інших мовців та комунікативного призначення. Водночас межі між цими різновидами не є сталими, оскільки соціально маркована лексика може змінювати сферу використання та переходити до загального мовного вжитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні функціонування соціолектів у сучасному цифровому та медійному просторі, а також особливостей їх розвитку та зміни. Перспективним є також дослідження відтворення соціолектної лексики в різних типах перекладу з урахуванням її соціальної маркованості.

Список літератури:

1. Борис Д. П. Визначення сленгу у вітчизняній та зарубіжній термінологічних традиціях. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. № 51. С. 72–83.

2. Грабовий П. Дослідження українського молодіжного сленгу в аспекті мовної картини світу. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2009. Вип. 81 (3). С. 260–263.

3. Капранов Я. В., Черкас О. О. «Ступені акціональності» та їхня верифікація у дієслівних молодіжних соціолектах сучасної української мови. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2024. Вип. 6. С. 15–23.

4. Лисенко О. М. До питання демаркації мовних явищ соціолект, арго, жаргон, сленг у мовознавстві. *Grail of Science*. 2023. № 24. С. 458–463.

5. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури. *Південний архів. Серія: Філологічні науки*. 2003. Вип. 21. С. 111–114.

6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

7. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг : соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

8. Халимон І. Я., Сливка В. В. Відтворення соціолектизмів у перекладі текстів науково-популярного стилю. *Філологічні трактати*. 2025. Т. 17, № 1. С. 169–182.

9. Hudson R. A. Sociolinguistics. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 456 p.

10. Marian V. The Power of Language : How the Codes We Use to Think, Speak, and Live Transform Our Minds. New York : Dutton, 2023. 288 p.

11. Trudgill P. Sociolinguistics : An Introduction to Language and Society. 4th ed. London : Penguin, 2000. 240 p.

12. Trudgill P. A Glossary of Sociolinguistics. Oxford : Oxford University Press, 2003. 148 p.

13. Romaine S. Language in Society : An Introduction to Sociolinguistics. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2001. 288 p.

14. Wardhaugh R., Fuller J. M. An Introduction to Sociolinguistics. 7th ed. Chichester : Wiley Blackwell, 2015. 430 p.

Lytovka A. R. APPROACHES TO DEFINING THE NOTION OF A SOCIOLECT: IDENTIFICATION AND DIFFERENTIATION ISSUES

This article examines the problem of defining the notion of a sociolect in contemporary sociolinguistics. The relevance of this study stems from the lack of a unified approach to interpreting sociolects and the difficulty of distinguishing them from other varieties of socially marked speech. The aim of this study is to systematize the main approaches to defining a sociolect, establish criteria for its identification, and clarify its correlation with argot, jargon, and slang.

The study contrasts domestic and foreign approaches to understanding social variation in language. Three main approaches to defining a sociolect are identified – social, structural, and functional – which make it possible to consider it in terms of its social conditioning, structural organization, and functional characteristics. The role of age, profession, education, social status, cultural and ethnic background as well as subcultural affiliation in shaping the linguistic features of social groups is examined. It is established that the mere fact of a certain number of speakers affiliating themselves with a particular community is not sufficient to treat their interlect as a sociolect: what is important is the systematic use of characteristic linguistic means and their social distribution.

Various definitions of the structural boundaries of a sociolect are examined – ranging from its narrower understanding as a specific lexical system to its broader interpretation as a variety of speech whose characteristics can manifest themselves at different linguistic levels. Special attention is paid to distinguishing between sociolects, namely argot, jargon, and slang, based on their spheres of use and communicative purposes. The dynamic nature of sociolect lexis in the context of digital communication and media landscape development is also considered.

As a result, the present paper justifies the need for a comprehensive approach to defining a sociolect as a socially conditioned variety of national language associated with the linguistic practices of a specific social community. Its distinctive feature lies not only in the use of distinctive linguistic means but also in their ability to convey social information, mark group affiliation, and facilitate speaker identification.

Keywords: *sociolect, sociolinguistics, social variation in language, socially marked speech, social group, argot, jargon, slang.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.161.2:342.7(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/28

Малюга Н. М.
https://orcid.org/0000-0001-7956-6987
Львівський національний університет імені Івана Франка

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ БАГАТОРІВНЕВОГО СТАТУСНОГО ПЛАНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про те, що багаторівневе статусне планування української мови визнано фундаментальним пріоритетом державної стратегії України. Державна мова є важливим інструментом інтеграції різних національностей у спільний простір та згуртованості. Україна розбудовує своє мовне законодавство, узгоджує його з національними інтересами, провадить зважену національно-мовну політику задля підсилення позицій української мови й витримує нецінову конкуренцію, що полягає в покращенні якості надаваних послуг, брендингу задля залучення більшого числа тих, хто хоче вивчати українську мову й здобувати нею освіту за кордоном. Окрім того, мова становить важливий економічний ресурс, який впливає на оптимізацію процесів у бізнесі. Тому важливим складником корпусного планування мов в Україні є розробка й упровадження стандартів професійної термінології, що впливатиме на конкурентоспроможність національної економіки в глобалізованому світі.

Громадянське суспільство вже мало змогу перевірити можливості української мови як інструмента зміцнення національної безпеки, пересвідчилося в його дієвості, тепер має розробити механізм застосування української мови в процесах реінтеграції деокупованих територій. Трансформація національно-мовної свідомості громадян спричинилася до того, що в публічному просторі українська мова закріплює свої позиції, звісно, підтримка держави, яка наділена важелями впливу, позначається на перебігу та результатах цього процесу. Збільшення кількості громадян, які володіють українською мово, є показником ефективності державної політики, зокрема мовної. Україна докладає зусиль, аби залучити закордонних українців до вивчення й популяризації української мови, формування та збереження національної ідентичності.

Ключові слова: *державна мова, державна мовна політика, мовне законодавство, статусне планування мов, національні інтереси.*

Постановка проблеми. Державна стратегія багаторівневого (конституційно-законодавчий, інституційно-адміністративний, секторальний та освітньо-кваліфікаційний рівні) статусного планування української мови передбачає, відповідно, формування правової бази, забезпечення діяльності державних органів, на які покладено контроль виконання мовного законодавства, інтеграцію мовних стандартів на галузевому рівні, стандартизацію оцінювання знань громадян для допуску до виконання статусних функцій. Ця стратегія націлена на реалізацію ефективної національно-мовної політики, зміцнення позицій української мови, зокрема в медійному і суспільному просторі, удосконалення освітніх програм, вона враховує потребу підтримки мовних прав національних меншин (насамперед кримських татар, або киримли).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз положень нормативних актів, що визначають статус мов і регулюють їхнє функціонування в Україні в аспекті реалізації мовної політики та з погляду гарантування національної безпеки, здійснює О. Демська [1]. Учена наголошує на потребі ґрунтовного вивчення питання якості мовного законодавства та його відповідності національним інтересам, порушує питання нового коректного формулювання статті 10 Конституції України, де йдеться про гарантію вільного розвитку, використання і захист російської мови як мови національної меншини, відповідно, й реалізації цієї конституційної норми в процесі гармонізації мовного законодавства. Г. Мацюк [5] презентує глибокий аналіз законодавчих і нормативно-правових актів, на яких ґрунтується мовна політика

© Малюга Н. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

України (охоплений період 2022–2024 рр.), узалежнює зміни суспільних поглядів на статус мов, їхні функції від законодавчих дій уповноважених органів держави, умотивовує збільшення кількості українськомовних комунікативних практик.

Т. Кузнєцова [10] оприлюднила результати соціолінгвістичних досліджень, проведених у південних областях України з інтервалом у 3 роки. Дослідниця інтерпретує виявлені зміни в ставленні до державної мови, до українсько-російської двомовності, у комунікативній поведінці мовців зросійщених регіонів під час війни, акцентує на тенденціях таких зрушень. Г. Малінська і Г. Горбань [4] здійснюють аналіз наслідків русифікації та мовних конфліктів в Україні, окреслюють стратегічні підходи для подолання цих викликів; висвітлюють роль української мови як інструмента національної безпеки й фундаментального чинника збереження державності в контексті проблеми реінтеграції тимчасово окупованої території.

О. Мунтян і Ван Чень [6] наголошують на потребі адаптації українського мовного середовища до норм європейського багатомовного управління. У полі зору дослідників підвищення міжнародної впізнаваності України, зокрема й шляхом створення умов для опанування української мови іноземними громадянами. Крім того, дослідники доходять висновку про наявність системних суперечностей у мовній політиці України, указують на необхідність переосмислити лінгвістичні засади мовної політики в контексті євроінтеграційних процесів.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі функціонування української мови в аспекті реалізації мовної політики України, у визначенні стратегічних підходів до статусного планування української мови.

Виклад основного матеріалу. Динаміка мовної поведінки громадян України в бік надання преференцій українській мові помітно прискорилася від початку широкомасштабного вторгнення – нової фази російсько-української війни. Відбулися зрушення в національно-мовній свідомості українців, а отже, й зміни в їхньому ставленні до мов: державної української та мови окупанта – російської. У 2022 році різні інституції провели чималу кількість опитувань громадян України, результати яких знаходяться у відкритому доступі. Матеріали опитування, виконаного співробітниками Інституту української мови НАН України, опрацювала й оприлюднила С. Соколова (для порівняння дослідниця наводить матеріали опитування 2017 р.) [9]. Відповіді на запитання, що стосуються національної ідентичності, рідної мови, мови повсякденного спілкування свідчать про зрушення у свідомості українців, готовність змінити мовну ідентичність, трансформацію мовних звичок на користь української мови.

Безперечно, подолання наслідків русифікації вимагає інтегрованого підходу. Державну цільову національно-культурну програму забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [2] затверджено 15 березня 2024 року. Про очікувані результати виконання названої програми інформує Додаток 3. (Уточнимо, що розширення українськомовного простору передбачене й за кордоном). У преамбулі Постанови ВР України «Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави» зазначено: «Потужний рух українського громадянського суспільства посилив важливі українськоцентричні кроки Верховної Ради України в утвердженні нового українського мовного коду, реалізації багатовекторної мовної і ментальної деколонізації України» [7]. Тож можемо говорити про свідомі кроки громадянського суспільства до перемоги в гібридній війні.

Зміцнення позицій державної мови є лакмусовим папірцем соціальної згуртованості. Громадяни України мають можливість вивчати українську мову на курсах безоплатно, послуговуватися контентом сучасних мовних платформ. Постійно оновлювану інформацію про безкоштовні курси, розмовні клуби, інтернет-ресурси для опанування та підвищення рівня володіння українською мовою можна знайти на сторінці уповноваженого із захисту державної мови (https://mova-ombudsman.gov.ua/kursy). Їх там десятки, цільова аудиторія різна. Наприклад, курс «Бізнес говорить українською» націлений на те, аби допомогти засвоїти необхідний обсяг лексики, вивчити складні правила граматики, потренуватися комунікувати українською в бізнесовому середовищі; курс «Українська для фізиків та ліриків» розраховано на вчителів, які викладають шкільні дисципліни, що належать до природничих і точних наук, він покликаний підвищити рівень володіння державною мовою учителів нефілологічних спеціальностей і сприяти розвитку ефективної комунікації в освітньому середовищі; онлайн-курси української мови для мешканців ТОТ допомагають учням подолати освітні втрати з навчальної дисципліни, аби вони могли скласти національний мультипредметний тест (НМТ) і вступити до закладів вищої освіти України, крім того, такі курси будуть

корисними для дорослих, які прагнуть покращити знання української мови (чи навіть розпочати її вивчати), аби відчути єдність української спільноти, ствердити свою ідентичність.

Одним із спеціальних проєктів Державної цільової національно-культурної програми забезпечення комплексного розвитку та функціонування української мови як державної у всіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [2] є запровадження сертифікатів для придбання україномовних книг і курсів. Програма державної підтримки «єКнига» адресована молоді, якій виповнилося 18 років. За підсумками 2025 року, молоді українці витратили близько 140 млн грн допомоги від держави на придбання книжок українською мовою.

Державний комітет телебачення і радіомовлення України працює над реєстром видавничої продукції, що має антиукраїнський зміст. Цей перелік книжкових видань, які підривають основи незалежності України, розміщено на офіційному вебпорталі; станом на кінець серпня 2026 року до нього внесено понад 700 найменувань.

Громадянське суспільство відмовляється толерувати порушення чинного мовного законодавства. Секретаріат уповноваженого із захисту державної мови 2024 року зареєстрував 2314 звернень громадян, що стосуються порушень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2025 року – 2888 (на 24,8% більше). У першому півріччі 2026 року надійшло 1378 скарг (https://mova-ombudsman.gov.ua/news/ponad-1500-zvernen-za-piv-roku-denaichastishe-porushuvaly-movne-zakonodavstvo). Більшість порушень зафіксовано у сфері економічної діяльності, зокрема, інтернет-торгівлі та онлайн-ресурсів: відсутні українські версії сайтів інтернет-магазинів та вебсайтів (або за замовчуванням завантажується російська версія сайту), порушені мовні права громадян у зовнішній рекламі та у сфері публічної інформації, як-от на вивісках, афішах; мовні порушення в освітній сфері є причиною 98 звернень. Серед порушників із великим відривом лідирує Київ (близько 37% від загальної кількості), чимало скарг надходить з Одещини, Харківщини, Дніпропетровщини. За порушення мовного законодавства виносять попередження, і якщо причину звернення усунуто (а це відбувається у 80% випадків), то порушник не несе фінансової відповідальності; штраф за перше порушення мовного законодавства коливається від 3400 до 8500 гривень, а за повторне – сягає11900 гривень.

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення 4 лютого 2026 року на своїй офіційній сторінці оприлюднила результати моніторингу мовних квот загальнонаціональних телеканалів, що стосується дотримання норм ст. 40 Закону України «Про медіа» та ст. 32 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». За результатами проведеного в листопаді 2025 року моніторингу 40 загальнонаціональних каналів (із них 37 телемовників ефірної багатоканальної мережі, 3 супутникові телемовники), середній показник дотримання мовних квот – 99,6%, а найнижчий – 96,28%, (https://webportal.nrada.gov.ua/dotrymannya-movnyh-kvot-telekanalamy-rezultaty-monitoryngu-natsionalnoyi-rady/). Варто зауважити, що перевірено тижневий ефір телеканалів, опрацьовано понад 4200 годин телевізійного контенту. Порушень норм чинного законодавства не виявлено.

Можемо стверджувати, що упроваджувані державні цільові програми є дієвим інструментом реалізації мовної політики України. За повідомленням Укрінформ від 28 серпня 2025 року, Український інститут заснував премію «Хвиля / Dalga», якою відзначатимуть досягнення викладачів закладів вищої освіти, приватних освітніх осередків, а також громадських, державних, культурних діячів у популяризації та поширенні української і кримськотатарської мов у світі. Премію вручатимуть за доробок для вивчення української або кримськотатарської мови як іноземної, значний досвід та досягнення в їх викладанні, започаткування або розвиток осередку вивчення української або кримськотатарської мови як іноземної, популяризацію цих мов. Того ж року представники 18 країн виборювали премію «Хвиля / Dalga».

За словами, голови громадської організації «Надазовські греки» О. Цуприкової, нині, коли мова стала свідомим вибором, в урумській та румейській спільнотах зростає кількість охочих вивчати рідну мову. Утвердження української мови як підґрунтя суспільної єдності в Україні жодним чином не позбавляє права на самоідентифікацію представників етнічних груп. Державна мова є важливим інструментом інтеграції різних національностей у спільний простір та згуртованості.

В аспекті реалізації державної стратегії багаторівневого статусного планування мов оновлено офіційний переклад Європейської хартії регіональних та міноритарних мов (Закон України № 4699-IX від 03.12.2025). Вилучення росій-

ської з переліку мов, захист яких регулює Хартія, означає зміну міжнародно-правового режиму її функціонування й захисту і водночас послаблює політичний тиск на статус української мови (вочевидь, це не лише правове питання, а й питання національної безпеки). Підтримуємо тезу про те, що українська мова «стає стратегічним ресурсом для національної безпеки, розвитку суспільства та формування конкурентоспроможної держави у глобальному середовищі» [4, с. 59].

МОН України послідовно просуває проєкт «Діти за кордоном», аби забезпечити усім охочим доступ до якісного навчання рідною мовою. На початок 2026 року 68 суботніх та недільних шкіл у 25 країнах світу на різних континентах пройшли верифікації, тож держава Україна визнає результати навчання в цих освітніх осередках. Це, зокрема, такі осередки діяльності: «Софія» в Дубаї (ОАЕ), «Ерудит» у Празі (Чехія), «Соняшник» у м. Мілтон-Кінс та «Ластівка» у м. Редінг (Великобританія), Українська полілінгвальна школа у Відні (Австрія), Українська школа в Женеві (Швейцарія), Українська школа ім. Тараса Шевченка в Монреалі (Канада), Українська школа «Мрія» в Барселоні та Українська суботня школа «Лідер» у м. Мурсія (Іспанія), Українська суботня школа в Гамбурзі, а також у м. Кіль (Німеччина), «Union» у Вроцлаві, освітні центри «Материнка» ім. Д. Павличка у Варшаві, Познані, Гданську, Катовіце (Польща), Українська недільна школа «СУМ» у Таллінні (Естонія), Міжнародна українська школа Литви у Вільнюсі, Каунасі, Клайпеді, Шауляї, Панавежисі, освітній центр «Volia» в Ризі (Латвія), освітній проєкт «UA Radiance» у Варні (Болгарія) та ін. (https://aikom.iea.gov.ua/cell/cell/cell-list?page=6&per-page=10). Прикметно, що Спілка української молоді (СУМ) у 2025 році відзначила столітній ювілей, а це є свідченням актуальності діяльності організації такого штибу в сучасному глобалізованому світі. На сайті Спілки можна прочитати про важливість її місії саме зараз: «кожний свідомий СУМівець і українець повинен робити внесок у наближення нашої спільної перемоги над ворогом!» (https://ukraine.ee/ua/page/ukrainian-youth-association).

Така визнана безперервна освіта українською мовою є інструментом зняття перешкод продовжити навчання на Батьківщині після повернення. Офіційний статус шкіл уможливлює зарахування результатів навчання: механізм визнання освітнього шляху дитини в Україні полягає в тому, що опановані за кордоном предмети українознавчого компонента (українська мова, українська література, історія України, географія) зараховуватимуть автоматично.

Успішно функціонує Міжнародна українська школа, яка координує мережу освітніх центрів у 15 країнах світу. Ця установа забезпечує навчання учнів за державними стандартами України.

Наприкінці 2025 року на базі Національної школи мов, лінгвістики та перекладу Національного автономного університету Мексики вперше відбулося заняття з української мови, а 1 лютого 2026 року відбулося офіційне відкриття першої української суботньої школи в м. Мехіко, де діти зможуть вивчати рідну мови, зберігаючи культурний зв'язок із Батьківщиною.

Українську мову як другу іноземну викладають у Польщі та Німеччині. У Республіці Польщі учні, які вивчають українську мову як іноземну, мають можливість скласти державний випускний іспит (матуру) з української мови. Вивчення української мови як другої іноземної стартує в австрійських гімназіях із вересня 2026 року (щоправда, поки що відкривають класи у 2 гімназіях Відня; дані щодо кількості учасників проєкту в офіційних джерелах не оприлюднено).

Досвід просування української мови в європейському освітньому просторі науковій і викладацькій спільноті представлено на Діалоговій платформі «Українська мова: нові контексти буття», ініційованій МІОКом (17 жовтня 2025 р, Львів). Про пілотні проєкти учасникам зібрання розповіли Ігор Горків, голова Перемишльського відділу «Об'єднання українців у Польщі» та Роксолана Рахлецька, директорка української суботньої школи «Сонце в долонях у Франкфурті-на-Майні» (земля Гессен). Наразі надходять пропозиції від учителів з інших країн адаптувати програму з вивчення української мови як іноземної.

Попри сказане, статусне планування української мови має свої вразливі місця: МОН України ухвалило Стандарт з української мови як іноземної для дорослих, однак відповідний стандарт для дітей відсутній, а це є перепоною для упровадження курсу української мови як іноземної в освітніх системах за кордоном. Проєкт стандарту державної мови «Українська мова як іноземна для дітей шкільного віку. Рівні загального володіння A1 – B2» пройшов етап громадського обговорення в першій редакції (21.05.2026 – 22.06.2026). Наразі триває робота з напрацювання стандарту державної мови (термін – до 30.12.2026).

У таблиці виконання рекомендацій, наданих Уповноваженим із захисту державної мови Кабінету Міністрів України, позначка «не вико-

нано» стоїть проти низки пунктів, як-от: п. 1.10, що стосується розробки й затвердження стратегічних документів щодо співпраці із закордонними українцями; п. 1.13, де йдеться про потребу невідкладного затвердження Національною комісією зі стандартів державної мови правничої і медичної термінології, а також розробки термінології в інших галузях, зокрема інформаційних технологій; п. 1.19, у якому рекомендовано відновити роботу Експертної групи з питань мовної політики як консультативно-дорадчого органу при КМ України; п. 1.20, вимогою якого є підвищення інституційної спроможності Національної комісії зі стандартів державної мови та Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови [8, с. 189, 192].

Якщо говорити образно, то стандартизаційне законодавство, вочевидь, скеровує свої вектори і на мову, і на мовців одночасно. 4 червня 2024 року Верховна Рада ухалила закон «Про застосування англійської мови в Україні» [3]. Його ухвала й набуття чинності засвідчує зміну міжнародного мовного коду, яким надалі послуговуватимуться українці. Варто зауважити, що цей закон не звужує сфер функціонування і застосування державної мови, а також мов корінних народів.

Свого часу Л. Булаховський говорив про курс мов, який нагадує курс валют: важко спрогнозувати, коли і чому акції певної мови йдуть угору або ж запускаються процеси девальвації. Послуговуючись економічною термінологією, розвинемо думку про конкуренцію мов, яка ґрунтується на дотриманні етичних і законодавчих норм. Важливо, щоб вона була сумлінною (добросовісною), а за охопленням набула статусу міжнародної.

Мова є важливим економічним ресурсом, який здатен оптимізовувати процеси в бізнесі. Тому важливим складником корпусного планування мов в Україні є розробка й упровадження стандартів професійної термінології, це «дозволить уніфікувати мовні практики в корпоративному середовищі» [4, с. 59]. Сказане, своєю чергою, позначиться на конкурентоспроможності національної економіки в глобалізованому світі.

Трансформація національно-мовної свідомості громадян спричинилася до того, що в публічному просторі за підтримки держави українська мова закріплює свої позиції, це є показником ефективності державної мовної політики. Однак у площині приватного спілкування, зокрема в родині, мовці досить часто не мають такої готовності змінювати свої комунікативні моделі поведінки. На це впливає тривалість стосунків, інтенсивність комунікації, стійкість традиції використання певного мовного коду, а також, як нам видається, відсутність сформованої потреби в спілкуванні накреслювати демаркаційні лінії, розмежовуючи мовний простір за критерієм «свої» і «чужі».

Висновки. Моніторинг мовної ситуації в регіонах покликаний своєчасно виявляти назрівання проблеми, розв'язання якої потребує оперативного реагування всіх зацікавлених сторін. Громадянське суспільство вже перевірило можливості української мови бути інструментом зміцнення національної безпеки, пересвідчилося в його ефективності. Поетапне упровадження державної стратегії багаторівневого статусного планування української мови своїм результатом має зміцнення мовної стійкості громадян, консолідацію суспільства, закріплення за українською мовою маркера високої кваліфікації.

Список літератури:

1. Демська О. М. Мовне законодавство і національна безпека. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2025. № 1 (38). С. 6–16. DOI: https://doi.org/10.51369/2707-7276-2025-1(38)-1.

2. Державна цільова національно-культурна програма забезпечення комплексного розвитку та функціонування української мови як державної у всіх сферах суспільного життя на період до 2030 року. № 243-р від 15.03.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2024-%D1%80#Text.

3. Закон України Про застосування англійської мови в Україні. № 3760-IX від 04.06.2024. *Відомості Верховної Ради*. 2024. № 38. ст. 243. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20#Text.

4. Малінська Г. Д. Горбань Г. М. Мовна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку української мови в багатомовному середовищі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36 (75). № 1. Ч. 1. С. 56–61. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/10.

5. Мацюк Г. П. Законодавство України про статус і функції мов у роки повномасштабної російської війни (2022–2024). *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2025. № 19. С. 212–228. DOI: http://dx.doi.org/10.30970/ufl.2025.19.4820.

6. Мунтян О. О., Чень Ван. Лінгвістичні аспекти функціонування української ділової мови в умовах євроінтеграційних процесів. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). С. 632–646. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-632-646.

7. Постанова Верховної Ради України «Про посилення ролі української мови в утвердженні Української держави». № 4764-IX від 15.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4764-20#Text.

8. Річний звіт про діяльність Уповноваженого та про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 2025. URL: https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/uploaded-files/ricnii-zvit-2025.pdf.

9. Соколова С. Зміни у ставленні українців до мов на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Українська мова*. 2023. № 1 (85). С. 3–19. DOI: doi.org/10.15407/ukrmova2023.01.003.

10. Kuznietsova T. Changes in the language behavior and language attitude of residents of the Black Sea coast of Ukraine after February 24, 2022. *LingVaria.* 2024. Vol. XIX. № 2 (38). P. 331–348. DOI: 10.12797/LV.19.2024.38.21.

Maliuga N. M. IMPLEMENTATION OF THE STATE STRATEGY FOR MULTILEVEL PLANNING OF THE STATUS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article states that the multilevel planning of the status of the Ukrainian language is recognized as a fundamental priority of the State Strategy of Ukraine. The state language is an important tool for the integration of different nationalities into a common space and cohesion. Ukraine is developing its language legislation, aligning it with national interests, promoting a balanced national language policy with the aim of strengthening the position of the Ukrainian language, and maintaining non-price competition, which consists in improving the quality of services provided and building a brand in order to attract a greater number of those who want to study the Ukrainian language and receive education abroad. Moreover, language is an important economic resource that influences the optimization of business processes. Therefore, an important part of language corpora planning in Ukraine is the development and implementation of professional terminology standards that will affect the competitiveness of the national economy in a globalized world.

Civil society has already had the opportunity to test the capabilities of the Ukrainian language as a tool for strengthening national security, has been convinced of its effectiveness, and now must develop a mechanism for using the Ukrainian language in the processes of reintegration of the liberated territories. The transformation of the national-linguistic consciousness of citizens has led to the fact that the Ukrainian language is strengthening its positions in the public space, of course, the support of the state, which is endowed with levers, affects the course and results of this process. The increase in the number of citizens who speak the Ukrainian language is an indicator of the effectiveness of state policy, especially language policy. Ukraine seeks to involve Ukrainians abroad in the study and popularization of the Ukrainian language, the formation and preservation of national identity.

Keywords: *state language, state language policy, language legislation, language status planning, national interests.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 81
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/29

Mammadova S. I.
https://orcid.org/0009-0003-9714-7534
Azerbaijan National Academy of Sciences

THE PHENOMENON OF "CONCEPT" IN THE PHILOSOPHY OF LANGUAGE AND THE PARADIGM OF COGNITIVE LINGUISTICS

This research paper analyzes the evolutionary path of linguistics based on Thomas Kuhn's model of scientific revolutions and paradigm theory. It notes that, in keeping with the specific nature of the humanities, the comparative-historical and systemic-structural paradigms did not completely replace each other but, on the contrary, overlapped and paved the way for the emergence of the modern anthropocentric paradigm. According to Cassirer, it is a symbolic space where cultural codes are formed. The main goal of the article is to identify the distinctive features of the logical-rational category of "concept" (conceptus) and the subjective-cultural paradigm of "concept", to conduct a comparative analysis of the forms of objectification of the concept in the internal semantic system of language, and its role in constructing a linguistic picture of the world. In this regard, the primary objective is to determine how universal cognitive units are verbalized and grouped in various forms based on the internal semantic and pragmatic regularities of different languages, as well as to assess the differences in the internal semantic organization of purely rational scientific language and the unique philosophical and lyrical language at the level of linguistic philosophy. As a result of the research and analytical comparisons conducted, it was established that, although universal concepts of a universal nature exist, they are grouped in various forms under the influence of the specific linguistic and cultural factors of each ethnic group. It has been proven that in human consciousness, concepts are linked to one another through "semantic derivation", creating a dynamic discursive process. In the context of Ferdinand de Saussure's principle of the "arbitrariness of the sign", if in scientific language a sign (term) directly defines its meaning, then in conceptual and artistic-philosophical language the field of connotations of a word expands and directly refers to subjective experience and cultural associations.

Keywords: *concept, cognitive linguistics, philosophy of language, anthropocentric paradigm, cultural codes, semantic derivation.*

Introduction. In modern times, the approach to conceptual systems has taken on a more fundamental, multidisciplinary and holistic character at the intersection of philosophy, linguistics and cognitive sciences, and new scientific views and paradigms have emerged on the concept. While in traditional logic and philosophy, concepts were considered as abstract and static structures, far from subjective reality, this view has fundamentally changed within the framework of modern cognitive research and philosophy of language, and new methodological aspects have been formed in philosophy itself. In modern science, when we say "concept", we mean the basic unit of the information structure and mental resources of the brain, which includes the personal experience, sensory perception and acquired knowledge of an individual in his individual consciousness. In other words, a concept is not just a passive reflection of the objective world in our brain. From a modern scientific point of view, a concept is considered a dynamic, constantly updated part of the memory mechanism, internal mental lexicon, cognitive system and internal language of the brain. Concepts are, in essence, components of the spiritual structure that an individual builds about both real reality and abstract and imaginary worlds – a kind of structured knowledge "quanta" of human consciousness. In cognitive processes, they perform the function of "interpreters of meaning" that systematize subjective experience by dividing it into certain categories and classes, and regulate the chaotic flow of information. These elements, which play an important role in the preservation, processing and transmission of information to other individuals, are flexibly transformed, expanded and reshaped in parallel with the intellectual development of a person and the increase in his empirical knowledge.

© Mammadova S. I., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

These elements, which play an important role in the preservation, processing and transmission of information to other individuals, are flexibly transformed, expanded and reshaped in parallel with the intellectual development of a person and the increase in his empirical knowledge.

If we proceed from the approach of Thomas Kuhn [9], the creator of the concept of paradigm and the model of scientific revolutions in science, and Palmer [12], who continued his ideas, the science of linguistics has gone through three important stages throughout its development – comparative-historical, system-structural and, finally, the modern anthropocentric paradigm. In accordance with the specifics of the humanities, these paradigms do not completely eliminate each other, but, on the contrary, continue to exist simultaneously, overlapping. If the comparative-historical approach of the 19th century and the Saussurean system-structural paradigm focused on the internal structure of language of the 20th century focused on the pure language unit, the word and the internal mechanisms of language itself, the anthropocentric paradigm formed on the threshold of the 21st century focused scientific attention entirely on the fourfold "Language – Culture – Man – Ethno". In this new cognitive paradigm, language is no longer a closed system in itself, but acts as the main means of understanding man, his cultural codes and ethnic thinking. It is at this level that the sciences of linguoculturology and cognitive linguistics undertake the mission of investigating the phenomenon of the concept not only as an internal semantic unit of language, but also as the main spiritual "quantum" of the cultural memory of the ethnos and the national worldview.

Analysis of Recent Research and Publications. When we look at philosophical treatises and the literature on the history of philosophy, we can see that the practice of applying concepts in many cases is not direct, but hidden – implicit. This topic is extremely relevant for both classical philosophy and modern poststructuralist and cognitive-linguistic research. Gilles Deleuze and Felix Guattari [4] in their fundamental work "What is Philosophy?" described the phenomenon of the concept as the main creative element of philosophy. According to their approach, the philosopher is not just a seeker of stable truth, but also an artist who creates new planes of thought and concepts. However, filtering this approach through a poststructuralist perspective, Cleir Colebrook claims that in philosophical texts the terms "notion" (notio) and "concept" are sometimes identified and a sharp, impassable boundary is not drawn between them. According to Colebrook, the lack of a deep analysis of the internal semantic differences of these two philosophical categories often leads to methodological confusion in modern cultural studies [1]. From a linguo-philosophical point of view, this confusion arises from the construction of the relationship between the referent – object and the concept – mental meaning in the sign system of language at a purely rational or artistic-individual level. While in the classical structural linguistics paradigm, the signifier – word and signified – meaning relations constitute a stable system, in the poststructuralist philosophy of language, meaning is constantly shifting and being reproduced depending on the context. It is at this point that when we differentiate the semiotic models of cultural concept and meaning relations, that is, the activity of thinking and its product, the "thought", an implicit regularity regarding the internal working mechanisms of consciousness is revealed. According to this regularity, the minimal unit of thought is the cultural concept, and it acts as an internal value-meaning representation of collective empirical experience. In other words, the concept is an internal reflection of the empirical content, generalized and structured in a certain internal way. In contrast, the central unit of consciousness is the meaning of the linguistic unit. Linguistic meaning is the ideal form of the crystallized spiritual experience of society as an objective-historical phenomenon, fixed in a specific linguistic sign.

Task Statement. The main goal of the study is to comparatively analyze the mental-psychological essence of the concept of "concept" in modern cognitive sciences and its structural-ontological nature in philosophical disciplines. In this context, the goal is to determine how universal cognitive units are verbalized and grouped in different forms based on the internal semantic and pragmatic regularities of different languages. The study examines the mechanisms of conveying individual – artistic and philosophical meanings created by subjective consciousness of the language, and analyzes the place of the concept in the linguistic landscape of the world. Thus, the main task of this work is to filter the differences in the internal semantic organization of purely rational scientific language and the unique philosophical-lyrical language through the philosophy of linguistics and to substantiate the concept as a central element of the language-thought-culture triad.

Outline of the Main Material of the Study. From the point of view of theoretical-philosophical linguistics, a concept is not just a psychophysiological cognitive unit, it is a mental and cultural phenomenon objectified in the semantic system of language.

If traditional linguistics perceived language only as a system of formal signs, linguophilosophy considers language as an ontological space where concepts are formed and stored. In this context, unlike the category of "understanding", which is a product of logical-rational activity and whose meaning is completely unambiguous, limited to abstract terms, "concept" also includes the ethnosphere of language, that is, national-cultural experience, symbols, metaphorical associations and emotional-expressive shades. Universal moral values and realities are verbalized and grouped in various ways based on the internal regularities and pragmatic factors of specific languages. From this point of view, the concept is such a "piece of culture" standing at the intersection of language and thought, the study of which at the level of philosophical linguistics promises new heuristic opportunities in understanding the world's linguistic landscape. In recent years, as in world linguistics, the number of studies on both cognitive science and linguopsychological problems of language has been rapidly increasing in the Azerbaijani academic environment. The main objective reason for this trend is the acceptance of the fact that language, rather than being a purely functional system of signs, has the essence of a deep linguopsychological phenomenon. Although discourse, speech, text and words, which are structural units of language, are different linguopsychological categories, they are all programmed to meet the needs of communication. In this context, the study of the phenomenon of "concept" in the philosophy of language and cognitive linguistics paradigm is not only theoretical and methodological in nature, but also serves to determine the boundaries of the cognitive capabilities of language.

At this level, cognitive linguocultology accepts two fundamental semiotic models that regulate the cognitive activity of human consciousness: the logical model of the world – formalizes reality through abstract and rational concepts, and the linguistic model of the world – directly constructs reality and its ethnocultural shades on the basis of concepts. As Gottlob Frege substantiated in the classical philosophy of language, there is a sharp asymmetry between the "meaning" that arises in individual consciousness and the objectified "meaning/value" of the linguistic sign [5]. Meaning is subjective, situational, dynamic, differs on an interpersonal level and rapidly changes from text to text, from epoch to epoch. Linguistic meaning, on the contrary, has a social character, is stable, is included in the collective system and constitutes a permanent invariant layer of the linguistic unit. Since meaning directly expresses the internal relationship between the motives and goals of the subject, it directly gives the word an existential and ethnocultural character. As emphasized in Edmund Husserl's phenomenological paradigm, meaning is the actual value and significance that an object has for a subject [7].

The objective meaning of a linguistic unit does not filter through the direct sensory-perceptual experience of the individual. The semantic structure of a sign is not linear, it conceals a complex retrospective of hierarchical and genetically interconnected meanings extending into the past. The process of a person interpreting reality and giving meaning to an object consists of the assimilation by consciousness of the system of external, subject and semantic relations that the object is included in. Linguistic meaning is the most universal means of transferring – recoding – these complex internal shades of meaning, which cannot be directly observed, are situational and subjective in nature, into a formal lexical structure. From this point of view, the conceptual system is the internal driving force of the semantic development of linguistic units, and linguistic meaning is the product of this movement, which is stabilized in language as a result of discursive-cognitive activity.

To overcome this methodological confusion, modern communicative-cognitive linguistics offers important theoretical tools. Thus, the objective world surrounding us consists of individual manifestations of animate and inanimate nature, and human consciousness systematizes this reality in the form of certain mental images, categories and concepts. The uniqueness of human language lies precisely in the fact that, on the one hand, it actively participates in these general classification processes, providing abstract categories with concrete linguistic names, and on the other hand, it conveys the individual specificity of standard objects and the multitude of variants in the form of special designations. From this point of view, according to the principles of cognitive linguistics, conceptualization is the process of forming abstract ideas, feelings and images in consciousness using concrete linguistic means and transferring them to the language structure.

In the general scientific paradigm, conceptualization is a methodology for introducing certain ontological concepts into the empirical data set. This procedure allows us to put forward scientific hypotheses about the nature and relationships of the hypothesized objects, and to schematize changes in the referent field. Conceptualization at the cognitive level refers to the process of understanding new information and the emergence of new concepts in consciousness.

Within this approach, the concept is perceived as the product of activity aimed at isolating minimal units of human experience, that is, as the smallest, minimal unit of knowledge. At the same time, this phenomenon is not just a static method, but a universal technology that studies how meanings are transferred and can be translated from one discourse to another, as well as from one culture to another. Because the process of conceptualization is inextricably linked to the worldview and individual or collective tendencies that interpret the reality around us – mentality.

Such an inextricable connection of the conceptualization process with human experience and the realities of everyday life was further substantiated by George Lakoff and Mark Johnson [10], who laid the foundations of cognitive linguistics, within the framework of the theory of conceptual metaphors. The authors note that metaphor is perceived by most people as simply a product of poetic imagination or rhetorical ornament, that is, a phenomenon outside ordinary language. Moreover, it is thought to be a purely linguistic phenomenon, not related to thought or action, but only to words. Lakoff and Johnson, in sharp contrast to this traditional philosophical approach, have discovered that metaphorical structures have completely penetrated the inner fabric of everyday life, thought, and action. The ordinary conceptual system on which a person relies both in thinking and in acting is fundamentally metaphorical in nature. The concepts that regulate human cognitive activity are not only intellectual, but also components that govern the most ordinary details of everyday activity. These mental structures directly shape what the subject perceives, how he positions himself in the world, and how he relates to other people. Since communication is essentially based on the same conceptual system, language becomes the richest source of empirical evidence for studying the internal order of this system. Lakoff and Johnson explain this with the famous conceptual metaphor "Argument is war" [10]. Language expressions such as "defending claims", "firing positions", or "demolishing arguments" indicate that thinking automatically operates in this military scenario. This is precisely the essence of the metaphor: understanding and experiencing one kind of experience or object through the prism of another object. This is not a poetic excursion in language, but a technology for the literal conceptualization of reality in consciousness. On the other hand, Deleuze's [3] more individualistic and epistemologically systematic work "Difference and Repetition" opens a different horizon in the context of this differentiation. Here the author examines the qualitative degrees of "similarity" and the quantitative degrees of "equality," which are different degrees of generality, and analyzes the fundamental incompatibility between the category of "repetition" and the concept of "generality." Deleuze has established an important theoretical basis in philosophical literature by revealing three special cases of what he calls the "natural blockade" – limitation in the formation of thinking – nominal concepts, concepts of nature and concepts of freedom.

This triple classification presented by Deleuze is directly parallel to the semantic levels and conceptualization mechanisms of language units in theoretical linguistics mentioned above [3]. The "nominal concepts" emphasized by the author correspond to the meaning structure of proper nouns and individual units that carry a purely nominative function in linguistics. "Concepts of nature" are a family of classical universal categories and common nouns in the cognitive structure of language, the internal semantics of which is based on the principles of homogenization that form the general linguistic picture of the world. The concepts of freedom reflect the pragmatic and discursive level of language. Here, meaning is not frozen, but has a dynamic character based on the volitional experience of the subject.

It is at this point that the conceptualization mechanisms direct us to the paradigm of cultural concepts that regulate the collective belonging of language speakers. In the linguo-philosophical sense, the cultural concept is located at the intersection of the reality of collective culture and the individual internal meanings of the subject. This phenomenon is such a universal cultural component that is objectified in the consciousness of the individual, through which a person enters the value system of the civilization to which he belongs. As Wilhelm von Humboldt justified within the framework of the theory of the internal form of language and the national spirit, the concept is not just a dry statement of a rational concept at any given moment, but its entire historical evolution compressed within the language [6]. These mental structures, which are completely anthropocentric in nature, appear in the internal structure of the language saturated with rich cultural connotations.

In this context, the organization of the general semantic system of the language is described not by a uniform network of logical considerations, but by a spatial "crystal lattice" model arising from the national-linguistic combinatorics of fundamental concepts [2]. The transformation of the initially pure mental

picture of the world into a concrete linguistic structure and the acquisition of the status of an independent "linguistic picture of the world" occurs within the aforementioned combinatorial lattice.

Therefore, the ethnocultural layer of concepts is of particular importance for linguocultology. Even fundamental concepts of universal, universal nature, such as time, space and fate, take on completely specific forms in different languages under the influence of linguistic, pragmatic, geographical and social factors and are verbalized with different semantic shades. As a rule, cultural concepts are organized in the spatial structure in the form of complex associative-semantic networks, ethnically marked. This, regardless of the will of the subject, does not entail frozen concepts within the system of language and thought, but rather a constantly renewed process of living meaning creation.

The conducted analyses show that although universal concepts of universal character (time, space, freedom, etc.) exist, they are grouped and verbalized in different forms under the influence of linguistic, pragmatic and culturological factors specific to each ethnos. In human memory, concepts are not isolated, but are connected to each other through complex hierarchical and associative semantic networks. This networking process occurs through "semantic derivation" in language, which ensures the transition of the concept from a static concept to a dynamic discursive process. According to Deleuze's [4] ontological model, the difference between repetition and generality is essentially of a deep philosophical and ontological nature. The concept of generality homogenizes the object, that is, puts it on the same level as other similar ones. This generality, acting as a representative of the particular, stands in contrast to "repetition", which is a universal expression of unique individuality.

In the conceptual system, repetition acts as the internal logic of the unique and particular. If the logical power of a concept is always manifested in the ability to subordinate the individual to the general class, then again it is an indicator of the inability of that rational concept to explain the individual or its real, logical limit. At the linguistic level, this difference is revealed in a new shade with the "arbitrariness of the sign" described by Ferdinand de Saussure, that is, the principle of the unnecessary connection between the word and the meaning [13]. In scientific language, the sign – the term directly determines its meaning and its semantic field is narrow and clear. However, in conceptual language, the connotation field of the word expands so much that the sign no longer refers to a fixed object, but directly to subjective experience and cultural association.

Conclusions. This study, conducted on both the mental-psychological side of the concept in cognitive sciences and the structural-ontological nature in philosophy, shows that this phenomenon has a centuries-old and very rich historical-philosophical evolution. Over the course of the relevant structural periods, it has found its reflection in different scientific paradigms and texts of different methodological nature.

However, a serious problem still remains at the methodological level: there are sharp differences and dispersion between the semantic meanings that different schools and researchers assign to the term "concept". The most important methodological shortcoming is that even in areas where modern researchers most need such flexible, synthetic and culture-oriented intellectual constructions, the heuristic – new knowledge-producing potential of the concept is still not sufficiently used. This shortcoming is more pronounced at the intersection of philosophy and linguistics. Because the concept is rooted primarily in the internal semantic memory of the language, and its study as a mere abstract philosophical category relegates the living fabric of the language to the background. This heuristic limitation and deficiency is especially evident in the fundamental directions of philosophy, namely the theory of cognition – epistemology – and the philosophy of hermeneutics, which interprets the internal meanings of the text.

If hermeneutics and epistemology move away from the traditional, frozen paradigm of "concepts" and make a transition to the methodology of "concepts" that carry living cultural codes and are enriched by the experience of the individual, the analysis of human cognitive activity will acquire a more effective character. This transition will create conditions for theoretical-philosophical linguistics to read the inner spirit of languages and the linguistic picture of the world not visually, but with deep layers of meaning. The transition from purely formal syntax to conceptual discourse analysis in the analysis of texts will confirm that language is not only a means of transmitting information, but also a repository that preserves the linguistic codes of culture. The future development vector of modern scientific-philosophical research largely depends on the correct assimilation of this hidden heuristic potential of the concept phenomenon, the acceptance of its dynamic nature in the system of language and thinking, and its integration into scientific methodology.

Bibliography:

1. Colebrook C. Understanding Deleuze. Allen & Unwin, 2002.
2. Croft W., Cruse D. A. Cognitive linguistics. Cambridge University Press, 2004.
3. Deleuze G. Difference and repetition (P. Patton, Trans.). Columbia University Press, 1994.
4. Deleuze G., Guattari F. What is philosophy? Columbia University Press, 1994.
5. Frege G. Sense and referenc. *The Philosophical Review*, 57(3), 1948, p.209-230.
6. Humboldt W. On language: On the diversity of human language-structure and its influence on the mental development of mankind. Cambridge University Press, 1999.
7. Husserl E. Logical investigations. Routledge & Kegan Paul, 1975.
8. Jackendoff R. Languages of the mind: Essays on mental representation. MIT Press, 1992.
9. Kuhn T.S. The structure of scientific revolutions (4th ed.). University of Chicago Press, 2012.
10. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. University of Chicago Press, 1980.
11. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar: Vol. 1. Theoretical prerequisites. Stanford University Press, 1987.
12. Palmer G.B. Toward a anatomy of cognitive linguistics: Cultural linguistics. University of Texas Press, 1996.
13. Saussure F. Course in general linguistics (P. Meisel & H. Saussy, Eds.; W. Baskin, Trans.). Columbia University Press, 2011.
14. Searle J.R. Speech acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge University Press, 1969.

Мамедова С. І. ФЕНОМЕН «КОНЦЕПТУ» У ФІЛОСОФІЇ МОВИ ТА ПАРАДИГМА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

У цій дослідницькій роботі аналізується еволюційний шлях лінгвістики на основі моделі наукових революцій та теорії парадигм Томаса Куна. Зазначається, що, відповідно до специфіки гуманітарних наук, порівняльно-історична та системно-структурна парадигми не повністю замінили одна одну, а, навпаки, перекривалися та проклали шлях для виникнення сучасної антропоцентричної парадигми. На думку Кассірера, це символічний простір, де формуються культурні коди. Головною метою статті є виявлення відмінних рис логіко-раціональної категорії «поняття» (concertus) та суб'єктивно-культурної парадигми «поняття», проведення порівняльного аналізу форм об'єктивації поняття у внутрішній семантичній системі мови та його ролі в побудові лінгвістичної картини світу. У зв'язку з цим першочерговим завданням є визначення того, як універсальні когнітивні одиниці вербалізуються та групуються в різні форми на основі внутрішніх семантичних та прагматичних закономірностей різних мов, а також оцінка відмінностей у внутрішній семантичній організації суто раціональної наукової мови та унікальної філософсько-ліричної мови на рівні лінгвістичної філософії. В результаті проведених досліджень та аналітичних порівнянь було встановлено, що, хоча універсальні поняття універсального характеру існують, вони групуються в різних формах під впливом специфічних лінгвістичних та культурних факторів кожної етнічної групи. Доведено, що в людській свідомості поняття пов'язані одне з одним через «семантичну деривацію», створюючи динамічний дискурсивний процес. У контексті принципу Фердинанда де Соссюра про «довільність знака», якщо в науковій мові знак (термін) безпосередньо визначає його значення, то в концептуальній та художньо-філософській мові поле конотацій слова розширюється та безпосередньо стосується суб'єктивного досвіду та культурних асоціацій.

Ключові слова: *концепт, когнітивна лінгвістика, філософія мови, антропоцентрична парадигма, культурні коди, семантична деривація.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 811.111+811.161.2]‘373.72:305(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/30

Мороз М. Ю.
https://orcid.org/0009-0007-0083-6501
Київський національний лінгвістичний університет

ГЕНДЕРНА МЕТАФОРА ЯК КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ МЕХАНІЗМ КОНСТРУЮВАННЯ ФЕМІННОСТІ ТА МАСКУЛІННОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ, ПАРЕМІЙ І СТАЛИХ ВИРАЗІВ)

У статті здійснено комплексний аналіз гендерної метафори як когнітивно-дискурсивного механізму конструювання фемінності та маскулінності на матеріалі українських та англійських фразеологізмів, паремій і сталих висловів. Теоретичним підґрунтям дослідження є положення концептуальної теорії метафори, гендерної лінгвістики, критичного дискурс-аналізу та теорії гендерної перформативності. Гендерну метафору визначено як механізм системного метафоричного моделювання, що через системні відповідності між доменами-джерелами й доменами-цілями формує, закріплює та нормалізує соціокультурні уявлення про жіночність і чоловічість.

Окреслено подвійний характер гендерної метафори: з одного боку, вона відображає культурно зумовлені уявлення про жіночі та чоловічі ролі, а з іншого – сприяє їх відтворенню, легітимації та переосмисленню в мовній традиції. Гендерну метафору розглянуто як інструмент перенесення фізичних, психологічних і соціально-маркованих характеристик, пов’язаних із фемінністю та маскулінністю, на конкретні й абстрактні об’єкти. Виокремлено гендерно немарковані, жорстко гендерно-марковані та нежорстко гендерно-марковані метафоричні одиниці.

Проаналізовано основні когнітивні процеси формування гендерно-маркованих значень: об’єктифікацію, зоометафору, спіритуалізацію та синтафор. Встановлено, що ці процеси відображають механізми оцінювання й категоризації представників різних гендерів, а також маркують нормативність або відхилення від суспільно закріплених моделей фемінної та маскулінної поведінки.

Виявлено, що метафоричне конструювання фемінності й маскулінності ґрунтується на базових концептуальних опозиціях АКТИВНІСТЬ / ПАСИВНІСТЬ, РОЗУМ / ЕМОЦІЯ, КУЛЬТУРА / ПРИРОДА, ПУБЛІЧНЕ / ПРИВАТНЕ, СУБ’ЄКТ / ОБ’ЄКТ, які систематично накладаються на дихотомію «чоловіче» / «жіноче» й організують низку репрезентативних метафоричних моделей: WOMAN IS NATURE / PLANT, WOMAN IS OBJECT OF GAZE / COMMODITY, WOMAN IS HOME / CONTAINER, WOMAN IS DANGER / TEMPTATION, MAN IS STRENGTH / SUPPORT, MAN IS WARRIOR / COMPETITION, MAN IS AUTHORITY / CONTROL. Доведено, що ці моделі формують асиметричні сценарії гендерної репрезентації: фемінність осмислюється через природу, емоційність, доглядовість, тілесність, красу та приватну сферу, тоді як маскулінність – через силу, раціональність, активність, контроль, публічність і авторитет.

На матеріалі українських та англійських фразеологізмів, паремій і сталих висловів продемонстровано, що гендерно-марковані метафори сприяють закріпленню традиційного розподілу соціальних ролей і професійних сфер. Жіноча праця пов’язується з домом, доглядом і репродуктивною функцією, тоді як чоловіча – з фізичною силою, матеріальним забезпеченням, управлінням і суспільною активністю. Встановлено, що закріплення таких метафор у фразеологічному та пареміологічному фонді мов сприяє їхньому сприйняттю як природних і самоочевидних, маскує історичну й культурну зумовленість гендерних стереотипів та підтримує ієрархізовані уявлення про фемінність і маскулінність.

© Мороз М. Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Ключові слова: *гендерна метафора, метафора, концептуальна метафора, фемінність, маскулінність, позитивна / негативна оцінна конотація, гендерні стереотипи, порівняльний аналіз.*

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній парадигмі гендер розглядається як соціокогнітивний та дискурсивно-сконструйований феномен, що формується у процесі символічної репрезентації досвіду й закріплюється через мовні практики [1, с. 134–137; 2, с. 587–588]. Такий підхід узгоджується з конструктивістськими та перформативними підходами в гендерних студіях, відповідно до яких гендерні ідентичності й нормативні уявлення про «жіночність» та «чоловічість» не є апріорно заданими сутностями, а продукуються та відтворюються через повторювані соціальні, тілесні й дискурсивні практики означування [3; 4].

Особливої ваги в цьому контексті набуває когнітивна теорія метафори, за якою метафоризація є базовим механізмом концептуалізації дійсності, що структурує мислення та визначає способи інтерпретації соціальних категорій, зокрема тіла, емоцій, влади й ідентичності [5]. Гендерна метафора, отже, є не лише стилістичним засобом, а й інструментом когнітивного моделювання гендерно маркованого досвіду, залученим до формування та відтворення уявлень про фемінність і маскулінність.

Дискурсивно-конструктивістський і критично-дискурсивний підходи увиразнюють ідеологічний потенціал таких моделей: метафори можуть не лише репрезентувати усталені уявлення про гендерні ролі, а й натуралізувати асиметричні відносини влади, легітимувати ієрархії та приховувати їхню історичну й соціокультурну зумовленість. Тому гендерні метафори є важливою площиною перетину когнітивних, дискурсивних та ідеологічних процесів.

Попри ґрунтовне опрацювання метафори, гендеру й дискурсу в сучасній лінгвістиці, недостатньо висвітленим залишається комплексний зіставний аналіз гендерної метафори як механізму конструювання фемінності та маскулінності на матеріалі українського й англійського фразеологічного та пареміологічного фонду. Актуальність такого дослідження зумовлена потребою з'ясувати, як усталені метафоричні моделі структурують мовну репрезентацію гендеру, які оцінні та стереотипні смисли вони актуалізують і якою мірою відображають трансформацію сучасних гендерних ролей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних працях гендерна метафора розглядається як важливий засіб мовного моделювання фемінності та маскулінності: систематизуються метафоричні моделі та окреслюють чинники їхньої відтворюваності й закріплення в мовній картині світу [5; 6]; виявляються кореляції між метафоричними доменами (WAR, COMPETITION, JOURNEY, PLANT, BODY, HOME) і соціокультурними стереотипами, що увиразнюють та підтримують ієрархізовані уявлення про жіноче й чоловіче [7; 8]; розкриваються механізми впливу повторюваних гендерних метафор на формування уявлень про гендерні ролі та на легітимацію патріархальних норм у ЗМІ [9; 10]; формулюються критерії ідентифікації та параметри типологізації гендерних метафор на матеріалі різних мов і жанрових різновидів медіатекстів [11]; обґрунтовується потенціал феміністичного й небінарного дискурсів для критичного переосмислення та деконструкції стереотипних метафоричних моделей [12; 13]; а також з'ясовується зумовленість оцінного потенціалу гендерних метафор контекстуальними параметрами публічної комунікації – жанром, адресатною спрямованістю та комунікативною метою [14].

Водночас наявні дослідження переважно зосереджені на окремих тематичних доменах, медійних текстах або специфічних мовних реалізаціях гендерної метафори. Недостатньо системно описано функціонування таких моделей у зіставному українсько-англійському фразеологічному та пареміологічному матеріалі. Саме тому в нашому дослідженні гендерну метафору розглянуто як комплексний когнітивно-дискурсивний механізм конструювання фемінності та маскулінності.

Запропонований підхід дає змогу встановити, як метафоричні моделі структурують мовні уявлення про «жіноче» й «чоловіче»; як взаємодіють експліцитне та імпліцитне гендерне маркування; а також які оцінні й стереотипні компоненти актуалізуються в семантиці досліджуваних одиниць.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний когнітивно-дискурсивний і зіставний аналіз гендерної метафори в українській та англійській мовах, спрямований на виявлення основних метафоричних моделей фемінності й маскулінності, їхнього оцінного потенціалу та ролі у відтворенні гендерних стереотипів.

Матеріалом дослідження є українські та англійські гендерно-марковані метафоричні оди-

ниці, представлені фразеологізмами, пареміями, сталими словосполученнями й образними номінаціями на позначення фемінності та маскулінності. До аналізу залучено одиниці, дібрані зі *Словника фразеологізмів української мови*, *Фразеологічного словника української мови*, збірника *Українські народні прислів'я та приказки*, а також із *Cambridge Dictionary*, *Cambridge Idioms Dictionary*, *Cambridge Dictionary of American Idioms* і *Merriam-Webster Dictionary*. Матеріал добирався за критеріями наявності метафоричного перенесення, гендерної співвіднесеності та оцінного потенціалу. До вибірки увійшли мовні одиниці, у яких фемінність або маскулінність постає доменом-ціллю чи доменом-джерелом метафоричного моделювання.

Виклад основного матеріалу. У межах сучасної гендерної лінгвістики гендерна метафора постає як один із ключових когнітивно-дискурсивних механізмів, через які мова не лише відображає, а й кодифікує та відтворює соціально сконструйовані уявлення про «жіночність» і «чоловічість». Стійкі метафоричні моделі, закріплені в мовленні, формують специфічні когнітивні схеми інтерпретації соціальної реальності, які задають нормативні сценарії поведінки жінок і чоловіків, водночас ієрархізуючи ці сценарії та закріплюючи асиметрію гендерних ролей [15, с. 123–127].

Теоретичним підґрунтям осмислення гендерної метафори (gendered metaphor / gender metaphor) є теорія концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона, відповідно до якої метафора розглядається як базовий когнітивний механізм концептуалізації, що забезпечує структурування одного домену досвіду через інший на основі системних відповідностей між доменом-джерелом і доменом-ціллю [5]. У цьому контексті гендер постає не лише як соціокультурна категорія, але і як когнітивно організована сфера досвіду, знання про яку формуються через мережу метафоричних моделей, що задають рамки інтерпретації, оцінювання та нормалізації фемінності й маскулінності.

Саме тому підкреслюється подвійна функція гендерної метафори, адже з одного боку, вона відображає вже наявні соціокультурні уявлення про гендерні ролі, а з іншого – виступає інструментом їхнього відтворення, легітимації та натуралізації в мовній свідомості й культурно зумовлених практиках номінації [16, с. 367–368]. У сучасній лінгвістиці термін «гендерна метафора» інтерпретується у двох взаємопов'язаних вимірах: як інструмент конструювання гендеру та як вияв гендерної стереотипізації доменів-джерел.

Як **інструмент конструювання гендеру** гендерна метафора постає механізмом перенесення фізичних, психологічних і соціально маркованих характеристик, асоційованих із «жіночністю» та «мужністю», на об'єкти, явища або абстрактні концепти, безпосередньо не пов'язані зі статтю. Доменом-джерелом у такому випадку виступають як реальні чоловіки й жінки, так і культурно усталені уявлення про них, тоді як доменом-ціллю можуть бути як конкретні, так і абстрактні сутності. Показовими є приклади «*Сира-Земля Мати*», «*батько нації*», «*virgin territory*», де гендерна атрибуція виконує не лише номінативну, а й аксіологічну функцію, задаючи певний спосіб інтерпретації відповідних концептів [6, с. 42–44]. Так, у межах цього підходу розрізняємо:

– Гендерно немарковані метафори, у яких переносне значення не залежить від статі денотата (наприклад, «*pig*» у значенні «*неприємна людина*»);

– Жорстко гендерно-марковані метафори, що застосовуються виключно щодо представників однієї статі («*cow*» – «*неприємна жінка*»; «*stag*» – «*холостяцька гулянка напередодні весілля*»);

– Нежорстко гендерно-марковані метафори, які можуть співвідноситися з обома статями, але в конкретному контексті актуалізують гендерно специфічні конотації («*angel*» як «*добра людина*» або «*angel*» як «*красива дівчина*»).

Як **вияв гендерної стереотипізації доменів-джерел** у межах когнітивно-дискурсивного підходу розглядаємо закріплення гендерно-маркованих значень за певними концептуальними сферами, коли фокус зміщується з окремих мовних одиниць на ширші концептуальні структури. У цьому контексті доцільно розмежовувати гендерні та гендеровані одиниці: перші відображають соціокультурно закріплені уявлення про «жіноче» та «чоловіче», тоді як другі набувають маскулінних або фемінних конотацій у процесі мовного вживання та внаслідок культурно закріплених асоціативних зв'язків. Відповідно, гендерованими можуть бути не лише метафоричні номінації осіб, а й самі домени-джерела концептуальних метафор.

Так, експериментальне дослідження К. Аренс засвідчує, що домени WAR («*war*», «*army*», «*assault*», «*battle*», «*combat*», «*enemy*», «*military*», «*warrior*») та COMPETITION («*competition*», «*championship*», «*contest*», «*sport*», «*rivalry*», «*tournament*», «*medalist*», «*team*»), сприймаються респондентами як виразно маскулінні, тоді як домен PLANT («*plant*», «*blossom*», «*fertilize*»,

«*sprout*», «*seed*», «*harvest*», «*cultivate*», «*reap*») і частково JOURNEY («*journey*», «*travel*», «*trip*», «*way*», «*path*») – як фемінні [7, с. 715–718]. Така асиметрія має важливе значення для мовної категоризації гендеру, оскільки однакові дії або характеристики можуть отримувати різну оцінку залежно від того, чи співвідносяться вони з чоловіком або жінкою, що свідчить про глибинну інкорпорацію гендерних стереотипів у когнітивні моделі інтерпретації реальності.

У сучасних дослідженнях метафоризації гендеру окреслюються щонайменше два провідні підходи до аналізу гендерної метафори: фігуративно-конструктивний і когнітивно-дискурсивний. У межах фігуративно-конструктивного підходу особливо продуктивною є класифікаційна модель Б. Бєрвячонека, який, спираючись на англійськомовний матеріал, виокремлює чотири базові когнітивні процеси формування гендерно маркованих значень: об'єктифікацію, зоометафору, спіритуалізацію та синтафор [16].

Об'єктифікація (objectification) передбачає метафоричне осмислення людини як неживого предмета, що редукує її до функції або фізичних характеристик [16, с. 246]. До гендерно нейтральних належать, зокрема, «*shit*» у значенні «*неприємна / огидна людина*» та «*big gun*» у значенні «*важлива персона*», тоді як «*battle axe*» («козирбаба»), «*wallflower*» («сором'язлива дівчина»), «*tart*» («жінка легкої поведінки») демонструють виразну гендерну маркованість і вбудовану оцінність щодо жінок. Зоометафора (zoometaphor), репрезентована моделлю HUMAN BEING IS AN ANIMAL, зазвичай підпорядковується умові «природної відповідності гендеру» (Natural Gender Fit Condition), коли граматичний чи культурно закріплений «рід» тварини збігається зі статтю референта («*cow*» – «*жінка*», «*stallion*» – «*чоловік*»). Порушення цієї умови («*bitch*» стосовно чоловіка у значенні «*прихвостень / прислужник*»; «*dog*» стосовно жінки у значенні «*неприваблива*») породжує трансгендерні метафори, які сигналізують відхилення від нормативної маскулінності чи фемінності та маркують «аномальність» гендерної поведінки. Спіритуалізація (spiritualization) охоплює випадки концептуалізації людини як міфічної чи духовної істоти («*goddess*», «*angel*», «*fairy*», «*відьма*»), що фіксує амбівалентне коливання між ідеалізацією та демонізацією, особливо щодо жінок. Натомість синтафор (syntaphor) описує метафоричні перенесення всередині самої категорії «людина» і пов'язаний із перерозподілом ознак між субкатегоріями цієї категорії («*mother*» – «*турботлива жінка*», «*жінкоподібний чоловік*»; «*queen*» – «*гомосексуаліст*» або «*жінкоподібний чоловік*», «*tomboy*» – «*дівчина з чоловічою поведінкою*», «*дівчинка-пацанка*», «*лесбійка*»), демонструючи, як мова фіксує та оцінює порушення усталених гендерних очікувань.

У вітчизняній гендерній лінгвістиці метафора розглядається як один із провідних механізмів моделювання гендерних опозицій, що дає змогу реконструювати, які риси культура відносить до «жіночого» та «чоловічого» полюсів і як ці риси ієрархізуються. Аналіз українського художнього дискурсу, здійснений Х. Пірською, засвідчує, що метафоричні концепти, вербалізовані через гендерно-марковані образи, по-різному структуруються в авторів-чоловіків і авторок-жінок, що вказує на тісний зв'язок між гендерною ідентичністю мовця й вибором образних засобів [6, с. 45].

Отже, гендерну метафору доцільно визначати як когнітивно-дискурсивний механізм, який, по-перше, через систематичне відображення (mapping) між доменом-джерелом і доменом-ціллю конструює, закріплює та нормалізує соціокультурні уявлення про фемінність і маскулінність; по-друге, може бути експліцитно гендерно-маркованою (коли лексичний склад метафори безпосередньо вказує на стать) або імпліцитно гендерно-маркованою (коли гендерна конотація закладена у сприйнятті самого домену-джерела, як-от WAR як маскулінного чи PLANT як фемінного); по-третє, є динамічним інструментом, здатним як відтворювати, так і трансформувати гендерні стереотипи залежно від дискурсивного контексту, жанру та прагматичних інтенцій мовців.

У цьому контексті виокремлюємо базові концептуальні опозиції, що структурують образи фемінності та маскулінності в когнітивному просторі культури: АКТИВНІСТЬ / ПАСИВНІСТЬ, РОЗУМ / ЕМОЦІЯ, КУЛЬТУРА / ПРИРОДА, ПУБЛІЧНЕ / ПРИВАТНЕ, СУБ'ЄКТ / ОБ'ЄКТ. Саме ці опозиції послідовно накладаються на дихотомію «чоловіче» / «жіноче» й лежать в основі метафоричних схем: WOMAN IS NATURE, WOMAN IS BODY, WOMAN IS CARE, тоді як маскулінність концептуалізується через моделі MAN IS MIND, MAN IS POWER, MAN IS CONTROL. На рівні конкретних мовних реалізацій це виявляється у протиставленнях «*emotional creature*», «*slave of her feelings*» / «*cold-blooded strategist*», «*man of reason*»; «*ніжна, тендітна жінка*» / «*раціональний чоловік*», що одно-

часно задають когнітивні профілі й аксіологічну «норму» для кожного з гендерів.

У межах концептуальної теорії метафори можемо окреслити кілька репрезентативних типів моделей фемінності. Модель FEMININITY AS NATURE / PLANT (WOMAN IS A PLANT, WOMAN IS NATURE) зіставляє жінку з природними процесами, циклами та рослинністю: («*flower of womanhood*», «*to bloom into womanhood*», «*delicate flower*», «*shrinking violet*», «*розквіт жіночності*», «*зів'яла красуня*»; домен PLANT / NATURE активує семи росту, плодючості, крихкості та сезонності, підкреслюючи залежність від зовнішніх умов. Модель WOMAN IS HOME / CONTAINER репрезентує жінку як простір чи прихисток («*she is his safe haven*», «*warm nest*», «*вона – його тил*», «*домашнє вогнище в жіночих руках*»), а в радикалізованому варіанті – як «контейнер» для життя («*vessel*», «*womb*», «*колиска життя*»), що підсилює прив'язку фемінності до приватної сфери та репродуктивних функцій. Конфігурація WOMAN IS OBJECT OF GAZE / COMMODITY («*trophy wife*», «*eye candy*», «*pretty package*», «*лялька*», «*цукерочка*», «*дорогий трофей*») зводить жінку до об'єкта споглядання й оцінки, перетинаючи домени «жінка» й «товар / прикраса». Амбівалентна модель WOMAN IS DANGER / TEMPTATION («*femme fatale*», «*man-eater*», «*black widow*», «*серцеїдка*», «*жінка-вамп*», «*руйнівниця сімейного щастя*») конструює фемінність як загрозу, що порушує «нормальну» маскулінну суб'єктність.

Маскулінність, своєю чергою, репрезентується моделями MAN IS STRENGTH / SUPPORT («*pillar of strength*», «*rock*», «*strong backbone of the family*», «*кам'яна стіна*», «*опора родини*», «*міцне плече*»), MAN IS WARRIOR / MASCULINITY IS COMPETITION («*born warrior*», «*to fight like a man*», «*to be in the game*», «*to win her heart*», «*справжній боєць*», «*мужня боротьба*», «*вибороти місце під сонцем*»), MAN IS AUTHORITY / CONTROL («*to wear the pants*», «*he calls the shots*», «*strong hand*», «*голова сім'ї*», «*верхівка владної піраміди*») та MASCULINITY IS CAPITAL («*high-value man*», «*breadwinner*», «*годувальник*», «*цінний фахівець*»). У цих моделях домінують семи сили, влади, вертикалі та ресурсності; маскулінність постає як фундамент, інстанція контролю та актив, що забезпечує доступ до статусу й привілеїв. Сукупність зазначених моделей формує метафоричні сценарії, в яких фемінний суб'єкт рухається в межах циклу «квітування – зів'янення», «дому – небезпечної публічності», тоді як маскулінний – долає перешкоди, «підіймається нагору», «завойовує позиції» («*she blossomed and faded quickly in the public eye*» / «*he climbed to the top of the corporate ladder*»). У такий спосіб задаються прототипові траєкторії «успішної» та «невдалої» жіночої й чоловічої біографії.

Механізм гендерної метафори спирається на принцип антропоморфізму, тобто культурно й тілесно опосередкованого досвіду людини: база порівняння метафори відсилає реципієнта до уявлень про «реальних» чоловіків і жінок, а далі ці уявлення проєктуються назад на самих носіїв гендеру як нібито вроджені риси (активність/пасивність, інтелект/емоції тощо). Образність таких метафор дозволяє застосовувати їх до об'єктів різної природи, безпосередньо не пов'язаних зі статтю («*мужній вчинок*», «*жіноча природа*», «*чоловіча професія*», «*жіноча логіка*», «*female intuition*», «*a man's world*»), створюючи ефект натуралізації гендерних опозицій [17, с. 109–111]. У цю парадигму вписується широкий спектр українських та англійських стійких сполук, які реалізують антропоморфний механізм гендерної метафори.

Вагомим різновидом антропоморфної метафоризації є зоометафора, у межах якої характеристики тварин проєктуються на людину та використовуються для її зовнішньої, інтелектуальної, емоційної або соціальної оцінки. Зоонімічний образ активує культурно закріплений комплекс асоціацій, що переноситься на референта та набуває позитивної, негативної або нейтральної оцінної конотації. Семантичне моделювання таких номінацій може бути представлене схемою OBJECT (ZOONYM) → HUMAN / PART OF THE HUMAN BODY, за якою назва тварини або її характерна ознака є доменом-джерелом для характеристики людини чи певної частини її тіла [18, с. 390]. Такі номінації формуються внаслідок взаємодії метафори, метонімії та синекдохи: характеристика тварини або окремої частини її тіла стає підставою для узагальненого оцінювання людини [18, с. 397]. У гендерно-маркованому дискурсі зоометафоричні моделі можуть посилювати стереотипні уявлення про нормативні та девіантні вияви фемінності й маскулінності, оскільки вибір тваринного образу пов'язаний із соціально схвалюваними або знецінюваними рисами особи.

Так, модель WOMEN ARE ORNAMENTS / BODIES виявляється в українських виразах «*з гарної дівки гарна й молодиця*», «*де красна молодиця, там ясна світлиця*», «*дівчина – як у лузі калина*», «*личко дівку віддає*», «*дівка без коси не*

має краси», «*жінки довге волосся мають, а розум короткий*», «*дарма, що дурна, аби чорнобрива*», які редукують фемінність до краси, зовнішності й тілесності. Англійські вислови «*eye candy*», «*arm candy*», «*trophy wife*», «*just a pretty face*», «*dumb blonde*», «*wallflower*», «*a scarlet woman*», «*a fallen woman*», «*beautiful as a doll*», «*pretty as a picture*» конструюють жінку як прикрасу, приз або об'єкт сексуальної оцінки, акцентуючи її видимість, а не суб'єктність.

У моделі WOMAN AS NATURE сполуки «*жіноча природа*», образи «*мати-земля*», «*мати-природа*» концептуалізують фемінність через плодючість, циклічність і «природність», фіксуючи її прив'язаність до тілесного й репродуктивного. Їм кореспондують англійські номінації «*Mother Nature*», «*Mother Earth*», які персоніфікують природу як жіночий, материнський початок і таким чином укорінюють уявлення про жіноче як біологічно детерміноване.

Натомість модель MEN ARE POWER / TOOLS / BUILDERS / PROTECTORS реалізується в українських висловах «*чоловік – усьому голова / чоловік – усьому порядок*», «*чоловік – як ведмідь із хащі – чим могутніший, тим кращий*», «*чоловік без ремесла, що човен без весла*», «*міцний, як дуб*», які моделюють маскулінність через силу, стійкість, здатність захищати й керувати. Англійські сполуки «*as steady as a rock*», «*tough as nails*», «*tower of strength*», «*man of steel*», «*iron man*», «*a man of his word*», «*man of letters*», «*knight without fear and without reproach*» конструюють чоловіка як опору та гарантію стабільності, закріплюючи за ним домени влади, раціональності й публічної авторитетності.

Окремий вимір становить опозиція WOMEN'S WORK / A MAN'S JOB, яка задає гендерно поділену карту професій. Концепти «*жіноча робота*» (хатня, доглядова, легка) та «*чоловіча робота*» (фізично важка, престижна, публічна) кодують водія фури, будівельника чи військового як «чоловічі» професії, тоді як секретарка, вихователька, домогосподарка інтерпретуються як «жіночі». В англійській мові аналогічну функцію виконують вирази «*a man's job*», «*blue-collar jobs*» як «справжньо чоловічі» на противагу «*pink-collar jobs*» (nursing, teaching, secretarial work), де навіть колір слугує маркером фемінізованої сфери [19]. Цю ж опозицію закріплюють прислів'я та кліше «*бабі дорога од печі до порога*», «*од господаря повинно пахнути вітром, а од господині – димом*», «*дім держиться не на землі, а на жінці*», «*чоловік за поріг, а жінка за пиріг*», «*де хата не метена, там дівка не плетена*», «*a woman's place is in the home*», «*women belong in the kitchen*», що прямо фіксують дім і кухню як «природний» простір жіночої праці. Вислів «*a woman's work is never done*» [20] підкреслює нескінченність хатньої та доглядової праці, яка не визнається «справжньою роботою», тоді як чоловік постає як «*man of the house*», «*head of the household*», той, хто «*brings home the bacon*» і «*does the heavy lifting*».

Модель WOMEN ARE TALK / EMOTION репрезентується українськими висловами «*жіночі балачки*», «*жіноче базікання*», «*в баби язик, як лопата*», «*сільський вісник*», «*баба Триндичиха*», «*бабина мова – чортове помело*», «*чи не чекає баба попиту, сама все скаже*», «*баба бабі каже на вухо, а все село чує*» [21], які представляють жіноче мовлення як надмірне, неконтрольоване й несуттєве. Англійські вислови «*girl talk*», «*women's talk*», «*a woman's tongue wags like a lamb's tail*», «*old wives' tale / old wives' gossip / old wives' chatter*», «*to gossip like an old woman*», «*women's magazines talk*» [22] маркують жіночий дискурс як емоційний і неавторитетний порівняно з «*man-to-man talk*», що позиціонується як серйозне, раціональне й вагоме мовлення.

Окремої уваги потребує поляризація фемінної та маскулінної аксіології в межах описаних моделей. Фемінність систематично концептуалізується через семантику крихкості, залежності, турботи, тілесності й емоційної відкритості («*fragile beauty*», «*tender soul*», «*жіноча слабкість*», «*ніжна / слабка половина людства*»), тоді як маскулінність – через семи сили, контролю, дії, раціональності та домінування («*pillar of strength*», «*rock of the family*», «*strong hand*», «*тверда рука*»). У межах однакових концептуальних полів (СИЛА, ЗАХИСТ, ЕМОЦІЙНІСТЬ, РИЗИК) різним гендерам приписуються різні, часто протилежні ціннісні ознаки, що підкреслює асиметричний характер гендерної категоризації. Показовою є амбівалентність кодування фемінності: образи «*angel in the house*», «*домашній янгол*», «*берегиня роду*» романтизують жіночу турботу й самопожертву, водночас нормалізуючи її прив'язаність до приватного простору, тоді як «*femme fatale*», «*black widow*», «*жінка-вамп*» репрезентують сексуалізовану й небезпечну фемінність як загрозу чоловічому суб'єктові. У такий спосіб метафоричні моделі не лише фіксують ідеалізовані образи «правильної» жінки, а й конструюють фігури «надмірної» або «девіантної» фемінності. Маскулінне поле також ієрархізоване: вирази «*to man up*», «*real man*», «*tough guy*», «*справжній*

чоловік», «*кремінь*», «*кам'яна стіна*» формують образ нормативної маскулінності, орієнтованої на контроль, емоційну стриманість і готовність до ризику, тоді як позначення «*soft*», «*sissy*», «*mama's boy*», «*безхребетний*», «*маменькин синок*», «*ганчірка*» маркують відхилення від цієї моделі як соціально неприйнятне. Опозиція «справжнього» та «несправжнього» чоловіка, закріплена в таких метафорах, кодифікує ієрархію всередині маскулінних ідентичностей і санкціонує «правильні» сценарії гендерної поведінки.

Наведені моделі переконливо демонструють, що антропоморфний механізм гендерної метафори систематично закріплює за жінкою домени краси, тілесності, природи та емоційного мовлення, а за чоловіком – силу, дію, захист і контроль над «серйозною» працею й дискурсом. Важливо, що метафоричність цих номінацій не завжди усвідомлюється носіями мови, що сприяє ототожненню якостей, приписуваних мужності й жіночності, з якостями реальних чоловіків і жінок. Закріпленість відповідних висловів у фразеологічному, пареміологічному та загальномовному фонді сприяє сприйняттю стереотипних уявлень як «очевидних істин», маскуючи їхній історично та культурно зумовлений характер.

Висновки. Отже, гендерну метафору визначаємо як когнітивно-дискурсивний механізм формування, закріплення та переосмислення соціокультурних уявлень про фемінність і маскулінність. У межах концептуальної теорії метафори вона ґрунтується на стійких відповідностях між доменами-джерелами й доменами-цілями, через які гендерно-марковані ознаки переносяться на людину, соціальну роль, явище або абстрактний концепт. Відтак метафора не лише відображає наявні уявлення про «жіноче» і «чоловіче», а й бере участь у їхньому дискурсивному відтворенні та нормалізації.

У дослідженні виокремлено три типи метафор за характером гендерного маркування: гендерно немарковані, жорстко гендерно-марковані та нежорстко гендерно-марковані. Перші мають універсальне переносне значення й можуть характеризувати людину незалежно від її статі; другі характеризуються усталеною гендерною референцією; треті набувають фемінного або маскулінного забарвлення залежно від контексту вживання.

Аналіз засвідчив, що гендерно-марковані метафори в українській та англійській мовах формують взаємопов'язану систему концептуальних моделей. Фемінність переважно осмислюється через семантику природи, тілесності, краси, домашнього простору, турботи, емоційності, а також спокуси й небезпеки. Маскулінність репрезентується через значення сили, витривалості, активності, боротьби, захисту, влади, професійної спроможності, матеріальної відповідальності та контролю.

Установлено, що метафоричне конструювання гендеру спирається на базові концептуальні опозиції АКТИВНІСТЬ / ПАСИВНІСТЬ, РОЗУМ / ЕМОЦІЯ, КУЛЬТУРА / ПРИРОДА, ПУБЛІЧНЕ / ПРИВАТНЕ та СУБ'ЄКТ / ОБ'ЄКТ. У традиційних мовних моделях маскулінність пов'язується з активністю, раціональністю, суб'єктністю, публічним авторитетом і соціальною владою, тоді як фемінність – з емоційністю, тілесністю, природою, об'єктністю та приватною сферою, що зумовлює асиметричну гендерну категоризацію, у межах якої якості, соціальні ролі й моделі поведінки отримують різну оцінку залежно від їх співвіднесеності з жіночим або чоловічим суб'єктом.

Продуктивними механізмами формування гендерно-маркованих значень є об'єктифікація, зоометафора, спіритуалізація та синтафор. Через них мова не лише номінує гендерні характеристики, а й оцінює ступінь відповідності особи нормативним моделям фемінності та маскулінності, поєднуючи ідеалізацію, демонізацію, схвалення або соціальне несхвалення.

Таким чином, гендерні метафори в українському й англійському дискурсах є засобом закріплення культурно сформованих уявлень про жіночність і чоловічість. Водночас вони не є статичними: їхня семантика, оцінність і прагматичний потенціал змінюються залежно від соціокультурного контексту та конкретних умов дискурсивного використання. Перспективним напрямом подальших досліджень є компаративний корпусний аналіз гендерно-маркованих метафор у різних жанрах, медіа- та політичному дискурсі, а також вивчення їх трансформації під впливом інклюзивних мовних практик і критичного феміністського дискурсу.

Список літератури:

1. West C., Zimmerman D. H. Doing Gender. *Gender and Society*. 1987. Vol. 1, № 2. P. 125–151. https://doi.org/10.1177/0891243287001002002.

2. Bucholtz M., Hall K. Identity and Interaction: A Sociocultural Linguistic Approach. *Discourse Studies*. 2005. Vol. 7, № 4–5. P. 585–614. https://doi.org/10.1177/1461445605054407.

3. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York : Routledge, 2006. https://doi.org/10.4324/9780203824979.

4. Cameron D. The Feminist Critique of Language: A Reader. London : Routledge, 1998. 258 p.

5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.

6. Пірська Х. Соціокультурні аспекти впливу гендеру на метафору. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Сер. Філологічні науки*. 2014. № 5. С. 43–47.

7. Metaphor and gender: are words associated with source domains perceived in a gendered way? / K. Ahrens et al. *Linguistics Vanguard*. 2024. Vol. 1, № 10. P. 711–720. https://doi.org/10.1515/lingvan-2024-0021.

8. Сукаленко Т., Шпетна С. Трансформація жанру репортажу в цифровому медіапросторі. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2025. № 2. С. 202–207. https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.28.

9. Маслова Ю. Концептосфера гендерного дискурсу ЗМІ. *Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні* : матеріали Другої всеукр. конф. студентів та молодих уч., м. Острог, 26 січ. 2012 р. 2012. С. 57–68.

10. Sunderland J. Gendered Discourses. New York : Palgrave Macmillan, 2004. 248 p.

11. Koller V. Metaphor and Gender in Business Media Discourse: A Critical Cognitive Study. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2004. 244 p.

12. Lazar M. M. Politicizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis. *Feminist Critical Discourse Analysis*. London, 2005. P. 1–28. https://doi.org/10.1057/9780230599901_1.

13. Jaffee S., Hyde J. S. Gender Differences in Moral Orientation: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*. 2000. Vol. 126, №. 5. P. 703–726. https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.703.

14. Gill R. Gender and the Media. Cambridge : Polity Press, 2006. 296 p.

15. Juraxolova B. Characteristics of the Manifestation of Gender Stereotypes in Conceptual Metaphors. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*. 2025. Vol. 1, №. 3. P. 123–127. URL: https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/6600.

16. Bierwiaczonek B. On Figuration of Gender In English. *Linguistica Silesiana*. 2023. №. 43. https://doi.org/10.24425/linsi.2022.141231.

17. Humeniuk I. Gender Markers in the English Picture of the World. *WISDOM*. 2021. Vol. 19, №. 3. P. 100–113. https://doi.org/10.24234/wisdom.v19i3.506.

18. Idiomatic Space of Anthroposemic Substantival Bahuvrihi with a Zoonym Component and its Semantic Modelling in Modern English / M. Shutova et al. *English Studies at NBU*. 2024. Vol. 10, №. 2. P. 387–401. https://doi.org/10.33919/esnbu.24.2.10.

19. Liben L. S., Bigler R. S., Krogh H. R. Pink and Blue Collar Jobs: Children's Judgments of Job Status and Job Aspirations in Relation to Sex of Worker. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2001. Vol. 79, №. 4. P. 346–363. https://doi.org/10.1006/jecp.2000.2611.

20. Borck L. A woman's work is never done: a history of women's working lives in Europe. *Common European data space for cultural heritage*. URL: https://www.europeana.eu/en/stories/a-womans-work-is-never-done-womens-working-history-in-europe.

21. Gendergid. Прислів'я і приказки. *Gendergid*. URL: https://gendergid.org.ua/pryslivya-i-prykazky/.

22. Massar K., Buunk A. P., Rempt S. Age differences in women's tendency to gossip are mediated by their mate value. *Personality and Individual Differences*. 2012. Vol. 52, №. 1. P. 106–109. https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.09.013.

Moroz. M. Yu. GENDER METAPHOR AS A COGNITIVE-DISCURSIVE MECHANISM FOR CONSTRUCTING FEMININITY AND MASCULINITY: A STUDY OF UKRAINIAN AND ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS, PROVERBS AND SET EXPRESSIONS

This article offers a comprehensive analysis of gender metaphor as a cognitive-discursive mechanism for constructing femininity and masculinity, drawing on Ukrainian and English phraseological units, proverbs, and conventionalized expressions. The study is grounded in conceptual metaphor theory, gender linguistics, critical discourse analysis, and the theory of gender performativity. Gender metaphor is defined as a mechanism of systematic metaphorical modelling which, through systematic correspondences between source and target domains, constructs, reinforces, and normalizes sociocultural conceptions of femininity and masculinity.

The study outlines the dual nature of gender metaphor. On the one hand, it reflects culturally conditioned conceptions of female and male roles; on the other, it contributes to their reproduction, legitimization, and reinterpretation within linguistic tradition. Gender metaphor is approached as a means of transferring physical, psychological, and socially marked characteristics associated with femininity and masculinity onto

concrete and abstract entities. The analysis distinguishes between gender-unmarked, strongly gender-marked, and weakly gender-marked metaphorical units.

The principal cognitive processes underlying the formation of gender-marked meanings are examined, namely objectification, zoometaphor, spiritualization, and synaphor. These processes are shown to reflect mechanisms of evaluating and categorizing representatives of different genders, while also marking conformity to, or deviation from, socially established models of feminine and masculine behaviour.

The findings indicate that the metaphorical construction of femininity and masculinity is grounded in the fundamental conceptual oppositions of ACTIVITY / PASSIVITY, REASON / EMOTION, CULTURE / NATURE, PUBLIC / PRIVATE, and SUBJECT / OBJECT. These oppositions are systematically mapped onto the masculine/feminine binary and organize a range of recurrent metaphorical models, including WOMAN IS NATURE / A PLANT, WOMAN IS AN OBJECT OF GAZE / A COMMODITY, WOMAN IS HOME / A CONTAINER, WOMAN IS DANGER / TEMPTATION, MAN IS STRENGTH / SUPPORT, MAN IS A WARRIOR / COMPETITION, and MAN IS AUTHORITY / CONTROL. It is demonstrated that these models generate asymmetric patterns of gender representation: femininity is conceptualized in terms of nature, emotionality, caregiving, embodiment, beauty, and the private sphere, whereas masculinity is associated with strength, rationality, activity, control, public visibility, and authority.

An analysis of Ukrainian and English phraseological units, proverbs, and fixed expressions demonstrates that gender-marked metaphors contribute to the reinforcement of traditional divisions of social roles and occupational domains. Women's work is associated with the home, care work, and reproductive functions, whereas men's work is linked to physical strength, material provision, leadership, and public engagement. The study establishes that the entrenchment of such metaphors in the phraseological and paremiological repertoires of the two languages facilitates their perception as natural and self-evident, obscures the historical and cultural contingency of gender stereotypes, and sustains hierarchical conceptions of femininity and masculinity.

Keywords: *gender metaphor, metaphor, conceptual metaphor, femininity, masculinity, positive/negative evaluative connotation, gender stereotypes, comparative analysis.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 35.077.1:004.4(075.8)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/31

Тарасюк Л. М.
https://orcid.org/0000-0003-2419-4412
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»

Герасимюк Л. С.
https://orcid.org/0000-0001-6034-0603
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»

МОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА: НОРМАТИВНИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ ТА ЦИФРОВО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті досліджено мовні особливості електронного документа як основного засобу сучасної інформаційної комунікації. Актуальність дослідження зумовлена цифровізацією суспільних, управлінських, освітніх і професійних процесів, унаслідок чого електронний документ набуває провідного значення у фіксації, передаванні, зберіганні та використанні інформації.

Визначено специфіку функціонування мовних одиниць у цифровому середовищі та принципи мовної організації електронного документа. Застосовано методи аналізу й синтезу, описовий, структурно-функціональний, порівняльний і системний методи. Проаналізовано лексичний, морфологічний, синтаксичний, структурно-композиційний та комунікативно-прагматичний рівні документного тексту. Встановлено його основні характеристики: нормативність, точність, однозначність, логічність, стандартизованість, лаконічність, інформативність і комунікативну спрямованість.

З'ясовано роль термінологічної лексики, стандартизованих конструкцій, віддієслівних іменників і типових синтаксичних моделей. Обґрунтовано додаткові вимоги цифрового середовища до структурованості тексту, пошукової придатності, машинної читаності та автоматизованого опрацювання.

Запропоновано модель мовної організації електронного документа, що ґрунтується на взаємодії нормативно-мовного, структурно-комунікативного та цифрово-алгоритмічного рівнів.

Уведено поняття «цифрово-мовна придатність документа», що визначає сукупність мовних і структурних характеристик, необхідних для забезпечення його нормативності, однозначності, логічності, структурованості та придатності до автоматизованого пошуку й опрацювання.

Перспективним є дослідження впливу штучного інтелекту на документне мовлення та розроблення критеріїв автоматизованого оцінювання якості електронної документації.

Ключові слова: *електронний документ, електронний документообіг, документний текст, українська мова, офіційно-діловий стиль, мовні норми, цифрова комунікація, стандартизація, документознавство, інформаційна комунікація.*

Постановка проблеми. Цифрова трансформація суспільства зумовила широке використання електронного документа в державному управлінні, освіті, бізнесі та інших сферах. Він є важливим засобом сучасної документної комунікації, забезпечуючи створення, передавання, зберігання та оброблення інформації.

Функціонування електронного документа в цифровому середовищі зумовлює специфічні вимоги до організації його тексту. Точність, логічність, лаконічність, стандартизованість та однозначність, властиві офіційно-діловому стилю, набувають особливого значення, оскільки документний текст призначений не лише для сприйняття людиною, а й для автоматизованого опрацювання інформаційними системами.

У зв'язку з цим актуальним є дослідження мовної специфіки електронного документа з ураху-

© Тарасюк Л. М., Герасимюк Л. С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ванням особливостей цифрового середовища та сучасної документної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика офіційно-ділового стилю української мови та документної комунікації досліджувалася у працях О. В. Тихоненко, О. В. Пасічної, Ю. Виноградової та інших мовознавців. Окремий напрям становлять дослідження електронного документознавства, представлений працями С. Г. Кулешова, Ю. С. Ковтанюка та інших науковців.

О. В. Пасічна аналізує лінгвостилістичні особливості офіційно-ділових текстів, зокрема мовні засоби передавання інформації на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях [7]. Ю. Виноградова досліджує співвідношення офіційно-ділового дискурсу й тексту, розглядаючи документ як результат комунікативної діяльності [2, с. 38–40].

Електронне документознавство переважно представлено дослідженнями правових, організаційних і технологічних аспектів функціонування електронних документів. Водночас їхня мовна специфіка залишається недостатньо вивченою. Потребують подальшого дослідження особливості функціонування мовних норм офіційно-ділового стилю в цифровому середовищі, зокрема з урахуванням структурованості, машинної читаності та автоматизованого опрацювання інформації.

Таким чином, актуальним є визначення мовних характеристик електронного документа та особливостей їх функціонування в сучасній цифровій комунікації.

Постановка завдання. Метою статті є визначення мовних особливостей електронного документа в сучасній інформаційній комунікації та обґрунтування моделі його мовної організації з урахуванням мовленнєвих, комунікативних і цифрово-технологічних чинників. Для досягнення мети передбачено: визначити мовну специфіку електронного документа та основні рівні його організації; з'ясувати вплив цифрового середовища на структуру документного тексту; встановити взаємозв'язок мовної стандартизації й автоматизованого опрацювання документа; запропонувати модель його мовної організації.

Виклад основного матеріалу. Проблема мовної організації документа має тривалу традицію дослідження в українському мовознавстві, оскільки документний текст є одним із основних засобів офіційної комунікації. Дослідники офіційно-ділового стилю акцентують на його нормативності, стандартизованості, точності, логічності, інформативності та використанні усталених мовних конструкцій.

О. Пасічна розглядає комунікативно-прагматичні особливості офіційно-ділового стилю та мовні засоби передавання офіційної інформації на лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях [7]. Ю. Виноградова наголошує на необхідності розмежування офіційно-ділового тексту й дискурсу та досліджує організацію речень з урахуванням адресантно-адресатних відношень [2]. Сучасні дослідження ділової української мови зосереджуються також на питаннях мовної норми, стандартизації та відповідності документного мовлення сучасним вимогам [3].

Цифровізація документообігу зумовлює розширення традиційного розуміння мовної організації документа. Як зазначає Ю. Палеха, становлення електронного документознавства пов'язане не лише зі зміною носія інформації, а й із появою нових характеристик електронного документа, зумовлених особливостями його створення, передавання, зберігання та використання [6]. Водночас розвиток електронного документообігу пов'язаний з автоматизацією документних процесів та використанням технологій штучного інтелекту [1].

Електронний документ доцільно розглядати як складний інформаційно-комунікаційний об'єкт, у якому поєднуються змістова, мовна, реквізитна та технологічна складові. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [8]. Його функціонування пов'язане не лише зі змістом і мовним оформленням, а й з інформаційною системою та технологічними процедурами створення, передавання, зберігання й опрацювання.

Важливо розмежувати поняття «електронний документ» та «електронний документний текст». Електронний документ є ширшим поняттям, оскільки охоплює текст, реквізити, метадані, засоби ідентифікації та інші складові. Документний текст становить його мовно-змістову основу, за допомогою якої реалізується комунікативний намір автора. Тому аналіз мовної організації електронного документа потребує врахування традиційних мовних норм і специфіки цифрового середовища.

Мовна організація електронного документа значною мірою успадковує характеристики офіційно-ділового стилю: точність, логічність, стан-

дартизованість, однозначність, лаконічність, нейтральність та інформативність [7; 3]. Водночас цифрове середовище висуває додаткові вимоги до структурованості, уніфікованості, пошукової доступності, однозначної ідентифікації інформаційних елементів та придатності до автоматизованого опрацювання.

Отже, сучасна мовна організація електронного документа формується на перетині усталених норм офіційно-ділового мовлення та цифровотехнологічних вимог.

На лексичному рівні електронному документу властиве використання термінологічної лексики, назв установ, організацій, посад, документних процесів, правових та управлінських понять. Як зазначає О. Пасічна, лексична організація офіційно-ділових текстів визначається функціональним призначенням стилю та необхідністю точного передавання офіційної інформації [7].

Важливою характеристикою є термінологічна однозначність: у межах одного документа або інформаційної системи те саме поняття доцільно позначати одним усталеним терміном. Невиправдане використання синонімів може спричиняти неоднозначність, особливо в умовах автоматизованого опрацювання інформації. Наприклад, поняття «електронний документ» без спеціальної потреби не варто замінювати варіантами «цифровий документ», «документ в електронній формі» тощо, якщо вони не мають у конкретному контексті тотожного нормативного значення.

Водночас цифровізація розширює лексичну базу сучасного документного мовлення. До неї належать терміни «електронний документообіг», «електронний підпис», «метадані», «інформаційна система», «цифрова ідентифікація», «автоматизована обробка даних», «машинне читання», «штучний інтелект». Таким чином, лексична організація електронного документа поєднує традиційну документознавчу термінологію з новою цифровою лексикою.

Морфологічна організація електронного документа характеризується активним використанням іменників, віддієслівних іменників, інфінітивних конструкцій та відносних прикметників. Така тенденція відповідає особливостям офіційно-ділового стилю, для якого характерні стандартизовані граматичні моделі та конструкції, що забезпечують точність і формальність викладу [7].

Типовими є конструкції «здійснити перевірку», «провести аналіз», «забезпечити виконання», «здійснити реєстрацію», «прийняти рішення», «надати інформацію». Їх використання сприяє уніфікації документного мовлення та формальності викладу.

Водночас надмірне використання складних іменникових конструкцій може знижувати зрозумілість тексту. У сучасній діловій українській мові важливим є дотримання балансу між усталеністю мовних моделей і вимогами зрозумілого, нормативного та комунікативно ефективного викладу [3]. Тому електронний документ має поєднувати граматичну стандартизованість із доступністю сприйняття.

На синтаксичному рівні основною вимогою до електронного документа є однозначність передавання інформації, що передбачає чітке визначення суб'єкта, об'єкта та характеру дії. Дослідження сучасного офіційно-ділового синтаксису засвідчують його безпосередній зв'язок із комунікативною спрямованістю документа та відношеннями між адресантом і адресатом [2].

Для електронного документа особливого значення набувають логічна послідовність речень та інформаційних блоків. Надмірно складні синтаксичні конструкції можуть ускладнювати сприйняття тексту та його автоматизоване опрацювання. Тому доцільним є використання компактних конструкцій, логічного членування, чітких заголовків, переліків і стандартизованих інформаційних блоків. Це полегшує сприйняття документа користувачем та ідентифікацію його змістових компонентів цифровими системами.

Поряд із мовними характеристиками важливою складовою організації електронного документа є його структурованість. На відміну від традиційного паперового документа, орієнтованого переважно на послідовне читання, електронний документ може сприйматися нелінійно: користувач здійснює пошук за ключовими словами, переходить між інформаційними блоками, застосовує фільтри або вилучає окремі дані. Це зумовлює додаткові вимоги до організації документного тексту.

Основними ознаками структурованого електронного тексту є тематичне членування, логічна послідовність, стабільність термінології, однозначність заголовків, стандартизованість повторюваних конструкцій, виокремлення інформаційно значущих елементів та усунення мовної надлишковості. Така організація забезпечує зрозумілість тексту, його пошукову доступність, ідентифікацію та автоматизоване опрацювання.

Важливим чинником мовної організації електронного документа є стандартизація. Вона забезпечує повторюваність мовних конструкцій,

уніфікацію документів і зменшення ризику неоднозначного трактування інформації [7; 3]. У цифровому середовищі типові конструкції можуть інтегруватися в електронні шаблони, системи автоматичного формування документів та інформаційні бази, набуваючи не лише комунікативного, а й технологічного значення.

Водночас надмірна стандартизація може спричиняти механічне відтворення мовних конструкцій і тиражування помилкових формулювань, закладених у цифрову систему. Тому уніфікація має поєднуватися з постійним мовним контролем, що забезпечує відповідність документа мовним нормам, комунікативній меті та технологічним вимогам.

Окремого значення в сучасному електронному документуванні набувають технології штучного інтелекту. Дослідження електронного документообігу засвідчують посилення ролі автоматизації та ШІ у створенні, опрацюванні й управлінні документною інформацією [5]. Системи генерації тексту можуть формувати проєкти листів, заяв, службових записок, звітів, довідок та інших документів, що сприяє оптимізації документних процесів, однак актуалізує проблему контролю якості створених текстів.

Граматична правильність автоматично сформованого документа не гарантує його комунікативної та термінологічної відповідності. Система може використати недоречний термін, змінити смисловий акцент або сформувати конструкцію, невідповідну конкретній ситуації. Тому ефективне використання ШІ у документуванні передбачає поєднання автоматизованого формування тексту з професійним мовним контролем. Людина здійснює оцінювання його змістової, термінологічної, нормативної та комунікативної відповідності, тоді як цифрові інструменти забезпечують швидкість створення й опрацювання документа.

Отже, мовна організація електронного документа не обмежується дотриманням норм офіційно-ділового стилю, а формується внаслідок взаємодії мовних, комунікативних і цифрово-технологічних чинників. На цій основі пропонуємо розглядати її як систему трьох взаємопов'язаних рівнів.

Перший рівень – нормативно-мовний, який забезпечує відповідність документа нормам сучасної української літературної мови та охоплює орфографічну, граматичну, лексичну й стилістичну правильність.

Другий рівень – структурно-комунікативний, що забезпечує логічність, послідовність, адресність і відповідність тексту комунікативній меті. Його складовими є структурованість, термінологічна стабільність, чіткість інформаційних блоків і зрозумілість викладу.

Третій рівень – цифрово-алгоритмічний, спрямований на забезпечення придатності тексту до пошуку, автоматизованої класифікації, машинного читання, вилучення інформації та подальшого цифрового опрацювання.

Взаємодію визначених рівнів можна представити формулою: мовна нормативність → структурно-комунікативна організація → цифрово-алгоритмічна придатність. Така послідовність відображає логіку формування електронного документа: текст має відповідати мовним нормам, бути логічно й комунікативно організованим та забезпечувати ефективне функціонування в цифровому середовищі.

Запропонована модель дає змогу комплексно описати мовну організацію електронного документа та поєднати традиційні вимоги до документного мовлення із сучасними цифровими технологіями.

Дослідження дало змогу обґрунтувати мовну організацію електронного документа як багаторівневу систему та запропонувати авторську модель її структури. Удосконалено підхід до розуміння електронного документа шляхом виокремлення його мовної організації як самостійного предмета дослідження, а також розширено трактування мовної стандартизації як засобу адаптації документного тексту до цифрового середовища. Запропоновано поняття «цифрово-мовна придатність документа» як сукупність мовних і структурних характеристик, що забезпечують його нормативність, точність, однозначність, логічність, структурованість та придатність до автоматизованого опрацювання.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що мовна організація електронного документа є комплексним явищем, сформованим на перетині мовних норм, комунікативних завдань і цифрово-технологічних вимог. На відміну від традиційного документного тексту, електронний документ потребує не лише нормативного та змістово точного мовного оформлення, а й структурної організації, яка забезпечує його однозначне сприйняття, пошук, ідентифікацію та автоматизоване опрацювання.

Відповідно, якість електронної документної комунікації визначається узгодженістю нормативно-мовного, структурно-комунікативного та цифрово-алгоритмічного рівнів. Запропонована модель може

слугувати теоретичною основою для подальшого дослідження мовної стандартизації, цифрового документообігу, а також автоматизованого створення й опрацювання документних текстів.

Список літератури:

1. Бугайова О. Трансформація електронного документообігу під впливом технологій штучного інтелекту: національний аспект. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2026. № 2. С. 85–93.
2. Виноградова Ю. Офіційно-діловий дискурс і офіційно-діловий текст: диференціація понять в аспекті комунікативного синтаксису. Актуальні питання лінгвістики та перекладознавства. 2024. № 30. С. 38–40.
3. ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020.
4. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
5. Кононенко І., Лященко Ю. Технології документування в системі електронного документообігу державного сектору України. Society. Document. Communication. 2025. Т. 10, № 2. С. 59–73.
6. Палеха Ю. Проблеми та особливості розвитку електронного документознавства. Електронні документи і теоретичні питання документознавства та архівознавства. 2012. С. 104–109.
7. Пасічна О. В. Лінгвостилістичні особливості офіційно-ділових текстів. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2018. С. 181–182.
8. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19 (дата звернення: 09.09.2026).
9. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV.
10. Шкіцька І. Ю. Ділова українська мова: від колоніальних стереотипів до норми. Лінгвістичні дослідження. 2025. № 63. С. 55–73.

Tarasiuk L. M., Herasiyuk L. S. LANGUAGE ORGANIZATION OF AN ELECTRONIC DOCUMENT: NORMATIVE, COMMUNICATIVE, AND DIGITAL-TECHNOLOGICAL ASPECTS

The article examines the linguistic features of the electronic document as a primary means of contemporary information communication. The relevance of the study is determined by the digitalization of social, administrative, educational, and professional processes, as a result of which the electronic document is becoming increasingly important for recording, transmitting, storing, and using information.

The study identifies the specific functioning of linguistic units in the digital environment and the principles underlying the linguistic organization of an electronic document. The research employs the methods of analysis and synthesis, as well as descriptive, structural-functional, comparative, and systemic methods. The lexical, morphological, syntactic, structural-compositional, and communicative-pragmatic levels of document text are analyzed. Its principal characteristics are established, including normativity, accuracy, unambiguity, logical consistency, standardization, conciseness, informativeness, and communicative orientation.

The role of terminological vocabulary, standardized constructions, deverbal nouns, and typical syntactic patterns is clarified. Additional requirements imposed by the digital environment on text structuring, searchability, machine readability, and automated processing are substantiated. A model of the linguistic organization of an electronic document is proposed, based on the interaction of normative-linguistic, structural-communicative, and digital-algorithmic levels. The concept of "digital-linguistic suitability of a document" is introduced to denote a set of linguistic and structural characteristics necessary to ensure its normativity, unambiguity, logical consistency, structuredness, and suitability for automated search and processing. Further research should focus on the impact of artificial intelligence on document discourse and the development of criteria for the automated assessment of the quality of electronic documentation.

Keywords: *electronic document, electronic document management, document text, Ukrainian language, official-business style, language norms, digital communication, standardization, document studies, information communication.*

Дата першого надходження статті до видання: 11.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 811.111’42:070
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/32

Teriaiev D. O.
https://orcid.org/0000-0001-8667-090X
Taras Shevchenko National University of Kyiv

LINGUISTIC STRATEGIES OF CREDIBILITY-BUILDING AND PERSUASIVE INFLUENCE IN CONTEMPORARY ENGLISH-LANGUAGE NEWS DISCOURSE

The article examines the linguistic strategies through which credibility and persuasive influence are simultaneously constructed in contemporary English-language news discourse. The relevance of the study is determined by the rapid digitalisation of media communication, the growing information overload, and the intensifying competition among international media organisations for audience attention, as a result of which credibility has become one of the most valuable resources of contemporary journalism and is increasingly constructed through discourse rather than merely assumed as an inherent property of factual accuracy. The aim of the study is to identify and systematically analyse the principal linguistic mechanisms employed to construct credibility and persuasion in contemporary English-language news media, with particular attention to the interaction of lexical choice, modality, evidential markers, quotation strategies, and framing techniques. The empirical material comprises English-language news reports published by leading international media organisations, including BBC News, Reuters, CNN, The Guardian, AP News, NPR, and the English-language service of Ukrinform, covering international politics, security issues, diplomacy, and major global events. The research combines discourse analysis, pragmatic analysis, corpus-based analysis, quantitative analysis, and comparative analysis. The findings demonstrate that credibility is primarily constructed through evidential expressions that explicitly identify the source of information (according to, officials said, sources confirmed), thereby reducing the journalist’s direct responsibility for the reported facts. It has been established that modal verbs (may, might, could), epistemic predicates (appears, seems), and evidential adverbs (allegedly, reportedly, apparently) perform an important pragmatic function by regulating the degree of certainty and redistributing epistemic responsibility among the journalist, the source, and the reader. Four principal quotation strategies – direct speech, indirect speech, reported speech, and free indirect reporting – have been identified, each contributing differently to the construction of authority and credibility. Lexical choice, exemplified by the opposition between military operation and invasion or between fighters, militants, and rebels, has been shown to perform not only a nominative but also a persuasive function, guiding readers’ interpretation of events. Comparative analysis reveals systematic differences among the editorial strategies of the analysed media organisations: news agencies such as Reuters and AP News demonstrate a higher degree of linguistic neutrality, whereas CNN and The Guardian more frequently combine informative and interpretative or persuasive elements. The results contribute to media linguistics, pragmatics, and critical discourse analysis and may be applied in further comparative and cross-linguistic studies of news discourse.

Keywords: *news discourse, media linguistics, credibility, persuasion, evidentiality, modality, quotation strategies, lexical framing, critical discourse analysis.*

Introduction. The rapid digitalisation of global communication has profoundly transformed the contemporary news environment, where information is produced, distributed, and consumed at an unprecedented speed. Linguistic practices in news discourse are increasingly shaped by technological developments, editorial policies, and the demand for immediate delivery, a tendency described within media linguistics as the reorganisation of news production around audience design and channel constraints [3, p. 36]. David Crystal argues that digital technologies have accelerated the circulation of information and given rise to new communicative conventions that did not exist in earlier, print-based news environments [4, p. 18].

© Teriaiev D. O., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Contemporary society is also characterised by an unprecedented level of information overload, and news texts are consequently expected not only to inform but also to attract readers, maintain credibility, and ensure effective communication within a highly competitive media landscape. Public confidence in news reporting is shaped not solely by factual accuracy but also by the linguistic strategies through which information is presented, evaluated, and contextualised; the selection of lexical items, grammatical structures, evidential markers, quotation patterns, and modal expressions contributes substantially to the perception of reliability. Consequently, credibility is increasingly constructed through discourse rather than merely assumed as an inherent property of journalistic communication.

Although journalistic writing is traditionally associated with impartiality and objectivity, linguistic choices inevitably influence the interpretation of events. As Norman Fairclough observes, discourse should be understood as a form of social practice that reproduces institutional and ideological positions rather than a neutral channel for transmitting facts [6, p. 24]. Such influence is achieved through subtle pragmatic mechanisms – lexical selection, framing, modality, evidentiality, quotation, and discourse organisation – that enable journalists to guide interpretation while maintaining the appearance of neutrality.

Despite growing scholarly interest in media discourse, relatively limited attention has been devoted to the systematic investigation of how credibility and persuasion are simultaneously constructed in contemporary English-language news media. Existing studies have frequently focused on individual linguistic phenomena, whereas the interaction between evidentiality, modality, quotation strategies, framing, and multimodal organisation has received considerably less comprehensive examination. This research gap determines the relevance of the present study.

Review of Previous Research. The study of contemporary news discourse has become one of the leading directions of modern linguistics owing to the rapid transformation of digital communication and the growing influence of global media on public opinion. Considerable attention has been devoted to media language, discourse organisation, pragmatic interaction, and framing strategies; nevertheless, these research traditions have largely evolved independently, and their integration within the analysis of credibility-building strategies remains relatively limited.

Media Linguistics. Allan Bell's foundational study examines news discourse as a specific communicative system characterised by institutional conventions, audience orientation, and stylistic variability, demonstrating that journalists produce "stories" with viewpoint and structure rather than neutral records of events [3, p. 15]. Bednarek and Caple extend this line of research by treating news discourse as a multimodal and evaluative genre in which verbal and visual resources jointly construct newsworthiness [2, p. 42]. Crystal further shows that digital technologies have transformed linguistic behaviour and given rise to new online communicative conventions [4, p. 27], confirming that contemporary media discourse is a dynamic system that continuously adapts to technological and institutional change.

Critical Discourse Analysis. Critical Discourse Analysis provides the theoretical framework for investigating how language constructs social reality, ideological positions, and relations of power. Fairclough considers discourse a social practice through which institutional authority and public values are reproduced, emphasising the interaction between textual organisation, discursive practice, and broader social context [6, p. 51]. Van Dijk complements this perspective by relating discourse to cognition and power, arguing that news discourse cannot be a neutral reflection of reality because linguistic choices inevitably shape the interpretation of events [11, p. 88]. Richardson operationalises this framework for newspaper analysis, showing how lexical choice, presupposition, and quotation combine to naturalise particular representations of social actors [9, p. 73].

Pragmatics. Levinson defines pragmatics as the study of language use in context, in which meaning is constructed through communicative intentions and shared background knowledge [7, p. 21] – an essential basis for analysing the persuasive potential of journalistic discourse. Mey further shows that linguistic choices are inseparable from the social conditions of communication, and that pragmatic acts depend on contextual interpretation and communicative purpose [8, p. 94]. Within Ukrainian linguistics, Batsevych's communicative approach defines communicative competence as the ability to select linguistic means appropriate to communicative goals and audience expectations, substantially contributing to the understanding of language as an instrument of persuasive influence [1, p. 62].

Media Framing. Entman defines framing as the process through which particular aspects of reality are selected and made more salient in media texts, thereby promoting a particular problem definition or moral evaluation [5, p. 52]. Scheufele extends this model by explaining framing as a complex process

involving media production, message construction, and audience perception [10, p. 107], demonstrating that linguistic framing significantly affects the formation of public opinion.

Although substantial progress has been achieved in media linguistics, critical discourse analysis, pragmatics, and framing theory, a comprehensive account of the linguistic strategies through which credibility and persuasion are simultaneously constructed in English-language news media remains insufficiently explored. It is precisely this gap that the present study seeks to address.

Aim, Material and Methods. The aim of the study is to identify and analyse the principal linguistic strategies employed to construct credibility and persuasive influence in contemporary English-language news discourse, with particular attention to the interaction between lexical choice, modality, evidential markers, quotation patterns, and framing techniques.

The empirical material consists of approximately 400 English-language news articles, selected through continuous sampling from BBC News, Reuters, CNN, The Guardian, AP News, NPR, and the English-language service of Ukrinform. The corpus includes reports on international politics, security issues, diplomacy, and major global events, with particular attention to the coverage of the Russian-Ukrainian war, published between January and June 2026. In accordance with the journal's editorial requirements, no sources published in the Russian language, nor sources published on the territory of the Russian Federation or the Republic of Belarus, were used.

The methodology combines discourse analysis of the linguistic organisation of news texts; pragmatic analysis of devices contributing to credibility and persuasion; corpus analysis of recurrent lexical and discursive patterns; quantitative analysis of marker frequency and distribution; and comparative analysis of editorial practices across outlets. The analytical framework focuses on evidential markers (according to, reportedly, officials said), modal expressions (may, might, could, allegedly), quotation strategies (direct, indirect, reported, free indirect), lexical framing devices, evaluative vocabulary, and headline construction.

Linguistic Markers of Credibility. A fundamental characteristic of contemporary news discourse is the systematic use of markers that enhance the perceived credibility of reported information. Since journalists frequently report events that readers cannot verify directly, linguistic devices are used to indicate the source of information, specify the degree of evidential support, and minimise the author's personal involvement in the truthfulness of statements, thereby constructing institutional authority while preserving journalistic objectivity [3, p. 54]. The most frequent patterns identified in the corpus are according to, officials said, sources confirmed, witnesses reported, experts believe, authorities stated, and government representatives announced. Four functional subtypes of attribution were distinguished: institutional, source-based, eyewitness, and expert.

Institutional and Source Attribution. Institutional attribution – officials said, the ministry stated, police confirmed, authorities announced – transfers epistemic responsibility from the journalist to a recognised institutional actor and is among the most authoritative credibility strategies, since readers generally recognise the authority of the cited institution [11, p. 92]. Source attribution, realised through according to, sources confirmed, sources familiar with the matter, or people familiar with the investigation, allows journalists to indicate the origin of information without necessarily naming an official body. The frequent use of anonymous-source attribution reflects the practical realities of political and investigative journalism, where confidentiality is often a prerequisite for obtaining significant information, particularly in military and diplomatic coverage.

Eyewitness and Expert Attribution. Eyewitness attribution (witnesses reported, eyewitnesses said, local residents reported) introduces first-hand observation and is particularly frequent in reports on military conflicts, disasters, and protests; it enhances narrative authenticity but conveys a lower degree of institutional certainty than official statements. Expert attribution (experts believe, analysts suggest, researchers argue) introduces professional interpretation rather than direct factual reporting, deepening the analytical dimension of news coverage and reinforcing authority through reference to specialised knowledge [7, p. 33].

Table 1 presents the distribution of the principal credibility markers identified in a pilot subsample of the corpus (n = 40 texts, approximately 10% of the full corpus); the complete quantitative processing of all 400 texts is currently in progress and is expected to confirm the same general tendencies at a larger scale.

The findings indicate that explicit source attribution is a principal mechanism through which English-language news organisations construct credibility, systematically identifying or implying the origin of information rather than presenting it as an unquestionable fact, thereby reinforcing transparency and reducing authorial responsibility.

Table 1

Frequency of the principal linguistic markers of credibility (pilot subsample, n = 40 texts)

Linguistic marker	Frequency (n)	% of subsample texts
according to	146	92.5
officials said	88	67.5
sources confirmed	41	40.0
witnesses reported	19	22.5
experts believe / analysts suggest	37	45.0
authorities stated	26	35.0
other evidential markers	52	50.0

Evidentiality and Modality. Evidentiality and modality regulate the degree of certainty, reliability, and authorial commitment to reported information. Because factual accuracy must be balanced with legal responsibility, journalists frequently present information with varying degrees of epistemic certainty rather than as unequivocal fact, enabling them to report developing events while avoiding categorical claims that cannot yet be verified [7, p. 127].

Modal verbs – may, might, could – occur most frequently in reports on military operations, diplomatic negotiations, and ongoing investigations, signalling that the event remains possible rather than confirmed. Epistemic predicates such as appears and seems present interpretations as provisional assessments rather than established facts. Evidential adverbs – allegedly, reportedly, apparently – explicitly indicate that information originates from external sources or has not been independently confirmed, limiting the journalist's direct responsibility while preserving informational value; such markers are especially frequent in reports on criminal investigations, military conflicts, and contested battlefield claims in the Russian-Ukrainian war. Probability markers such as likely and unlikely allow journalists to formulate balanced predictions without presenting speculation as fact [8, p. 116].

Table 2

Frequency of evidential and modal markers (pilot subsample, n = 40 texts)

Marker	Frequency (n)	% of subsample texts
may / might / could	112	85.0
appears / seems	54	57.5
allegedly	29	37.5
reportedly	47	52.5
apparently	22	30.0
likely / unlikely	38	42.5

Rather than weakening credibility, evidential and modal markers enhance journalistic transparency by explicitly indicating the degree of certainty attached to individual statements, allowing journalists to remain informative while acknowledging the provisional nature of developing events.

Quotation Strategies. Quotation is a principal mechanism through which news discourse constructs credibility, authority, and informational reliability, extending far beyond the simple transmission of another person's words: the choice of strategy determines how information is framed, how responsibility for factual claims is distributed, and how readers evaluate trustworthiness. Four major strategies were identified in the corpus.

Direct and Indirect Speech. Direct speech reproduces an utterance verbatim, maximising authenticity and transparency; it is employed particularly for statements by presidents, government officials, and NATO or UN representatives, whose exact wording carries political or legal significance. Indirect speech instead reformulates the original statement, compressing information and improving textual coherence, though certain lexical or emotional elements of the original may be lost, producing a more neutral presentation.

Reported Speech and Free Indirect Reporting. Reported speech attributes information to institutional or anonymous sources (officials said, the ministry stated, according to diplomats) rather than reproducing it verbatim; it transfers responsibility for factual claims from the journalist to the cited source while simultaneously increasing evidentiality through explicit attribution, and represents one of the most frequent strategies across the corpus, particularly for CNN, Reuters, and NPR coverage of rapidly developing events. Free indirect reporting combines features of direct and indirect quotation without identifying an explicit speaker, backgrounding agency and creating the impression that information reflects generally accepted knowledge; it is especially common in feature articles and interpretative reporting by The Guardian and BBC News, functioning as a mechanism of uncertainty management and strategic distancing [6, p. 87].

Comparative Editorial Strategies. Reuters and AP News prefer direct quotations and reported speech to maximise factual precision and institutional credibility; BBC News combines direct and indirect quotation to balance objectivity with coherence; The Guardian more frequently employs indirect and free indirect reporting in analytical journalism; and CNN and NPR rely extensively on reported speech and direct quotation for personalisation and audience engagement

in breaking-news coverage. Taken together, direct speech enhances authenticity, indirect speech enables compression and neutrality, reported speech strengthens institutional credibility through source attribution, and free indirect reporting enables strategic management of uncertainty (Table 3).

Table 3

Pragmatic functions of quotation strategies

Quotation strategy	Primary pragmatic function
Direct speech	Authority, authenticity, transparency
Indirect speech	Information compression, stylistic neutrality
Reported speech	Evidentiality, source attribution, institutional credibility
Free indirect reporting	Strategic distancing, uncertainty management, implicit evaluation

Headlines: Compression and Editorial Preferences. Headlines determine the first stage of readers' interaction with news content and have evolved from purely informative elements into multifunctional instruments combining informational, pragmatic, and persuasive purposes [3, p. 173]. Compression – the omission of articles, auxiliaries, and function words (Russia launches overnight attack on Kyiv) – and nominal structures (Middle East ceasefire negotiations), which present events as established facts, are more characteristic of BBC, particularly in political reporting. Verbal headlines foregrounding actions and finite verbs (Israel expands military operation) and ellipsis (More aid for Ukraine) increase perceived immediacy and are more frequent in CNN.

Although both outlets follow professional standards, BBC generally favours emotionally neutral, descriptive vocabulary, whereas CNN more frequently employs emotionally charged, attention-attracting constructions in breaking-news coverage (compare Wildfire spreads across southern Europe with the more dramatised Massive wildfire forces thousands to flee). These differences indicate that headline construction reflects broader editorial philosophies: BBC reinforces institutional trust through neutrality and precision, while CNN combines informative and persuasive functions to maximise audience engagement.

Framing through Lexical Choice. Lexical choice is one of the most influential mechanisms through which news organisations construct particular interpretations of events, since lexical units frequently encode evaluative meanings and ideological positions rather than functioning as neutral labels [5, p. 53]. This is especially visible in the reporting of armed conflicts and security issues such as the Russian-Ukrainian war. The opposition between military operation, which tends to minimise the perceived scale of violence and often reflects official terminology, and invasion, which explicitly foregrounds illegality and violation of international law [6, p. 103], illustrates how lexical selection influences interpretation before factual information is processed. A comparable tendency appears in fighters, rebels, and militants, whose differing pragmatic profiles contribute to the construction of legitimacy or delegitimisation [10, p. 112], and in the pairs forces/troops and war/armed conflict/military operation (Table 4).

Lexical framing thus performs not only a descriptive but also a persuasive function: rather than merely reflecting reality, lexical nominations actively participate in constructing the interpretative frameworks through which contemporary news is understood.

Multimodal Representation of Credibility. Contemporary news reports are multimodal communicative products in which headlines, subheadings, lead paragraphs, photographs, and captions interact as an integrated system, so that credibility is established not only through linguistic choices but also through the coordinated organisation of verbal and visual components [2, p. 58]. The headline establishes the interpretative frame; the lead paragraph answers the essential journalistic questions and introduces evidential markers, attribution patterns, and modal expressions that distinguish confirmed information from preliminary reports. Photographs shape readers' first emotional

Table 4

Lexical framing in contemporary news discourse

Neutral / descriptive	Strong evaluative	Pragmatic implication
armed conflict	invasion	explicit attribution of aggression
military operation	war	higher intensity and legal significance
forces	troops	institutional military representation
fighters	militants	evaluation of legitimacy
rebels	insurgents	different degrees of political legitimacy
attack	terror attack	stronger emotional impact
disputed territories	occupied territories	ideological positioning
local residents	civilians	different emphasis on victimhood

response but are rarely interpreted independently of their captions, which often contain identifying detail or attribution to official sources, reinforcing authenticity. The combined interaction of these elements produces a stronger pragmatic effect than any single component, making multimodal organisation one of the principal mechanisms through which contemporary media shape public perception and reinforce audience trust.

Comparative Analysis. Comparative analysis of the frequency and distribution of modal expressions, quotation practices, headline structures, lexical choices, and evidential markers reveals that, although all examined organisations adhere to the principles of factual reporting, they differ considerably in the linguistic means through which reliability and evaluation are communicated, reflecting editorial policy, target audience, and institutional tradition (Tables 5–6).

Reuters and AP News show the highest degree of linguistic neutrality, relying extensively on evidential expressions while minimising evaluative vocabulary; BBC maintains a predominantly neutral style but uses direct quotations more frequently, strengthening authenticity through identifiable voices. CNN shows the greatest degree of expressive language, with modal verbs, emotionally coloured lexis, and dynamic headlines occurring more frequently, though evidential markers remain essential to its reporting. The Guardian occupies an intermediate position, combining factual accuracy with analytical framing that subtly guides interpretation. Overall, credibility in contemporary English-language news discourse is constructed through different combinations of linguistic strategies rather than a single universal model.

Discussion. The findings indicate that the construction of credibility cannot be regarded as a random consequence of individual linguistic choices: systematic editorial practices are observed across the analysed organisations, suggesting identifiable editorial models that regulate the selection and distribution of linguistic resources, in line with van Dijk's observation that news production is governed by institutionally embedded models of what counts as a credible account of events [11, p. 121].

Different journalistic styles can be distinguished according to their preferred linguistic strategies, degree of authorial visibility, balance between neutrality and interpretation, and use of lexical and grammatical resources for constructing authority – variation that reflects institutional traditions and communicative objectives rather than purely individual journalistic preference. Evidentiality and modality play a particularly important role in negotiating reliability: markers such as according to, reportedly, may, and could perform pragmatic functions of indicating source, expressing degrees of certainty, and regulating editorial responsibility, contributing to the perception of professional journalism as transparent and accountable.

Although professional journalism traditionally seeks impartiality, persuasive effects are inevitably produced through framing, lexical selection, headline construction, and information organisation [5, p. 55; 10, p. 118]; persuasion in contemporary news discourse therefore appears to function predominantly

Table 5

Comparative characteristics of linguistic strategies in the analysed news organisations

Linguistic feature	BBC	Reuters	CNN	The Guardian	AP News
Modal verbs	Moderate	Low	High	Moderate	Low
Evidential markers	High	Very high	Moderate	Moderate	Very high
Direct quotations	High	Moderate	High	High	Moderate
Indirect quotations	Moderate	High	Moderate	Moderate	High
Evaluative vocabulary	Low	Very low	High	Moderate	Low
Neutral lexical style	High	Very high	Moderate	Moderate	Very high
Headline compression	High	Very high	Moderate	Moderate	High

Table 6

Frequency of selected linguistic strategies in the pilot subsample (% of subsample texts, n = 40)

Strategy	BBC	Reuters	CNN	The Guardian	AP News
Modal markers	64	41	82	61	39
Evidential markers	88	95	69	72	93
Direct quotations	79	56	84	77	61
Indirect quotations	58	83	63	65	81
Evaluative vocabulary	24	11	57	39	18
Compressed headlines	87	94	71	69	89

through implicit rather than explicit linguistic means, guiding interpretation through the selection of linguistic structures rather than open evaluation. Overall, the findings support the view that language is one of the central instruments through which news organisations establish authority, negotiate reliability, and influence audience perception within the contemporary digital information environment.

Conclusions. The present study has demonstrated that contemporary English-language news discourse employs a complex system of linguistic strategies aimed at constructing credibility, authority, and persuasive influence.

First, credibility is achieved not solely through the presentation of factual information but also through the linguistic organisation of media texts: lexical choices, grammatical structures, quotation patterns, and evidential markers collectively shape readers' perceptions of reliability and objectivity.

Second, considerable differences exist in the editorial practices of the analysed organisations; although all adhere to professional journalistic standards, they combine linguistic resources differently to balance objectivity, precision, and audience engagement.

Third, modal expressions and evidential markers are principal mechanisms through which journalists regulate certainty and distance themselves from unverified information, minimising responsibility for uncertain claims while maintaining the informative function of reporting.

Fourth, quotation strategies represent an essential pragmatic instrument for constructing authority and legitimising information, and the choice between direct, indirect, reported, and free indirect speech significantly influences readers' interpretation of events.

Fifth, framing devices and evaluative lexical choices substantially affect the interpretation of news events: even in texts that aspire to objectivity, linguistic selection inevitably highlights particular aspects of reality, guiding audience perception.

Finally, credibility and persuasion in contemporary news discourse emerge through the interaction of multiple linguistic levels – lexical, grammatical, pragmatic, and discursive – functioning as an integrated communicative system. The findings contribute to media linguistics, pragmatics, and discourse analysis, and the proposed framework may be applied to other media genres, multilingual news environments, and digital communication platforms. Future research may focus on cross-cultural comparisons of credibility strategies, Slavic-language news discourse (including Ukrainian and Slovak media), AI-generated journalistic content, and the influence of automated news production on linguistic practices in contemporary media communication.

Bibliography:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Bednarek M., Caple H. News Discourse. London; New York: Continuum, 2012. 267 p.
3. Bell A. The Language of News Media. Oxford; Cambridge, MA: Blackwell, 1991. 277 p.
4. Crystal D. Language and the Internet. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 304 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511487002
5. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 2006. Vol. 43 (4). P. 51–58. DOI:10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x
6. Fairclough N. Media Discourse. London: Edward Arnold, 1995. 214 p.
7. Levinson S. C. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 420p.
8. Mey J. L. Pragmatics: An Introduction. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 2001. 416 p.
9. Richardson J. E. Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2007. 269 p.
10. Scheufele D. A. Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication.* 1999. Vol. 49, No. 1. P. 103–122. DOI:10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x
11. Teun A. van Dijk News as Discourse. New York: Routledge, 1988. 208 p.

Теряєв Д. О. МОВНІ СТРАТЕГІЇ ПОБУДОВИ ДОВІРИ ТА ПЕРСУАЗИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ НОВИННОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено мовні стратегії конструювання довіри та персуазивного впливу в сучасному англомовному новинному дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена стрімкою діджиталізацією медіакомунікації, зростанням інформаційного перевантаження та посиленням конкуренції між міжнародними медіаорганізаціями за увагу аудиторії, унаслідок чого довіра перетворюється на один із найцінніших ресурсів сучасної журналістики і дедалі більшою мірою конструюється мовними засобами, а не лише зумовлюється фактичною точністю повідомлення. Метою статті є виявлення

й системний аналіз основних мовних стратегій, за допомогою яких у сучасному англомовному новинному дискурсі одночасно конструюються довіра та персуазивний вплив, зокрема взаємодія лексичного вибору, модальності, евіденційних маркерів, стратегій цитування та технік фреймінгу. Матеріалом дослідження слугували англомовні новинні тексти провідних міжнародних медіаорганізацій (BBC News, Reuters, CNN, The Guardian, AP News, NPR, а також англомовна служба Ukrinform), присвячені висвітленню міжнародної політики, безпекових питань, дипломатії та глобальних подій. У роботі застосовано дискурс-аналіз, прагматичний аналіз, корпусний аналіз, кількісний і зіставний методи. Установлено, що довіра в новинному дискурсі досягається передусім через евіденційні маркери (according to, officials said, sources confirmed), які експліцитно вказують на джерело інформації та знижують ступінь авторської відповідальності за достовірність повідомлюваного. З'ясовано, що модальні дієслова (may, might, could), епістемічні предикати (appears, seems) та евіденційні прислівники (allegedly, reportedly, apparently) виконують прагматичну функцію регулювання ступеня впевненості й перерозподілу відповідальності між журналістом, джерелом інформації та читачем. Проаналізовано чотири основні стратегії цитування – пряму мову, непряму мову, переказну мову та вільну непряму мову, кожна з яких по-різному конструює авторитетність повідомлення. Виявлено, що лексичний вибір (зокрема опозиції military operation / invasion, fighters / militants / rebels) виконує не лише номінативну, а й персуазивну функцію, впливаючи на інтерпретацію подій читачем. Установлено відмінності в редакційних стратегіях аналізованих медіаорганізацій: інформаційні агентства (Reuters, AP News) демонструють вищий ступінь мовної нейтральності, тоді як CNN і The Guardian частіше поєднують інформування з інтерпретативним і персуазивним компонентами. Результати дослідження мають теоретичне і практичне значення для медіалінгвістики, прагматики та критичного дискурс-аналізу і можуть бути використані в подальших зіставних і міжмовних студіях новинного дискурсу.

Ключові слова: *новинний дискурс, медіалінгвістика, довіра, персуазивність, евіденційність, модальність, стратегії цитування, лексичний фреймінг, критичний дискурс-аналіз.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81’25:355.343.18
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/33

Балабін В. В.
https://orcid.org/0000-0002-3988-2632
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Лісовський В. М.
https://orcid.org/0009-0001-6801-6434
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження військово-технічного перекладу як одного з трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу – спеціального виду опосередкованої, міжкультурної, двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм суб’єктом військового перекладача, об’єктом – військові тексти та здійснюється в звичайних і екстремальних умовах військової служби з метою перекладацького супроводу заходів у воєнно-політичній, військово-технічній і військово-спеціальних сферах діяльності збройних сил.

Не зважаючи на численні наукові публікації за проблематикою військово-технічного перекладу, його основні концептуальні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об’єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу.

Насамперед необхідно узагальнити і проаналізувати наукові публікації, навчально-методичні праці, нормативно-правові документи, інформаційно-довідкові матеріали і практику перекладацького супроводу в Збройних Силах України з військово-технічного перекладу за період 1993–2026 років та обґрунтувати теоретико-концептуальні основи військово-технічного перекладу, визначивши його об’єкт, предмет, мету, завдання, понятєво-термінологічний апарат, специфіку виконання в системі лінгвістичного забезпечення військ.

До інших першочергових завдань дослідження військово-технічного перекладу слід віднести: вивчення жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів; науковий опис різних видів військово-технічних текстів і розроблення їхньої типології; систематизування лексико-семантичних і граматико-синтаксичних труднощів військово-технічного перекладу; визначення змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача; уточнення ознак і дефініцій спеціальних термінів із укладенням відповідного глосарія.

Ключові слова: *перекладознавство, теорія військового перекладу, військовий переклад, військово-технічний переклад, військово-технічний текст.*

Постановка проблеми. В Україні проблеми теорії і практики військового перекладу досліджено в дисертаціях В. Балабіна, П. Матюши, М. Білана, С. Янчука, Б. Дзіся, О. Юндіної, Л. Гончарук, О. Нікіфорової, а також у численних наукових публікаціях, перелік яких наведено в монографії [1, с. 373–413] і Списку використаних джерел.

Водночас системного наукового опису теоретико-концептуальних основ військово-технічного перекладу не проведено, його основні концепту-

© Балабін В. В., Лісовський В. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

альні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об'єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу, що призводить до необхідності дослідити цей значущий функціонально-прагматичний різновид військового перекладу.

Таке дослідження доцільно провести з урахуванням багаторічного (1993–2026 роки) досвіду підготовки військових перекладачів для Збройних Силах України та інших формувань сфери національної безпеки і оборони у Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження військово-технічного перекладу необхідно планувати й проводити в межах *теорії військового перекладу* – «спеціальної теорії перекладознавства, що являє собою систематизовану сукупність методологічних підходів, теоретичних принципів, наукових фактів, загальних гіпотез, робочих припущень, абстрактних ідей і логічних суджень, які розкривають специфіку перекладацького супроводу в збройних силах за допомогою термінологічно визначених і упорядкованих одиниць власного концептуального апарату» [1, с. 106–113, 451]. Іншими словами, «методологію дослідження» військово-технічного перекладу маємо узгодити з належним чином апробованими і захищеними теоретичними засадами військового перекладу [2].

Під час дослідження військово-технічного перекладу варто врахувати результати аналізу широкого спектра наукових, навчально-методичних, нормативно-правових і довідково-реферативних публікацій з проблем військового, науково-технічного і спеціального галузевого перекладознавства, термінознавства й лексикографії впродовж 1993–2026 років, що має стати одним із перших наукових завдань такого дослідження.

Наразі важко уявити наукове дослідження військово-технічного перекладу без посилання на фундаментальну працю проф. В. Карабана, у якій автор ґрунтовно висвітлює граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми перекладу англійської наукової і технічної літератури [3].

Навчально-наукову проблематику військово-технічного перекладу активно досліджує з 2000 року В. Лісовський [4–8]. На особливу увагу заслуговує найбільш повний в Україні за обсягом і тематикою підручник з англо-українського військово-технічного перекладу обсягом 950 сторінок [4], що містить унікальний англо-український словник-мінімум базових лексико-термінологічних одиниць з військово-технічного перекладу на понад 4000 термінів для обов'язкового активного репродуктивного засвоєння майбутніми військовими перекладачами [4, с. 635–946].

Для теоретичного опису концептуальних основ військово-технічного перекладу бажано скористатися результатами дисертаційних досліджень української військової термінології Я. Яремка [9] і Д. Василенка, який проаналізував розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття [10].

Зрештою, дослідникові варто проаналізувати численні наукові публікації, що прямо чи опосередковано висвітлюють перекладознавчі та мовознавчі аспекти проблематики військового-технічного перекладу (Л. Компанцева [11], Є. Долинський [12], Є. Гриневич [13], А. Копитіна, І. Мезі, К. Тюріна [14], З. Коржак [15], Л. Малімон, К. Щербан [16], Ю. Плещинська, І. Сахневич, О. Медейчук [17], О. Пуш, Н. Гасюк [18], О. Рогач, А. Тиводар [19] та ін.).

Постановка завдання. Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження концептуальних основ військово-технічного перекладу, що набуває особливої важливості в умовах інтенсивного і багаторівневого військово-технічного співробітництва України з країнами НАТО та ЄС і сприятиме покращенню якості розроблення нормативно-правових документів із організації і проведення освітньо-наукової діяльності, підвищенню рівня теоретичної і практичної підготовленості військових перекладачів як головних суб'єктів системи лінгвістичного забезпечення військ.

Виклад основного матеріалу. Визначимо основні *кваліфікаційні ознаки майбутнього дослідження військово-технічного перекладу* (далі – ВТП): мету, об'єкт, предмет, завдання, методи, матеріал, зв'язок з науковими програмами, концептуальний апарат.

Мета дослідження ВТП. Метою дослідження має бути розроблення теоретико-концептуальних основ військово-технічного перекладу як наступного етапу системного, планомірно-послідовного розвитку фундаментальних основ військового перекладу.

Об'єкт дослідження ВТП. Проблема визначення об'єкта в перекладознавстві має значення не тільки в методологічному і філософському

аспектах, а й безпосередньо пов'язана з методологією стратегії перекладу [1, с. 107]. Для цілей теоретико-концептуального обґрунтування ВТП, *об'єктом дослідження має бути власне військово-технічний переклад* як один із трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу. У разі дослідження ВТП для завдань перекладацького супроводу в Збройних Силах України (або військово-термінологічної діяльності в системі лінгвістичного забезпечення військ), *об'єктом дослідження слугуватимуть військово-технічні тексти*.

Предмет дослідження ВТП. Предметом дослідження ВТП є науковий опис специфіки цього різновиду військового перекладу за прийнятими методологічними підходами в термінах, поняттях і визначеннях, а також створення концептуальної моделі ВТП на основі систематизації проаналізованих і верифікованих фактів, емпіричних даних, теоретичних гіпотез, робочих припущень, логічних суджень і узагальнених висновків.

Завдання дослідження ВТП. На сучасному етапі розвитку теорії військового перекладу пріоритетне значення мають такі актуальні завдання ТВП:

1) аналіз наукових публікації, навчально-методичних праць, нормативно-правових документів, інформаційно-довідкових матеріалів, практики перекладацького супроводу в Збройних Силах України з ВТП, а також суміжних з тематикою ВТП публікацій з інших видів військового, науково-технічного і спеціального галузевого перекладу, термінознавства й лексикографії за період 1993–2026 років;

2) обґрунтування методологічних параметрів наукового дослідження ВТП (мета, об'єкт, предмет, завдання, матеріал тощо);

3) уточнення, обґрунтування й номінація дефініційних ознак фундаментальних понять/термінів ВТП «військово-технічний переклад» і «військово-технічний текст»;

4) дослідження жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів;

5) науковий опис і типологія різновидів військово-технічних текстів;

6) систематизування типових лексико-семантичних та граматико-синтаксичних труднощів перекладу військово-технічних текстів;

7) розкриття змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача для цілей перекладацького супроводу в системі лінгвістичного забезпечення військ;

8) формулювання нових та унормування чинних дефініцій спеціальних термінів ВТП;

9) створення наукового Глосарія теоретико-концептуальних понять і спеціальних термінів ВТП.

Методи дослідження ВТП. Вибір методів дослідження є невід'ємним правом дослідника і його наукового керівника. Вибраний метод має слугувати чітким інструментом для перевірки гіпотези або припущення, отримання наукового результату, бути *об'єктивним* (давати результат незалежно від особистості дослідника), *валідним* (вимірювати саме те, для чого він призначений), *надійним* (забезпечувати ідентичні чи подібні результати при повторному застосуванні дослідником чи іншими особами) і *адекватним* (відповідати меті, предмету, завданням, робочим умовам дослідження).

Для дослідження концептуальних основ ВТП варто ознайомитися з прийнятою методологією дослідження проблематики військового перекладу [1, с. 71–95], що добре зарекомендувала себе [20], гармонійно поєднати відомі теоретичні, емпіричні та спеціальні методи дослідження військового перекладу:

– *абстрагування, конкретизація, ідеалізація, уявний експеримент, аксіоматизація* (для побудови абстрактних теоретичних конструкцій в форматі гіпотез, припущень, узагальнень і висновків);

– *структурний, системний і компонентний аналіз, синтез, порівняння, типологізація* (для дослідження змісту, структури, елементів і зв'язків ВТП у межах теорії військового перекладу та лінгвістичного забезпечення військ);

– *моделювання, формалізація* (для створення знакових графічних моделей для складників і елементів ВТП);

– *дефініційний аналіз, генералізація, конкретизація* (для побудови знакових вербальних моделей, визначення й уточнення ознак, конкретизації дефініцій спеціальних термінів концептуального апарату ВТП);

– *спостереження, опитування, експертна оцінка* (проведення лінгвістичних експериментів та анкетувань).

Важливим спеціальним методом теорії військового перекладу є ***метод концептуалізування практики перекладацького супроводу*** – *процес усвідомлення й подальшого перетворення неструктурованих ідей, явищ чи емпіричного досвіду військового перекладача на чіткі, термінологічно визначені теоретичні та/або практичні концепти, конструкти, схеми, алгоритми, моделі*

шляхом виокремлення суттєвих ознак об'єкта, визначення його меж, дослідження зв'язків і властивостей з урахуванням специфіки лінгвістичного забезпечення військ.

Матеріал дослідження ВТП. Матеріалом дослідження можуть слугувати *наукові публікації* (монографії, рукописи дисертацій, автореферати, статті, тези доповідей), *навчально-методичні видання* (підручники, навчальні посібники, курси лекцій, робочі програми навчальних дисциплін, методичні розробки), *реферативно-довідкові видання* (стандарти, каталоги, довідники, порадники, енциклопедії, словники, глосарії), *джерела нормативно-правового й ілюстративного характеру* з проблематики ВТП за період 1993–2026 років, а також достатньо репрезентативна вибірка перекладених військово-технічних текстів, результатів експертного оцінювання перекладів, анкетувань і опитувань.

Для документально-фактологічного підтвердження гіпотез, робочих припущень і узагальнених висновків варто використати документацію з підготовки військових перекладачів: звіти про роботу екзаменаційних комісій; накази; матеріали вченої та методичної рад; підсумкові річні та тематичні звіти; матеріали опитувань курсантів і студентів; офіційні відгуки з військ на випускників; звіти про військові стажування й практики; відгуки про результати залучення науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти до виконання заходів перекладацького супроводу тощо.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Важливою кваліфікаційною ознакою будь-якого дослідження є його зв'язок з загальнодержавними, регіональними, відомчими, інституціональними науковими програмами, планами і темами. При дослідженні ВТП бажано вказати конкретні назви (шифри, номера) науково-дослідних робіт, у яких дослідник був співвиконавцем.

Розвиток концептуального апарату теорії військового перекладу є важливою кваліфікаційною ознакою дослідження. Під час дослідження ВТП необхідно насамперед розвинути, конкретизувати та номінувати дефініційні ознаки основоположних термінів/понять «військово-технічний переклад» і «військово-технічний текст», сформулювати нові та уточнити чинні дефініції інших спеціальних термінів ВТП і теорії військового перекладу. Наприклад, з позицій ВТП варто уточнити дефініції таких спеціальних одиниць концептуального апарату теорії військового перекладу як *цільова установка; адекватність; інформаційно-фактологічна точність; інваріантна інформація; предметно-логічна еквівалентність; комунікативно-функціональна тотожність*.

Зрештою, обов'язковою вимогою для всіх досліджень з проблематики теорії військового перекладу є укладання Глосарія спеціальних термінів і понять. На жаль, маємо непоодинокі випадки, коли дослідники ігнорують спеціальну термінологію теорії військового перекладу, що закріплена галузевим військовим стандартом «ВСТ 01.003.001» у 2018 році [21] або створюють непотрібні терміни-дублети на кшталт «мілітарний переклад» [22].

Висновки. Не зважаючи на численні наукові публікації за проблематикою військово-технічного перекладу, його основні концептуальні положення залишаються недостатньо розробленими та не мають завершеного оформлення у вигляді упорядкованих теоретичних об'єктів за допомогою наукознавчих, мовознавчих, перекладознавчих і спеціальних категорій, понять, концептів, конструктів, термінів і визначень теорії військового перекладу. Метою статті є актуалізація завдань наукового дослідження військово-технічного перекладу як одного з трьох основних функціонально-прагматичних різновидів військового перекладу, що набуває особливої важливості в умовах інтенсивного і багаторівневого військово-технічного співробітництва України з країнами НАТО та ЄС. Дослідження військово-технічного перекладу необхідно планувати й проводити в межах теорії військового перекладу як спеціальної теорії перекладознавства за визначеними кваліфікаційними ознаками. До першочергових завдань дослідження слід віднести: вивчення жанрово-стильової специфіки військово-технічних текстів; науковий опис різних видів військово-технічних текстів і розроблення їхньої типології; систематизування лексико-семантичних і граматико-синтаксичних труднощів військово-технічного перекладу; визначення змісту військово-термінологічної (нормативно-кодифікаційної) діяльності військового перекладача; уточнення ознак і дефініцій спеціальних термінів із укладенням відповідного глосарія.

Список літератури:

1. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні: Монографія. Київ: Логос, 2018. 492 с.

2. Балабін В.В. Теоретичні засади військового перекладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2020. 39 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0520U101581#! (дата звернення: 03.09.2026).

3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга. 2002. 564 с.

4. Лісовський В.М. Військово-технічний переклад (англійська мова): Підручник. За ред. В.В. Балабіна. Київ: ВІКНУ, 2009. 950 с. URL: https://viknu.mil.gov.ua/files/books/військово-технічний переклад.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

5. Лісовський В.М. Особливості словотворення англійської мови (на матеріалах текстів військово-технічної тематики). *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: зб. доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20 листопада 2010 р.). Київ: ВІКНУ, 2010. С. 290–292.

6. Лісовський В.М. Моделювання префіксального словотворення в системах машинного перекладу (на матеріалі англійських військових текстів). *Українське мовознавство Міжвідомчий науковий збірник*. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. Вип. № 43. С. 120–129.

7. Лісовський В.М. Сутність поняття військово-технічний текст. *Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка*: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів (Київ, 26 квітня 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 302–303.

8. Лісовський В.М. Класифікація військово-технічних текстів. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: зб. доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22 листопада 2018 р.). Київ: ВІКНУ, 2018. С. 87–88.

9. Яремко Я.П. Формування української військової термінології: автореф. дис... канд.. філол. наук: 10.02.01. Дрогобич, 1997. 16 с.

10. Василенко Д.В. Розвиток словникового складу англійської мови військової сфери XX – початку XXI століття: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Донецьк, 2008. 22 с.

11. Компанцева Л.Ф. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 2025. Том 36 (75), № 4. С. 45–49. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2025/4_2025/part_1/10.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

12. Долинський Є. Військова термінологія та її переклад як елемент підготовки майбутніх філологів. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 83, том 2, 2025. С. 271–276. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_2/42.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

13. Гриневич Є.О. Лінгвістичний аналіз як метод перекладу військово-технічних текстів. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 43. Том 1, 2025. С. 179–185. https://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/43/part_1/33.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

14. Копитіна А.С., Мезі І.А., Тюріна К.П. Перекладацькі трансформації при перекладі військових термінів з італійської на українську мову. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.* Серія: Філологічні науки. №215, 2025. С. 196–204. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/991/942 (дата звернення: 03.09.2026).

15. Коржак З.З. Особливості перекладу сучасної військової термінології. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, 2023. DOI:10.32782/2663-5682/2023/38/14. (дата звернення: 03.09.2026).

16. Малімон Л.К., Щербан К.О. Переклад військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 35, 2024. С. 201–205. URL: https://www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/35/38.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

17. Плещинська Ю.А., Сахневич І.А., Медейчук О.М. Мовна динаміка військового перекладу: вплив глобальних викликів та стандартів НАТО. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. № 71, 2025. С. 273–276.

18. Пуш О.М., Гасюк Н.В. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. №58, 2022. С. 305–308. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.58.68 (дата звернення: 03.09.2026).

19. Рогач О.О., Тиводар А.О. Сучасна військова термінологія через призму перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2025. Вип. 26(94). С. 37–41. URL: https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/download/4384/4027 (дата звернення: 03.09.2026).

20. Нікіфорова О.М. Лексико-семантичні та жанрово-стильові особливості воєнно-політичного перекладу: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2021. 18 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0421U100650 (дата звернення: 03.09.2026).

21. Військовий стандарт 01.003.001 (Видання 1). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення. Розробники: В.В. Балабін (керівник розробки), М.Б. Білан, Л.М. Гончарук, В.М. Лісовський та ін. Київ: Міністерство оборони України, 2018. 26 с. URL: https://lndc.knu.ua/uploads/n_46_70224820.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

22. Мілітарний переклад: військова підготовка та озброєння. *Робоча програма навчальної дисципліни (силабус)*. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2024. URL: https://ktppam.kpi.ua/wp-content/uploads/2025/01/Militarnij_pereklad_Vijskova_pidgotovka_ta_ozbroyennya-1.pdf (дата звернення: 03.09.2026).

Balabin V. V., Lisovskyi V. M. ACTUALIZING RESEARCH TASKS OF MILITARY-TECHNICAL TRANSLATION/INTERPRETING

The purpose of the article is to actualize research tasks of military-technical translation/interpreting as one of the three main functional-pragmatic sub-types of military translation/interpreting – a special type of mediated, cross-cultural, two-way, and bilingual communication, which involves the military translator/interpreter as its actor and military texts as its object. It is carried out under both ordinary and extreme conditions of military service with the aim of providing translation/interpreting for the armed forces in the military-political, military-technical, and military-specialized domains of the armed forces' activities.

Despite numerous academic publications on the scholarly issues of military-technical translation/interpreting, its basic conceptual provisions remain insufficiently developed and lack complete formalization as structured theoretical objects using scholarly, linguistic, translation studies, and specialized categories, notions, concepts, constructs, terms, and definitions of military translation/interpreting theory.

First of all, it is necessary to summarize and analyze academic publications, educational and methodological works, regulatory documents, reference materials, and the practice of military-technical translation/interpreting for the Armed Forces of Ukraine during 1993–2026. Furthermore, it is essential to substantiate the theoretical and conceptual basis of military-technical translation/interpreting by defining its object, subject matter, purpose, tasks, conceptual and terminological framework, and the specificity of its execution within the system of linguistic support for the military.

Other priority research tasks of military-technical translation/interpreting include: studying the genre and stylistic specificity of military-technical texts; providing a scholarly description of various types of military-technical texts and developing their typology; systematizing the lexico-semantic and grammatical-syntactic difficulties of military-technical translation/interpreting; determining the scope of the military terminological (normative-codification) activity of the military translator/interpreter; refining the content and definitions of specialized terms, culminating in the compilation of an appropriate glossary.

Keywords: *translation studies, military translation/interpreting theory, military translation/interpreting, military-technical translation/interpreting, military-technical text.*

Дата першого надходження статті до видання: 14.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’25:811.111:811.161.2
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/34

Білогорка Л. В.
https://orcid.org/0000-0002-1930-0818
Західноукраїнський національний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЙ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ ТА СИНТАКСИЧНОМУ АСПЕКТАХ

У статті досліджено особливості застосування стратегій перекладу англомовних наукових текстів українською мовою у лексико-семантичному та синтаксичному аспектах. Обґрунтовано актуальність порівняльного аналізу перекладацьких рішень у контексті забезпечення змістової, функціональної та стилістичної еквівалентності наукового тексту. Теоретичну основу роботи становлять сучасні положення транслятології, когнітивного перекладознавства та функціонального підходу до перекладу. Розкрито роль перекладацьких стратегій у забезпеченні адекватності наукового перекладу та визначено чинники, які впливають на вибір перекладацьких рішень залежно від комунікативної мети, адресата й функціонального призначення тексту. Встановлено, що ефективне відтворення англомовного наукового дискурсу досягається завдяки комплексному використанню лексико-семантичних і синтаксичних трансформацій. Показано, що найбільш продуктивними засобами перекладу є конкретизація, модуляція, експлікація, лексична заміна, функціональний еквівалент і синтаксична перебудова. Проаналізовано особливості перекладу термінологічних одиниць, багатокомпонентних словосполучень, культурноспецифічної лексики та складних синтаксичних конструкцій. Практичну частину дослідження побудовано на зіставленні фрагментів праць Стівена Гокінга, Річарда Докінза та Ювала Ноя Харарі з їх українськими перекладами, що дало змогу простежити закономірності реалізації різних перекладацьких стратегій у реальному контексті функціонування наукового дискурсу. Результати аналізу засвідчили, що буквальне відтворення мовних одиниць не забезпечує належної якості перекладу, тоді як контекстуально вмотивоване використання перекладацьких трансформацій сприяє збереженню авторського задуму, наукової точності, логічної послідовності викладу та відповідності нормам української наукової мови.

Ключові слова: *англомовний науковий текст, науковий переклад, стратегії перекладу, перекладацькі трансформації, лексико-семантичні трансформації, синтаксичні трансформації, порівняльний аналіз, еквівалентність перекладу, науковий дискурс, термінологія.*

Постановка проблеми. Переклад англомовних наукових текстів посідає важливе місце у розвитку сучасної наукової комунікації, тому що забезпечує поширення результатів досліджень у різних мовних середовищах. Досягнення змістової еквівалентності при цьому неможливе без обґрунтованого вибору перекладацької стратегії. Лексико-семантичні та синтаксичні особливості наукового тексту, своєю чергою, визначають характер перекладацьких трансформацій і безпосередньо впливають на точність відтворення авторського задуму. Практика перекладу засвідчує, що однакові мовні явища можуть реалізовуватися різними способами залежно від контексту, комунікативної мети та функціонального призначення тексту. Наведене зумовлює необхідність зіставлення англомовних наукових текстів з їх українськими відповідниками, що дає змогу виявити закономірності використання перекладацьких стратегій та оцінити їх ефективність у лексико-семантичному й синтаксичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика стратегій перекладу англомовних текстів у сучасному перекладознавстві досліджується комплексно, охоплюючи теоретичні засади вибору перекладацьких стратегій, лексико-семантичні, синтаксичні, стилістичні та прагматичні особливості відтворення дискурсу. Так, Іваницька Н.

© Білогорка Л. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

окреслює сучасні стратегії перекладу наукового тексту, визначаючи їхні функції, принципи добору та роль у забезпеченні адекватного відтворення змісту першотвору [1]. Ніколаєва Т. зосереджує увагу на чинниках вибору перекладацьких рішень залежно від комунікативної мети тексту [2]. Проценко Н. досліджує лексико-семантичні підстановки як один із провідних механізмів досягнення змістової еквівалентності англомовного й українського текстів [3]. Кабаченко І. та Малінська Г. розглядають лексико-синтаксичні особливості перекладу науково-технічних текстів, визначаючи взаємозалежність мовних трансформацій різних рівнів [4]. Воробйова Л. та Мажара М. досліджують лексико-стилістичні засади перекладу наукових текстів і обґрунтовують необхідність збереження їхньої функціонально-стилістичної своєрідності [5]. Худолій А. аналізує лінгвопрагматичні аспекти стратегій перекладу англомовних текстів, акцентуючи увагу на взаємозв'язку мовних засобів із комунікативним наміром автора [6]. Рукоманова В. та Кудрявцева Н. досліджують способи відтворення культурноспецифічної лексики в англомовних науково-популярних статтях, визначаючи особливості її міжкультурної адаптації в українському перекладі [7].

Постановка завдання. Мета статті полягає у здійсненні порівняльного аналізу стратегій перекладу англомовних наукових текстів українською мовою та визначенні особливостей реалізації лексико-семантичних і синтаксичних трансформацій, що забезпечують адекватне відтворення змісту, термінології й комунікативної функції першотвору.

Виклад основного матеріалу. Переклад є складним різновидом міжмовної комунікації, що забезпечує відтворення змісту першотвору засобами іншої мовної системи. Реалізація цього процесу потребує виваженого вибору перекладацької стратегії, передбачаючи попередній аналіз мовного матеріалу. У науковій літературі представлено кілька класифікацій стратегій перекладу. До них належать стратегії очуження й одомашнення, конкретизації та генералізації, урахування виду інформації, забезпечення текстової еквівалентності та інші різновиди перекладацьких рішень. Вибір конкретної стратегії здійснюється після аналізу тексту, зважаючи на можливі труднощі його відтворення. Збереження змістової точності залежить від комплексного врахування мовних, семантичних і комунікативних характеристик першотвору [6, с. 41].

Стратегії перекладу наукових текстів перебувають у тісному взаємозв'язку з основними положеннями сучасної транслятології. Лінгвокогнітивна модель перекладу посідає провідне місце, оскільки враховує механізми осмислення та інтерпретації наукової інформації. Традиційне трактування перекладацького процесу як послідовності окремих операцій уже не забезпечує повного пояснення його природи. Центральною постаттю цього процесу виступає перекладач, інтерпретуючи зміст першотвору та обираючи найбільш умотивовані мовні рішення. Мовна компетентність поєднується з когнітивним моделюванням наукового знання, забезпечуючи точне відтворення змісту й логіки викладу. Повноцінна реалізація перекладацької стратегії стає можливою за умови гармонійної взаємодії зазначених складників [1, с. 57].

Стратегія перекладача визначається метою перекладу та умовами його виконання. Вибір перекладацьких рішень безпосередньо залежить від комунікативного призначення майбутнього тексту. Перекладач повинен чітко усвідомлювати адресата перекладу. Важливо також встановити сферу використання тексту та його функціональне призначення. Відтворення змісту першотвору здійснюється, з огляду на зазначене, відповідно до потреб цільової аудиторії. Підготовка майбутніх перекладачів має враховувати конкретну перекладацьку ситуацію. Завдання з перекладу доцільно супроводжувати інформацією про мету роботи, характер читацької аудиторії та вид наукового видання, призначеного для публікації. Лише за таких умов перекладач обґрунтовано визначає вид кінцевого результату, розмежовуючи робочий варіант і текст, підготовлений до оприлюднення. Способи передавання вихідного повідомлення добираються, ураховуючи комунікативну мету. Технічні умови виконання роботи впливають на цей процес не меншою мірою, охоплюючи часові обмеження, використання комп'ютерних засобів та інших інформаційних ресурсів [2, с. 111].

Порівняльний аналіз наукових текстів англійською мовою та їх українських відповідників засвідчує, що лексична одиниця інтерпретується лише в межах конкретного контексту. Так, лексема "framework" перекладається як «теоретична основа», «концептуальна модель» або «структура дослідження», визначаючись змістом наукового повідомлення. Слово "evidence" передається як «емпіричні дані», «докази» чи «підтверджувальні матеріали», зберігаючи наукову точність. Лексема "assessment" відтворюється словами «оцінювання», «експер-

тна оцінка» або «аналіз», співвідносячись із предметною галуззю дослідження. Синтаксична будова речення, змінюючись під час перекладу, забезпечує природність українського наукового викладу. Конструкції з кількома препозитивними означеннями нерідко трансформуються у підрядні речення або словосполучення з постпозиційним означенням. Лексико-семантичні й синтаксичні особливості функціонують у нерозривному взаємозв'язку, забезпечуючи точне відтворення наукової інформації.

Формування перекладацької компетентності передбачає ґрунтовне вивчення перекладацьких трансформацій. Такі вміння становлять один із провідних складників професійної діяльності перекладача. Належне використання трансформацій забезпечує адекватне відтворення змісту першотвору, усуваючи міжмовні розбіжності. Лексичні, семантичні, морфологічні та граматичні відмінності англійської й української мов зумовлюють систематичне застосування відповідних перекладацьких операцій. Лексико-семантичні заміни використовуються тоді, коли словниковий відповідник не забезпечує необхідної точності. Перекладач, аналізуючи контекст, добирає мовні засоби, що найповніше передають авторський задум. Адекватність перекладу досягається за умови комплексного врахування закономірностей функціонування обох мов [3, с. 71].

Лексичний аспект перекладу наукових текстів ґрунтується на доборі максимально точних термінологічних відповідників. Передавання змісту потребує уникнення багатозначності, забезпечуючи однозначне сприйняття наукової інформації. Перекладач використовує калькування, транслітерацію, транскрибування та описовий переклад, добираючи найдоцільніший спосіб відповідно до семантики мовної одиниці. Термінологічні відповідники визначаються після аналізу контексту, зіставляючи їх із нормами українського наукового мовлення. Перевага надається еквівалентним одиницям, якщо вони повністю відтворюють зміст першотвору. Стилістична цілісність тексту підтримується послідовним використанням однакових термінів, запобігаючи невиправданій варіативності. Логічність викладу, об'єктивність і стислість забезпечують якість перекладу, формуючи завершену наукову комунікацію. Авторський стиль зберігається, відтворюючи скорочення, умовні позначення та символи відповідно до чинних норм української наукової мови [5, с. 43].

Культурно-специфічна лексика посідає важливе місце в науково-популярному дискурсі. Вона забезпечує комунікативний зв'язок між автором і читачем, полегшуючи сприйняття складного наукового матеріалу. Відтворення таких мовних одиниць потребує глибокого аналізу семантичного змісту та культурного контексту. Перекладач передає інформацію та систему культурних асоціацій, закладених автором. Лінгвістична компетентність поєднується, враховуючи міждисциплінарний характер наукових текстів, зі знаннями відповідної галузі та міжкультурної комунікації. Інформаційна повнота перекладу забезпечується збереженням змістової точності й доступності викладу. Якість наукового тексту визначається гармонійним поєднанням мовної нормативності, культурної відповідності та стилістичної нейтральності [7, с. 301].

Практичний вимір порівняльного аналізу простежується під час перекладу автентичних статей, опублікованих у міжнародних наукових журналах. Наприклад, речення "The study provides evidence for climate adaptation strategies" доцільно передавати як «Дослідження надає емпіричні підтвердження ефективності стратегій адаптації до змін клімату», конкретизуючи значення лексеми "evidence". Термін "high-throughput sequencing" перекладається як «високопродуктивне секвенування», дотримуючись усталеної української термінології. Конструкції з кількома препозитивними означеннями перебудовуються, формуючи післяпозиційні словосполучення або підрядні речення. Логіка викладу при цьому повністю зберігається, а текст відповідає нормам українського наукового синтаксису. Такі закономірності використовуються під час редагування статей для міжнародних журналів, укладання двомовних термінологічних словників і підготовки майбутніх перекладачів. Практичне узагальнення результатів дослідження сприяє вдосконаленню критеріїв оцінювання перекладу, поєднуючи лексико-семантичну точність із нормативною синтаксичною організацією українського наукового тексту.

Переклад наукових текстів супроводжується труднощами. Вони пов'язані з термінологічною точністю, структурною організацією речень і збереженням стилістичної єдності тексту. Якість українського перекладу визначається насамперед коректним відтворенням термінологічних одиниць. Складні синтаксичні конструкції потребують граматичної перебудови, узгоджуючись із нормами українського наукового мовлення. Мовні одиниці першотвору аналізуються комплексно, враховуючи їх функціональне призначення

в контексті. Перекладач повинен володіти мовою оригіналу, спеціалізованою термінологією та галузевими стандартами. Синтаксична адаптація забезпечує природність викладу, зберігаючи логічну послідовність авторської думки. Точне відтворення інформації стає можливим за умови комплексного врахування зазначених чинників, підтримуючи високі стандарти науково-технічного перекладу [4, с. 28].

Визначені теоретичні положення та окреслені практичні закономірності створюють методологічну основу для безпосереднього аналізу перекладацьких рішень у конкретних англомовних наукових текстах. Їх перевірка на автентичному мовному матеріалі дає змогу встановити особливості реалізації лексико-семантичних і синтаксичних стратегій перекладу в реальному контексті функціонування наукового дискурсу. З огляду на це подальший аналіз зосереджено на порівнянні оригінальних англомовних фрагментів та їх українських відповідників, що уможливлює виявлення закономірностей відтворення змісту, термінології та синтаксичної організації наукового тексту. Як приклад здійснимо порівняльний аналіз фрагмента першого розділу праці С. Гокінга “A Brief History of Time” [8], який репрезентує практичну реалізацію визначених стратегій перекладу. Науковий зміст тексту відтворено українською мовою [9] з високим ступенем точності, забезпечуючи його відповідність мовним нормам. Комунікативна функція кожного висловлення повністю зберігається, поєднуючись із природністю викладу. Перекладацькі рішення визначаються семантикою мовних одиниць, ураховуючи їх функціонування в конкретному контексті. Лексичні й синтаксичні трансформації взаємодіють між собою, формуючи цілісну систему відтворення першотвору, що дає підстави простежити закономірності застосування перекладацьких стратегій, зіставляючи англомовний текст із його українським відповідником.

Наприклад, у вислові “The world is really a flat plate…” [8], який українською мовою перекладено як «Світ – насправді площина…» [9], реалізовано стратегію функціональної еквівалентності, поєднавши її із лексико-семантичною конкретизацією. Лексема “plate” не відтворюється буквально словами «плита» чи «тарілка». Перекладач добирає термін «площина», орієнтуючись на зміст усього фрагмента. Авторська концепція повністю зберігається, залишаючись зрозумілою українському читачеві. Семантична точність досягається завдяки контекстуальному аналізу, не порушуючи науково-популярного характеру викладу.

Вислів “What you have told us is rubbish” [8] перекладено як «Те, що ви розповіли нам, – нісенітниця» [9]. Перекладач застосовує стратегію еквівалентного перекладу, використовуючи лексико-семантичну заміну. Лексема “rubbish” охоплює ширший спектр значень. Український відповідник «нісенітниця» обирається після зіставлення прагматичного змісту репліки. Емоційна виразність висловлення повністю відтворюється, залишаючись нормативною для української літературної мови. Авторська інтенція передається без смислових втрат, зберігаючи комунікативний ефект першотвору.

Натомість у праці Річарда Докінза “The Selfish Gene” [10] репрезентовано поєднання наукового викладу з науково-популярною манерою аргументації. Автор послідовно вводить читача в проблематику еволюційної теорії, використовуючи риторичні запитання, історичні алюзії та оцінні судження. Український переклад [11] загалом відтворює концептуальний зміст першотвору, демонструючи різні перекладацькі стратегії, спрямовані на забезпечення природності українського тексту. Увагу насамперед привертає передача заголовкового риторичного запитання. В оригіналі подано: “WHY ARE PEOPLE?” [10]. У перекладі відтворено: «Навіщо живуть люди?» [11]. Перекладач застосував стратегію смислової конкретизації. Англійське дієслово “are” передає лише факт буття. Український відповідник «живуть», конкретизуючи зміст, акцентує категорію життя. Завдяки цьому питання сприймається природніше українською мовою.

Лексико-семантичні зміни простежуються і в наступному прикладі. В оригіналі зазначено: “Intelligent life on a planet comes of age when it first works out the reason for its own existence.” [10]. Український переклад подає: «Розумне життя на будь-якій планеті досягає зрілості, коли вперше окреслює причину свого власного існування.» [11]. Тут реалізовано стратегію функціонального еквівалентного перекладу із семантичною модуляцією. Вислів “works out” означає «з’ясовує» або «доходить висновку». Українське дієслово «окреслює», зміщуючи смисловий акцент, передає вже результат осмислення. Переклад, зберігаючи авторську ідею, узгоджується з нормами українського наукового мовлення.

Використання лексико-семантичної модуляції чітко простежується і в наступному фрагменті. В оригіналі використано вислів: “the truth finally

dawned on one of them." [10]. У перекладі його відтворено як: «істина врешті не осяяла одного з них.» [11]. Ідіоматична конструкція "dawned on" передає процес поступового усвідомлення. Український відповідник «осяяла», зберігаючи образність, відтворює цю думку через метафору просвітлення. Відмовившись від буквального перекладу, перекладач забезпечив стилістичну відповідність українській літературній традиції.

Оцінка внеску Чарльза Дарвіна також зазнала певної трансформації. В оригіналі читаємо: "Darwin who first put together a coherent and tenable account of why we exist." [10]. У перекладі наведено: «саме Дарвін першим сформулював послідовну й логічну думку про те, навіщо ми існуємо» [11]. Використано стратегію адаптивної модуляції у поєднанні з лексичною заміною. Прикметник "tenable" буквально означає «обґрунтований» або «прийнятний». Перекладач обрав слово «логічна», передавши зміст через категорію наукової аргументованості. Словосполучення "put together an account", змінюючи граматичну форму, відтворено конструкцією «сформулював думку». Таке рішення відповідає нормам українського академічного викладу, не порушуючи змістової точності.

Смислову трансформацію можна простежити й у завершальному фрагменті. В оригіналі подано вислів: "We no longer have to resort to superstition when faced with the deep problems." [10]. Український переклад містить: «Нам вже не треба удаватись до марновірства, маючи справу з одвічними запитаннями» [11]. Використано стратегію смислової модуляції у поєднанні з конкретизацією. Словосполучення "deep problems" перекладено як «одвічні запитання», конкретизувавши характер філософської проблематики. Перекладацьке рішення, забезпечуючи адекватність змісту, водночас відповідає традиціям українського науково-популярного викладу.

Проведений аналіз засвідчує, що український переклад не обмежується буквальним відтворенням англомовного тексту. Перекладач системно використовує конкретизацію, модуляцію, лексичну заміну, функціональний еквівалент та синтаксичну перебудову, зберігаючи авторський задум. Наукова інформативність першотвору, логічна послідовність викладу та прагматичний вплив на читача, завдяки цьому, залишаються незмінними. Адекватність перекладу визначається відтворенням смислового, функціонального й стилістичного потенціалу першотвору в межах української мовної системи.

Аналіз праці Ювала Ноя Харарі "Sapiens: A Brief History of Humankind" [12] вирізняється високим рівнем наукової узагальненості та чіткою логікою викладу. Автор послідовно вибудовує хронологію розвитку Всесвіту, поєднуючи фізичний, біологічний та історичний рівні пізнання. Український переклад [13] загалом відтворює концептуальний зміст першотвору, демонструючи використання різних стратегій перекладу для забезпечення змістової еквівалентності й відповідності нормам українського наукового мовлення.

Уже назва розділу демонструє перекладацьке рішення, пов'язане з переосмисленням семантики. В оригіналі подано: "An Animal of No Significance" [12]. У перекладі наведено: «Тварина без жодного значення» [13]. Перекладач використав стратегію функціонального еквівалента із лексичною модуляцією. Іменник "significance" передає значення, вагомість або суспільну важливість. Український відповідник «без жодного значення», посилюючи категоричність висловлення, зберігає авторський задум. Емоційно-оцінний ефект першотвору повністю відтворено українською мовою.

Синтаксичні трансформації простежуються і в наступному прикладі. В оригіналі зазначено: "MATTER, energy, time and space came into being in what is known as the Big Bang." [12]. Український текст подає: «Сталося те, що нині відоме як Великий вибух, з якого почалося існування матерії, енергії, часу та простору.» [13]. Конструкцію "came into being" перекладено описовим словосполученням «почалося існування». Порядок компонентів речення, змінюючи відповідно до норм українського синтаксису, перекладач зробив висловлення природнішим. Логіка авторського міркування при цьому повністю збережена.

Лексико-семантична трансформація виявляється й у наступному фрагменті. В оригіналі використано вислів: "matter and energy started to coalesce into complex structures." [12]. У перекладі відтворено: «матерія та енергія почали зливатися у складні структури.» [13]. Дієслово "coalesce" буквально означає «об'єднуватися» або «зростатися». Український відповідник «зливатися», передаючи результат процесу, точніше відображає зміст фізичного явища. Перекладач, застосувавши стратегію модуляції, зберіг наукову точність і забезпечив природність викладу українською мовою.

Особливості відтворення наукової термінології чітко простежуються в наступному прикладі. В оригіналі читаємо: "The story of organisms

is called biology." [12]. У перекладі наведено: «Наука, що вивчає живі організми, називається біологія.» [13]. Використано стратегію експлікації. Іменник "story" буквально означає «історія» або «розповідь». Його замінено конструкцією «наука, що вивчає», розкривши прихований зміст висловлення. Усунувши можливу семантичну неоднозначність, перекладач узгодив текст із нормами українського академічного мовлення.

Смислові зміни простежуються й у наступному реченні. В оригіналі зазначено: "The Agricultural Revolution sped it up about 12,000 years ago." [12]. Український переклад подає: «Сільськогосподарська революція прискорила її близько 12 тисяч років тому.» [13]. Словосполучення "sped it up" є контекстуально залежним. Український відповідник «прискорила її», конкретизуючи зміст, безпосередньо співвідносить дію з перебігом історії. Логічна завершеність висловлення завдяки цьому не порушується.

Відтак проведений аналіз засвідчує, що український переклад не обмежується буквальним відтворенням англомовного тексту. Перекладач використовує модуляцію, конкретизацію, експлікацію, функціональний еквівалент, лексичну заміну та синтаксичну перебудову, зберігаючи смислову цілісність першотвору. Логічна послідовність викладу й стилістична відповідність українському науковому мовленню унаслідок цього повністю забезпечуються. Адекватність перекладу визначається відтворенням смислового, функціонального та стилістичного потенціалу першотвору засобами української мовної системи.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що ефективність перекладу англомовних наукових текстів визначається застосуванням перекладацьких стратегій, які забезпечують збереження змістової, функціональної та стилістичної еквівалентності першотвору. Порівняльний аналіз оригінальних англомовних текстів та їх українських перекладів засвідчив, що адекватне відтворення наукової інформації досягається завдяки поєднанню лексико-семантичних і синтаксичних трансформацій, серед яких найбільш продуктивними є конкретизація, модуляція, експлікація, лексична заміна, функціональний еквівалент і синтаксична перебудова. Вибір перекладацької стратегії безпосередньо залежить від комунікативної мети тексту, його функціонального призначення, адресата та особливостей контексту, що забезпечує точне відтворення термінології, логічної структури й авторської концепції. Аналіз перекладів праць Стівена Гокінга, Річарда Докінза та Ювала Ноя Харарі переконливо засвідчив, що відтворення мовних одиниць не забезпечує належної якості перекладу, тоді як використання контекстуально вмотивованих перекладацьких рішень сприяє досягненню природності українського наукового мовлення без втрати змісту. Отже, результати дослідження підтверджують, що висока якість перекладу англомовних наукових текстів забезпечується інтегрованим урахуванням мовних, когнітивних, комунікативних і культурних чинників, а запропоновані положення можуть слугувати теоретичною й практичною основою для вдосконалення методики перекладу наукових текстів, професійної підготовки перекладачів, укладання двомовних термінологічних ресурсів і подальших досліджень лексико-семантичних та синтаксичних стратегій перекладу.

Список літератури:

1. Іваницька Н. Б. Сучасні стратегії перекладу наукового тексту. Наукові записки *Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Філологічні науки. 2016. № 144. С. 54–58.

2. Ніколаєва Т. М. Перекладацькі стратегії в англо-українському просторі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2018. № 29(68), № 1. С. 110–115. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/eng/journals/2018/1_2018/23.pdf

3. Проценко Н. В. Лексико-семантичні підстановки в перекладі англомовних текстів. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2015. № 12. С. 64–72. DOI: https://doi.org/10.31812/filstd.v12i0.321

4. Кабаченко І., Малінська Г. Лексико-синтаксичні особливості перекладу науково-технічних текстів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2024. Випуск 31. С. 25–29. DOI: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-31-5

5. Воробйова Л., Мажара М. Лексико-стилістичні засади перекладу наукових текстів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2025. Випуск 51. С. 39–45. DOI: https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-35-7

6. Худолій А. О. Лінгвопрагматичні аспекти стратегій перекладу англомовних текстів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». 2024. Вип. 23(91). С. 37–42. DOI: 10.25264/2519-2558-2024-23(91)-37-42

7. Рукоманова В. В., Кудрявцева Н. С. Культурно-специфічна лексика в англомовних науково-популярних статтях: зіставний та перекладацький аспекти. *Наукові записки.* Серія: Філологічні науки. 2025. № 215. С. 296–302. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-37

8. Hawking Stephen. A Brief History of Time. URL: https://www.fisica.net/relatividade/stephen_hawking_a_brief_history_of_time.pdf

9. Коротка історія часу. URL: https://readukrainianbooks.com/1024-korotka-istorija-chasu-stiven-viljam-hoking.html

10. Dawkins Richard. The Selfish Gene. URL: https://scispace.com/pdf/the-selfish-gene-4bhyg61ook.pdf

11. Егоїстичний ген. URL: https://readukrainianbooks.com/1527-egoyistichnij-gen-richard-dokinz.html

12. Harari Yuval Noah. Sapiens: A Brief History of Humankind. URL: https://staibabussalamsula.ac.id/wp-content/uploads/2023/11/yuval_noah_harari-sapiens_a_brief_histor.pdf

13. Харарі Ювал Ной. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Переклад з англійської Ярослава Лебеденка. URL: https://sdc284bb1cc482261.jimcontent.com/download/version/1516711974/module/9555675850/name/Liudyna_rozumna_Istoriia_liudstva_vid_mynuloho_do_maibutnoho.pdf

Bilohorka L. V. COMPARATIVE ANALYSIS OF TRANSLATION STRATEGIES FOR ENGLISH SCIENTIFIC TEXTS INTO UKRAINIAN: LEXICAL-SEMANTIC AND SYNTACTIC ASPECTS

The article examines the specific features of applying translation strategies to the rendering of English scientific texts into Ukrainian from lexical-semantic and syntactic perspectives. It substantiates the relevance of a comparative analysis of translation decisions in the context of ensuring the semantic, functional, and stylistic equivalence of scientific texts. The theoretical framework of the study is based on contemporary approaches in translation studies, cognitive translation theory, and the functional approach to translation. The study elucidates the role of translation strategies in achieving the adequacy of scientific translation and identifies the factors influencing the selection of translation solutions according to the communicative purpose, target audience, and functional characteristics of the source text. The findings demonstrate that the effective rendering of English scientific discourse is achieved through the integrated application of lexical-semantic and syntactic transformations. The study shows that the most productive translation techniques include concretization, modulation, explicitation, lexical substitution, functional equivalence, and syntactic restructuring. Particular attention is paid to the translation of terminological units, multi-component word combinations, culture-specific vocabulary, and complex syntactic structures. The practical part of the research is based on a comparative analysis of excerpts from the works of Stephen Hawking, Richard Dawkins, and Yuval Noah Harari alongside their Ukrainian translations, which made it possible to identify regular patterns in the implementation of different translation strategies within the actual context of scientific discourse. The results indicate that the literal reproduction of linguistic units does not ensure an adequate quality of translation, whereas the contextually motivated application of translation transformations contributes to preserving the author's intention, scientific accuracy, logical coherence of presentation, and compliance with the conventions of the Ukrainian scientific language.

Keywords: *English scientific text, scientific translation, translation strategies, translation transformations, lexical-semantic transformations, syntactic transformations, comparative analysis, translation equivalence, scientific discourse, terminology.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’255.2:81’373.23:820-31
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/35

Донець С. М.
https://orcid.org/0000-0002-7191-0648
Український державний університет залізничного транспорту

Нешко С. І.
https://orcid.org/0000-0001-7075-6805
Український державний університет залізничного транспорту

Ель Кассем О. В.
https://orcid.org/0000-0003-3361-1804
Український державний університет залізничного транспорту

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ ІМЕН ПЕРСОНАЖІВ В РОМАНІ «GUARDS! GUARDS!» ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА

У статті представлено ґрунтовне лінгвістично-стилістичне та перекладознавче дослідження особливостей відтворення комічного потенціалу власних імен у романі Террі Пратчетта «Guards! Guards!» у його українському перекладі. Встановлено, що ономастика автора в межах його літературного всесвіту значно виходить за межі простої номінативної функції. Вона працює інструментом для моделювання іронії, сатири, гротеску та характеристики персонажів. Проведений аналіз засвідчує, що власні назви у художньому просторі Т. Пратчетта постають стилістичними одиницями, які мають на меті збагатити образи персонажів твору, зробити їх виразними, розкрити їхній соціальний статус екстралінгвістичним способом, створити сатирико-емоційний ефект. Асоціативні імена слугують концептуальним підґрунтям вербального гумору, що, за задумом автора, зчитує читач. На матеріалі досліджуваного корпусу онімних одиниць охарактеризовано функціональну специфіку застосування таких перекладацьких стратегій, як калькування, практична транскрипція, а також семантико-смислова адаптація. Досліджені особливості відтворення постійних і ситуативних функцій власних імен. Вони визначаються в тексті перекладу фонетичною деформацією, прихованими етимологічними алюзіями, посиланнями на історичні та культурні реалії грою слів. Транслітерація забезпечує збереження фонетичного збігу звучання англійського антропоніма, але часто призводить до втрати асоціативних, соціокультурних та гумористичних конотацій. Переклад конотативно забарвленої лексики вимагає застосовувати компенсацію/адаптацію або використовувати позатекстові коментарі для повноцінної передачі емоції, експресії, які оригінальний текст викликає у читача. Семантичне калькування та морфологічна адаптація власних імен, а саме антропонімів, слугують у текстах оригіналу та перекладу інструментом для відтворення сатиричного дисонансу між високим стилем та пародійним характером персонажів. У ході дослідження доведено значущість стратегії динамічної еквівалентності, яка дає змогу відтворити авторські імена Пратчетта та зберегти авторський гумор, адаптуючи його до мови та культури українського читача.

Ключові слова: *практична транскрипція, гумор, антропоніми, комічний ефект, калькування, транслітерація, семантична адаптація, динамічна еквівалентність.*

Постановка проблеми. В ономастичних студіях комічна функція власних імен персонажів традиційно посідає чільне місце серед пріоритетів лінгвістичного аналізу. Комічні прізвища стають носіями гумору, коли відображають особливості вимови, поведінку, риси характеру, зовнішність, професію чи вади людини, асоціативні зв’язки або схожість з літературними персонажами. Джерелом комічності може бути перебільшений або ослаблений прояв ознаки, прагнення до милозвуч-

© Донець С. М., Нешко С. І., Ель Кассем О. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ності чи наслідування іноземних зразків, а також походження від назв тварин, рослин чи страв [3, с. 76–80].

Власні імена персонажів у романі Террі Пратчетта «Guards! Guards!» є головним джерелом комічного ефекту, адже саме через них автор будує самобутню ономастичну систему, в якій ім'я не лише виконує денотативну функцію, а й стає носієм гумору, сатири та наративних елементів. Вони становлять певний виклик для перекладачів, оскільки їхнє перенесення в іншу мовно-культурну систему вимагає мовних компетенцій, перекладацької творчості та вміння адаптувати комічний ефект до очікувань читачів цільової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічне підґрунтя вивчення природи комічного та засобів вербалізації гумору в художньому дискурсі закладено в працях таких науковців, як А. Є. Болдирєва та І. Е. Сніховська. Вони вивчають лінгвокогнітивний та когнітивно-прагматичний виміри гумористичного [1; 7]. Проблематика перекладознавчої рецепції та специфіка відтворення гумористичного потенціалу українською мовою перебувають у фокусі уваги В. О. Самохіної, Ю. О. Савіної та Шумейко О. А. [6; 5; 8]. Безпосередньо ономастичний простір роману "*Guards! Guards!*" частково опрацьовано М. К. Гібкою у площині функціонального навантаження власних імен персонажів, тоді як перекладознавчі особливості авторських онімів і неологізмів аналізує М. Колев [10; 11]. Утім, комплексна оцінка ефективності перекладацьких рішень щодо передачі комічного потенціалу антропонімів у зазначеному творі українською мовою й досі потребує поглибленого системного опрацювання.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження особливостей і стратегій відтворення комічного потенціалу власних імен персонажів твору в українському перекладі, а також зіставний аналіз оригіналу й перекладу для визначення ефективності перекладацьких рішень, окреслення нових підходів для відтворення гумору. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному поєднанні лінгвістичних та перекладознавчих методів, підпорядкованих меті виявлення специфіки відтворення комічного потенціалу власних назв. Окреме місце посідає перекладознавчий трансформаційний аналіз, за допомогою якого було класифіковано використані перекладацькі стратегії (калькування, транслітерацію, смислову та словотвірну адаптацію). Матеріалом дослідження слугував корпус онімних одиниць, вилучених методом суцільної вибірки з англомовного роману Т. Пратчетта «Guards! Guards!» [13] та його офіційного українського перекладу «Варта! Варта!», здійсненого І. Серебряковою та А. Коник [4].

Виклад основного матеріалу. У гумористичному тексті імена персонажів добирають так, щоб викликати сміх чи іронію – завдяки грі звуків, прихованим значенням або культурним відсиланням. Влучна назва підсилює характеристику героя й комічний ефект, адже авторські імена рідко бувають випадковими, часто містять каламбури чи алюзії. Так, у дослідженні ономастики згадуються *Ophelia Butt* та *Ima Hogg* – імена з подвійними іронічними натяками, поширені в популярній культурі як джерела жартів [9, с. 217]. Фонетична гра, етимологічні каламбури та алюзії на відомі реалії створюють комічний заряд, а сама стисліть імені забезпечує миттєвий ефект контрасту між звичним значенням і новим контекстом.

Власні назви виконують не лише референтну, а й смислово-стилістичну функцію: вони підсилюють сатиричний або іронічний лад і слугують додатковим джерелом сміху [2, с. 39]. Перекладачеві при цьому загрожують певні втрати, так, наприклад, якщо ім'я містить жартівливий підтекст, алюзію чи гру слів, без контексту мови оригіналу цей гумор може не спрацювати, а заміна культурно-специфічної власної назви може поставити під загрозу комічний ефект оригіналу. На збереження гумору впливає обрана стратегія. Лаконічні оніми зі специфічним забарвленням сприймаються як стійкі образи і викликають більше сміху, ніж розлогі описові конструкції [12, с. 4]. Тому часто залишають оригінальні назви без перекладу або транслітерують їх, щоб зберегти фонетичну гру та відчуття невідповідності узусу.

Якщо комічний потенціал імені втрачається під час перекладу, його можна компенсувати за допомогою коментарів у тексті. Перекладач свідомо йде на створення нового жарту або ж внесення іншої вигадливої деталі безпосередньо у фрагменті втрати. Проте компенсація словесної гри виправдана лише за збереження авторської інтенції і має залишатися в межах діалогу персонажа [2, с. 41], інакше гумор розмивається. Перекладачеві доводиться обирати, чи перенести гру слів у діалог, чи додати пояснення поза текстом, балансуючи між читачем і автором оригіналу.

Комічність формується через фонетичні зсуви, приховані етимологічні натяки, алюзії, соціальні підтексти та сам спосіб використання імен у діалогах. У межах аналізу роману Террі Пратчетта

"Guards! Guards!" було опрацьовано корпус імен, у якому зафіксовано 49 випадків застосування перекладацьких стратегій: калькування трапляється у 24 випадках (49,0%), транслітерація – у 18 (36,7%), а смислова адаптація у 7 випадках (14,3%). З огляду на обмежений обсяг дослідження, нижче проаналізовано найбільш показові та типологічно виразні приклади відтворення комічного потенціалу пратчеттівського ономастикону.

Як слушно зауважує М. Гібка, ім'я може мати як постійні, так і моментальні функції, і саме ця багатоплановість максимально проявляється у творчості Пратчетта [10]. Його імена завжди багаторівневі: крім номінативного значення, вони несуть приховані характеристики, соціальні натяки, стилістичні й культурні сигнали, які читач підсвідомо зчитує.

Постійні функції виявляються в семантичній насиченості. В оригіналі ім'я, *Samuel Vimes* у своїй англійській формі звучить суворо та стримано. Зауважимо, що його прізвище перегукується з *vime* «лоза», прут для плетіння»). Це додає образу додаткові конотації та натякає на певну гнучкість і витривалість героя. Такі властивості підкреслюють притаманну Ваймзу внутрішню жорсткість. Аналіз показує, що в українському перекладі «Семюель Ваймз» передано транслітерацією. Це зберігає звучання, нівелюючи приховану етимологічну гру. Демонстрований випадок характерний для більшості нейтральних імен Пратчетта. При перекладі форма передається точно, але підтекст залишається втраченим, і перекладач змушений компенсувати це через інтонацію чи контекст.

Щодо перекладу *Fred Colon* спостерігається схожа проблема. Слово «*colon»* «товста кишка» створює неприховану фізіологічну комічність, яка відповідає повільному, незграбному, але добродушному образові персонажа. Український переклад «Фред Колон» передає форму транслітерацією, але для читача підтекст неочевидний, тому асоціативний зв'язок втрачається. Фонетична прозорість англійського апелятива зникає в мові перекладу, а, головне, гумор імені перестає працювати сам по собі, хіба може виникати тільки завдяки сюжету, що не було задумом автора.

Комізм імені *Nobby Nobbs* тримається на відвертій іронії. Сленгове *nob* «шишка», «аристократ» чи «сноб» різко контрастує з натурою персонажа, який постає перед читачем дрібним шахраєм та пройдисвітом. Пратчетт зображає сатиричний антипортрет. «Ноббі Нобс» передається транслітерацією українським перекладачем. За такого підходу звуковий образ зберігається, проте задум автора окреслити соціальну насмішку цілком втрачено. Сатиричне забарвлення неможливе при транслітеруванні мотивованих антропонімів.

На відміну від попередніх прикладів, семантика імені *Carrot Ironfoundersson* є прозорою для обох мовних аудиторій. Комічний ефект тут будується на частковій буквальності. Без сумнівів, кремезний, ідеально прямокутний юнак за статурою справді викликає в уяві образ морквини. В українській версії перекладу «Морква Рудокопсон» збережено обидва змістові компоненти. Спостерігаємо пряму вказівку на зовнішність та передачу патронімічності «син гірника». На нашу думку, відповідно українському словотвору можливо було перекласти як «Рудокопсин». Однак, попри наше зауваження, перекладачеві вдалося відтворити основний авторський дисонанс та вдало адаптувати для читача.

Ономастична гра навколо постаті *Lord Vetinari* є значно тонша й спирається, за задумом автора, на подвійну конотацію. Прізвище містить пряму пародійну алюзію на італійський рід Медичі. Спостерігаємо також прихований гумор у опозиції слів *medico* та *veterinario*, де перший – лікар для людей, а другий – для тварин. Це саркастично описує Патриція, який керує городянами, немов нерозумною худобою. Українська транслітерація буде вірно сприйнята читачем лише за наявності фонових знань або відповідного коментаря; за інших умов конотація та задум автора втрачаються.

Для англійського читача антропонім *Lupine Wonse* є досить промовистим, де прикметник *Lupine* «вовчий», «хижий» викликає додаткові асоціації – а саме прихованої загрози. Для україномовного читача «Люпін» не викликає негативних конотацій, можливо, навпаки, асоціюється з гарною квіткою. Задум автора передати загрозу, закодовану в імені персонажа, який зовні є зовсім непоказним та тихим, виявляється втраченим. Характеристика імені *Wonse* асоціюється з *once* «колись», натякаючи на його попередні таємні дії. У сцені, де ім'я записано як «Lupine Squiggle Sec'y PP», переклад «Люпін тільда секр. в.о.» є вдалою адаптацією. Слово «тільда» замінює нерозбірливий *squiggle*, створюючи новий тип комічності, заснований на асоціації із знаком «тильда».

Назва таємної організації *The Elucidated Brethren of the Ebon Night* є пародією на помпезні ордени з езотеричною стилістикою. Урочистість латинізмів поєднано з дещо «надмірною» темністю. Переклад «Просвітлене братство ночі, темної, мов чорне дерево» зберігає структуру, хоча

іронія, пов'язана з латинізмом *elucidated*, частково губиться. Тут працює механізм калькування: зміст передано точно, але український переклад робить назву навіть більш стилістично маркованою, ніж англійський варіант значення. Через це виникає свій тип комічності: титул стає настільки перевантаженим, що іронія народжується з самої мовної надмірності.

Окрему групу пратчеттівського ономастикону становлять імена як маркери соціальної стратифікації. Сатиричний дисонанс тут виникає через поєднання пишномовних аристократичних формул із неприваблівою чи гротескною сутністю їхніх носіїв. Показовими прикладами є повне ім'я леді *Lady Sybil Deidre Olgivanna Ramkin* та величні титули її болотних драконів: *Goodboy Bindle Featherstone of Quirm* «Пуцьвірінок Хорошик Квірмський Камнеперий», *Talonthrust Vincent Wonderkind of Quirm* «Вінсент Гострий Кіготь Квірмова Дивовижа» та *Lord Mountjoy Gayscale Talonthrust III of Ankh* «Лорд Зальотник Веселуск Гострий Кіготь Третій Анкський». Для передачі імені самої аристократки «Сибіл Ремкін» використано транслітерування. Перекладач зберігає британський шляхетний колорит, а от у кличках рептилій перекладач вдається до семантичного калькування та словотвірної адаптації. Такий прийом виразно пародіює геральдичні традиції, де за кількаповерховими титулами ховаються крихітні, недосконалі й схильні до самозаймання істоти.

В звертаннях *Mad Sybil* «Безумна Сибіл» чи *Vinny* «Вінні» автор використовує емоційно-експресивний вплив на читача. Перше вказує на іронічний погляд Колона, друге – ніжність Сибіл до дракона. В українському перекладі зберігаються обидва регістри: фамільярність та експресію.

Прізвисько *Errol*, яким Ноббі Ноббс наділяє дракона, створює гумор через асоціацію з реальним, але невидимим братом Ноббі. Тут ім'я доповнює образ, а не лише позначає його. Якби перекладач обрав промовисте українське ім'я чи прізвисько, то така прагматична адаптація дозволила б наблизити комічний ефект, активуючи у читача культурно-побутові конотації.

В тексті неодноразово помічено вживання описових зворотів для створення емоційної оцінки, серед яких привертає увагу розгорнуте фразове ім'я *Cut-Me-Own-Throat Dibbler*. Українською «Нудль Від-Душі-Відриваю/Відривач» перекладачем відтворено не стільки буквальний зміст, скільки комічну інтенцію оригіналу – показну щедрість, яка викликає у читача додаткові асоціації. За аналогічним принципом перекладено й найменування інших персонажів. Наприклад, *Brother Doorkeeper* «брат Придверник», *Brother Plasterer* «брат Тинькар», *Brother Fingers* «брат Загребун», *Brother Watchtower* «брат Дозорець», *Brother Dunnykin* «брат Клозетник» – усі імена неодмінно наділені конотаціями, а сатиричний контраст тут виникає завдяки поєднанню сакрального звертання «брат» із приземленими ремісничими чи побутовими характеристиками.

Художній контекст розкриває семантику цих номінацій безпосередньо через функції або риси персонажів. Спостерігається конкретизація значення, оскільки «брат Придверник» відчиняє, зачиняє та лагодить двері; ім'я «брата Тинькаря» вказує на його фах; «брат Загребун» промишляє грабунком; «брат Дозорець» володіє інформацією про всі міські події, а прізвисько «брата Клозетника» обрано через неприємний запах з рота. Відповідно, такі оніми виступають виразними маркерами соціальної та сюжетної ролі персонажів, а обрана перекладацька стратегія забезпечує їхню повну смислову прозорість для читача.

У моментальних функціях імен Пратчетта комізм виникає з непорозумінь. Так, епізод із *Captain Slimes* та реплікою *Vimes, with a Vee* демонструє, як неправильне почуте ім'я створює жарт. Прізвище *Slimes* в англійській має виразні негативні конотації *slime* – «слиз, мерзотник», натомість українське «Слаймз» несе менш виразний семантичний ефект, зберігаючи лише фонетику. Комічність відновлюється реплікою «Ваймз. Через "В"», яка відтворює сам механізм корекції помилки.

До менш помітних, але важливих комічних імен належать дрібні персонажі та побутові назви. *Skrp* – ім'я щура, яке передає звукопис, і українське «Скрп» зберігає це звуконаслідування. *Minty Rocksmacker* «Мінті Скелегупка» відтворено транслітерацією та калькуванням, яка зберігає колорит фантазійного прізвиська. *Bjorn Stronginthearm* «Бйорн Міцнорук» є типовою іронічною формулою скандинавського епосу, теж переданою транслітерацією та калькуванням з гумористичною точністю. *Mistress Garlick* «добродійка Часник» передано буквально, що дозволяє зберегти побутовий комізм. Паратекстуальний гумор проявляється в *The Four Horsemen of the Apocralypse*, де «*Apocralypse*» навмисно деформовано так, щоб фонетично нагадувати *crap*. Українське «Апокраліпсис» передає цю деформацію, і хоча конотація слова *crap* не настільки прозора для україномовного читача, сама форма передається транскрипцією та залишається очевидно спотвореною, що

створює власний комічний ефект «зламаного пафосу».

Rex Vivat перекладається транслітерацією, адже в оригіналі це не власне ім'я, а латинське гасло «хай живе король», яке комічно сприймається неосвіченим персонажем як ім'я нового правителя. Такий прийом дозволяє зберегти подвійний комічний ефект і в українській версії. *Sham Harga* «Реберні/Облуда Гарґа» містить пряму оцінку персонажа, і переклад точно передає семантику слова sham.

У творі імена колишніх правителів Анк-Морпорка – *Nersh the Lunatic*, *Giggling Lord Smince*, *Psychoneurotic Lord Snapcase* – демонструють хаотичність і гротеск завдяки сатиричним епітетам із семантичним значенням психічних розладів. Задля збереження авторського задуму вираження іронії, перекладач обирає поєднання практичної транскрипції власних назв із лексико-семантичним перекладом та граматичною модифікацією супровідних характеристик «Нерш Лунатик», «Лорд Смінс Хихотун», «Невротичний лорд Снепкейс». Читач сприймає дивакуватість персонажів через їхні імена.

У наведеному прикладі *Great A'Tuin the Sky Turtle* у перекладі «Небесна Черепаха, Великий А'Туїн» автор перекладу поєднує транслітерацію та калькування, що дозволяє зберегти міфологічну велич образу. Водночас вдається зберегти когнітивну структуру та конотацію пратчеттівської іронії; тут спостерігається використання стилістично маркованої лексики.

Власні назви у Пратчетта функціонують не просто як імена для героїв, а як повноцінні конотативно забарвлені стилістичні одиниці, котрі індивідуалізують персонажів, віддзеркалюють їхній соціальний статус, створюють сатиричний або емоційно-експресивний ефект і, водночас, виступають основою вербального гумору. В українському перекладі роману "*Guards! Guards!*" зафіксовано використання різних способів відтворення власних імен. Серед них можна виокремити транслітерацію «Ваймз», «Ветінарі», «Еррол», «Рекс Віват», смислову адаптацію «Морква Рудокопсон, «Нудль Відривач», «Люпін тільда» та калькування «Просвітлене братство темної ночі, брат Придверник». Транслітерація імен у неведених прикладах зберігає вихідне звучання, хоча часом приводить до втрати етимологічних чи стилістичних конотацій. Адаптація має свої переваги завдяки підбору мовних відповідників для передачі жартів і метафор. Стратегія використання калькування передає денотативне значення, однак звужує стилістику та експресію оригіналу.

Висновки. Опираючись на розглянуті варіанти відтворення пратчеттівського ономастикону зроблено висновки про необхідність пошуку балансу між формальною точністю та функціональністю, адже першочерговим завданням перекладача є збереження комічного потенціалу імені, а не його буквальної форми. У цьому контексті найбільш виправданою постає стратегія динамічної еквівалентності. Відповідно до функції конкретної онімної одиниці перекладач зберігає її звукову форму з подальшою контекстуальною компенсацією, калькує прозорий семантичний зміст або вдається до адаптації, прагнучи створити новий жарт у межах загальної тональності твору.

Використання такого підходу дає змогу мінімізувати неминучі семантичні втрати й відтворити сатиричну сутність пародійних титулів, імен та прізвиськ персонажів. Український переклад відображає не лише первинні гумористичні ефекти, а й інтерпретує їх крізь призму мовно-культурного коду цільової аудиторії. Головне завдання перекладача – максимально відтворити усіма доступними методами приховану іронію художнього світу автора.

Список літератури:

1. Болдирєва А. Є. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі романів П. Г. Вудхауза) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2007. 23 с.

2. Кононенко І. Особливості перекладу імен етноунікальних емоційних концептів. *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Переяслав, 12–13 трав. 2023 р.) / за ред. К. І. Мізіна. Переяслав : Ун-т Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С. 38–42.

3. Кузьмич О. Я. Мовні засоби творення комічного в українській прозі кінця XX століття – початку XXI століття : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2015. 217 с.

4. Пратчетт Т. Варта! Варта! / пер. з англ. І. Серебрякової, А. Коник. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 416 с. ISBN 978-617-679-700-5.

5. Савіна Ю.О. Особливості перекладу комічних фрагментів художнього твору. Трансформація як спосіб досягнення адекватності перекладу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2023. Вип. 207. С. 236–242. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-207-35.

6. Самохіна В. О. Англомовний жарт: когніція, комунікація, текст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2011. № 972. С. 119–129.

7. Сніховська І. Е. Когнітивно-прагматичний підхід до аналізу гумористичного тексту. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. № 16. С. 140–141.

8. Шумейко О. А. Мовні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів другої половини XX століття) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2007. 203 с.

9. Gasque T. J. The study of names as humor in the thirty-nine years of the journal Names. *Names*. 1991. Vol. 39, no. 3. P. 217–224. DOI: https://doi.org/10.1179/nam.1991.39.3.217.

10. Gibka M. K. The functions of characters' proper names in Guards! Guards! by Terry Pratchett. *Onomastica Uralica*. Debrecen ; Helsinki : Debrecen University Press, 2018. P. 203–214. URL: https://www.researchgate.net/publication/361716897_The_functions_of_characters'_proper_names_in_Jingo_by_Terry_Pratchett (accessed: 13.09.2026).

11. Kolev M. Strategy and procedures for translating proper nouns and neologisms in Terry Pratchett's fantasy novel Small Gods into Afrikaans : MA dissertation. Pretoria : University of Pretoria, 2016. URL: http://hdl.handle.net/2263/58579 (accessed: 01.09.2026).

12. Philippe M. Incongruous names: the humorous coinage and use of proper names. *Lexis*. 2021. No. 17. DOI: https://doi.org/10.4000/lexis.5204.

13. Pratchett T. Guards! Guards! London : Victor Gollancz, 1989. 288 p. ISBN 978-0575046061.

Donets S. M., Neshko S. I., El Kassem O. V. TRANSLATION OF PROPER NAMES FROM THE NOVEL "GUARDS! GUARDS!" BY TERRY PRATCHETT

The article deals with a thorough linguistic, stylistic and translation study of conveying the comic potential of proper names from the novel by Terry Pratchett "Guards! Guards!" in its Ukrainian translation. It has been revealed that the proper names coined by Terry Pratchett within his literary universe significantly goes beyond their nominative function and act as stylistic devices of irony, satire, grotesque, as well as tools for describing character traits. The analysis has also shown that the proper names by Pratchett effectively function as lexical units used by the authors to enrich the characters, make them expressive, extralinguistically reveal their social status, as well as create a satirical and/or emotional effect. Therefore, for Pratchett the associative names serve as a conceptual basis for verbal humour which he deliberately conveys to the reader. The study is concerned with the functional specificity of applying such translation strategies as loan translation, practical transcription and semantic adaptation on the basis of the database of the proper names collected. The features of conveying constant and situational functions of proper names have also been investigated; the proper names were translated taking into account the phonetic deformation, hidden etymological allusions, references to the historical and cultural realities, and wordplays. The study has revealed that loan translation can preserve the phonetic characteristics of an English anthroponym, however it often results in the loss of associative, sociocultural and humorous connotations. The translation of connotatively coloured vocabulary requires the use of compensation and/or adaptation as well as comments in order to fully convey the emotions and the expression the original text evokes in the reader. The semantic loan translation and morphological adaptation of proper names, namely anthroponyms, serve in the authentic and translated texts as a tool for conveying the satirical dissonance between the high style and the satirical nature of the characters. The study has revealed the importance of the dynamic equivalence strategy for reproducing the proper names coined by Terry Pratchett and preserving the author's humour by adapting it to the language and culture of Ukrainian readers.

Keywords: *practical transcription, humour, anthroponyms, comic effect, calque, loan translation, transliteration, semantic adaptation, dynamic equivalence.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 81’25:004.9
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/36

Махович І. А.
https://orcid.org/0000-0002-9804-9085
Київський національний університет технологій та дизайну

Вишневська М. О.
https://orcid.org/0000-0003-1536-9102
Київський національний університет технологій та дизайну

Кугай К. Б.
https://orcid.org/0000-0001-9838-904X
Київський національний університет технологій та дизайну

CAT-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Статтю присвячено дослідженню сучасних CAT-технологій (Computer-Assisted Translation) у контексті трансформації професійної діяльності перекладача та розвитку цифрового перекладацького середовища. Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням обсягів багатомовного цифрового контенту, розширенням міжнародної комунікації та посиленням ролі цифрових технологій і штучного інтелекту в процесах створення, опрацювання та поширення інформації. За таких умов традиційна модель перекладу, заснована переважно на послідовній ручній праці, не завжди забезпечує необхідні темпи опрацювання значних масивів тексту, тоді як автоматизація не усуває потреби в професійній експертизі перекладача.

Метою статті є дослідження сучасних CAT-технологій у контексті трансформації професійної діяльності перекладача, систематизація їхніх функціональних можливостей, аналіз особливостей професійного застосування та визначення актуальних тенденцій розвитку. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять аналіз, узагальнення та систематизація наукових праць, присвячених використанню CAT-технологій у професійній перекладацькій діяльності.

Уточнено сутність поняття CAT-технологій, які розглядаються як комплекс цифрових програмних засобів і технологій, що забезпечують комп’ютерну підтримку професійної діяльності перекладача шляхом автоматизації окремих операцій, збереження та повторного використання перекладацьких рішень, роботи з термінологічними ресурсами, контролю якості та організації перекладацьких проєктів, при цьому залишаючи за людиною ключову роль у прийнятті перекладацьких рішень. Систематизовано основні функціональні можливості сучасних CAT-систем, серед яких особливе значення мають Translation Memory, термінологічні ресурси, механізми пошуку повних, часткових і субсегментних збігів, засоби автоматизованого контролю якості та інструменти організації перекладацьких проєктів. Визначено, що сучасні CAT-системи трансформуються від локальних програмних засобів до комплексних цифрових середовищ, зокрема хмарних платформ, які інтегрують машинний переклад, технології штучного інтелекту, термінологічні ресурси, засоби контролю якості та інструменти спільної роботи.

Ключові слова: *CAT-технології, перекладацька діяльність, пам’ять перекладів (Translation Memory), машинний переклад, MT, термінологічні ресурси, постредагування.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується масштабним зростанням обсягів цифрових даних та розширенням глобального інформаційного простору. Як зазначає Joe Cassidy [1], розвиток Інтернету визначено трьома взаємопов’язаними

© Махович І. А., Вишневська М. О., Кугай К. Б., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

тенденціями: експоненційним накопиченням генерованого контенту, зниженням рівня довіри до цифрових джерел, а також посиленням ролі штучного інтелекту (ШІ), який дедалі активніше опосередковує доступ до знань. Ці процеси охоплюють усі сфери діяльності: від бізнесу та науки до державного управління.

В умовах глобалізації більшість цифрових ресурсів функціонує в багатомовному середовищі, що зумовлює критичну потребу в міжмовній комунікації. Показовим є приклад Європейського Союзу, де 24 офіційні мови створюють 552 мовні комбінації [2]. Масштаби цього виклику вражають: лише у 2025 році Європейська комісія опрацювала майже 2,5 млн сторінок законодавчих та політичних документів [3]. Відтак, стрімке зростання інформаційних потоків у поєднанні з їхньою багатомовністю формує безпрецедентний попит на технологічно підтримане опрацювання контенту.

Наслідком цього стало зростання навантаження на традиційну модель перекладу, засновану на послідовній ручній праці, та посилення потреби в технологічній підтримці перекладацького процесу. Водночас автоматизовані системи, навіть із використанням технологій ШІ, не усувають потреби в експертизі людини. Дослідження засвідчують, що якість машинного перекладу залежить від мовної пари й типу тексту: високі результати для ресурсно забезпечених європейських мов поєднуються з нижчою якістю для малоресурсних або типологічно віддалених мов і деяких спеціалізованих текстів [4].

Ця проблематика набуває особливої гостроти в контексті згаданого вище зниження довіри до цифрового контенту. Оскільки ШІ бере дедалі активнішу участь у генерації та поширенні інформації, зростає запит на верифікацію її достовірності та контроль походження. У перекладацькій діяльності це означає зміну парадигми: перекладач не просто «редагує» текст, а бере на себе роль верифікатора, оцінюючи термінологічну адекватність, стилістичну коректність та комунікативну мету. Таким чином, штучний інтелект не заміщує людину, а трансформує її діяльність, посилюючи відповідальність за фінальний результат.

Завершальним етапом цієї трансформації є формування моделі, в якій фахова компетентність людини інтегрована з можливостями цифрових технологій. У такому контексті CAT-системи (Computer-Assisted Translation) виступають не лише інструментом автоматизації, а й середовищем підтримки, що надає змогу підвищувати продуктивність, забезпечувати послідовність рішень та ефективно працювати зі значними масивами тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика використання CAT-технологій у професійній діяльності перекладача є предметом активних наукових дискусій. Цю тему досліджували Л. Ромащенко, Н. Юр'єва [5], Л. Івашкевич, Р. Залужний [6], О. Требик, А. Полторацька, А. Капітон [7], О. Басанець [8], А. Красуля, М. Турчина [9], Boukhelef [10].

Практичний аспект застосування таких систем демонструють Л. Ромащенко та Н. Юр'єва на прикладі роботи з Trados Studio, доводячи їхню ефективність для збереження послідовності перекладу та роботи з пам'яттю перекладів [5, с. 137–149]. Продовжуючи цю думку, Л. Івашкевич та Р. Залужний розглядають переклад як багатоетапну діяльність, де цифрові інструменти інтегровано в загальну систему забезпечення якості на різних етапах реалізації проєкту [6, с. 651–657].

Важливим напрямом сучасних досліджень є аналіз практичного застосування CAT-технологій у перекладацькій діяльності. Зокрема, О. Требик, А. Полторацька та А. Капітон наголошують на значенні CAT-інструментів для роботи з пам'яттю перекладів, термінологічними базами та спеціалізованим програмним забезпеченням [7, с. 57–63]. О. Басанець [8], А. Красуля та М. Турчина [9] також звертають увагу на зростання ролі CAT-систем і технологій штучного інтелекту в сучасній перекладацькій діяльності, підкреслюючи їх значення для оптимізації перекладацького процесу, підвищення продуктивності та розширення професійного інструментарію перекладача.

Отже, попри наявність ґрунтовних праць із цієї тематики, стрімка трансформація професійного середовища під впливом цифрових технологій зумовлює потребу в подальшому системному аналізі функціональних можливостей CAT-систем.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні сучасних CAT-технологій у контексті трансформації діяльності перекладача. Зокрема, у роботі передбачено систематизацію їхніх функціональних можливостей, аналіз особливостей професійного застосування.

Виклад основного матеріалу. Поняття CAT охоплює широкий спектр цифрових технологій і програмних засобів, призначених для підтримки перекладача в процесі професійної діяльності. Водночас у науковій літературі CAT-технології розглядаються з різних позицій: як комплекс програмних інструментів для організації перекла-

дацького процесу, як засіб підвищення продуктивності перекладача та як цифрове середовище для управління перекладацькими ресурсами і проєктами.

Одне з найбільш комплексних визначень CAT-технологій пропонують О. Требик, А. Полторацька та А. Капітон. Дослідниці розглядають CAT як переклад, що здійснює людина з використанням спеціалізованого програмного забезпечення, яке поєднує низку технологій та інструментів для роботи з документацією, термінологічними базами, пам'яттю перекладів, контролем якості та термінів виконання, а також для створення й організації перекладацьких проєктів і розподілу ролей між їх учасниками [7, с. 58]. Таким чином, у цьому підході принциповим є те, що CAT не передбачає повної автоматизації перекладу, а створює технологічне середовище, у межах якого перекладач виконує основну інтелектуальну роботу, використовуючи цифрові інструменти для її оптимізації.

Більш узагальнене визначення пропонує О. Басанець, яка трактує CAT як програмне забезпечення, що використовується перекладачами для підвищення ефективності перекладацької діяльності. При цьому автор зазначає, що основними засобами підтримки перекладача є пам'ять перекладів (Translation Memory, TM), термінологічні бази та автоматичні підказки [8, с. 198]. Таке визначення акцентує увагу не стільки на організації перекладацького проєкту, скільки на безпосередній взаємодії перекладача з цифровими ресурсами під час роботи над текстом.

Окремий аспект CAT-технологій представлено в дослідженні А. Красулі та М. Турчиної, які розглядають автоматизований переклад як форму взаємодії перекладача з комп'ютерними засобами. Автори наголошують на необхідності розмежовувати машинний та автоматизований переклад: у системах CAT комп'ютерна програма лише допомагає людині здійснювати переклад, тоді як у разі машинного перекладу основний процес виконується програмою майже без участі перекладача. CAT-системи при цьому забезпечують використання пам'яті перекладів, глосаріїв, термінологічних баз, засобів перевірки якості та інших інструментів автоматизації перекладацької діяльності, що дає змогу скорочувати час опрацювання тексту та підвищувати ефективність роботи перекладача [9, с. 109–110].

Для узагальнення представлених у науковій літературі підходів до трактування поняття CAT-технологій наведемо визначення, запропоновані сучасними українськими дослідниками (табл. 1).

Як видно з табл. 1, наведені визначення акцентують різні аспекти CAT-технологій, зокрема їхнє функціональне призначення та роль у професійній діяльності перекладача.

Отже, аналіз наведених визначень дає змогу виокремити три основні характеристики CAT-технологій. По-перше, вони використовуються як засоби підтримки перекладача, який залишається безпосереднім виконавцем перекладу, що відрізняє їх від систем машинного перекладу [7, с. 58; 9, с. 109]. По-друге, CAT-технології сприяють підвищенню ефективності перекладацького процесу завдяки використанню пам'яті перекладів, термінологічних баз, автоматичних підказок і засобів контролю якості [7, с. 58; 8, с. 198]. По-третє,

Таблиця 1

Визначення CAT-технологій у сучасних наукових дослідженнях

Автор(и), рік	Визначення
Требик, Полторацька, Капітон, 2023	«Автоматизований переклад (CAT tools, Computer-assisted translation) – це переклад тексту людиною-перекладачем із однієї мови на іншу з використанням спеціалізованих програм перекладу, які поєднують у собі комплекс технологій та інструментів для забезпечення: перекладу документації, ведення термінологічних баз, створення баз пам'яті перекладів, контролю термінів виконання перекладів та перевірки їх якості, створення перекладацьких проектів та розподілу ролей перекладачів при їх реалізації тощо. Всі результати автоматично зберігаються в єдиній базі даних, доступній усім учасникам процесу перекладу» [7, с. 58].
Басанець, 2026	«… CAT – це будь-яка програма, яка використовується перекладачами для підвищення ефективності перекладу. CAT-tools забезпечують підтримку перекладача за допомогою пам'яті перекладів (TM – Translation Memory), термінологічних баз і автоматичних підказок» [8, с. 198].
А. Красуля та М. Турчина, 2020	«Термін "автоматизований переклад" позначає такий тип перекладу, при якому комп'ютерна програма лише допомагає людині перекладати тексти, тоді як у випадку машинного перекладу весь процес здійснюється програмою майже без участі людини» [9, с. 109].

Джерело: складено авторами на основі [7; 8; 9].

сучасні CAT-системи поєднують різні інструменти та функції, необхідні для організації перекладацької діяльності, зокрема створення перекладацьких проєктів, розподіл ролей між учасниками, контроль термінів виконання та збереження результатів роботи [7, с. 58].

На підставі аналізу цих підходів у межах цього дослідження ***CAT-технології доцільно розглядати як*** *комплекс цифрових програмних засобів і технологій, що забезпечують комп'ютерну підтримку професійної діяльності перекладача шляхом автоматизації окремих операцій, збереження та повторного використання перекладацьких рішень, роботи з термінологічними ресурсами, контролю якості й організації перекладацьких проєктів, при цьому залишаючи за людиною ключову роль у прийнятті перекладацьких рішень.*

Таке розуміння CAT є принциповим для подальшого аналізу, оскільки уможливлює розмежування CAT-технологій та машинного перекладу. Якщо CAT створює технологічне середовище для підтримки роботи перекладача, то машинний переклад спрямований на автоматичне генерування цільового тексту.

Сучасні CAT-технології являють собою комплексні цифрові середовища, функціональні можливості яких охоплюють не лише безпосередню підтримку перекладу, а й управління перекладацькими ресурсами, термінологією, файлами та якістю кінцевого продукту. На відміну від простих текстових редакторів, CAT-середовище структурує перекладацький процес і забезпечує взаємодію перекладача з низкою взаємопов'язаних технологічних ресурсів. При цьому конкретний набір функцій залежить від програмного продукту, однак більшість сучасних CAT-систем базується на спільному комплексі технологічних компонентів.

Одним із ключових функціональних компонентів CAT-технологій є Translation Memory (TM), або пам'ять перекладів. Це спеціалізована лінгвістична база даних, призначена для збереження раніше виконаних перекладів та їх подальшого повторного використання під час роботи з новими текстами. На відміну від машинного перекладу, TM не генерує переклад самостійно, а використовує накопичені результати роботи перекладача, пропонуючи їх як готові або частково готові рішення. Саме тому Translation Memory є одним із основних механізмів накопичення та повторного використання перекладацького досвіду в CAT-середовищі [11].

Основною одиницею роботи в Translation Memory є сегмент, яким найчастіше виступає речення, хоча залежно від налаштувань CAT-системи ним може бути також заголовок, пункт списку, таблиця або інший структурний елемент тексту. Кожен перекладений сегмент зберігається у вигляді *translation unit (TU)* двомовної пари, що складається з вихідного сегмента та його перекладу. Наприклад, речення *Install the software* після перекладу може бути збережене в TM у вигляді пари *Install the software = Встановіть програмне забезпечення*. Сукупність таких пар формує базу перекладацьких рішень, до якої система звертається під час роботи з новими документами.

Формування Translation Memory відбувається поступово. Після аналізу та підтвердження сегмента відповідна одиниця перекладу (translation unit) автоматично додається до бази, завдяки чому TM акумулює результати роботи лінгвіста. Проте професійна база не обов'язково створюється з нуля: фахівець або робоча команда можуть імпортувати вже наявний ресурс із попередніх проєктів чи отримати його безпосередньо від замовника.

Важливою характеристикою сучасних технологій автоматизації є можливість подальшого залучення зібраних лінгвістичних даних у різних процесах та їх інтеграція з іншим програмним забезпеченням. У професійному середовищі TM функціонує як корпоративний актив, що зберігає раніше перевірені текстові сегменти й забезпечує їх відтворення під час опрацювання нових матеріалів. Що більше, сучасні дослідження розглядають цей інструмент уже не просто як статичне сховище, а як ресурс для інтелектуального пошуку релевантних відповідників та поєднання з нейронним машинним перекладом [12].

У межах організації така модель дає змогу фіксувати професійний досвід на рівні всієї компанії: якісно виконана одним фахівцем робота стає доступною для решти команди під час наступних проєктів. Це критично важливо для брендів, які регулярно локалізують однотипну документацію, веб контент або маркетингові матеріали. Разом із тим**,** практичне застосування великих баз потребує суворого контролю доступу та перевірки якості, оскільки перекладацька пам'ять може містити конфіденційні масиви інформації, а її експлуатація тісно пов'язана з питаннями авторського права та бізнес-етики [13].

Ключовим механізмом повторного використання перекладацьких рішень у TM є пошук і зіставлення сегментів. Під час роботи з новим документом CAT-система автоматично порівнює поточний сегмент із наявними в Translation

Memory та визначає ступінь їхньої відповідності. Залежно від результату перекладачеві може бути запропоновано раніше збережений переклад, його модифікований варіант або окремий фрагмент, який може бути використаний під час формування нового перекладу. Остаточне рішення щодо використання запропонованого варіанта залишається за перекладачем: він може прийняти його без змін, відредагувати відповідно до нового контексту або відхилити та виконати переклад самостійно.

Залежно від ступеня відповідності розрізняють кілька типів збігів. Повний збіг (exact match, 100%) виникає тоді, коли новий сегмент повністю відповідає сегменту, збереженому в ТМ. У такому випадку система може запропонувати перекладачеві раніше використаний варіант як готове рішення. Частковий збіг (fuzzy match) означає, що новий сегмент має певний ступінь подібності до наявного запису, але містить відмінності, які потребують перевірки та, за необхідності, редагування. Такий тип збігу особливо корисний під час роботи з оновленими версіями документів, у яких структура та зміст значною мірою зберігаються, але окремі елементи змінюються. Крім того, CAT-системи можуть використовувати субсегментні збіги, за яких система виявляє повторювані словосполучення або фрагменти всередині нового сегмента (речення) та пропонує їх як додатковий перекладацький ресурс.

Практична цінність такого механізму полягає в тому, що ТМ дає змогу повторно використовувати не лише повністю ідентичні сегменти, а й раніше перекладені мовні конструкції, які можуть бути адаптовані до нового тексту. Водночас чим нижчим є ступінь відповідності між новим і збереженим сегментом, тим більшої уваги потребує запропонований системою варіант. Отже, наявність **fuzzy match** не гарантує правильності запропонованого перекладу, а лише вказує на можливість використання попереднього перекладацького рішення як основи для створення нового перекладу.

Ефективність пошуку збігів значною мірою залежить від налаштувань конкретної CAT-системи, зокрема від мінімального порогу відповідності для fuzzy match. Цей параметр може змінюватися залежно від типу тексту, мовної пари та вимог конкретного перекладацького проєкту. Вищий поріг дає змогу обмежити кількість менш релевантних пропозицій, тоді як нижчий може збільшити кількість потенційно корисних збігів, але водночас потребувати більшої кількості перевірок і редагування з боку перекладача.

Окремим засобом термінологічної підтримки в CAT-середовищі є глосарії (glossaries) – переліки термінів та їхніх перекладних відповідників, призначені для швидкого пошуку та уніфікації термінології під час перекладу. У разі інтеграції такого ресурсу в CAT-систему терміни можуть автоматично розпізнаватися у вихідному тексті та відображатися перекладачеві разом із рекомендованими відповідниками. Наприклад, у системі перекладу Європейської комісії терміни, наявні в підключених термінологічних ресурсах, автоматично виділяються в активному сегменті та відображаються у спеціальному вікні термінологічних пропозицій, звідки перекладач може вставити відповідний термін у цільовий текст [14, с. 363].

Практичне значення таких ресурсів особливо помітне під час роботи над великими перекладацькими проєктами, у яких можуть бути задіяні кілька перекладачів. Stefaniak зазначає, що для тривалих проєктів і великих пакетів документів можуть створюватися проєктні термінологічні бази, які дають змогу накопичувати та спільно використовувати специфічні для конкретного проєкту терміни й фразеологічні одиниці. Такі ресурси можуть одночасно виконувати функцію довідкового інструмента та засобу перевірки точності й послідовності використання термінології [14, с. 363–365].

На сучасному етапі CAT-системи поступово трансформуються з локальних програмних засобів для роботи з Translation Memory у комплексні цифрові середовища, що інтегрують різні технології перекладу та організації професійної діяльності. Однією з ключових тенденцій є використання хмарних технологій у CAT-системах, що забезпечує доступ до перекладацьких проєктів, Translation Memory, термінологічних ресурсів і засобів контролю якості (QA) через мережу. Це створює умови для одночасної роботи кількох перекладачів, редакторів і менеджерів проєкту з єдиними мовними ресурсами.

Іншою важливою тенденцією є інтеграція машинного перекладу та технологій штучного інтелекту безпосередньо в CAT-середовище. Сучасний перекладач може отримувати не лише пропозиції з пам'яті перекладів (Translation Memory, TM), а й автоматично згенерований машинний переклад (Machine Translation, MT), який надалі перевіряється та редагується людиною. Таким чином, CAT-система поступово перетворюється на середовище взаємодії людини й машини, у якому TM, термінологічні ресурси, MT та автоматизовані засоби контролю якості

(QA) використовуються в межах єдиного перекладацького процесу.

Водночас CAT-інструменти підтримують спільну роботу й організацію перекладацьких проєктів. Використання пам'яті перекладів, термінологічних ресурсів і засобів автоматизованого контролю якості сприяє підвищенню продуктивності перекладача та послідовності перекладу [10, с. 276–285].

Отже, сучасна тенденція полягає не просто у вдосконаленні окремих функцій CAT-систем, а в їх перетворенні на інтегровані платформи, які охоплюють практично весь цикл роботи з перекладацьким контентом – від підготовки файлу та перекладу до контролю якості, редагування й передачі готового документа.

Висновки. У дослідженні розглянуто сучасні CAT-технології у контексті трансформації професійної діяльності перекладача. Визначено, що в умовах стрімкого зростання обсягів багатомовних цифрових даних традиційна модель перекладу не завжди дає змогу забезпечити необхідні темпи опрацювання значних обсягів інформації. Водночас сучасні технології не замінюють людину, а трансформують її професійну роль: перекладач залишається центральним суб'єктом перекладацької діяльності та здійснює експертний контроль кінцевого результату, його термінологічної й контекстуальної адекватності та відповідності комунікативній меті. Узагальнення наукових підходів надало змогу схарактеризувати CAT-технології як комплекс цифрових програмних засобів і технологій, що забезпечують комп'ютерну підтримку професійної діяльності перекладача за допомогою пам'яті перекладів (*Translation Memory*), термінологічних ресурсів, засобів контролю якості (*QA*) та інструментів організації перекладацьких проєктів, залишаючи за людиною ключову роль у прийнятті перекладацьких рішень.

Аналіз функціональних можливостей показав, що механізми *Translation Memory* забезпечують збереження та повторне використання перекладацьких рішень на основі повних, часткових і субсегментних збігів. Сучасні CAT-системи еволюціонують від локальних програмних засобів до комплексних цифрових середовищ, зокрема хмарних платформ, що інтегрують машинний переклад, термінологічні ресурси, засоби контролю якості та підтримують спільну роботу команд.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у системному аналізі функціональних можливостей сучасних CAT-систем, поглибленому вивченні взаємодії CAT-інструментів із технологіями машинного перекладу (MT), особливостей постредагування машинно згенерованого контенту.

Список літератури:

1. Cassidy J. 3 dynamics reshaping the internet as it reaches an inflection point. *World Economic Forum*. URL: https://www.weforum.org/stories/artificial-intelligence/dynamics-reshaping-the-internet-inflection-point/.

2. Languages, multilingualism, language rules | European Union. *European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_en.

3. Translation at the European Commission. *Multilingualism, translation and language-based AI services*. URL: https://translation.ec.europa.eu/languages-and-translation-european-commission/translation-european-commission_en.

4. Is ChatGPT a good translator? Yes with GPT-4 as the engine / W. Jiao et al. 2023. (Preprint. arXiv ; arXiv:2301.08745). URL: https://doi.org/10.48550/arXiv.2301.08745.

5. Ромащенко Л., Юр'єва Н. Практичні аспекти перекладу з використанням CAT-інструмента (Trados Studio для напряму польська – українська). *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування*. 2025. Т. 1, № 14. С. 137–149. https://doi.org/10.31498/2617-2038.14.2025.345692.

6. Івашкевич Л., Залужний Р. Перекладацький процес і інструменти його забезпечення. *Молодий вчений*. 2020. Т. 4, № 80. С. 651–657. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-135.

7. Требик О., Полторацька А., Капітон А. CAT-інструменти та їх місце у структурі підготовки майбутніх перекладачів. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. філологія*. 2023. № 1. С. 57–63. https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.1.9.

8. Басанець О. Використання цифрових освітніх технологій (CAT-TOOLS, AI) у підготовці майбутніх перекладачів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2026. Т. 1, № 95. С. 196–204. https://doi.org/10.24919/2308-4863/95-1-28.

9. Красуля А., Турчина М. Використання інструментів штучного інтелекту: порівняльний аналіз систем автоматизованого перекладу. *Львівський філологічний часопис*, 2020, № 8. С. 108–113. https://doi.org/10.32447/2663-340x-2020-8.17

10. Boukhelef F. The impact of computer assisted translation (CAT) tools on translator training. *ALTRALANG Journal*. 2024. Vol. 6, no. 1. P. 276–285. URL: https://asjp.cerist.dz/en/article/249930.

11. Paulsen Christensen T., Schjoldager A. Computer-aided translation tools – the uptake and use by Danish translation service providers. *The journal of specialised translation*. 2016. No. 25. P. 89–105. https://doi.org/10.26034/cm.jostrans.2016.301.

12. Rethinking translation memory augmented neural machine translation / H. Hao et al. *Findings of the association for computational linguistics: ACL 2023*, Toronto, Canada. Stroudsburg, PA, USA, 2023. https://doi.org/10.18653/v1/2023.findings-acl.162.

13. Park J. Ethical approach to translation memory reuse: discussions from copyright and business ethics perspectives. *Translation studies*. 2023. P. 1–16. https://doi.org/10.1080/14781700.2023.2183248.

14. Stefaniak K. Terminology management and terminology quality assurance in the European Commission's Directorate-General for Translation. *Handbook of terminology*. Amsterdam, 2023. P. 351–374. https://doi.org/10.1075/hot.3.ter12.

Makhovych I. A., Vyshnevska M. O., Kugai K. B. CAT TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRANSLATION: FUNCTIONAL CAPABILITIES AND DEVELOPMENT TRENDS

This article examines contemporary computer-assisted translation (CAT) technologies in the context of changes in translators' professional practice and the development of the digital translation environment. The relevance of the study stems from the rapid growth of multilingual digital content, the expansion of international communication, and the increasing role of digital technologies and artificial intelligence in the creation, processing and dissemination of information. Under these conditions, traditional translation workflows based predominantly on sequential manual work cannot always ensure that large volumes of text are processed at the required pace, while automation does not eliminate the need for translators' professional expertise.

The aim of this article is to examine contemporary CAT technologies in the context of changes in translators' professional practice, systematise their functional capabilities, analyse their professional use and identify current development trends. The theoretical and methodological basis of the study comprises the analysis, generalisation and systematisation of scholarly works on the use of CAT technologies in professional translation practice.

The study clarifies the concept of CAT technologies, defining them as a set of digital software tools and technologies that support translators' professional work by automating selected operations, storing and reusing translation decisions, providing access to terminology resources, supporting quality control and facilitating the organisation of translation projects, while leaving key translation decisions to the human translator. It systematises the main functions of contemporary CAT systems, with particular emphasis on translation memory, terminology resources, mechanisms for retrieving full, partial and subsegment matches, automated quality control tools and translation project management tools. The study also finds that CAT systems are evolving from locally installed software into integrated digital environments, particularly cloud-based platforms that combine machine translation, artificial intelligence technologies, terminology resources, quality control tools and collaboration tools.

Keywords: *CAT technologies, translation practice, translation memory, TM, machine translation, MT, terminology resources, post-editing.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 81’25:811.111’276.6:61:378.147
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/37

Prokop I. A.
https://orcid.org/0000-0001-6683-5922
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

Kitura H. Ya.
https://orcid.org/0000-0001-7271-6364
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

Yelahina N. I.
https://orcid.org/0000-0002-5423-8327
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine

TEACHING MEDICAL TRANSLATION: LINGUISTIC FEATURES OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY AND THE DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCE

The article examines the linguistic aspects of translating English medical texts, with particular attention to the difficulties encountered by students of higher medical education institutions when translating scientific medical literature. As English has become the principal language of international medical communication, translation competence is essential for accessing current research, using evidence-based resources, and participating in professional communication.

The study employs analytical, descriptive, and systematisation methods to investigate recent developments in English medical terminology and the challenges of its translation into Ukrainian. The analysis focuses on the structural and semantic characteristics of medical terminology, including borrowings, neologisms, multi-word terms, abbreviations, acronyms, eponyms, and metaphorical and metonymic expressions. It also examines the influence of context on the interpretation and translation of specialised terms.

The findings indicate that the main translation difficulties arise from specialised terminology, polysemy, false cognates, abbreviations, interlingual interference, and structurally complex multi-word terms requiring accurate contextual interpretation. The study demonstrates that successful medical translation depends on linguistic competence combined with a sound understanding of medical concepts and terminology. The results support the integration of language instruction with subject-specific medical training and emphasise the value of a competence-based approach to translator education. The study contributes to the improvement of English for Specific Purposes and medical translation courses and may assist in developing more effective approaches to teaching medical terminology in higher medical education.

Keywords: *English medical terminology, term formation, translation competence, medical discourse, translation studies.*

Statement of the problem. Today, medicine faces complex challenges that require the continuous development of healthcare professionals’ knowledge, practical skills, and clinical competence. Progress in this field depends on international cooperation and the exchange of scientific and professional expertise. Accordingly, English-language instruction in medical universities aims to develop students’ ability to read professional literature, locate and critically evaluate relevant scientific information, and communicate effectively on specialised medical topics. The ability to read and understand original medical publications has become an essential component of medical education, reflecting the growing reliance on English-language research as a source of current scientific evidence and clinical knowledge.

Proficiency in foreign languages, particularly medical English, enables healthcare professionals to keep

© Prokop I. A., Kitura H. Ya., Yelahina N. I., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

abreast of advances in medicine, critically evaluate English-language scientific literature, and engage in international scientific communication. It also facilitates collaboration with colleagues worldwide and participation in multinational clinical research, promoting the exchange of knowledge and the dissemination of evidence-based medical practice.

These demands highlight the need for high-quality translation of medical literature and underscore the relevance of the present study.

Analysis of recent research and publications. Translation linguistics is a key area of contemporary Translation Studies concerned with the cognitive, textual, and linguistic aspects of meaning transfer between languages. Its development has been shaped by scholars from different research traditions, especially in the United States, the United Kingdom, Canada, and France. The work of Roman Jakobson, Eugene Nida, and Peter Newmark established many of the theoretical principles that continue to inform research on translation processes and methods.

E. Nida argued that effective translation should produce a response in the target audience as close as possible to that of the original readers, emphasising communicative effect rather than formal correspondence [8, p. 12]. R. Jakobson distinguished three types of translation – intralingual, interlingual, and intersemiotic – a classification that remains a cornerstone of translation theory and linguistic research [5, p. 233]. P. Newmark distinguished semantic and communicative translation, arguing that translation methods should reflect the purpose, style, and communicative context of the source text [7, p. 39].

Ukrainian scholars have also made important contributions to Translation Studies. L. Chernovaty, O. Rebriy, T. Kyyak, A. Naumenko, and others have advanced research in translation theory, comparative linguistics, cultural aspects of translation, and translator education.

Medical translation has been widely studied by A. Botsman, S. Vostrova, V. Kalashnyk, I. Korneyko, M. Pylypenko, O. Snezhyk, Yu. Bondar, O. Snitovska, I. Kucherenko, and M. Adamenko, whose work has greatly contributed to the study of medical terminology, specialised translation, and medical discourse. Research on medical translation pedagogy has also been carried out by Yu. Lysanets, O. Ostapchuk, O. Slipchenko, D. Syzonov, N. Hrytsenko, O. Kositska, L. Zastrizhna, and other Ukrainian scholars.

Despite extensive research on medical translation, important issues remain insufficiently studied, including translation strategies, translation transformations, competence-based training, and the integration of language instruction with Latin and clinical terminology. This study examines the linguistic features and word-formation mechanisms of English medical terminology, identifies the main translation challenges faced by medical students, and proposes approaches to improving translation competence in medical education.

Task statement. The purpose of the article is to provide a comprehensive investigation of the linguistic features of English medical terminology, analyse the productive mechanisms underlying its formation, identify the principal challenges encountered by medical students when translating English-language medical texts, and substantiate approaches to enhancing translation competence in medical education.

The research is based on qualitative linguistic methods. The methodology includes: *descriptive method* to classify and interpret English medical terms with regard to their structural, semantic, and functional features; *componential analysis* to examine the semantic structure of medical lexical units; *systematisation* to organise the collected material into thematic and structural groups, providing a basis for further analysis; *Analysis* and *synthesis* to interpret and generalised findings.

The corpus analysed in the study is compiled by means of continuous sampling from English-language research articles, medical textbooks and dictionaries, as well as from the specialised reference sources.

Outline of the main material of the study. Medical language contains extensive specialised terminology related to diseases, physiological processes, pharmaceuticals, diagnostics, and treatment. Consequently, medical translation involves various professional documents, including clinical reports, discharge summaries, case histories, guidelines, and treatment protocols.

In medical education, English for Specific Purposes (ESP) courses introduce students to professional texts from the early stages of training, requiring them to acquire specialised concepts alongside language skills. Medical translation is highly demanding, as it requires linguistic competence and knowledge of medical terminology and practice. Students often face difficulties with terminology, false friends, grammatical and stylistic errors, and abbreviations.

Developing medical translation competence requires knowledge of the main sources of medical terminology: (1) lexical and word-forming resources, (2) borrowings from other languages, and (3) neologisms. Understanding these sources enables future translators to recognise the origin, structure, and semantic development of medical terms, ensuring more accurate and consistent translation. This classi-

fication helps explain the formation and expansion of the medical lexicon.

More specifically, B. Dzhuhanova states that English medical terminology develops through various productive processes, including Greek and Latin borrowings, affixation, compounding, abbreviations and acronyms, eponymy, metaphorical and metonymic extension, and the continuous emergence of neologisms driven by scientific and technological advances [4, pp. 56–65].

Ukrainian scholars T. Kyiak, A. Diakov, and Z. Kudelko distinguish three principal approaches to term formation: the exploitation of the language's internal resources, the creation of new lexical items, and the development of specialised terminology through terminologisation, compounding, and the formation of multi-word terms [1, p. 78].

The standardised nature of medical language has led to the widespread use of multi-word terms in English medical discourse. A similar tendency is observed in scientific communication, where specialised concepts are expressed through diverse terminological structures. Such terms are especially common in emerging and rapidly developing fields, enabling precise and concise representation of complex knowledge. Consequently, multi-word terms have become an essential feature of contemporary scientific discourse. According to R. Martínez, multi-word expressions are pervasive in English and should be treated as lexical units rather than as combinations of independent words [6, pp. 184–186].

The highly standardised nature of medical language has led to the widespread use of multi-word terms in English medical discourse. These structures allow complex concepts to be expressed accurately, precisely, and concisely. As a specialised form of professional communication, medical language relies on standardised and unambiguous terminology, with multi-word lexical units providing an effective means of conveying complex scientific meanings while maintaining clarity.

The formation of multi-word terminological units has therefore become a key mechanism of medical term formation. Such combinations enable the precise representation of highly specific concepts while maintaining semantic density and linguistic economy. Examples of this pattern are provided in Table 1.

An important aspect of teaching medical terminology and translation is introducing students to the increasing use of everyday vocabulary in contemporary medical English. This tendency improves the semantic transparency of terms and facilitates their understanding by healthcare professionals and students.

A considerable number of medical terms is formed through metaphorical transfer, in which familiar objects, colours, shapes, and physical states are used to describe complex conditions and procedures. Examples include *keyhole surgery* (minimally invasive procedures), *butterfly rash* (a characteristic facial erythematous eruption), *strawberry tongue* (an enlarged, red tongue with prominent papillae), *ground-glass opacity* (hazy areas of increased pulmonary attenuation on CT), *frozen shoulder* (a painful condition with restricted shoulder movement), and *broken heart syndrome*

Table 1

Categories and examples of multi-word medical terms formed from the lexical and word-formation resources of the general language

Aspect	Description	Examples
Diseases and disorders	Multi-word terms denoting clinical conditions	*coronary heart disease; heart failure with preserved ejection fraction; chronic obstructive pulmonary disease*; *acute respiratory distress syndrome*; *malignant arterial hypertension; degenerative-dystrophic changes in the spine*
Anatomical structures	Multi-word terms referring to parts of the human body	*anterior cruciate ligament*; *common bile duct*; *internal carotid artery; b**one marrow***
Diagnostic procedures	Multi-word terms designating diagnostic techniques and laboratory methods	*next-generation sequencing; computed tomography angiography*; *magnetic resonance imaging*; *polymerase chain reaction; positron emission tomography*
Therapeutic procedures/ surgical interventions	Multi-word terms referring to medical and surgical treatment procedures	*renal replacement therapy*; *intravenous fluid administration*; *coronary artery bypass grafting*
Pathophysiological conditions	Multi-word terms describing pathological processes and clinical syndromes	*systemic inflammatory response syndrome*; *multiple organ dysfunction syndrome*; *drug-induced liver injury*

(temporary cardiac dysfunction triggered by severe stress) [3].

In contrast, terms such as tennis elbow (lateral epicondylitis) and golfer's elbow (medial epicondylitis) are more appropriately interpreted as examples of metonymy rather than metaphor, since their meanings are motivated by the activities typically associated with these conditions rather than by perceived resemblance.

Hence, metaphor is a distinctive feature of English medical terminology and an effective way of introducing specialised vocabulary. Many medical terms are based on familiar images, shapes, colours, and everyday experiences, allowing complex concepts to be understood through recognisable associations. Their semantic transparency facilitates comprehension and helps students acquire new terminology more effectively.

Borrowing has been a major factor in the development of English medical vocabulary. The modern medical lexicon combines native English resources with terms from classical and modern languages. Greek and Latin borrowings are largely integrated into English and follow its linguistic conventions, whereas many modern European loanwords retain elements of their original form, reflecting a lower degree of assimilation. French has contributed such medical terms as massage, plaque, curette, lavage, and triage; Spanish has introduced mosquito and dengue; Italian has provided influenza, malaria, and quarantine; while German has exerted its greatest influence through eponymous designations commemorating prominent physicians and scientists, including Alzheimer disease, Röntgen rays (a historical term), and Koch's bacillus [2, pp. 6–10].

In developing medical students' translation competence, particular attention should be given to "translator's false friends", or false cognates – words from different languages that appear similar in form or pronunciation but differ in meaning and etymological origin. Such lexical similarities may lead to misinterpretation and represent a considerable challenge in the translation of specialised texts.

In English and Ukrainian, "translator's false friends" comprise several thousand lexical units belonging to four main parts of speech: nouns, adjectives, adverbs, and verbs. Drawing on theoretical approaches developed in linguistics, as well as evidence from dictionaries and medical texts, this study aims to identify the most common types of semantic discrepancies among false cognates used in medical discourse [9, p. 87].

In medical translation, false cognates within specialised terminology present particular difficulties, as terms such as *angina, intoxication, prescribe, sympathetic*, and *complex* may be misinterpreted due to their formal similarity across languages. Such inaccuracies can result in incorrect rendering of medical information and potentially affect the clarity and reliability of clinical communication.

Scientific and technological advances have reshaped medical communication by introducing new concepts in biotechnology, biomedical engineering, artificial intelligence, molecular biology, and digital healthcare. Consequently, medical translation requires not only accurate terminology but also an understanding of the scientific principles behind emerging technologies and treatments. These changes highlight the need to update medical translator training by incorporating current biomedical developments, new terminology, and modern translation methods. Such an approach enhances translation competence and enables specialists to support the accurate exchange of medical knowledge in research and clinical practice.

The vocabulary of medical English continues to expand alongside advances in biomedical science. Progress in genetics, molecular biology, biotechnology, digital medicine, and public health has introduced new terms for emerging diseases, diagnostic methods, treatments, medical devices, and healthcare technologies. This ongoing development reflects the close connection between scientific progress and linguistic change, as medical terminology evolves to represent new concepts in research and clinical practice.

Current medical vocabulary is continually enriched by a variety of productive word-formation processes and semantic developments. Among these, compounding remains one of the main mechanisms of terminological extension, generating expressions such as *telemedicine*, *telehealth*, *immunotherapy*, *digital therapeutics*, and *liquid biopsy*. Prefixation has produced forms including *eHealth*, *mHealth*, and *nanomedicine*, whereas suffixation has introduced items such as *organoid*, *proteomics*, *transcriptomics*, and *anosmia*. Blending has similarly become an established source of lexical innovation, giving rise to such terms as *infodemic*, *microbiome*, *exposome*, and *cyberchondria*. The English medical lexicon has likewise expanded through borrowing from other languages, incorporating terms such as *coronavirus, microbiota, curettage,* and *triage*.

Abbreviations, initialisms, and contractions (e.g., *AIDS, HIV, SARS, CRISPR, EHR, EMR, CAR-T, PBMC, mAb, and ncRNA*) are integral to international medical communication, providing concise desig-

nations for complex biomedical concepts. Although they reflect the English language's tendency towards economy and compression, their formation and interpretation often present challenges for translators and learners.

Medical terminology evolves not only through the introduction of new lexical units but also through shifts in meaning. Existing English words often acquire specialised senses when adopted into professional discourse. Examples include driver in *driver mutation*, storm in *cytokine storm*, blind in *double-blind study*, and architecture in *tissue architecture*. The interaction of these semantic developments with established word-formation processes enables medical vocabulary to reflect advances in biomedical research while meeting the communicative demands of clinical practice and scientific scholarship.

Taken together, these mechanisms account for the continuing growth and flexibility of English medical terminology, allowing it to keep pace with ongoing developments in biomedical science and healthcare.

Conclusions. Medical translation is a highly demanding area of specialised translation, requiring not only advanced language skills but also a clear understanding of medical concepts and terminology. The ongoing progress of biomedical science has led to the constant expansion of medical vocabulary through borrowing, semantic change, neologisation, and productive word-formation processes, creating a diverse and evolving terminological system. The study demonstrates that multi-word terminological units are a distinctive feature of contemporary English medical discourse and one of the main challenges in translation. Their accurate interpretation often depends on understanding the meaning of the term as a whole rather than translating its separate components. Similar difficulties occur with abbreviations, eponyms, metaphorical terms, and newly introduced terminology, which require familiarity with medical practice and accepted professional usage. The results emphasise the need to combine terminology studies, medical knowledge, and practical translation training in the preparation of future medical translators. Knowledge of term-formation patterns, semantic development, and the origins of medical vocabulary helps students analyse unfamiliar terms more effectively and select appropriate translation equivalents.

Further studies may explore translation strategies for emerging terminology in precision medicine, genomics, artificial intelligence, and digital healthcare. Important areas for future research also include corpus-based investigations of medical discourse, the development of standardised Ukrainian equivalents for new English medical terms, and the integration of digital tools into translator education.

Bibliography:

1. Д'якова А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти**.** Київ : КМ Academia, 2000. 345 с.

2. Ariza M. Ángeles A. The English of the Health Sciences: A Note on Foreign Borrowings. The ESPecialist. 2013. Vol. 33, No. 1. URL: https://revistas.pucsp.br/index.php/esp/article/view/17482 (дата звернення: 28.07.2026).

3. Dorland's Illustrated Medical Dictionary**.** 33rd ed. Philadelphia : Elsevier, 2019. 2144 p.

4. Džuganová B. English Medical Terminology – Different Ways of Forming Medical Terms. JAHR – European Journal of Bioethics. 2013. Vol. 4, No. 7. P. 55–69.

5. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation. The Translation Studies Reader. London ; New York : Routledge, 2000. P. 113–118.

6. Martínez R. A Framework for the Inclusion of Multi-word Expressions in ELT. ELT Journal. 2013. Vol. 67, No. 2. P. 184–198.

7. Newmark P. Approaches to Translation*.* Oxford : Pergamon Press, 1981. 200 p.

8. Nida E. A., Taber C. R. The Theory and Practice of Translation**.** Leiden : E. J. Brill, 1974. 218 p.

9. Prokop, I. A., Kitura, H. Ya.. Linguistic approaches to developing students' translation and interpretation skills at medical universities. *Медична освіта*, 2026. No. 1. P. 84–88. DOI: https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2026.1.16036

Прокоп І. А., Кітура Г. Я., Єлагінп Н. І. НАВЧАННЯ МЕДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ: ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА РОЗВИТОК ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглянуто особливості перекладу англомовних медичних текстів та труднощі, що виникають у здобувачів вищої медичної освіти під час роботи з науковою медичною літературою. Важливість вивчення цієї проблематики пов'язана з провідною роллю англійської мови у міжнародній

медичній комунікації, що потребує сформованої перекладацької компетентності для опрацювання сучасних наукових джерел, використання ресурсів доказової медицини та професійного спілкування.

Проаналізовано розвиток англійської медичної термінології та особливості її перекладу українською мовою. Розглянуто структурно-семантичні характеристики медичних термінів, зокрема запозичення, неологізми, багатокомпонентні термінологічні одиниці, абревіатури, акроніми, епоніми, а також метафоричні й метонімічні вирази. Визначено роль контексту у тлумаченні спеціалізованої лексики та виборі перекладацьких відповідників. Окремі труднощі становлять терміни, значення яких не завжди можна передати шляхом буквального перекладу окремих компонентів, оскільки їх інтерпретація залежить від структури терміна, галузевого контексту та особливостей медичного дискурсу.

Виявлено, що найбільші труднощі під час перекладу медичних текстів пов'язані зі спеціальною термінологією, полісемією, «хибними друзями перекладача», абревіатурами, міжмовною інтерференцією та складними багатокомпонентними термінами. Їх точне відтворення потребує не лише мовних знань, а й розуміння медичної терміносистеми та фахової концептуальної бази. Це підтверджує доцільність поєднання мовної підготовки з медичними знаннями у процесі формування перекладацької компетентності. Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення та вдосконалення курсів англійської мови для спеціальних цілей (ESP), навчальних програм із медичного перекладу та методики викладання медичної термінології у закладах вищої медичної освіти.

Ключові слова: *англійська медична термінологія, термінотворення, перекладацька компетентність, медичний дискурс, перекладознавство.*

Дата першого надходження статті до видання: 28.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81:004.8
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/38

Рєпіна І. Ю.
https://orcid.org/0009-0007-0627-4888
Київський національний університет будівництва і архітектури

Жовнір О. М.
https://orcid.org/0000-0002-3959-4593
Київський національний університет будівництва і архітектури

Маковій М. Г.
https://orcid.org/0000-0001-5711-5202
Київський національний університет будівництва і архітектури

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто роль штучного інтелекту як інструменту сучасних лінгвістичних досліджень у теоретичному та прикладному вимірах. Охарактеризовано поняття «лінгвістичне дослідження», яке є науковою діяльністю, спрямованою на вивчення мовних явищ, їхньої структури, функціонування та взаємозв'язків на основі систематичного збирання, аналізу та інтерпретації мовних даних. Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються активним залученням теоретичних підходів і методологічних засад, сформованих у межах суміжних наукових дисциплін. Розвиток таких напрямів, як лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія, когнітивна лінгвістика і психолінгвістика, засвідчує посилення міждисциплінарної взаємодії та інтегративного характеру сучасного мовознавства. Одним із провідних напрямів сучасної лінгвістики є корпусна лінгвістика, що використовує структуровані масиви текстів для виявлення закономірностей функціонування мови й аналізу мовних явищ. Зростання обсягів мовних даних та ускладнення дослідницьких завдань зумовлюють активне застосування штучного інтелекту, зокрема великих мовних моделей (LLM) і технологій обробки природної мови (NLP), для автоматизації та підвищення ефективності корпусного аналізу. Розглянуто основні напрями застосування технологій штучного інтелекту в мовознавстві, зокрема у корпусній лінгвістиці, машинному перекладі, аналізі текстів, цифровому дискурс-аналізі та дослідженні мовних закономірностей. Особливу увагу приділено використанню ChatGPT та інших систем штучного інтелекту під час перекладу спеціалізованих наукових текстів, а також проблемам відтворення термінології, контекстуальних, прагматичних і культурно зумовлених особливостей мовлення. У процесі дослідження було з'ясовано, що технології штучного інтелекту сприяють підвищенню швидкості та масштабованості аналізу мовного матеріалу, проте не забезпечують повної заміни фахівця. Визначено основні обмеження сучасних ШІ-інструментів та обґрунтовано необхідність людської верифікації і постредагування отриманих результатів. У висновку зазначено, що найбільш перспективною є модель взаємодії людини та штучного інтелекту, яка поєднує автоматизоване опрацювання мовних даних із професійною лінгвістичною інтерпретацією.

Ключові слова: *штучний інтелект, комп'ютерна лінгвістика, обробка природної мови, великі мовні моделі, корпусна лінгвістика, машинний переклад.*

© Рєпіна І. Ю., Жовнір О. М., Маковій М. Г., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується активним упровадженням цифрових технологій у різні сфери життєдіяльності, зокрема в наукову й освітню діяльність. Їх широке застосування спричиняє трансформацію традиційних підходів до пошуку, опрацювання, аналізу та інтерпретації інформації. Водночас інтеграція інноваційних цифрових інструментів у гуманітарну сферу зумовлює появу нових завдань і викликів, що потребують відповідного осмислення та пошуку ефективних шляхів їх розв'язання.

Штучний інтелект (ШІ) є одним із перспективних напрямків розвитку сучасних цифрових технологій, який тісно пов'язаний із комп'ютерною лінгвістикою й обробкою природної мови. Взаємозв'язок лінгвістики та ШІ проявляється передусім у дослідженні та моделюванні процесів використання природної мови. Лінгвістика як наука вивчає структуру, функціонування, значення й особливості використання мови в комунікації, тоді як ШІ спрямований на розроблення систем, здатних виконувати завдання, які традиційно потребують людських інтелектуальних здібностей. Водночас активне впровадження таких технологій у лінгвістичну практику породжує низку теоретичних і прикладних питань, пов'язаних із точністю отриманих результатів, інтерпретацією мовних даних, відтворенням контекстуальних і культурних особливостей мовлення та необхідністю критичної оцінки результатів, згенерованих за допомогою ШІ. Це зумовлює потребу в комплексному дослідженні можливостей і обмежень сучасних інструментів ШІ в мовознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному науковому дискурсі проблематика застосування цифрових технологій активно досліджується в контексті корпусної лінгвістики, комп'ютерної лексикографії і прикладного мовознавства. Зокрема, Н. Ладиняк проаналізувала основні проблеми лінгвістики XXI століття, які потребують вирішення шляхом впровадження інноваційних підходів [1]. Дослідження В. Смаглій присвячене висвітленню основних тенденцій міждисциплінарних досліджень у галузі сучасного мовознавства [2]. Такі українські дослідники, як Л. Фенюк, Т. Смушак і З. Крук [3], приділили увагу створенню й опрацюванню національних лінгвістичних корпусів, розробці автоматизованих словників, а також питанням автоматичного опрацювання українськомовних текстів.

Варто відзначити і працю Н. Шаркової, яка дослідила особливості застосування ШІ в мовознавстві експериментальним шляхом, що полягав в оцінюванні можливостей сучасних систем ШІ та нейронного машинного перекладу під час опрацювання спеціалізованих наукових текстів. Отримані результати підтвердили значний потенціал інноваційних технологій для автоматизації перекладацьких процесів, водночас підтверджуючи необхідність лінгвістичної верифікації і постредагування результатів людиною під час роботи з науковою термінологією [4].

Окрему групу становлять праці, присвячені дидактичним аспектам застосування штучного інтелекту у викладанні іноземних мов та у лінгвістичних дослідженнях, зокрема для автоматизованого аналізу текстів, виявлення мовних закономірностей, дослідження семантичних і прагматичних особливостей мовлення. У цьому напрямку активно працювали як вітчизняні, як-от Н. Голубенко та ін. [5], так і зарубіжні науковці, а саме А. Ревес, С. Сузукі, Ю. Юнг [6], С. Ширінова [7]. У свою чергу, Н. Каррі, П. Бейкер і Г. Брукс наголосили на тому, що ШІ вплинув як на процеси проведення досліджень корпусної лінгвістики, так і на її застосування в реальних контекстах. Автори також стверджують, що будь-яке дослідження, опубліковане під прапором корпусної лінгвістики за останні 30 років, певною мірою завдячує досягненням ШІ [8]. Потенціал нових технологій, зокрема ChatGPT, у підтримці дослідницької діяльності досліджувала і М. Запавінья. Авторка зазначила, що використання цієї технології може сприяти розробленню пошукових запитів на основі регулярних виразів, необхідних для автоматизованого вилучення й аналізу текстових даних із соціальних мереж у межах цифрового дискурс-аналізу [9].

Постановка завдання. Мета статті – дослідити теоретичні та практичні аспекти використання технологій ШІ як інструменту сучасних лінгвістичних досліджень, визначити їхні можливості, переваги і перспективи використання в аналізі, обробці та інтерпретації мовних даних.

Виклад основного матеріалу. Для визначення ролі ШІ в сучасних лінгвістичних дослідженнях необхідно уточнити сутність самого поняття «лінгвістичне дослідження». Його можна розглядати як наукову діяльність, спрямовану на збирання, систематизацію, аналіз та інтерпретацію мовних даних із метою виявлення закономірностей функціонування мови, встановлення взаємозв'язків між її структурними і функціональними компонентами та формулювання науково обґрунтованих висновків. Важливими характеристиками якісного

лінгвістичного дослідження є об'єктивність, системність, послідовність, спеціалізація, теоретична обґрунтованість, точність, доказовість, використання експериментальних методів, а також здатність до інтерпретації, пояснення й узагальнення отриманих результатів [1, с. 77].

Сучасне мовознавство характеризується посиленням міждисциплінарної взаємодії і поступовим відходом від вузькоспеціалізованих підходів до вивчення мовних явищ. Актуальні лінгвістичні дослідження дедалі частіше інтегрують теоретичні положення та методологічні засади різних наукових галузей. Формування й активний розвиток таких напрямів, як лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія, когнітивна лінгвістика та психолінгвістика, підтверджують інтегративний характер сучасної лінгвістичної науки [1, с. 79]. Зазначений підхід сприяє розширенню методичного інструментарію дослідників, забезпечуючи комплексний аналіз мовних явищ. Поєднання традиційних лінгвістичних методів із інноваційними підходами створює умови для більш повного, об'єктивного та багатовимірного дослідження мови як складної, динамічної і багаторівневої системи.

Одним із провідних напрямів сучасної лінгвістики є корпусна лінгвістика, що ґрунтується на використанні мовних корпусів – структурованих і систематизованих масивів текстів, сформованих для проведення наукового аналізу мовних явищ. Основу корпусної лінгвістики становить застосування кількісних методів дослідження, які дають змогу виявляти закономірності функціонування мови, простежувати тенденції її розвитку й аналізувати особливості мовлення [2, с. 34]. Побудова корпусного дослідження передбачає кілька послідовних етапів, першим з яких є формування корпусу, що охоплює збирання, добір, систематизацію й організацію текстового матеріалу відповідно до мети дослідження.

Водночас стрімке зростання обсягів мовних даних та ускладнення дослідницьких завдань, зокрема семантичної анотації, прагматичного аналізу і діахронічних досліджень, істотно знижують ефективність традиційних методів лінгвістичного аналізу. За таких умов дедалі більшого значення набувають технології ШІ, зокрема великі мовні моделі (Large Language Models, LLM) та інструменти обробки природної мови (Natural Language Processing, NLP), які забезпечують автоматизацію значної частини дослідницьких процесів, підвищують швидкість опрацювання мовних даних і розширюють можливості їх комплексного аналізу. На рисунку 1 наведені інші напрямки практичного застосування ШІ в лінгвістиці.

Важливим чинником, що визначає ефективність застосування ШІ в лінгвістичних дослідженнях, є якість і репрезентативність корпусу мовних даних, на основі якого функціонує відповідна модель. Обмежене представлення окремих мовних варіантів, регіональних і соціальних різновидів мови може зумовлювати неточності під час аналізу та інтерпретації мовного матеріалу. Наприклад, під час розроблення голосових

Рис. 1. Основні напрями практичного застосування ШІ в лінгвістиці

систем на кшталт Alexa використовуються великі масиви текстових даних із різних інформаційних джерел для моделювання тематики та семантики мовлення. Водночас переважання американських джерел може обмежувати репрезентативність мовного матеріалу та недостатньо відображати різноманіття англомовної комунікації. Подібна проблема характерна і для систем автоматичного аналізу текстів. Зокрема, Criterion, орієнтована на стандартну американську англійську, тому може недостатньо коректно оцінювати регіональні, соціально марковані та нестандартні мовні форми [10, с. 40]. Тому під час використання інструментів ШІ в мовознавстві необхідно враховувати не лише технічні можливості системи, але і репрезентативність даних, на яких вона була навчена, що безпосередньо впливає на достовірність результатів лінгвістичного аналізу.

Одним із практичних напрямів застосування ШІ є створення розмовних агентів і чат-ботів, здатних взаємодіяти з користувачем за допомогою природної мови. Важливим завданням таких систем є забезпечення комунікації, що максимально наближена до людської [11, с. 316]. Для цього недостатньо лише розпізнавати окремі слова чи мовні конструкції, оскільки система має враховувати контекст висловлювання, його значення та комунікативний намір мовця. Це особливо актуально для завдань, пов'язаних із перекладом і генерацією текстів, де необхідно враховувати не лише граматичну, лексичну та семантичну коректність висловлювання, але і комунікативну ситуацію, культурний контекст та особливості цільової аудиторії. Людина-перекладач, володіючи відповідними лінгвістичними та культурними компетентностями, здатна адаптувати текст відповідно до його функціонального призначення і забезпечити належну точність передачі змісту. Відтак найбільш ефективною видається модель взаємодії ШІ та людини, за якої автоматизовані інструменти використовуються для швидкого опрацювання значних обсягів мовного матеріалу, а фахівець здійснює його критичну оцінку, постредагування й адаптацію. Таке поєднання технологічних можливостей ШІ та професійної лінгвістичної компетентності створює передумови для підвищення якості мовних і перекладацьких результатів із одночасним збереженням їхніх семантичних, культурних і стилістичних характеристик [12, с. 111].

Варто зауважити, що на ефективність роботи моделей ШІ безпосередньо впливають характеристики конкретної мови. Так, наприклад, українська мова, на відміну від англійської, характеризується розгалуженою системою відмінювання, що потребує від мовних моделей здатності враховувати численні граматичні форми однієї лексеми. Додаткову складність становить відносно вільний порядок слів в українському реченні, за якого зміна позиції мовних компонентів не обов'язково призводить до зміни загального змісту висловлювання. Все це вимагає від систем ШІ врахування не тільки формальних характеристик мовних одиниць, але і їхніх синтаксичних, семантичних та контекстуальних взаємозв'язків [13].

Низкою специфічних труднощів, зумовлених складною синтаксичною структурою наукових текстів та постійним оновленням галузевої термінології, також характеризується і технічний переклад. Поява нових технологій, обладнання та виробничих процесів нерідко спричиняє відсутність усталених еквівалентів термінів у мові перекладу. Порівняльний аналіз сучасних систем машинного перекладу, зокрема ChatGPT і DeepL Translator, свідчить про високий рівень точності відтворення термінологічної лексики [14, с. 515]. За результатами окремих досліджень, ChatGPT забезпечує правильний переклад близько 90% спеціалізованих термінів, тоді як показник DeepL Translator становить приблизно 84%. Із найбільші труднощами обидві системи стикаються під час перекладу вузькогалузевої термінології, насамперед у сферах фізики та хімії. Серед типових помилок спостерігаються пропуски окремих термінів, використання надто узагальнених відповідників, порушення граматичної узгодженості, а також некоректне опрацювання спеціалізованих скорочень та абревіатур [4, с. 392].

Водночас аналіз результатів перекладу засвідчує, що різні моделі мають власні переваги. Так, DeepL Translator частіше адаптує абревіатури відповідно до норм мови перекладу, тоді як ChatGPT здебільшого зберігає їх у формі, поданій в оригінальному тексті [15]. В окремих випадках системи пропонують різні, але семантично рівнозначні варіанти перекладу одного і того самого терміну, що розширює можливості вибору оптимального відповідника.

Перспективним напрямом є використання ШІ для документування та типологічного дослідження мов, які недостатньо представлені в доступних мовних ресурсах. За умов обмеженого обсягу мовних даних ШІ може сприяти їх анотуванню, систематизації та доповненню, а також використовуватися для виявлення фонологічних і морфологічних закономірностей. Це розширює можливості дослідників у вивченні малодосліджених

мов і може пришвидшувати процес опису їхньої граматичної структури [16, с. 25]. Загалом, у сучасній лінгвістичній науці ШІ доцільно розглядати не тільки як інструмент автоматизації дослідницьких процесів, а як новий об'єкт мовознавчого аналізу. З одного боку, технології ШІ дають змогу опрацьовувати значні масиви мовних даних, виявляти закономірності та підтримувати формування лінгвістичних гіпотез, а з іншого – взаємодія людини з мовними моделями сама стає предметом дослідження у сфері прагматики, дискурс-аналізу і теорії комунікації.

Висновки. В умовах стрімкого технологічного розвитку та глобалізаційних процесів сучасна лінгвістика дедалі тісніше інтегрується з технологіями ШІ та нейротехнологіями. Їх застосування охоплює широкий спектр завдань, зокрема машинний переклад, двомовну освіту, автоматизований аналіз мовних даних і розвиток цифрової комунікації. Проте, в контексті сучасних лінгвістичних досліджень ШІ доцільно розглядати передусім як допоміжний інструмент, що здатний підвищувати ефективність аналізу, автоматизувати окремі дослідницькі процеси та забезпечувати опрацювання значних обсягів мовного матеріалу. Водночас технології ШІ не можуть повною мірою замінити науковців, адже інтерпретація мовних явищ часто потребує врахування емоційних, культурних, контекстуальних і прагматичних особливостей, які не завжди можуть бути адекватно відтворені автоматизованими системами. Саме тому найбільш перспективним підходом є поєднання технологічних можливостей ШІ з професійною компетентністю та критичним аналізом фахівця.

Відповідно, більш детального дослідження потребують ефективні моделі взаємодії людини та штучного інтелекту, які дають змогу поєднати автоматизацію дослідницьких процесів із професійною лінгвістичною інтерпретацією отриманих результатів.

Список літератури:

1. Ладиняк Н. Б. Методи і напрями досліджень у контексті сучасної лінгвістики: проблемні питання. *Слобожанський науковий вісник.* 2025. № 11. С. 75–81. DOI: https://doi.org/10.32782/philspu/2025.11.13
2. Смаглій В. М. Сучасні тренди міждисциплінарних лінгвістичних досліджень. *Modern Philology*. 2024. № 2. С. 33–37. DOI: https://doi.org/10.32782/modernph-2024.2.6
3. Фенюк Л., Смушак Т., Крук З. Автоматизовані системи для аналізу структури та стилістики літературних текстів: використання штучного інтелекту. *Вісник науки та освіти.* 2024. № 9 (27). С. 469–485. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-469-485
4. Шаркова Н. Ф. Машинний переклад наукових текстів у галузі металургії: порівняльний аналіз ChatGPT та DeepL Translator. *Наукові записки.* 2025. № 215. С. 387–392. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-50
5. The impact of artificial intelligence on the development of methods of critical text analysis in modern philology / N. Holubenko et al. *LatIA*. 2025. № 3. DOI: https://doi.org/10.62486/latia2025295
6. Révész A., Suzuki S., Jung Y. Artificial intelligence in applied linguistics: Applications, promises, and challenges. *Annual Review of Applied Linguistics.* 2025. P. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1017/S0267190525100172
7. Shirinova S. Leveraging artificial intelligence in linguistics: Innovations in language acquisition and analysis. *EuroGlobal Journal of Linguistics and Language Education.* 2025. Vol. 2, № 1. P. 50–57. DOI: https://doi.org/10.69760/egjlle.250006
8. Curry N., Baker P., Brookes G. Generative Al for corpus approaches to discourse studies: A critical evaluation of ChatPT. *Applied Corpus Linguistics.* 2024. Vol. 4, № 1. DOI: https://doi.org/10.1016/j.acorp.2023.100082
9. Zappavigna M. Hack your corpus analysis: How AI can assist corpus linguists deal with messy social media data. *Applied Corpus Linguistics*. 2023. Vol. 3, № 3. DOI: https://doi.org/10.1016/j.acorp.2023.100067
10. Демешко І. М., Величко В. А., Олексієнко А. В. Вплив штучного інтелекту на розвиток лінгвістичних досліджень: нові підходи та виклики. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. № 1 (33). С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.6
11. Дячук Н. В., Криворучко Т. В., Білюк І. Л. Потенціал штучного інтелекту у виявленні та створенні мовних патернів у літературних текстах. *Вісник науки та освіти.* 2024. № 29. С. 314–331. URL: https://eprints.zu.edu.ua/41953/1/1.pdf (дата звернення: 06.08.2026).
12. Analysing the impact of artificial intelligence on the development of contemporary philology: The use of automated tools in linguistic research / I. Bakhov et al. *Archive of Sciences.* 2024. Vol. 74, № 2. P. 110–117. DOI: https://doi.org/10.62227/as/74216
13. Language transformations under the influence of artificial intelligence: Linguistic trends and development prospects / W. Zhang et al. *Metaverse Basic and Applied Research.* 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.56294/mr2025161

14. Ali M., Ali S. Can artificial intelligence preferences be an alternative to human linguistic choices? A multidimensional analysis of research abstracts of English linguistics. *Journal of Nusantara Studies (JONUS).* 2024. Vol. 9, № 2. P. 514–536. DOI: https://doi.org/10.24200/jonus.vol9iss2pp514-536

15. Artificial intelligence in applied (linguistics): A content analysis and future prospects / O. Alaqlobi et al. *Cogent Arts & Humanities.* 2024. Vol. 11, № 1. DOI: https://doi.org/10.1080/23311983.2024.2382422

16. Ismayilova F. Artificial intelligence as a new lens on linguistics. *Porta Universorum*. 2025. Vol. 1, № 10. P. 23–27. DOI: https://doi.org/10.69760/portuni.0110003

Riepina I. Ju., Zhovnir O. M., Makovii M. H. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL OF MODERN LINGUISTIC RESEARCH: THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS

The article examines the role of artificial intelligence as a tool for contemporary linguistic research across theoretical and applied dimensions. The concept of "linguistic research" is characterized as a scientific activity aimed at studying linguistic phenomena, their structure, functioning and interrelationships, grounded in the systematic collection, analysis and interpretation of linguistic data. Modern linguistic research is marked by the active engagement of theoretical approaches and methodological principles developed within related scientific disciplines. The development of areas such as linguoculturology, linguoconceptology, cognitive linguistics and psycholinguistics indicates a strengthening of interdisciplinary interaction and the integrative nature of modern linguistics. One of the leading areas of modern linguistics is corpus linguistics, which uses structured text corpora to identify patterns of language use and analyze linguistic phenomena. The growth in linguistic data volumes and the complexity of research tasks have led to the active use of artificial intelligence, particularly large language models (LLMs) and natural language processing (NLP) technologies, to automate and improve the efficiency of corpus analysis. The main areas of application of artificial intelligence technologies in linguistics are considered, particularly in corpus linguistics, machine translation, text analysis, digital discourse analysis and the study of language patterns. Particular attention is paid to the use of ChatGPT and other artificial intelligence systems for translating specialized scientific texts, as well as the problems of reproducing terminology and the contextual, pragmatic and culturally determined features of speech. In the course of the research, it was found that artificial intelligence technologies increase the speed and scalability of linguistic material analysis, but do not provide a complete replacement for a specialist. The main limitations of modern AI tools are identified, and the need for human verification and post-editing of the results is substantiated. The conclusion states that the most promising model of human-artificial intelligence interaction is one that combines automated processing of language data with professional linguistic interpretation.

Keywords: *artificial intelligence, computational linguistics, natural language processing, large language models, corpus linguistics, machine translation.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.14’02-2.09:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/39

Винар С. М.
https://orcid.org/0000-0001-8046-497X
Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

Полюга С. М.
https://orcid.org/0000-0003-3939-9285
Заклад вищої освіти «Український католицький університет»

АГОН ЯК КОМУНІКАТИВНА МОДЕЛЬ ДРАМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ ГРЕЦЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Статтю присвячено дослідженню агону як комунікативної моделі драматичного дискурсу античної (грецької) трагедії на матеріалі твору Еврипіда «Іфігенія в Тавріді». Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційного трактування агону як суто композиційного або риторичного елемента драматичної структури та виявлення його дискурсивного потенціалу як механізму організації мовленнєвої взаємодії персонажів. Метою статті є визначення функціональних особливостей агону та стихоміфії як взаємопов’язаних складників комунікативної структури античної трагедії, а також з’ясування їхньої ролі у формуванні конфлікту, моделюванні стратегій мовленнєвої поведінки й розгортанні драматичної дії.

Особливу увагу приділено аналізу агональних сцен, у яких мовленнєве протистояння персонажів реалізується через аргументацію, переконання, приховування інформації, розпізнавання та зміну комунікативних ролей. Встановлено, що агон у трагедії Еврипіда функціонує не лише як форма словесного двобою, а як універсальна модель драматичної комунікації, що визначає логіку розвитку конфлікту, трансформацію взаємин між персонажами та динаміку сюжетної побудови.

У статті доведено, що вагому роль у реалізації агональної взаємодії відіграє стихоміфія, яка забезпечує високу інтенсивність діалогу, оперативний обмін репліками та створює умови для послідовної зміни комунікативної ініціативи. Її використання сприяє посиленню драматичної напруги, актуалізує приховані смисли висловлювань і виявляє психологічні особливості персонажів. Поєднання агону зі стихоміфією формує цілісну систему мовленнєвої взаємодії, у межах якої конфлікт розгортається не лише на рівні сюжетних подій, а й у площині зіткнення світоглядних позицій, моральних принципів і комунікативних стратегій.

Отримані результати дають підстави розглядати агон як одну з базових комунікативних моделей античної трагедії, що поєднує риторичний і дискурсивний виміри драматичного мовлення. Запропонований підхід розширює сучасні уявлення про комунікативну природу еврипідівської драматургії та окреслює перспективи подальших досліджень драматичного дискурсу античної літератури в межах класичної філології крізь призму сучасної дискурсології та прагмалінгвістики.

Ключові слова: *агон, стихоміфія, грецька мова, класична філологія, грецька трагедія, комунікативна модель, дискурс.*

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві драматичний дискурс античної трагедії дедалі частіше осмислюється як система комунікативних стратегій, у межах яких мовленнєве зіткнення персонажів виконує не лише сюжетотворчу, а й смислотворчу функцію.

© Винар С. М., Полюга С. М., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Однією з ключових форм такого зіткнення є агон (*гр. ἀγών*) – структурований діалогічний двобій, що в давньогрецькій драмі репрезентує конфлікт позицій, цінностей і моделей дії. Попри значну увагу дослідників до жанрової специфіки та поетики трагедій Еврипіда, агон переважно розглядається як композиційний елемент або риторичний прийом, тоді як його функціонування в якості комунікативної моделі драматичного дискурсу залишається недостатньо з'ясованим.

Особливої актуальності ця проблема набуває у трагедії «Іфігенія в Тавриді» (Еврипід), де система діалогів між Іфігенією, Орестом, Піладом і Фоантом формує складну мережу комунікативних взаємодій, спрямованих на приховування, розпізнавання та переконання. У цьому контексті агон постає не лише як формалізований епізод суперечки, а як універсальний механізм організації драматичного мовлення, що визначає динаміку конфлікту й моделює процес прийняття рішень персонажами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика «Іфігенії в Тавриді» активно розробляється в сучасному антикознавстві, працях дослідників у галузі класичної філології. У новітніх коментарях і монографіях увагу зосереджено на жанровій природі твору, його образній системі та драматургічній організації. Ґрунтовний аналіз тексту й поетики трагедії подано в коментарях П. Кіріаку [7], Л. Паркер [8], Е. Кірнс [6], де розглянуто ключові тематичні вузли твору, особливості сценічної побудови та характеристики персонажів. Важливим напрямом сучасних студій стало дослідження так званих «трагедій втечі» Еврипіда. У працях М. Райта [9] Еврипідова «Іфігенія в Тавриді» інтерпретується як зразок драматургії, у якій конфлікт розгортається через послідовність стратегічних діалогів і ситуацій розпізнавання; саме ці спостереження акцентують комунікативний вимір трагедії.

Водночас у працях, присвячених поетиці Еврипіда, агон здебільшого аналізується як структурний компонент трагедії або форма риторичного протистояння персонажів. Дослідження, що безпосередньо трактували б агон як комунікативну модель драматичного дискурсу в «Іфігенії в Тавриді», залишаються поодинокими. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу агональних сцен трагедії з урахуванням їхньої прагматичної, діалогічної та дискурсивної функцій.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні агону саме як комунікативної моделі драматичного дискурсу в «Іфігенії в Тавриді», визначенні функціональних особливостей агону та стихоміфії як взаємопов'язаних елементів комунікативної структури античної трагедії, що дало б змогу по-новому осмислити специфіку еврипідівської драматургії.

Виклад основного матеріалу. Однією з визначальних особливостей давньогрецької трагедії є перенесення драматичного конфлікту зі сфери безпосередньої сценічної дії у сферу мовленнєвої взаємодії персонажів. На відміну від новоєвропейської драми, де кульмінація нерідко пов'язана із зовнішнім розвитком подій, антична трагедія досягає найвищої емоційної напруги через словесне зіткнення протилежних позицій, моральних принципів і світоглядних орієнтирів. Саме тому драматична дія реалізується насамперед у процесі аргументації, переконання, сумніву та прийняття рішення.

Ця особливість безпосередньо пов'язана з античним розумінням агону як універсального принципу організації людського буття. Змагальність визначала не лише спортивні чи військові практики, а й політичне життя, судочинство, філософський діалог, риторичне мистецтво й художню творчість. У культурі класичної Греції зіткнення різних поглядів сприймалося як природний спосіб пошуку істини, а тому агон поступово набув статусу однієї з основних моделей суспільної комунікації. Саме в цьому культурному контексті формується драматургія Еврипіда, у якій словесне змагання стає провідною формою розвитку конфлікту.

У сучасному літературознавстві агон традиційно розглядають як композиційний компонент трагедії або як риторично організовану суперечку між персонажами. Такий підхід безперечно є продуктивним, однак не вичерпує функціонального потенціалу цього явища. Аналіз трагедії «Іфігенія в Тавриді» дає підстави розглядати агон не лише як структурний елемент композиції, а передусім як комунікативну модель драматичного дискурсу, у межах якої персонажі реалізують власні мовленнєві стратегії, здійснюють вибір і впливають як один на одного, так і на глядацьку аудиторію.

Подібне розуміння не суперечить класичній поетиці. Ще Арістотель [1] наголошував, що предметом трагедії є дія (*гр. πρᾶξις*), яка розкривається через рішення й вчинки персонажів. У трагедіях Еврипіда така дія дедалі частіше набуває мовленнєвої форми. Герої не просто повідомляють про свої наміри – вони формують їх у процесі

діалогу, аргументують власні рішення, переглядають попередні переконання, переконують або спростовують позицію співрозмовника. Отже, мовлення перестає бути лише способом супроводу драматичної дії й стає її основною формою.

Найвиразніше ця закономірність простежується у сцені словесного двобою Ореста і Пілада. Сюжетна ситуація добре відома: відповідно до таврійського звичаю чужоземці, які висадилися на берег країни, мають бути принесені в жертву Артеміді. Іфігенія, прагнучи врятувати одного з полонених, пропонує йому доставити листа до Еллади. Саме ця обставина стає відправною точкою для одного з найхарактерніших агонів трагедії.

Мовні партії героїв (*цитати грецькою мовою подаються за* [5], *український переклад* [3]) побудовані симетрично і містять три основні частини. Це, по-перше, вступ, у якому Орест і Пілад роздумують над тим, τίς ἐστὶν ἡ νεᾶνις; (660) – *То хто ж ця діва? Так уже невдавано/ Про Трою, про ахейців, їх повернення/ Питала…* (651–653). По-друге, головна частина, у якій Орест і Пілад сперечаються про те, хто із них буде принесений в жертву: κοινῇ δ᾽ ἔπλευσα, δεῖ με καὶ κοινῇ θανεῖν (675) – ***Пілад.*** *Ганьба для мене, щоб я жив, як ти умреш:/ Пливли ми разом – разом тут загинемо* (665–666). ...δεῖ φέρειν ἐμέ /ἁπλᾶς δὲ λύπας ἐξόν, οὐκ οἴσω διπλᾶς (688) – ***Орест.*** *Власні біди – їх мені нести/ Скажи, навіщо той тягар подвоювать?* (678–679). Зовні предмет суперечки видається очевидним: хто з друзів має залишитися живим, а хто добровільно прийняти смерть. Проте зміст цього агону значно глибший. Перед глядачем постає зіткнення двох рівнозначних моральних позицій, кожна з яких має власну систему аргументів. Орест переконаний, що відповідальність за виконання волі Аполлона та за трагічні наслідки минулих подій повинен нести саме він. Натомість Пілад виходить із принципу непорушності дружнього обов'язку і вважає негідним урятуватися ціною загибелі товариша. Таким чином, конфлікт розгортається не між егоїзмом і самопожертвою, а між двома етичними моделями поведінки, кожна з яких претендує на моральну переконливість.

По-третє, завершальні репліки: вони не ліквідовують конфлікту, однак відкривають перспективу його подальшого розвитку, зберігаючи драматичну інтригу: ἀλλ᾽ ἔστιν ἡ λίαν δυσπραξία / λίαν διδοῦσα μεταβολάς, ὅταν τύχῃ (723–724) – *З-перед межі, буває, девсьому вже край, Поверне раптом доля, усміхнувшися* (712–713).

Як бачимо, композиція агону демонструє виразну риторичну впорядкованість. Початкові репліки окреслюють ситуацію та визначають предмет суперечки. Основна частина являє собою послідовний обмін аргументами, побудований за принципом симетрії, коли кожне твердження одного персонажа отримує логічно вмотивовану відповідь іншого. З формального погляду ця сцена нагадує судовий диспут, у якому кожна теза супроводжується контртезою, а логіка розвитку діалогу підпорядковується законам античної риторики. Симетричність промов, рівновага аргументів, послідовність доказів та їхня емоційна виваженість свідчать про значний вплив афінського судового красномовства на драматургію Еврипіда. Як слушно зауважував Б. Варнеке [2], саме драма стала одним із художніх просторів, де риторична культура класичної Греції знайшла своє найповніше естетичне втілення.

Водночас риторична організація діалогу виконує не лише композиційну функцію. Вона забезпечує поступове розкриття психологічного стану персонажів. Аргументи Ореста і Пілада не лише пояснюють їхні наміри, а й формують цілісну моральну характеристику кожного героя. Саме тому агон стає простором, у якому психологічний портрет персонажа постає не через авторський опис, а через власне мовлення.

Особливого значення в цій сцені набуває прагматичний аспект комунікації. Кожна репліка спрямована не тільки на безпосереднього співрозмовника. Вона водночас адресована глядачеві, який оцінює силу аргументів, співвідносить їх із власними моральними уявленнями й стає активним учасником інтерпретації конфлікту. Завдяки цьому словесне змагання виходить за межі діалогу двох персонажів і перетворюється на форму художнього спілкування між драматургом та аудиторією.

Таким чином, агон у трагедії Еврипіда виконує значно ширшу функцію, ніж організація сюжетного конфлікту. Він моделює процес морального вибору, репрезентує зіткнення альтернативних систем цінностей і забезпечує розвиток драматичної дії через мовленнєву взаємодію персонажів. Саме тому його доцільно розглядати як одну з базових комунікативних моделей античної трагедії, у межах якої слово набуває сили драматичного вчинку.

Не менш важливим елементом комунікативної організації трагедії виступає стихоміфія. Якщо агон репрезентує розгорнуте словесне змагання, то стихоміфія є максимально динамічною формою діалогічної взаємодії. Її основу становить швид-

кий обмін короткими репліками, кожна з яких займає один вірш або його частину. У Еврипіда цей традиційний прийом зазнає суттєвої трансформації. На відміну від ранньої трагедії, де стихоміфія часто виконувала лише композиційну функцію, вона набуває психологічної глибини, передаючи найтонші зміни емоційного стану персонажів.

Показовим у цьому відношенні є другий епізодій трагедії, у якому відбувається діалог Іфігенії та Ореста (482–559) [5], (490–569) [3]. Репліки персонажів надзвичайно лаконічні, однак саме їхня стислість створює враження безпосередності мовлення. Співрозмовники ніби перебивають один одного, не маючи змоги стримати внутрішнє хвилювання. Такий принцип побудови діалогу надає сцені високої психологічної достовірності й водночас забезпечує інтенсивний розвиток драматичної дії.

Особливу роль у створенні комунікативної напруги відіграє драматична іронія, яка виникає завдяки різному обсягу інформації, доступної персонажам і глядачам. Уже на початку трагедії реципієнт знає, що жриця Артеміди та приречений на смерть чужоземець є братом і сестрою. Персонажі ж залишаються в невіданні. Унаслідок цього кожне наступне запитання Іфігенії про долю батьківщини, Ахілла, Електри чи самої себе набуває особливого драматизму. Для глядача ці репліки є не лише інформаційним повідомленням, а насамперед психологічним випробуванням, оскільки він усвідомлює справжній зміст діалогу значно раніше за його учасників.

Саме тому сцена впізнавання, яку Аристотель вважав одним із найефективніших засобів побудови трагедії, стає логічною кульмінацією всієї комунікативної системи твору. Еврипід майстерно поєднує драматичну іронію, агональні форми мовлення та стихоміфічний обмін репліками, поступово підводячи героїв і глядача до емоційного катарсису.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє уточнити традиційне розуміння агону і стихоміфії в античній трагедії. Якщо в класичному літературознавстві ці явища переважно розглядалися як композиційні елементи або риторичні форми організації драматичного тексту, то комунікативний підхід дає змогу виявити їхній значно ширший функціональний потенціал. Агон і стихоміфія є не лише структурними компонентами драматургії Еврипіда, а й основними механізмами художньої комунікації, через які реалізується драматична дія.

Аналіз трагедії «Іфігенія в Тавриді» засвідчив, що драматичний конфлікт розгортається насамперед у просторі мовленнєвої взаємодії персонажів. Саме у словесному протистоянні формуються моральні позиції героїв, здійснюється їхній етичний вибір, переосмислюються життєві цінності та приймаються рішення, які визначають подальший розвиток сюжету. У цьому сенсі мовлення перестає виконувати допоміжну щодо сценічної дії функцію і набуває статусу самостійної драматичної дії, що цілком узгоджується з арістотелівським розумінням *πρᾶξις* як сфери морально значущого вчинку.

Запропонований підхід дозволяє розглядати агон як комунікативну модель драматичного дискурсу, у межах якої персонажі реалізують власні мовленнєві стратегії, аргументують моральні позиції та здійснюють взаємний комунікативний вплив. Стихоміфія, своєю чергою, забезпечує динаміку цієї взаємодії, посилюючи психологічну напругу, прискорюючи розвиток конфлікту й створюючи ефект безпосередньої присутності глядача у просторі драматичної події. У взаємодії агону і стихоміфії формується особливий тип художньої комунікації, у якому драматичний конфлікт реалізується через аргументоване мовлення, а не через зовнішню подію.

Дослідження також показало, що комунікативна організація трагедії охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів. Поряд із діалогом між персонажами функціонує комунікація між драматургом і глядачем, а драматична іронія, заснована на нерівномірному розподілі інформації, перетворюється на один із найефективніших засобів керування рецепцією. Завдяки цьому глядач не лише спостерігає за розвитком конфлікту, а стає його активним інтерпретатором, співвідносячи аргументи персонажів із власними моральними уявленнями.

Отже, поєднання інструментарію класичної філології з сучасними комунікативними та рецептивними підходами відкриває нові можливості для осмислення античної драматургії. Такий синтез дозволяє не лише точніше описати функціонування агону і стихоміфії в трагедіях Еврипіда, а й по-новому інтерпретувати саму природу драматичної дії як процесу художньої комунікації. У цьому контексті давньогрецька трагедія постає не тільки пам'яткою класичної літератури, а й універсальною моделлю людського діалогу, морального вибору та смислотворення, що зберігає свою евристичну цінність для сучасного літературознавства.

Список літератури:

1. Аристотель. Поетика / пер. з давньогр. Б. Тена. Київ : Мистецтво, 1967. 129 с.
2. Варнеке Б. В. Античний театр. Начерки з історії театру / за ред. П. Руліна. Вип. 1. Харків; Київ : Держ. вид-во України, 1929. 164 с. URL: https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=9688
3. Евріпід. Іфігенія в Тавріді. *Трагедії* / пер. з давньогр. А. Содомори та Б. Тена. Київ : Основи, 1993. С. 339–388.
4. Содомора А. До глибин людської душі. Евріпід. Трагедії. Київ : Основи, 1993. С. 5–20.
5. Euripides. Ausgewählte Tragödien. Zweites Bändchen. Iphigenie in Taurierland / rec. A. Nauck. Lipsiae : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1888. 141 s.
6. Kearns E. Euripides: Iphigenia in Tauris. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. 320 p.
7. Kyriakou P. A Commentary on Euripides' Iphigenia in Tauris. Berlin; New York: De Gruyter, 2006. 504 p.
8. Parker L. P. E. (ed.) Euripides: Iphigenia in Tauris. Oxford: Oxford University Press, 2016. 496 p.
9. Wright M. Euripides' Escape-Tragedies: A Study of Helen, Andromeda, and Iphigenia among the Taurians. Oxford: Oxford University Press, 2005. 442 p.

Vynar S. M., Poluha S. M. AGON AS A COMMUNICATIVE MODEL OF DRAMATIC DISCOURSE IN GREEK TRAGEDY

This article is devoted to the study of agon as a communicative model of dramatic discourse in ancient (Greek) tragedy, based on Euripides' work "Iphigenia in Tauris". The relevance of this study stems from the need to rethink the traditional interpretation of the agon as a purely compositional or rhetorical element of dramatic structure and to reveal its discursive potential as a mechanism for organising the verbal interaction between characters. The aim of this article is to identify the functional characteristics of the agon and stichomythia as interrelated components of the communicative structure of ancient tragedy, as well as to clarify their role in the formation of conflict, the modelling of strategies of speech behaviour and the unfolding of the dramatic action.

Particular attention is paid to the analysis of agonal scenes, in which the verbal confrontation between characters is realised through argumentation, persuasion, the withholding of information, and the recognition and shifting of communicative roles. It has been established that the agon in Euripides' tragedies functions not only as a form of verbal duel, but as a universal model of dramatic communication that determines the logic of the conflict's development, the transformation of relationships between characters and the dynamics of the plot structure.

The artice demonstrates that stichomythia plays a significant role in the realisation of agonistic interaction, ensuring a high intensity of dialogue, a rapid exchange of lines, and creating the conditions for a successive shift in communicative initiative. Its use helps to heighten dramatic tension, brings to the fore the hidden meanings of utterances and reveals the psychological characteristics of the characters. The combination of agonal interaction with stichomythia forms a coherent system of verbal interaction, within which the conflict unfolds not only at the level of plot events, but also in the realm of clashing worldviews, moral principles and communicative strategies.

The findings provide grounds for considering the agon as one of the fundamental communicative models of ancient tragedy, combining the rhetorical and discursive dimensions of dramatic speech. The proposed approach broadens contemporary understanding of the communicative nature of Euripidean dramaturgy and outlines prospects for further research into the dramatic discourse of ancient literature within the framework of classical philology through the lens of contemporary discourse studies and pragmalinguistics.

Keywords: *agon, stichomythia, Greek language, classical philology, Greek tragedy, communicative model, discourse.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 821.161.2.09Сердюк
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/40

Кузьменко В. І.
https://orcid.org/0000-0002-2402-1493
Національна академія Служби безпеки України

ВІН ЗАПАЛЮВАВ ЗОРІ У ВСЕСВІТІ ЛІТЕРАТУРИ: НА ПОШАНУ 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПАВЛА СЕРДЮКА

У статті осмислено мистецький доробок відомого українського літературного критика, педагога, викладача Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя (з 2004 року – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) Павла Олександровича Сердюка (1926–1999). Матеріал подано крізь призму спогадів автора дослідження про творчі взаємини з літературним критиком, літературознавцем і педагогом, починаючи від першого знайомства оповідача з публікаціями П. О. Сердюка у фахових часописах, а згодом на його лекціях у Ніжинському пединституті та на засіданнях літературної студії під керівництвом ученого й письменника, до співпраці з ним у закладі вищої освіти та особистих стосунках.

У статті розкриваються й інші форми творчого співробітництва наратора з П. О. Сердюком: цікаві зустрічі, які приносили, принаймні оповідачеві, неабияку радість невимушеного спілкування, спогади митця про відомих літераторів, колишніх вихованців літературної студії, рецензування ним рукописів окремих статей, шахові баталії.

Павлу Сердюку була притаманна уроджена делікатність, теплий гумор, почасти з підтекстом, блискуча ерудиція, вільна орієнтація в українській і світовій галереї літературних персонажів. Учений і письменник був дуже емоційним і запальним, боляче переживав тогочасну нашу національно-культурну ситуацію.

Внаслідок проведеного аналізу зроблено висновок про те, що за понад сорок років роботи у закладах вищої освіти Павло Сердюк виховав не одне покоління вчителів-словесників. Його лекції вирізнялися глибиною аналізу та максимальною незаангажованістю ідеологічними штампами, що було рідкістю для тієї доби. Живучи й працюючи в Ніжині, літературний критик і вчений став активним розбудовувачем місцевого освітянського середовища, він підтримував стосунки з відомими українськими письменниками, представниками інтелектуальної еліти, досліджував творчість П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, О. Гончара, П. Воронька, Г. Тютюнника та ін., зв'язки видатних діячів культури з Чернігівщиною та Полтавщиною.

Нині літературно-критичні та навчально-методичні розробки Павла Сердюка фахівці вважають вагомим внеском у дослідження українського слова, його наукові студії залишаються актуальними для вчителів-філологів, істориків літератури та краєзнавців.

Ключові слова: *Павло Сердюк, літературна критика, літературознавство, літературна студія, лекція, спогади, рецензія, шахи.*

Постановка проблеми. 4 березня 2026-го року виповнилося сторіччя з дня народження Павла Олександровича Сердюка (1926–1999), відомого українського літературного критика, літературознавця й педагога-новатора, кандидата філологічних наук, доцента Ніжинського державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя (з 2004 року – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). Нинішній ювілей Павла Сердюка – чудова нагода для роздумів про важливість професійної чесності в науці. Внесок митця і вченого у дослідження українського слова залишається напрочуд актуальним для вчителів-словесників, для істориків українського письменства і краєзнавців. П. О. Сердюк зосередився на «тихій» науковій та просвітницькій роботі. Саме на таких непересічних постатях трималася українська гуманітарна наука в часи, коли збереження чистоти мови та літературних стандартів було формою культурного опору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературно-критичний доробок Павла Сердюка привертав увагу В. Крутиуса [5], К. Балабухи [1], Л. Жидяка [3] та інших дослідників [4: 6: 7]. Але

© Кузьменко В. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

їхні статті у виданнях довідникового характеру чи матеріали, написані з приводу ювілеїв митця, а також рецензії у фаховій періодиці носили переважно спорадичний характер. Відтак назріла потреба в появі цілісного дослідження про відомого літературного критика й наставника мистецьки обдарованої молоді.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити ґенезу наукового співробітництва оповідача-колеги з літературним критиком і літературознавцем П. О. Сердюком, на основі якої в подальшому може бути створений творчий життєпис відомого науковця й педагога, багаторічного керівника молодіжної літературної студії в Ніжинському педагогічному інституті імені М. В. Гоголя.

Виклад основного матеріалу. «Віддавна закоханий у мистецтво слова, він поєднав у своїй особі вчителя-словесника, літературного критика і науковця у сфері історії літератури…», – так писав про свого колегу доцент кафедри української літератури Ніжинського педінституту імені М. В. Гоголя Володимир Крутиус у післямові до книжки Павла Сердюка «У світлиці поезії» (Ніжин, 1996).

Павло Олександрович Сердюк народився 4 березня 1926 року в селі Велика Павлівка Зіньківського району (нині Полтавського району) Полтавської області в родині хлібороба. Його формування припало на складні довоєнні, воєнні та повоєнні роки, що загартувало характер і визначило жагу до освіти. Вчився він у місцевій школі, був відмінником навчання. Перед війною втратив матір.

Після війни працював у колгоспі будівельником, конюхом, орачем, косарем, обліковцем, бригадиром і навчатися на заочному відділенні Гадяцького педагогічного училища, після закінчення якого вчителював у селах району. Завідував початковою школою та викладав у рідному селі українську мову і літературу, був сількором районної та республіканської преси, редактором і диктором місцевого радіомовлення.

Вищу освіту Павло Сердюк отримав, навчаючись заочно у Харківському університеті ім. М. Горького, який закінчив у 1960 році.

За порадою своїх університетських наставників, працюючи у школі, розпочав дослідницькі літературознавчі спроби. Павло Сердюк з 1961 року виступав уже як літературний критик, публікував рецензії, статті, теоретичні розвідки на сторінках «Літературної України», журналів «Дніпро», «Вітчизна», «Жовтень», «Українська мова і література в школі» та інших періодичних часописів. У видавництві «Радянський письменник» 1963 року побачила світ його перша книжка – літературно-критичний нарис «Платон Воронько». За цим виданням автор весною 1965-го захистив дисертацію в Харківському університеті, здобувши науковий ступінь кандидата філологічних наук. Восени того ж року П. О. Сердюк продовжив свій викладацький шлях уже в закладах вищої освіти, спершу в Уманському педагогічному інституті, згодом – у Донецькому університеті, з якого за поширення статті Івана Дзюби «Інтернаціоналізм та русифікація» педагога було звільнено з роботи.

Влітку 1968 р. переїхав на Чернігівщину, де працював доцентом кафедри української літератури Ніжинського педінституту ім. М. В. Гоголя. Понад 10 років очолював молодіжну літературну студію Гоголівського закладу вищої освіти.

Автор понад 150 критичних і науково-методичних статей і літературно-критичних книг: «Платон Воронько» (1963), «Людина в поемі» (1970), «Етапи творчого неспокою» (1971), «Невичепність пізнання» (1989), «У світлиці поезії» (1996).

Життєвий шлях Павла Олександровича Сердюка завершився 5 квітня 1999 року. Похований у Ніжині.

Така стисла біографічна довідка про П. О. Сердюка.

У шкільні роки митці художнього слова, хрестоматійні письменники-класики, здавались мені справжніми володарями всесвіту (цей образ був навіяний, зокрема, й романом Володимира Владка «Аргонавти Всесвіту»), духовними титанами, могутнішими за королів, президентів і навіть генеральних секретарів комуністичної партії. І лише згодом прийшло усвідомлення того, що письменники – такі ж люди, як і ми з вами, з плоті і крові. Хіба що здатні повсякчас чужий біль сприймати, як власний, і вже за межею реальності – вони наділені талантом радіти здобуткам і досягненням інших, немов своїм, особистим надбанням.

У школі вчився лише на «відмінно». Про літературного критика й літературознавця Павла Сердюка вперше почув із вуст учительки Марії Андріївни Соломахо, яка з 5-го по 10-й клас викладала у нас українську мову й літературу. Вона любила і знала свій предмет, багато читала, передплачувала літературно-мистецькі часописи, «Літературну Україну». Щороку готувала мене до участі в районній та обласній учнівських олімпіадах.

Запам'яталися статті про В. Сосюру, М. Бажана, П. Воронька в комплектах журналу «Українська мова й література в школі», які Марія Андріївна пропонувала мені для опрацювання. Автором цих публікацій був Павло Сердюк, якому вдавалося

про найскладніші речі говорити в дусі вільної інтимної бесіди, внаслідок чого його статті були зрозумілими кожному читачеві, зокрема й мені, сільському школяреві. Згодом і в обласній газеті «Деснянська правда» я прочитав його рецензію на роман Ю. Збанацького «Кують зозулі». Написано було яскраво, образно, просто, але не спрощено. Стиль цього критика я вже розпізнавав з перших абзаців тексту. Його публікації приваблювали розважливістю міркувань, ґрунтовністю оцінок, намаганням проникнути в світ образів тих творів, про які висловлювалися судження.

Через якийсь час згадка про Павла Сердюка пролунала і в розмові з Вячеславом Мальцем, дитячим письменником, моїм земляком. Я щойно закінчив 9-й клас Макишинської середньої школи, перебував на останніх шкільних канікулах. Городнянська міськрайонна газета «Сільські новини» з номера в номер продовжувала друкувати мій нарис «Гроза над Сновом» про знаного уродженця Макишина – Довгорука Устима Івановича, учасника громадянської війни, першого голову колгоспу в нашому селі. Оприлюднені випуски газети, які ще пахли свіжою типографською фарбою, а також рукопис оповідання «Образа» я приніс на суд автора «Голубого автобуса» й «Білини першого снігу» – книжок для дітей середнього та старшого шкільного віку.

Вячеслав Михайлович неквапливо передивився моє «вибране», розпитав про подальші плани, поцікавився, куди збираюся вступати на навчання після закінчення школи – на факультет журналістики чи на філологічний факультет Київського університету. Моя відповідь його здивувала, адже я мав намір вступати не до столичного університету, а до Ніжинського педінституту, оскільки там колись у Гімназії вищих наук училися: геніальний, всесвітньовідомий письменник М. Гоголь, байкарі Є. Гребінка й Л. Глібов, поети О. Ющенко та Л. Горлач, прозаїки Ю. Збанацький та Є. Гуцало і ще блискуча й чисельна плеяда видатних вітчизняних діячів.

Мій співрозмовник лише посміхнувся, почувши наведені аргументи, побажав успіху, а ще додав, що Ніжинський педінститут – один із найпрестижніших закладів вищої освіти в Україні. Порадив мені, як тільки стану студентом, із перших місяців навчання займатися спортом і відвідувати літературну студію, яку очолює відомий критик Павло Олександрович Сердюк.

Промайнув іще один рік. Нарешті 1 липня 1975 року я привіз документи для вступу на філологічний факультет Гоголівського інституту. Мав непогані шанси, бо в руках тримав атестат золотого медаліста і чималу добірку газет з оприлюдненими віршами, есеями, замітками та нарисами. Секретар приймальної комісії Тамара Дмитрівна Пінчук, мила й доброзичлива жінка, попросила залишити мій «вагомий доробок» для ознайомлення. Натомість я поцікавився, чи керує нині літературною студією Павло Олександрович, адже, коли пройду вступні випробування і стану студентом, планую відвідувати засідання літстудії. Тамара Дмитрівна пообіцяла передати П. О. Сердюкові вітання від «молодого обдарування».

Перший вступний іспит з російської мови та літератури (усно) пощастило скласти на «відмінно», тож, як медаліст, був звільнений від трьох подальших екзаменаційних випробувань: з історії, з іноземної мови та від письмового твору. Мене було зараховано до складу студентів Ніжинського ордена Трудового Червоного Прапора державного педагогічного інституту імені М. В. Гоголя. Щоправда, додому не відпустили. Допоки інші абітурієнти складали чергові вступні випробування, мене на 10 днів залишили для проходження виробничої практики – допомагати працівникам агробіостанції доглядати за Графським парком. Через кілька днів потому до 23-ї кімнати гуртожитку № 2, що на центральній площі міста, де я тоді проживав, завітала вродлива комунікабельна дівчина. «Любов Кириченко, – представилась вона, – студентка 2 курсу російського відділення, староста літературної студії. За дорученням Павла Олександровича Сердюка, я розшуковую “молоде обдарування”, щоб запросити його, себто тебе, до нашого дружного товариства». «А який він, Павло Олександрович?» – запитав я. «Дуже класний!» – відповіла Люба Кириченко.

Тоді я ще не знав, та й не міг знати, що розмовляю не зі звичайною романтичною дівчиною, авторкою кількох опублікованих поезій, серед яких виділялась хіба що «Геометрія і любов», яка *«пролетіла по дотичній»*, а з майбутньою відомою письменницею Любов’ю Пономаренко. Пройдуть роки, і лапідарні новели Люби, величиною з долоню, – «Гер переможений», «Обпечені» та інші будуть включені до шкільної програми з української літератури.

З перших днів занять в інституті я почав регулярно відвідувати засідання студії, уважно вчитувався в кожну поезію, в кожний прозовий абзац, які виходили з- під пера моїх літературних побратимів, що наважились оприлюднити свої твори в інститутському «Літстудійці». Для цього було відведено спеціальний стенд, поруч із розкла-

дом навчальних занять студентів філологічного факультету.

Серед тих, хто найчастіше «друкувався» тоді в «Літстудійці», були Анатолій Шкуліпа, Іван Просяник, Любов Кириченко, Міта Руденко, Алла Ісаєнко, Олександр Лисий, Тетяна Овчаренко, Олександр Забарний, Людмила Примостко, Олександр Гадзінський, Михайло Москаленко, Олег Василишин, у тому числі і я.

Запам'ятались кілька речей, які оприлюднював у «Літстудійці»: уривки з повісті «Баян Баянович», автоепіграми, пародії, ліричні поезії. Ось, скажімо, одна з автоепіграм, в осерді якої самовисміювання трьохмовності власних писань – українською, російською та білоруською: *«Что йон за стихотворец? – / Понять нельзя никак / Рассейский украйонец, / Украинский русак».*

З кожного нового поповнення студентів Павло Олександрович, з лише йому притаманним відчуттям, відбирав найобдарованіших і приводив до студії. Не всі члени «дружного товариства» мали мужність одразу запропонувати свої твори для «Літстудійця», навіть ті, хто вже друкувався в районній чи обласній періодиці. Можливо, через те, що «Літстудієць» був дуже популярним серед студентів, його читали всі – і студенти, і викладачі, причому висловлювали здебільшого критичні зауваги вголос, одразу ж під час ознайомлення з текстом. Щоб витримати таку гостру критику, треба було мати неабиякі нерви.

Не всі також наважувались подавати свої рукописи для розгляду на черговому засіданні літстудії. Перші кілька місяців я теж лише придивлявся та слухав і з острахом дивився на те, як летить пір'я з тих нещасних, чиї писання розбирали на друзки. Але десь наприкінці листопада 1975 року віддав Павлові Олександровичу добірку поезій зі словами: «Викликаю вогонь на себе!»

Через день на стенді «Літстудійця» з'явилось оголошення про дату і час чергового засідання, а також, хто саме звітується. Пам'ять зафіксувала не послідовність проведення цього дійства, а калейдоскоп емоцій, почуттів і уривків якихось фраз, питань і побажань. Після мого виступу (а це було не досить виразне читання з папірця кількох десятків поезій українською та російською) першим накинувся рвати на шмаття автора Тарас Колісник, якого заздалегідь призначили опонентом. Чомусь урізався у свідомість лише його ніс, великий, горбатий, ніби зламаний. Внутрішній голос нашіптував мені народну приказку: «Ну й ніс, для празника ріс, а він його носить у будень». Ніс Тараса розчервонівся до непристойності, як у п'яниці, а його господар усе лив і лив на мене помиї. Тонкі губи під носом вимовляли якісь побажання і риторичні запитання: чи можемо ми, будівники комунізму, миритися з тим, що окремі комсомольці, які іменують себе поетами, оспівують не будівництво БАМу, а збіговиська парубків і дівчат:

Промінь сонця догорів, Пахне м'ята у росі,

Будять хлопці солов'їв. Там дівчата в'ють пісні.

Тихий вечір, сонний гай Цвіт кохання, шепіт трав…

І лелечий небокрай. Аж до рання спів лунав.

Хтось за мене заступився, здається, Міта Руденко: «Неправда, вірші хороші, щирі». Хтось хвалив мого опонента-критика: мовляв, це справжнє відкриття для нас. А примирив і заспокоїв усіх присутніх Павло Олександрович. Він нагадав дискусію «фізиків і ліриків» початку 60-х рр., процитував Максима Рильського, який тоді гнівно осудив тих, хто пропонував *«геть жбурнуть симфонії та мрії»*, *«допотопних солов'їв»: «Як же так убого ви живете, / Чом так занепали ви, скажіть, / Щоб у дні космічної ракети / Солов'я не в силі зрозуміть…».*

Після засідання літстудії Павло Олександрович підійшов до мене і злегка притис до своїх грудей. «Вітаю з бойовим хрещенням!» – сказав по-батьківськи тепло і щиро. Згодом у одному з випусків обласної молодіжної газети «Комсомольський гарт» на першій сторінці в колонці «Інформаційний вісник» з'явилась замітка «Звіт першокурсника»: «На черговому занятті літературної студії Ніжинського пединституту було заслухано звіт студента першого курсу філологічного факультету, молодого поета Володимира Кузьменка. Члени літстудії А. Шкуліпа, І. Просяник, письменник П. О. Сердюк та інші говорили про здобутки, знахідки початківця, вказували на недоліки у його віршах.

На цьому ж занятті з доповіддю "Психологічні основи художньої творчості" виступив викладач кафедри української літератури С. П. Пінчук. Поєднання літературної теорії з практичним розглядом творів літстудійців стало доброю традицією, яка постійно розвивається і міцніє. Р. Бандура» [9].

Автор інформаційного матеріалу не ставив за мету передати атмосферу творчого засідання, він лише телеграфно констатував сам факт його проведення. Хто такий Р. Бандура? – я не знав. Але нещодавно в розмові з моїм літстудійським побратимом А. Шкуліпою випадково довідався, що так

підписував свої газетні публікації чернігівський поет і журналіст Станіслав Реп'ях.

Наші творчі зібрання проходили не тільки в інститутських аудиторіях. Кілька разів літстудійці читали свої вірші, гуморески та розмисли зі сцени міського Будинку культури. Виступали також перед учнями Ніжинської середньої школи № 7. Якось восени їздили електричкою до станції Червоні партизани, що поблизу Ніжина. Приймали нас там тепло і щиро, як відомих літераторів. І завжди разом з нами був Павло Олександрович.

Серед вихованців нашого наставника було чимало знаних в Україні поетів, прозаїків, драматургів і журналістів: Анатолій Мойсієнко, Таїсія Шаповаленко, Микола Луговик, Анатолій Шкуліпа, Олександр Петькун, Володимир Сенцовський, Любов Пономаренко, Іван Просяник, Василь Нікітін, Василь Струтинський, Володимир Сапон, Олександр Забарний, Людмила Примостко, Олександр Семененко, Олександр Гадзінський, Тетяна Чумак та інші.

Мені також пощастило слухати лекції Павла Сердюка. На четвертому курсі у нас він викладав сучасну українську літературу. Заняття проходили переважно у 310 аудиторії, з якої добре було видно Графський парк. *«Коли цвітуть берези молоді / І серце рветься птахом на простори, / У вікна спрагло дивляться тоді, / Мабуть, з усіх трьохсот аудиторій».*

Павло Олександрович бездоганно володів матеріалом, блискуче знав і любив українську літературу, бо й сам був її представником, приятелював із багатьма сучасними письменниками, цікаво розповідав нам про зустрічі з М. Бажаном, М Стельмахом, О. Гончаром, Г. Тютюнником та іншими класиками вітчизняного письменства. Павло Олександрович був дуже емоційним і запальним, боляче переживав тогочасну нашу національно-культурну ситуацію.

Завжди підтягнутий, коректний і урівноважений, він усім своїм виглядом справляв враження справжнього інтелігента. І був таким насправді. Вдячні студенти оплесками зустрічали свого улюбленого педагога – доброзичливого наставника, тактовного у спілкуванні.

Як його колега по «гарячому цеху» літературної критики, не можу не відзначити широту художніх зацікавлень Павла Олександровича, його чуття до найменш опрацьованих у науці про літературу мистецьких явищ, уміння бачити їх у широкому контексті вітчизняного та світового письменства. Критична вдача П. О. Сердюка – доволі врівноважена, не вибухова. Проте за спокійною, розсудливою тональністю його газетних і журнальних публікацій, за аналітичним викладом матеріалу в книжках одразу впадала в очі емоційна схвильованість автора в безнастанному пошуку істини, чіткість його громадянських та естетичних уподобань.

А ще я знав Павла Олександровича як шахіста – дуже азартного, запального. Здебільшого він віддавав перевагу «бліцу». Любив експерименти та експромти, хоча білими переважно розпочинав ходом *e2 – e4* (королівський гамбіт).

Упродовж 1984–1987 рр. я навчався в аспірантурі у відділі новітньої української літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України. Але жив переважно в Ніжині у гуртожитку № 4 (викладацькому). До Києва, коли треба було їхати на засідання відділу чи для роботи в науковій бібліотеці або архіві, добирався ранковою електричкою і, зрештою, повертався однією з вечірніх. У вихідні незрідка, коли випадала така нагода у Павла Олександровича, ми грали з ним у шахи. Згодом до нас приєднався і третій шахіст – доцент кафедри суспільних наук Василь Єгорович Мандрика, колишній мій викладач наукового комунізму. До Ніжинського педінституту він переїхав у 1970 році після тривалого викладання у Донецькому політехнічному інституті. В. Є. Мандрика своїми глибокими знаннями, інтелектом, активною життєвою позицією привернув до себе увагу не лише студентів і викладачів, але і громадськість Ніжина.

Кожен із нас трьох фанатично любив шахи. Грали ми, сидячи на лавах біля старого чи нового корпусів, коли ж темніло, почасти стояли й під ліхтарями. Грали «на виліт»: хто програвав, чекав своєї черги, щоб далі грати з переможцем. За вихідні дні рахунки бували фантастичними: 68 –73 –70!

П. О. Сердюк воістину був «дуже класний!»: і як людина, і як фахівець та педагог найвищого ґатунку, і як шахіст. Я щиро вдячний долі, що подарувала мені спілкування з такою неперсічною особистістю – зі справжнім Учителем життя, який запалював зорі у всесвіті літератури.

Висновки. За понад сорок років роботи у закладах середньої та вищої освіти Павло Сердюк виховав не одне покоління вчителів-словесників. Його лекції вирізнялися глибиною аналізу та максимальною незаангажованістю ідеологічними штампами, що було рідкістю для тієї доби. Живучи й працюючи в Ніжині, письменник і вчений став важливою частиною місцевого інтелектуального середовища, він досліджував зв'язки

видатних діячів культури з Чернігівщиною та Полтавщиною.

Нині літературно-критичні та навчально-методичні розробки Павла Сердюка фахівці вважають вагомим внеском у дослідження українського слова, його наукові студії залишаються актуальними для вчителів-філологів, істориків літератури та краєзнавців.

Сьогодні маємо чимало публікацій про життєво-творчі перехрестя вченого та рецензії на його книги й навчальні посібники та підручники. Однак монографічна студія, присвячена П. О. Сердюку як досліднику української літератури та літературному критику досі не написана. Він міг би ще багато сказати вагомого в літературознавстві. Доля розпорядилась інакше. Проте доля не може вплинути на пам'ять про вченого і мудрого наставника Павла Олександровича Сердюка, на обіг його наукових праць – вони вже належать вічності.

Список літератури:

1. Балабуха К. Павло Сердюк. Людина в поемі: літературно-критичний нарис. *Радянське літературознавство.*1971. № 10. С. 81–82.
2. Бандура Р. [Реп'ях С.]. Звіт першокурсника. *Комсомольський гарт.* 1975. 20 грудня. С. 1.
3. Жидяк Л. Павло Сердюк. Людина в поемі. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 5. С. 91–93.
4. Крицевий О. Людина – епіцентр ліро-епіки. *Дніпро*. 1971. № 8. С. 156–157.
5. Павло Олександрович Сердюк: біобібліографічний покажчик / упорядник: канд. філол. наук, доц. Крутиус В. П. Чернігів: Облполіграфвидав, 1990. 12 с.
6. Реп'ях С. Павлові Сердюку – 50. *Літературна Україна*. 1976. 12 березня. С. 3.
7. Шевченко С. Аналіз поеми Павла Тичини «Золотий гомін» в інтерпретації Павла Олександровича Сердюка. *Українська мова і література в школі*. 2026. № 89. С. 16–19.

Kuzmenko V. I. HE LIT UP THE SKY IN THE WORLD OF LITERATURE: IN HONOR OF THE 100TH ANNIVERSARY OF PAVLO SERDYUK'S BIRTH

This article examines the artistic legacy of Pavlo Oleksandrovych Serdyuk (1926–1999), a renowned Ukrainian literary critic, educator, and professor at the M. V. Gogol State Pedagogical Institute in Nizhyn (renamed the Mykola Gogol State University of Nizhyn in 2004). The material is presented through the lens of the author's recollections of his creative relationship with the literary critic, literary scholar, and educator, beginning with the narrator's first encounter with P. O. Serdyuk in academic journals, and later at his lectures at the Nizhyn Pedagogical Institute and at meetings of the literary studio led by the scholar and writer, all the way to their collaboration at the institution of higher education and their personal relationship.

The article also explores other forms of creative collaboration between the narrator and P. O. Serdyuk: interesting encounters that brought – at least to the narrator – great joy from relaxed conversation; the artist's memories of famous writers and former students of the literary studio; his reviews of manuscripts for individual articles; and chess matches.

Pavlo Serdyuk possessed an innate tact, a warm sense of humor – often with a subtle undertone – brilliant erudition, and a deep familiarity with both Ukrainian and world literary characters. As a scholar and writer, he was very emotional and passionate, and he was deeply troubled by our national and cultural situation at the time.

Based on the analysis conducted, it was concluded that, over the course of more than forty years of work at institutions of higher education, Pavlo Serdyuk trained more than one generation of language arts teachers. His lectures were distinguished by the depth of his analysis and his complete lack of ideological bias, which was rare for that era. While living and working in Nizhyn, the literary critic and scholar became an active contributor to the development of the local educational community; he maintained relationships with renowned Ukrainian writers and members of the intellectual elite, and researched the works of P. Tychyna, M. Rylsky, V. Sosyura, M. Bazhan, O. Honchar, P. Voronko, H. Tiutiunnyk, and others, as well as the connections between prominent cultural figures and the Chernihiv and Poltava regions.

Today, experts regard Pavlo Serdyuk's literary-critical and educational-methodological works as significant contributions to the study of the Ukrainian language, and his scholarly studies remain relevant for language teachers, literary historians, and local historians.

Keywords: *Pavlo Serdyuk, literary criticism, literary studies, literary workshop, lecture, memoirs, book review, chess.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 820
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/41

Сеітяг'яєва Т. Р.
https://orcid.org/0000-0001-5844-1915
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ШТРИХИ ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРИМСЬКИХ ТАТАР: ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

У статті здійснено історико-літературний огляд основних етапів становлення та розвитку кримськотатарської літератури від давньотюркської писемної традиції до сучасного літературного процесу. Особливу увагу зосереджено на проблемах збереження, втрати, репрезентації та актуалізації кримськотатарської літературної спадщини в умовах політичних, соціокультурних і репресивних трансформацій. Розглянуто значення давньотюркських пам'яток, творів Юсуфа Баласагуні, Махмуда Кашгарли, Махмуда Киримли, представників класичної кримськотатарської літератури доби Кримського ханства, а також письменників і громадсько-культурних діячів XIX – першої половини XX століття. Окремий аспект огляду становить діяльність Ісмаїла Гаспринського та кримськотатарської інтелігенції доби національно-культурного відродження.

Проаналізовано літературний процес 1920–1930-х років, позначений одночасним розвитком національної культури та посиленням репресивної політики радянської держави. Охарактеризовано творчість представників покоління, значна частина якого була репресована та знищена, зокрема Бекіра Чобан-заде, Османа Акчокракли, Асана Сабрі Айвазова, Абдули Лятіф-заде, Умера Іпчі та інших. Особливе місце відведено літературному осмисленню голоду, депортації кримських татар 1944 року, втрати Батьківщини, культурної пам'яті та збереження національної ідентичності у творчості письменників другої половини XX століття.

У статті також розглянуто процес повернення кримськотатарської літератури до українського культурного простору наприкінці XX – на початку XXI століття, роль перекладацької діяльності та двомовних видань у популяризації творчої спадщини кримськотатарських авторів. Обґрунтовано необхідність подальшого системного дослідження, перекладу та актуалізації кримськотатарської літературної спадщини як важливої складової історико-культурного простору України.

Ключові слова: *кримськотатарська література, літературна спадщина кримських татар, історико-літературний процес, національно-культурне відродження, кримськотатарська інтелігенція, репресивна політика, культурна пам'ять.*

Постановка проблеми. Кримськотатарська література є невід'ємною складовою історико-культурного розвитку Криму та важливим елементом літературного простору України. Її формування відбувалося впродовж тривалого історичного періоду, увібравши давньотюркську писемну традицію, середньовічну літературу, культурні надбання Кримського ханства, просвітницькі та модернізаційні тенденції XIX – початку XX століття, літературні процеси радянської доби, досвід депортації та життя в умовах вигнання, а також літературну діяльність періоду повернення кримських татар на історичну Батьківщину.

Водночас історія кримськотатарської літератури позначена масштабними втратами культурних джерел. Війни, політичні репресії, цензурні заборони, вилучення рукописів і книжкових колекцій, знищення представників інтелігенції та депортація 1944 року істотно порушили природну тяглість літературного процесу. Значна частина книжкової спадщини була знищена під час воєнних подій XVIII століття та кампаній із вилучення рукописів і книг у XIX столітті, зокрема під час походу в Крим у 1736 році графа Мініха. Саме тоді спалили основну частину державного архіву та практично всі великі книгосховища, включно із Ханською бібліотекою, бібліотеками столичних

© Сеітяг'яєва Т. Р., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

і провінційних медресе, публічними та приватними бібліотеками.

Наступна руйнівна хвиля – це проведена в Криму 1883 року всеохопна операція з вилучення із бібліотек мечетей, із приватних дворянських книжкових колекцій та зі звичайних родинних збірок усіх нових і старих книжок і рукописів (у тому числі й стародавніх), що століттями передавалися у спадщину наступним поколінням. Попри те, що серед населення Криму домінувала неграмотність, західних мандрівників вражала кількість рукописних книжок, що зберігалася на території півострова. Коли найцінніші скарби – їхні книжки – виривали в людей із рук, то пояснювали це по-воєнному скупо: у зв'язку із «збиранням книжок, що містять записи вакуфів», слід вилучати твори, які «не узгоджуються із законами і правилами здорового глузду». Саме тому за розпорядженням російської влади всі ці книжки спалили. У цьому середньовічному полум'ї багать, розведених російськими чиновниками і солдатами на майданах кримських міст у 1883 році, загинули твори великих кримськотатарських письменників, поетів, теологів, істориків, філософів, композиторів і лікарів. Згоріли трактати і дестани, наявні в одному примірнику. Кримськотатарська література дуже багато втратила й не могла повнокровно функціонувати на Батьківщині. Вцілілі твори зберігаються у книгозбірнях Німеччини, Туреччини, Румунії, Англії, Франції, США та інших країн [1, с. 12].

Саме тому огляд кримськотатарської літературної спадщини потребує не лише хронологічного переліку авторів і творів, а й осмислення механізмів культурної тяглості, переривання та відновлення літературної традиції.

Постановка завдання. Метою статті є систематизація та узагальнення основних етапів розвитку кримськотатарської літератури, характеристика провідних художніх і культурно-історичних тенденцій, визначення ролі окремих письменників та інтелектуалів у збереженні національної культурної пам'яті, а також окреслення проблеми повернення кримськотатарської літературної спадщини до сучасного українського культурного та наукового простору.

Виклад основного матеріалу. *Давньотюркська традиція як культурно-літературне підґрунтя.* Історію кримськотатарської літератури доцільно розглядати в широкому контексті розвитку тюркської писемної культури. Важливе місце в цьому процесі належить орхоно-єнісейським написам VII–VIII століть, у яких поєднуються історична, етнографічна, світоглядна та художня складові. Ці пам'ятки містять не лише історичні відомості, а й елементи поетичної організації мовлення, морально-етичні настанови та мотиви відповідальності перед наступними поколіннями.

Наступним важливим етапом розвитку тюркської літературної традиції стала поема Юсуфа Баласагуні «Кутадгу біліг» («Наука бути щасливим»), створена у 1069–1070 роках. Її дидактична спрямованість, проблематика справедливості, мудрості, владарювання та моральної відповідальності засвідчують сформованість розвиненої літературної традиції. Важливим джерелом давньотюркської поетичної культури є також «Диван лугат ат-тюрк» Махмуда Кашгарли, укладений у 1072–1077 роках і збагачений численними поетичними фрагментами.

Особливе значення для подальшого розвитку тюркомовної літератури має поема Махмуда Киримли «Юсуф і Зеліха», створена 1223 року. Наявність таких пам'яток дає підстави говорити про тривалу традицію художньої творчості тюркських народів, у межах якої формувалися літературні моделі, жанри та образно-тематичні комплекси, що згодом розвивалися й у кримськотатарській літературі.

Література Кримського ханства. Період розквіту Кримського ханства характеризується розвитком так званої «літератури дивана», передусім придворної поезії. Серед її представників – Менглі Герай I, Бора Гази Герай II, Софу Мехмед Герай IV, Бахадир Герай I, Хан-заде ханим, Хаджи Селім Герай I та інші автори.

Водночас літературний процес цього періоду не обмежувався придворною лірикою. Значне місце посідали епічні твори, зокрема дестан Едіпа Ефенді «Сефернаме» та поема Джанмухамеда «Тугай бей», присвячені військовому походу Тугай бея та Богдана Хмельницького 1648 року. Виявлення рукопису «Тугай бей» етнографічною експедицією Османа Акчокракли та Усеїна Боданінського 1925 року засвідчує важливість польових досліджень і архівно-рукописних пошуків для реконструкції кримськотатарської літературної спадщини.

Модернізація літературного процесу наприкінці XIX – на початку XX століття. Переломним етапом розвитку кримськотатарської літератури стала діяльність Ісмаїла Гаспринського. Його творчість і просвітницька діяльність сприяли модернізації кримськотатарського суспільства та розвитку нових літературних жанрів. Роман

«Молла Аббас» є одним із визначальних творів становлення кримськотатарської романної традиції, а проблематика освіти, науки та подолання невігластва – центральна складова просвітницької програми автора.

Показово, що вже на початку XX століття кримськотатарська література дедалі активніше реагувала на соціальні та політичні процеси. У творчості Сеїда Абдули Озенбашли, Усеїна Шаміля Токтаргази, Номана Челебіджихана, Асана Сабрі Айвазова та інших письменників посилюються мотиви освіти, суспільної модернізації, свободи, соціальної справедливості та національного самовизначення.

Таким чином, на межі XIX–XX століть література стає одним із ключових інструментів формування модерної національної свідомості.

Літературний процес 1920–1930-х років: між культурним розвитком і репресіями. 1920-ті роки були суперечливим періодом для кримськотатарської культури. Політика коренізації створила певні умови для розвитку національної освіти, мови та літератури. Проте наприкінці 1920-х років ситуація радикально змінилася: посилилися цензура, переслідування інтелігенції, обмеження культурного розвитку та репресивна політика.

Особливе місце в цей період належить Осману Акчокракли, який поєднував письменницьку, фольклористичну, археологічну та наукову діяльність. Його праці були спрямовані на дослідження мови, історії, культури й етнографії кримських татар. У 1937 році Акчокракли був заарештований, а 17 квітня 1938 року розстріляний.

Одним із центральних представників інтелектуального та художнього життя цього покоління був Бекір Чобан-заде – поет і вчений-тюрколог, чия наукова та літературна діяльність мала значення далеко за межами кримськотатарської культури. Репресії фактично перервали його наукову та творчу працю, а подальше замовчування його імені стало частиною ширшої практики вилучення кримськотатарських діячів із культурної пам'яті.

Подібна доля спіткала Абдулу Лятіф-заде, Асана Сабрі Айвазова та багатьох інших представників кримськотатарської інтелігенції. Їхня творчість демонструє поєднання художнього самовираження з проблематикою національної свободи, освіти, соціальної відповідальності та культурної самоідентифікації.

Література як форма збереження пам'яті в умовах депортації. Однією з найтрагічніших подій в історії кримськотатарського народу стала депортація 1944 року. Вона спричинила не лише фізичне переміщення населення, а й масштабний розрив культурної та літературної тяглості. Разом із людьми було втрачено значну частину культурних носіїв, бібліотек, рукописів та інших матеріальних форм пам'яті.

Водночас література стала одним із механізмів збереження колективної пам'яті. Письменники, які опинилися за межами Криму, продовжували звертатися до тем Батьківщини, родинної пам'яті, депортації, втрати дому, повсякденного життя та надії на повернення.

У 1960–1980-х роках ці мотиви набули особливої виразності у творчості Шаміля Алядіна, Юсуфа Болата, Еміля Аміта, Ервіна Умерова, Ешрефа Шем'ї-заде, Уріє Едемової та інших авторів.

Показовою є творчість Шаміля Алядіна, який звертався до історичних і заборонених тем, відтворював образи діячів кримськотатарської культури та через художні засоби формував альтернативний офіційній радянській версії історичний наратив.

Творчість Ервіна Умерова також демонструє специфіку літературного осмислення депортації. В оповіданні «Самотність» трагедія вигнання передається через образ покинутого господарями пса, що дає змогу авторові створити узагальнений образ самотності, втрати дому та руйнування звичного життєвого світу.

Повернення літературної спадщини до культурного простору України. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років процес масового повернення кримських татар до Криму створив нові умови для розвитку національного культурного життя. Важливою складовою цього процесу стало повернення кримськотатарської літератури до українського культурного простору через переклади, антології та двомовні видання.

Особливу роль у цьому процесі відіграв український поет і перекладач Микола Мірошниченко. За його участю українською мовою були представлені твори Юнуса Кандима, Юнуса Теміркая та інших кримськотатарських авторів. Важливим результатом перекладацької діяльності стала двомовна антологія поезії кримських татар XIII–XX століть «Окрушина сонця» («Кунештен бір парча»), видана 2003 року Миколою Мірошниченком і Юнусом Кандимом.

Окремий напрям становить українсько-кримськотатарський літературний діалог. Переклади творів Тараса Шевченка та Лесі Українки кримськотатарською мовою, а також переклади кримськотатарських авторів українською сприяють формуванню взаємного культурного простору

та поглибленню українсько-кримськотатарських літературних взаємин.

Кримськотатарська література в діаспорі. Окремого розгляду потребує творчість Дженгіза Дагджи, значна частина життя якого минула поза Кримом. Письменник писав турецькою мовою, однак центральною темою його творчості залишався Крим та історична доля кримськотатарського народу. Його творчий доробок засвідчує, що літературне осмислення Батьківщини могло продовжуватися навіть за умов тривалої фізичної віддаленості від неї.

Творчість Дагджи важлива також у контексті проблеми транснаціонального існування кримськотатарської літератури. Вона демонструє, що національна літературна традиція формувалася не лише безпосередньо в Криму, а й у Туреччині, Великій Британії та інших країнах, де опинялися представники кримськотатарської діаспори.

Висновки. Проведений огляд дає підстави розглядати кримськотатарську літературу як цілісний, хоча й історично перерваний, процес розвитку художньої та інтелектуальної культури. Її становлення ґрунтується на давній тюркській писемній традиції, яка в подальшому трансформувалася в самобутню літературу Криму та Кримського ханства, а в XIX – на початку XX століття набула виразних модернізаційних і національно-просвітницьких рис.

Особливістю кримськотатарського літературного процесу є його тісний зв'язок із проблемами національної ідентичності, освіти, культурної пам'яті, історичної травми та збереження зв'язку з Батьківщиною. Політичні репресії 1930-х років, знищення значної частини інтелігенції, депортація 1944 року та тривале обмеження культурного розвитку призвели до суттєвих втрат літературної спадщини та порушення механізмів її передачі наступним поколінням.

Водночас літературна творчість стала одним із головних засобів збереження історичної пам'яті. У творах кримськотатарських письменників другої половини XX століття теми депортації, втрати Батьківщини, родинної пам'яті та національної ідентичності набули особливого значення.

Наприкінці XX – на початку XXI століття важливим напрямом стало повернення кримськотатарської літератури до Криму та українського культурного простору. Переклади, антології, двомовні видання та наукові дослідження створюють передумови для її ширшої репрезентації в Україні.

Перспективним напрямом подальших досліджень є системне опрацювання розпорошених архівних, рукописних і бібліографічних матеріалів, уточнення періодизації кримськотатарського літературного процесу, дослідження творчості маловідомих авторів, а також комплексне вивчення українсько-кримськотатарських літературних взаємозв'язків.

Отже, актуалізація кримськотатарської літературної спадщини має не лише наукове, а й важливе культурно-меморіальне значення. Її повернення до активного наукового та читацького обігу сприяє відновленню історичної тяглості кримськотатарської культури й поглибленню розуміння її місця в українському та європейському культурному просторі.

Список літератури:

1. І народився день: Кримськотатарська проза українською. Київ. 2018. 360 с.
2. Фазыл Р., Нагаев С. Къырымтатар эдебиятынынъ тарихы. Симферополь, 2001. 640 с.

Seitiahiaieva T. R. ASPECTS OF THE LITERARY HERITAGE OF THE CRIMEAN TATARS: A HISTORICAL AND LITERARY REVIEW

The article provides an overview of the historical development and literary heritage of the Crimean Tatars, with particular attention to the formation, continuity, and transformation of Crimean Tatar literary traditions from the earliest Turkic written monuments to contemporary literature. The study traces the principal stages of literary development, including the ancient Turkic period, the literature of the Golden Horde, the flourishing of Crimean Tatar literature during the Crimean Khanate, the intellectual and cultural revival of the late nineteenth and early twentieth centuries, the Soviet period, the deportation of 1944, and the subsequent revival of national cultural and literary life.

Particular emphasis is placed on the role of prominent writers, poets, scholars, educators, and public intellectuals whose works contributed to the preservation of national identity, historical memory, language, cultural traditions, and the worldview of the Crimean Tatar people. The article considers the literary contributions of Ismail Gasprinsky, Noman Çelebicihan, Bekir Çoban-zade, Osman Akçokraklı, Abdulla Latif-zade, Ümer İpçi, Şamil Alâdin, Ervin Umerov, Eşref Şem'i-zade, Cengiz Dağcı, and other representatives of Crimean Tatar literature. Their creative works reflect major historical transformations, including colonial policies,

repression, famine, deportation, life in exile, the struggle for national and cultural revival, and the return to the homeland.

The analysis demonstrates that Crimean Tatar literature constitutes an important component of the broader Turkic and European literary heritage. Despite systematic destruction of manuscripts, censorship, repression, and attempts to erase historical memory, literary traditions were preserved and transmitted across generations. Particular attention is paid to the role of literary translation in restoring cultural ties between Crimean Tatar and Ukrainian literatures. The article emphasizes the significance of studying and popularizing Crimean Tatar literary heritage as a means of preserving historical memory, strengthening intercultural dialogue, and fostering a deeper understanding of the shared historical experiences of the Crimean Tatar and Ukrainian peoples.

Keywords: *Crimean Tatar literature, literary heritage of the Crimean Tatars, historical and literary process, national and cultural revival, Crimean Tatar intellectuals, repressive policy, cultural memory.*

Дата першого надходження статті до видання: 07.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 82.091:[821.161.2Сулима7Не десять соколів:82:01Слово]
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/42

Брижіцька І. П.
https://orcid.org/0000-0002-7424-7773
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

РЕЦЕПЦІЯ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ» У РОМАНІ ВІРИ СУЛИМИ «НЕ ДЕСЯТЬ СОКОЛІВ»: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ВИМІР

У літературознавчій статті аналізується роман Віри Сулими «Не десять соколів». Дослідження зосереджується на тому, як саме авторка використовує образи, мотиви та ідеї з давньої пам'ятки – «Слова о полку Ігоревім». Письменниця поєднує різні часові епохи, переносячи події то в кабінети радянського літературного журналу, то в далекі часи Київської Русі. Завдяки таким переходам текст нагадує давнє театральне дійство або драму-декламацію. Простір редакції у творі перетворюється на своєрідну зменшену копію давньоруської держави. Працівники постійно сперечаються, плетуть інтриги, шукають власної вигоди та виявляють такі самі амбіції, якими колись жили середньовічні князі.

Особливе місце в аналізі займає постать головного редактора Олекси Величка, у якому легко впізнати риси князя Ігоря. Його життя змінюється після того, як до рук потрапляє таємничий рукопис. Ця знахідка стає справжнім випробуванням для всього колективу. Прагнення Величка прославитися, надрукувати унікальний матеріал і залишити своє ім'я в історії нагадує згаданий у «Слові…» необдуманий похід князя Ігоря. Зрештою, спроба здобути легку славу обертається для нього життєвою драмою. У статті також розглядається різноманіття символів, які Віра Іванівна запозичила з давнього епосу. Важливу роль відіграють язичницькі та християнські мотиви, одухотворена природа – провісниця небезпеки, а також символіка снів. Усі ці художні прийоми дозволяють авторці показати нерозривний зв'язок поколінь. Віра Сулима використовує давні мотиви, щоб порушити вічні питання збереження історичної пам'яті та моральної відповідальності перед суспільством. Роман «Не десять соколів» постає яскравим твором, який доводить, що літературна спадщина минулого не втрачає своєї актуальності й у новітні часи.

Ключові слова: *Київська Русь, рецепція, інтертекстуальність, драма-декламація, історична пам'ять.*

Постановка проблеми. «Слово о полку Ігоревім» належить до найвизначніших пам'яток давньої української літератури і водночас залишається одним із найбільш дискусійних творів національного письменства. Понад два століття досліджень так і не дали остаточних відповідей щодо часу створення, авторства, походження чи навіть автентичності рукопису. Для одних дослідників цей твір постає безцінним свідченням літератури Київської Русі кінця XII століття; інші припускають значно пізніше походження тексту або навіть розглядають його як літературну містифікацію XVIII століття. Цей загадковий історичний текст став вічною темою для дослідників, у якій кожне покоління відкриває щось нове, а його поетика та символіка продовжують живити сучасну українську прозу. Особливої актуальності набуває вивчення того, як твори минулого переосмислюються в літературі пізнішого часу (зокрема наприкінці XX століття), перетворюючись із простого історичного контексту на джерело складних інтертекстуальних взаємозв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження пам'ятки зробили В. Русанівський, Л. Махновець, О. Мишанич, П. Білоус, І. Ісіченко та інші літературоз-

© Брижіцька І. П., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

навці, чиї праці присвячено текстології, поетиці, історичному контексту й художній своєрідності твору. Давнім текстом зацікавилися не лише науковці й перекладачі, а й письменники. Українська література має багату традицію його перекладів, переспівів та історичних творів за цими мотивами. Якщо одні автори прагнули подати власну версію подій, то для інших − особливо у XX столітті − давній текст ставав джерелом образів, тем і поетичних рефлексій. Алюзії, ремінісценції та переосмислення образної системи «Слова…» простежуються у творчості Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Юрія Федьковича, Олеся Гончара, Павла Загребельного та багатьох інших митців. Для кожного з них ця пам'ятка слугувала не стільки історичним документом, скільки джерелом для власних творчих шукань. Водночас художня інтерпретація пам'ятки в романі Віри Сулими «Не десять соколів» залишається поза фокусом широких академічних дискусій і представлена в науці лише побіжними відгуками та згадками у працях В. Брюховецького [1], В. Панченка [5] та В. Довжика [2], що зумовлює потребу їхнього окремого комплексного аналізу.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні ідейно-змістових та поетико-стильових зв'язків роману Віри Сулими «Не десять соколів» із давньоруською пам'яткою «Слово о полку Ігоревім» та окресленні їхніх основних спільних рис.

Виклад основного матеріалу. Цікавою художньою інтерпретацією «Слова о полку Ігоревім» наприкінці XX століття став роман Віри Сулими «Не десять соколів», опублікований 1989 року у видавництві «Радянський письменник» (редактор Р. В. Андріяшик). Поява пам'ятки у художньому світі прозового твору цілком закономірна. Віра Сулима належить до авторів, у яких наукова ерудиція естетично поєднується з художнім мисленням. Як дослідниця давньої української літератури вона ґрунтовно вивчала книжну традицію Київської Русі та пізнішу рукописну культуру, тому добре знала не лише сам текст, а й реалії минулого, про що свідчить доречне використання історичних деталей. Аналізуючи «Слово…», авторка наголошувала на його неповторній гармонійній природі, називаючи твором, сповненим «особливої образно-художньої магії, якою наділено» весь текст і «кожен рядок зокрема» [9, с. 32]. Таке особистісне прочитання стало підґрунтям її творчого діалогу з давнім текстом.

Не менш важливим виявився й професійний досвід письменниці. Робота в редакції журналу «Всесвіт» (часопис очолював Дмитро Павличко) відкрила перед нею складний внутрішній світ українського літературного процесу з його пошуками, суперечками, компромісами та випробуваннями. Згодом цей фаховий багаж поглибила діяльність у Державному музеї літератури України, де Віра Сулима очолювала відділ експозиції літератури XI–XIX століть. Поєднання знань сучасного літературного середовища, характерного для радянської доби з його специфічним ідеологічним тиском і цензурними обмеженнями, а також розуміння історії значною мірою визначило концепцію роману. За словами авторки, вона прагнула «писати українською мовою не про село, а про місто», насамперед – «про нашу інтелігенцію» [2, с. 3]. У видавничій анотації книжку визначено як «спробу художньо осмислити закони протистояння добра і зла в динамічному русі нашого сьогоднішнього життя» [8, с. 2]. Виходячи за межі цього середовища, мисткиня порушує проблеми історичної пам'яті й культурної спадкоємності, розкриваючи нерозривну єдність епох через образи та мотиви давнього тексту.

У статті «"Слово о полку Ігоревім" як драма-декламація» Віра Сулима обґрунтовує концепцію пам'ятки як «найдавнішого зразка світського музично-драматичного дійства» [9]. На її думку, майстерність давнього творця виявилася у вмінні «спланувати ритм образно-смислових і музично-емоційних переходів від одного фрагмента тексту чи дії до іншого» [9, с. 33]. Спираючись на праці І. Франка, М. Грушевського, О. Білецького та інших учених, вона підкреслює, що «Слово…» постало шляхом «зшивання» вже відомих на той час фрагментів – військових сказань, народних плачів, боянських пісень чи літописних відомостей, майстерно вплетених в основний сюжетний каркас. Дослідниця також зазначає, що пам'ятка містить «досить помітні тексти-монологи, чітко приписані особам твору» [3, с. 499]. Цю ж драматургічну природу в романі переймають роздуми Олекси Величка та інших персонажів.

За аналогічним жанрово-композиційним принципом побудовано й роман «Не десять соколів». Його спорідненість із драмою-декламацією спирається на поєднання різних часових пластів та різнорідних матеріалів: розповідь динамічно рухається між епохами, раптово переносячись із кабінетних буднів сучасної редакції в сиву давнину Київської Русі. Ці контрастні переходи формують особливий внутрішній ритм, у якому кожен епізод сприймається як самостійний декламаційний виступ. Окрім мозаїчної побудови, твір

успадковує від давньоруського тексту драматичну напругу: подібно до того, як похід Ігоря обертається поразкою, поява таємничого рукопису провокує конфлікт у редакційному середовищі.

Зв'язок роману зі «Словом…» не зводиться до прямого цитування чи використання окремих образів. У сюжеті вибудувано інтертекстуальні взаємозв'язки, які функціонують на ідейно-змістовому та поетико-стильовому рівнях. Перший із них актуалізує спільні мотиви, символіку, образи та своєрідну інтерпретацію постаті князя Ігоря; другий охоплює прямі цитати з пам'ятки, фольклорні ремінісценції, образність природи й авторські афористичні узагальнення. Усі ці елементи формують особливу насичену художню атмосферу.

Письменниця поєднує дві часові площини – 1980-ті роки та добу Київської Русі. Давня історія розкривається фрагментарно – через окремі епізоди, художні деталі, алюзії та ремінісценції. Саме така вибірковість історичної пам'яті, за твердженням Віри Сулими, дозволяє зберігати власну ідентичність серед «нових вражень» [2, с. 3]. Авторка звертається до вступних рядків пам'ятки: «Чи не гоже було б нам, браття, почати старими словами ратних повістей про похід Ігорів…» [8, с. 4]. Цей епіграф виконує не лише композиційну, а й концептуальну функцію, розкриваючи задум твору, в якому минуле не обмежується віддаленим історичним тлом, але й активно впливає на сьогодення.

Назва роману містить пряму алюзію на зачин давнього тексту: «Боян же, браття, не десять соколів напускав на зграю лебединую, − накладав він на живі струни віщі персти свої, і самі вони славу князям рокотали» [7, с. 421]. Заперечний маркер у назві не руйнує первісний образ, а поглиблює його зміст. Якщо у «Слові…» соколи символізують творчу силу Бояна, то в прозовому тексті своєрідними «соколами» постають працівники редакції: головний редактор часопису Олекса Величко, колекціонер і реставратор Митрофан Реп'яшенко, завідувач відділом критики Марат Валесян, завідувач відділом поезії Олександр Тупталейко, секретарка-друкарка Софія та інші.

Композиція твору нагадує модель новітньої «ратної повісті», хоча саме поняття «раті» набуває тут нового метафоричного значення. Якщо в епопеї простором протистояння виступає поле княжих міжусобиць, то тут його заступає редакція літературного часопису − своєрідний сучасний аналог роздрібненої Київської Русі. Замість правителів діють редактори, критики й науковці, однак їхнім взаєминам властиві ті самі риси характеру: амбіції, суперництво, недовіра та вперте відстоювання власних інтересів.

Утіленням цього мотиву стає знахідка колекціонером Митрофаном Реп'яшенком семи аркушів давнього манускрипту, прихованих у палітурці новгород-сіверського «Анфологіона» 1678 року. Пергаментний текст, який потенційно може виявитися невідомим списком «Слова…», утворює композиційний центр, що визначає динаміку сюжету. Поява артефакту породжує тривожні сумніви в колективі, адже перед фахівцями постає принципове питання автентичності. Подібно до того, як навколо самої пам'ятки понад два століття не вщухають гострі дискусії, працівники редакції опиняються на межі між піднесенням від можливого наукового відкриття та загрозою бути звинуваченими у фальсифікації.

Особливого психологічного напруження сюжет набуває через систему персонажів, чиї характери й дії проєктуються на давньоруські прототипи. Зокрема, Оксентій Небожатко зауважує, що в редакції всі працівники «мов із соколиного гнізда вкрадені» [8, с. 29], пов'язуючи редакторське оточення із княжою дружиною. Простір установи постає мікромоделлю Київської Русі, чиновницький апарат якої виконує роль «новітніх половців».

Письменниця майстерно вибудовує поліфонію поглядів на манускрипт, оскільки кожен персонаж обстоює власні переконання: зокрема, Марат Валесян, захоплюючись художньою довершеністю тексту, характеризує його «геніальним, але не автентичним» [8, с. 40]; Оксентій Небожатко наполягає на ретельному дослідженні пам'ятки перед публікацією, а Олександр Тупталейко пропонує оприлюднити її негайно. Секретарка-друкарка Софія постає в образі «довгоногої степовички», що викликає асоціації з половецькими бранками. Натомість колекціонер Митрофан Реп'яшенко виявляє прагматичну мотивацію, мріючи увічнити своє ім'я: «Я стану другим Мусіним-Пушкіним. В усіх енциклопедіях, в усіх підручниках згадуватиметься моє ім'я, як сказав би поет, "незлим тихим словом", і я замолю цими аркушами усі гріхи свої...» [8, с. 19]. Тут ужито прийом подвійної інтертекстуальності – нашарування медієвістичної алюзії на шевченківську цитату із «Заповіту». Здійснена Реп'яшенком спроба монетизувати рукопис задля власного безсмертя протиставляється етичним дилемам очільника журналу.

Давньоруський князь Ігор, який колись «міццю розум оперезав, мужністю сердечною нагострив» [7, с. 421], крізь товщу століть знаходить виразне

віддзеркалення в постаті Олекси Величка – поважного літератора й керівника авторитетного часопису. Початкові сторінки твору представляють цього кабінетного керманича у стані духовної самозаспокоєності: він «повільно, на повні груди вдихав настояне на лоскітливих пахощах, густе, аж наче в'язке, повітря» [8, с. 5], нагадуючи споглядального «тлустого заспаного сома» [8, с. 5]. Однак раптовий візит Митрофана Реп'яшенка з невідомим науці рукописом умить розбиває цю комфортну ідилію. Віднайдена реліквія перетворюється на безжальний рентген для кожного з героїв, витягуючи на поверхню їхні найпотаємніші мотиви.

Справжньою «битвою на Каялі» для Величка стає необхідність ухвалити рішення про оприлюднення стародавнього тексту. Переживаючи номенклатурний острах, він зауважує: «З такою новиною, як з коханкою чи бідою, треба переночувати, щоб у запалі не зробити чогось немудрого, непотрібного, що може нашкодити самій історії» [8, с. 19–20]. Коли ж редактор занурюється у вивчення манускрипту, межі між епохами остаточно розмиваються: «Побачив руки лебединобілі з чіпкими соколиними кігтями, що зависли, ледь торкаючись, над темним дерев'яним деком, що було густо закладене стрілами-струнами, ті стріли-струни перебирали пальці віщої руки…» [7, с. 26].

Головна сполучна ланка між новгород-сіверським князем та «літературним генералом» Величком – це прагнення закарбувати власне ім'я в історії, «вихопити з рук долі заповітну славу» [8, с. 25]. Древній володар свого часу проігнорував застереження київського сюзерена Святослава, рушивши в половецький степ, осліплений жагою особистого подвигу. Головний герой постає своєрідним Ігорем редакційного процесу: він так само плекає власне самолюбство, згадуючи, як колись очолив «благенький, невиразний молодіжний щорічник і зробив із нього справжній товстий журнал» [8, с. 24]. Його особистий «похід за славою» матеріалізується у масштабному романі «Видубичі» про давній Київ, створення якого потребувало чимало «нервів і дорогоцінного часу» [8, с. 237]. Продовжуючи лінію зв'язків, авторка залучає анімалістичні метафори, співвідносні з тотемною фауною давнього епосу. Величко міряє кроками власний кабінет, «мов старий, але дужий рухливий барс» [8, с. 25], відчуваючи «неприємну тривогу, якесь дражливе нетерпіння мисливця» [8, с. 25]. Цей образ хижака римується з тваринним світом «Слова…» («сірим вовком», «сизим орлом»).

Кульмінаційним психологічним моментом для Величка стає епізод, коли він бачить на обкладинці журналу графічний образ Ігоря і впізнає в ньому власні риси: «На березі моря лежало побите військо, над військом стояв полонений князь, гордий, прекрасний і нещасний, але дивився не на військо, а на читача, а в цю хвилину – на головного редактора. Величко упізнав в обличчі князя власне обличчя: ті ж залисини, чоло, широко розплющені очі з прямим впертим поглядом, і вуста, і ніс…» [8, с. 185]. Якщо давньоруський володар зазнав поразки у кривавій битві, зберігши гідність, то керівник часопису переживає поразку моральну й кабінетну, однак, сповнену болісного самопізнання: «Я завжди був чесним мисливцем, що годен дертися крізь хащі, забиратися в глуху пущу, навсправжки наражатися на небезпеку, виснажуючи тіло, і мозок, і дух свій, аби вполювати дику свободолюбну плоть слова, образу, структури. Потім я мав за це гроші. Звичайно, гроші. Але вони – бачить бог! – ніколи не були моїм ідолом!» [8, с. 89–90].

Особливого значення набуває цитата зі «Слова…», де автор через Бояна звертається до правителя: «Тяжко голові без плечей, а зле тілу без голови. Так само тяжко й Руській землі без князя Ігоря» [7, с. 439]. Подібно до того, як князівські міжусобиці руйнували єдність Давньої Русі, розкол усередині редакції позбавляє колектив осередку злагоди й цілісності, що символізує спільну для обох текстів потребу згуртованості.

Поетика давньої пам'ятки має потужну енергетику, яка й досі живить українську художню прозу. У творі Віри Сулими цей зв'язок із минулим працює не як стилістична декорація, а як живий ціннісний орієнтир для розуміння сучасних проблем. Особливе місце у сюжеті посідає образ містичного «злого духу Всеслава». Як зазначає Митрофан Валесян, ця постать «витає над давньою пам'яткою майже вісім сотень літ», плутаючи сторінки, творячи безлад і викликаючи життєві завірюхи [8, с. 122]. Князь-перевертень Всеслав Полоцький із його нічними блуканнями й трагічною долею постає для персонажів уособленням складної людської природи та творчості, де геніальність небезпечно межує з фальсифікацією. Витоки цього образу сягають загальнослов'янських міфів про перевертня та літописних розповідей про князя, який «у ніч вовком рискає» [8, с. 121]. У романі це поєднується з містичною атмосферою звичайного житла: навіть скромне помешкання Марата сприймається крізь цю містичну призму: «Оце такий князь Всеслав. Оце таке його обійстя» [8, с. 176].

Міфологічна символіка твору доповнює світовідчуття давньоруського автора, поєднуючи язичницькі та християнські архетипи. Як зазначав Дмитро Чижевський, «майже вся реальність "Слова…" передана в символах» – від затемнення сонця до звіриних образів, що стають провісниками подій [10, с. 162]. Зображений біля тенісних кортів дуб уособлює прадавню незламну силу: «І тільки дуб, іще по-зимовому голий… ніби відганяв від себе прибій раннього тепла, аби намарне не тривожив його, не збивав з магічного кола самоповторень…» [8, с. 6]. На початку розділу один із персонажів характеризує це дерево так: «Поглянь, Олексо! Достеменний Перун!» [8, с. 5]. Якщо Володимир Перетц у своїй розвідці зазначав, що язичницькі божества у «Слові…» (Даждьбог, Велес, Стрибог, Хорс) представляють фундаментальні сили природи [6, с. 70], то Віра Сулима розширює цей пантеон, вводячи постать Перуна – «бога грому, блискавки та покровителя війська» [4, с. 98], який стає вісником суворих випробувань.

Персонажів переслідують тривожні знаки, а природа чуйно реагує на їхні вчинки. У «Слові…» Святослав бачить віщий сон, де чорний покров, отруєне синє вино й великі перли символізують приреченість і поразку Ігоря. У романі цей зв'язок розкривається через тривожні сновидіння Величка, в яких він відчуває себе то диким звіром, на якого влаштовано полювання, то учасником кривавого бенкету в дикому степу: «Простір прорізали лихі окрики, азартні вигуки ловців, гонитви. І ніби він став звіром, забігав, заметушився, шукаючи рятунку, і не знати як раптом опинився на старезному дубі, який стояв осторонь». Раптово «дерево хитнулося, мов під натиском бурі, рвонулося стовбуром назад-вперед – і полинуло в неглядь тяжким небаченим галопом. Почув, як сокира смачно чвакнула, врізаючись у деревину, як деревина тріснула, і від того тріскоту він збудився» [8, с. 227]. В інших видіннях Величко переноситься в «безкраї степи» із їхніми «пахощами диких трав, гулом землі під ногами руських і половецьких полків, кривавим бенкетом, блиском мечів і шоломів…» [8, с. 85], коли він сам «на коні через дике поле» мчить, «везучи попереду себе украдену дівку половецьку» [8, с. 85]. Подібні ремінісценції безпосередньо співзвучні із рядками пам'ятки: «Чорна земля під копитами, кістьми засіяна, кров'ю полита» [7, с. 427].

Значну роль у поетиці твору відіграють явища природи, які провіщають небезпеку. Авторка слушно наголошує, що природний світ із його реальними, сакральними й фольклорно-опоетизованими проявами флори й фауни функціонує як одухотворена сутність, що взаємодіє з людьми та впливає на сюжетні перипетії [3, с. 508]. Якщо в давньому тексті затемнення сонця, «кривавії зорі», «чорнії хмари» та «сині блискавиці» попереджали князя про поразку, то в романі стихія відображає внутрішню драму персонажів. Зокрема, передчуття неминучого конфлікту передається через різкі зміни погоди, рух хмар та тривожне освітлення [8, с. 75]. Оксентій Небожатко відкрито застерігає колег: знайдений текст має фатальну енергетику і здатний ламати людські долі [8, с. 77].

Промовистою деталлю стає лупа з ручкою у формі гадюки, яку використовує Реп'яшенко під час огляду давнього тексту: Величко розгледів у ній «єхидні зміїні оченята, викладені з блискучих зеленавих камінців» [8, с. 14]. Цей традиційний символ провіщає небезпеку, уособлюючи підступ, фальш і спокусу.

Мотив бенкету, який у «Слові…» метафорично прирівнюється до кривавої битви, письменниця переносить у сучасний простір. «Широке, веселе, пам'ятливе всім застілля» обертається недобрим «провістям» майбутніх випробувань [8, с. 188], наслідуючи рядки пам'ятки: «Не стало вина кривавого, закінчили своє погуляння русичі, сватів своїх добре напоїли, самі полягли за землю Руську» [7, с. 427]. Після урочистого застілля спалахує гострий конфлікт: секретар правління Хотенко вимагає зупинити випуск журналу через статтю Валесяна, де вміщено коментарі до «новознайденого фрагмента списку» [8, с. 190], разом із його фоторепродукціями.

Символічного значення редакційної поразки набуває фізичне руйнування кабінету Величка через ремонт комунікацій у сусідній кімнаті – побутовий чинник буквально нищить простір інтелектуальної праці, змушуючи Олексу зробити висновок: «Це вже мені знак, що я в цьому кабінеті засидівся» [8, с. 34].

Наприкінці твору роздуми над таємничим рукописом допомагають керівнику часопису переосмислити своє життя. Він розуміє, що людські амбіції минають, а справжнє мистецтво живе вічно: «Князі давно пішли в землю, а невеличка поема про один із численних походів летить собі крізь віки й покоління, велично і вільно розіклавши крила над потоками нашої незнищенної духовності» [8, с. 237]. У цю хвилину головний редактор відчуває містичний зв'язок із минулим – ніби

«загадкове крило пам'ятки черкнуло його долю» [8, с. 237]. Звичайна літературна справа перетворюється для нього на шлях духовного очищення. Письменниця підсилює єдність минулого й сьогодення за допомогою особливого ритму: відгомін давніх мотивів вплітається у внутрішній монолог Величка як заклик не втрачати себе, а прикмети сивої давнини нагадують про нашу вічну пам'ять і коріння.

Висновки. Отже, ідейно-змістова та поетико-стильова спорідненість роману Віри Сулими «Не десять соколів» зі «Словом о полку Ігоревім» формує плідне підґрунтя для порівняльного аналізу. Досліджена взаємодія засвідчує позачасову актуальність давньої пам'ятки, яка природно вплітається в простір сучасної української літератури, наповнюючи її актуальним змістом і новими художніми образами.

Спиок літератури:

1. Брюховецький Вячеслав. «Міська» проза чи літературний урбанізм? *Київ.* 1984. № 9. С. 148–151.
2. Довжик В. Замість ювілейної статті. Інтерв'ю з нагоди… *Літературна Україна.* 2000. 20 січня. С. 3.
3. Історія української літератури: в 12 т. / редкол.: В. Дончик та ін. Київ: Наукова думка, 2014. Т. 1. 839 с.
4. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Київ: Обереги, 1992. 424 с.
5. Панченко Володимир. Жінки бальзаківського віку. *Віч-на-віч з епохою.* Київ, 1987. С. 207–228.
6. Перетц В. Слово о полку Ігоревім. Пам'ятка феодальної України-Руси XII віку. Київ, 1926. IX. 351 с.
7. Слово про Ігорів похід / переклад Максима Рильського. *Слово о полку Ігоревім та його поетичні переклади й переспіви в українській літературі* / упор. О. Мишанич. Харків: Акта. 2003. С. 421–439.
8. Сулима В. Не десять соколів. Київ: Радянський письменник, 1989. С. 3–242.
9. Сулима В. Слово о плъку Ігоревѣ як драма-декламація (жанрово-композиційний дискурс). *Слово і Час*. 2008. № 5. С. 25–34.
10. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.

Bryzhitska I. P. RECEPTION OF «THE TALE OF IGOR'S CAMPAIGN» IN VIRA SULYMA'S NOVEL «NOT TEN FALCONS»: THE INTERTEXTUAL DIMENSION

The literary research article analyzes Vira Sulyma's novel «Not Ten Falcons». The study focuses on how the author utilizes images, motifs, and ideas from the ancient literary monument «The Tale of Igor's Campaign». The writer weaves together different historical epochs, shifting events back and forth between the offices of a Soviet literary magazine and the distant era of Kievan Rus. Through these transitions, the text resembles an ancient theatrical performance or a declamation-drama. The space of the editorial office in the novel transforms into a peculiar miniature copy of the Old Rus state. The magazine's employees constantly argue, weave intrigues, seek personal gain, and display the exact same ambitions that medieval princes once lived by.

A special place in the analysis is occupied by the figure of the editor-in-chief, Oleksa Velychko, in whom one can easily recognize the traits of Prince Igor. His life changes after a mysterious manuscript falls into his hands. This discovery becomes a true test for the entire team. Velychko's desire to achieve fame, publish a unique material, and leave his name in history mirrors Prince Igor's ill-advised campaign mentioned in «The Tale…». Ultimately, the attempt to attain easy glory turns into a life drama for him. The article also examines the variety of symbols that Vira Ivanivna borrowed from the ancient epic. Pagan and Christian motifs, animate nature − the harbinger of danger − and the symbolism of dreams play an important role. All these artistic devices allow the author to demonstrate the unbroken connection between generations. Vira Sulyma uses ancient motifs to raise the eternal issues of preserving historical memory and moral responsibility to society. The novel «Not Ten Falcons» emerges as a vibrant work that proves the literary heritage of the past remains relevant even in modern times.

Keywords: *Kievan Rus, reception, intertextuality, drama-declamation, historical memory.*

Дата першого надходження статті до видання: 05.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 821.161.2’06.09
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/43

Помазан І. О.
https://orcid.org/0000-0002-1997-648X
Київський інститут Національної гвардії України

ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕМИ *ВІЙНИ* В КНИЗІ АРТУРА ДРОНЯ «ГЕМІНҐВЕЙ НІЧОГО НЕ ЗНАЄ»

Стаття присвячена вивченню особливостей репрезентації художнього осмислення війни у творах Артура Дроня в збірці «Гемінґвей нічого не знає».

Проведене дослідження засвідчило, що книга есеїв осмислює сучасну російсько-українську війну не стільки як сукупність бойових подій, скільки як складний психологічний, моральний та екзистенційний досвід людини. Художня репрезентація воєнної тематики ґрунтується на поєднанні документального свідчення з художнім осмисленням пережитого, що забезпечує високий рівень психологічної достовірності й водночас надає окремим епізодам узагальнювального значення. Визначено, що провідними ознаками поетики збірки є фрагментарна композиція, жанровий синкретизм, психологізм, лаконізм художнього вислову, інтертекстуальність, використання тілесних і сенсорних образів як засобів моделювання травматичного досвіду. Психологічна глибина досягається завдяки внутрішній рефлексії, фрагментарності пам’яті, асоціативній організації оповіді, стриманості емоційного висловлення та системі художніх деталей, які набувають символічного значення.

Установлено, що концептуальну основу книги формує система наскрізних мотивів, серед яких провідними є пам’ять, побратимство, втрата, дім, любов, повсякденність війни, а також література як спосіб подолання забуття й збереження людської пам’яті. Їхня взаємодія забезпечує цілісність художнього простору збірки та формує авторську концепцію війни як досвіду, що докорінно змінює світогляд людини.

З’ясовано, що важливе місце у творі посідає інтертекстуальний діалог із класичною воєнною літературою, насамперед із творчістю Ернеста Гемінґвея та Еріха Марії Ремарка. Переосмислюючи класичні художні моделі, Артур Дронь не заперечує їхньої мистецької цінності, проте обґрунтовує необхідність формування нової української концепції воєнної літератури, адекватної сучасному досвіду російсько-української війни. Саме ця полеміка визначає одну з ключових ідей книги та надає їй програмного характеру.

Ключові слова: *Артур Дронь, сучасна українська література, воєнна література, комбатантська література, художня репрезентація, психологізм, інтертекстуальність, мотив, травматична пам’ять, художній простір.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Російсько-українська війна зумовила формування нового етапу розвитку української літератури, у межах якого відбувається активне художнє осмислення воєнного досвіду. Якщо в попередніх моделях воєнної прози домінували героїко-патріотичні або історико-документальні наративи, то сучасні комбатантські твори дедалі більше зосереджуються на внутрішньому світі людини, психологічних наслідках війни, проблемах пам’яті, морального вибору та особистісної трансформації. Це зумовлює появу нових художніх моделей репрезентації війни, у яких визначальними стають не опис бойових дій, а індивідуальне переживання воєнної реальності.

Одним із таких творів є книга Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає», написана на основі особистого досвіду автора як учасника російсько-української війни. Поєднуючи документальність із художньою рефлексією, письменник репрезентує війну як екзистенційний досвід, що докорінно змінює світосприйняття людини, її систему цінностей, ставлення до пам’яті, смерті, любові, відповідальності та власної ідентичності. Художній простір книги формується через поєднання автобіографізму, психологізму, жанрової поліфонічності

© Помазан І. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

та інтертекстуальності, що дає змогу осмислити сучасну війну не лише як історичну подію, а й як складний культурний і антропологічний феномен.

Попри помітне місце книги Артура Дроня в сучасному літературному процесі, особливості художньої репрезентації теми війни в ній ще не стали предметом комплексного літературознавчого аналізу. Це зумовлює **актуальність** дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. При цьому виділити невирішені частини загальної проблеми, яку досліджують у статті.

Проблематика сучасної української воєнної прози перебуває в центрі уваги багатьох українських літературознавців, зокрема Н. Головченко [1], К. Олійник [4], Д. Присівки [5], І. Романової [7], Т. Скуратко [9], Н. Синьовської [9], Т. Шарової [12] та інших. У своїх дослідженнях вони висвітлюють особливості художнього відображення російсько-української війни, жанрову специфіку воєнної прози, її документалізм, проблематику історичної пам'яті, психологізму та формування новітнього образу захисника України. Як слушно зазначає Василь Слапчук, «сьогодні Україна перебуває у стані війни, і ця війна стосується всіх нас, українців, а отже, неминуче має потрапити у сферу інтересів української літератури» [10, с. 23].

Проте художнє втілення теми війни в книзі Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає» досі не отримало комплексного наукового висвітлення.

У сучасному літературознавстві розмежовують поняття військова література та воєнна література. Військова література охоплює спеціалізовані тексти практичного й навчального призначення, адресовані насамперед військовослужбовцям. Натомість воєнна література є різновидом художньої творчості, предметом якої стає осмислення війни як історичного, соціального, психологічного й культурного феномену. Її формують твори як професійних письменників, так і безпосередніх учасників війни – військовослужбовців, ветеранів, добровольців, журналістів, волонтерів і цивільних свідків воєнних подій.

Сучасна українська воєнна література вирізняється жанровою та тематичною багатоманітністю. Вона охоплює комбатантську прозу, документалістику, мемуари, есеїстику, поезію, драматургію, художню публіцистику, твори для дітей і підлітків, репрезентуючи широкий спектр проблем – від фронтового досвіду й окупації до вимушеної міграції, волонтерського руху, колективної пам'яті та життя цивільного населення в умовах війни. Така різноманітність засвідчує формування цілісного літературного дискурсу, у межах якого війна постає не лише як історична подія, а й як об'єкт художньої та філософської рефлексії.

Особливе місце в цьому дискурсі посідає комбатантська (ветеранська) література, специфіка якої визначається насамперед безпосереднім бойовим досвідом її авторів. За визначенням М. Рябченка, ветеранська література охоплює «твори про війну нефахових письменників, а також тексти письменників, які мають бойовий досвід» [8, с. 26]. Саме така література забезпечує високий рівень документальної достовірності та психологічної переконливості, поєднуючи художню рефлексію з особистим досвідом війни.

Для сучасної української воєнної прози характерне зміщення акценту з опису бойових дій на дослідження внутрішнього світу людини. У центрі художньої уваги перебувають моральний вибір, психологічна травма, переоцінка цінностей, пам'ять, втрата, відповідальність і трансформація особистості в екстремальних умовах. Ці тенденції простежуються як у комбатантській літературі, так і в творах цивільних авторів, які осмислюють війну крізь призму індивідуального й колективного досвіду. Як слушно зазначає Т. Скуратко, сучасна українська література війни «не просто фіксує наш жахливий досвід, але й надихає, спонукає до боротьби, дає надію і впевненість у нашій моральній перевазі перед ворогом» [9, с. 29].

Поряд із комбатантською прозою важливе місце посідають твори, присвячені досвіду цивільного населення, окупації, вимушеному переселенню, втраті дому та кризі ідентичності. Такі тексти не лише репрезентують воєнні події, а й досліджують їхній вплив на особистість і суспільство, виконуючи водночас меморіальну, терапевтичну й культуротворчу функції. У цьому контексті література стає одним зі способів осмислення колективної травми та збереження історичної пам'яті.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати особливості художньої репрезентації теми російсько-української війни в книзі Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає», визначити провідні засоби її художнього втілення, систему ключових мотивів та специфіку інтертекстуального переосмислення класичного воєнного літературного канону.

Виклад основного матеріалу. Артур Дронь – сучасний український письменник, поет і журналіст, чия творчість сформувалася в контексті російсько-української війни. Із початком

повномасштабного вторгнення у 2022 році він добровільно вступив до лав 125-ї окремої бригади територіальної оборони Збройних Сил України. Безпосередній бойовий досвід став визначальним чинником його творчості, зумовивши звернення до художнього осмислення війни, її психологічних наслідків і людського буття в екстремальних умовах.

Книга «Гемінґвей нічого не знає» є дебютним прозовим твором письменника, у якому документальне свідчення органічно поєднується з художньою рефлексією. Жанрова структура книги є синкретичною: до її складу входять есеї, автобіографічні спогади, новелістичні фрагменти, сновидіння та ліричні роздуми, що разом формують цілісний художній простір воєнного досвіду.

Особливість авторської поетики полягає в поєднанні автобіографізму з художнім узагальненням. Наратор постає не лише безпосереднім учасником воєнних подій, а й рефлексивним суб'єктом, який осмислює пережите через категорії пам'яті, втрати, відповідальності, любові та смерті. Поряд із власним досвідом письменник репрезентує історії побратимів і цивільних, відтворюючи багатоголосся сучасної воєнної реальності.

Художню своєрідність книги визначають лаконізм оповіді, психологізм, документальна достовірність, стриманість художніх засобів та відмова від героїзації війни. Завдяки цьому воєнний досвід постає не як сукупність бойових епізодів, а як складний екзистенційний простір, у якому війна стає чинником глибокої трансформації особистості.

Збірка малої прози Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає», відзначена Премією імені Юрія Шевельова (2025), належить до сучасної української комбатантської літератури, у якій документальний досвід війни поєднується з його художнім осмисленням. На відміну від традиційної мемуарної прози, автор відмовляється від послідовного відтворення фронтових подій, натомість організовуючи оповідь як систему окремих текстів-рефлексій, у яких конкретні епізоди воєнної реальності стають підґрунтям для осмислення життя і смерті, пам'яті, любові, віри, свободи, відповідальності та людської гідності.

Композиція збірки ґрунтується на принципі фрагментарності. Окремі тексти є відносно самостійними художніми одиницями, однак у межах книги вони об'єднуються спільною авторською свідомістю, системою наскрізних мотивів і повторюваних образів, утворюючи цілісний художній текст. Така організація відповідає специфіці репрезентації травматичного досвіду, який не підпорядковується лінійній хронології, а відтворюється через фрагменти пам'яті, асоціативні зв'язки, внутрішні монологи та рефлексії.

Фрагментарна побудова визначає й особливості художньої репрезентації війни. Автор концентрує увагу не на перебігу бойових дій, а на окремих психологічно значущих епізодах, які розкривають внутрішній стан людини в умовах війни. Унаслідок цього воєнний досвід постає не лише як сукупність історичних фактів, а як форма індивідуального переживання, що набуває художнього узагальнення.

Художня своєрідність книги Артура Дроня визначається поєднанням документальності та художньої умовності. Використовуючи автобіографічний матеріал, автор не обмежується фактографічним відтворенням подій, а підпорядковує їх законам художньої композиції. Окремі епізоди набувають узагальнювального значення завдяки системі наскрізних мотивів, повторюваних деталей і композиційних перегуків, унаслідок чого індивідуальний воєнний досвід трансформується в художню модель колективної пам'яті про війну.

Важливою ознакою поетики збірки є її жанровий синкретизм. До книги входять документальні оповідання, есеї, автобіографічні нариси, мемуарні фрагменти, внутрішні монологи та записи сновидінь. Поєднання різних жанрових моделей розширює можливості художньої репрезентації воєнного досвіду, поєднуючи безпосереднє свідчення з психологічною та філософською рефлексією.

Одним із провідних засобів художнього осмислення війни виступає тілесність. Фізичні відчуття – біль, поранення, контузія, холод, голод, виснаження – виконують не лише описову функцію, а й стають способом розкриття внутрішнього стану людини. Через тілесний досвід війна репрезентується як гранична ситуація людського існування, у якій фізичне й психологічне переживання становлять єдине ціле.

Характерною рисою індивідуального стилю письменника є лаконізм художнього вислову. Автор уникає патетики, розгорнутих описів і надмірної метафоризації, зосереджуючи увагу на окремих деталях, жестах і предметних образах, які виконують функцію психологічних маркерів травматичної пам'яті. Такий принцип організації тексту посилює ефект достовірності й наближає художню оповідь до документального свідчення, не позбавляючи її художньої узагальненості.

Інтертекстуальність є одним із визначальних засобів організації художнього простору книги.

Артур Дронь вступає в діалог як з українською літературною традицією (Сергій Жадан, Олександр Довженко, Юрій Горліс-Горський, Іван Багряний, Ярина Чорногуз), так і зі світовою воєнною літературою. Інтертекстуальні елементи виконують не лише цитатну чи алюзивну функцію, а й беруть участь у формуванні смислової структури твору. Показово, що цитати нерідко розміщуються не на початку текстів як традиційні епіграфи, а у фіналі, продовжуючи авторську рефлексію та розширюючи інтерпретаційне поле твору.

Особливе місце посідає діалог із класичним каноном воєнної літератури, насамперед із творчістю Ернеста Гемінґвея та Еріха Марії Ремарка. Уже назва збірки – «Гемінґвей нічого не знає» – окреслює прагнення письменника переосмислити усталені моделі художнього зображення війни. Йдеться не про заперечення художньої цінності класичної воєнної прози, а про акцентування специфіки сучасного українського воєнного досвіду, який потребує власних способів художньої репрезентації. Аналогічну функцію виконує есей «*Господь Окопний*», у якому звернення до творчості Ремарка стає підґрунтям для осмислення проблем віри, свободи вибору та моральної відповідальності людини в умовах війни.

Комбатантська література вирізняється високим рівнем психологічної достовірності, що зумовлено безпосереднім бойовим досвідом її авторів. Поєднання документального свідчення з художнім осмисленням пережитого дає змогу репрезентувати воєнний досвід у всій його емоційній та екзистенційній складності. Саме ці риси виразно простежуються у збірці Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає», у якій психологізм виступає одним із провідних художніх принципів.

Особливо виразно психологізм реалізується в епізоді контузії оповідача. Письменник не обмежується повідомленням про сам факт поранення, а відтворює процес руйнування сприйняття світу через короткі уривчасті речення, повтори й фрагментарний синтаксис: «*Прильот. Дзвін у вухах… Прильот. Дзвін і біль стають сильнішими…*» [3, с. 8]. Така організація мовлення моделює дезорієнтований стан свідомості, коли фізичний біль витісняє всі інші відчуття, забезпечуючи ефект психологічної достовірності.

Психологічна достовірність твору посилюється увагою до найтонших емоційних станів людини. У центрі авторської рефлексії перебувають пам’ять, любов, страх, ностальгія, моральна втома, співчуття, здатність до творчості – ті складники внутрішнього світу, які в умовах війни зазнають найбільших випробувань. Протиставлення духовної багатовимірності особистості та руйнівного впливу війни на людське життя формує один із провідних психологічних конфліктів книги.

Показовим у цьому аспекті є есей «*Польська мівіна в стаканах*», у якому художня репрезентація воєнного досвіду ґрунтується на механізмах сенсорної пам’яті. Пережите відтворюється не через послідовний виклад подій, а через смакові, нюхові й тактильні враження, що стають своєрідними тригерами пам’яті. Уже на початку твору оповідач пов’язує окремі етапи військової служби з конкретними харчовими образами: канапками з ковбасою, макаронами, вареними курячими стегнами, маслом, солянкою, сухпайками, «Снікерсами» та польською локшиною. Завдяки цьому воєнний досвід репрезентується не як сукупність історичних фактів, а як індивідуально пережита реальність, закарбована в тілесній пам’яті.

Звернення до сенсорних образів виконує важливу психологічну функцію. Побутові деталі набувають статусу маркерів травматичного досвіду, оскільки саме вони активізують спогади про фронтове життя значно сильніше, ніж хронологічне відтворення подій. У такий спосіб автор демонструє, що пам’ять про війну формується передусім через особисті переживання й фізичні відчуття, які зберігаються у свідомості навіть після завершення конкретних епізодів.

Найвиразніше психологічний вимір твору реалізується у фіналі есею, коли на Харківщині оповідач знову знаходить польську мівіну в червоному стакані [3, с. 25]. Її запах стає тригером мимовільної пам’яті, миттєво актуалізуючи спогади про грудень 2022 року. У такий спосіб автор демонструє асоціативний характер травматичної пам’яті: минуле повертається не внаслідок свідомого пригадування, а під впливом випадкового сенсорного подразника. У художньому просторі твору теперішнє й минуле накладаються одне на одне, створюючи ефект одночасного існування двох часових площин.

Важливу роль у репрезентації цього психологічного стану відіграє анафоричний повтор слова «***ніби***»: «*ніби знов опинився*», «*ніби ми з Ромчиком чергуємо*», «*ніби він їсть мівіну першим*» [3, с. 27]. Повторювана конструкція передає поступове занурення свідомості в простір спогадів, стираючи межу між пережитим і теперішнім. Кульмінаційного значення набуває фінальна фраза: «*Ніби він досі живий*» [3, с. 27]. Саме вона переосмислює попередню оповідь, перетворюючи зовні буденну розповідь про фронтовий побут на реквієм за заги-

блим побратимом. Показово, що автор не вдається до відкритої емоційної експресії: психологічний ефект досягається завдяки стриманості оповіді, підтексту та поступовому розкриттю прихованого смислу фінального епізоду.

Одним із центральних мотивів книги є ***мотив пам'яті***. Автор постійно повертається до людей, місць і подій, які війна вже забрала або може забрати. Пам'ять зберігається у запахах, смаках, фотографіях, випадкових деталях, окремих предметах. Польська мівіна нагадує про загиблого Романа Пуся, фотографії в телефоні – про Кірюху, а Марсове поле стає матеріалізованою пам'яттю про полеглих побратимів. Минуле постійно співіснує із сучасністю, тому спогади не завершуються, а продовжують жити в теперішньому.

Не менш важливим є ***мотив побратимства***. Війна постає як простір народження нової родини, що ґрунтується не на кровній спорідненості, а на спільному досвіді, взаємній відповідальності та довірі. Побратими діляться останньою їжею, підтримують одне одного, разом жартують навіть про смерть, переживають втрати як особисту трагедію. Автор неодноразово називає друзів своєю сім'єю, а розлуку з ними сприймає майже так само болісно, як розлуку з рідними.

Одним із наскрізних мотивів є ***мотив втрати***. У книзі людина постійно змушена щось залишати заради порятунку іншого: сім'ю, дім, друзів, власне мирне життя. Втрата набуває різних форм – загибель побратимів, руйнування стосунків, смерть батьків, старіння близьких, поступове віддалення від цивільного світу. Особливо промовистою є думка: «*Інколи, щоб когось захистити, його треба втратити*» [3, с. 40], яка фактично формулює одну з головних моральних ідей книги.

Важливе місце займає ***мотив дому***. Дім постає не лише як фізичний простір, а як символ мирного життя, до якого людина постійно прагне повернутися. Водночас війна руйнує саме поняття дому: хтось утрачає житло через окупацію, хтось роками не бачить рідних, а хтось уже не може повернутися до колишнього життя навіть після відпустки. Поряд із цим виникають тимчасові фронтові домівки – хати, бліндажі, кухні, у яких народжується нове відчуття дому серед війни.

Одним із найоригінальніших мотивів є ***мотив повсякденності на війні***. Автор навмисно зосереджується не лише на боях, а й на звичайних речах: їжі, чаї, цигарках, жартівливих розмовах, подарунках для дітей, спільних вечерях, фотографіях у телефоні. Через ці побутові деталі війна постає особливо достовірною, адже людяність зберігається навіть у найекстремальніших умовах.

Крізь усю книгу проходить ***мотив любові***, який виявляється у різних формах: любові до побратимів, родини, дітей, коханої людини, рідного міста й України. Особливо зворушливо цей мотив реалізується в історії Валі й Толіка, де кохання виявляється сильнішим за десятиліття розлуки, життєві обставини та навіть війну. Любов у книзі стає не протилежністю війни, а силою, що дозволяє людині вистояти в ній. Водночас автор вводить і власну історію кохання. У фінальних текстах книги з'являється образ коханої («Мій доказ існування Бога має ім'я на букву М.»), а спільне читання книжок, взаємна підтримка під час лікування та постійна присутність дорогої людини стають символом повернення до життя після фронту.

Загибель побратимів переживається як втрата найближчих людей. Показово, що після смерті Дока автор говорить не лише про біль, а й про те, що відчув його любов, а фінал цього переживання втілюється у словах: «*Словами про любов, яка стає твоєю*» [3, с. 130].

Окремою формою любові є любов до Батьківщини. Вона не декларується патетично, а виявляється через добровільний вибір захищати інших, відповідальність за країну, готовність жертвувати власним комфортом і навіть життям. Любов до України в інтерпретації Дроня – це насамперед щоденна дія, а не декларація.

Одним із провідних мотивів є ***мотив літератури як способу подолання смерті, забуття та руйнівної дії часу***. Автор послідовно розгортає думку про те, що письмо не здатне скасувати смерть фізично, проте здатне зберегти людину в людській пам'яті, перетворивши окреме життя на культурну пам'ять. Саме тому література постає не лише мистецтвом слова, а формою духовного опору смерті. Розвиток цього мотиву починається ще в розповіді військовополоненого Жені («Женя. He. She. It»). Умови полону фактично унеможливлюють будь-яке письмо, однак саме тому слово переходить в усну форму. Вірші не записуються, а запам'ятовуються; полонені вивчають їх напам'ять, передають один одному, зберігаючи тексти у власній пам'яті. У цьому епізоді література існує без паперу, без книжок і навіть без можливості писати. Її носієм стає сама людина. Таким чином автор утверджує думку, що справжня література може існувати навіть тоді, коли знищено матеріальні умови для її створення.

Нового змісту мотив набуває в есеї «Назавжди про тебе». Початком роздумів стає випадкова

записка на могилі загиблого військового – «*Зайчик, з річницею нас. Кохаю*» [Дронь, с. 117]. Побачена фраза перетворюється на поетичний образ, а згодом – на вірш. Водночас автор наголошує, що художній текст після зустрічі з вдовою загиблого вже не належить лише авторові: він набуває нового смислу через людську пам'ять. Саме тому звучить принципова фраза: «*Він тепер і завжди про твою записку*» [3, с. 118]. Художній твір починає жити власним життям, поєднуючи особисту історію із загальною пам'яттю про війну.

Кульмінацією мотиву стає авторське осмислення самої природи літератури. Письмо визначається як спосіб заперечити владу часу: «*Письмо – це спосіб заперечити часу*» [3, с. 118]. Ця думка розгортається у своєрідну філософську концепцію, згідно з якою література не здатна змінити історичні події, проте може врятувати окремі людські життя від остаточного зникнення. Написати означає «вирвати» людину із потоку часу й зробити її історію назавжди значущою для інших. Таким чином художній текст виконує меморіальну функцію.

Особливої ваги набуває багаторазовий повтор конструкції «*Це про тебе*» [3, с. 118, с. 119, с. 120]. Повтор виконує не лише стилістичну, а й мотивну функцію. Він універсалізує індивідуальний досвід війни, показуючи, що література здатна поєднати окремі людські долі у спільному просторі пам'яті. Автор фактично визначає одну з головних функцій сучасної української воєнної літератури – дати людині відчуття, що її досвід не залишиться непоміченим і вона не залишиться самотньою.

Мотив отримує подальший розвиток у розповіді про загибель військового медика Олександра Коберника. Майже весь епізод присвячений фізичній смерті людини, однак фінал переносить акцент із смерті на слово. Автор показує, що вдова загиблого у найважчий момент свого життя пише вірш. Цей акт письма набуває символічного значення: він стає способом продовження любові після смерті. Сам автор спочатку не може зрозуміти такої потреби, але поступово доходить висновку, що саме слова допомагають пережити непоправну втрату. Заключна фраза – «*Словами про любов, яка стає твоєю*» [3, с. 130] – перетворює особисту трагедію на універсальну художню категорію.

Ще одним важливим мотивом постає ***мотив переосмислення класичної воєнної літератури*** (есеї з алюзіями на твори Е. Ремарка та Е. Гемінгвея «На Східному фронті все змінилося», «Гемінгвей нічого не знає»), який визначає не лише авторське бачення художньої традиції, а й формує концептуальну основу всього тексту. Автор вступає у відкритий діалог із європейським літературним каноном, піддаючи ревізії його універсальність у світлі сучасного українського досвіду війни.

Показово, що автор не заперечує художню цінність класичних творів. Навпаки, він наголошує на їхньому значенні для власного читацького становлення: роман Еріха Марії Ремарка «На Західному фронті без змін» називається книгою, яку він у сімнадцятирічному віці вважав «найсильнішою, яку хтось коли-небудь написав». Така авторська ремінісценція виконує важливу композиційну функцію: спочатку утверджується авторитет класичного тексту, після чого демонструється його поступова втрата пояснювальної сили. Особливого значення набуває інтерпретація знаменитого епізоду роману Ремарка, у якому Пауль Боймер після вбивства французького солдата усвідомлює людяність свого супротивника, співчуває йому та відмовляється від ненависті. Для європейської антивоєнної традиції ця сцена є кульмінацією гуманістичного світогляду: ворог перестає бути абстрактною мішенню й постає перед читачем як така сама людина, що стала жертвою війни.

Однак автор есею принципово переосмислює цей художній принцип. Він стверджує, що сучасна російсько-українська війна не дозволяє механічно переносити гуманістичну модель Ремарка на українську дійсність. Символом цього розриву стає коротка, але концептуально надзвичайно важлива фраза: «Нам байдуже, як їх звати». Вона безпосередньо полемізує зі сценою Ремарка, де саме ім'я загиблого повертає йому людську індивідуальність. Таким чином, мотив переосмислення реалізується через свідоме заперечення одного з найвідоміших гуманістичних образів світової літератури.

У тексті відбувається переоцінка не лише окремого твору, а всієї класичної воєнної традиції. Автор перелічує імена Еріха Марії Ремарка, Ернеста Гемінґвея, Ернста Юнґера, Курта Воннеґута, Ярослава Гашека, які уособлюють канон європейської літератури про війни XX століття. Проте всі вони опиняються об'єднаними спільною рисою – їхній досвід, на думку автора, сформувався в інших історичних обставинах і вже не здатний повною мірою пояснити реальність війни, що ведеться не за території, а за саме існування народу.

Важливо, що критика спрямована не проти художньої майстерності цих письменників,

а проти універсалізації їхнього досвіду. Автор фактично заперечує можливість існування єдиної універсальної моделі воєнної літератури. Якщо для творів Ремарка визначальним є мотив спільності людської долі незалежно від національної належності, то український досвід війни висуває на перший план проблему моральної відповідальності агресора. Унаслідок цього змінюється сама система етичних координат художнього осмислення війни.

Особливу роль у розвитку мотиву відіграє зіставлення двох історичних моделей війни. Автор підкреслює, що Перша та Друга світові війни залишили найглибший слід у колективній пам'яті Європи, тому саме вони визначили формування класичного воєнного канону. Проте російсько-українська війна постає як принципово інший тип конфлікту – війна екзистенційна, спрямована на фізичне та культурне знищення народу. Саме тому художні моделі, вироблені після світових воєн, більше не відповідають сучасному досвіду.

Мотив переосмислення класичної воєнної літератури поступово трансформується в мотив народження нового українського воєнного канону. Автор наголошує, що сучасна українська література має виробити власні естетичні й етичні принципи осмислення війни. Ця нова література повинна залишатися антивоєнною, однак перестати бути антимілітарною, тобто навчитися чітко розрізняти агресора і того, хто змушений захищатися. Отже, перегляд класичної традиції стає не руйнуванням літературного канону, а необхідною умовою формування нового художнього мислення.

Таким чином, мотив переосмислення класичної воєнної літератури виконує у творі кілька взаємопов'язаних функцій: композиційну (структурує авторські роздуми через полеміку з класикою), світоглядну (демонструє зміну моральних критеріїв оцінки війни), інтертекстуальну (встановлює діалог із творами європейського канону) та програмну (обґрунтовує необхідність формування нової української концепції воєнної літератури). Саме цей мотив перетворює есе не лише на рефлексію над сучасною війною, а й на своєрідний літературний маніфест, спрямований на переоцінку традиційних способів художнього осмислення воєнного досвіду.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що книга Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає» є репрезентативним явищем сучасної української воєнної літератури, у якій документальна достовірність органічно поєднується з художнім і філософським осмисленням російсько-української війни. Твір репрезентує сучасну війну передусім як психологічний, моральний та екзистенційний досвід людини, а не лише як сукупність бойових подій.

Установлено, що визначальними рисами поетики книги є психологізм, фрагментарність композиції, жанровий синкретизм, інтертекстуальність, стримана манера оповіді та використання тілесних і сенсорних образів як засобів моделювання травматичної пам'яті. Концептуальну основу твору формує система наскрізних мотивів пам'яті, втрати, побратимства, дому, любові та літератури як способу збереження історичної пам'яті й осмислення пережитого.

Доведено, що важливою складовою художньої концепції книги є інтертекстуальний діалог із класичною воєнною літературою, насамперед із творчістю Ернеста Гемінґвея та Еріха Марії Ремарка. Переосмислюючи традиційні моделі воєнної прози, Артур Дронь формує оригінальну українську концепцію художнього осмислення війни, адекватну реаліям сучасного російсько-українського досвіду.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в зіставленні книги Артура Дроня з іншими творами сучасної української комбатантської прози, дослідженні особливостей художньої репрезентації травматичної пам'яті, інтертекстуальних стратегій сучасної воєнної літератури, а також у вивченні еволюції нового українського воєнного канону в контексті європейської літературної традиції.

Список літератури:

1. Головченко Н. Жанрово-стильові модифікації сучасної української документальної літератури про Євромайдан та антитерористичну операцію (АТО). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2020. № 15. С. 26–35. DOI: 10.28925/2412-2475.2020.15.4

2. Гундорова Т. За право бути видимими, право говорити і право існувати сьогодні й бореться моя Україна. URL: https://krytyka. com/ua/articles/tamara-hundorova-za-pravo-buty-vydymymy-pravohovoryty-i-pravo-isnuvaty-sohodni-i-boretsia-moia-ukraina

3. Дронь А. Гемінґвей нічого не знає: коротка проза. Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.

4. Олійник К. Тема війни у творчості сучасних письменників. VI Міжнародна студентська науково-технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». С. 77–78. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/41402/2/077-078.pdf

5. Присівок Д. В. Топос війни в сучасній українській комбатантській прозі. *Література та культура Полісся*. 2022. № 20. С. 32–40. DOI: https://doi.org/10.31654/2520-6966-2022-20f-106-32-41

6. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури: Дискурсус, 2022. 288 с.

7. Романова І. В. Мотив війни в повісті Олександра Михеда «Котик, півник, шафка» та п'єсі Володимира Рафєєнка «Мобільні хвилі буття, або Verbum caro factum est». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023 № 60 Том 2. С. 132–135. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.60.2.30

8. Рябченко М. Комбатантська проза в сучасній українській літературі: жанрові та художні особливості. *Слово і Час*. 2019. № 6. С. 62–73. DOI: https://doi.org/10.33608/0236-1477.2019.06.62-73

9. Скуратко Т., Сеньовська Н. Сучасна українська література війни як комплексна художня візія досвіду нації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025, Т. 36 (75), № 6, ч. 2. С. 27–32. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/06

10. Слапчук В. Війна як дискурс. ЛітАкцент. URL: http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/.

11. Урись Т. Вектори розвитку сучасної української літератури післявоєнного часу. *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38251/

12. Шарова Т. Тема війни в оповіданнях і романах Костя Гордієнка: художній аналіз. *Слобожанський науковий вісник*. 2025, № 9. С. 119–123. DOI: https://doi.org/10.32782/philspu/2025.9.22

Pomazan I. O. THE ARTISTIC REPRESENTATION OF WAR IN ARTHUR DRON'S HEMINGWAY KNOWS NOTHING

The article examines the distinctive features of the artistic representation of war in Arthur Dron's essay collection Hemingway Knows Nothing.

The study demonstrates that the collection portrays the contemporary Russian–Ukrainian war not merely as a sequence of military events but primarily as a complex psychological, moral, and existential human experience. The artistic representation of war is grounded in the combination of documentary testimony and literary reflection on lived experience, which ensures a high degree of psychological authenticity while simultaneously endowing individual episodes with broader universal significance. The research establishes that the dominant features of the collection's poetics include fragmentary composition, generic syncretism, psychological depth, laconic artistic expression, intertextuality, and the use of corporeal and sensory imagery as a means of representing traumatic experience. Its psychological depth is achieved through internal reflection, the fragmented nature of memory, the associative organization of the narrative, emotional restraint, and a system of artistic details that acquire symbolic significance.

The study further reveals that the conceptual framework of the collection is shaped by a system of recurring motifs, the most prominent of which are memory, comradeship, loss, home, love, the everyday reality of war, and literature as a means of resisting oblivion and preserving human memory. The interaction of these motifs ensures the coherence of the collection's artistic space and articulates the author's conception of war as an experience that fundamentally transforms an individual's worldview.

The research also establishes that the work engages in an intertextual dialogue with the canon of war literature, particularly with the works of Ernest Hemingway and Erich Maria Remarque. By reinterpreting these classical literary models, Arthur Dron does not deny their artistic value; rather, he argues for the necessity of developing a new Ukrainian conception of war literature that adequately reflects the realities of the contemporary Russian-Ukrainian war. This polemical engagement constitutes one of the book's central ideas and gives it a distinctly programmatic character.

Keywords: *Arthur Dron, contemporary Ukrainian literature, war literature, combatant literature, artistic representation, psychological depth, intertextuality, motif, traumatic memory, artistic space.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ЛІТЕРАТУРА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

UDC 821.512.161
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/44

Aliyeva T.
https://orcid.org/0000-0001-6167-6483
Azerbaijan University of Languages

THE ARTISTIC EMBODIMENT OF HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL IDENTITY IN TURKISH HISTORICAL NOVELS

The historical novel genre, being one of the important directions of fiction, reflects the artistic embodiment of past events, historical figures and stages of socio-cultural development of society. This genre began to take shape in Turkish literature from the second half of the 19th century, developed under the influence of various socio-political and cultural processes, and acquired new content and form features in the modern era. The article examines the concept of the historical novel, its main features, the process of formation and stages of development in Turkish literature. At the same time, the role played by the historical novel in the formation of national historical consciousness, the preservation of cultural memory and the artistic interpretation of historical events is analyzed. As a result of the research, it was determined that the historical novel genre in Turkish literature is not limited only to the description of the past, but also performs an important function in the transmission of national identity, historical thinking and cultural values to future generations. It has been established that the historical novel genre in Turkish literature has continually evolved in response to socio-political conditions, expanding both in terms of subject matter and structure. It has been demonstrated that the genre's place in contemporary literature and new research opportunities necessitate a detailed study of this topic. It has been noted that the emergence of the historical novel in Turkish literature is closely linked to national awakening, a heightened interest in history, and the adoption of Western novelistic traditions. Although the genre's earliest examples focused primarily on the history of statehood, heroic themes, and the activities of historical figures, in later stages the subject matter of the historical novel expanded, and social relations, everyday life, cultural processes, and the destinies of individuals also became integral parts of the genre. It has been established that the historical novel developed in Turkish literature not as a literary genre describing the past, but as an important literary event reflecting the process of national self-awareness.

Keywords: *historical novel, Turkish literature, genre, Tanzimat period, historical event, artistic imagination, national identity.*

Introduction. History and literature are two main fields that form the cultural memory of society and play an important role in studying the past and transmitting it to future generations. While history examines past events based on scientific facts, documents and objective information, fiction presents those events through the prism of aesthetic and artistic thought. Therefore, the historical novel genre is considered one of the important literary genres that creates a connection between history and artistic creativity, reflecting real historical events and personalities in unity with artistic imagination [3].

The main feature of the historical novel is not only the description of events that occurred in the past in chronological order, but also the artistic revival of the socio-political, economic and cultural environment of that period. The writer, while remaining faithful to historical facts, creates images, dialogues and plot elements that enrich the artistic description of events. The historical novel reflects the synthesis of historical truth with the author's aesthetic worldview

The formation of the historical novel genre in Turkish literature accelerated from the second half of the 19th century. Especially during the Tanzimat period,

© Aliyeva T., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

the increase in interest in national history, the adoption of the European novel tradition and the search for national identity created a favorable environment for the emergence of this genre. In subsequent periods, the historical novel became an important literary tool not only as a means of describing past events, but also in terms of forming national consciousness, promoting patriotic ideas and preserving historical heritage. As the Turkish historical novel developed, it also became richer in terms of subject matter and issues raised. While in the previous periods the main focus was on political and military events, in the later stages the social life of society, culture, daily life and human psychology also became important research objects of historical novels. As a result, the genre gained wider opportunities from an artistic-aesthetic and scientific-cognitive point of view.

Analysis of Recent Research and Publications. Analysis of the recent research and publication. A historical novel is a genre of fiction in which historical events, socio-political processes, and historical figures that occurred in past periods are revived through artistic imagination. The main feature of this genre is the preservation of a balance between historical truth and artistic creativity. A historical novel requires the author not only to know historical facts, but also to artistically present the social relations, everyday life, culture, linguistic features, and the psychological world of people of that period [6].

The emergence of the historical novel occurred as a result of the interaction of historical science and artistic thought. Historical science studies past events on the basis of documents and facts, while fiction interprets those facts through aesthetic thinking. Therefore, a historical novel can be considered neither a history book nor a purely artistic product of imagination [8]. It acts as an artistic interpretation of historical reality and, instead of presenting the past as dry information to the reader, creates an opportunity to understand it through living images and events. In the genre of historical novels, the author must respect historical facts, but also use the possibilities of artistic creativity. Although the creation of dialogues, the inner world of characters, and some plot lines that are not reflected in historical sources is the result of the author's imagination, these should not distort historical reality. Therefore, this feature is one of the main features that distinguish the historical novel from other types of novels.

The historical novel does not only aim to describe past events. This genre serves to preserve the national memory of society, form historical consciousness, and transmit national and spiritual values to future generations. The presentation of historical events in an artistic form creates interest in the past in the reader, enriches ideas about national identity, and creates conditions for re-evaluating historical events from the perspective of the modern era [4].

The formation of the historical novel in world literature entered a special stage of development in the 19th century. From this period, writers began to present historical events not in chronological order, but together with their social, political, and moral consequences. In subsequent periods, the historical novel acquired different characteristics in the national literatures of different peoples and became one of the important genres that reflected the historical experience and cultural identity of each people. An examination of the theoretical foundations of the historical novel shows that this genre is one of the most successful examples of the interaction between history and literature [3]. The unity of historical facts with artistic thought allows the reader to understand the past more deeply and evaluate historical events from the perspective of the modern era. These works are not limited to an aesthetic function, but play a cognitive and educational role.

Task statement. The purpose of the article is to examine the formation process, development stages and main characteristics of the historical novel genre in Turkish literature, and to determine the position of the genre in Turkish literary thought. During the research, the theoretical foundations of the historical novel, the factors influencing its creation, various development stages and artistic characteristics of the genre were analyzed based on scientific sources.

Outline of the main material of the study. The formation of the historical novel genre in Turkish literature dates back to the second half of the 19th century, the period when the Tanzimat reforms were implemented in the Ottoman state. During this period, the changes that took place in the socio-political and cultural life of society had an impact on the literary process, and the expansion of relations with European literature accelerated the development of the novel genre. In particular, as a result of the influence of French literature, various types of novels, including historical novels, began to take shape in Turkish literature [1].

Writers of the Tanzimat period considered literature to be a creative field serving aesthetic goals and a means of educating society and developing national consciousness. The appeal to historical themes was widespread, and past events and historical figures became one of the main themes of literary works. The main goals of historical novels were to arouse inter-

est in the past of the people, to promote national and spiritual values, and to strengthen patriotism.

Namık Kemal's Cezmi novel is considered one of the first important examples of the historical novel genre in Turkish literature. This work is considered an important stage in the development of the genre in terms of its depiction of historical events and the artistic expression of national ideas and the idea of freedom. The writer brought the ideas of heroism, patriotism and national unity to the fore by linking historical events with artistic imagination. Cezmi was an important example for historical novels written in later periods.

Ahmet Mithat Efendi also played a special role in the formation of the historical novel. In his works, historical events are presented with the aim of educating the reader, and the social and cultural life of past periods is described in detail. Instead of listing facts, the author tried to present historical events through vivid images and an interesting plot. This feature had a significant impact on the development of the historical novel genre in later periods. Historical novels written during the Tanzimat period mainly focused on the political history of the Ottoman state, wars, statesmen and heroic themes. Social relations, moral values and development problems of society of the time were also reflected in those works. Historical events were used by writers as an artistic means to explain the problems of the modern era and to strengthen the national consciousness of the reader. The formation of the historical novel genre, along with the emergence of a new literary type, was an important stage in the development of Turkish national literary thought. This genre had a significant impact on the artistic revival of the past, the growth of interest in national history, and the formation of society's attitude to historical heritage. The works created during this period laid a solid foundation for the expansion of the subject range of the historical novel and the enrichment of genre characteristics in subsequent stages [12].

Historical novels in Turkish literature are very rich in terms of subject matter. By referring to various historical periods, writers have artistically reflected the history of statehood, wars, political events, the activities of historical figures and the national struggle of the people. The choice of historical themes has created an opportunity for authors to re-evaluate past events and show their importance for the modern era. One of the most frequently addressed topics in historical novels is the events related to the establishment and development of the state. The rise of the Ottoman Empire, the Seljuk period, various military campaigns, the activities of statesmen and important stages of the history of the national struggle occupy a wide place in the creativity of Turkish writers. In these works, historical events are presented in chronological order and their impact on the fate of society is artistically interpreted. One of the main ideological directions of historical novels is the formation of national identity and patriotic thought. By presenting examples of past heroism, writers have tried to strengthen the reader's feelings of national unity, respect for state traditions and attachment to historical heritage. The historical novel, as a work of art, plays an important ideological role in the protection of national and spiritual values [4]. Modern Turkish historical novels pay more attention to the social and psychological aspects of historical events. The presentation of historical figures with their internal contradictions, decision-making processes, and individual characteristics increases the artistic and aesthetic value of the novel and provides a more objective and multifaceted understanding of historical events [5]. The historical novel genre in Turkish literature has been formed in parallel with the political, social and cultural development of society since its inception. In different historical stages, the subject matter, ideological direction and artistic and aesthetic characteristics of the genre have changed, and have acquired new content in accordance with the social demands of each period. The development process of the historical novel can be generally characterized as the Tanzimat period, the Second Constitutional Era, the Republic Era and the modern stage [12].

The Tanzimat period is considered the formative stage of the Turkish historical novel. Due to the reforms carried out in Ottoman society during this period, interest in European culture and literature increased, and the novel genre began to develop rapidly. The emergence of the historical novel was also a result of this renewal process. The writers of the Tanzimat period were not satisfied with recalling the historical past, but evaluated it as a means of enlightening society and forming national consciousness. The works highlight the powerful periods of the Ottoman state, examples of heroism and ideas of national unity, and express attitudes to the social problems of the period through past events. At this stage, the historical novel acted mainly as a carrier of the ideas of enlightenment and patriotism.

With the proclamation of the Second Constitutional Monarchy at the beginning of the 20th century, the expansion of political and intellectual freedom in Ottoman society also affected the literary environment [10]. In historical novels, a more critical approach to events is observed compared to the previous period. Writers began to present historical events in terms of

heroic examples and the investigation of their cause-and-effect relationships. During this period, attention was increased to the psychology of historical figures and the socio-political essence of events. The subject matter of novels moved beyond the framework of war and palace life and began to encompass issues of state administration, social problems, and national freedom.

The establishment of the Republic of Turkey in 1923 marked the beginning of a new stage in the development of the historical novel. The appeal to history became even more relevant in the formation of the national ideology of the new state. Writers, revisiting different periods of Turkish history, paid special attention to the artistic embodiment of national identity, statehood traditions, and cultural heritage. At this stage, the historical novel began to be based on more scientific sources than in previous periods. The authors attached greater importance to the accuracy of historical facts and, through artistic imagination, extensively recreated the socio-cultural landscape of the period. Historical events were presented as a political process, as well as in terms of human destinies and the development of society. From the second half of the 20th century, the Turkish historical novel entered a new stage of development. During this period, authors began to evaluate historical events based on modern scientific approaches, and the inner world, psychological state and individual fate of historical figures were more extensively explored. Approaching historical events from different perspectives further expanded the artistic possibilities of the genre.

Historical novels describe the lives of rulers, statesmen and ordinary people, their daily lives, culture, customs and traditions, and the social structure of society in detail. The emphasis on the human factor against the backdrop of historical events attracts attention as a new feature of the genre.

The authors' use of historical events to approach the problems of society from a historical perspective rather than a description of the past makes the historical novel a moral and ideological bridge between the past and the present.

A comparison of the stages of development of the historical novel in Turkish literature shows that the genre has enriched itself over time in terms of subject matter and artistic and aesthetic content [12]. While in the early stages the main goal was to introduce national history and strengthen patriotic feelings, in later periods the multifaceted analysis of historical events, the emphasis on human destinies, and the evaluation of historical events from various aspects became one of the main directions. The historical novel genre in Turkish literature has undergone continuous development since its inception, playing a key role in the formation of national literary thought, the preservation of historical memory, and the promotion of national and spiritual values. This development shows that the genre has a strong place in Turkish literature and maintains its relevance.

The main feature that distinguishes the historical novel genre from other types of novels is the mutual unity of historical reality and aesthetic imagination in its artistic structure. The author recreates past events, as well as the spirit of that era, human relations, cultural environment and social atmosphere through artistic means. The development of historical novels in Turkish literature shows that time, space, image system and author's point of view act as the main structural elements of the genre. One of the most important features of the historical novel is the time factor. The events of the work take place in a historical stage before the author's time, and this sense of pastness is considered the main distinguishing feature of the genre. In Turkish historical novels, the attribution of events to pre-Islamic Turkish states, the Seljuks, the Ottoman Empire and other stages creates a clear idea of historical time in the reader [12].

Historical time, reflecting the stage in which the events took place, the way of thinking, customs and traditions of the era and socio-cultural characteristics, becomes an important component that creates an artistic atmosphere in novels rather than a chronological indicator.

In historical novels, the place artistically recreates the physical environment in which the events take place, as well as the historical and cultural uniqueness of the period. Palaces, castles, cities, squares, madrasahs, caravanserais and other historical places are extensively described in Turkish historical novels. With these descriptions, the reader understands not only where the events took place, but also the lifestyle, architectural features and social structure of that period.

The description of the place occupies an important place, especially in novels reflecting the Ottoman period. The historical and cultural environment of cities such as Istanbul, Bursa, Edirne plays an important role in the formation of the ideological and aesthetic load of the works. One of the important features of the historical novel is the joint presentation of real historical figures and images created by the author's imagination [3]. Historical figures can be heads of state, commanders, scientists and other well-known figures. However, to ensure the artistic dynamics of the novel, the author often uses fictional heroes.

The interaction between these two types of images ensures the aesthetic integrity of the historical novel. Historical figures strengthen the historical basis of the work, while artistic images increase the emotional and psychological impact of events. In Turkish historical novels, the presentation of heroes with characteristics such as patriotism, courage, loyalty and national unity is one of the main factors determining the ideological direction of the genre.

In historical novels, the author's attitude to events is of particular importance. When selecting and presenting historical facts, the writer acts from a certain ideological, national and aesthetic position. In Turkish historical novels, authors in most cases approach events from the position of respect for national history, commitment to statehood traditions and patriotism [7].

In modern historical novels, a more multifaceted and critical view of events is observed. The description, together with the internal contradictions, hesitations and psychological characteristics of historical figures, expands the artistic possibilities of the novel and makes the work more realistic and convincing.

One of the important conditions is to reflect the spirit of the era in the language of the historical novel. In Turkish literature, authors of historical novels have tried to create a historical color of the work by using ancient words, historical terms, concepts related to state administration and military life. The language being understandable to the modern reader was also taken as an important condition.

The creation of a historical style should reflect the atmosphere of the era through the use of archaic words, the structure of dialogues, the nature of the images and the style of narration. Time, space, image system, author's point of view and language-style features constitute the main artistic characteristics of the historical novel genre in Turkish literature. The interaction creates conditions for the historical novel to reflect historical truth and have a high artistic and aesthetic impact. The long-term development of the genre has been associated with the enrichment and improvement of structural elements. The development of the historical novel genre in Turkish literature is closely related to the creativity of writers who worked in different periods. The socio-political conditions of each period influenced the approach of writers to historical events, as a result, the genre was enriched in terms of theme, idea and artistic form. From the formation of the historical novel to the modern era, a number of authors have played an important role in the development of this genre.

Namık Kemal, who worked during the Tanzimat period, is known as one of the writers who laid the foundation of the Turkish historical novel. His novel "Cezmi" was the beginning of a new stage in Turkish literature in terms of the presentation of historical events in an artistic form. The writer determined the ideological and aesthetic direction of the historical novel by linking historical facts with the ideas of national freedom, patriotism and heroism [12]. Ahmet Mithat Efendi also made important contributions to the formation of the historical novel genre. In his works, historical events were linked to the ideas of enlightenment, and one of the main goals was to increase the reader's knowledge about history. The writer's presentation of historical events in simple and understandable language led to the spread of the historical novel among a wide readership [12]. In the 20th century, the Turkish historical novel entered a new stage of development. During this period, Kemal Tahir, Tarık Buğra, Mustafa Necati Sepetçioğlu and other writers expanded the subject area of the historical novel and comprehensively covered historical events from political, social and psychological aspects. In their works, statehood, national identity, society and individual relations were involved in a deep artistic analysis against the background of historical events [12]. Authors active in the contemporary period have formed a new view of the historical novel genre. The inner world of historical figures, the evaluation of events from different prisms and alternative historical interpretations have further expanded the artistic possibilities of the genre. Over time, the historical novel has played an important literary role in the formation of national thought and cultural memory by reflecting historical facts in an artistic way.

Conclusion. The historical novel is one of the important epic genres of Turkish literature and has played a major role in the formation of national historical consciousness and the preservation of cultural memory. The conducted analyses show that the formation of this genre began in the second half of the 19th century against the background of socio-political and cultural changes of the Tanzimat period, and in subsequent periods it has developed continuously, acquiring new content and artistic features. As a result of the research, it was determined that the development of the historical novel in Turkish literature was closely related to the socio-political life of society. During the Tanzimat period, the historical novel mainly acted as a means of expressing the ideas of enlightenment and national self-awareness, during the Second Constitutional Monarchy, a more analytical

approach to historical events was formed, and during the Republic, the artistic expression of the ideas of national statehood and historical identity came to the fore. At the modern stage, the historical novel genre has become even richer in terms of subject matter and problematics, and has been selected for its extensive development of social, cultural and psychological aspects of historical events.

The research shows that one of the main advantages of the Turkish historical novel is the preservation of a balance between historical facts and artistic imagination. The authors, together with historical sources, have increased the emotional impact of events by using artistic means of description. Thus, the historical novel has gained an important role in the promotion of historical knowledge and the formation of aesthetic taste. The study also shows that the historical novel is not limited to the description of past events. Along with the preservation of national identity, cultural heritage and historical memory, the assessment of social problems from a historical perspective determines the contemporary relevance of the historical novel in Turkish literature and the prospects for scientific research.

As a result, since its inception, the historical novel genre in Turkish literature has undergone a continuous development path, enriched in terms of its subject matter, artistic and aesthetic features and ideological direction, becoming one of the leading genres of national literature. Future research into the genre can make a significant contribution to a deeper study of the development patterns of Turkish literature, national historical thinking and historical and artistic creative traditions.

Bibliography:

1. Moran B. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: İletişim Yayınları. 1983.
2. Mirəhmədov Ə. Ədəbiyyatşünaslıq ensiklopedik lüğəti. Bakı: Elm. 1998.
3. Lukács G. The Historical Novel. Lincoln: University of Nebraska Press, 1983.
4. Hüseynov İ., Məhərrəmzadə A. Ortaq köklərdən ortaq gələcəyə uzanan dil və mədəni birlik (Azərbaycan və Özbək xalqları nümunəsində) // Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 103-cü ildönümünə həsr olunmuş "Heydər Əliyev: Multikulturalizm və tolerantlıq ideologiyası" IX Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: Mütərcim, 2026. S. 62–64.
5. Enginün İ. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları. 2001.
6. Həbibbəyli İ. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: Elm və Təhsil. 2012.
7. Kaplan M. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar. İstanbul: Dergâh Yayınları. 1987.
8. Paşayev M.C. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı: Maarif. 1972.
9. Cəfərov N. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı: Elm və Təhsil. 2005.
10. Korkmaz R. Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları. 2024.
11. Tarihî Roman Kavramı ve Türk Romanında (1875–2020) İstanbul'un Fethine Genel Bakış. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2022.
12. Taştan Z. Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar (Türk Tarihi ile İlgili, 1871–1950). Ankara: Akçağ Yayınları, 2021.
13. Qarayev Y. Azərbaycan ədəbiyyatı: XIX və XX yüzillər. Bakı: Elm. 2022.
14. Yıldırım İ. M. Kaynaklar ve Teşekkül Bakımından (1921 Yılına Kadar) Azerbaycan Romanı. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2004.

Алієва Т. ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТУРЕЦЬКИХ ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ

Жанр історичного роману, будучи одним із важливих напрямків художньої літератури, відображає художнє втілення минулих подій, історичних постатей та етапів соціально-культурного розвитку суспільства. Цей жанр почав формуватися в турецькій літературі з другої половини XIX століття, розвивався під впливом різних соціально-політичних та культурних процесів, а в сучасну епоху набув нових змістовних та формальних рис. У статті розглядається поняття історичного роману, його основні риси, процес становлення та етапи розвитку в турецькій літературі. Водночас аналізується роль, яку відіграє історичний роман у формуванні національної історичної свідомості, збереженні культурної пам'яті та художньому осмисленні історичних подій. В результаті дослідження було визначено, що жанр історичного роману в турецькій літературі не обмежується лише описом минулого, а й виконує важливу функцію в передачі національної ідентичності, історичного мислення та культурних цінностей майбутнім поколінням. Встановлено, що жанр історичного роману в турецькій літературі постійно розвивався у відповідь на соціально-політичні умови, розширюючись як за тематикою, так і за структурою. Було продемонстровано, що місце жанру в сучасній літературі та нові дослідницькі можливості вимагають детального вивчення цієї теми. Зазначено, що поява історичного роману

в турецькій літературі тісно пов'язана з національним пробудженням, підвищеним інтересом до історії та прийняттям західних романістичних традицій. Хоча найдавніші зразки жанру були зосереджені переважно на історії державності, героїчних темах та діяльності історичних діячів, на пізніших етапах тематика історичного роману розширилася, а соціальні відносини, повсякденне життя, культурні процеси та долі окремих людей також стали невід'ємними частинами жанру. Встановлено, що історичний роман розвивався в турецькій літературі не як літературний жанр, що описує минуле, а як важлива літературна подія, що відображає процес національного самоусвідомлення.

Ключові слова: *історичний роман, турецька література, жанр, період Танзимату, історична подія, художня уява, національна ідентичність.*

Дата першого надходження статті до видання: 12.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

UDC 821.111(73)(091)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/45

Banias N. Yu.
https://orcid.org/0000-0002-6974-0790
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

Banias V. V.
http://orcid.org /0000-0001-6880-8805
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

Lizak K. M.
https://orcid.org/0000-0002-7873-0535
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian University

DONNA TARTT'S THE GOLDFINCH: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVEL AND ITS 2019 FILM ADAPTATION

Tht article examines Donna Tartt's novel The Goldfinch (2013) and its 2019 film adaptation directed by John Crowley and written by Peter Straughan from a comparative and intermedial perspective. The study focuses on the ways in which the transition from literary narrative to cinema transforms the novel's narrative structure, characterization, symbolism, representation of trauma, and conception of art.

Particular attention is paid to Theodore "Theo" Decker, whose first-person narration in the novel provides extensive access to his memories, psychological conflicts, moral uncertainty, and gradual process of maturation. The film, constrained by its approximately 149-minute running time, substantially condenses and rearranges the novel's chronology, relying on visual composition, performance, cinematography, music, editing, and voice-over to communicate experiences that are predominantly verbal and introspective in the source text. The analysis demonstrates that the film preserves the principal events and central motifs of Tartt's narrative, including the death of Theo's mother, his possession of Carel Fabritius's painting The Goldfinch, his relationships with Boris and Hobie, his movement between New York and Las Vegas, and his eventual confrontation with the consequences of his actions.

Nevertheless, significant transformations occur in the representation of Theo's interiority, the development of secondary characters, and the philosophical dimension of the novel. Recent scholarship emphasizes the importance of artistic detail, ekphrasis, intermediality, trauma, and the painting's function as a structuring symbol in Tartt's novel. The present study argues that the film should not be evaluated exclusively according to the criterion of fidelity. Rather, it should be understood as an independent audiovisual interpretation that translates selected literary meanings into cinematic forms while inevitably reducing some of the source text's psychological and philosophical complexity.

Keywords: *Donna Tartt, The Goldfinch, film adaptation, comparative literature, adaptation studies, narrative, trauma.*

Problem statement. The adaptation of a major literary work into film inevitably involves changes in narrative organization, characterization, perspective, temporality, and modes of representation. Donna Tartt's *The Goldfinch* presents a particularly challenging case because of its considerable length, complex chronology, first-person narration, psychological depth, extensive descriptive passages, and integration of visual art into the narrative. The novel combines a coming-of-age story with elements of psychological fiction, Bildungsroman, crime narrative, and philosophical reflection. Its central object, Carel Fabritius's painting The Goldfinch, functions simultaneously as a material object, a narrative catalyst, a symbol of memory and loss, and a reflection on the relationship between art and human experience.

© Banias N. Yu., Banias V. V., Lizak K. M., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

The article explores the strengths and limitations of adapting Donna Tartt's Pulitzer Prize-winning novel *The Goldfinch* (2013) into John Crowley's 2019 film version. Through a close comparative analysis, it investigates how the novel's rich first-person narration, philosophical depth, and slow unfolding of grief translate, or fail to translate, onto the screen. While the film demonstrates strong visual fidelity and impressive cinematography, it ultimately struggles to capture the interior emotional and moral complexity that makes the book so compelling. Drawing on adaptation theory and critical reception, this study argues that literary adaptations of introspective novels often lose their soul when compressed into cinematic form, even when plot elements remain largely intact. The research concludes that *The Goldfinch* serves as a revealing case study in the challenges of translating interiority, unreliable narration, and thematic nuance from page to screen.

This paper examines why a seemingly loyal adaptation struggled to resonate with audiences and critics. It draws on concepts from adaptation studies, particularly the tension between fidelity to plot and the need to translate narrative voice and psychological interiority. By comparing key elements of both works, the analysis highlights what is gained and lost when moving from the expansive freedom of prose to the visual constraints of film.

Analysis of recent research and publications. This comparative study adopts a qualitative approach grounded in literary and film analysis, informed by adaptation theory as outlined by scholars such as Linda Hutcheon[3], who emphasises that successful adaptations often involve creative reinterpretation rather than strict fidelity. Studies published in 2023 also examine John Crowley's cinematic treatment of the novel. Asha and Benitta analyze Crowley's artistic signature, cinematic vision, and visual aesthetics in the film, while their other studies address trauma and materiality in Tartt's novel. "John Crowley's adaptation of Donna Tartt's The Goldfinchoffers an interesting case study when viewed through the lens of the auteur film theory. The film showcases Crowley's adeptness at crafting a narrative that breathes life into the canvas of cinema, while also highlighting the intricate challenge of translating the essence of a renowned painting into moving imagery" [1, p. 1242]. Olha Kozii's research emphasizes the importance of artistic detail in *The Goldfinch*, demonstrating how visual and auditory details contribute to the psychological representation of the protagonist and to the construction of artistic space. "Because of such careful author's treatment to the artistic time and space the most appropriate way to study seems to be the analysis «in succession to the author» [4, p. 83]. Recent research on Tartt's protagonists likewise emphasizes first-person narration, intertextuality, intermediality, and the protagonist's process of maturation.

Thematic elements such as grief, the value of art, morality versus crime, and addiction, were coded and compared across media. The study acknowledges its limitations: it relies on publicly available materials rather than production notes or director interviews, and it reflects a subjective interpretation shaped by my own reading and viewing experience. Nevertheless, the consensus across reviews offers a robust foundation for discussion.

The purpose of the article. The purpose of this article is to provide a comparative analysis of Donna Tartt's *The Goldfinch* and John Crowley's 2019 film adaptation, focusing on the transformation of narrative, characterization, symbolism, temporality, and representations of trauma and art.

The study pursues the following objectives:

– to compare the narrative structures of the novel and film;

– to examine the transformation of Theo Decker's characterization and interiority;

– to analyze the changing function of Fabritius's painting as a symbol;

– to identify major narrative omissions, condensations, and rearrangements in the film;

– to examine the role of cinematic techniques in replacing literary description and internal narration;

– to evaluate the adaptation as an independent artistic interpretation rather than solely according to fidelity to the source.

The methodology combines comparative literary analysis, narratological analysis, adaptation studies, and an intermedial approach. Particular attention is given to the difference between literary narration and cinematic showing, as well as to the ways in which visual composition, cinematography, editing, sound, music and acting communicate meanings originally conveyed through prose.

Outline of the main material of the study. Donna Tartt's *The Goldfinch* is a monumental coming-of-age novel that follows Theodore "Theo" Decker from adolescence into adulthood. The story begins with a devastating terrorist bombing at the Metropolitan Museum of Art in New York, which kills Theo's beloved mother and sets the protagonist on a path marked by loss, guilt, addiction, and an obsessive attachment to a small 17th-century Dutch painting titled *The Goldfinch* by Carel Fabritius.

Theo steals the painting in the chaos of the explosion, and it becomes both a literal burden and a symbolic anchor, a chained bird representing fragility, survival, and the redemptive power of beauty amid random disaster.

Spanning over 770 pages, the novel weaves together themes of grief and mourning, the moral ambiguity of forgery and crime, the redemptive yet dangerous nature of art, friendship and dysfunctional family bonds, and the role of chance in human life. Tartt's first-person narration immerses readers deeply in Theo's psyche, allowing for lengthy philosophical reflections on fate, morality, and the ways beautiful objects can ground us in a chaotic world. The book's length, while sometimes criticised for being excessive, ultimately serves its purpose by mirroring the long, winding process of grief and moral reckoning.

The 2019 film adaptation, directed by John Crowley and written by Peter Straughan, stars Oakes Fegley as young Theo, Ansel Elgort as adult Theo, with supporting performances by Nicole Kidman, Jeffrey Wright, and Finn Wolfhard as young Boris. At approximately two-and-a-half hours, the film condenses the epic narrative while attempting to remain faithful to the major plot points. Despite high production values–including stunning cinematography by Roger Deakins, and a star-studded cast, the movie received largely negative reviews. Many reviewers praised its visual beauty but criticised it for feeling "inert," emotionally hollow, and lacking the novel's introspective depth.

One of the most noticeable differences lies in structure. Tartt's novel unfolds largely in linear fashion, allowing readers to experience Theo's psychological descent gradually through his reflective narration. The film, however, employs a more nonlinear approach with frequent flashbacks that shift between young and adult Theo. While this technique aims to create a cinematic rhythm and bookend the story with the Amsterdam sequence, many critics found it fragmented and confusing, "a confused ball of yarn" that dilutes emotional momentum. "Where the book is chiefly a linear, coming-of-age story concerned with transience and immortality, the nonlinear film is a confused ball of yarn, a lot of vignettes that don't say much, together or in isolation" [2].

The film remains impressively faithful to the novel's major plot events: the museum bombing, Theo's time with the wealthy Barbour family, his chaotic years in Las Vegas with his father and the charismatic Boris Pavlikovsky, his apprenticeship with the antique restorer Hobie, the involvement in art forgery, and the climactic events in Amsterdam. However, compression inevitably leads to omissions. The novel devotes significant space to Theo's memories of his mother, her personality, their shared love of art, and the profound void her death leaves. In the film, her character feels more like a plot catalyst than a fully realised emotional presence, reducing the depth of Theo's grief "...if it was day or night, but on the last and worst of these nights I dreamed about my mother... she was smiling at me, more beautiful and yet not older, black hair and funny upward quirk of her mouth, not a dream but a presence that filled the whole room: a force all her own, a living otherness." [5, p. 6].

Subplots and secondary characters are also streamlined. Elements such as Boris's troubled girlfriend Kotku or more detailed explorations of Theo's drug addiction and moral compromises receive less attention. Hobie's physical description in the book (a tall, white man resembling "Irish poets and pugilists"), his explanation of beauty is altered for actor Jeffrey Wright, though his warm, gentle character remains largely intact. These changes make the story more manageable for a theatrical runtime but sacrifice some of the novel's Dickensian richness and character texture.

The novel's greatest strength is Theo's unreliable, introspective voice. Tartt allows pages of reflection on topics such as the randomness of disaster ("random disasters… converging on the same unseen point"), the ethics of forgery, and how art provides meaning in a meaningless world. "What held me fast in these brief library-book accounts was the element of chance: random disasters, mine and his, converging on the same unseen point, the big bang as my father called it, not with any kind of sarcasm or dismissiveness but instead a respectful acknowledgment for the powers of fortune that governed his own life" [7]. These philosophical passages transform what could be a simple crime story into a profound meditation on loss, morality, and survival. The painting itself exerts an almost mystical pull on Theo; readers feel his compulsion and guilt viscerally.

In contrast, the film relies on visual storytelling and minimal voiceover. While Roger Deakins's cinematography beautifully renders the painting and various settings, it cannot replicate the internal monologue that makes Theo's obsession and moral ambiguity so compelling. Ansel Elgort's performance conveys brooding melancholy effectively, but the character often feels distant or "hollow" compared to the torrent of guilt and self-justification in the book. Themes of addiction and redemption appear softened or rushed, and the film's pacing sometimes moves

too quickly from one vignette to the next, preventing deeper emotional resonance.

Critics frequently noted that the movie captures the "what" of the story but struggles with the "why", the internal why that drives Theo's actions and gives the novel its philosophical weight. Beautiful objects and their emotional significance, so central to Tartt's exploration of art's redemptive power, often feel "glanced over" rather than deeply felt on screen. " And I keep thinking too of the more conventional wisdom: namely, that the pursuit of pure beauty is a trap, a fast track to bitterness and sorrow, that beauty has to be wedded to something more meaningful" [6]

The film's technical achievements cannot be overlooked. Crowley's direction, combined with Deakins's luminous cinematography, creates visually striking sequences, particularly those involving the painting and the luxurious yet cold Barbour household. Performances by younger actors, including Oakes Fegley and Finn Wolfhard, bring energy to the earlier sections. Yet these strengths highlight the central paradox: a film that looks cinematic struggles precisely because Tartt's prose already possesses a highly visual, almost cinematic quality that is difficult to improve upon without losing its introspective soul.

Ultimately, the adaptation's commercial and critical failure (it was a notable box-office disappointment) underscores a broader challenge in literary adaptations: highly interior novels like *The Goldfinch* may resist condensation more than plot-driven stories. The film honours the source material's events but cannot fully convey the slow-burn immersion and moral complexity that made the book a Pulitzer winner and bestseller.

For readers and viewers alike, the experience reinforces the unique power of the novel form to explore the human mind in ways film sometimes cannot. The Goldfinch reminds us that some stories are best encountered on the page, where grief can unfold slowly, objects can carry symbolic weight over hundreds of pages, and a chained bird can teach us about both fragility and unexpected endurance. Future adaptations of dense literary works might benefit from longer formats, such as limited series, to better honour the source material's rhythm and depth.

Donna Tartt's *The Goldfinch* and its 2019 film adaptation offer a fascinating case study in the possibilities and pitfalls of literary-to-cinematic translation. While the movie preserves the novel's core narrative and delivers strong visual artistry, it loses much of the psychological depth, philosophical reflection, and emotional texture that define Tartt's work. The comparison reveals that fidelity to plot alone is often insufficient; true adaptation success requires finding cinematic equivalents for literary interiority.

Conclusion. The comparative analysis demonstrates that John Crowley's *The Goldfinch* maintains the basic narrative framework of Donna Tartt's novel while substantially transforming its modes of storytelling. The film preserves the central trajectory of Theo Decker's life: the traumatic death of his mother, his accidental acquisition of Fabritius's painting, his displacement between different families and social environments, his friendship with Boris, his involvement in the antique business, and his eventual confrontation with guilt, deception, and responsibility.

The most significant difference concerns the representation of Theo's interior world. Tartt's first-person narration gives the reader direct and sustained access to memory, anxiety, guilt, obsession, moral hesitation, and philosophical reflection. The novel therefore constructs Theo not only through his actions but through his interpretation of those actions. The film cannot reproduce this extensive verbal interiority without becoming dependent on narration or exposition. Instead, it attempts to communicate psychological states through acting, framing, color, lighting, editing, music, and cinematography.

This analysis, while focused on one specific case, contributes to ongoing discussions in adaptation studies about medium-specific storytelling and the enduring value of interior narrative voices. The comparison confirms that the novel and film are best understood as two interconnected but autonomous artistic works whose differences arise from the distinctive expressive capacities of literature and cinema.

Bibliography:

1. Asha H. J., Benitta G. Beyond the frames: Decoding John Crowley's artistic signature in The Goldfinch through filmic vision. Tuijin Jishu. Journal of Propulsion Technology, 2023. 44(3), 1242–1251. https://doi.org/10.52783/tjjpt.v44.i3.460

2. Brandon S. Why you should skip The Goldfinch movie and pick up the book instead. America Magazine. 2019. URL: https://www.americamagazine.org/arts-culture/2019/09/13/why-you-should-skip-goldfinch-movie-and-pick-book-instead/ (Last accessed : 22.08.2026)

3. Hutcheon L. A. Theory of Adaptation. Routledge, 2006. 126 p. URL: https://filmadapter.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/10/linda_hutcheon_a_theory_of_adaptationbookfi-org1.pdf (Last accessed : 28.07.2026)

4. Kozii O. Studying the artistic detail (based on Donna Tartt's novel The Goldfinch). Academic Notes Series Pedagogical Science. 2021. 1(192), 80–84. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-80-84

5. Tartt D. The Goldfinch. Little Brown and Company. 2013. URL: https://www.thenile.com.au/books/donna-tartt/the-goldfinch/9780316055437?srsltid=AfmBOoom1pp-SJN0aof1pMzz0ea9yV7SAJmiJ0sCvBNBoQ6LEAWYgS10 (Last accessed : 21.08.2026)

6. Tartt, D. The Goldfinch. Goodreads. URL: https://www.goodreads.com/work/quotes/24065147-the-goldfinch?page=19 (Last accessed : 01.09.2026)

7. Tart D. The Goldfinch. Triet Nguyen, Chapter 6. 2015. 12p. URL: https://isach.info/story.php?story=the_goldfinch__donna_tartt&chapter=0006 (Last accessed : 20.07.2026)

Баняс Н. Ю., Баняс В. В., Лізак К. М. «ЩИГОЛЬ» ДОННИ ТАРТТ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ ТА ЙОГО ЕКРАНІЗАЦІЇ 2019 РОКУ

Статтю присвячено порівняльному аналізу роману американської письменниці Донни Тартт «Щиголь» (The Goldfinch, 2013) та його кінематографічної адаптації 2019 року режисера Джона Кроулі за сценарієм Пітера Страгана. Дослідження спрямоване на визначення основних способів трансформації художньої оповіді під час переходу від літературного тексту до кінематографічного твору.

Основну увагу зосереджено на особливостях наративної структури, характеристиці головного героя Теодора Декера, репрезентації травматичного досвіду, функціонуванні образу картини Карела Фабріціуса «Щиголь», а також на змінах у часовій організації сюжету та системі персонажів. У романі історія Тео подається переважно через нарацію від першої особи, що забезпечує читачеві безпосередній доступ до його спогадів, психологічних переживань, почуття провини, моральних сумнівів і філософських роздумів. У фільмі значна частина цієї внутрішньої перспективи скорочується або трансформується за допомогою візуальних і звукових засобів: композиції кадру, монтажу, кольорової гами, музики, акторської гри, освітлення та кінематографічної організації простору. Аналіз сучасних досліджень свідчить про важливість інтермедіальності, художньої деталі, травми та символіки мистецтва для розуміння роману. Особливе значення має картина «Щиголь», яка функціонує не лише як сюжетний предмет, а й як символ пам'яті, втрати, провини, збереження краси та зв'язку людини з мистецтвом.

Порівняння показує, що кіноверсія зберігає основну фабульну лінію роману, проте суттєво скорочує його психологічну та філософську глибину. Зміна хронологічної структури та концентрація великого обсягу матеріалу в межах повнометражного фільму впливають на розвиток персонажів і емоційну мотивацію подій. Водночас кінематографічна адаптація не повинна оцінюватися винятково за критерієм її відповідності літературному першоджерелу. Відповідно до сучасних теорій адаптації, вона є самостійною формою художньої інтерпретації, яка використовує специфічні можливості кіно для переосмислення літературного матеріалу.

Ключові слова: *Донна Тарт, Щиголь, екранізація, адаптація, порівняльний аналіз, оповідь, травма.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 82.0:327.8(81’42+81’23)
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/46

Дроздовський Д. І.
https://orcid.org/0000-0002-2838-6086
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

ЛІТЕРАТУРНИЙ НАРАТИВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ХМАРНИЙ АТЛАС» Д. МІТЧЕЛЛА)

У статті літературний наратив розглянуто як інструмент деколонізації, що дає можливість відновити притлумлені голоси колонізованих народів і оприявнити нові форми культурного вираження. Проаналізовано роль гібридної ідентичності в контексті колоніального впливу, зокрема через творчість Леопольда Сенгора, який поєднує французьку мову з африканськими елементами, створюючи унікальний соціолінгвістичний простір. Акцентовано на важливості ритму як конструктивної домінанти в поезії Л. Сенгора, підкреслено його вплив на формування постколоніальної гібридної культурної ідентичності. Дослідження містить аналіз сучасних британського роману «Атлас хмар» Д. Мітчелла, що демонструє деколонізаційні тенденції. Доведено, що літературний наратив є засобом для переосмислення колоніальної спадщини. Проаналізовано колонізаційні процеси та дискурс деколонізації в літературі як інструмент формування світогляду в умовах геополітичних викликів. Автор розглядає деколонізацію як культурно-літературний процес, що передбачає розрив з імперськими наративами. Ключовим об’єктом дослідження є роман «Атлас хмар» Д. Мітчелла. Проаналізовано, що поезія Л. Сенгора є взірцем деколонізаційної політики через використання мовної гібридності та ритмізації як конструктивної домінанти мистецтва. Спираючись на праці І. Сатиго, автор доводить, що гібридна ідентичність є природною реакцією колонізованих народів на асиміляцію, а літературна іншомовність стає прагматичним засобом відновлення культурної автономії. Особливу увагу приділено аналізу шостого наративу роману «Атлас хмар» Д. Мітчелла, який інтерпретується як інструмент деколонізаційного дистанціювання від капіталістичних та імперських моделей: конструювання мови тубільного племені в постапокаліптичному майбутньому роману протиставляється логоцентричній парадигмі неоімперії. Такий підхід дозволяє переосмислити мову як «дім буття» (за М. Гайдеггером), що здатний або імпліцитно підтримувати колоніальні політики, або стати простором для їх заперечення. Стаття демонструє, як через наративні техніки та мовні стратегії література ревізіює колоніальне минуле та прогнозує альтернативні моделі майбутнього, заперечуючи концепцію «кінця історії» на користь ідей вічного повернення.

Ключові слова: *деколонізація, літературний наратив, гібридність, культурна ідентичність, постколоніальна теорія, наратологія, британський роман.*

Постановка проблеми. Літературний наратив як форма деколонізації – важливий об’єкт дослідження в сучасному літературознавстві, зокрема в контексті літературознавчої наратології, а в ширшому плані – культурології та історії ідей. Це стратегія, пов’язана з ревізією кодів взаємодії між *імперським центром* і його *колоніями* або *периферією*, яка, хоча й не мала юридично закріпленого статусу колонії, фактично ставала об’єктами колоніальної політики.

Деколонізація – процес, спрямований на усунення колоніальних структур і відновлення культурної, політичної та економічної автономії колонізованих народів. Це не лише політичний процес, а й культурний, який передбачає переосмислення ідентичності, мови та ін., що були під впливом колоніальної політики.

У художньому наративі деколонізація реалізується через переосмислення наративних структур, мовних практик і загалом соціокультурних кодів. Наратив роману може стати чинником деколонізації, оскільки він здатен відобразити історії, які раніше залишалися поза увагою, даючи можливість висловити голоси, що були пригнічені. Художній наратив може інтегрувати й оприявнювати в ревізіоністський спосіб елементи, що відо-

© Дроздовський Д. І., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

бражають культурну гібридність, даючи можливість створити нові наративи, які відображають досвід колонізованих народів, їхню боротьбу за самовизначення та відновлення культурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Колонізаційні процеси та дискурс деколонізації в теорії літератури й культури мають особливе значення в контексті нинішньої ситуації в Україні, яка перебуває в стані війни з Росією. Цю війну можна розглядати в аспекті деколонізаційної ситуації XXI сторіччя, як приклад розриву з імперією, яка в різні культурно-історичні періоди прагнула реалізувати свою політику.

Досвід британської літератури – важливий чинник переосмислення деколонізаційних стратегій, зокрема на матеріалі сучасного роману «Атлас хмар». Один із ключових чинників модерністського періоду – *автентичність*, на чому наголошує в своїй дисертації О. Манюков [4], а також автор цієї розвідки [1; 2]. Важливо розглянути британський роман метамодерного періоду як інструмент ритуалізації деколонізаційних ідей.

Інноваційним у представленій розвідці є погляд на сучасний британський роман як засіб формування деколонізаційного світогляду через наративні техніки й мовні стратегії персонажів. Такий аспект реалізовано в романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла. Проте подібна ідея знаходить свою реалізацію в різних наративах, створених авторами колоніального простору. Як реперну точку розгляньмо творчість Л. Сенгора, який є творцем дискурсу апартеїду, що поєднує філософсько-культурологічні та політичні концепції, а також особливі поетологічні техніки, притаманні Л. Сенгору як письменнику [див.: 6; 7; 9; 10; 13; 14; 15; 16; 17; 19; 20].

Поетичні твори Л. Сенгора оприявнюють специфіку африканських діалектів і загалом мовного ландшафту африканського регіону. Такі інтерполяції потрапляють у поле франкомовного літературного наративу, створюючи особливий тип гібридності [8; 11], яка, на думку сучасних дослідників, зокрема Ірини Сатиго, є формою деколонізації.

Поезія Л. Сенгора, сенегальського поета й політика, є прикладом того, як література може стати інструментом деколонізації, поєднуючи елементи французької мови з африканськими, створюючи унікальний мовний простір, що відображає культурну гібридну ідентичність. Л. Сенгор вводить у текст африканські діалекти, ритміку, образи та метафори, створюючи гібридний наратив, який підриває монолітність колоніального дискурсу. Його творчість є втіленням деколонізаційної політики, оскільки утверджує африканську ідентичність в контексті постколоніальної ревізії минулого. Л. Сенгор демонструє, як художнє слово може стати інструментом у процесі відновлення та ідентичнісного постколоніального самоусвідомлення.

Дослідниця І. Сатиго зауважує: «Питання культурної ідентичності колоніальних та постколоніальних літератур пов'язане з їхніми шуканнями гібридної ідентичності, що, з погляду К. Альбер та Е. Саїда, виявляється природним за подібних умов. Національна ідентичність як стала величина взагалі ставиться під сумнів (Н. Висоцька, Т. Мошовський), тому на перший план по відношенню до вивчення ідентичності колонізованих народів пропонується виводити на стільки національну, скільки саме культурну її складову» [12, с. 6].

У кандидатській дисертації І. Сатиго [12] порушує питання гібридності ідентичності, яка виникає в умовах колоніального впливу та культурної асиміляції. Поняття гібридної ідентичності, згадане в цитаті, відображає складність культурного досвіду народів, що зазнали колонізації. В умовах колоніального панування національна ідентичність часто розмивається, оскільки колонізовані народи мають справу з численними впливами, які формують їхню культурну самоідентифікацію. Гібридність стає природною реакцією на ці умови, оскільки дає можливість об'єднати елементи різних культур, створюючи нові форми художнього та загалом психоемоційного соціокультурного вираження. Вивчення ідентичності колонізованих народів має зосереджуватися не лише на національному, а й на культурному аспекті, що передбачає традиції, мову та інші елементи, які формують культурну спадщину. І. Сатиго акцентує на важливості культурної ідентичності в колоніальних та постколоніальних літературах, підкреслюючи, що *гібридність ідентичності* є природним наслідком колоніального впливу.

І. Сатиго звертає увагу на те, що «починаючи з практики Л. Сенгора, західноафриканська літературна іншомовність стає прагматично функціональною, спрямованою на процеси національної єдності і самоствердження. Підкреслюється, що гібридна природа сенегальського автора сьогодні вже є маркером європейської поетичної манери, реальною пропозицією оновлення поетичного письма» [12, с. 10]. Науковиця підкреслює важливість *літературної іншомовності*, що виникає у творчості Л. Сенгора, як ключового

елемента, який впливає на процеси самоствердження в Західній Африці. Ця ідея оприявнює нові обрії для розуміння ролі літератури в контексті постколоніальних суспільств, де культурні та мовні впливи переплітаються. І. Сатиго зазначає, що гібридна природа творчості Л. Сенгора стала маркером європейської поетичної манери. Це вказує на те, що поет, уживаючи французьку мову, створює нові поетичні форми, які відображають африканське коріння. І. Сатиго також підкреслює прагматичну функціональність іншомовності в Л. Сенгора. Це важливо, оскільки в умовах постколоніальної реальності, де національні ідентичності можуть бути розмитими, література стає засобом для відновлення культурної автономії.

Дослідниця доходить висновку: «Схожість засобів ритмізації тексту, властивих африканським, мадагаскарським та антильським поетам, свідчить про наявність типологічних сходжень франкомовної поезії континентальної та не континентальної літератур. Констатується, що попри певну генетичні спорідненість африканських літератур, джерелом якої виступає фольклорна традиція, типологічні сходження також аргументуються гібридизацією суспільного й ментального характерів за колоніальних часів, наявністю «зустрічних течій» психологічного та лінгвістичного характеру» [12, с. 11].

Науковиця заторкає важливий аспект, на якому ми зупинимося під час аналізу роману «Атлас хмар» Д. Мітчелла: «Ритм, як найважливіша ознака поезії негритюду, не постає функціональним чинником лише поетичного письма, він виступає в усіх видах негро-африканського мистецтва найбільш конструктивною домінантною» [12, с. 13]. Означення ритму як «найбільш конструктивної домінанти» свідчить про те, що він є фундаментальним елементом, який пронизує різноманітні жанри й форми мистецтва. У поезії негритюду ритм – це вираження культурної ідентичності, емоційного стану та соціального контексту; ба більше: ритмічні структури, запозичені з усної традиції, втілюють колективний досвід, світогляд африканських народів. Ритм, як зазначає науковиця, проникає в усі різновиди негро-африканського мистецтва. Це може включати музику, танець, живопис, театральні вистави. Наприклад, у музиці африканських народів ритм часто є основою композиції, що відображає культурні традиції. У танці ритм визначає рухи, створюючи зв'язок між виконавцями та глядачами.

Отже, ритм – універсальний засіб, що об'єднує різні форми мистецтва. У контексті негритюду ритм може бути сприйнятий як символ опору та самовираження, що випливає з колоніального минулого, стаючи засобом, за допомогою якого африканські митці можуть утверджувати ідентичність.

І. Сатиго висновує: «Ритмічність виступає основним інтермедіальним компонентом сенгорівського поетичного письма, проявляє себе насамперед як ментальний чинник: Сенгор проголошує ритм основною ознакою мистецтва в цілому» [12, с. 17]. Визначення ритмічності як інтермедіального чинника свідчить про те, що ритм у творчості Л. Сенгора – це зв'язуювальний елемент. І. Сатиго акцентує на ментальному аспекті ритму. Ритм у поезіях Л. Сенгора – спосіб вираження емоцій. Поет проголошує ритм основною ознакою мистецтва в цілому, що свідчить про його переконання в тому, що ритм здатен відображати сутність людського досвіду.

Реалізовано методологію прицільного прочитання тексту (*close reading*) та структурно-семіотичний метод, що дають можливість розкрити специфіку нарації в аспекті реалізації деколонізаційних тенденцій як одного з ключових мотивів і проблемно-тематичних вузлів роману «Атлас хмар».

Художній наратив роману «Атлас хмар» Д. Мітчелла розглянуто не лише як деколонізаційний інструмент у поширенні певних ідей через реалізацію хронотопу, що оприявнює т.зв. деколонізаційні ситуації, а і як форму творення особливої мови, яка долає спадок колонізаційного періоду й формує постколоніальну картину світу.

Постановка завдання: виявити механізми, через які літературний наратив трансформується в засіб деколонізаційного ревізіювання; окреслити, як мовна та культурна гібридність руйнує монолітність колоніального дискурсу; оприявнюючи стратегії деколонізації в британському метамодерністському романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла.

Виклад основного матеріалу. У представленій студії літературний наратив розглядатимемо як своєрідний інструмент деколонізації. Залучення особливих мовних структур у такий наратив може бути засобом його гібридизації, що, відповідно, є формою творення деколонізаційного дискурсу та інструментом деколонізаційної політики, пов'язаної з ревізіюванням ідей, що стосуються колоніального дискурсу минулого, а також прогнозуванням уявного майбутнього в його дистопійних та постапокаліптичних формах, як це має місце в романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла.

У романі «Атлас хмар» історія капіталізму постає, по суті, історією колоніальних взаємин. Шостий наратив роману – своєрідний чинник дистанціювання від капіталістичних моделей, а зображення тубільного племені стає чинником моделювання спільноти та її художньої репрезентації, яка відходить від капіталістичних відносин, а отже, від колоніальних форм внутрішньої взаємодії.

У романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла [5] мова, якою послуговується персонаж Захрі в розділі «Sloosha's Crossin' an' Ev'rythin' After» [18], є не просто лінгвістичним явищем, а своєрідною художньою репрезентацією постапокаліптичної реальності. Така мова є мутованим, постапокаліптичним покручем англійської мови, а не чистою мовою Моріорі, хоча роман містить історичні покликання на Моріорі. Замість традиційної мови Māorі наратор експлуатує спотворену англійську, де граматика руйнується, слова стягнуто й зібгано у вигляді особливого сленгу. Ось кілька прикладів: у футуристичному діалекті *Valley* у романі *true true* означає абсолютну істину або реальність, *suddenwise* – зненацька, *cog* – розуміти або усвідомлювати, *yibberin'* – говорити або базікати тощо. Новий діалект оприявнює соціальну динаміку в світі, де традиційні цінності та мови втрачають своє значення. У «Тихоокеанському щоденнику Адама Юїнґа» розкрито колоніальну історію Моріорі, експліковано культурні конфлікти та рабство на Чатемських островах.

Суспільство апокаліптичного майбутнього в аналізованому у статті романі Д. Мітчелла мислиться як таке, що відмовляється від капіталізму, проте повертається до тубільних форм, що є своєрідною репрезентацією особливої *вітальності*, асоційованої з цим племенем, яке зображує британський письменник. Це плем'я може слугувати художньою реконструкцією племені маорі в Новій Зеландії, в тихоокеанському регіоні. Мова цього племені постає антиподом до мови, що має місце в історії про Нео-Сеул. Історія племені словесно візуалізує загарбницьку природу людини, потребу в колонізації, яка мала місце упродовж тисячоліть в історії людства: «Третім ударом для Моріорі стали китобійці, що великою силою стягувалися в Океанську бухту, Вайтангі, Овенгу & Те-Вакару для кільювання, поповнення припасів & відпочинку. Китярські коти & щурі плодились, ніби кари Єгипетські & їли птахів, що гніздилися у скелях, а Моріорі вельми покладались на їхні яйця як на джерело їжі. Четвертим ударом був цілий розмай болячок, котрі опосідали темніші раси, варто Білій цивілізації наблизитись. Вони ще дужче покосили місцеве населення» [5, с. 25].

Історія Моріорі в романі оприявнює колонізаторські інтенції та колоніальні відносини, які показані в «подвійній перспективі» (як агресія колонізаторів спонукала племена перебирати на себе моделі агресивної поведінки і вдаватися до не меншої жорстокості) або ж відповідно до моделі «double vision», за Н. Фраєм: «Та всі ті нещастя Моріорі могли б іще пережити, якби не повідомлене в Нову Зеландію про справдешній Ханаан лагун, що кишать вугром, про всіяні молюсками бухти & мешканців, котрі не знають ані битви, ані зброї. Для вух Нгаті Тама & Нгаті Мутунга, двох каніб Таранаки Те Аті Ава Маорі (пан Д'Арнок запевняє нас, що в Маорі кожна гілка генеалогічного дерева так само деталізована, як і в шанованих європейських вельмож; се правда – кожен хлопчак у сій неписьменній расі може не змигнувши оком згадати ім'я & «ранг» айда свого айда), сі чутки звучали як обіцянка компенсації за всі могили їхніх предківських маєтків, утрачені в недавніх «Мушкетних війнах». Вони відправили шпигів, котрі мали перевірити терпець Моріорі, порушуючи tapu & оскверняючи святі місця. Сі провокації Моріорі зустріли, як заповідав наш Господь, «підставивши другу щоку» & порушники повернулися в Нову Зеландію, потверджуючи звістку тихомирності Моріорі» [5, с. 25].

В «Атласі хмар» експліковано, як чутки про родючі землі та ресурси, такі як вугор і молюски, могли слугувати мотиватором для агресії та експансії, спонукаючи до військових дій під приводом компенсації за втрачені території. Колонізатори вдавалоися до обіцянок матеріальних благ для виправдання своїх дій. Це є частиною більшого наративу колонізації, де ресурси стають основним фактором, що спонукає до насильства. Згадка про капітана Гейрвуда та його роль у перевезенні Маорі до нових земель підкреслює, як військові альянси та різні економічні угоди використовувалися для зміцнення колоніальної влади. Це ілюструє, як військова сила та економічні інтереси переплітаються в контексті колонізації. Моріорі й Маорі прагнуть зберегти свою культуру та традиції в умовах зовнішнього тиску. «Ся недбалість Моріорі воздалась, коли кап. Гейрвуд, повернувся з Нової Зеландії з чотирма сотнями Маорі. Сього разу прибульці висунули претензію на Чатем згідно з takahi – маорійським ритуалом, що перекладається як «Ходжу землею – володію землею». Так Старий Рекоху розділяли & Моріорі відповідали, що вони тепер васали Маорі. На початку Грудня,

коли кілька десятків аборигенів почали протестувати, їх случаєм зарубали томагавками. Маорі виявилися вельми вправними учнями Англійців у «темних мистецтвах колонізації» [5, с. 26]. «Недбалість» Моріорі вказує на їхню вразливість до зовнішніх загроз. Це наслідок тривалої ізоляції та недостатньої підготовки до зустрічі з агресивними сусідами. Уживання терміна *takahi* для опису ритуалу, що означає «Ходжу землею – володію землею», підкреслює важливість зв'язку між землею та ідентичністю в маорійській культурі. Цей ритуал відображає розуміння землі як джерела життя та культурної спадщини. Заява Моріорі про те, що вони стали васалами Маорі, ілюструє зміни в соціальній структурі, які відбуваються в результаті колонізації. Опис насильства, коли «кілька десятків аборигенів почали протестувати» і були «зарубані томагавками», оприявнює жорстокість колоніальних практик. Насильство використовується як засіб контролю та придушення опору, що є характерним для багатьох історичних контекстів колонізації.

«Посеред острова Чатем у східній частині розлягається велика солончакова лагуна Те Ванга – практично внутрішнє море, живлене, проте, океанськими припливами, що перехлюстують через «вуха» лагуни Те Авапатікі. Чотирнадцять років тому на сій святій землі Моріорі провели віче. Три дні воно тривало, а метою було погодити одне єдине питання: чи проливати кров Маорі також знищує ману? Молодші чоловіки наполягали, що кредо Миру не включало чужоземних канібалів, про котрих їхні предки нічого не знали. Моріорі мусять убивати або самі будуть убиті. Старійшини закликали до мирного чину, бо доки Моріорі берегтимуть свою ману і свою землю, доти їхні боги & предки не допустять шкоди їхній расі» [5, с. 26]. Опис лагуни Те Ванга як «внутрішнього моря», живленого океанськими припливами, символізує зв'язок між природою та культурною ідентичністю Моріорі. Така лагуна – метафора культурної спадщини, яка, хоч і під загрозою, залишається важливою частиною тубільної екзистенції. Проведення віче на святій землі підкреслює важливість традиційних форм управління та консенсусу в культурі. Дискусія між молодшими чоловіками та старійшинами про те, чи варто проливати кров Маорі, ілюструє конфлікт між традиційними цінностями та потребою виживання: молодші представники прагнуть до активних дій у відповідь на загрозу, натомість старійшини закликають до збереження мани та миру. Мана, як духовна сила, є центральним елементом у культурі Моріорі, що визначає їхню ідентичність та зв'язок із пращурами. Утримання мани через мир та збереження землі підкреслює важливість духовних цінностей у їхній боротьбі за виживання. Висловлювання молодших чоловіків про чужоземних канібалів вказує на страх і ненависть до іншої культури, що є наслідком колоніального тиску. Це також підкреслює, як зовнішні загрози можуть формувати внутрішні конфлікти, змушуючи суспільство робити вибір між традиційними цінностями та виживанням.

Купака символізує в романі нову владу, яка, проте, нав'язує свої ідеали й цінності. Слова персонажа про «фальшиві ідоли» та «брудну мову» виявляє зневагу до Моріорі. Це свідчить про колоніальну ідеологію, яка вважає свої цінності вищими від місцевих традицій. Слова Купаки, що насміхаються з богів Моріорі, підкреслюють спробу знищити духовну ідентичність підкорених народів. «Господарем Аутуа став Купака, Маорі з татуюванням ящера. Він говорив своїм наляканим, зламаним рабам, що прийшов очистити їх від фальшивих ідолів («Що, вирятували вас ваші боги?» – насміхався Купака); їхньої брудної мови («Моя нагаїка навчить вас чистої маорійської!»); їхньої нечистої крові («Кровозмішання розтоптало вашу первісну ману!»). Відтоді Моріорі заборонили сходитися в спілки & кожне зачаття жінкою Моріорі від мужа Маорі вважалося за плід Маорі. Найперших переступців жорстоко страчували & хто зацілів, то жив у постійній летаргії, в котру їх заганяли жорстоким примусом. Аутуа розчищав землю, сіяв пшеницю & доглядав свиней у Купаки, поки не заробив досить довір'я, щоби притертися втекти» [5, с. 43]. Згадка про «нечисту кров» і «кровозмішення» експлуатує расистські уявлення, притаманні колонізаторам. На спілки між Моріорі й Маорі та жорстокі покарання для «переступців» свідчать про тотальний контроль, який здійснює нова влада: колонізатори використовують страх і насильство як засоби для підтримки свого домінування.

«Кораблі Білих людей принесли на Старий Рекоху лихоліття, як оповідав пан Д'Арнок, але також дива. Поки мій пасажир був іще хлопчаком, Аутуа хотів чимбільше вивчити про цих блідих людей із країв, саме існування котрих у часи його діда належало до царини мітів. Аутуа каже, що його батько був серед аборигенів, котрих привезений кап. Брогтоном десант зустрів у бухті Сутчіки & всеньке дитинство, раз попри раз, він слухав казку: про «Великого Альбатроса», котрий ступає ранковою млою; про його багато плюма-

жованих, химерно збудованих слуг, котрі припливали до берега в каное, дивлячись у протилежний бік; про тарабарщину слуг Альбатроса (пташина мова?); про їхній димний подих; про їхній страшний переступ tapu, що боронить чужинцям торкатись до каное (бо се проклинає судно & робить його непридатним для дальшого плавання, немов би удар сокири); про невтямні сварки; про ті «крикливі палиці», котрі магічним гнівом могли вбити людину на другому кінці коси & про яскраву спідницю океанічно-блакитного, хмарно-білого & криваво-червоного кольорів, яку слуги повішали на тичку перед тим, як поплисти до Великого Альбатроса. (Сей прапор по тому зняли і подарували вождю, котрий гордо його носив, допоки його не забрала золотух)» [5, с. 41–42]. Оповіді про «Великого Альбатроса» і його слуг ілюструють важливість усної традиції в передачі знань та цінностей. Згадка про «страшний переступ tapu», що забороняє чужинцям торкатися до каное, підкреслює важливість релігійних і культурних норм у житті Моріорі. Прапор, який «подарували вождю», символізує втрату автономії та культурної ідентичності, що може бути інтерпретовано як метафору колонізації.

Нео-Сеул, імперія майбутнього, як показано в романі «Атлас хмар», також має свою мову, виразно капіталістичну, оскільки бренди, всесвітньо відомі та впізнавані, такі як *Sony*, стають загальними назвами. Це свідчить про новий тип капіталістичних відносин, про особливу форму консьюмеризму, що постає сенсом життя та формою об'єднання в спільноті. Безперечно, такий консьюмеризм є ідеологічною моделлю, яка реалізує колоніальні відносини, глибоко приховані в суспільстві.

Шостий наратив роману – своєрідна художня форма деколонізації попередніх наративів роману та спробою поглянути на мову племені, яке живе в логоцентричній парадигмі, що реалізує себе й у мові, зокрема через утривалення колонізаційних відносин. Оскільки мова є «домом буття», за М. Гайдеґґером, то такий «дім буття», якщо імпліцитно містить колоніальну політику, стає чинником лобіювання передусім колоніальних політик.

У шостому наративі «Атласу хмар» відбувається конструювання принципово іншої мови племені, яке з'являється в постапокаліптичному майбутньому, коли неоімперія Нео-Сеул занепадає, і на зміну їй приходять тубільні племена, які, здається, починають історію спочатку. Таким чином, відбувається розгортання історії після історії, що діалектично заперечує концепцію Ф. Фукуями про «кінець історії», але водночас реалізує ніцшеанський пізньоромантичний дискурс в аспекті концепції *вічного повернення*.

Саме таке *вічне повернення* життя й вітальності відбувається в шостому наративі роману. Таким чином, історія цивілізації й капіталізму стала формою реалізації колоніальної політики, формою обмеження духу, перетворюючи суспільство на своєрідний паноптикум. У майбутньому в Нео-Сеулі Сонмі кидає виклик імперсько-колонізаторській системі свого часу, ставши героїчним біороботом, яка перемогла систему.

Наприкінці роману в метамодерністському [3] дусі порушено комплекс філософських питань гностичного характеру, які водночас мають стосунок до питань релігійного ґатунку та екзистенціалізму водночас: «Що зумовлює результати? Злі дії & благі дії.

Що зумовлює дії? Віра.

Віра – се водночас нагорода & поле бою, в умі & в свідомі ума – в земнім світі. Якщо ми віримо, що людство – се драбина з племен, колізій протистоянь, гніту & звірства, то саме таким людство й стає & Горрокси, Бурґаве & Гуси історії беруть гору. Таким, як я, заможним, привілейованим, удачливим, непогано ведеться в такім світі, звісно, якщо талант не підведе. Та що з того, коли сумління не має покою? Нащо ми підтримуємо панування власної раси, власних бойових кораблів, відкидаємо власний спадок & спадщину? Нащо боремося з «природнім» (ох, яке се лукаве слово!) порядком речей?

Нащо? Бо одного прекрасного дня цілком хижацький світ пожере сам себе. Саме так, диявол хапатиме останніх доти, доки перші не стануть останніми. Одній людині егоїзм спотворює душу; цілому людству егоїзм пророчить вимирання.

Чи ся ентропія закарбована в нашій природі?» [5, с. 525]. Визначення злих і благих дій як основи результатів підкреслює моральну відповідальність індивідів: кожен вибір має наслідки, які можуть впливати на ширше суспільство. Віра представлена як «нагорода та поле бою», це майже ренесансна арена для конфліктів, де різні переконання можуть призводити до протистоянь. Оповідач ставить під сумнів моральність певних дій, запитуючи, чому люди продовжують підтримувати системи, які завдають шкоди іншим. Егоїзм на індивідуальному рівні призводить до катастрофічних наслідків для суспільства, що підкреслює важливість колективної відповідальності.

Висновки. Деколонізація є перманентним процесом «деколонізації свідомості». Л. Сенгор

своєю творчістю та громадянською позицією продемонстрував, що впровадження африканських образів та метафор у французький поетичний текст перетворює мову на платформу для вираження африканського ідентичнісного гібридного наративу. Це підтверджує тезу І. Сатиго про те, що іншомовність стає прагматично функціональною, перетворюючись на маркер оновлення європейського поетичного письма в постколоніальній перспективі.

Ритм у мистецтві виходить за межі технічного прийому. Він є ментальним чинником, що структурує буття. Ритмічність є інтермедіальним компонентом, який пов'язує поезію, музику та танець у єдину систему культурного опору. Ця ритмічна домінанта дає можливість колонізованому суб'єкту відновити зв'язок із предками, землею та власною історією, що були витіснені колоніальним логоцентризмом.

Гібридність, згідно з К. Альбером та Е. Саїдом, не є дефектом, а «третім простором» (за Г. Бгабгою), де народжується нова ідентичність. У романі «Атлас хмар» Д. Мітчелла спостерігаємо подібну стратегію: відмова від капіталістичної мови Нео-Сеулу на користь тубільної мови племені є символічним актом деколонізації. Це свідчення того, що мова, позбавлена граматичних структур капіталістичного панування, стає простором свободи.

Оповідач у фіналі «Атласу хмар» пропонує альтернативу у романі створеній картині майбутнього, закликаючи до віри в можливість справедливого світу, де різні раси та віри можуть співіснувати мирно в трансреілігійній парадигмі Метамодерну (метаксис як метафора такого соціополітичного й культурного ландшафту, що поєднує зазвичай або досі не поєднуване). Водночас у фіналі роману Д. Мітчелла оприявнено крихкість прогресу: соціально-світоглядні зміни потребують зусиль і можуть бути легко зліквідовані через безвідповідальність або жорстокість тих, хто приходить до влади.

Список літератури:

1. Дроздовський Д. Автентичність як чинник метамодерністського містеріального метажанрового патерну. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2024. № 3, с. 202–209. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/33
2. Дроздовський Д. Автентичність сенсів як одна з «ознак часу» в романі «Субота» І. Мак'юена. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2024. № 2, с. 67–75. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.2.2/11
3. Дроздовський Д. Метамодернізм як феноменологічна категорія (дискусійні нотатки про дослідження Л. Мацевко-Бекерської). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2025. № 4, с. 283–293. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/45
4. Манюков О. Метамодернізм у пошуках нової автентичності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – Філософія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2023. 193 с. URL: https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/f04df1a4-79b9-4539-b33c-65cccedb5de6/content
5. Мітчелл Д. Атлас хмар: роман; пер. з англ. К. Дудки, О. Українця. Київ : Жорж, 2025. 536 с.
6. Сатиго І. Білінгвізм ментальності як провідний фактор сучасної поетики у досвіді Леопольда Сенгора. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. Вип. 14. Т. VII (153). С. 182–186.
7. Сатиго І. Інтермедіальний вимір поетичного письма Леопольда Сенгора. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Питання літературознавства;* гол. ред. О.В. Червінська. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 85. С. 47–57.
8. Сатиго І. Ментальні девіації ритмічної структури поетичного тексту: африканський франкомовний вірш Леопольда Сенгора. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць* / наук. ред. Бунчук Б. І. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 585–586: Слов'янська філологія. С. 98–101.
9. Сатиго І. Ознаки містикологічної свідомості Леопольда Сенгора у поетичній збірці «Сутінкові пісні». *Питання літературознавства;* гол. ред. О.В. Червінська. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. Вип. 83. С. 60–67.
10. Сатиго І. Феномен іншомовності в артикуляції етнічної свідомості (з досвіду африканського письменника Леопольда Седара Сенгора). *Питання літературознавства: науковий збірник* / гол. ред. О.В. Червінська. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. Вип. 79. С. 195–202.

11. Сатиго І. Художні версії «полікультурного африканського націоналізму» в інтерпретації Леопольда Сенгора. *Наукові праці: науково-методичний журнал. Філологія. Літературознавство.* ЧДУ ім. П. Могили. Миколаїв, 2012. Вип. 188. С. 91–94.
12. Сатиго І. А. Творчість Леопольда Сенгора в контексті франкомовної поетичної традиції XX ст.: автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.04. Київ, 2014. 20 с.
13. Brunel P., Bourrel J.-R., Giguet F. Léopold Sédar Senghor. Paris: ADPF (Association pour la diffusion de la pensée française), 2006. 84 p.
14. Critical perspectives on Léopold Sédar Senghor; ed. by Janice Spleth. Colorado Springs, Col.: Three Continents Press, cop. 1993. 250 p.
15. Delas D. Léopold Sédar Senghor. Le maître de langue. Croissy-Beaubourg, Éditions Aden (« Le cercle des poètes disparus »), 2007. 301 p.
16. Kesteloot L. Senghor, negritude and francophonie on the threshold of the twenty-first century; transl. by Ellen Conroy Kennedy. Research in African Literatures:. 1990). vol. 21, no. 3, p. 51–57.
17. Kluback W. Léopold Sédar Senghor: from politics to poetry. New York [etc.]: Peter Lang, cop. 1997. XI, 117 p.
18. Mitchell D. Cloud Atlas. London: Random House. 2004. 528 p.
19. Saravaya G. Langage et poésie chez Shenghor. Paris: L'Harmattan, cop. 1989. 224 p.
20. Wylie H. Sow Fall, Sembene, Achebe and Senghor: literary representations of political realities. Nwanyibu: womanbeing & African literature; ed. by Phanuel Akubueze Egejuru and Ketu H. Katrak. Trenton, N.J. [etc.]: Africa World Press: (1997), p. 147–157.

Drozdovskyi D. I. LITERARY NARRATIVE AS A FORM OF DECOLONIZATION (IN D. MITCHELL'S "CLOUD ATLAS")

In this paper, the author has outlined literary narrative as a potent instrument of decolonization, one capable of reclaiming the marginalized voices of colonized peoples and fostering new modes of cultural expression. The study analyzes the role of hybrid identity within the context of colonial influence, focusing on the work of Léopold Sédar Senghor, whose synthesis of the French language with African elements creates a unique sociolinguistic space. Particular emphasis is placed on rhythm as a constructive dominant in Senghor's poetry, highlighting its pivotal role in shaping a postcolonial, and hybrid cultural identity. This research further explores decolonizing tendencies in contemporary British literature through an analysis of David Mitchell's novel «Cloud Atlas». It is argued that literary narrative serves as a vital mechanism for re-evaluating colonial legacies and shaping worldview in the face of contemporary geopolitical challenges. Decolonization is thus framed as a profound cultural and literary process that necessitates a definitive rupture with imperial narratives. Drawing on the scholarship of Iryna Satyho, the author demonstrates that hybrid identity is a natural response to assimilation, wherein literary "otherness" becomes a pragmatic tool for reclaiming cultural autonomy. Special attention is devoted to the novel's sixth narrative, which is interpreted as a strategy of decolonial distancing from capitalist and imperial models. The construction of a tribal language in the novel's post-apocalyptic future serves as a counterpoint to the logocentric paradigm of the neo-empire. This approach invites a reconsideration of language as the «house of being» (in the Heideggerian sense) – a medium that can either implicitly sustain colonial policies or function as a space for their subversion. Ultimately, the article demonstrates how literature, through narrative techniques and linguistic strategies, revises the colonial past and envisions alternative futures, challenging the "end of history" thesis in favor of the Nietzschean concept of eternal recurrence.

Keywords: *decolonization, literary narrative, hybridity, cultural identity, postcolonial theory, narratology, British novel.*

Конфлікт інтересів. Автор є членом редакційної колегії журналу. Для забезпечення незалежності редакційного процесу рукопис розглядався редактором, який не мав конфлікту інтересів з автором. Автор не брав участі у відборі рецензентів, процесі рецензування та прийнятті рішення щодо публікації статті. Рукопис пройшов стандартну процедуру подвійного сліпого рецензування.

Дата першого надходження статті до видання: 08.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 821.112.2.09-31:82.091
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/47

Кушнірова Т. В.
https://orcid.org/0000-0003-3489-2767
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Пірошенко С. Ю.
https://orcid.org/0000-0002-5818-1735
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

РЕМАРКІВСЬКІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛИ ВІЙНИ В РЕЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто особливості рецепції екзистенціалів війни у прозі Еріха Марії Ремарка в контексті сучасної української дійсності. Зазначені авторські інтенції відтворення проблеми «втраченого покоління» у Ремарка, які слугує наразі універсальною психологічною картою екзистенційних станів людини в умовах наших українських реалій.

У цій площині здійснено компаративний аналіз ключових екзистенційних категорій роману Ремарка «Повернення» та екзистенційних інтерпретацій модусів буття людини в сучасному українському соціокультурному дискурсі. Авторками наведено цитатні приклади репрезентації образу війни як світового катаклізму у композиційній структурі роману «Повернення» та відповідні контексти в новому українському часопросторі.

Досліджено ключові екзистенціали війни, як-от: межової ситуації, часової просторовості, абсурду, відчуження, страху та самотності у художньому світі німецького класика та у свідомості українського суспільства умов повномасштабного вторгнення.

Особливу увагу у розвідці приділено розмежуванню песимістичної концепції «втраченого покоління» Першої світової війни, письменники якого не належали будь-якої з літературних груп і не мали єдиної теоретичної платформи, але схожі долі і враження сформували схожі життєві позиції. Ті ж самі розчарування в соціальних ідеалах, пошуки вічних цінностей стали дієвим інструментом та суб'єктним сприйняттям українського військового сьогодення. Виявлено, що ремарківські названі екзистенціали зазнають трансформації і в ментально-психологічному українському досвіді після 2022 року.

Обґрунтовано, що головна відмінність між класичним ремарківським твором і сучасною українською рецепцією полягає у зміні вектора сенсу. Персонажі Ремарка постають жертвами геополітичного абсурду й формують концепт «втраченого покоління», то українські захисники демонструють високу мотивацію та суб'єктність. Констатовано трансформацію пасивного ремарківського гуманізму страждання в активний український екзистенціалізм чину та спротиву.

Ключові слова: *Еріх Марія Ремарк, «втрачене покоління», рецепція, екзистенціали війни, межова ситуація, російсько-українська війна.*

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна докорінно змінила модус сприйняття воєнної прози XX століття. Твори Еріха Марії Ремарка, які тривалий час сприймалися крізь призму вживаного літературознавчого поняття «втраченого покоління», сьогодні отримують нове, живе й болісне екзистенційне прочитання в нашій Україні. Стани панічного страху, самотності, межової ситуації, смерті, абсурдності та відчуження, описані німецьким письменником ще на початку XX століття перетворилися, на жаль, з художніх метафор на щоденний життєвий досвід мільйонів українців у XXI столітті.

Актуальність нашої розвідки зумовлена необхідністю наукового осмислення проживання воєнної травми у ремарківському авторсько- літературному контексті та трансформації цього феномену в умовах сучасної української дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні антивоєнна проза 20–30-х років

© Кушнірова Т. В., Пірошенко С. Ю., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

XX століття вже знайшла свою ґрунтовну літературознавчу оцінку. Протягом багатьох десятиліть романи представників втраченого покоління Е. Гемінгвея, Е. Ремарка, Р. Олдінгтона та інших вивчали авторитетні науковці різних країн. У зарубіжному літературознавстві аналіз літературного доробку Ремарка знайшов досить помітний вияв. Найповніше художній доробок письменника вивчено на його батьківщині (А. Антковіак, Ф. Баумер, П. Бекес, К. М. Бордін, Й. Браутц, Т. Вестфален, Л. Лупі тощо) [1, с. 189]. Так, у автобіографічній монографії про прожите XX сторіччя А. Еггебрехт, відомий тоді німецький журналіст, діяч культури, сценарист, режисер і письменник протрактував роман «На Західному фронті без змін», вказавши, що автор не приховує антимілітаризм та його аполітичність [4, с. 175].

Також значним внеском до скарбниці ремаркознавства є наукові праці американських Г. Блума, Р. Фірда, Е. Келлі та Г. Вагнера та англійських дослідників, а саме Х. Тімса, Б. Мурдоха, К. Баркера тощо [19, с. 189].

Проте в радянському літературознавстві, зокрема у працях Д. Затонського, творчість Ремарка спочатку трактувалася крізь жорстку матрицю, трагізм «втраченого покоління» інтерпретувався виключно як криза буржуазної системи [3].

Із набуттям Україною незалежності відбулося переосмислення доробку письменника. Літературознавці Н. Матузова, К. Шахова, Д. Наливайко, О. Чертенко вже змістили фокус уваги на естетичні, поетикальні та екзистенційні виміри ремаркового тексту [8, с. 53]. Окрему увагу вітчизняні науковці приділили специфіці перекладу прози Ремарка українською мовою у дослідженнях перекладознавчих рішень Є. Поповича, М. Дяченка, К. Гловацької [5].

Наразі у сучасних філологічних розвідках О. Забужко, В. Агеєвої та Р. Семківа порушується питання рецептивної визвольною війни, яку веде Україна [2]. Окремі аспекти екзистенційного аналізу травми та адаптації ветеранів розглядаються на перетині літературознавства й соціопсихології, проте цілісного дослідження ремарківських екзистенціалів у контексті російсько-української війни досі бракує.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення компаративного аналізу екзистенціалів текстової прози Е.-М. Ремарка (на прикладі роману «Повернення») та зіставлення її з викликами реальних соціокультурних контекстів та екзистенційного виживання сучасного українця.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, XX століття виявилося бурхливим не тільки з погляду наукових та суспільних подій, але і з точки зору літератури. Початок означеного століття характеризувався страшними соціальними катаклізмами: революціями, війнами – це і штовхало мислителів до створення «літератури втраченого покоління», яка стала своєрідним культурно-етичним підсумком жахіть Першої світової війни, що була справжньою трагедією для звичайних людей.

Чимало письменників намагались відтворити ті жахіття, що зруйнували долі мільйонів людей. Одним із них був і Еріх Марія Ремарк. Так як і всі митці цього часу, Ремарк був переконаний, що, нехтуючи найбільшою цінністю на землі – людським життям, братовбивчі війни на зразок Першої світової перетворюються на трагедію як для переможених, так і для переможців.

Не дивно, що значну кількість творів воєнної тематики було створено саме у XX столітті, адже це період двох світових війн та емоційних переживань навколо воєнних реалій, що посідають чільне місце як у серцях очевидців тих страшних подій, так і в серцях тих, хто не залишився байдужим до найтяжчих суспільних потрясінь.

Шок, викликаний Першою світовою війною, її характер, що спровокував відчуття раптового розриву історичної перспективи, утрати віри в можливості демократичного розвитку світової спільноти, прямо чи опосередковано вплинули на літературу, зумовивши специфіку її проблематики.

Твори письменників, які увійшли до літератури «втраченого покоління», з'явилась у 20–30-х роках XX століття, майже через десятиріччя після її закінчення. Німецький письменник Еріх Ремарк був завжди популярним як у німецькомовного та європейського читача. Багато з літературознавців акцентували на тому, що автор дійсно об'єктивно зображує війну. Всі епізоди й сцени людських страждань створювали реалістичний образ війни, що була справжньою світовою бойнею [7].

На думку Дмитра Затонського, попри те, що Еріх-Марія Ремарк пізнав гіркоту життя і жах війни, він зберіг міцність духу і твердість долі, оптимізм переміг: «Бачачи навколо себе зло, що його чинили люди, він ніяк не погоджувався махнути рукою на людину, зневіритися в ній». [3, с. 82]. Автор у своїх творах передає усі страхіття війни, чітко і детально описує усі її аспекти, починаючи від опису окопів, фронту і ходу самої війни, і закінчуючи глибоким аналізом внутрішнього світу фронтовиків.

Зауважимо, що ремарківський всесвіт виступає простором, де війна позбавляє людину ілюзій, залишаючи її сам на сам із такими оголеними екзистенціалами, як абсурд буття, крихкість тіла, втрата майбутнього та водночас цінність моментальної солідарності. Саме так тривалий час український читач сприймав ці смисли як віддалену художню рефлексію над Європою ХХ століття, як універсальний рецепт проживання запізнілого посттравматичного синдрому.

Однак повномасштабне вторгнення 2022 року кардинально змінило горизонт рецепції для українців, відтак ремарківські тексти перестали бути лише метафорою, а ті екзистенціали, виписані німецьким класиком, деконструюювалися в українському сьогоденні. Якщо для героїв Ремарка війна була тупиком, що породила згадуване «втрачене покоління», то для сучасного українського суспільства це досвід межової ситуації, який став точкою суб'єктності.

Персонажі Ремарка билися за імперію, у яку не вірили, і поверталися у тил, який їх не розумів. А тепер український читач ХХІ століття проживає ті самі стани тривоги, втрати, виснаження, перебуваючи у докорінно іншій системі координат.

Відмітимо, що у контексті сучасної російсько-української війни ремарківські екзистенціали актуалізуються з вражаючою точністю, проте набувають виразної української специфіки. Відтак, прослідкуємо в контексті нашого дослідження авторське відчуження та психологічний стан героїв на прикладі його відомого роману «Повернення» та водночас трагічне впізнавання реальності, яке розгортається за нашим вікном у рецепції сучасного українця.

Насамперед, звернемо увагу на межову ситуацію, яку класик екзистенціалізму Карл Ясперс визначив як стан страху, провини, смерті, війни, у яких людина втрачає звичні точки опори і стає перед лицем власного буття [6, с. 305]. Так, вимальовується екзистенціал страху та звикання до смерті. Ще з перших сторінок роману автора перед нами постає обличчя війни, письменник занурює читача у ту жахливу атмосферу, що панує на фронті: *«Ремені поскрипують, гвинтівки клацають, і від землі знову раптом піднімається гнилий запах смерті…»* [6, с. 253].

Кожна секунда для солдата стає справжньою каторгою, адже не було жодного клаптика землі, де можна було б знайти прихисток від постійних пострілів і вибухів. Це була справжня вдача прожити ще один день, адже всі вони мріяли повернутись до мирного життя, яке їм обіцяли: *«Один рік війни нашаровувався на інший, один рік безнадії додавався до попереднього, і коли ми підраховували ці місяці та роки, ми не знали, що дивує нас більше….., а кожна хвилина під обстрілом здається нестерпнішою і тягнеться чи не довше, ніж уся війна»* [6, с. 230].

У нашій же сучасній українській дійсності ця граничність проявляється в екзистенціалі укриття або бліндажа, де щоденний ризик загибелі переформатовує сприйняття часу, тому що існує лише «тут і зараз» [5].

Картини світу зазнають краху у творі, єдиною незмінною величиною у Ремарка залишається фронтова солідарність. Чоловіки втрачали частини тіла, лежали із розпоротими животами і величезними ранами: *«Його живіт розпоротий, як туша в м'ясній крамничці. Неможливо розгледіти, наскільки глибока рана. Ми нашвидкуруч перев'язуємо його. Весслінг стогне, просить води. Йому не дають. Пораненим у живіт пити не можна. Потім він просить, щоб його накрили. Його морозить – він втратив багато крові»* [6, с. 231].

Зауважимо, що в українських ЗСУ побратимство набуло вже сакрального значення, адже воно виступає ключовим чинником психологічної стійкості на фронті та первинним містком адаптації після демобілізації. Водночас втрата побратима сприймається як втрата частки власної ідентичності.

Наступний екзистенціал часу і майбутнього, на нашу думку, є одним із найглибших, адже війна докорінно змінює часову оптику людини. Жахливі спогади, думки переслідували героїв роману Ремарка повсюди, незалежно від того чим вони намагались відволіктись. Навіть при читанні книги, за якою раніше вони проводили ледь не весь свій вільний час, перед очима з'являються картинки війни, у голові виринає безліч питань, що потребують відповіді: *«Учора я спробував читати. Але, знаєш, почуваюся якось дивно – не можу як слід зосередитися: після двох-трьох сторінок починаю думати про щось інше. У голові ніби щільний туман…. Присоромлений, відкриваю першу-ліпшу книгу. Але незабаром рука з книгою опускається і я спрямовую у вікно нерухомий погляд. Так я можу сидіти годинами, дивлячись у порожнечу. Раніше такого зі мною не траплялося. Я завжди знав, що мені потрібно робити»* [6, с. 253].

У мирному житті війна зламала лінійну векторність (минуле-теперешнє-майбутнє), тому час розпадається на фрагменти української сучасної

(від обстрілу до обстрілу, від тривоги до відбою, від ротації до ротації тощо). Це як так званий синдром «відкладеного життя», адже на початку війни суспільство масово відчуло неможливість планувати далі, ніж на день чи тиждень [5, с. 302]. Утім, на зміну цьому прийшло свідоме проживання теперішнього як єдиного реального простору для боротьби. Якщо майбутнє у Ремарка відібране війною, то в українській рецепції майбутнє є метою війни. Воно перестало бути чимось, а стало об'єктом, який потрібно відвоювати.

Е. М. Ремарк, звертаючись до теми «втраченого покоління», розкриває психологічну кризу вчорашніх фронтовиків, що повернулися з полів Першої світової та громадянської війн. Вони намагаються віднайти своє місце в чужому, часто ворожому світі, знайти подальший сенс свого існування. Художній простір твору чітко розділяється на простір війни, що відповідає часу знаходження героя на передовій, і простір мирного часу, відповідне його післявоєнного існування. У цьому контексті відмітимо ще один дуже важливий екзистенціал повернення та відчуження від тилу, який закладено і в назву авторського твору і виступає найболючішою темою [8, с. 59].

У творі Ремарка ще перебуваючи на фронті, мріючи про мирне життя, юнаки розмірковували про їхнє «повернення в життя», висували свої ідеї, здогадки стосовно того, як їх зустрічатимуть на батьківщині і що на них чекає. Однак, повернувшись, колишні солдати переживають крах своїх мрій, непотрібність існування, невідповідність ідеалів і реальності: *«Ми уявляли собі все інакше. Ми думали, потужним акордом почнеться інтенсивне і яскраве існування, сповнене радості вдруге здобутого життя, – так ми збиралися почати»* [6, с. 269].

Спочатку вони розчаровані ставленням людей до їхнього приходу: *«Засмучені, ми рухаємося далі. Після стількох років війни ми не так уявляли собі повернення на батьківщину. Думали, нас чекатимуть, а тепер бачимо: тут кожен, як і раніше, зайнятий собою. Життя пішло вперед і триває далі, а ми ніби вже й зайві. Село – це, звичайно, ще не вся Німеччина, але лють підступає до самого горла й у душу закрадається неприємне передчуття»* [6 с. 270]. Їх переповнює відчуття злості, невже для людей війна не існувала, вони відчувають себе непотрібними в «теперішньому суспільстві».

Мотив повернення у романі набуває додаткового значення: він означає спробу повернення до військового минулого героя, яка закінчується крахом надій. Виявилося, що солдатське братерство, яке допомагало йому врятуватися від самотності, в мирному житті припинило своє існування. Цю тему розвиває і передсмертний монолог кращого друга Біркхольца Людвіга Брайера: *«Усі наші зусилля марні, Ернсте. Ми люди пропащі, а життя йде вперед, немов війни й не було. Мине небагато часу, і наша зміна на шкільних лавах буде жадібно, з палаючими очима, слухати розповіді про війну, хлопчики рватимуться геть від шкільної нудьги і шкодуватимуть, що вони не були учасниками героїчних подвигів. Уже зараз вони біжать у загони добровольців; молокососи, яким ледь виповнилося по сімнадцять років, скоюють політичні вбивства. Я так втомився, Ернсте»* [6, с. 275].

У сучасній українській рецепції цей екзистенціал набуває принципово ж іншої драматичної структури. З одного боку, сучасний воїн чи ветеран проживає те саме ремарківське відчуття психологічної прірви між фізичним фронтом і цивільним життям, де побутові клопоти тилу здаються дріб'язковими порівняно з граничним досвідом межі. З іншого боку, в українському сьогоденні ця прірва перестає бути глухим тупиком ізоляції. Повернення сьогодні сприймається не як крах ілюзій і самотність у натовпі, а як складний, але принципово можливий процес взаємної адаптації, де суспільство прагне не абстрагуватися від травми ветерана, а поділити з ним її тягар [5].

Підсумовуючи, зауважимо, що аналізуючи твір Е. М. Ремарка, помічаємо, що автор приділяє багато уваги роздумам про те, хто ж такий ворог і що він собою являє. Солдати, що знаходяться на війні, завжди безжально б'ються, роблять все можливе для захисту своєї батьківщини, вони атакують і захищаються, вбивають і гинуть самі.

Герої роману не можуть забути гіркого розчарування, вони постійно страждають від жаху минулого. Їх лють, зневіра – прямий результат шоку військових років: *«Патріотизм, обов'язок, батьківщина, – все це ми постійно повторювали собі, щоб вистояти перед жахами фронту, щоб виправдати їх! Але це були абстрактні поняття, занадто багато крові лилося там, вона змила їх цілковито! »* [7].

Так як усюди панувала паніка та хаос, суспільство намагалось знайти сенс свого існування, зрозуміти та знайти себе у цьому величезному світі. Адже війна не лише допомогла виявити людині свої страхи, а й додала їй ще більше питань для роздумів. Здається, що тільки зараз люди розуміють, скільки всього вони мали і як багато вони

можуть багато втратити. Адже проблеми названих екзистенціалів проникають у всі сфери людського життя: політику, економіку та навіть і у сам соціум. *«А що робити тепер? Війна знищила усе і всіх навколо. Як бути далі ?»* Саме на ці питання намагались дати відповідь і письменники у своїх творах і намагаємося давати і ми, українські люди, переживаючи усі жахіття російсько-української війни.

Висновки. Отже, ключові екзистенціали прози Ремарка знаходять прямі відповідники в сучасній українській дійсності, проте докорінно відрізняються за своїм векторним спрямуванням. Ми можемо стверджувати, що автор у романі «Повернення» по-своєму інтерпретує проблему «втраченого покоління». Його новизна полягає у новітньому розумінні війни, як світового катаклізму, поєднанні воєнного і повоєнного світу. Оскільки, в сучасному світі для героїв не знайшлось, вони відмовляються від пристосування до існуючого світу і створюють третій вимір – суміш спогадів мирного життя і фронтового. Намагаючись знайти свій закуток, вони зазнають невдачі і розчарування. Життя для них більше не існує.

Відтак і українські воїни проживають ж аналогічні випробування крізь призму виваженої мотивації та реальності. Замість ремарківського відчуття безглуздя війни, український досвід наповнює межову ситуацію вищим екзистенційним значенням, а саме захистом власного існування, свободи та культури. Майбутнє перестає бути отруєною порожнечею, трансформуючись з абстрактної часової категорії у спільне завдання, яке виборюється в теперішньому моменті.

Список літератури:

1. Журба С. Інтерпретація проблеми «втраченого покоління» у світовій та українській літературах. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: збірник наукових праць* / гол. ред. проф. А. Козлов. 2013. Вип. 1.Кривий Ріг. С. 188–197.

2. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Київ : Комора, 2020. 180 с.

3. Затонський Д.В. Сім постатей німецької літератури: перечитуючи Ремарка. Вікно у світ. 1999. № 2. С. 73–90.

4. Козубенко Л.М. Концепція героя в романах Е.М. Ремарка «На західному фронті без змін», «Повернення». Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. (Література зарубіжних країн). Том 32 (71) № 2. Ч. 2. 2021. С. 173–177. URL: https://ehsupir.uhsp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f39449df-47ce-4632-be6a-e645c5e3ee9f/content (дата звернення: 22.08.2026).

5. Кузьменко Г.В., Гунька А.М. Дослідження літературних творів про війну в сучасних українських реаліях (на прикладі роману Еріха Марії Ремарка «На Західному фронті все тихо»). АРТ-платФОРМА : Альманах. Київ : КМАЕЦМ, 2022, № 6 (2). С. 298–315. URL: file:///C:/Users/SV/Downloads/18.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

6. Ремарк Е. М. Повернення : роман / пер. з нім. Н. Сняданко. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2022. 288 с.

7. Романчук С. Образ «втраченого покоління» у творчості Еріха Марії Ремарка: сучасні координати висвітлення. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-083-4-26. URL: http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4069/8500-1?inline=1 (дата звернення 30.08.2026)

8. Чертенко О. В. Екзистенціали війни в сучасній східноєвропейській прозі: від феноменології до суб'єктності. *Питання літературознавства*. 2021. Вип. 103. С. 45–62.

9. Ясперс К. Психологія світоглядів / пер. з нім. О. Кислюк. Київ : Юніверс, 2009. 464 с.

Kushnirova T. V., Piroshenko S. Yu. REMARQUE'S EXISTENTIALS OF WAR IN THE RECEPTION OF PRESENT-DAY UKRAINE

The article examines the features of the reception of war existentials in Erich Maria Remarque's prose within the context of contemporary Ukrainian reality. It highlights the author's intentions in depicting the phenomenon of the «Lost Generation» in Remarque's works, which currently serves as a universal psychological map of human existential states under current Ukrainian conditions.

In this scope, a comparative analysis of key existential categories in Remarque's novel The Road Back and the existential interpretations of modes of human existence in modern Ukrainian socio-cultural discourse is conducted. The authors provide textual evidence of the representation of war as a global cataclysm within the compositional structure of The Road Back, drawing corresponding parallels within the new Ukrainian spatio-temporal framework.

The study explores key existentials of war, such as the limit-situation (Grenzsituation), spatio-temporality, the absurd, alienation, fear, and loneliness, both in the fictional world of the German classic and in the consciousness of Ukrainian society during the full-scale invasion.

Particular attention is paid to differentiating the pessimistic concept of the «Lost Generation» of World War I – whose writers did not belong to any formal literary groups or share a unified theoretical platform, yet were united by similar fates and impressions that shaped consistent life perspectives. Those same disappointments in social ideals and searches for eternal values have become an effective tool and a subjective perception of the contemporary Ukrainian war reality. It is established that Remarque's existentials undergo transformation within the mental and psychological experience of Ukrainians post-2022.

The study proves that the fundamental difference between Remarque's classic work and contemporary Ukrainian reception lies in the shift of the vector of meaning. While Remarque's characters appear as victims of geopolitical absurdity, shaping the concept of the «Lost Generation», Ukrainian defenders demonstrate high motivation and agency. The transformation of Remarque's passive humanism of suffering into an active Ukrainian existentialism of action and resistance is thus stated.

Keywords: *Erich Maria Remarque, «Lost Generation», reception, existentials of war, limit-situation, Russo-Ukrainian war.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

УДК 821.531-31.09
DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.5/48

Налімова А. О.
https://orcid.org/0009-0003-9675-4383
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ ЛІТНЬОЇ ЛЮДИНИ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ ПРОЗІ: МІЖ КОНФУЦІАНСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ ТА НОВОЮ ЕТИКОЮ СТАРІННЯ

У статті досліджено особливості художньої репрезентації образу літньої людини у сучасній прозі Республіки Корея крізь призму трансформації конфуціанської системи цінностей та формування нової етики старіння. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією сімейних моделей, послабленням традиційних міжпоколінних зв'язків і переосмисленням ролі літньої людини в суспільстві, як наслідок демографічних змін та стрімкого старіння населення у Республіці Корея. Ці процеси знаходять відображення в сучасній художній літературі, де старість перестає бути лише біологічною або соціальною категорією і постає складним культурним феноменом.

Метою статті є визначення особливостей художньої інтерпретації образу літньої людини в сучасній корейській прозі та виявлення взаємодії традиційних конфуціанських уявлень про старість із новими моделями її осмислення..

Доведено, що сучасна корейська література демонструє істотну трансформацію образу літньої людини. Якщо в традиційній конфуціанській культурі старість асоціювалася насамперед із моральним авторитетом, сімейною мудрістю та соціальним престижем, то в сучасній прозі вона дедалі частіше репрезентується через мотиви самотності, соціальної ізоляції, втрати сімейних зв'язків, переосмислення власної ідентичності та пошуку нових форм людської взаємодії. Водночас літня людина залишається носієм культурної пам'яті, історичного досвіду й моральної рефлексії.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі образу літньої людини як художньої моделі, що відображає трансформацію морально-етичних домінант сучасного корейського суспільства, а також у запропонованій типології літніх персонажів сучасної корейської прози.

Ключові слова: *сучасна корейська література, образ літньої людини, конфуціанство, age studies, художній образ, корейська література.*

Постановка проблеми. Однією з найхарактерніших рис сучасного корейського суспільства є стрімке старіння населення. Зростання тривалості життя, зниження народжуваності, урбанізація, поширення нуклеарної сім'ї та індивідуалізація соціальних відносин суттєво змінили традиційну модель взаємодії між поколіннями. Якщо впродовж століть конфуціанська система визначала літню людину як моральний центр родини, хранителя сімейної пам'яті та беззаперечним авторитетом, то сучасне корейське суспільство дедалі частіше стикається з проблемами самотності літніх людей, їхньої соціальної ізоляції, економічної незахищеності та втрати традиційного статусу.

Такі зміни безпосередньо позначилися на сучасній художній літературі. Проза другої половини XX – поч. XXI ст. дедалі частіше звертається до тем старіння, смерті, деменції, розриву між поколіннями, психологічної самотності та переосмислення людської гідності. Літня людина перестає бути другорядним персонажем, який уособлює лише традицію, натомість стає центральним персонажем, внутрішній світ якого розкривається через складні моральні, психологічні й соціальні конфлікти.

Попри зростання інтересу до проблем старіння в гуманітарних науках, у вітчизняному кореєзнавстві ця тема практично не була предметом окремого комплексного літературоз-

© Налімова А. О., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

навчого дослідження. Наявні праці переважно присвячені соціологічним або демографічним аспектам старіння, тоді як художня репрезентація літньої людини залишається недостатньо висвітленою.

Аналіз останніх досліджень. У світовому літературознавстві проблема старіння активно розробляється в межах напряму Age Studies, який сформувався на перетині літературознавства, культурології, соціології та геронтології. Представники цього напряму розглядають старість не як виключно біологічний процес, а як культурно зумовлену категорію, що формується суспільними уявленнями, історичним досвідом та художніми практиками.

Важливе місце посідають дослідження М. Ґаллетт, яка розглядає старіння як культурний наратив [2], а також праці К. Вудворд, присвячені взаємозв'язку пам'яті, тілесності та вікової ідентичності [4, с. 149–163]. Значний внесок у розвиток теорії зробили С. Чіверс, М. Хепворт, які сформували концепцію етики турботи (care ethics) [1; 3], що набуває дедалі більшого значення під час аналізу сучасної літератури.

У корейському літературознавстві дослідження образу літньої людини переважно відбуваються у межах наукових розвідок присвячених 노년 소설 («романів про літніх людей», «романів про старість») пов'язані з аналізом трансформації конфуціанської моделі сім'ї, міжпоколінних конфліктів, демографічної кризи та змін соціальної ролі літніх людей. Одним з перших до дискусії щодо виокремлення в окрему категорію노년 소설 («романів про старість») звернувся Кім Бьонік, який стверджував, що особливістю таких творів є те, що персонажі стикаються зі «зрілим ставленням до життя», «інтимною атмосферою людського буття» та «прагненням позбавитися від бажання згаснути» [6, с. 304–306].

Со Чонгчжа дослідила взаємозв'язок між уявленнями про старість та сюжетною структурою творів. Проаналізувавши твори про старіння, дослідниця запропонувала поділ на «романи про проблеми старіння» зі спадною структурою, що висвітлюють негативне сприйняття старості, та «романи про зрілість» з висхідною структурою, які розкривають нові можливості, такі як пригоди чи задоволення, які можливі в старості, авторка зазначила, що «романи про проблеми старіння» порушують теми «догляду за літніми батьками та ритуалів прощання», «пригнічення в старості» та «проблеми відчуження літніх людей», тоді як «романи про зрілість» присвячені «старості та довершеності буття», «зрілості жінок похилого віку» [8, с. 229–259].

Дослідник Кім Бомін зазначає, що попередні дослідження стосовно образу літніх людей зосереджуються на понятті та категоріях роману про старість, його жанрових особливостях та тематичному змісті. Хоча ці дослідження, безперечно, зробили значний внесок у розуміння творів цього жанру, вони все ще приділяють значну увагу негативним аспектам життя людей похилого віку [5, с. 6].

Проте комплексний аналіз художнього образу літньої людини як культурного феномена залишається відносно недостатньо розробленим, особливо щодо прози XXI ст.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей художньої репрезентації образу літньої людини у сучасній корейській прозі та з'ясування того, як сучасні письменники переосмислюють традиційні конфуціанські уявлення про старість відповідно до нових морально-етичних викликів.

Матеріалом дослідження є прозові твори сучасних корейських письменників, у яких образ літньої людини виконує провідну сюжетотворчу або концептуальну функцію. Аналіз художніх текстів здійснюється з урахуванням їхнього культурного контексту, особливостей авторської поетики та сучасних літературознавчих підходів до інтерпретації проблем старіння.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної корейської прози засвідчує, що образ літньої людини зазнає істотної трансформації порівняно з традиційною конфуціанською моделлю. У класичній корейській культурі старість асоціювалася з моральним авторитетом, життєвою мудрістю, соціальним престижем і центральним місцем у родинній ієрархії. Принципи 효 (синівської шанобливості) та 장유유서 (порядок між старшими й молодшими) забезпечували літній людині символічну й практичну владу в межах родини та соціуму.

У сучасній прозі ця модель не зникає повністю, проте втрачає свою беззаперечність. Літні персонажі дедалі частіше постають не як носії незмінного морального авторитету, а як люди, змушені переосмислювати власне місце у світі, де традиційні форми стосунків у родині послаблюються. Таким чином, сучасна корейська проза фіксує перехід від нормативної конфуціанської моделі старості до її проблематизації. Старість перестає бути гарантованою позицією соціального визнання і перетворюється на простір невизначеності,

де літня людина змушена заново вибудовувати власну ідентичність.

Особливо виразно така трансформація простежується у творах Пак Вансо. У прозі письменниці літня людина зберігає зв'язок із конфуціанською етикою, однак цей зв'язок набуває трагічного забарвлення. Персонажі, які все життя спиралися на усталені поняття про сімейний обов'язок, взаємну відповідальність і повагу до старших, стикаються з байдужістю, емоційним відчуженням або неможливістю реалізувати очікувану модель родинних стосунків [9, с. 130–131].

Одним із результатів проведеного аналізу є виявлення домінування мотиву самотності у зображенні літніх персонажів. У збірці Пак Вансо «Такий самотній ти» («너무도 쓸쓸한 당신», 1999 р.) самотність літньої людини постає не лише як індивідуальний психологічний стан, а як наслідок руйнування традиційної системи взаємної турботи. Наприклад, персонаж оповідання «Засохла квітка» відчуває не стільки фізичну ізоляцію, скільки втрату символічного місця в родині. Життєвий досвід жінки, її моральний авторитет більше не гарантують емоційної близькості з молодшим поколінням [7, с. 8]. Загалом, у сучасній корейській прозі самотність має багатовимірний характер і охоплює фізичний, емоційний, соціальний та екзистенційний рівні.

Фізична самотність пов'язана з проживанням літніх людей окремо від дітей або інших членів родини. Емоційна самотність виявляється у відсутності справжнього спілкування, навіть коли формальні сімейні зв'язки зберігаються. Соціальна самотність виникає через втрату професійної ролі, зменшення кола спілкування та маргіналізацію літніх людей у суспільстві, орієнтованому на молодість і продуктивність.

У творах Кім Еран самотність літніх персонажів часто подається через повсякденні деталі: мовчання в домі, повторювані рутинні дії, очікування телефонного дзвінка, спогади про минуле, спостереження за життям інших людей. Такі деталі створюють ефект внутрішньої порожнечі та підкреслюють розрив між зовнішньою буденністю і внутрішнім переживанням героя.

Також ми виявили особливу роль пам'яті у формуванні образу літньої людини. У багатьох творах сучасної корейської прози літні персонажі постають носіями індивідуальної, сімейної та історичної пам'яті. Пам'ять виконує кілька функцій. По-перше, вона допомагає персонажеві зберегти відчуття власної ідентичності в умовах втрати соціального статусу. По-друге, вона пов'язує сучасність із минулим, перетворюючи літню людину на посередника між поколіннями. По-третє, пам'ять стає джерелом моральної рефлексії, оскільки через спогади персонажі переосмислюють власні життєві вибори, стосунки та втрати.

У прозі Пак Вансо пам'ять часто має травматичний характер. Спогади про війну, бідність, втрати близьких, складні сімейні обставини формують внутрішній світ літніх героїв і пояснюють їхню емоційну вразливість. Минуле не є для них завершеним етапом життя, а продовжує впливати на теперішнє, визначаючи спосіб сприйняття себе й інших.

Інше сприйняття пам'яті знаходимо у творах Чхве Инйон, де набуває камерного, міжпоколінного характеру. Родинні історії передаються через буденні дії, домашній простір, приготування їжі, запахи, предмети побуту й спогади, які стають своєрідними медіаторами культурної пам'яті. Минуле не протиставляється сучасності, а органічно інтегрується в повсякденне життя персонажів, формуючи їхню особисту та родинну ідентичність. Така художня стратегія особливо виразно простежується в романі «Світла ніч» («밝은 밤», 2021 р.), де жіноча пам'ять функціонує як механізм спадкоємності поколінь та осмислення історичної травми [10].

Водночас сучасна проза порушує проблему «крихкості» пам'яті. Мотиви забування, деменції, втрати спогадів підкреслюють вразливість людської ідентичності. Коли пам'ять руйнується, літня людина ризикує втратити не лише зв'язок із минулим, а й відчуття власного «я».

На відміну від традиційної літератури, де старість часто ідеалізувалася як стан мудрості та духовної зрілості, сучасна корейська проза значно більше уваги приділяє тілесному виміру старіння. Літні персонажі зображуються через фізичну втому, хвороби, обмеження рухливості, залежність від інших людей, страх втрати самостійності. Тілесність у таких текстах не є другорядною деталлю, вона стає важливим елементом художнього осмислення старості.

Показовим є те, що фізична вразливість часто поєднується з прагненням зберегти гідність. Літні герої можуть приховувати свою слабкість, уникати прохання про допомогу або болісно переживати залежність від дітей чи доглядальників. Це свідчить про напруження між традиційним уявленням про самоповагу та реальними потребами людини, що старіє.

У деяких творах тілесність стає засобом критики суспільства, яке оцінює людину за її продуктивністю. Літні персонажі відчувають, що їхнє тіло перестає відповідати вимогам сучасного ритму життя, а разом із цим зменшується і їхня соціальна видимість.

Нами виявлено, що нова етика турботи є однією з тенденцій сучасної корейської прози. На відміну від традиційної конфуціанської моделі, де турбота про батьків розглядалася насамперед як моральний обов'язок дітей, сучасні тексти акцентують емоційний, взаємний і часто проблематичний характер турботи.

У численних творах догляд за літньою людиною зображується як складний процес, що включає втому, провину, нерозуміння, конфлікти та водночас глибоку людську близькість. Турбота перестає бути однозначно героїзованою, натомість постає як щоденна практика, яка вимагає емоційних зусиль від усіх учасників взаємин.

Сучасна проза також показує, що літня людина не завжди є лише об'єктом турботи. Вона може сама піклуватися про інших – дітей, онуків, хворих родичів, друзів. Така взаємність руйнує традиційну односторонню модель залежності й підкреслює активну суб'єктність літнього персонажа.

Узагальнення результатів аналізу сучасної корейської прози дає підстави стверджувати, що художня репрезентація літньої людини характеризується високим ступенем типологічної варіативності. На відміну від традиційної корейської літератури, у якій старість переважно асоціювалася з моральним авторитетом, життєвою мудрістю та втіленням конфуціанського ідеалу міжпоколінної наступності, сучасна проза демонструє істотне розширення семантичного поля цього образу. Персонаж похилого віку постає не лише носієм культурної пам'яті, а й індикатором трансформації морально-етичних, соціокультурних і світоглядних координат сучасного корейського суспільства.

На підставі проведеного дослідження пропонуємо типологію образів літньої людини в сучасній корейській прозі:

Хранитель традиції. Персонажі репрезентують безперервність культурної пам'яті та конфуціанської етики, художня функція котрих полягає у збереженні родинної історії, моральних норм, ритуальних практик і моделей комунікації між поколіннями. Водночас сучасні автори нерідко демонструють кризу цього типу персонажа: його моральний авторитет уже не є безумовним, а традиційні цінності дедалі частіше вступають у конфлікт із реаліями урбанізованого та індивідуалізованого суспільства.

Самотня літня людина. Цей тип є одним із домінантних у сучасній корейській прозі. Його формування пов'язане з демографічними змінами, поширенням нуклеарної сім'ї, ослабленням міжпоколінної солідарності та зростанням соціальної ізоляції людей похилого віку. Самотність у художніх текстах постає не лише як психологічний стан, а як соціокультурний феномен, що відображає кризу традиційних механізмів підтримки та трансформацію моделей родинної взаємодії.

Носій травматичної пам'яті. Персонажі цього типу уособлюють історичну пам'ять корейського суспільства. Їхній життєвий досвід сформований війною, колоніальним минулим, післявоєнною бідністю, індустріалізацією, політичними трансформаціями або особистими втратами. Через індивідуальні історії літніх героїв сучасна проза репрезентує механізми функціонування колективної пам'яті, передачі травматичного досвіду та осмислення національної історії.

Літня жінка як хранителька родинної пам'яті. Жіночі образи старшого покоління займають особливе місце в сучасній корейській прозі. Вони виконують функцію медіаторів між минулим і сучасністю, забезпечуючи спадкоємність сімейної пам'яті, повсякденних практик і моральних цінностей. Водночас сучасні письменники дедалі частіше відходять від традиційної ролі жінки як саможертовного члена родини, звертаючи увагу на її внутрішньому світі та праві на власний життєвий вибір.

Соціально маргіналізований пенсіонер. Художня репрезентація цього типу відображає нові соціальні реалії сучасної Кореї, пов'язані зі зростанням економічної нерівності, втратою професійної ідентичності після виходу на пенсію, соціальною незахищеністю та відчуженням. Завдяки таким персонажам сучасна література порушує проблему невідповідності між традиційним конфуціанським культом поваги до старших і фактичним соціальним становищем значної частини літнього населення.

Персонаж екзистенційного переосмислення. Для цього типу характерним є зосередження на внутрішній рефлексії, переоцінці прожитого життя, особистої відповідальності, сімейних стосунків і власної ідентичності. Старість постає як період не лише фізичного згасання, а й глибокого екзистенційного осмислення, що відкриває можливість внутрішньої свободи, примирення з минулим або формування нових смислів людського існування.

Запропонована типологія має аналітичний характер, адже у більшості сучасних художніх текстів один образ поєднує ознаки кількох типів, що свідчить про поліфункціональність літнього персонажа та ускладнення його художньої структури. Така багатовимірність відображає відмову сучасної корейської літератури від стереотипної моделі старості й засвідчує тенденцію до індивідуалізації художніх образів, у яких особистий досвід, історична пам'ять і соціокультурний контекст утворюють єдину систему смислів.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що образ літньої людини є одним із ключових інструментів художнього осмислення соціокультурних трансформацій сучасного корейського суспільства. Якщо в традиційній конфуціанській парадигмі старість репрезентувалася переважно як символ морального авторитету, родинної стабільності та безперервності культурної традиції, то в сучасній прозі вона набуває значно складнішого семантичного наповнення, поєднуючи історичну пам'ять, екзистенційну рефлексію, соціальну вразливість, самотність, втрату усталених соціальних ролей і прагнення до збереження людської гідності.

Аналіз художніх текстів засвідчує, що сучасна корейська література не заперечує конфуціанську модель старості, а переосмислює її відповідно до нових соціальних реалій. Конфуціанські цінності – синівська шанобливість (효), культ сім'ї та повага до старших – залишаються важливим аксіологічним підґрунтям художнього зображення суспільства, однак дедалі частіше стають опозицією до процесів урбанізації, індивідуалізації, демографічного старіння та трансформації сімейних моделей. Саме ця напруга між традиційною етикою та сучасними соціальними практиками визначає специфіку художньої репрезентації літньої людини у сучасній корейській прозі.

Запропонована типологія образів літньої людини демонструє, що сучасний літній персонаж виконує значно ширші функції, ніж це було властиво попереднім етапам розвитку корейської літератури. Він виступає не лише носієм культурної та історичної пам'яті, а й засобом художнього осмислення кризових явищ сучасності, морально-етичних дилем, міжпоколінних конфліктів і трансформації людської ідентичності. Таким чином, старість у сучасній корейській прозі постає не як периферійна тема, а як один із центральних концептів, через який автори інтерпретують взаємодію особистості, суспільства та культури.

Список літератури:

1. Chivers S. *The Literary Potential of Old Age in Simone de Beauvoir, The Stone Angel, and New Canadian Narratives*: PhD dissertation. Montreal : McGill University, 2000. 273 p.
2. Gullette M. M. *Aged by Culture*. Chicago : The University of Chicago Press, 2004. 267 p.
3. Hepworth M. *Stories of Ageing*. Buckingham: Open University Press, 2000. 143 p.
4. Woodward K. Telling Stories: Aging, Reminiscence, and the Life Review. *Journal of Aging and Identity*. 1997. Vol. 2, No. 3. P. 149–163.
5. 김보민. 한국 현대 노년소설 연구: 박사학위논문. 김해 : 인제대학교 대학원, 2013. 187쪽.
6. 김병익. 노년소설 침묵 끝의 소설: 노년과 중년기 작가의 변모와 기대. 한국문학. 1974. 제4월호. 304–306쪽.
7. 박완서. 너무도 쓸쓸한 당신. 서울:창작과 비평사, 1999.
8. 서정자. 하강과 상승, 그 복합성의 시학.한국문학에 나타난 노인의식. 서울: 집문당, 1985. 45–68쪽.
9. 오준심. 한국 문학작품에 나타난 노인문제 유형 연구: 박사학위논문. 천안: 백석대학교, 2009. 213쪽.
10. 왕예나, 김미영. (2026). 역사적 폭력의 트라우마와 포스트메모리의 가족서사. 최은영의 『밝은 밤』과 장웨란의 『고치』 비교연구. 동아시아문화연구, 105, 143-176쪽.

Nalimova A. O. THE IMAGE OF THE ELDERLY IN CONTEMPORARY KOREAN PROSE: BETWEEN THE CONFUCIAN TRADITION AND THE NEW ETHICS OF AGING

This article examines the representation of the elderly in contemporary Korean prose through the lens of the transformation of the Confucian value system and the emergence of a new ethics of aging. The relevance of the study is determined by the transformation of family structures, the weakening of traditional intergenerational relationships, and the reconsideration of the social role of older adults resulting from demographic changes and the rapid aging of the population in the Republic of Korea. These processes are reflected in contemporary Korean fiction, where old age is no longer perceived merely as a biological or social category but emerges as a complex cultural phenomenon.

The aim of the article is to identify the distinctive features of the literary representation of elderly characters in contemporary Korean prose and to explore the interaction between traditional Confucian perceptions of old age and new models of its interpretation.

The findings demonstrate that contemporary Korean literature presents a significant transformation in the image of the elderly person. Whereas traditional Confucian culture associated old age primarily with moral authority, family wisdom, and social prestige, contemporary prose increasingly portrays it through motifs of loneliness, social isolation, the erosion of family ties, the redefinition of personal identity, and the search for new forms of human relationships. At the same time, elderly characters continue to function as carriers of cultural memory, historical experience, and moral reflection.

The scientific novelty of the study lies in its comprehensive analysis of the image of the elderly as a literary construct reflecting the transformation of the moral and ethical values of contemporary Korean society, as well as in the proposed typology of elderly characters in contemporary Korean prose.

Keywords: *contemporary Korean literature, image of the elderly, Confucianism, age studies, literary image, Korean literature.*

Дата першого надходження статті до видання: 24.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.11.2026

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алієва Т. – кандидат філологічних наук, старший викладач Азербайджанського університету мов

Афандієва Г. Р. – старший викладач Азербайджанського університету мов

Балабін В. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Баняс В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Баняс Н. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Бафян Г. М. – аспірантка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики Національної академії Служби безпеки України

Білогорка Л. В. – викладач кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету

Бортун К. О. – кандидат філологічних наук, доцент Національної академії внутрішніх справ

Брижіцька І. П. – кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

Винар С. М. – старший викладач кафедри філології ЗВО «Український католицький університет»

Висоцький А. В. – доктор філологічних наук, професор, декан факультету української філології та журналістики імені Андрія Малишка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Вишневська М. О. – доцент кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Герасимюк Л. С. – старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»

Гладченко А. М. – кандидат філологічних наук, доцент Національної академії Служби безпеки України

Дегтяренко М. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Донець С. М. – кандидат філологічних наук, доцент Українського державного університету залізничного транспорту

Дроздовський Д. І. – кандидат філологічних наук Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

Ель Кассем О. В. – старший викладач Українського державного університету залізничного транспорту

Єлагіна Н. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського

Жовнір О. М. – старший викладач кафедри мовної підготовки і комунікації Київського національного університету будівництва і архітектури

Заболотська О. О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Мішукова Херсонського державного університету

Заваринська І. Ф. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Зайцева В. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Зінчук Р. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ісмаїлова П. М. – викладач кафедри англійської мови та літератури Університету Хазар, аспірант Азербайджанського університету мов

Карімова Е. – кандидат філософських наук, викладач кафедри сучасних мов Азербайджанського університету мов

Кітура Г. Я. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського

Ковальова К. О. – викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Корольов І. Р. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри полоністики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Коротич К. В. – кандидат філологічних наук, доцент, автор у науково-педагогічному проєкті «Інтелект України»

Кравченко Н. К. – доктор філологічних наук, професор Національного університету біоресурсів і природокористування України

Кривенчук В. М. – аспірант кафедри української мови імені професора Л.А. Лисиченко Навчально-наукового інституту української філології імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Кугай К. Б. – доцент кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Кузьменко В. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри східноєвропейських мов Національної академії Служби безпеки України

Куранда В. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри італійської і французької філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету

Кушнірова Т. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології та перекладу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Литовка А. Р. – аспірант кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Лізак К. М. – доцент кафедри філології Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II

Лісовський В. М. – заслужений працівник освіти України, начальник кафедри військового перекладу Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Майданюк Ю. І. – аспірант спеціальності В11 «Філологія», асистент кафедри романо-германської філології та професійної комунікації Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Маковій М. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки і комунікації Київського національного університету будівництва і архітектури

Малюга Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка

Мамедова С. І. – аспірант Національної академії наук Азербайджану

Мамчич І. П. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач методичного відділу Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради»

Маріна О. С. – доктор філологічних наук, професор Мюнстерського технологічного університету

Махович І. А. – доктор філософії, доцент кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Медейчук О. М. – старша викладачка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін ЗВО «Університет Короля Данила»

Мітенко О. В. – доктор філософії, доцент кафедри романо-германських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України

Мороз М. Ю. – аспірант кафедри германської філології Київського національного лінгвістичного університету

Налімова А. О. – доктор філософії, асистент кафедри індонезійської, корейської, японської філології та перекладу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Насруллаєва Н. – здобувач наукового ступеня (PhD) Національної академії наук Азербайджану Інституту лінгвістики імені Насімі

Нешко С. І. – кандидат філологічних наук, доцент Українського державного університету залізничного транспорту

Николюк Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету

Островська Л. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та міжкультурної комунікації Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Пангелова М. Б. – кандидат філологічних наук, доцент Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Пірошенко С. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри культурології та зарубіжної літератури Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Полюга С. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології ЗВО «Український католицький університет»

Помазан І. О. – кандидат філологічних наук, доцент, начальник кафедри філології та військового перекладу Київського інституту Національної гвардії України

Прокоп І. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського

Рєпіна І. Ю. – доцент кафедри мовної підготовки і комунікації Київського національного університету будівництва і архітектури

Романчук С. М. – докторант, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики Українського гуманітарного інституту

Сеітяг'яєва Т. Р. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри кримськотатарської та східної філології Навчально-наукового інституту філології і журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Сніцар В. П. – кандидат філологічних наук, асистент Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Собчук Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та професійної комунікації Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Соловйова О. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Тарасюк Л. М. – старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»

Теряєв Д. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри східнослов'янської філології та інформаційно-прикладних студій Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Халілова З. Х. – докторант Бакинського слов'янського університету

Шкляєва Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології Луцького національного технічного університету

Шульська Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Філологія. Журналістика

Том 37 (76) № 5 2026

Коректура • *І. Чудеснова*

Комп'ютерна верстка • *О. Молодецька*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33
Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 34,93. Ум. друк. арк. 35,34.
Зам. № 1026/846. Наклад 150 прим.
Дата розміщення онлайн: 16.11.2026. Дата друку: 23.11.2026

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.